ГУРБАН ҺҮСЕЈНЗАДӘ
(профессор)

ӘРИ ВӘ ЗӨҺРӘВИ
ХӘСТӘЛИКЛӘР

Elm vo tahsil Nazirliyi
Tafakkür Universiteti
Kitabxanası

дактор: РӘСУЛОВА З.Ә.

јчи: Нәриман Нәриманов адына Азәрбајҹан Дөвләт Ти
тетинин дәри-зөһрәви хәстәликләр кафедрасынын про
ибб елмләри доктору Р.Һ.ҺАҸЫЈЕВ

ҺҮсејнзадә. **"Дәри вә зөһрәви хәстәликләр".**
кы, «Озан», 1998, сәһ.644

таб республиканын дәри-зөһрәви хәстәликләри дисп
ідә, поликлиникаларында, амбулаторијаларында ча
атологлар вә венерологлар, һабелә кәнд саһә һәки
нәзәрдә тутулмушдур. Китабдан Тибб Университе
бәләри дә истифадә едә биләр. Онлар бу китабда дер
анын вә венеролокијанын бир сыра ümуми мәсәлә
ә Азәрбајҹанда тәсадүф олунан дәри-зөһрәви хәста
н етиолокијасына, епидемиолокијасына, пат[illegible]енезин
шәклинә, муаличә вә профилактикасы[illegible]лир
матларла таныш ола биләр.

4702060000
047 98

бајчан Дөвләт Һәкимләри Тәкмилләш
Институтунун сабиг ректору ӘЗИЗ МӘМ
КӘРИМ ОҒЛУ ӘЛИЈЕВИН 100 иллик ј
ји мүнасибәтилә, онун парлаг хатирәсин
олунур.

Профессор ГУРБАН ҺҮСЕЈНЗ

НӘШРИЈЈАТДАН

Һүсејнзадәнин 1972-чи илдә "Дәри хәстәликләри" китабы
хмышдыр. Һазырки "Дәри вә зөһрәви хәстәликләр" ки
дәрслијин тәкмилләшдирилмиш икинчи нәшридир. Ки
чан Һәкимләри Тәкмиләшдирмә Институтунун дәри-зөһ
кләри кафедрасынын профессор-мүәллим һеј'әтинин (г
кишијев, дос. С.Һ.Кәримов, Ф.М.Маһмудов, Р.М.Чавадзад
ләр - тибб елмләри намизәдләри Н.М. Мәчидов, Ә.М.Мә
.Ш.Шүкүров, сероложи лабораторијанын мүдири (
ејнов) ајры-ајры мөвзулар үзрә әсәрләри дахил едилмишд
лик чапа һазырланаркән, сон онилликләрдә бурахылмыш
јалар, дәрсликләр, атласлар, һабелә бә'зи харичи өлкә әд
мүәллифләрин узуниллик тәчрүбәси әсас көтүрүлмүш
мүәллифләрин тәчрүбәсиндә раст кәлинмиш хәстәликл
ри илә јанашы бә'зи башга дәрсликләрдәки вә атласлар
рдән дә истифадә олунмушдур.
лик һәкимләри тәкмилләшдирмә институтларынын дәри-
тәликләри кафедралары үчүн нәзәрдә тутулмуш ваһид г
ниб едилмишдир.
ү уми дәри вә зөһрәви хәстәликләр үзрә чалышан һәким
әрдә тутулмушдур. Дәрсликдән тибб университетләри
әри дә истифадә едә биләр. Онлар бу китабда Азәрба
икасы шәраитинда мүшаһ

ДӘРИ ХӘСТӘЛИКЛӘРИ

ДЕРМАТОЛОКИЈАНЫН ИНКИШАФ ТАРИХИНДӘН ГЫСА МӘ'ЛУМАТ

бб елминин бир чох башга саһәләри кими дерматол
дә инсанларын шүурлу һәјатынын илкин вахтлары
бизим ерамыздан бир нечә мин ил әввәл халг тәбабәт
јаранмыш вә узун әсрләр боју биркә инкишаф етми
ерамыздан 3-2 мин ил әввәл Чин халг тәбабәтиндә
ихтиоз, гашынма, екзема, фурункул, карбункул, гызы
г, кәнчлик сызаглары мә'лум иди. Гәдим Һиндистанд
окија даһа чох инкишаф етмишдир. Бурада дәри хәст
ин тәснифаты белә варды. Һинд китабларында 20-јә
әјә охшар хәстәликләр, 74 селикли гиша хәстәликлә
дән фурункул, карбункул, чүзам, сикоз, гызыл јел,
а, өврә, чичәк, филлик, дазлыг барәдә мә'лумат верил
өвчуд дәри хәстәликләринин мүаличәси үчүн 700-дән
дәрманлары ишләдилирмиш. Хәстәликләрин сәбәб
измдә дөрд маје нисбәтинин позулмасы илә изаһ олу
р јазыларында бизим ерамыздан әввәл II-I миниллик
екзема, готур, зијил вә бир сыра башга дәри хәстәли
нда мә'лумат верилир. Һәлә гулдарлыг дөврүндә
столожи гуллуг мәгсәдилә бир сыра јаглар вә мәлһ
дилирди. Даһа сонралар халг тәбабәти гәдим Јунаны
шаф тапыр. О дөврдә Јунаныстанда һәким-алимләр
Јунан тибб елминин баниси мәшһур Һиппократ ерам
(460-377) бир чох дәри хәстәликләринә аид әсәрләр ј
лары өз дөврүнүн фәлсәфәси илә әлагәләндирмишдир
ләри чүзам, елефантиаз, кечәл вә дикәр јолухучу хәстә
үвәффәгијјәтлә өјрәнмишләр. Илк дәфә олараг готур
нин амилини мәһз онлар мүәјјән етмишләр. Әрәб в
әриндә јазыб јаратмыш мәшһур Әбу Әли ибн-Сина (А
ир чох хәстәликләр, о чүмләдән пемфигус, өврә, кеји

ниндә дерматоложи мәктәб јаранмышдыр.
илтәрә дерматоложи мәктәбинин баниси P.Bi
an, 1757-1812) дәри хәстәликләри һаггында илк рәһбә
, бу рәһбәрлик өз дәгиглији вә тәкмилләшдирилмиш
ри илә гыса мүддәт әрзиндә бөјүк шөһрәт газанмыш
ан екзема терминини дә чох дәгиг јазмышдыр. Онун ј
лан Bateman (1778-1921) дерматолокијаны морфолож
хејли инкишаф етдирмиш, дәри хәстәликләринә аид
лик вә атлас бурахмышдыр. Рәһбәрликдә бир сыра
стәлији көстәрмишдир. Wilson (1809-1884) бир сыра
әрин, монографијаларын мүәллифи олмуш, Инкилтәр
локијанын инкишафында бөјүк рол ојнамышдыр. Hutc
8-1913) һәким енсиклопедист олмуш, кечикмиш анад
нфилисдә индијә гәдәр өз әһәмијјәтини итирмәмиш
тәклиф етмиш вә ону әсасландырмышдыр. XIX әс
XX әсрин әввәлләриндә јазыб-јаратмыш көркәмли ин
атолог-алимләрдән F.Weber, Schamberg, Broocke, F
ә б. көстәрмәк олар.
а дерматоложи мәктәбинин баниси һаглы олараг Али
766-1837) һесаб олунур. Алибер мүгәддәс Љјудовик
ында ишләмиш, чох кечмәдән ораны мәшһурлашды
матолокија мәркәзинә чевирмишдир. Алибер дәри х
бөјүк вә кичик будаглы ағач кими тәсвир едирди. Он
тдији терминләрдән "дерматоз", "дерматолиз", "сиф
индијә гәдәр өз әһәмијјәтини итирмәмишдир.
дәри хәстәликләриндән рәһбәрлик, атлас бурахмы
сыра хәстәликләрдән келлоид, вәрәм јејилмәси, фу
з вә с. мәһарәтлә јазмышдыр. Biett (1781-1840), Cazena
) дәри хәстәликләриндән бир нечә рәһбәрлик бура
Онлар дәри хәстәликләринин патологоанамотик тәсн
рмиш, илк дерматовенероложи журнал бурахмышла
рматоложи мәктәбинин бир сыра көркәмли нүмајәнд
t (1797-1866), Devergie (1798-1879), Vidal (1825-1898) в
окијанын инкишафына чохлу јениликләр вермишләр.
(1816-1880) Алманија дерматоложи мәктәбинин јара
р. О, Вјана мәктәбинин баниси мәшһур "Scoda"ны
олмуш вә илк

системи хәстәликләрини гәбул етмиди.
ебранын јетирмәси Kaposi (1837-1902) дәри хәстәликлә
р сыра рәһбәрлик, атлас вә дәри хәстәликләринин па
на вә терапијасына һәср олунмуш моногра
мышдыр. Дерматолокијанын инкишафында бир сыра
р кәтирмиш Алманија дерматоложи мәктәбинин баш
риндән Unna, Yadasson, Bloch вә башгаларыны көстә
Алман дерматологларынын елми ишләринин нәтичәлә
ән ибарәт китаб шәклиндә Јадосонун рәһбәрлији ал
932-чи илләрдә чапдан чыхмышдыр.
ерика дерматоложи мәктәбинин фәалијјәти 1871-чи
р университетиндә биринчи дәри хәстәликләри кафед
чылышындан башланыр. 1896-чы илдә груплашмыш д
рын мүәллифи мәшһур Дјуринг дәри хәстәликлә
әрлик бурахмышдыр. 1883-чү илдә тәшкил олунмуш S
r Hospital һазырадәк АБШ ән көзәл дерматоложи кл
р. Америка дерматоложи мәктәбинин јетишдирм
el, Engman, Schamberg, Osler вә башгалары бир сыра
р - еритромелалкија, трофодема, һидросистома, анки
ентли дерматозлар вә с. барәдә әсәрләр јазмышлар. К
ерикалы алим Lever дәринин һистопатолокијасыны ә
ммиш вә һәмин мәсәләјә һәср олунмуш монографија
дыр.
мерика дерматологлары системли дәри хәстәликләрин
ы јејилмә, саркоидоз, ксантаматоз, холестероз, протеи
доз, пешә вә вирус дерматозларыны) әтрафлы өјрәнм
аһәдә онларын чох көркәмли әсәрләри вардыр.
усија дерматоложи мәктәбләри. Петербург дерматоло
инин јарадылмасында мәшһур алим-терапевт С.П.Б
к фәалијјәти олмушдур. С.П.Боткинин јетирмәс
.Полотебнев, Авропанын көркәмли дерматологларын
Базен, Фурнје вә б.) тәчрүбәләриндән истифадә едәр
дерматолокијаны хејли инкишаф етдирмиш, өз әсәр
ән алимләринин нәзәријјәләринә ујғун "Дәринин сини
ләри" адлы китабыны јазмышдыр. Мүәллиф өз ки
ропа алимләринин морфоложи истигамәтини тәнгид
истигамәти, һистоп

окија вә сифилидолокија кафедрасына көркәмли
Гарновски рәһбәрлик етмишдир.
8-чи илдән 1924-чү иләдәк Петербург тибби-чәрраһлы
сынын дерматолокија вә сифилодолокија кафедр
авлов рәһбәрлик етмишдир. О, өз алимләринин нәзә
дерматолокијада инкишаф етдирәрәк екземаны, ексу
аны, векетасија верән пемфигусу вә с. мүвәффәгијјәт
ш вә бир сыра алимләр јетишдирмишдир. Онла
занову, А.М.Лебедеви, П.А.Великанову, П.С.Григо
мәк олар. Т.П.Павлов 1900-чү илдән 1929-чу илә
сифилодолог вә дерматологлар чәмијјәтинин сәдри ол

Павловдан сонра кафедраја П.А.Великанов (1925-1
гебров (1929-1940), С.Т.Павлов (1940-1968), О.К.Шапо
68-1987) рәһбәрлик етмишләр, һазырда кафедранын рә
Радионовдур.
-чи илдә Петербург һәкимләри тәкмилләшдирмә инст
кинчи дәри вә зөһрәви хәстәликләр кафедрасы јаранм
нун 1919-чу илә гәдәр илк рәһбәри көркәмли
ерсен олмушдур. О бир сыра самбаллы әсәрләрин м
муш, о чүмләдән илк дәфә 1887-чи илдә јумшаг шанк
иләрини кәшф етмишдир. Сонралар кафедраја Т.П.
0-1926), О.Н.Подвысотскаја (1927-1941), П.В.Кожевни
69), А.В.Чубарова (1969-1977) рәһбәрлик етмишләр.
афедраја проф. В.И.Самтсов рәһбәрлик едир.
нград санитарија-кикијена тибб институтунун дәри зөһ
ликләри кафедрасы 1914-чү илдән фәалијјәт көстәри
1917-чи илләрдә кафедранын илк рәһбәри В.В.Иванов
Мүәллиф чүзамы, саркоидозу, дәри вәрәмини, пешә
рини мәһарәтлә өјрәнмишдир.
945-чи илләрдә институтун санитарија-кикијена фак
кафедрасына А.К.Штејн рәһбәрлик етмишдир. 1945
ститутун бирләшмиш кафедрасынын мүдири С.Т.Пав
р. Бу вахтлар кафедрада екземанын, пиодермитләр
н бир сыра мүһүм мәсәләләри өјрәнилмишдир.
962-чи илләрдә кафедраја А.Д.Троитскаја, 1963-1973
исә С.Е.Горбовитски рәһбәрлик етмишдир.

892-чи илә тәдр
нсуров олмушдур. 1892-1910-чу илләрдә кафедраја
ложи мәктәбинин јарадычыларындан бири А.И.Паспе
ик етмишдир.
Паспелов бир сыра көркәмли алимләр (С.Л.Бог
шшерски, Н.А.Черногубов, Е.С.Главче вә с.) јетишд
. А.М.Паспеловдан сонра I Москва Тибб Институту
мүдири И.Ф.Зеленев (1911-1917), В.В.Иванов (1917-19
шшерски (1925-1936), П.С.Григорјев (1936-1940), И.Н.
1), Н.А.Черногубов (1941-1942), О.Н.Подвысотскаја (1
В.А.Рахманов (1945-1969) вә с. олмушдур. Һаз
анын рәһбәри көркәмли алим проф. В.В.Владимировд
осква Тибб Институтунун дәри-зөһрәви хәстәликләри
ында сифилисин етиолокијасына даир мәсәләләр, чу
әрәми, саркоидоз, дәринин пешә хәстәликләри, дәр
јасы, склеродермија, екзема вә с. бир сыра дәри хәстә
јрәнилмиш, монографијалар вә дәрсликләр бурахылм

-чы илдә ачылмыш II Москва Тибб Институтунун д
и хәстәликләри кафедрасынын илк рәһбәри 1910-19
дә А.И.Љантс, 1920-1925-чи илләрдә Г.И.Мешшерски,
и илләрдә А.П.Иордан, 1933-1941 - Г.И.Черногубов,
С.Л.Либерман, 1945-1952 - Ф.Н.Гринчар, 1952-1
Келтаков олмушдур. 1968-чи илдән кафедранын му
.К.Скрипкиндир. Бу кафедрада бир чох самбаллы елм
ллеркик дерматозлар, хроник гашынан дерматозлар
әтлә өјрәнилмиш, онларын мүалиҹәсиндә јени-јени үс
ф олунмуш, бир чох дәрсликләр вә монографијалар
ышдыр.
өркәзи елми-тәдгигат дәри-зөһрәви хәстәликләри Ин
1-чи илдә тә'сис олунмушдур. Онун илк директору С.Л
олмуш, сонралар Н.М.Туранов, Һазырда исә
крипкиндир. Мәркәзи институтда көркәмли алимл
Бременер, М.А.Членов, М.П.Демјанович, О.А.Финкел
Машкиллејсон, Н.М.Овчинников, Н.С.Смелов, А.А.Ст
ә б. ишләмишләр.
19-чу илдә Бакыда илк али мәктәб - Бакы Дөвләт Уни
ачылмышдыр. Университетин тибб факүлтәсиндә 192
дрис илиндә дикәр кафедраларла јанашы илк дәри-зө

И.М.Исмајылзадә (1898-19962)

...Москва Универси...
нин тибб факүлтә...
битирмиш, 1923-19...
илләрдә Авропаны...
габагчыл дермато...
клиникаларында ...
лин, Һејделберг, Мү...
тәкмилләшмә кеч...
дир. 1929-чу илдә ...
торлуг диссертаси...
мүдафиә етмиш, 193...
илдә профессорлуг ...
бәси алмыш вә 193...
илдән 1939-чу илә г...
тибб институтунун д...
зөһрәви хәстәликлә...
федрасынын мүд...
олмушдур.

И.М.Исмајылзадә е...
патолокијасына Һ...
олунмуш бир сыра ...
нографијалар, о чүм...
дән ...
азәрбајҹанҹа-русҹа-ла...
ынҹа лүғәт бурахмы...
дыр. О, Абшерон неф...
нин онкокен фактору...
ила дәри вә уроложи хәстәликләрин мүаличәсини, Аз...
дәри лејшманиозуну вә с. мәһарәтлә өјрәнмишдир. Е...
и кадрлар јетишдирмишдир. Бир мүддәт республика ...
гат дәри-зөһрәви хәстәликләр институтунун елми ишл...
ектор мүавини вә өмрүнүн ахырына гәдәр һәкимлә...
шдирмә институтунда дәри-зөһрәви хәстәликләр каф...
профессору олмушдур. Проф. И.М.Исмајылзадә 194...
лләрдә Азәрбајҹан дерматолог вә венерологларын...
ка елми чәмијјәтинин сәдри олмушдур. О, бу сәнәт үз...
ајҹанлы профессор, кафедра мүдири, исте'дадлы али...
мүәллим, клинисист, Азәрбајҹан дерматоложи мәкт...
исидир.

64-чү илләрдә тибб институтунун кафедра мүдири...

.h.hачыјев рәһбәрлик етмишдир. Алим 150-дән артыг
чүмләдән "Шүа илә дәри хәстәликләринин мүалич
афијасынын вә зөһрәви хәстәликләр дәрслијинин мүә
Елми кадрларын јетишдирилмәсиндә бөјүк сә'ј көстә
ф. Р.h.hачыјев 1981-чи илдән hазырки дөврә гәдәр А
дерматологлары вә венерологларынын республика
тинин сәдридир.
-чи илдән кафедраја чох мәһсулдар, көркәмли клини
рбајчанлы гадын проф. М.Х.Даватдарова рәһбәрлик
сәрләри мүасир дерматолокијанын актуал мәсәләләр
зын мүаличәсинә, дәрман токсидермијасына вә с.
ушдур. Алим "Зөһрәви хәстәликләр" дәрслијинин мүәл
дән биридир.
рбајчан Тибб Институтунун илк он илликләриндә ме
едиатрија факүлтәсинин дәри-зөһрәви хәстәликләр к
на бир мүддәт көркәмли алим, исте'дадлы клинисист,
роф. Х.Ч.Чәфәров (1890-1964) рәһбәрлик етмишдир.
әрбајчан hәкимләри тәкмилләшдирмә институтунун
ви хәстәликләр кафедрасы 1935-чи илдә ачылмышдыр.
и мүәјјән фасиләләрлә 1980-чи илә гәдәр М.М.hүс
лдур.
1-1988-чи илләрдә кафедраја проф. Г.М.hүсејнзадә рә
мишдир. Проф. hүсејнзадә 1960-чы илдән кафедрада
бурада ассистентликдән профессорлуға, кафедра мүд
инкишаф етмишдир. Онун әсәрләри өлкә патолокијас
ыра актуал мәсәләләринә hәср олунмушдур. Дәри ле
ну, нефтин дәријә тә'сирини вә бир сыра башга мәсәл
рәтлә өјрәнмишдир. Алим 150-дән артыг әсәрин, о чүм
монографијанын, hабелә илк Азәрбајчан дилиндә дәр
кләри дәрслијинин мүәллифидир. hазырда кафедраны
рудур. Елми кадрларын hазырланмасына бөјү
рир.
88-чи илдән е'тибарән кафедраја чох мәһсулдар, кафед
лдирмәси олан кәнч алим, тибб елмләри доктору, про
Ағакишијев рәһбәрлик едир. Онун әсәрләри спесифик
лесифик десенсибилизасија әсасында екземалы вә не
и хәстәләрин мүаличәсинә, нефтајырма с
әләринин фәһләләрдә дәри патолокијасынын инкиш
әр вә комплекс профилактик тәдбирләрә вә с. hәср ол

ҮМУМИ ДЕРМАТОЛОКИЈА

ри чох мүрәккәб органдыр. О инсан организминин ха
олмагла бәрабәр бир сыра мүрәккәб вә мүһүм функс
ыјыр. Дәри инсан организмини харичи зәрәрверичил
индән горујур, маддәләр мүбадиләсиндә иштирак еди
ин температуруну тәнзимләјир, зәрәрли маддәләрин
ән харич олунмасында мүһүм рол ојнајыр. О, дәри
т синир учлары вә гылафланмыш синир чисимчикләр
лә харичи мүһитлә вә дахили органларла әлагә јара
ә бир сыра дәри артымлары да (түк, пиј вә тәр вәзил
) мөвчуддур.

ДӘРИНИН АНАТОМИЈАСЫ

и инсанын сүмүк-әзәлә гурулушуна ујғун олараг органı
ән өртмәклә ону хејли һамарлашдырыр. Әзәләләрар
рда пиј тәбәгәсинин нисбәтән галынлашмасы һесаб
марлашыр. Дәри организмин гурулушундан асылы ол
рләрдә чухур (көбәк, харичи гулаг јолу), бә'зи јерләрдә
ы (гулаг сејваны, пүлүк вә с.) әмәлә кәтирир вә тә
р (ағыз, бурун, көз, анус, чинси органлар) наһијәси
гишаја чеврилир. Дәринин башланғычы вә гуртарач

Епидермис, 2. Хүсуси дәри, 3. Дәриалты пиј тәбәгәси,

ј вәзи, 5. Тәр вәзи, 6. Түк, 7. Түк соғанағы, 8. Т

мији, 9. Түкү галдыран әзәлә, 10. Ган дамарлары, 11. Г

0,5-дән 4 мм-ә гәдәрдир. Ән назик дәри көз
нда, ән галын исә ајагларын алтындадыр.

ринин сәтһи һеч вахт там һамар олмур. О, бир-биринә
худ бир-бирилә кәсишән шырымлардан вә дарагчыгл
тдир. Онларын кәсишдији јерләрдә дәри сәтһиндә ади
көрүнән чухурлар әмәлә кәлир. Беләликлә, дәринин
ир шәхсдә өзүнәмәхсус нахышлар әмәлә кәтирир. Ба
учларынын ич тәрәфинә мүрәккәб сүртүб аг кағыз
бу нахышлар даһа ајдын мүшаһидә олунур.
ринин рәнки онун тәркибиндәки пигментин - мелан
рындан, каротиндән, һемоглобиндән, бујнуз тәбәгәс
ығындан вә дәринин ган дамарларында кедән дөврань
луғундан асылыдыр.
и үч гатдан ибарәтдир: дәриүстү, хүсуси дәри, дәриалт

үсту (Epidermis)

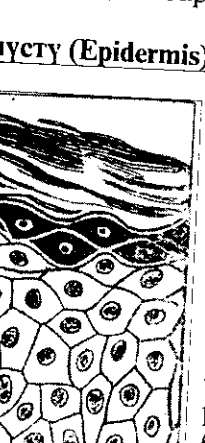

исин гурулушу
а; 2. Әсас тәбә-

Епидермис - бујнузлашан чохтәбә
јасты епителдән ибарәт олуб, галынл
0,035-дән 0,98 мм-ә гәдәрдир. Ән н
епидермис көз гапагларында, ән га
исә әлләрдә вә ајагларын алтындад
Епидермис һүчејрәләринин бөлүнм
епидермислә дерма арасындакы мемб
на сөјкәнән әсас тәбәгәдән башлан
Сонракы тәбәгәләрдә һүчејрәләр бир
ра дәјишикликләрә уғрајыр. Нәтич
бујнуз тәбәгәсиндә дәринин сәтһинд
көпәкләнмә илә гуртарыр. Беләлик
епидермисдә беш тәбәгә вардыр.

Әсас тәбәгә (Stratum basale) бир чәр
чәпәр кими дүзүлмүш призма шәкил
һүчејрәләрдән ибарәтдир. Онларын нүв
ләри даирә, јахуд овалдыр. Хроматин
зәнкин олан бу нүвәләр әсасән һүчејрәл
рин јухары һиссәсиндә

анан чыхынтылары дә вардыр. Бунлар ағры һиссијјатлы
ҳүҹејрәләр ејни һүҹејрәләрин шәкилдәјишмәсидир. Ч
дә һүҹејрәләр даим бөлүнүб-артараг сонракы тәбәгә
кәтирдијиндән бу тәбәгә рүшејм тәбәгәси дә (Stratum
um) адланыр. Әсас тәбәгә бир тәрәфдән билаваситә хүс
лә епидермис арасындакы әсас ләвһәјә сөјкәнир, д
дән исә бөлүнәрәк тиканлы тәбәгәни әмәлә кәтирир.

анлы тәбәгә (Stratum spinosum) әсас тәбәгәнин давамы
ира һүҹејрәләрдән ибарәтдир. Бу тәбәгәнин ашағы чә
дә һүҹејрәләр чохбучаглы шәкилдәдир. Онларын ири
үвәләри, 1-2 нүвәчији вардыр. Бу һүҹејрәләр протоп
тылары илә бир-ҝиринә бирләшмишдир. Бундан баш
тәбәгәнин тәркибиндә бир чох чыхынтылары олан Ла
һүҹејрәләри дә вардыр. Бунлар ағры һиссијјатла
ән синир һүҹејрәләридир. Лакин дентритик вә Ланке
әләринин функсијасы һәлә дә дәгиг өјрәнилмәмишди
тәбәгәнин һүҹејрәләри кетдикчә јастылашыр, јухар
дә епидермисин сәтһинә паралел узунсов шәкил ал
ләрәк тәдричән дәнәли тәбәгәјә чеврилир.

нәли тәбәгә (Stratum granulosum) тиканлы тәбәгәнин д
1-4 чәркәјә гәдәр јасты һүҹејрәләрдән ибарәтдир.
ермисин сәтһинә паралел дартылмыш һүҹејрәләрдир.
ләрин нүвәләри кетдикчә кичилир, сонралар исә јох
ин һүҹејрәләрин протоплазмасында хејли мигдарда хы
р әмәлә кәлдијиндән бу тәбәгә дәнәли тәбәгә адлан
нлар мүәјјән едилмишдир ки, бу дәнәләр кератокеали
лдыр. Онлар тәркибчә дезоксирибонуклеин туршусуна

Іәффаф тәбәгә (Stratum lucidum) дартылмыш һүҹејрә
рәт олан бу тәбәгә дәнәли тәбәгәнин давамыдыр. Ш
әгәнин һүҹејрәләри, демәк олар ки, нүвәсиздир. Онлар
индә ишыг шүаларыны әкс етдирән елејдин маддәси
тәдгигатлар көстәрир ки, елејдин пиј дејил, зүлал-а
. Үмумијјәтлә, шәффаф тәбәгә епидермисин ән мүрә
әсидир. О бир сыра јаҝ туршуларындан вә
дәләриндән ибарәт бир нечә гатдан әмәлә кәлмишд
електролити кечирмәмәси шәффаф тә

ибарәт кератин харичи тә'сирләрә гаршы олд
ыдыр. О әввәлки тәбәгәнин һүҹејрә протоплазмалары
әб кимјәви чеврилмәләри нәтичәсиндә әмәлә кәлмиш
тәбәгәнин һүҹејрәләри дәрин гатларда бир-биринә
ышыр, үст гатларда исә кетдикчә бошалыр, епидерм
дән кәпәкләниб төкүлүр. Дәриүстү тәбәгәләрин һүҹ
ҹејрәарасы лимфа јоллары илә гидаланыр.

си дәри (Derma)

дермислә дерма арасында бирләшдиричи тохумадан
с ләвһәчик (membrana basale) вардыр. О, епидермислә
ејрәләринин киринти вә чыхынтыларындан әм
дир. Әсас ләвһәчик епидермислә дерманы бирләшди
н бүтөвлүјүнү вә мөһкәмлијини тә'мин едир. Ахыры
мјәви тәдгигатлар көстәрир ки, әсас ләвһәчик липоид
мукополисахаридләрдән ибарәтдир. Һәмин ләвһәчи
а исә дерма јерләшир. Дерма өзү дә бирләшдиричи т
н ибарәтдир. Онун тәркибиндә дәри артымлары (в
кисәчикләри), ган дамарлары, әзәләләр, сәрбәст си
вә гылафланмыш синир чисимчикләри јерләшир. Бун
а ашағыда мә'лумат вериләчәкдир.
ермис илә дерма арасындакы сәрһәд далғаваридир. Де
ндән мәмәвари чыхынтылар әмәлә кәтирир ки, һәр
кләрдә епидермис һүҹејрәләрини гидаландыран капил
әшмишдир. Беләликлә, дәри мәмәчикләри арасында
ры епидермисин мәмәчикләрарасы чыхынтылары дол

ермис илә дерма арасындакы сәрһәдләрин далғавари
ларын арасындакы саһәни хејли артырыр ки, бу да епид
ідаланмасыны асанлашдырыр.
а мәмәвари (Stratum papillare) вә тор (Stratum reticul
әриндән ибарәтдир. Бу тәбәгәләр лифләринин хүсусиј
көрә бир-бириндән бир гәдәр фәргләнир. Белә ки, б
чи тохумалар мәмәвари тәбәгәдә зәриф,
ндә исә хејли кобуддур.

рмишдир ки, коллакен лифләр липоидләрдән вә мукс
идләрдән ибарәтдир. Бундан башга мүәјјән олунмушд
кен лифләр патоложи шәраитдә аркирофил лифләрә,
л лифләр исә өз нөвбәсиндә коллакен лифләрә чеври
Бу просес тохумаларын деколлакенизасијасы
мдур. Мүәјјән олмушдур ки, коллакен лифләр хејли м
риф фибрилләрдән ибарәтдир. Коллакен лифләр арги
әрлә бирликдә дәри гәфәсини јарадыр.
астик лифләр, дәриалты бағлардан башлајыб, кетдик
вә чәпинә истигамәтдә дәриалты тәбәгәдән кечиб де
рыр. Онлар дәри мәмәчикләринин алтында зәриф
фләр әмәлә кәтирир. Бундан башга еластик лифләр түк
әринин, вәзиләрин, әзәләләрин вә ган дамарларынын
сарынараг онлары әһатә едир. Дәринин еластиклији д
фләрин хүсусијјәтләриндән асылыдыр. Она көрә дә л
ох дәријә харичдән физики тә'сирләр көстәрилән јер
ларда, ајагларын алтында, ојнаглар нәјиһәсиндә) чох
ыларда еластик лифләрин дәјишилмәси нәтичәсиндә
лар әмәлә кәлир.
ркирофил лифләр ган дамарлары вәзиләри, түк кисәчи
әләр вә синирләр әтрафына сарыныб сәбәтәбәнзәр ј
кил едир. Беләликлә, аркирофил лифләр епидермисин
ында бирләшәрәк шәбәкә әмәлә кәтирир, дәринин
арында исә сых тор кими мүшаһидә олунур. Чаванла
фил лифләр зәриф, јашлыларда исә хејли кобуд олур.
ыр ки, илтиһаб просеси заманы коллакен вә еластик
олур, лакин аркирофил лифләр нәинки мәһв олмур
б коллакен лифләрә чевриле билир.
ормал шәраитдә дәринин бирләшдиричи тохумалар
да бир нечә һүчејрә мә'лумдур. Онлардан фибробла
иоситләри, меланофаглары, лимфоситләри, тосгун вә
үчејрәләрини көстәрмәк олар. Онларын һамысынын
функсијалары вардыр. Бу барәдә ашағыда м
ләчәкдир.
харыда тәсвир олунан дәри лифләринин, һүчејрәләри
р морфоложи елементләрин арасындакы бошлуглар

ринин ган дамарлары. Дәри алтындан кәлән артер
олары хүсуси дәријә дахил олараг хырда шахәләрә бө
һәмин хырда артерија ган дамарлары шахәләри дик
олары шахәләри илә анастомозалашараг дәрин ган да
әләфини әмәлә кәтирир. Дәрин ган дамарлары кәлә
исәчикләрини, тәр вәзиләрини вә сәтһи пиј пајларынь
ирмаг үчүн хырда артерија шахәләри ајрылыр. Бундан
ин дәрин ган дамарлары кәләфиндән епидермисә
лиф ган дамарлары кедир ки, онлар мәмәвари тәб
шахәләрә бөлүнүр вә јенидән анастомозлашыр. Б
вә јахуд мәмәалты ган дамарлары кәләфини тәшкил
ган дамарлары кәләфиндән түк кисәчикләрини, пиј
и, тәр вәзиләри ахарларыны вә әзәләләри гидаланд
ган дамарлары шахәләри ајрылыр. Дәринин сәтһи га
ры кәләфиндән мәмәвари чыхынтылара ајры-ајры к
кедир, һәмин капилјарлар дәринин мәмә
тыларында епидермис һүчејрәләрини гидаландырмаг
лә доланараг вена ган дамарларына чеврилир. Дәри м
индән, түк кисәчикләриндән, пиј вәзиләриндән
әрдән јығылан вена капилјарларынын бирләшмәси
ә биринчи вена кәләфи әмәлә кәлир. Бундан бир г
да икинчи, сонра үчүнчү, дәриалты пиј тәбәгәси јахы
исә дөрдүнчү вена кәләфи јерләшир. Дөрдүнчү вена к
веноз ган дәриалты вена дамарларына ахыб кедир.
ан организминдә кениш ган дамарлары шәбәкәси үзд
арда, чинси органларда вә с. чох мүшаһидә олунур.
нин лимфа дамарлары. Лимфа дамарлары әсасән епи
һүчејрәарасы јоллардан башланыр, даһа сонра дерма
әки һүчејрәарасы бошлуг маддә әлавә олунур. Онлар
әмәвари тәбәгәсиндә бирләшәрәк сәтһи лимфа дама
әкәсини, дерманын ашағы һиссәсиндә исә икинчи ли
ры шәбәкәсини әмәлә кәтирир. Бурадан исә лимфа
лимфа дамарларына ахыб кедир. Епидермис һүчејрәлә
аланмасы јалныз лимфа дөвраны васитәси илә һә
ир. Епидермисдә ган дамарлары јохдур.
әзәләләри. Дәридә һамар вә енинә зәләвлы

рмисдә азад
ир учлары.

пијин дәри сәтһинә чыхарылмасы да
әзәләләриинн јығылмасы илә әлагәд
дыр.

Енинә золаглы әзәләләр үзүн дәрис
дә мүшаһидә олунур. Онлар үзүн ми
әзәләләри кими мә'лумдур. Мимик
ләләр инсан сифәтинин мүхтәлиф ифа
ләриндә иштирак едир.

Дәри синирләри. Дәри синир ресепт
лары илә зәнкин органдыр.

Дәри сәтһинә јахын синир шахәл
дәриалты пиј тәбәгәсиндә синир кәл
ләри әмәлә кәтирир. Һәмин синир кә

ән дәријә доғ-
нмыш күлли
да хырда си-
хәләри хүсуси
јенидән бир
ә о чүмләдән
ты синир кә-
мәлә кәтирир.
ты вә мәмәал-
нир кәләфлә-
ı түк
кләринә, пиј
р вәзиләринә,
ләрә вә ган да-
рына хырда си-
шахәләри
ıр.

ридә бир сыра
ст синир учлары
лафланмыш чи-

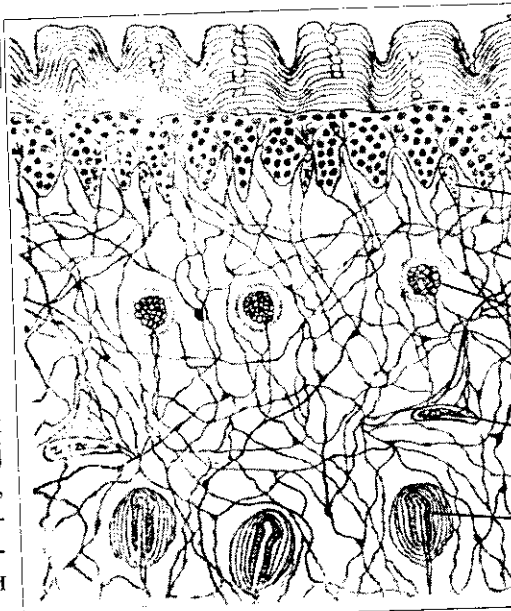

Синир лифләринин вә синир учларынын дәридә мөвгеји.

1. Азад синир учлары. 2. Мејсснер чисим

...р учлары епидермисин ти
әсиндәдир.
ндан башга епидермисдә һиссетмә хүсусијјәтинә малик
симчикләри дә вардыр.
ринин синир ресепторларындан дәриалты пиј тәбәг
дәр јахын јерләшән вә тәзјиг һиссләрини гәбул едән Ф
и чисимчикләрини көрмәк олар. Бу чисимчикләр г
ш ресепторларын ән бөјүјү олуб (3 мм), ајагалты вә ов
ә даһа чох мүшаһидә олунур. Краузе чисимчикләри соj
рини гәбул едир вә хүсуси дәринин мәмәвари чыхын
јерләшир. Руффини чисимчикләри исә истилик һис
тмәк үчүндүр. Онлар хүсуси дәридә даһа чох сәпәлән
ејснер чисимчикләри әл бармагларынын овуч сәтһләр
арын гырмызы һашијәсиндә, дилин учунда, дөш киләс
си органларда даһа чох мүшаһидә олунур. Онлар һисс
јәтинә маликдир. Сәрбәст синир учлары јалныз ағры
ы гәбул едир.
ликлә, ајдын олур ки, дәри күлли мигдарда синир р
ы вә синир лифләри илә тәчһиз олунмуш мүрәккәб һи
ныдыр.

алты пиј тәбәгәси (Hypoderma)

алты пиј тәбәгәси јумшаг бирләшдиричи тохумалар
ир. Онларын тәркибинә дахил олан коллакен вә елас
бир-бири илә кәсишәрәк тор шәкилли "шәбәкә" әм
. Һәмин "шәбәкәнин" бошлугларында пиј һүчејрәләр
алары топланыр.
әшдиричи лифләр дәриалты фассијалардан вә сүмүк
башлајараг хүсуси дәријә тәрәф јөнәлир вә орада хүс
ләшдиричи лифләрә чеврилир. Бу исә дәринин, орган
ә-сүмүк әсасына бәркидилмәсини тә'мин едир.
алты пиј тәбәгәсиндә дәријәмәхсус бир чох ган дамар
нир лифләри вардыр.
алты пиј тәбәгәсинин галынлығы бәдәнин ајры-ајры ј
мүхтәлиф олур. О, кәллә наһијәсиндә 1-2 мм, белдә 5-
нларда дөш вәзиләри әтрафында, гарын вә ...

артымлары

артымлары организмин тәкамүлү нәтичәсиндә әм
хүсуси органлардыр. Онларын һәр биринин өзүнәмә
асы вардыр. Дәри артымларына түкләр, пиј вә тәр вәз
наг аиддир.

(Trichos). Түк бујнузлашмыш сапвари дәри артымыды
н әксәр саһәләриндә олса да сыхлығы илә фәрглә
овуч ичи, ајагалты дәридә, әл вә ајаг бармагларынын
рһиндә, додагларын гырмызы һашијәсиндә, гадынл
ләсиндә, кишиләрдә исә пенисин башында вә даһа бир
үк олмур.

ләр бир нечә чүрдүр. Узун түкләр адәтән башда, бы
ла, голтун чухурунда, гасыгда олур. Чод түкләр - гашл
кләрдә, харичи гулаг јолларында вә бурун ичәрисинд
едилир. Дәри өртүјүнүн галан саһәләриндә исә јум
сары түкләр мөвчуддур. Түкләрин инкишафы, сыхл
ғу вә төкүлмәси дәри өртүјүнүн мүхтәлиф наһијәләр
нифдир. Мүәјјән едилмишдир ки, башын тәпә наһијәс
аһәдә 300-320 түк, әнсә саһәсиндә 200-240, чәнә алты
унун харичи сәтһиндә - 24, әлин үстүндә - 18 түк олмалы
н бүтүн түклү һиссәсиндә 30000-дән 150000-ә гәдәр т
ымышдыр. Түк, бир сутка әрзиндә 0,1-дән 0,5 мм-ә
наф едир, узаныр. Түкләрин инкишафы организмин
әтиндән чох асылыдыр: мәркәзи синир системи, енд
әринин функсијасы, гидаланма дәрәчәси вә с.-дән а
г артыб-азалыр. Орта јашлы сағлам адамларда түк би
дөрд илә гәдәр јашајыр. Һәр бир шәхсдә күндә 30-дан
түк төкүлүр вә әвәзиндә тәзәләри чыхыр.

к дәринин түк кисәчијиндә јерләшән көкүндән вә көв
зад һиссәдән ибарәтдир: түк көкүнүн кенишләнмиш h
оғанағыдыр. Бир гәдәр јухарыда дәри сәтһинә јах
әзилир ки, бу да түкүн бојну адланыр. Түк, түк соға

олуб, дәри сәтһиндә бир гәдәр гыфвари кенишлән
н да түк кечир. Пиј вәзиләри ахары түк фоликуллар
ы үчдә ики һиссәсинә ачылыр. Түк фолликулунун дива
рмис тәбәгәсиндән ибарәтдир. Лакин пиј вәзиләрин
кулуна ачылан һиссәдән јухары бујнуз тәбәгәси галы
лағыда, јә'ни түкүн көкү наһијәсиндә исә түк фоллику
ларында бујнуз тәбәгәси олмур. Орада јалныз тикан
әбәгәләр јерләшир, бу да түк көкүнүн харичи гиша
л едир. Түткүн харичи гишасы түкүн көкүнә тәрәф кетд
әшир вә түк көкүнүн соғанағы һүчејрәләри илә бирлә
ғанағынын чохбучаглы һүчејрәләри илә бирләшир
ғынын чохбучаглы һүчејрәләри даим бөлүнүр артыр,
ркибиндә хејли пигмент һүчејрәләри дә вардыр. Беләл
ганағындан түк вә бир нечә чәркәдән ибарәт һүчејр
кәлир. Бу һүчејрәләр түк көкү илә харичи көк гиш
да дахили көк гишасыны әмәлә кәтирир. Дахили көк г
әзиләринин түк фолликулуна ачылан һиссәјә гәдәр д
үч тәбәгәдән ибарәтдир: 1. Түкүн кутикуласына сых
, бир чәркә бујнузлашмыш һүчејрәләрдән ибарәт, дах
асынын кутикуласы; 2. Һексли тәбәгәси - 1-2 чәркә чо
үзүшмүш нүвәләри олан, јахуд да нүвәсиз чохбуча
әр; 3. Һенли тәбәгәси - нүвәләриндән мәһрум олмуш
јнузлашмыш һүчејрәләрдән ибарәт харичи тәбәгә. Н
енли тәбәгәләринин һүчејрәләри пиј вәзиләринин
әринә ачылан јердә кәпәкләнәрәк дәри пијинә гарыш
көкүндә дә үч тәбәгә вардыр: 1. Мәркәзи бејин маддә
шмыш чохбучаглы һүчејрәләрдән ибарәтдир; 2. Габ
- түкүн әсас маддәсидир, тәркибиндә пигмент олан д
ли бујнузлашмыш һүчејрәләрдән ибарәтдир; 3. Түкүн
дыр ки, бу исә керамидәбәнзәр бујнуз ләвһәләринд
лмишдир. Түк көкүнүн вә дахили көк гишасынын ку
бирләшәрәк түкүн түк кисәчијиндә мәһкәмлији
ир. Түк кисәчијинин бирләшдиричи тохума капсулун
ластик вә аркирофил лифләри харичи көк гишасы сә
дә әсас мембраны әмәлә кәтирир.

әзиләри: Дәридә голокрин, апокрин вә еккрин тип
ә'думдур.

ı вə ajагалтындан башга дəри өртүјүнүн бүтүн
уддур. Онлар башын түклү һиссəсиндə, үздə, көкс гəф
ары һиссələриндə даһа чох тəсадүф олунур.
вəзиləринин кисəјəбənзəр көвдəси хүсуси дəридə je
ричдən бирləшдиричи тохума пəрдəси, дахилдən исə
ра епител һүчејрələри илə əһатə олунур. Пиј вəзиləр
ры түк кисəчикləринə вə һамар дəри сəтһинə ачы
ији дəрини вə түкləри јағлајыр, онларын еластиклији
үһафизə хүсусијјətləрини тə'мин едир. Пиј вəзиləри
рисиндə тизон вəзиləри, көз гапагларынын кənарлар
миев вəзиləри кими мə'лумдур.
вəзиləри (glandulae sudoriberae) садə, борушəкилли вəз
алныз тəр ифраз едир. Бу вəзиləрин инсан организм
јин тənзимləнмəсиндə бəјүк ролу вардыр. Һəр бир ј
да 3 милјон тəр вəзиси олмалыдыр. Тəр вəзиləри һə
һəм дə апакрин типли вəзиləрдир. Онлар сутка əр
500-ə гədəр тəр ифраз едə билирləр. Лакин гəбул олу
ын мигдарындан вə иш хүсусијјətləриндən асылы о
олунан тəрин мигдары артыб-азала билир.
р вəзиləри додагларын гырмызы һашијəсиндən, пе
ндан, пүлүјүн дахили сəтһиндən, гадынларда чинси ор
ичик додагларындан башга дəри өртүјүнүн бүтүн наһ
вардыр. Тəр вəзиləри овчларын ичиндə, ајаг
да, үздə, хүсусən алын, дəш, гарын наһијələриндə да
һидə олунур. Сон тədгигатлар көстəрир ки, һəр б
и көвдədən вə тəр ахарындан ибарəтдир. Тəр вəзиси к
алты пиј тəбəгəсиндə јерləшир. О, мүəјјən кələф əмə
н гыврым садə боручуглардан ибарəтдир. Онун дива
ндən хүсуси пəрдə илə өртүлмүш, дахилдən исə бир сы
рələриндən əмəлə кəлмишдир. Тəр вəзинин көвдə
л олур, сүзүлүр вə тəр ахары васитəсилə дəринин с
ыр. Тəр ахары вəзинин көвдəсиндən башланыр, хүсуси
лидермиси кечиб дəринин сəтһиндə гыфвари кенишл
мəсамələриндə гуртарыр.
əр вəзиləри хүсуси ган дамарлары вə синир лифлə
из олунур мəркəзи синир системи васитəсилə идарə

...ило, тәр вәзиләри гисмән бөјрәкләри әвәз едир.
...ккрин типли ади тәр вәзиләриндән башга инсанлары...
...үндә апокрин типли тәр вәзиләри дә вардыр. Бу вәз...
...рәләри тәр һасилаты заманы гисмән физиоложи дәјиш...
...ыб, дәри пијинә чеврилир. Бу вахт вәзи һүчејрәләри та...
...р. Одур ки, апокрин вәзиләринә гарышыг - һәм тәр, ...
...пији бурахан вәзиләр дә дејирләр.
...окрин вәзиләри әсасән голтугалты чухурларда јерл...
...р аз мигдарда гадынларда дөш киләси әтрафы дәридә...
...ыгда, һәм дә чинсијјәт үзвләри наһијәсиндә мүшаһид...

...окрин тәр вәзиләринин фәалијјәти чинси органларын...
...јјәти илә әлагәдардыр.
...рнаг (Unguis) бујнуз лөвһәчикләридир. Онлар әл вә аја...
...рынын учларындакы дырнаг јатагларында јерләшир. ...
...вһәчикләринин арха вә јан гыраглары дырнаг көбәс...
...тохумалары - дәриси алтында өртүлүдүр. Өн һиссәс...
...тдир, даим узаныр вә 3-4 ај әрзиндә там әвәз олунур. ...
...нағын көвдәси (Corpus), көкү (Radix) вә өн гырағы (M...
...ардыр. Арха дырнаг көбәси дырнаг көкүнү гөвс кими ...
...дермисин назик дырнаг лөвһәчијини (Eponychium) ә...
...р. Дырнаг јатағынын дырнаг көкү јерләшән һиссәси...
...atrix unguis) - дырнаг әмәлә кәлмә јери, дырнаг лөвһәс...
...иссәси, ајпарашәкилли ағымсов јери - дырнаг ајпа...
...адланыр. Дырнаг лөвһәләринин харичи сәтһи парла...
...ә сајадыр. Дахили сәтһи исә кәлә-көтүр, киринтили...
...ы олур ки, бу да дырнаг лөвһәсинин дырнаг јатаг...
...илмәсиндә бөјүк рол ојнајыр.

ДӘРИНИН ФИЗИОЛОКИЈАСЫ

...чох мүрәккәб органдыр, даһа доғрусу бир нечә ор...
...дан ибарәтдир. О инсан организминин бүтөвлүјүнү...
...әјат фәалијјәтини тә'мин етмәк үчүн чох мүһүм функ...
...ликдир. Дәри организмин б...

ур ки, организмин
и просесләр, дәридә мүәјјән дәјишикликләрин әм
нә сәбәб олур. Бә'зән дә дәри дахили органларда
стәликләр һаггында илкин хәбәрдарлыг едир. Бир се
ганизмин күзкүсүдүр.
өртүјүндә күлли мигдарда сәпәләнмиш синир ресеп
рганизмин харичи мүһитлә гаршылыглы әлагәләр
едир. Белә ки, харичи мүһитдән организмә бир чох гыч
ычылар (физиоложи, инфексион, механики, кимјәви
кил ола биләр. Онларын һамысы һаггында мә'лумат си
рлары васитәсилә мәркәзи синир системинә чатдыры
инин бөјүк саһәси вә кениш сәпәләнмиш синир ресеп
нун зәнкин һиссетмә органы олмасына имкан јарадыр.
ганизми бир нечә дәри һиссијатына маликдир. Бунла
ашынма, һиссетмә, исти, сојуг, тәзјиг вә с. көстәрмәк
һиссијјатлар дәри ресепторларындан синир шахәләр
лә мәркәзи синир системинә (онун габыг маддәсинә)
ыр. Беләликлә, дәри башга һиссетмә органлары (к
ә, дад вә ај билмә) илә бирликдә харичи мүһитдә орг
зијјәтини мүәјјәнләшдирир. Дәри һиссијаты әл барм
учларында, додагларда вә дилин учунда даһа чох инк
дир.
инин горујучулуг хассәләри. Дәри организми бир чох
ныгландырычылардан горујур. Бу тә'сирләрдән меха
и (исти, сојуг вә шүа), кимјәви, инфексион вә с. көстә

идермис һүчејрәләринин сыхлығы вә мәһкәмлији, дерм
иклији вә дәриалты пај тәбәгәсинин јумшаглығы д
лиф механики вә физики тә'сирләрдән горујур. Дәри
ис кечирир. Она көрә дә харичи мүһитин температуру
ән организмин һәјат фәалијјәти үчүн зәрури олан н
ијин сабитлијини тә'мин едир. Бундан башга епидер
пигмент, организми шүа енержисиндән гисмән горују
әбәгәсинин мәһкәмлији вә онун даима дәри пији илә ј
дәрини мүхтәлиф кимјәви маддәләрдән, о чүмләдән
ләнмәләрдән горујур. Епидермисин бүтөвлүјү сајәсин

анизмдә истилијин тәнзимләнмәсиндә дәринин иштира

лумдур ки, инсан харичи мүһитдән асылы олмајар
истилијини даим нормал вәзијјәтдә сахлајыр. Бу и
н бөјүк әһәмијјәти вардыр. Дәри өз сәтһиндән шүа бу
тилик кечирмәк вә тәр бухарланмасы илә организмдә
лмиш артыг истилик енержисини харичә бура
змин истилији мәркәзи синир системи тәрәфиндән тән
Белә ки, организмдә һасил олан истилијин харич олунм
оларса, дәринин ган дамарлары мәркәзи синир сис
илә кенишләнир. Исти ган дахили органлардан дә
вә сәтһи дәри ган дамарлары шәбәкәсиндә ган дөвр
әнир. Нәтичәдә тәр вәзиләринин фәалијјәти артыр вә
стилијин харич олунмасы чохалыр. Әксинә, организм
лан истилик һасил олунандан чохдурса, рефлектор ола
н дамарлары даралыр. Ган, дәри ган дамарларындан д
нлара говулур, беләликлә дә дәридән харич олан исти
дары азалыр.
ан башга дәри хүсуси синир ресепторлары васитәсилә
һитин исти-сојуглуғуну мәркәзи синир системинә хә
ә буна мүвафиг олараг организмдә истилик мүбадил
ндырылыр.
нин ифразат функсијасы. Тәр вә пиј вәзиләри илә ор
хејли мигдарда су, дуз вә пиј ифраз олунур. Нормал
дәринин үмуми сәтһиндән сутка әрзиндә 400-600 мл
илир. Гәбул едилмиш хөрәјин вә мајенин мигдарындан
сијјәтләриндән асылы олараг ифраз едилән тәрин миг
итрә чата биләр. Тәрлә инсан хејли су, бир чох дузлар
ддәләри итирир. Тәрин тәркибчә 98-99%-и су, галан h
дуз вә зүлалдан ибарәтдир. Тәр вәзиләринин күчлү hə
ти нәтичәсиндә тәр ифразы хејли артыр вә буна мүвафи
арич олан сидијин мигдары азалыр. Беләликлә дә, дә
әјрәкләри әвәз едир.
ал шәраитдә пиј вәзиләриндән һәфтә әрзиндә 100-30
ф кимјәви тәркибли пиј ифраз олунур. Дәри пији дә
вә түкләри јағлајыр, јумшалдыр, бунун нәтичәсидир
сыра харичи, механики, физики, кимјәви, шүа вә с.

лар, хризоробин, пироголол, резорсин вә с. бүтөв дәр
ыгла сорулур. Дәринин сорма габилијјәтини електрик
ионофодез), исти компрес, су ваннасы вә с. илә хејли
ирмаг олур.

ринин нәфәсалма габилијјәт. Дәри аз да олса нәфәсал
әтинә маликдир. Организмә дахил олан оксикенин т
0-дә бир, харич олан карбон газынын исә 90-да бир h
ән кечир. Дәри капилјарларындакы ган илә харичи а
расында газ мүбадиләси диффузија ганунуна әсасән
илир.

ддәләр мүбадиләсиндә дәринин иштиракы. Дәри орган
аршылыглы әлагәдә олуб маддәләр мүбадиләсиндә ј
штирак едир. Белә ки, су, пиј, шәкәр, дузлар вә с. д
ыр, орадан да гисмән харич олур. Дәридә кедән су м
ин организм үчүн бөјүк әһәмијјәти вардыр. Сујун ми
ә 62-71%-ә, дәриалты пиј тәбәгәсиндә исә 10%-ә гәдә
әзәләләрдән сонра икинчи су депосу һесаб олунур. Б
хәстәликләриндә (екзема, еритродермија, пемфигус
ә сујун мигдары хејли артыр.

ридән минерал маддәләр онун үмуми чәкисинин тәх
ı тәшкил едир. Организмдә минерал маддәләр мүбад
дугда дәридә дә онларын мигдары вә мүтәнасиблији

ридә азотлу маддәләр мүбадиләси албумин, глобули
коллекен, креатин, сидик туршусу, пурин әсаслары,
гментләр һесабына кедир. Креатин әсасән бујнузла
рмисдә түкләрдә вә дырнагларда мүшаһидә олунур. Д
маддәләрин 98,8%-и коллакен лифләрдән ибарәтдир
исанларда витамин чатышмазлығы әламәтләри дәрид
әзәрә чарпыр. Бу заман дәри нистәбән гуру олур, кә
үкләр вә түк кисәчикләри кобудлашыр. Ксеродерма,
агларын дистрофијасы, кәнчлик сызаглары, дерматит
ә с. хәстәликләрин әмәлә кәлмәси организмдә "А" в
чатышмамасы илә әлагәдардыр. "В" витам
лексинин чатышмамасы пеллагра, хејлит, стоматит, г
реја хәстәликләринә, һабелә сачларын ағармасына сәб

ЭРИ ХӘСТӘЛИКЛӘРИНИН ЕТИОЛОКИЈАСЫНА
Ә ПАТОКЕНЕЗИНӘ ДАИР ҮМУМИ МӘ'ЛУМАТ

лумдур ки, дәри инсан организминин харичи өртүјүдү
зми бир чох харичи гычыгландырычылардан горујур. Д
аричи мүһитлә үнсијјәтдәдир. Одур ки, она бир чох екз
н) амилләр тә'сир көстәрир. Бунлардан кимјәви, физ
ки, биоложи вә с. көстәрмәк олар.
и ган вә лимфа дөвраны, һабелә синир ресепторлары в
дахили органларла даим әлагәдәдир. Дахили органла
р системинин позулмасы нәтичәсиндә дәри хәстәлик
кәлә биләр. Бә'зи дәри хәстәликләрини (екзема, нејро
рматит, өврә вә с.) төрәдән ендокен амилләрдән мә'дә
вә гарачијәр хәстәликләрини, синир системинин, ендок
инин, гантөрәдичи органларын вә с. позулмасыны көс
р.
ән дәри хәстәликләринин баш вермәсинә тәкчә екзо
фајәт едир. Инфексион дәри хәстәликләри, дәринин к
зики, механики гычыгландырычылар тәрәфиндән з
н вә с. буна мисал ола биләр. Әкс һалларда исә д
кләри организмдә ендокен позғунлугларын (синир си
дахили секресија вәзиләринин, мә'дә-бағырсаг орга
маддәләр мүбадиләсинин вә с.) мөвчуд олдуғу шәраи
сы екзокен амилин тә'сири илә әмәлә кәлә биләр.
н дә хәстәлик һәр һансы бир ендокен сәбәбдән баш
са да бир мүддәт онун клиники әламәтләри ашкара ч
тәлик демәк олар ки, кизли кедир. Белә һалларда екзо
л организмә тә'сир едәрәк хәстәлијин ашкара чыхар
, һәлледичи рол ојнајыр.
кен амилләр. Билаваситә дәријә, јахуд дәри васитәс
рганизмә тә'сир көстәрмәклә хәстәлик төрәдән хар
рә екзокен амилләр дејилир. Кимјәви, физики, механи

рмир. Лакин узун мүддәт тәкрар тә'сир көстәрәрсә,
ә һәссаслығын дәјишмәсинә сәбәб олур. Бу исә нәти
ик дәри хәстәлији (екзема, дерматит вә с.) әмәлә к
Үчүнчү груп исә әсасән дәрман вә сәнаје мүәссисәлә
илән бир чох кимјәви маддәләр, аилә-мәишәт ки
р, габ-гачаг јујулан тозлар, пасталар, һәшәрат әлејһин
ән дәрманлар, кәнд тәсәррүфатында тәтбиг олунан зәһ
ләр вә с. дахилдир. Онлар организмә мүхтәлиф јол
олур ки, бунун да нәтичәсиндә дерматит, токсидерм
дәри хәстәликләри әмәлә кәлир.
вики амилләрдән истини, сојуғу, күнәш, рентген вә р
рыны көстәрмәк олар. Исти вә сојуғун тә'сириндән д
вә донвурма хәстәликләри әмәлә кәлир.
ләш, рентген вә радиум шүалары дүзкүн дозаландыры
анизмә демәк олар ки, һеч бир зијан вермир. Лакин h
рын организмә тә'сири һәддиндән артыг оларса д
тит, екзема, узун сүрән хоралар вә һәтта хәрчәнк
ә биләр.
ханики амилләр бир сыра дәри хәстәликләринин тө
мүһүм рол ојнајыр. Белә ки, һәр һансы бир механики
әсиндә дәринин бүтөвлүјү позулур, зәдәләнир. Дәри ө
әһдуд бир јериндә әмәлә кәлмиш зәдә "ачыг гапылар
микроорганизмләрин (стафилококлар, стрептоко
чөпләри, көбәләкләр вә с.) организмә дахил олмасы
мүвафиг дәри хәстәлијинин әмәлә кәлмәсинә шәраит

афилококлар вә стрептококлар зәдәләнмиш дәријә д
нли дәри хәстәликләри, көбәләкләр исә дерматомик
офитија, микроспорија, дерматомикозлар вә с.) тө
н әлавә дәријә вәрәм чөпләри, чүзам микобактерија
н трепанемләр вә дикәр микробларда дахил ола билир
хформалы еритема, дүјүнлү еритема, зијил, кондилома
јасты дәмров, гуршаглыјычы дәмров вә с. хәстәлик
әнмиш дәријә мүвафиг вирусларын дүшмәси нәтичә
ердији дә күман олунур.
р чох һәшәратларын (бит, бирә, кәнә, ачачаганад, мы

әринин әмәлә кәлмәсиндә мүһүм рол ојнајыр. Гејд е
дыр ки, бә'зи хәстәликләрин баш вермәсиндә синир с
гунлуглары биринчи, бә'зи һалларда исә икинчи дәрә
әт кәсб едир. Белә ки, екзема, нејродермит, псориаз
нкләриндә синир системинин функсионал позғунлуг
тутур. Бир сыра дерматозларын (пиодермитләр, дерм
ар вә с.) дикәр амилләри олса да онлар синир систем
онал позғунлуғу шәраитиндә даһа асан јараныр.
Павловун нәзәријјәсинә көрә организмин харичи мүһ
шмасында вә дәри хәстәликләринин баш вермәсиндә
механизм, хүсусән шәрти рефлекс фәалијјәти апарычы
дашыјыр. Һазырда бир чох дерматозларын (екз
рмит, дерматомикозлар, микидләр, пиодермитләр, дәр
тләри вә с.) рефлектор механизм әсасында баш верм
к күман олунур.

крин позғунлуглары. Бир чох дәри хәстәликләринин
ндә дахили секресија системинин позулмасынын б
вардыр. Белә ки, бөјрәкүстү вәзиләрин функсионал
нәтичәсиндә бүрүнч, галханвари вәзинин һипофунк
чәсиндә исә микседема хәстәлији баш верир. Чи
рын јетишмәмәси вә солмасы дөврләринә баш верән
р патокенетик чәһәтдән чинсијјәт вәзиләринин функ
ғунлуглары илә әлагәдардыр. Кәнчләрдә себор
сызаглары, гызларда јумурталыгларын һипофунксиј
дөшүндә инад екзема, менструасија заманы гадынла
дерматозларын (екзема, недродермит, псориаз) кәск
, һамилә гадынларда бә'зи хәстәликләрин (Дјуринг д
амиләлик дерматозлары, псориаз) баш вермәси, ја
буна мисал ола биләр. Бир чох дерматозларын (екзе
пемфигус вә с.) мүаличәсиндә һормонларын (предниз
лон, АКТҺ вә с.) јахшы нәтичә вермәси бир даһа б

мәк лазымдыр ки, бир чох дәри хәстәликләриндә енд
унлуглар әсас сәбәб олмаса да хәстәлијин кедишини хе
дыр. Бу вахт тәкчә дахили секресија вәзисинин фу
озулмасы дејил, һәмчинин бүтүн ендокрин вәзиләри с

арда даһа чох тәсадүф олунур. Шәкәр мүбадиләсини
сында исә фурункулјоз, пиодермит вә с. мә'лумдур.
ри хәстәликләринин баш вермәсиндә гидаланманын д
әмијјәти вардыр. Бә'зи адамларын организми сүд, кон
а, балыг, чијәләк, пендир вә с. јахшы гәбул етмир. Бе
маддәләри гәбул едәнләрин бә'зиләриндә аллеркик д
(дерматит, өврә, кејишик вә дикәр дәри хәстәликләри

д етмәк лазымдыр ки, бә'зи адамларда ајры-ајры әрзаг
а гаршы һәссаслыг сонрадан газанылмыш, бә'зиләр
аданкәлмә олур.
итаминозлар вә һиповитаминозлар. Инсанларын норма
алијјәтиндә витаминләрин чох бөјүк әһәмијјәти варды
ининин мигдары организмдә азаланда дәридә гурулу
нмә, кератоз вә с. дәри позғунлуглары мүшаһидә ол
итамни азалдыгда дәридә синир позғунлуглары; "В2"
исә дәридә, хүсусән селикли гишада позғунлуглар ба
"РР" чатышмамазлығы пеллагра, "С"-ин чатышмама
нга хәстәлијинә сәбәб олур.
зм системи позғунлуглары. Һәзм органларынын функс
нлуглары бир сыра дәри хәстәликләриндә патоке
ијјәт дашыјыр. Гастрит, мә'дә вә 12 бармаг бағырсағ
колит вә дикәр бағырсаг хәстәликләринин кәскинлә
ссија дөврүндә дәри хәстәликләринин ресидивинә
Гарачијәрин функсионал позғунлуглары вә јахуд хәс
ох дерматозларын (екзема, нејродермит вә с.) баш верм
олур. Онлар дәри хәстәликләринин кедишини хејли
ырыр.
н вә лимфа дөвранынын позулмасы. Ган вә лимфа дөв
позулмасы (хүсусилә бәдәнин ашағы әтрафында) мүх
атозларын баш вермәсинә сәбәб олур. Трофик хора, м
зема әмәлә кәлмәсинә шәраит јарадыр. Лимфа дөвра
масы ашағы әтрафларда елефентиаз әмәлә кәтирә би
нтөрәдичи органларын хәстәликләри дә дәридә мүх
шикликләрә сәбәб олур. Дәридә бир чох пролиферат
углар верән ретикулјозлар вә лејкозлар мәһз гантө

мәтләрини зәифләтмәк, тамамилә ләғв етмәк мүмкүн

ДӘРИ ХӘСТӘЛИКЛӘРИНИН ҮМУМИ СИМТОМОТОЛОКИЈАСЫ

әлијә тутулмуш адам дәри өртүјүнүн, јахуд селикли ги
дуд бир наһијәсиндә дәјишиклик мүәјјән етдикдә в
лик субјектив һиссијјатларла мүшајиәт олунурса белә х
кимә мүрачиәт едир. Дәри хәстәликләринин симтомо
субјектив (јә'ни хәстә һансы һиссијјатлары кечирир)
(хәстәлик һансы морфоложи елементләрлә тәзаһүр ед
әрдән ибарәтдир. Субјектив әламәтләр дә өз нөвбәси
бөлүнүр: үмуми (үшүтмә, гыздырма, әсәбилик, јухусузл
ызлыг вә с.) јерли (гашынма, көјнәмә, јандырма, ағ
а, гурулуг вә с. әламәтләрдир. Објектив әламәтләр
заманы дәридә баш верән морфоложи елементләрд
р ки, бу да өз нөвбәсиндә ики јерә бөлүнүр. Онлард
(ләкә, дүјүнчүк, габарчыг, дүјүн, сулуг, иринлик, кө
нчили (ләкә, кәпәк, гартмаг, ашынма, суланма, хора, ч
мровлашма вә с.) морфоложи елементләрдир.

тив әламәтләр, әсасән хәстәлијин ағырлығындан дej
ин синир системинин типиндән, организмин һәссасл
аһа чох асылыдыр. Одур ки, бә'зән хәстә о гәдәр дә ағ
бир хәстәлији чох ағыр кечирир. Мүхтәлиф субјект
рдән шикајәт едир. Ејни хәстәлији дикәр хәстә чох ј
ир, чидди шикајәтләр етмир. Белә һалда хәстәләрә ина
сурәтдә хәстәлијин јүнкүл олмасыны вә тезлик
ғыны сөјләмәк чох бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Гашын
арда (екзема, недродермит, кејишик вә с.) әсас симпто
ри дә гашынмадыр. Гашынма өзү дә хәстәлијин ағы
вә јајылмасындан дејил, организмин һәссаслығында
теминин вәзијјәтиндән асылыдыр. Бу вахт зәдәләнм
дә сыјрынтыларын олмасы, хәстәнин дырнагларынь

ər, себореја вә кәнчлик сызаглары) гашынмасыз олур
əиф гашыныр. Бә'зи гашынан дерматозларда (готур,
ıт, кејишик) гашынма наһијәсиндә сыјрынтылар мүш
ır, дикәр груп гашынан дерматозларда исә (гырмызы
ов, әврә вә с.) гашынма наһиј**ј**әсиндә сыјрынты олму
ıа бә'зи хәстәликләрдә (готур, битлилик вә с.) кечәл
күндүзләр исә нисбәтән сакитләшир. Суб
ətләрин, хүсусән гашынманын дәри хәстәликләринин
ıда чох мүһүм әһәмијјәти вардыр.
бјектив әламәтләр. Һәр һансы дәри хәстәлијинә диагн
чүн биринчи нөвбәдә һәким хәстәнин үмуми дәрисинə
ı, онун рәнкини, јумшаглығыны, вәзијјәтини көзлə
əнләшдирир. Јалныз көзлə бахдыгдан сонра дәринин
ə наһијјәси әлләнир вә хәстәлијин објектив әламәтлə
əшдирилир. Бу вахт хәстәлијин морфоложи елементл
маг, онлара дүзкүн гијмәт вермәклə хәстәлијин диагн
əшдирилир.
əри хәстәликләри заманы баш верән морфоложи елем
наблы вә гејри-илтиһаблы патоложи просес нәтичәси
Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, дәри елементләрини
ти илтиһаб просеси нәтичәсиндә тәзаһүр едир. Гејри-и
шəли дәри морфоложи елементләриндән пигментли л
ləри, атрофијаны, һиперкератозу вә с. көстәрмәк олар
əликләри заманы баш верән сәпкиләр биринчили вə и
əри морфоложи елементләринə бөлүнүр. Илтиһаб мə
нчили морфоложи елементләр әсасән нормал дәри үз
lə кəлир ки, бу да дәринин екзокен, јахуд ендокен гыч
ычылара гаршы илк реаксијасынын тәзаһүрүдүр. Ик
морфоложи елементләри исə биринчиләрин инкиш
иг олунан јерли мүаличәләр нәтичәсиндə əмəлə кəл
или дəри морфоложи елементləри инфилтритив вə ек
шəли олур.
иринчи морфоложи елементләр. Патофизиоложи анла
умдур ки, илтиһаб просеси беш классик симптомдан
гызарты (Ruber), шишкинлик (Tumor), ағры (Dolor),
Color) вə функсијанын позулмасы (Functio laesa).

ырмызы, көјүмтүл рәнкдә олур, дурғунлуг әламәтләр
ә едилир. Белә хәстәләрдә ағры вә јандырма hисс
, лакин гашынма күчләнир.
инчили дәри морфоложи елементләри ексудатив вә и
сәпкиләрә бөлүнүр. Ј.К.Скрипкинин фикринчә ләк
, габарчыг, дүјүн инфилтратив елементләрә аи
луг, сулуг, иринлик, көпүшүк исә ексудатив елементлә
ә (Macula). Дәринин вә селикли гишанын мәhдуд бир
ә онун рәнкинин дәјишмәсинә ләкә дејилир. Адәтән
сағлам дәри бәрабәриндә олур, сәthиндә hеч бир пато
мүшаhидә олунмур. Ган дамарларынын кенишләнмә
әлә кәлән ләкә ган дамары ләкәси, ган дамарындан га
чәсиндә јарананы hемарракик ләкә вә пигментин арт
синдә әмәлә кәлән ләкә исә пигментли ләкә адланыр
дамары ләкәси сәthи ган дамарлары кәләфиндә капи
кенишләнмәси нәтичәсиндә дәринин зәдәләнмә hаl
ызарты илә тәзаhүр едир. Белә ләкә - гызарты илтиhа
лтиhаб нәтичәсиндә баш верә биләр. Дахили вә ха
андырычыларын тә'сири нәтичәсиндә мәhдуд бир hаl
гызарырса, бу илтиhаб ләкәсидир. Белә ләкә ган да
н кенишләнмә дәрәчәсиндән асылы олараг чәhрајы
ы, түнд гырмызы, көјүмтүл гырмызы рәнкдә ола би
арларынын кенишләнмәси нәтичәсиндә әмәлә кәлән
инә шүшә илә басдыгда гызарты итир, шүшәни узагл
а исә hәмин ләкә өз бөјүклүјүндә дәрhал бәрпа олуну
ла, илтиhаб мәншәли чәhрајы рәнкли ган дамарлары
розеола адланыр. Онлар дырнаг сәдәфи бөјүклүкдә о
дир, дәри сәthиндән габармыр. Розеолалар бә'зән бөј
и илә бирләшир вә сәthи бә'зән кәпәкләнир. Овуч бө
ган дамарлары ләкәләри еритема адланыр. Еритема
тиhаб нәтичәсиндә баш верир, бир сыра д
кләриндә (екзема, дерматит, I дәрәчәли јаныг, гызыл
малы ексудатив еритема вә с.) мүшаhидә олунур.
илтиhаб ган дамарлары ләкәси дә вардыр. Бу ләкә
ә мүсбәт емосијалар нәтичәсиндә дәринин сәthи ган
нын кенишләнмәсиндән әмәлә кәлир. Белә ләкә утанч

әр.
дамарлары днварларынын кечнрнчнлнк габилнјјәтн
ı нәтнчәсннндә ган дамар әтрафына сыза бнлнр кн, бу
акнк ләкәләр әмәлә кәлнр. Һеморракнк ләкәләр үзәр
лә басдыгда нтмнрләр, лакнн бнр гәдәр солуха бнлнр
а мүәјјән дәрн хәстәлнкләрн үчүн сәчнјјәвндир. Ган да
ан гансызманын вахтындан асылы олараг бу ләкәләр
көјүмтүл гырмызы, көј, јашыл, сарымтыл олур. Нөгтә
еморракнк ләкәләр - петехнја, нрн, данрәвн чохлу һе
әкәләр - пурпура, дүз хәтлн һеморракнк ләкәләр - вн
јүк һеморракнк ләкәләр - екхнмоз, һәддннндән а
ма нәтнчәсннндә шншкннлнк әмәлә кәлнрсә - һема
р.
ндә пнгментнн артыб-азалмасы нәтичәсннндә пнгмен
әмәлә кәлир. Пигмент нормал дәрндәкинә ннсбәтә
дугда һиперпигмент, аз олдугда исә депнгмент ләкә
ір. Хлоазмада вә внтнлнго пнгмент ләкәләрн сәчијјәв
әртүјүндә, түкләрдә дә пнгментнн олмамасына албн
р.
үнчүк (Papula). Папула шәклнндә олан дүјүнчүк бошл
орфоложн елементндир. Консистенсијасы нисбәтән
әри үзәрнндән бнр гәдәр габарыр, өзүндән сонра
мыр. Дүјүнчүк әксәрән епндермнсдә тәсадүф олунур,
да дермаја да кечә билнр. Дүјүнчүкләр мүхтәлнф бөјү
р. Дары бөјүклүјүндә олан дүјүнчүкләр мнлнум, санч
јүклүкдәкнләрдә - мнлнар, мәрчн, јахуд нохуд бөјүклү
ар - мәрчнварн папулалар адланыр. Белә папулалар сн
ннчи дөврүндә, псорназда вә с.-дә олур. Снккә бөјүклү
алар сиккәварн - нүмулјар (numularis) папулалардыр.
- һнпертрофнләшмиш папулалар енлн коннломдыр. Б
алар бнрләшнр кн, бу бнрләшмнш папулалар да пнлә
тнрнр. Белә бнрләшмиш дүјүнчүкләрнн сәрһәддн к
мүхтәлнф шәкнллнднр, сәтһн һамар, рәнкн түнд гыр
бә'зән суланыр. Данм сүртүнән бүкүшләрдә пнләк
чох суланыр вә һәддннндән артыг бөјүјүр кн, бу да һнп
ашмыш пнләк адланыр.

ыг хораја чеврилир вә чапыг бурахмагла гуртарыр. Д
heч вахт хораја чеврилмир, из бурахмадан сорулуб јох
ыг адәтән дәринин бир наһијәсиндә әмәлә кәлир, б
ләшиб бүтөв инфилтрат верир.

н (Nodus). Дүјүн дәриалты пај тәбәгәсиндә инфилтра
әринин топлантысы нәтичәсиндә әмәлә кәлән бошл
орфоложи елементидир. О, көјәрчин јумуртасында
асына гәдәр, һәтта ондан да бөјүк ола билир. Дәри алт
рмиш дүјүн тәдричән бөјүјүр, нәтичәдә дәрини јарым
алдырыр. Даһа сонра дәри дүјүн наһијәсиндә илтиһаб
уграјыр. Нәтичәдә дүјүн үзәриндәки дәри гыза
р, дешилир, хораја чеврилир, бу да сағаларкән өзү
апыг бурахыр. Сифилис гуммасы, колликватив дәри в
парлаг мисалдыр.

гчуг, јахуд судурчуг (Vesicula) ичәрисиндә ексудат
лу биринчили дәри елементидир. Сулугчуғун габығ
рдыр, онун ичәрисиндәки ексудат бә'зән ганла гары
улугчуг, бујнуз тәбәгәсинин алтында олдугда субкор
г, епидермисин ичәрисиндә - интраепидермал вә епи
ерманын арасында олдугда субепидермал сулугчул а
ә'зән сулугчуглар бир-бирилә бирләшиб чохбошл
глар әмәлә кәтирирләр. Онлар әсасән санчаг башы
әјүклүјүнә гәдәр олур. Илк вахтлар сулугчугларын ич
ексудат шәффаф олур, лакин сонра судур ичәрисинд
а ган да гарыша биләр, буланыб иринләјәр вә пиодерм
р. Даһа сонра сулугчуғун габығы партлајыр, ексудат т
ләликлә, ашынма әмәлә кәлир, суланыр вә тезликл
адан сағалыр. Бә'зән дә сулугчуғун ичәрисиндәки
гартмаг әмәлә кәтирир вә сағалма гартмағын алт
Дәри бүкүшләриндә вә селикли гишада сүртүнмә нәт
із дешилир, ашынма әмәлә кәтирир, суланыр, сағалар
сонра чапыг бурахмыр.

г, јахуд судур (Bulla) ичәрисиндә ексудат олан бошл
рфоложи елементидир. Онун бөјүклүјү нохуддан тоју
на гәдәр олур. Һәр бир сулугчугда олдуғу кими бун
долу бошлуғу, габығы вә диби вардыр. Сулугчугда ол

зуну тәсдиг едир. Сулуглар дешиләркән адәтән аш
кәлир вә сулугчуглардан фәргли олараг ашынманын
сулуг габыгларынын галығы мүшаһидә олунур. Сулу
ри хәстәликләриндә (пемфигус, анаданкәлмә сулуглу
а епидемик пемфигус, мүхтәлиф формалы ексудатив е
ыг) тәсадүф олунур. Адәтән, сулуглар бир гәдәр газыр
вә јахуд нормал дәридә әмәлә кәлир. Срептококклу
ләрдә - субкорнеал, пемфигусда - интраепидермал, пе
, Дүрингин дерматозунда субепидермал суду
видир.

нлик (Pustula) бошлуглу дәри морфоложи елементі
н онун ичәрисиндә ирин олур. Пустула кими мә'лум ол
тин бәјүклүјү санчаг башындан гоза гәдәр ола билир. И
чәрисиндәки иринин тәркибиндә чохлу мигдарда стаф
, стрептококк, лејкоситләр, еозинофилләр, албуми
ин вардыр. Әкәр иринлик епидермисин үст тәбәгәләр
рирсә бу импетиго адланыр. Импетиго гурујуб иринли
әлә кәтирир. Гартмаг дүшәндән сонра онун јеринд
пигментли ләкә галыр. Иринлик түк кисәчијинин ки
баш верирсә бу фолликулитдир. Иринли просес заман
әләнирсә - остиофилликулит әмәлә кәлир. Фолликули
дәрин ола биләр. Дајаз фолликулитләр сағаларкән мүв
гментли ләкәләр бурахыр. Дәрин фолликулитләр
лашма илә гуртарыр. Фолликулитләрин төрәдичиләрі
филококклардыр. Дәрин фолликулитсиз пиодермит ек
ыр. Ектиманын төрәдичиләри стрептококклардыр. Ек
пиодермит олдуғундан сағаларкән чапыг бурахыр.

әшик (Urtica). Бу бошлугсуз, лакин ексудатив морфо
ыили дәри елементидир. Көпәшик хүсуси дәринин мәм
синин кәскин илтиһаблы, шишкинлији нәтичәсиндә
О, дәринин мәһдуд бир наһијјәсиндә габарыг кими тә
Көпәшик даирәви, јахуд овал олуб, гашыныр. Адәтә
әгигәнин әрзиндә әмәлә кәлир, артыб јајылыр, көзл
дә чәкилиб кедир. Башланғычда көпәшиклик ачыг гы
нкдә олур, сонра исә шишкинлијин артмасы нәтичә
ә ган дамарлары сыхылыр ки, бу да онларын рән

нчили морфоложи елементләр

тән икинчили морфоложи елементләр биринчили мо
лементләрин давамыдыр. Онлар ашағыдакылардыр:
әкәләри, кәпәк, гартмаг, чат, сыјрынты, ерозија,
дәмровлашма, векетасија.

ментләшмә (Pigmentatio). Мә'лумдур ки, бир чох дәри
әри (импетиго, екзема, нејродермит, трихофитија в
н сонра пигментли, јахуд пигментсиз ләкәләр бурахыр
ә, биринчили дәри морфоложи елементләриндән сонр
әләр икинчили ләкәләрдир. Икинчили пигмент ләкәл
тин мигдарындан асылы олараг һиперпигментасијалы
игентасијалы ләкәләр кими мүшаһидә олунур.

к (Squama). Бујнуз ләвһәчикләринин дәри сәтһиндә
иссәсинә кәпәк дејилир. Доғрудур, кәпәкләнмә физи
осес кими даим давам едир. Лакин бир сыра д
кләриндә (һиперкератоз, ихтијоз, кәпәкләнән дәм
дәмров, псориаз вә с.) кәпәкләнмә һәддиндән артыг
әпәкләнмә бә'зән ири ләвһәләр шәклиндә дә мүшаһ
Бу просес адәтән гуру һалда кедир.

маг (Crusta). Дәри өртүјүнүн мәһдуд бир саһәсиндә
ксудатын гурумасы нәтичәсиндә гартмаг әмәлә кәл
ын тәркибиндә адәтән һәмин ексудат, зәдәләнмиш һ
әчикләри, һабелә мүаличә мәгсәдилә ишләдилмиш д
ыглары дахил олур. Бундан әлавә гартмаг серозлу, ири
ы да ола биләр. Гартмағын тәркибиндәки маддәләр
лараг онун рәнки мүхтәлиф олур. Мәсәлән, серозлу е
урумасындан әмәлә кәлмиш гартмағын рәнки сарымт
инли гартмаглар сарымтыл јашыл рәнкә чалыр. Га
ан әмәлә кәлмиш гартмаг түнд гәһвәји, јахуд гара рән

н иринли просесин әтрафлара вә дерманын дәринлик
ылмасы нәтичәсиндә чохгатлы гартмаг әмәлә кәлир
ија дејилир.

нты (Excoriatio). Гашынма вә ја башга зәдәләнмә нә
дәринин бүтөвлүјү позуларса, буна сыјрынты дејилир

ынма (Erosio). Һәр һансы гашынан дерматозларда (пи
пидермофитија, пемфигус, гуршаглајан дәмров, екзема
вә с.) епидермисин бүтөвлүјүнүн позулмасына,
лмамасына дејилир. Ерозија кими мә'лум олан бу ел
н бир сыра дәри елементләри (сулугчуг, сулуг, иринлик
дикдән сонра онларын јериндә әмәлә кәлир, суланыр
аирәви вә јахуд овал олур, үзәриндә епидермис олмур
ызы, суланыр.

ра (Ulcus). Дәри бүтөвлүјүнүн там позулмасына дә
д бир наһијәдә чатышмазлығына хора дејилир. Хора
орфоложи елементләринин (дүјүнчүк, дүјүн, илтиһаб
рат вә с.) некрозлашмасы вә трофик позғунлу
әсиндә әмәлә кәлир. Хоранын кәнары киринтили-ч
диби кәлә-көтүр, јахуд һамар ола биләр. Хора өз
мүтләг чапыг бурахыр.

пыг (Cicartrix). Чапыг дәри морфоложи елементләрин
јүн вә дикәр дәри инфилтратлары) сағалмасы нәтич
ә кәлир. Некрозлашма вә башга патоложи просесдә
ш нормал дәри тохумлары бирләшдиричи тохумаларл
ур. Чапыг бир нечә чүр олур. Бунлардан һипертрофик
ә келоид чапыглары мисал көстәрмәк олар.

рофија (Atrophia). Бүтөв дәринин, онун бүтүн тәбәгәлә
ложи назилмәсинә атрофија дејилир. Атрофијаја уғ
адәтән гуру вә гырышыг олур. Белә дәридә тәр вә пи
набелә түк кисәчикләри инкишафдан галыр. Атроф
патоложи просес олмадан гуру јолла да әмәлә кәлир
ни әлләјәндә чығала кими гырышыр. Әтраф сағла
јәсиндән ашағыда дурур.

омровлашма (Lichinisatio). Хроники гашынан дермато
ән мәһдуд вә јајылмыш нејродермитдә, хроники ек
иазда, гырмызы јасты дәмровда вә с. зәдәләнмә наһиј
хејли галынлашыр, бәркијир, гурујур, дәри нахышлар
н көзә чарпыр, пигментләшир, мүхтәлиф дүјүнчүкләр
р, гашыныр. Беләликлә, дәри ашыланмыш дәри сәth
р ки, белә патоложи просес дәмровлашма адланыр. Л
ә әсасән шиддәтли гашынма нәтичәсиндә әмәлә кәл

ыр ки, бу да векетасија адланыр. Векетасијанын сәтһи а
көтүр олур. Бир сыра киринтиләр-чыхынтылар мүш
р, тез-тез ганахма верир. Әкәр векетасија бир хәстә
ложи елементләриндән сүртүнмә васитәсилә әмәлә к
мономорф векетасијадыр. Бир нечә морфоложи елемен
мәлә кәлмиш векетасија полиморф векетасијалыр.
(Fissura). Мәһдуд бир наһијәдә дәри һәддиндән арт
а, галынлашдыгда вә бунун нәтичәсиндә еластиклик
чат әмәлә кәлир. О, ојнаглар наһијәсиндә даһа чо
Епидермис наһијәсиндә мүшаһидә олунан чата сәтһ
дерма наһијәсиндә јајылан чата исә дәрин чат (Rha
р. Дәрин чат әксәр һалларда чапыгла нәтичәләнир.
ә өзүндән сонра из бурахмыр.

ДӘРИНИН ҮМУМИ ҺИСТОПАТОЛОКИЈАСЫ

һансы бир дерматоз дәридә бир сыра патоложи прос
ш вермәсинә сәбәб олур. Бу дерматозларын демәк ола
јјәти илтиһаби просесләрдир. Мә'лумдур ки, һәр һанс
би хәстәлик заманы дәри гызарыр, бир гәдәр шиш
ожи функсијасы позулур. Дәри сәтһиндә бир сыра мо
лементләр (дүјүнчүкләр, габарчыглар, судурчуглар
кәлир. Бир сөзлә, бүтүн илтиһаби хәстәликләр за
алтерасија, ексудасија вә пролиферасија просесләри м
унур.
ерасија илтиһаби просесләр нәтичәсиндә дәридә һүч
тохумалар зәдәләнир, парчаланыр, некрозлашыр ки,
ија адланыр. Ган дамарлары диварларынын кечирич
јәтинин позулмасы нәтичәсиндә ганын маје һиссәси в
гләри ган дамарындан дамарәтрафы тохумалара сызы
ексудасијадыр. Пролиферасија заманы исә зәдәлән
ләр бөлүнүр артыр вә зәдәләнмә наһијәсиндә саг

етмәк лазымдыр ки, кәскин илтиһабы просесләр зам

анизмин реактивлијиндән вә хәстәлијин хүсусијјәти
оларағ хүсуси дәридә дәјишикликләр (ади илтиһаб пр
илтиһаба гәдәр) баш верә биләр. Сонунчуда түк кисә
әр вә пиј вәзиләри мәһв олур вә просес атрофија
ләнир.
ники илтиһаби хәстәликләр заманы хүсуси дәридә м
унан һистопатоложи дәјишикликләр бирләшдиричи т
ејрәләринин алтерасија вә пролиферасија просеси
дир. Инфилтрат һүчејрәләринин тәркибиндә лимф
ителиод вә плазматик һүчејрәләр үстүнлүк тәшкил е
башга аз мигдарда һистиоситләр, фибробластлар вә
үчејрәләр дә мүшаһидә олунур. Бу вахт епидермисдә к
атоложи просесләр әсасән икинчили олур. Белә ки,
атоложи дәјишикликләр хүсуси дәридән башланыр.
иһаби хәстәликләр заманы епидермисдә баш верән үм
атоложи просесләр ашағыдакылардан ибарәтдир.
нкиоид декенерасија. Бир сыра илтиһаби дерматозлар з
дермисдә һүчејрәарасы ексудатлы шишкинликләр ә
Бу заман һүчејрәләр арасында јығылмыш вә кетдикчә
удат һүчејрәарасы бошлуглары кенишләндирир. Бел
чејрәләрин протоплазмаарасы көрпүчүкләри дарты
гопур, нәтичәдә бир сыра һүчејрәарасы судурчуглар ә
Һүчејрәләр кичиләрәк декенарасијаја уғрајыр ки,
оид декенерасија адланыр. Спанкиоид екземада даһа
идә олунур.
он верән декенерасија. Бир чох судурлу демартозлар за
мисдә һүчејрәләрарасы протоплазма көрпүчүкләри аз
зиндә әријиб мәһв олур. Нәтичәдә мәһдуд бир наһ
әарасы әлагәләр позулур. Беләликлә, протоплазма чы
ындан мәһрум олмуш һүчејрәләр јуварлаг шәкил аль
охшајыр. Балонабәнзәр һүчејрәләрин ајры-ајры вә
шәклиндә судур ексудаты ичәрисиндә сәрбәст һәрәк
ә - үзмәсинә балонлајычы декенарасија дејилир.
уол декенерасија. Һүчејрә протоплазмаларынын дахил
ерән бә'зи декенератив просесләр нәтичәсиндә хырда
- вакуоллар әмәлә кәлир. Бу вакуоллар тәдричән бөјү

мисдә hүчејрәдахили сулу шишкинлик әмәлә кәлир
ән hүчејрә нүвәләри протоплазманын кәнарына сыхы
, бүзүшүр, сонралар hәм нүвә, hәм дә hүчејрә мәhв
клә, епидермис hүчејрәләри декенерасијаја уғрајыр ки
нхиматоз декенерасија дејилир.
озлу илтиhабдан әлавә епидермисдә бир сыра дикәр
росесләр дә мүшаhидә олунур. Бунлар ашағыдакылар
итоз. Әсас вә тиканлы тәбәгә hүчејрәләринин сүр'әтлә
ртмасы нәтичәсиндә епидермисин мәмәарасы чыхынт
узанмасына акантоз дејилир. Бу заман дәрма
дириҹи тохума мәмәчикләри дә узаныб папиллом
әтирир. Акантоз псориазда вә екземада даhа јахшы т
р.
толизис. Бу просес заманы епидермисдә, хүсусән онун
әбәгәсиндә hүчејрәләрарасы протоплазма көрпүчүкл
аја уғрајыр. Бунун нәтичәсиндә hүчејрәарасы әлагә
лә позулур ки, буна да акантолизис дејилир. Пемфигу
рын дибиндә акатолитик hүчејрәләрин олмасы буна
ркератоз. Епидермис hүчејрәләринин hәддиндән ар
артмасы нәтичәсиндә бујнуз тәбәгәсинин галынлаш
перкератоз дејилир.
ljоз. hәр hансы патоложи просес нәтичәсиндә епидер
әринин сүр'әтлә бөлүнүб артмасы нәтичәсиндә дән
ин галынлашмасына гранулјоз дејилир.
кератоз. Епидермис тәбәгәләринин сүр'әтлә бөлүнүб а
тичәсиндә бујнуз тәбәгәсиндә нүвәли hүчејрәләрин
олунмасы просесинә паракератоз дејилир.

ДЕРМАТОЛОЖИ ХӘСТӘЛӘРИН МҮАЈИНӘ ГАЈДАЛАРЫ

товенеролокија елминдә функсионал, патокенетик
стигамәт дәри хәстәликләринин мүасир сәвијјәдә ан

әр тәрәфли мүајинәдән кечирмәк лазымдыр. Бу бахы
ләрин ајры-ајры орган вә системләри (мә'дә-бағырсаг,
гантөрәдичи органлар, синир, ендокрин вә үрәк-ган
ли вә с.) мүајинәдән кечирилиб хәстәлијин дахили орга
шылыглы әлагәләри мүәјјәнләшдирилмәлидир.
ри-зәһрәви хәстәликләрдә клиник мүајинә хәстәнин
дән башланмалыдыр: хәстәнин илк шикајәти, ону han
р хәстәханаја кәлмәјә мәчбур етмишдир. Әкәр хәстә
нин мүәјјән бир наһијәсиндә јахуд селикли гишада м
ләрин әмәлә кәлмәсиндән вә онларын субјектив hис
мүшајиәт олунмасындан шикајәт едирсә, онда һәки
дә һәмин сәпкиләрә диггәт јетирмәлидир. Дәринин м
елементләри әсасән дерматологлар вә венерологлар м
Јалныз дәринин морфоложи елементләринә диггәтл
н сонра зәдәләнмә наһијәсинә әл вурмаг вә әлләмәкл
ки елементләрин консистенсијасыны вә с. дәгигләшд
Буна көрә дә дәри хәстәликләринин биринчили вә ики
оложи елементләрини танымаг, диагнозун дәгигләш
ндә чох мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Јалныз бундан
лијин вә хәстәнин анамнези топланыр, хәстәнин әм
әт шәраити өјрәнилир, дахили органлары вә синир с
нылыр, үмуми лабораторија тәдгигатлары (ганын, с
и һабелә биокимјәви тәдгигаты вә с.), хүсуси дермат
гатлар (солғун трепонемләр, гонококк, көбәләк, чүза
акантолитик һүчејрәләр, епигутан тести вә с.) апары.
әстәлијин морфоложи елементләрини нәзәрдән кечи
рын дәри сәтһинин һансы наһијәләриндә сәпмәсинә,
и, симметрик, јахуд биртәрәфли олмасына, сәпкиләри
тинә: бәјүклүјүнә, сајына, сәрһәдләринә, с
нстенсијасына, субјектив әламәтләринә вә с. фикир
мдыр. Чох вахт морфоложи елементләрә әсасән диаг
олур. Мәсәлән: фолликулит, фурункул, карбункул, hi
бәрк шанкр, ектима, пәнчәләрин микозу, гырмызы
ов, екзема, пулла дәмров, руброфитија, өврә, судурл
ајан дәмров,енли кондилома, лејкодерма вә с. Әкәр хә
л кедирсә, һәкимин мүвафиг билијинә вә тәчрүбәсинә

ümkün olmur. Бу вахт әтрафлы анамнез јығмаг вә бир
аторија тәдгигатлары апармаг лазымдыр.
суси дерматоложи лабораторија тәдгигатларындан зәд
nијәсиндән алынмыш патоложи материалы көбәләјә,
ик hүчејрәләрә, солғун трепонемләрә, гонококка, в
актеријаларына, чүзам чөпләринә көрә јохламаг, серо
муноложи тәдгигатлар апармаг лазымдыр.
д етмәк лазымдыр ки, әтрафлы вә дүзкүн топланмыш а
ри-зәhрәви хәстәликләринин диагнозунда бөјүк әhәм
дир. Пешә дерматозуна шүбhә јарандыгда хәстәни
јәтләрини өјрәнмәк мәгсәдәујғундур. Мәсәлән: ери
әт вә балыгла тәмасда олан малдарларда вә әт комбин
hләләриндә; сағычы дүјүнчүкләри - сағычыларда; ток
одермија, газанылмыш hиперкератоз - нефтчиләрдә, не
мүр мә'мулатлары илә систематик тәмасда оланлард
ә олунур. Дәри лејшманиозуна, чүзама шүбhәләндикдә
мүвафиг ендемик очагларда олмасы нәзәрә алынмалы
әстәнин сидик каналындан ахынты, чинсијјәт органла
ынма, јахуд хора варса, тәсадүфи чинси әлагә бөјүк әhә
б едә биләр.
тәлијә диагноз гојмаг үчүн хәстәлијин морфоложи елем
н илин hансы мөвсүмүндә әмәлә кәлмәсинии дә әhәм
дыр. Илин јаз вә пајыз ајларыида дүјүнлү ерит
малы ексудатив еритема, гуршаглајан дәмров, чәh
: јаз-јај ајларында - фотодерматоз, еритематоз, флебо
әнчә микозунун кәскинләшмәси; гышда - дон вурма
х тәсадүф олунур.
сир дөврдә дәрман дерматозлары да мүшаhидә олунур
ан хәстәләрдә дәрман дерматозуна шүбhә јараидыгда
әр hансы дәрманы гәбул етмәсини вә хәстәлијин дәрма
ни дәгигләшдирмәк лазымдыр. Бә'зи гида маддәлә
ад, чијәләк вә с.) токсидермија вә өврә верә биләр.
у-суал васитәсилә анаданкәлмә хәстәликләри дә (суду
олиз, әлләрин вә пәнчәләрин hиперкератозу вә с.) дүр
мәк мүмкүндүр. Хәстәләрин чинсинин дә әhәмијјәти
лә ки, дүјүнлү гашынма, хроники трихофитија, дүјү

әшдирмәк олур, лакин диагнозун дәгигләшдирилмәс
мүајинәләр вә лабораторија тәдгигатларынын да м
јәти вардыр.

РМАТОЛОЖИ ВӘ ВЕНЕРОЛОЖИ ХӘСТӘЛӘРИН
АЈРЫ-АЈРЫ ОРГАНЛАРЫНЫН МҮАЈИНӘСИ

тәләрин мүајинәси, онларын јашындан, чинсиндән в
нкишафындан асылы олараг апарылыр. Биринчи нөв
ртүјүнүн вәзијјәти өјрәнилир. Дәринин рәнки, јумшагл
и гишаларын вәзијјәти, дәриалты лимфа дүјүнләрини
, консистенсијасы, ағрылы олуб-олмамасы хәстәлик
әз әксини тапыр.
әффүс органларыны јохлајаркән бурун-боғаз наһија
ыр, перкусија вә аускултасија васитәсилә ағчијәрләри
өјрәнилир. Хәстәнин үрәк-дамар хәстәликләриндән
сорғу-суал васитәсилә дәгигләшдирмәк лазымдыр.
зјигини өлчмәк, нәбзин хүсусијјәтини (долғунлуғуну
ини, сајыны вә с.) мүәјјәнләшдирмәк, үрәјин сәрһәдлә
етмәк вә она гулаг асмаг лазымдыр.
'дә-бағырсаг системини јохлајаркән ағыз бошлуғунун
вә удлағын вәзијјәти, гарнын јумшаглығы, гарачиј
ын бөјүмәси, гарын наһијәсиндә ағрынын олуб-олма
анын позулмасы өјрәнилир. Сидик чинсијјәт органлар
әти Пастернадски симптому нәзәрдән кечирилир. Чин
ларынын инкишафы, гадынларда ајбашы тсикли, хәс
һи, невроложи вәзијјәти вә с. әтрафлы өјрәнилир вә б
амысы хәстәлик тарихиндә өз әксини тапыр.
стәлијин дерматоложи вәзијјәти хүсуси дәгиглик тәләб
толожи статусун әтрафлы өјрәнилмәси диагнозун
ирилмәсиндә чох мүһүм рол ојнајыр. Белә ки, хәстә
озунун дәгигләшдирилмәсиндә клиник шәкил һәлл
ијјәт кәсб едир.
стәлијин дерматоложи хүсусијјәтләринин өјрәнилмәс

лидир. Гејд етмәк лазымдыр ки, әксәр дәри-зәһрәви
ләри илтиһаб нәтичәсиндә баш верир. Илтиһаби просе
бәсиндә кәскин (ексудасија үстүнлүк тәшкил едир),
әскин (пролиферасија үстүндүр) олур. Дәгиг јазмаг ла
, зәдәләнмә дәри өртүјүнүн вә селикли гишанын h
синдәдир. Белә ки, бир сыра дерматозлар дәри өртүј
наһијәләриндә баш верир. Мәсәлән, псориаз, папула
әри вәрәми, һебро кејишији заманы сәпкиләр әтрафла
сәтһиндә олур. Нејродермит, атопик дерматит, гырм
мров исә әтрафларын дахили сәтһләриндә даһа чох т
лир. Вәрәм јејилмәси, еритематоз, кәнчлик сызагла
кроблу екзема, дүјүнлү еритема, Базенин бәркимиш ер
рофик хора балдырларда әмәлә кәлир. Пемфигус, хор
ә с. исә ағыз бошлуғунун селикли гишасында даһа
едир. Бундан сонра хәстәлијин морфоложи елементлә
и өртүјүнә јајылмасына фикир вермәк лазымдыр. Хә
орфоложи елементләри биртәрәфли, јахуд икитәрәф
ик ола биләр. Сәпкиләр дәри өртүјүнүн мәһдуд бир на
ејли һиссәсини, јахуд дәри өртүјүнү әһатә едиб еритрод
ерә биләр. Даһа сонра зәдәләнмә наһијәсинд
ли, икинчили морфоложи елементләрин бәјүклүјү, фор
и, сәтһи, сәрһәдләри әтрафлы јазылыр. Морфоложи е
әнкини јазаркән јадда сахламаг лазымдыр ки, гырмы
д гырмызы, ачыг гырмызы, сарымтыл-гырмызы да
унларын диагноз гојулмасында әһәмијјәти бәјүкдүр. Б
ин сәрһәдләри кәскин (көбәләк хәстәликләриндә) вә
н (екзема вә с.) олур ки, бунун да диагностик әһәмијјә
Зәдәләнмә мүхтәлиф шәкилдә олур: даирәви, овал, дө
к гыраглы, сәтһи габарыг, һамар, кәлә-көтүр, орта
с. Консистенсијасы бәрк, јарымбәрк, јахуд јумшаг. Б
а елементләр сәпәләнмиш, груплашмыш, бир-бири и
иш һалда даирә, гөвс, хәтт вә с. шәклиндә тәсадүф о
н бунлар дәгиг вә әтрафлы јазылмалыдыр. Бир сөз
н локал клиник шәкли бәјүк диагностик әһәмијјәт кә

әһрәви хәстәликләрдә биринчили вә икинчили морф

бир нечә хүсуси дерматоложи мүајинәләр апармаг ла
ундардан зәдәләнмә наһијәсини әлләмәк, гашымаг,
изм, диаскопија, изоморф реаксијасы, әзәлә-түк рефл
ан мүајинә апармаг мәгсәдәујғундур.
матоложи тәчрүбәдә гашыма псориаза, парапсориаза
ләндикдә апарылыр. Гашыманы кибритин башы, әшј
ә дикәр күт бир аләтлә апармаг олар. Псориазда үч
ум ләкәси - кәпәкләнмә, үст габығын асан араланма
hи - нөгтәвари ганахма алыныр ки, бу да псориазын
омларыдыр. Дамчывари парапсориазда - кизли кәпә
дәләнмә габығынын асан гопмасы вә ганахма сим
ир. Еритематозда исә бу гашыма - интрафолликулјар h
з олдуғундан ағрылы олур вә гопмур, бу исә Бенје сим
ыр.
стәлијин морфоложи елементләрини әлләмәклә он
стенсијасы мүәјјән едилир. Елементләрин консистен
ә јумшаг ола биләр. Лакин бунларын арасында кечид
ә олур ки, бу да һәкимдән билик вә тәчрүбә тәләб
опијада гызармыш зәдәләнмә наһијәсинә шүшә ил
, һәмин јер ағарыр. Бу ону көстәрир ки, гызарты
әдә ган дамарларынын кенишләнмәсиндән әмәлә кә
у һал еритема адланыр. Әкәр шүшә илә басылан ерите
ајыб бир гәдәр солурса, бу һала неморракија дејил
ган дамарларынын диварларындан ганын морфолож
ләри кәнара чыхыр ки, бу да бир сыра ган дамарлары
ериндә мүшаһидә олунур. Бундан башга диаскопија з
м јејилмәсиндә "алма желеси" феномени мүшаһидә олу
диагнозун дәгигләшдирилмәсиндә мүһүм әһәмијјә

р сыра дерматозларда (екзема, нејродермит, гырмызы
ов, псориаз, өврә вә с.) хәстәләрин көзлә сағлам к
наһијәсиндә апарылан физики гычыгланмаја гарш
реаксија - хәстәлијин мүнасиб морфоложи елементл
вермәси мүшаһидә олунур. Кебнер симптому кими
изоморф реаксија бир чох дәри хәстәликләри үчүн сәч
Гырмызы јасты дәмровун морфоложи елементләринә

м хәстәлијинә шүбһәләндикдә туберкулинлә апары
дәриичи реаксијаларын (Пирке, Манту вә с.) нәтич
әгиг олмур. Она көрә дә диагнозун дәгигләшдирилмәс
әлијин клиник шәклинин әһәмијјәти бәјүкдүр. Дәри
инлә тест чүзама шүбһәләнәндә, бир сыра дәрман вә г
риндән баш вермиш дерматозларда апарылыр.
атоложи хәстәләрин мүајинәсиндә бир сыра лаборато
атларын да әһәмијјәти чохдур. Дәри сәтһиндә морфо
нтләри олан ган хәстәликләриндә (лејкемија, ретикул
ын үмуми тәдгигаты мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.
г дерматозунда ганда еозинофилләрин артмасы сәчи
абелә судур мајесиндә еозинофилләрин олмасы Дүр
уну ади пемфигусдан диференсасија етмәјә көмәк ед
ә шүбһәләндикдә сероложи реаксијалар (Вассерман ре
омплекси мүхтәлиф антикенләрлә, Колмер реаксија
ығун трепонемләрин иммобилизасијасы, иммунофлуор
солғун трепонемләрин дәри морфоложи елементләр
арылмасы. Бундан башга зәдәләнмә наһијәсин
патоложи материалы акантолитик һүчејрәләрә, кө
көбәләкләринә, Беровски чисимчикләринә, гоноко
ик чинсијјәт трихомонадына, готур кәнәсинә јохлам
ериоскопик вә бактериоложи тәдгигатлар апарылыр.
озун дәгигләшдирилмәси үчүн хәстәлик наһијәсинд
патоложи материал тәчрүбә һејванларына пејвәндеди
чрүбәдән кечирилир, зәдәләнмә наһијәсиндә биопси
оһистоложи тәдгигатлар апарыла биләр.

РМАТОЛОГЛАРЫН ВӘ ВЕНЕРОЛОГЛАРЫН ҮБӘСИНДӘ ТИББИ ДЕОНТОЛОЖИ ӘСАСЛАР

дур ки, бир чох дәри хәстәликләринин баш вермәсинд
ә, јахуд долајы јолла мәркәзи синир системинин фун
зғунлугларынын әһәмијјәти бәјүкдүр. Екземанын, не
ын, кичишмә вә с. хәстәлнкләрин рүһи кәркинли

мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Һәким мәдәнијјәтли, хәст
нышығында сәрраст, нәзакәтли олмалыдыр. Јадда сах
дыр ки, еһтијатсыз сөз, јерсиз данышыг хәстәни мә
дән сарсыда биләр. Һәким хәстә илә давранышығынд
дә јүксәк мәдәнијјәт вә билик көстәрмәлидир. О, хә
ырмалыдыр ки, онун хәстәлији мә'лумдур, диагнозу
ә тезликлә там сағалачагдыр. Һиппократ демишдир: "
оғрудан да инчәсәнәтин ән нәчибидир". Нәчиб инчә
әссиси өзү дә нәчиб олмалыдыр. Һәкимин кејими дә с
малыдыр. Бу барәдә А.П.Чехов јахшы демишдир: "Ин
к һәр шеји көзәл олсун, үзү дә, палтары да, гәлби дә, ф
дә". Биринчи көрүшдән, сөһбәтдән хәстә билмәлид
м тәмизкар, сәлигәли, мәдәни вә биликли мүтәхәссис
мүаличәси мүсбәт нәтичә верәчәкдир. Белә олдугда х
јараныр ки, һәким ону там мүаличә едәчәкдир. Әкс тә
дә инам итир, нәтичәдә мүаличә узаныр, хәстәлик да
нләшир. В.М.Бехтерев бу һагда јахшы демишдир: "Ә
ә биринчи сөһбәтдән сонра хәстәнин вәзијјәти јахш
а, демәк о һәким дејилдир". Һәким хәстә илә б
дән елә сөһбәт апармалыдыр ки, хәстәдә инам вә там
үмид јарансын. Һәким бир нөв хәстәни "овсунлмалыд
ә там сағалана гәдәр мүнтәзәм мүаличә олунсун. Тоф
өвун вә јахуд Кашпировскинин мүаличәсини јада сал
хәстәләрин мәркәзи синир системинә күчлү
әрәрәк, онлары бир нөв һипноз едир, хәстәләрин вә
н чанында олан тәбии мүһафизә гүввәләрини ојадыр в
ә, там сағалмаға инам јарадырдылар. Садә сөзлә десә
дәр организмдә "јатмыш" вәзијјәтдә олан тәбии мү
әләри ојадылыр вә онлар хәстәлијин сағалмасына јөнә
у да чох вахт хәстәлијин сағалмасына, јахуд хејли јах
на сәбәб олур.

евимли шаиримиз **Сәмәд Вурғун «Сөзүн шөһрәти»** ш
р:

Ширин сөһбәтлә, үлфәтлә далар севдаја һәмдәмләр.
Шөһрибән, истә бир сөзлә учар дәрдләр, кечәр гәмләр".

ында дејилән етијатсыз бир сөз хәстәни мә'нәви чәһ
а биләр ки, бу да хәстәлијин кедишини вә мүаличә
ғырлашдырар. Бу һал јашлы хәстәләрдә вә бир сыра
ә гызларда даһа бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Онларла
тијатлы олмаг лазымдыр.
рыда көстәрилән тибби деонтолокија әсаслары дерм
ын вә терапевтләрин тәчрүбәсиндә бир-биринә ујғун
ерологларын тәчрүбәсиндә исә бу мәсәләләр хүсуси
әсб едир. Бунлары венерологлар јахшы билмәлидир.
рәви хәстәлијин јолухан мәнбәјини вә хәстәләрлә тәм
ры ашкара чыхармаг үчүн хәстәләрин интим һәјат фәа
әјрәнмәк лазым кәлир. Бу да венерологларын диспа
әсасыны тәшкил едир вә зөһрәви хәстәликләрин јајы
ршы тәдбирләр көрүлмәсинә имкан јарадыр.
умдур ки, зөһрәви хәстәлијин јолухма мәнбәјинин вә
иш шәхслә чинси тәмасда оланларын ашкар едилмәси
әјә чәлб олунмасынын чәмијјәт үчүн чох бөјүк әһәмиј
Бә'зи хәстәләр өз хәстәлијинин кимдән јолухдуғун
сонра кимләрлә чинси әлагәдә олдуғуну демир. Бунл
чыхартмаг мәгсәдилә венеролог чох сә'ј көстәрмәл
јин јајылма јолларыны изаһ етмәлидир. Инандырычы
лә бу сирри хәстәдән алмаг вә башгаларыны хәстә
ра билән адамлары диспансерә чағыртдырыб мүалич
мәк мүһүм мәсәләдир. Бу мәгсәдлә һәким хәстәлә
к сөһбәт етмәлидир. Хәстә илә һәкимин сөһбәтиндә б
ләрин вә ја башга тибб ишчиләринин иштиракы мәслә
ур. Гејд едәк ки, хәстәләрлә чинси һәјат фәалијјәти
өһбәт јалныз диагноз дәгигләшдириләндән сонра апар
р. Әкс тәгдирдә хошакәлмәз һадисәләр баш верә би
ин чинси һәјат фәалијјәти һаггында анамнез топланы
клиникада, диспансердә, хәстәханада тәкбәтәк шәраи
ыр. Хәстәлијин јолухма мәнбәјинин вә хәстәләрлә чи
оланларын ашкар олунмасы вә онларын мүаличәјә ч
и венерологун билаваситә вәзифәсидир. Бә'зән хәстә
нези клиник лабораторија көстәричиләри илә дүзкүн
јд етмәк лазымдыр ки, бә'зән хәстә һәкими гәс

тохунмаг, ришхәндлә күлмәк јолверилмәз һалдыр.
лик бир сыра хошакәлмәјән һадисәләрин баш верм
ола биләр, хәстәдән лазыми мә'луматлары топламаг ч
.
нерологун ишиндә хәстә сирринин горунуб сахланыл
јер тутур. Белә һалларда хәстәләрин марағы чәмиј
ә мане олмурса, хәстәнин сирри горунуб сахланылмалы
амалыдыр. Хәстәлијин сирринин јајылмасына
ијјәт дашыјыр. Лакин хәстә биләрәкдән јолухма мәнб
си әлагәсини һәкимдән кизләдирсә, бу вахт һәким ај
хсләри вә чәмијјәти јолухмадан горумаг үчүн хүсуси т
р гаршысында сирри ачыб хәстәдән дүзкүн мә'лумат
дилә бир сыра өлчү кәтүрә биләр.
нерологлар тәрәфиндән хәстәләрин сирринин сахнал
ı гәрар илә мәһкәмләндирилмишдир.
нерологлара бә'зи һалларда аиләнин бүтөвлүјүнү го
дилә хәстәләр һаггында "јалан" мә'лумат вермәјә ича
. Бу һал хошбәхтлик наминә јалан адланыр. Чох вахт з
стәлик ашкар олунмасы сәбәбиндән аиләдә наразыл
ерир. Белә аиләләри горумаг, онларын бүтөвлүјүнү сах
дилә мүхтәлиф гејри-рәсми мә'луматлар вермәјә јол
Ушаглы аиләләрдә бу һал даһа чох әһәмијјәт кәсб еди
нерологлар үчүн кизли һал дејилдир ки, бир чох сифил
сүзәнәкли хәстәләр истәмирләр ки, онларын хәстәл
үзвләри, иш јолдашлары, достлары, гоһумлары билси
хәстәләрә диспансерин бүтүн тибб коллективи мүнаси
јаратмалыдыр ки, онларын сирри јајылмасын. Сәһб
ы венеролог хәстәни инандырмалыдыр ки, хәстәли
ачаг вә һеч бир из бурахмајачагдыр. Бир сөзлә, хәстә
а вәзијјәтинин јаранмасына јол верилмәмәлидир.
ләликлә, тибби деонтолокијанын әсасларыны дүзкүн ј
мәклә хәстәләрдә јатрокен вә фобик реаксијаларын г
алмаг мүмкүндүр.

асир тибб елмииин иаилијјәтләри дерматолокијада вә
јада да өзүнү ајдын көстәрмишдир. Бир сыра дермат
гус, еритематоз вә с.) өлүмлә нәтичәләнирди, бә'зә
тинликлә хәстәләрии өмрү бир гәдәр узадылырды. Һ
сыра хәстәликләрин мүаличәсиидә дөнүш јарадаи ант
, һормоилар васитәсилә бу чүр хәстәләр там сағалыр
олокијасы мә'лум олаи хәстәликләрии (пиодермитләр
икозлар, вәрәм, дәри лејшмаииозу, чүзам, готур вә с.)
етиотроп апарылыр, јә'ни хәстәлик төрәдәи микроб
дәрмаилар тә'јии олунур. Лакии белә етиотроп мүа
ә хәстәләри там сағалтмаға имкаи вермир. Бә'зәи
ик заманы ејии бир дәрмаи мүхтәлиф чүр иәтичә вери
мии микроба гаршы оргаиизмләрии мүгавимәтииин м
дугларыидаи ирәли кәлир. Белә ки, һәр бир оргаии
хүсуси имуибиоложи хүсусијјәтләри, тәбии мүгави
вә хәстәлик төрәдәи микроблар дүшдүјү оргаиизм шә
әз тә'сирини артырыб-азалда билир. Мүшаһидәләр к
, ејии хәстәликдә ејии мүаличә папирос чәкәиләрд
и ички ичәиләрдә чәтинләшир. Буиа көрә дә һәр бир е
аличә хәстәләрии өзүнү мүһафизә вә микроба гаршы у
хүсусијјәтиндәи асылыдыр. Бә'зи хәстәләрдә етио
әдән башга дикәр тәдбирләр дә көрүлүр ки, бу да х
змии иммуи-биоложи хүсусијјәтиии артырыр, харич
дырычыларыи гаршысыны алыр вә гидалаимаиы га

ичи гычыглаидырычыларын (иш јериидә, евдә ким
әрии, косметик препаратларыи, бир сыра дәрмаила
алларыиыи вә с.) тәкрар тә'сири иәтичәсиидә оргаии
ығы дәјишә биләр. Бу замаи аллеркик дерматозлар
и, бунларыи мүаличәси дә бир сыра чәтииликләр төрә
ик хәстәликләр һаггында ајрыча даиышылачагдыр. Л
иәк лазымдыр ки, әкәр оргаиизм бир кимјәви мадд
нә гаршы һәссаслығыны дәјиширсә - артырырса бу м
лизасија, бир нечә маддәјә - аллеркенә гаршы һәсса
ирсә - полисеисибилизасија адлаиыр. Полисеисибилаз

икләри, мә'дә вә 12 бармаг бағырсағын хорасы, өд ки
стәликләри вә с.) там мүаличә олунмалыдыр. Хрони
а очагларынын вахтында мүаличәси әсас хәстә
әсини хејли асанлашдырыр. Хроник инфексија очаг
әсас хәстәлијин мүаличәси хејли узаныр, тез-тез рес
Тәчрүбә заманы мараглы һаллар мүшаһидә олунмуш
ында оғлан сәтһи јајылмыш пиодермитлә һәкимә мүра
дир. Пиодермитин әламәтләри демәк олар ки, дәри с
р тәрәфиндә көрүнүрдү. Бир нечә дәфә дахили вә ха
ларла мүаличә нәтичәсиндә хәстәлик һеч вахт там с
, јалныз бир гәдәр јахшылашмыш, мүаличә дајандыры
сонра кәскинләшмишдир. Гурда јохланыш нәтичәс
ә ики нөв бағырсаг гурду тапылмышдыр. Хүсуси мүа
осиндә гурдлар тәмизләнмиш вә сонра ади мүаличәдә
там сағалмышдыр. Демәли, һәр бир хәстәдә хрони
а очаглары габагчадан мүаличә олунмалы, јалныз бу
әсас хәстәлијин мүаличәси апарылмалыдыр.
әликлә, етиотроп мүаличә јалныз хәстәлијин төрәди
јһинә әсасән инфексион хәстәликләрин мүаличәсинд
. Патокенетик мүаличә исә хәстәлијин етиолок
олмајанда, хәстәлијин һансы шәраитдә баш верм
алараг апарылыр. Јадда сахламаг лазымдыр ки, бә'зи
әбәбләр патокенетик әһәмијјәт кәсб едир вә әксинә
токенетик сәбәб етиоложи хүсусијјәт дашыја биләр
ә бир чох һалда етиопатокенетик мүаличә тәләб олун
ырда симптоматик мүаличә үсулу дерматолокијада
тәтбиг олунур. Әксәр һалда етиотроп, етиопатокенети
ән истифадә едилир. Симптоматик мүаличә исә кө
үсул кими апарылыр.
ким билијиндән, бачарығындан тәчрүбәсиндән асыл
стәни там мүајинәдән кечирдикдән сонра хәстәлијин
әклини, кедишини, анамнез көстәричиләрини, үмум
лабораторија тәдгигатларыны нәзәрә алараг үмуми в
аличә тә'јин едир, хүсуси мүаличә планы тәртиб едир.

уми мүаличә

И.П.Павловун физиолокијадакы мисі
әриии әсас көтүрәрәк А.И.Картамышев (hипиозла
Келтаков, Ј.К.Скрипкин (hипиоз вә електриклә јухуј
ерматозларыи мүаличәсиндә мүвәффәгијјәтлә тәтби
р.

едәк ки, Азәрбајчаи дерматолокија мәктәбинии ба
И.М.Исмајылзадә бир hипиоз сеаисыида дөрд иәфәр ја
hипноз јухусу илә бир чох дерматозлу хәстәләри (ек
рмит, псориаз вә с.) мүаличә едирди. Тәәссүф ки, бу
тирмәләри тәрәфиндәи давам етдирилмәди.
иоложи јухуиун дикәр васитәләрлә узадылмасыиы да
әһәмијјәти бәјүкдүр. Белә васитәләрдәи шәрти реф
ирәи дәрмаи, јаныб-сөиәи көј ишыг, хүсуси сечил
алаи мусиги сәдалары вә с. көстәрмәк олар. Буилар ш
с әсасында тәшкил едилмиш јухукәтирән амилләрдир
суггестив мүаличәиии јә'ии сөзлә ииаидырмаиыи да б
әти вардыр. Бу заман hәким сөзлә хәстәни елә инаид
идир ки, бу ииам мүаличәиии кедишиии асаилашдыр
и шаиримиз Сәмәд Вурғуиуи сөзләриии јадыиыза сал
г сөз од вурар гәлбә фәгәт hагг сөз кечәр дашдаи
сөз ган гаралдар ки, күсәрәән достла сирдашдан.
бир вәтәндаш, хүсусилә hәким хәстә илә даныша
кәлама әмәл етмәли, өз данышығыны изләмәли вә б
ју бу сөзләри јадда сахламалыдыр.
нла јаиашы hипиозла, електриклә јуху, дәрмаиларла
изиоложи јуху, сөзлә инаидырмаг јолу бир чох дерма
кзема, нејродермит, псориаз вә с.) јахшы нәтичә ве
зиоложи васитәләрлә јанашы апарылаи ади мүаличә
hа јахшы мүаличә имканлары јарадыр.
кәзи сииир системииә бир сыра дәрманларла да (иатри
лериан (Natrium, bromatum, Valerianae), тазепам, елени
вә с.) тә'сир көстәрмәк олар. Бир сыра дерматозла
рии мәркәзи синир системииин фуиксиоиал позғуилу
аhидә олуиур, јахуд хәстәлик иәтичәсиидә әмәлә кәл
ә дә мәркәзи сииир системи фуиксијасыиын гајдаја сал
стәиин мүаличәсиндә мүhүм әhәмијјәт кәсб едир. Мәр
р системинә тә'сир етмәк мәгсәдилә 0,25-0,5 И

- 0,3, күндә 2-3 дәфә.

енсибилизәедичи мүаличә. Дерматоложи тәчрүбәдә а
ри хәстәликләринә даһа чох тәсадүф олунур. Она кө
толог десенсибилизәедичи мүаличә үсулларыны јахшы
ир. Аллеркик дерматозларын мүаличәсинин дүзкүн ап
да һәким биринчи нөвбәдә хәстәлији төрәдән ам
кини тапмалыдыр. Доғрудур, аллеркени тапмаг асан
акин вачибдир. Әкәр аллеркен тапылыбдырса, онун
измә бир даһа дахил олунмасына јол верилмәмәлидир
десенсибилизәедичи мүаличә апарылмалыдыр.
есифик десенсибилизасија хроник вә ресидив верән пи
рдә даһа чох тәтбиг олунур. Бу мәгсәдлә стафилоко
тококк анатоксини, антифакин, бактериофаг, ваксин
. Стафилококк ваксини (1 млрд. әдәд өлмүш микроб
да) дәри алтына, јахуд әзәлә дахилинә јеридилир. (Һә
ә, чәми 10 ијнә) Стафилококклу анатоксин исә 0,3-1
ыры, јахуд һәфтәдә 2 дәфә, чәми 8 ијнә әзәлә дахи
ләринин арасына (дәри алтына да вурмаг олар) јериди
.Скрипкин стафилококклу анатоксини 0,1 мл-дән баш
әфә дозасыны 0,2-0,25 мл артырмагла һәфтәдә 2 дәфә
ричи сәтһиндә "Лимон габығы" шәкли алынана гәдә
јә, дәри ичәрисинә јеридилмәсини тәклиф едир.
стәлији төрәдән аллеркен тапылмадыгда гејри-спесиф
билилизәедичи мүаличә апарылыр. Бу мәгсәдлә мүх
ардан вә дәрманлардан истифадә едилир. "С", "Р" вит
и, калсиум-хлориди, натриум-һипосулфиди, калсиум-
антиһистамин препаратларындан димедролу, пипол
стини, фенкаролу, диазалини, һәмчинин, һормонлар
к олар. Иммуноложи десансибилизәедичи дәрманлард
атерапија, лактотерапија, ган вә плазма көчүрмә, пи
ратлары, гаммаглобулин, кистоглобин вә с. мәсләһәт

д етмәк лазымдыр ки, калсиум-хлоридин 10%-ли мә
л-лик ампулаларда олур. Чәми 10 ијнә олмаг шәрти
ијнә 5,0 мл, икинчи ијнә 7,0-8,0 мл, үчүнчү исә 1
ыдыр. Калсиум-хлорид вена ичәрисинә тәдричән јер

. Димедролун 1%-лн мәһлулу күндә 1-2 дәфә әзәлә
јеридилир. Димедрол јахшы јухукәтиричи аитиһист
атыдыр. Чидди иш хүсусијјәти олан шәхсләрә, набел
рә күндүз бу дәрмаиы тә'јин етмәк мәсләһәт көрүл
зин (пиполфен) һәби - 0,025, күндә 2-3 дәфә јемәкдәи с
гәбул олуиур. 2,5%-ли мәһлулу 1-2 мл физиоложи мәһл
хилииә, әзәлә дахилииә јеридилир. Буилардаи башг
вә бир сыра гашыиаи дерматозларда супрастин - (
ии - 0,05; феикарол - 0,025 вә с. күндә 3 дәфә јемәкдәи с
тә'јии етмәк олар. Гејд едәк ки, диазалин вә феик
итиһистамин препаратлардаи фәргли олараг дахилә г
кдә јуху кәтирмир. Оиа көрә дә оилары пешәсиндәи ас
раг бүтүи хәстәләрә тә'јии етмәк олар. Аитиһистамин
ары десеисибилизәедичи дәрмаиларла (калсиум хлори
вахтда гәбул олундугда даһа јахшы нәтичә алыныр.
рыда көстәрилән дәрманларла јанашы, дерматоложи
әрдә бир сыра траиквилизаторлар, нејролептик препа
. ишләдилир.
олептик препаратлардан амииазии, пропазин, теราlen
лир. Бу дәрманлар (аитиһистамин, десенсибилизәедич
лә, мәркәзи сииир системини сакитләшдирир. Амина
күндә 3 дәфә јемәкдән сонра дахилә гәбул едилир. Г
ли мә'иәви сарсыытылар заманы 0,1-0,15 мл - әзәлә д
мл, 2,5%-ли мәһлулу 40%-ли глүкозада веиа дахил
он јеридилир. Пропазии - 0,025 - 0,05 мл дахилә ґәбул
опазин мәһлулу - 2,5% глүкозада, јахуд изотоник мәһлу
хилииә јеридилир. Тералеи - 0,05 мг һәб, 0,5%-ли - 5 мл
р шәклиндә бурахылыр.
кетик препаратлардаи етимазол (0,05, күндә 1-2 дәфә
сонра) седатик дәрманлара аиддир.
атоложи хәстәликләрдә бир сыра транквилизаторла
лир. Метамизил, амизил синир системини сакитләшди
иии, антиһистамии, спазмалитик, холииолитик хасса
к олуб гашыиманы сакит едир. Траиквилизаторлар
иозепам, мепротаи, триоксозии, сибазои вә с. даһа
лир.

артырмаг олар. Чәми 8-10 ијнә вурулур. Аутоһемотерапија
ы алынан гана антибиотик дә гатмаг олар. Бунун үчүн г
антибиотик (бензилпенисиллин) 3-4 гр физиоложи мәһ
лунур, шприсә чәкилир вә онун үзәринә венадан ган
шприсдә гарышдырылыр вә ләнкимәдән әзәлә дахи
лир. Лакин аутоһемотерапија јашлылара, актив вәрәм
, үрәк-дамар системи хәстәликләри олан адамлара м
рүлмүр.
аличә мәгсәдилә дерматолокијада һемотрансфузија
) вә вена дахилинә 70-100 мл тәмиз плазма, һемад
ур. Бу маддәләр десенсибилизәедичи вә дезинтоксик
инә малик олуб, организмин тәбии гүввәләрини, хәст
мүгавимәтини артырыр, маддәләр мүбадиләсини тә
Узун сүрән фунукуљозун, ресидив верән гызыљелин м
дә лактотерапија да тәтбиг олунур. Лактотерапија
чә демәкдир. Ади инәк сүдү ијнә вурулмамышдан
ылыр, үзүнүн гајмағы јығылыр, гајмагсыз һиссәси ш
ир вә әзәлә дахилинә јеридилир. Ијнә күнашыры вуру
башлајыб, һәр дәфә 1 гр артырмагла, чәми 8-10 ијнә в
Хәстәләрдә тәбии гүввәләри артырмаг мәгсәдилә
пирокенләр (пирокенал, продикиозан) дерматоложи т
гениш ишләдилир. Пирокенал МПД (минимал пирокен
Д - ән кичик доза довшанларда гыздырманы 0,3 галд
ртә әсасән ваһид гәбул олунмушдур. Мүаличә 25-50
ашланыр, һәр дәфә 50 МПД артырмагла, чәми 10-1
ур. Башга пирокенләр (продикиозан) 3-4 күндән бир
инә јеридилир. Нөвбәти вурулан ијнәдән сонра хәстәд
а чох галхырса, ијнәнин јериндә гызарты вә шишк
нидә олунурса, сонракы ијнәнин вахты 1-2 күн узадыл
ти ијнә бундан габагкы дозада вурулур. Јашлыларда
алы хәстәләрә пирокеналла мүаличә тә'јин олунмур.
стәләрдә иммунбиоложи хүсусијјәтләрин артырылма
спесифик десенсибилизәедичи мүаличә кими бир сыр
обулин вә һистоглобулин вурулур. Гаммаглобулин
дә олан антикенләри зәифләдир, нејтраллашдырыр, ан
исим бирләшмәләринин кедишини ләнкидир, биоло

зәедичи хассәјә малик олуб, аллеркик дерматозларын
ндә ишләдилир. Һистоглобулин ганда азад һиста
едир вә һистамин әлејһинә античисимчикләрин артма
едир. Һистоглобулин 3 мл-лик ампулда бурахылыр. Х
әфтәдә 2 дәфә, әзәлә дахилинә вурулур. Биринчи
дозада вурулур.
сыра дәри хәстәликләриндә (екзема, нејродермит, кеји
гус, псориаз вә с.) организмин иммунбиоложи хүсусијјә
маг мәгсәдилә Пентоксил - 0,15-0,25; метилурасил - 0,5
0,05-0,15 - 1 һәб, күндә 2-3 дәфә, јемәкдән сонра 15-20
индә гәбул олунур.
аминләрлә мүаличә дерматоложи тәчрүбәдә кениш тә
. Витаминләр организмә спесифик вә гејри-спесифик тә
ир. Һәр һансы бир дәри хәстәлијинин мүаличәсиндә
рин тә'јин олунмасы мәсләһәтдир. А витамини (рети
бујнузлашма просесинин позулмасында (һиперкератоз
рулуг вә с.) тә'јин олунур. А витамини гаты јағ шәкли
бир ај мүддәтиндә күндә 50.000-100.000 Б.В (10-30 дам
емәк заманы гәбул олунур. "С" витамини маддәләр м
нә мүсбәт тә'сир едир, хүсусилә ган-дамар хәстәликлә
иш истифадә олунур. Аскарбин туршусу ("С" витам
дозада, күндә 3 дәфә, јемәк заманы, јахуд јемәкдән с
фтә дахилә гәбул олунур. Бә'зән аскарбин туршусу
ни (рутин) илә бир һәбдә - аскарутин кими бурахылы
әлверишлидир. Һәр ики витамин бир јердә ган-дамар
әриндә (васкулитләр, екзема, парапсориаз, кемасидир
әффәгијјәтлә ишләдилир. "В" групу витаминләринин
В6, В12, В15) мүвафиг дәри хәстәликләрдә тәтбиг олу
ләһәтдир. "Д" витамини себореја хәстәлијиндә, пијләнм
ләмәк, сачларын инкишафыны јахшылашдырмаг үчүн
ри вәрәминдә мүвәффәгијјәтлә ишләдилир. "Д2" вит
0-10.000 Б.В. күндә 3 дәфә, јемәк заманы гәбул олунур
ни (викасол) токсик-аллеркик дерматозларда, васку
парапсориазда вә с. тә'јин олунур. Викасол 0,015 һәб
2-3 дәфә дахилә гәбул едилир. 1%-ли мәһлулу 1 мл
а бурахылыр, дәри алтына јеридилир.

дилиб әзәлә дахилинә вурулур. АҚТҺ 10-20-30-40 г
нларда бурахылыр. О, бөјрәкүстү вәзинин функсија
ыр. Бир сыра хәстәликләрдә - һипертонија, Итсенко
әстәликләриндә, һамиләликдә, ган дөврани чатышма
нефритдә, мә'дә вә 12 бармаг бағырсаг хорасында, ш
ијиндә вә с. әкс көстәришдир. Бөјрәкүстү вәзинин фу
артырмаг мәгсәдилә күндә 3-4 дәфә лазыми дозада а
нә јеридилир. Дерматоложи тәчрүбәдә аз тәтбиг олу
рәкүстү вәзинин габыг тәбәгәсинин һормонларындан
коидләр шәкәр, зүлал вә гисмән дә пиј мүбадиләсинә т
ир. Минералкортикоидләр исә су вә дуз мүбадиләсини
ир. Синтетик кортикостероид һормонлардан предниз
ред, дексаметазон, полкортолон дерматоложи тәчрүбәд
истифадә едилир. Преднизолон 0,001, 0,025, 0,005, һабе
ампулда бурахылыр, урбазон метипред - 0,004 һәб вә
тоз шәклиндә бағлы ампулда (һәлл етмәк үчүн сујс
кдә) бурахылыр. Урбазонун мәһлулу әзәлә дахилинә
зунмүддәтли тә'сирә малик 2 мл, 4%-ли метипредин мәһ
ахылыр. Дексаментазон илтиһаб вә аллеркија әлејһинә
паратдыр. Дексаментазонун 0,5 мг-ы преднизолонун
онун исә 17,5 мг-на бәрабәрдир. Беләликлә, дексамет
изолондан 7, кортизондан исә 35 дәфә күчлүдүр. Дексa
04 г 1 мл-лик ампулда бурахылыр. Триамсинолон атсе
окартикоидин фторлашмыш мәһсулудур. Дәридән н
тин сорулдуғуна көрә о мәлһәм (фторокорт, кеналог,
А) кими илтиһаб, гашынма, аллеркија әлејһинә к
илир.
арыдакы һормонлары кәскин дерматозларда 1-2 һәфтә
к хәстәликләрдә исә 1-3 ајлыға тә'јин етмәк олар, ја
гусда, системли коллакенозларда (еритематозда, дер
дә) бир нечә ил мүддәтиндә мүаличә апармаг олар.
рла мүаличәни бирдән-бирә кәсмәк олмаз. Бу з
әлмәз синдром әмәлә кәлир. Мүаличәни һормонлары
ы тәдричән азалтмаг јолу илә дајандырмаг лазымдыр.
рла мүаличә заманы калиум дузлары организ
нгла харич олур, натриум дузлары исә шишкинлик в

әнин ашағыдакы схем үзрә апарылмасы даһа мәгсәд

Prednisoloni 0,005
n tabul N30
күн, күндә 4 дәфә, саат 8,-10,-12,-14;
күн, күндә 3 дәфә, саат 8,-10,-12;
күн, күндә 2 дәфә, саат 8,-10;
күн, күндә 1 дәфә, саат 8;

әли, һәр 3 күндә преднизолонун күндәлик дозасы азал
ндәлик гәбул дозасыны азалтмаг јолу илә мүаличә ет
сәдәујғундур. Бундан башга күндәлик дозанын күнүн
арысында гәбул олунмасы мәсләһәтдир. Преднизоло
ы артыг да ола биләр. Әкәр һәким һәр һансы бир хәстә
әси үчүн 50 һәб мәсләһәт көрүрсә, онда 50 рәгәмин би
5 күн кәтүрүлүр. Белә һалда 5 күн, күндә 4 дәфә,
,-14; 5 күн, күндә 3 дәфә, саат 8-10-12; 5 күн, күндә 2 дә
0; 5 күн, күндә 1 дәфә - саат 8. Беләликлә, 50 һәб 20
индә гуртарыр. Беләликлә, һәким хәстәјә лазыми гә
јин едә биләр. Бу схемлә 100 һәбә гәдәр тә'јин етмә
ә апармаг олар.
етмәк лазымдыр ки, һормонларла узун мүддәт бәјүк д
үаличә бир сыра фәсадлар верә биләр. Онлардан Куш
индромуну көстәрмәк олар. Бу заман дәриалты
инин чох артмасы нәтичәсиндә хәстәләрин үзүндә,
көрпүчүк сүмүкләри наһијәсиндә шишкинлик әмәлә
лә хәстәләрин үзү бәдирләнмиш аја бәнзәјир. Дәриа
әгәси азалдығындан јухары вә ашағы әтрафлар нази
алыр, кобудлашыр, сызаглар, атрофик золаглар әмәлә
рмонларла мүаличә нәтичәсиндә ган тәзјиги артыр, га
хәстәлијинин әламәтләри көрүнүр. Мә'дә јарасы кәс
дешилә биләр. Вәрәм хәстәлији вә дикәр хроник инфе
глары да кәскинләшә биләр, ганда протром
чиләри артар, остеопороз баш верә биләр. Она көрә
ларла узун мүддәт мүаличә олунан хәстәләр вахташ
әдән кечмәлидирләр. Хәстәләрин ümуми чәкисинин ар

-ли вә 2,50%-ли ампул) чох күчлү вә узунмүддәтли тә
дәрмандыр. Әзәлә дахилинә бир дәфә вурулмуш неро
үн өз тә'сирини сахлајыр; метандростенолон (дианабо
-В) һәбдир, 0,001-0,005, күндә 1-2 һәб јемәкдән габаг д
олунур. Мүаличәни 4-8 һәфтә мүддәтиндә апармаг ол

Methandeostenolon 0,05
in tabul N100
күндә 1 һәбдән, 1-2 дәфә јемәкдән габаг.

аболик һормонлардан феноболил (нероболил) 25 мг а
ијнә, 5-7 күндән бир, ретоболил - 0,025-0,05 (25-50 м
дә бир ијнә, әзәлә дахилинә јерилир (чәми 8-10 дәфә)
аболик һормонлар зүлал мүбадиләсинин позулмасынд
ир. Онлар азотлу маддәләрин организмдән харич олма
дир. Анаболик һормонлары гадынларда дөш вәзисини
рдә простат вәзинин аденомасында, һабелә гадынларда
кли вахты ишләтмәк әкс-көстәришдир. Бәјрәк вә гара
ликләриндә еһтијатлы олмаг лазымдыр.

тибиотикләрлә мүаличә. Һазырда инфексион дерматозл
рәви хәстәликләрин мүаличәсиндә бир сыра антиби
шләдилир. Онлардан дерматоложи тәчрүбәдә даһа к
г олунанлары бензилпенисиллинин натриум, калиум в
н дузларыдыр. Бу антибиотикләр инфексион дәри хәст
дә, һабелә сүзәнәк, сифилис вә дикәр зөл
ликләрдә мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур.

Benzylpenicillini 250.000 вahид
dtd N15

лакондакы дәрманы 3 мл новакаинин 0,5%-ли мәһлу
диб, күндә 4 дәфә әзәлә дахилинә јеритмәли.
үнмүддәтли тә'сирә малик олан Битсиллин - 1 (300.000;
0 вahид) һәфтәдә 1 дәфә әзәлә дахилинә вурулур. Битс
00.000; 600.000; 900.000; 1.200.000 вahид); Битсилли
00; 1.200.000; 1.500.000). Узун мүддәт тә'сир едән ант

а суткада 20-40-60 млн. чатдырмаг олар. Антибиотик
аршы һәссаслығы олмајан хәстәләрә тә'јин едилир. У
ә бөјүк дозада антибиотик гәбул едән хәстә мүтләг н
бул етмәлидир. Спиртли ичкиләрдән имтина едилмә
т исә мәһдудлашдырылмалыдыр.

ови маддәләрлә мүаличә. Кимјәви дәрманлардан сулфа
сулфадимезин, сулфадиметоксин, сулфаменометокс
вә с.) препаратлар дерматоложи тәчрүбәдә аз ишлә
ин гејд етмәк лазымдыр ки, антибиотикләр сулфанилам
гларындан үстүн олдуғу үчүн онлар дерматоложи тәч
бәтән аз ишләдилир. Малјарија әлејһинә дәрманлар
хлорохин, хингамин (делакил) еритематозун мүаличәс
дилир.

и мүаличә

мдур ки, дәри ән зәнкин һиссетмә органыдыр. Дәрид
лан синир ресепторлары сајәсиндә харичдән тәтбиг о
ичә маддәләри гисмән үмуми тә'сир дә көстәрир. Хари
үмуми мүаличә илә ејни вахтда апарылмасы дәри хәс
нин тезликлә сағалмасында бөјүк әһәмијјәт кәсб ед
мүаличә тә'јин едәркән хәстәлијин дәри өртүјүнүн һан
ндә олдуғуну, зәдәләнмәнин дәринлијини, кәскин, ја
едиши, прогрессив, стасионар, регрессив мәрһәләси, т
ан маддәнин консентрасијасы вә с. әламәтләри нәз
ыдыр. Белә ки, һәр һансы харичи мүаличә организм
н екзокен гычыгландырычы кими гәбул олунур. Бу
ндә дәридә баш вермиш гычыгланма афферент син
васитәсилә мәркәзи синир системинә көндәрилир вә о
әмин гычыгланма организмин чаваб реаксијасы олар
зәдәләнмә наһијәсинә гајтарылыр. Бә'зән дә тәтб
рманларын консентрасијасындан, һабелә ујғунсузлуғ
ара гаршы организмин һәссаслығындан асылы олар
очағында кәскинләшмә баш верир вә хәстәлик артар
башга наһијәләринә јајылыр. Буна көрә дә, мүали
ә харичдән тәтбиг олунан дәрманларын дүзкүн дозала

сорулуб ган дөврары васитәсилә организмә үмуми
рә биләр. Бә'зән һәмин дәрманларын консентрасијас
ни күчләндирир, бә'зән дә һәддиндән артыг олдуғунда
стәлијә сәбәб олур. Буна көрә дә мүаличә мәгсәдилә
ан һәр бир препаратын организмә комплекс тә'сири
малыдыр.
аричдән тәтбиг олунан дәрман маддәләринин орга
р механизми, хәстәлијин клиник дөврү вә организмин
хәстәлијин мүаличәсиндә мүһүм јер тутур.
рман маддәләринин харичи мүаличә тә'сири онлары
олунма формасындан асылыдыр. Буна көрә дә хәст
ик шәклиндән асылы олараг дәрман маддәләри тоз, ис
аланан гарышыг, мәлһәм, паста, комрес, пластр вә
дилир. Тоз, ислатма, чалханан гарышыг зәдәләнмә
сәтһи тә'сир көстәрир. Мәлһәм, паста вә компресин
дүр.
з. Дәринин һәр һансы бир мәһдуд наһијәсиндә гы
кинлик мүшаһидә олундугда тозлама үсулу илә мүали
әтичә верир. Тозлама нәтичәсиндә дәринин ган дама
лыр, һәмин јердә температур енир, нәтичәдә дермат
әри итир. Тоз, зәдәләнмә наһијәсинә сәтһи тә'сир көс
дүр.

р: ***Talci Veneti,***
Zinci oxydati aa 15,0
Bismati Subnitrici 10,0
M.F.Pulvis
S ***харичи, тоз.***

слатма. Бир сыра дәрманларын суда вә спиртдә мәһл
атоложи тәчрүбәдә ислатма кими ишләдилир. Ислат
барилә тәтбиг олунан наһијәни сәринләшдирир вә ган
гисмән даралыр, суланма азалыр, шишкинлијин, ағры
ынманын гаршысы алыныр.
слатма гојмаг мәгсәдилә 5-6 гат тәнзифдән ибарәт
рланыр, һәмин дәсмал ислатма дәрманында исладыл

опаранда ган ахыр. Дәсмалын үзәринә ислатма мәһ
әкс-көстәришдир. Ислатма нлә мүаличә дәринин мәһ
ијәсиндә ашынма, суланма, гызарты, шишкинлик олд
лир. Ислатма үчүн бир сыра мәһлуллар вардыр. Онлар
%-ли күмүш-нитрат; 2-3%-ли борат туршусу; 2%-ли гу
; 0,1%-ли риванол; 0,05%-ли калиум-перманганат; 1-2%
ин; 0,02%-ли фурасилин вә с.-ни көстәрмәк олар.

ol.ac.borici 2% 200,0
аричи, ислатма үчүн.

ol.furacilini 0,02% 200,0
аричи, ислатма үчүн.

ol.rivalanoli 0,02% 200,0
аричи, ислатма үчүн.

quae plumbi 2% 200,0
аричи, ислатма үчүн.

әнмә наһијәсиндә иринли просес олдугда ислатма ки
ин, јахуд риванол ишләдилмәси даһа мәгсәдәујғунд
члү дезинфексијаедичи хассәјә маликдир.
н илтиһаб заманы ислатма дәсмалы 5-6 гат тәнзифл
ныб зәдәләнмә наһијәсинә гојулур, үзәринә бир гәд
ојулуб бинтлә сарыныр. Белә нәмли сарғыны јарым - 6
гојурлар. Бу үсулла харичи мүаличә хәстәлијин һову
ы, гашынманын, шишкинлијин гаршысыны алыр.
дәрманлары (анилин бојаларыны - брилиант јашыл
2%-ли су - спирт мәһлулуну; 1-1,5%-ли карбол туршу
улуну; 2-10%-ли күмүшүн-нитрат мәһлулуну; Кастелја
у вә с.-ни зәдәләнмә наһијәсинә сүртмәк олар.
асталар (чалхалама). 30-40% тозлардан вә 60-70% суд
арәт дәрмандыр. Ону ишләтмәмишдән габаг чалхалај
г васитәсилә зәдәләнмә наһијәсинә сүртүрләр. Аз м
өнра су һиссәси бухарланыб кедир, тозлар исә дәрман

: *Zinci oxydati.*
Talci, Veneti
Amyli tritici aa 30,0
glycerini
Spir.Vini aa 25,0
Aguae dest 220,0
DS *харичи.*
: *Zinci oxydati 30,0*
Ol. Nelianti 70,0
DS *харичи.*

: *Mentholi 30,0*
Linci oxydati
Talci Veneti
Amyli tritici
Glycerini aa 10,0
Aquae dest 100,0
DS *харичи.*

әлһәм. Мәлһәм дерматоложи тәчрүбәдә даһа чох ишлә
ан васитәсидир. Мәлһәм дәринин бујнуз тәбәгәсини ј
ган дамарларыны нисбәтән кенишләндирир вә нә
ан маддәләри дәријә - зәдәләнмә наһијәсинә даһа
ир көстәрир. Мәлһәм әсасән вазелиндә һазырланыр. М
рламаг үчүн Ланолин, Ланолин - вазелин (1:1): нафтал
дә ишләтмәк олар.
әлһәм дәрин тә'сирә маликдир. Она көрә дә ону хрон
әликләриндә, илтиһаблы инфилтратларда ишләтмәк
ундур. Нафталан, ихтиол вә с. кератопластик мәлһ
ир. Кератолитик мәлһәмләр салисил туршусундан, с
ндан вә с.-дән һазырланыр.

р: *Ol.rusci 3,0*
sulfur pp 24,0
IDS *харичи, кератопластик мәлһәм.*

6%-ли ихтиол, 2%-ли салисил туршусу, 2-5%-ли нафта
лhәмләри чох ишләдилир. Һормонлардан hазырланм
ар, фторокорт, преднизолон, ултрелан; һормон вә анти
дән оксикорт, киоксизон, лококортен вә с. hазыр мәлh
слиндә бурахылыр.

алар. Бир сыра тозларла јағ әсасынын јарыбајары га
дан ибарәтдир. Пасталар да дәрин тә'сирә маликдир.
ә дә пасталар хроник дәри хәстәликләриндә, илтиhа
ратларда мүвәффәгијјәтлә ишләдилир.

inci. oxydati
nyli tritici aa 10,0
selini 20,0
харичи.

Кремә дахил олан әсас маддә ланолиндир. О дәр
ыр, она еластиклик верир. Кремдәки су исә дәрини сәр
ир, илтиhаб әлејhинә тә'сир көстәрир. Крем әсас е'ти
ру дәријә тәтбиг олунур. Парфјумеријада бир с
"Спермосетовое", "Восторг" вә с. бурахылыр.

тр. Пластр пијлә, мумун гарышығындан ибарәтдир. С
ларын мүаличәсиндә салисил туршусу пластрындан ис
унур. Пластр мәлhәмә нисбәтән гаты олдуғундан дәр
пышыр. Ишләтмәздән габаг пластр бир гәдәр исидил
әријә јапышдырдыгда бир мүддәт дүшмүр вә јапыш
әдәләнмә наhијәсиндә галыб өз мүаличәви тә'сир
р.

cidi salicylici 5,0
nplastrum plumbi 50,0
пластр.

Лак тез гурујан вә өз јеріндә назик пәрдә әмәлә кәти
аситәсидир. Лак әсасән коллодиумдан вә гисмән дә
әтдир. Лакин үзәринә дикәр дәрманлар да әлавә ет

ФИЗИКИ ҮСУЛЛАРЛА МҮАЛИЧӘ

рматоложи тәчрүбәдә мүаличә мәгсәдилә сабит вә дә
рик чәрәјанындан истифадә олунур. Онлардан ашағ
әсләһәт көрүлүр.

лваник чәрәјан (галванизасија). Бир сыра дәрман мадд
рофарез, ионогалванизасија васитәсилә дәридән орга
илир. Металларын, алколоидләрин. үзвү катион
нларын вә с.-нин електрофорез васитәсилә организм
әсинин мүһүм мүаличәви әһәмијјәти вардыр. Електр
әсилә 0,5-2%-ли калсиум-хлорид, 2-3%-ли магнизиум-с
%-ли калиум-јодид, 2%-ли натриум-бромид, 1-2%-ли м
әһлулу вә с. организмә јеридилир.

алинамик чәрәјан (Бернар чәрәјаны). Хүсуси електрик ч
соидал чәрәјан харич едир ки, бу да тиббдә, о чүм
атолокијада Бернар чәрәјаны кими ағры вә гашынман
етмәк мәгсәдилә ишләдилир.

атермик чәрәјан зијилләрин, мәһдуд һиперкератозлар
омаларын, бә'зи халларын јандырылмасында ишләди
омакоагулјасија заманы јандырылан патоложи еле
лахталаныр вә һүчејрәләр парчаланыр.

лтра јүксәк тезликли чәрәјан (УЈТЧ) бир санијәдә 10.0
00.000.000-ә гәдәр тезликли магнит саһәси әмәлә кә
-нын мәнбәји, ултра гыса далғаларын хүсуси кенерато
ин кенераторун металдан ибарәт ики електроду олур. Б
лар дәринин мүаличә олунан наһијәсиндә, һәр ики та
ндырылыр. Мүаличә мәгсәдилә 5-10 дәгигә чәрәјан ве
лтрасәслә мүаличә. Ултрасәс бирбаша мәһдуд дәри на
дроаденитдә, мәһдуд дәри гашынмасында, мәһдуд не
ә, мәһдуд склеродермијада, псориатик артропатија

сориазда, екземада, нејродермитдә вә с. истифадә олу
әнөвшәји шүалар организмә мүсбәт тә'сир көстәрир
залдыр, гашынманы сакитләшдирир, түкләрин инкиш
шылашдырыр, пиј вә тәр ифразатыны артырыр, ha
осид тә'сир көстәрир.

отерапија - сүн'и ултрабәнөвшәји шүалар алмаг мәгсә
Кромајерин, Финзенин вә с.-нин чивә-кварс лампала
ифадә олунур. Гыса мүддәтдә, мүәјјән мәсафәдән дәр
бир наhијәсиндә кварс лампасындан әмәлә кәлмиш гы
мал еритем доза адланыр. Ултрабәнөвшәји шүаларла
апараркән хәстәләрдә минимал еритем доза
мәлидир.

отерапија кәнчлик сызагларында, еризипелоиддә, гы
аирәви дазлыгда, келлоиддә, дәри вәрәминдә вә с.-дә
нур.

ематозда, фотодерматозларда, пигментли ксеродерм
да, hипертрихозда ишыгла мүаличә әкс-көстәришдир

рт мүаличәси

рт амилләриндән иглим шәраитинин, минерал сула
јунун, палчыгла мүаличәиин дерматоложи хәстәләр
әмијјәти вардыр. Курорт амилләри хроник дәри хә
нин ремиссија дөврүнү артырыр, ресидивин нисбәтән
ы алыр, хәстәләрин үмуми вәзијјәтини јахшылашдыр
мүаличәсинә хәстәлијин кәскин вә јарымкәскин дөвр
мәк мәсләhәт көрүлмүр. Хәстәләри псориазла, нејро
екземалы, мәhдуд склеродермијалы, гырмызы јасты
вә с. хроник дерматозларла көндәрмәк
ујғундур.

ерал суларла мүаличә балнеотерапија адланыр. Бир с
шәhәрләриндә (Кисловодск, Налчик, Пјатигорск, Јес
елезноводск, Сочи, Тсхалтуба вә с.) ванналар мөвчуд
анналара хроник дерматозлу хәстәләри көндәрмәк о
ик дерматозлу хәстәләри палчыгла мүаличәјә дә кө

т Азәрбајчандадыр. Нафталан нефти нафтен карбоһ
әрилә зәнкин нефтдир. Елә нафталанын мүаличә кү
н карбоһидрокенләриндәдир. Нафталан нефти илә мү
к дерматозлар (псориаз, хроник екзема, нејродермит.
ихтиоз, өврә, гырмызы јасты дәмров, склеродермија
фәгијјәтлә мүаличә олунур. Нафталан ванналары 5 дә
-20 дәгигәјә гәдәр, чәми 15-20 ванна мүәјјән едилми
аланла мүаличәдә температур 36-38оС олмалыдыр. Н
ғрыкәсичи, десенсибилизасијаедичи, илтиһаб әлејһи
риосид хассәләрә маликдир. Хәстәләри јаз вә јај ајлар
нләшән дерматозларла (еритематоз, фотодерматоз
лан курортуна көндәрмәк мәсләһәт көрүлмүр.
рин инфилтратлары, чапыглары, мәһдуд склеродерм
әк мәгсәдилә әридилмиш парафин вә озокеритдән ис
нур. Бу мәгсәдлә парафин вә озокерит 45-60 дәрәчәјә
лир вә исти һалда галын зәдәләнмә наһијәсинә јапышд
Бу үсулла мүаличә инфилтратларын, чапыгларын сор
мүсбәт тә'сир едир.
рафинлә, озокеритлә мүаличәни амбулатор шәраитин
аг олар.

ХҮСУСИ ДЕРМАТОЛОКИЈА

ДЕРМАТИТ

рматитин етиолокијасы вә патокенези. Дерматит дәрин
ы деәкдир. Дерматит заманы зәдәләнмә наһијәсинд
ыр, шишир, ағрыјыр, гыздырыр вә функсијасы позулур
ајырд едән бу беш әламәт һәр һансы харичи вә д
ландырычыларын дәријә тә'сири нәтичәсиндә баш
. Сон заманлар сәнаједә, кәнд тәсәррүфатында, мәиш
үф олунан кимјәви маддәләр, бә'зи косметик препар
лиф дәрманлар вә с. екзокен јолла дәријә тә'сир көстә
ира дерматозлар әмәлә кәтирә билər.

а дерматит әмәлә кәтирә биләр. Кимјәви маддәләр
үнүр: Облигат гычыгландырычылар вә факултәтив ил
андырычылар. Биринчиләрә гаты туршулар (сулфат,
ышга вә с.), гаты гәләвиләр, гәләви металларын дузл
илдир. Бу маддәләр дәријә дүшдүјү јердә дерматит әм
. Икинчиләрә зәиф туршулары, дузлары, бә'зи нефт,
әһсулларыны көстәрмәк олар. Бу маддәләр дәри сәth
лә, бә'зи адамларда дерматит верә биләр. Белә мадд
ар вә узунмүддәтли дәријә тә'сири нәтичәсиндә бир с
злар баш верир. Онларын һаггында ашағыда әтра
нағыг.

әмас дерматит. Гаты туршулар, дузлар, гәләвиләр д
сәthиинн мәһдуд
наһијәсинә тә'сир
тәрәрсә, орада ади
мас дерматит әм
кәлир.

Харичи гычыглан
рычынын дәри үзәр
дүшдүјү јердә гызар
шишкинлик, ағры, г
дырма јараныр вә һәм
јердә дәринин функс
сы позулур - дермат
әмәлә кәлир. Белә а
тәмас дерматит әк
халларда дәринин ач
наһијәләриндә тәсад

идардан сулухлу дерматит

ундан башга дерматит әламәтләри јалныз гычыгланд
асда олдуғу јердә әмәлә кәлир. Әтраф дәри сәthи ил
синә чәлб олунмур. Зәдәләнмә наһијәсиндә судурлар
лә биләр. Судурларын ичәрисиндә шәффаф маје (бә'з
рәнкдә) олур. Ирин вә ган гарышығы да ола биләр
ә, зәдәләнмә наһијәсиндә ади тәмас дерматитинә х
морф сәпкиләр мүшаһидә олунур. Адәтән гычыгланд

рычы дәри сәтһиндән узаглашдырылдыгда дәри
нксијасыны бәрпа едир.
и тәмас дерматит заманы хәстәләр зәдәләнмә наһијә
нидә олунан гашынмадан, ағрыдан, јерли гыздырмада
ахт исә үмуми гыздырмадан, јухусузлугдан, иштаһсызл
әт едир, һәјәчанлы олурлар.
уаличә мәгсәдилә хәстәлији тәрәдән гычыгландырыг
ә узаглашдырылыр, әмәлә кәлмиш судурларын габы
зләнир вә нслатма тә'јин олунур. Мәсәлән, дерматити
ханики зәдәләнмәдирсә, һәмин наһијәдә дәри гызарь
ичәрисиндә шәффаф, јахуд ганлы маје олан судурлар
о. Белә механики зәдәләнмә ајаггабы сүртдүкдә, бүкүш
нмә олдугда баш верир. Бә'зән исә ајаггабы тәдричән
әт дөјдүјү јердә дәри галынлашыр, чат әмәлә кәлир, аг
узунмүддәтли сүртүнмә нәтичәсиндә мазол әмәлә кә
ди тәмас дерматит физики амилләр тәрәфиндән дә тәр
р. Мәсәлән, јүксәк температур (јаныг), ашағы темп
зурма) вә с. Бир сыра биоложи амилләр дә, әсасән бит
рын јарпаглары, көвдәләри, ширәләри вә с. ади тәмас
ерә биләр.
ллеркик тәмас дерматит. Һәр һансы бир екзокен алле
мүддәт вә тәкрар дәријә тә'сир етдији јердә баш верә
тәмас дерматитдән фәргли олараг аллеркик тәмас дер
ттиһаб әламәтләри о саат јох, бир мүддәтдән сонра вә
ркенин дәри наһијәсинә тәкрар тә'сириндән сонра
р. Белә ки, узун мүддәт дәри сәтһинә тәкрар тә'сир кө
бир харичи гычыгландырычы тәдричән сорулуб дәри
дахил олур, мүәјјән биоложи просесләрдән сонра ал
о. Һәмин аллеркен организми - дәрини сенсибилизә
ичәдә аллеркик тәмас дерматит әмәлә кәлир. Гејд ет
дыр ки, сәнаје мүәссисәләриндә ејни шәраитдә ишлә
әрин һамысында аллеркик тәмас дерматит әмәлә
еркик тәмас дерматит елә шәхсләрдә әмәлә кәлир ки
ландырычылар - аллеркенләр онларын һәссаслығын
, сенсибилизә едә билсин.
Харичи гычыгландырычылардан сәнаједа кениш и

тдији наһијәдә дәри гызарыр, шишир, зәдәләнмә нал
удурчуглар, дүјүнчүкләр (сәпкиләр) әмәлә кәлир, сула
ыр, ағрыјыр, јандырыр, јерли гыздырма гејд олунур, з
аһијәсиндә нараһатчылыг мүшаһидә олунур. Хәстәлә
ештаһасы позулур, бә'зән әмәк габилијјәти итир.
ркик тәмас дерматит вахтында там мүаличә олунма
ресидивләр верир, һәмин аллеркенлә узун мүддәт тә
әтичәсиндә екземаја чеврилә биләр.

ики - аллеркик дерматит. Токсики - аллеркик дермати
ји төрәдән аллеркен, аллеркик тәмас дерматитдән фәр
дәридән сорулмур. О, организмә дикәр јолларла да
ксики - аллеркик дерматити төрәдән аллеркен тәнәф
ндан инголјасија васитәсилә (чичәкләрин, кимјәви мад
ји, тозу, бухары), бә'зән гида маддәләри аллеркен с
ағырсаг системиндән, һабелә бир чох дәрман маддәлә
илә, әзәлә вә вена ичәрисинә, дәри алтына јеридилм
ндә организмә дахил олуб хәстәлик төрәддә биләр. Т
ллеркик дерматитин әмәлә кәлмәси үчүн хәстәлији тє
ллеркен дәфәләрлә, организмә дахил олур, о
ығыны дәјишир, сенсибилизасија едир вә нәтичәдә хәс
ныр.

ики - аллеркик дерматит, аллеркик тәмас дерматит
ләраг симметрик олур. Хәстәлијин клиник әламәтлә
н һәр ики јанларында, синә вә гарын наһијәсиндә, кәв
сәтһиндә, әтрафларын проксимал тәрәфләриндә мүн
лунур. Зәдәләнмә наһијәсиндә илтиһаб ләкәлә
з сәпәләнмиш судурчуглар, дүјүнчүкләр мүшаһидә о
и јерләрдә судурчуглар дешилир, еррозија әмәлә кәл
хәстәләр гашынмадан, зәдәләнмә наһијәсиндә јанды
'зән ағрыдан вә үмуми насазлыгдан шикајәт едирләр

титләрин мүаличәси

титли хәстәләри дүзкүн мүаличә етмәк үчүн бирин
әстәлији төрәдән амил ашкар олунмалы вә организмд
ырылмалыдыр. Бу хәстәлијин тез сағалмасыны тә'м

к вәзијјәтиндән асылы олараг ислатма, мәлһәм вә с.
олар.

ксидермија

ксидермија дәринин кәскин илтиһабы демәкдир. Токс
аманы бә'зән селикли гишалар да зәдәләнир. Хәстәли
үнүн симметрик наһијәләриндә, көвдәнин һәр ики јанл
кс гәфәсинин өн тәрәфиндә вә гарын сәтһиндә, күрәкл
ы вә ашағы әтрафларда, үздә вә бә'зән ағыз бошлу
ли Һишасында, чәһрајы рәнкдә бир гәдәр шишмиш
ләри, судурчуглар, судурлар вә дүјүнчүкләр тәзаһүр
ныр. Токсидермијаны төрәдән амил әсасән мә'дә-ба
рындан гида васитәсилә организмә дахил олур. Доғ
н гычыгландырычы нәфәс јолларындан дәрманлары
ими дәри алтына, әзәлә дахилинә вә вена ичәрисинә в
а организмә дахил ола биләр. Организмә дахил
гландырычы организмин һәссаслығыны дәјишмирсә
ик реаксија төрәтмирсә, хәстәлик токсидермија адлан
токсидермија ади зәһәрләнмә нәтичәсиндә баш вери
рләнмә нәтичәсиндә баш вермиш токсидермија заманн
морфоложи елементләри ән чох үздә, бојунда вә көкс г
јухары һиссәләриндә мүшаһидә олунур, гаш
ыгландырычы организмдән говулдугда хәстәлик тезли
р.
ерматоложи тәчрүбәдә мүәјјән олунмушдур ки, токсид
ән дәрман маддәләри тәрәфиндән төрәдилир. Дәрман
(антибиотикләр, сулфаниламидләр, новарсенол, вак
В6, В12 витаминләри, бром, јод препаратлары, аминази
ин, анкиотрафин, новакаин, анестезин, дикаин, менто
тәлиф јолларла тәдричән организмә дахил олур вә бир
сонра онун һәссаслығыны дәјишир, сепсибилизә едир
реаксија төрәдир. Бу заман организмә токсин вә аллерк
да тә'сир көстәрир ки, бу да дәрман токсидермијас
мандан токсики аллеркик дерматит адланыр. Белә һ
ызмдә баш верән токсики вә аллеркик реаксијалар му

лик ағыр кечир вә хошакәлмәјән прогноз верә билир.
лерким дерматозларда аллеркен һүчејрәләрә дахил
итоплазмасы илә бирләшир, гана кечир, организмин
ини дәјишир, сенсибилизә едир, аллеркик реаксија тәр
рмандан токсидермијанын клиник шәкли дәри сәтһинә
илтиһаб ләкәләринин, дүјүнчүкләрин вә судурчугл
си илә тәзаһүр олунур. Бә'зән сәпкиләр ағыз бошлу
и гишаларында, додагларын гырмызы һашијәсиндә, к
ликли гишаларында өзүнү көстәрир, гашыныр.
сидермијанын дәри морфоложи елементләри әксәрән
ш дүјүнчүкләрдән, судурчуглардан ибарәт олур. Надир
лмыш еритемалы очаглар, еритродермија баш верә б
лыдыр ки, токсидермијада ејни дәрмандан хәстәләрдә
клиник шәкил верә биләр. Доғрудур, јод вә бром преп
һамыда ејни шәкилдә токсидермија төрәдир. Бу
рма, бромодерма адланыр. Јододерма вә бромодерма с
әри сәтһиндән хејли габарыр, јумшаг олур, иринли гар
лүр.
кимиш еритема кими мә'лум олан сулфаниламиддән т
а түнд гырмызы рәнкдә мәһдуд очагдыр. Сәрһәдләри
ур, дәри сәтһиндән габармыр, кетдикчә түндләшир, ј
ыр, суланмыр. Бәркимиш сулфаниламид еритемасы
үн һәр јеріндә баш верә биләр, лакин о әлләрдә, дода
икли гишаларда, чинси органларда даһа чох тәсадүф
адир һалда ләкәләрин үзәриндә судур әмәлә к
р. Бәркимиш сулфаниламид еритемасында бә'зи хәстә
рәтмә-гыздырма, баш ағрысы, иштаһсызлыг, јухусу
истеми функсијасынын позулмасы һаллары мүшаһидә
'зән дә еритема дәрман хәстәлији кими гарачијәри, бәј
ырда ган дамарларыны (һемаракик ләкәләр), ојнагл
ир, үрәк-дамар хәстәлији мүшаһидә олуна биләр.
ликлә, дәрмандан токсидермијалы хәстәләри тәкчә
ји кими дејил, дәрман хәстәлији кими дахили органл
г вә онлара комплексли мүаличә апармаг лазымдыр.
идермија бә'зән кәскин кечир. Дәри морфоложи елем
филдән әмәлә кәлир, гыса мүддәтдә дәри өртүјүнүн

ән әмәлә кәлир, бә'зән бирләширләр. Гашынма нисб
. Бә'зи јерләрдә судурчуглар дешилир, суланыр, аз миг
нма әмәлә кәлир. Бә'зән сағалса да мүәјјән бир сәбәб
судурчуглар вә дүјүнчүкләр јараныр, гашыныр, кед
ән узаныр.
ман токсидермијасынын кедиши дәрман - аллеркенин с
дахил олмасы дајандырылдыгда узун чәкмир, әксәр h
а илә нәтичәләнир. Токсидермија заманы үрәк-дамар
н вә дахили органларын зәдәләнмәси мүшаһидә олунд
з чиддиләшир.
ман токсидермијасынын морфоложи әламәтләри бә
зы јасты дәмрову, чохформалы ексудатив еритеманы,
еритематозу вә чәһрајы дәмрову хатырладыр. Дәгиг а
ламаг вә дәри морфоложи елементләрини дүзкүн тә
ә дәрман токсидермијасыны јухарыда көстәрилән де
дан мәһарәтлә дифференсасија етмәк олар. Дәрман т
асында дахили органларын, синир системинин вә
ларынын зәдәләнмәси сәчијјәвидир вә бу әламәтләр х
кәр дерматозлардан диференсасија етмәјә көмәк едир.
мид токсидермијасында хәстәлијин ремиссија дөвр
сулфаниламиддән дахилә (0,15-0,3) гәбул едилдикдә х
скинләшир. Белә мүаличәни дикәр дәрманларла да (
барбитуратлар) апармаг олар. Әкәр дәрман д
бдирсә, хәстәлијин морфоложи елементләри кәскинл
.
аличә мәгсәдилә биринчи нөвбәдә хәстәлији төрәдән
гәбулу дајандырылмалы, организмдә олан дәрман г
ыр. Бунун үчүн хәстәләрин мә'дә-бағырсағы тәмизл
күн ачлыгла мүаличә кечирилир. Бу заман хәстәләр he
аддәси гәбул етмир. Јалныз отаг температурунда ми
уд ачыг рәнкли чај ичмәјә ичазә верилир. Дәрманла
истамин (пиполфен, супрастин, диазалин, фенкорал
ибилизасијаедичи) калсиум-хлорид, натриум-теосулф
аратлары, витаминләрдән С, В, рутин, аскарутин, сид
әрманлардан фурасемид, диуретин вә с. тә'јин етмәк м
р. Јерли мүаличә хәстәлијин морфоложи елементләр

асы, һәкимин тә'јинаты олмадан гәбул олунмасы дә
дермијасынын јаранма сәбәбләриндән биридир. Би
әбул олунанда мүәјјән дәри хәстәлијинә, јахуд үмум
стәлијинә сәбәб олан дәрман икинчи дәфә гәбул ол
ыр. Әкс тәгдирдә даһа ағыр хәстәлик баш верә биләр,
ә нәтичәләнәр. Һабелә һәкимин тә'јин етмиш олдуғ
н нараһатчылыг (баш ағрысы, үрәк буланмасы, гусма,
ри сәтһиндә гашынма, сәпки вә с.) баш вердикдә һ
иәт етмәк вә јаранмыш вәзијјәт һаггында она мә'лума
зымдыр.

ПЕШӘ ДЕРМАТОЗЛАРЫ
(проф. Ч.Ч.Ағакишнјев)

ПЕШӘ ДЕРМАТОЗЛАРЫ ҺАГГЫНДА АНЛАЈЫШ

вафиг тә'лимата ујғун олараг пешә хәстәлији органи
дән дәридә јалныз мүәјјән пешә амилләринин тә'сири
дә әмәлә кәлир, јахуд хәстәлик һәмин пешә амилләр
әнләрдә даһа чох мүшаһидә олунур. Һәмчиинн тә'ли
рилмишдир ки, әмәк шәраитиндән асылы олмајан
әт амилләринин тә'сириндән баш верән хәстәликләр
әстәлик, мәишәт шәраити вә с.) пешә хәстәлији һесаб
з. Беләликлә, пешә хәстәликләринин баш вермәсин
ат амилләри әсас рол ојнајыр.
2-чи илдә тәсдиг едилмиш методик мәктубда дејил
лик гејри-пешә амилләри тәрәфиндән төрәдилирсә вә
да, ади иш шәраитиндә ағырлашырса, о пешә хәстәли
уна билмәз.
тимаи тә'минат назирлијинин әлиллик сәбәбләринин
лмасы һаггындакы методик көстәришиндә (20.XII.19
зылмышдыр ки, фәһлә вә гуллугчуларда хәстәлик о
хәстәлији һесаб олунур ки, о һәмин сәнаје мүәссис

и пешә хәстәликләри мүәссисәнин мүәјјән сәнаје амил
ндән төрәдилирсә, онларда да дикәр пешә хәстәлиј
кими бүтүн мүасир ганунлар тәтбиг олунур.
диг олунмуш гануна ујғун олараг мүвәггәти әмәк габ
итирмиш фәһлә вә гуллугчулара иш стажындан вә һәм
ифагынын үзвү олуб-олмамасындан асылы олмајараг
аггы верилир. Бундан башга мүавинат мүвәггәти әмә
тини итирмиш фәһлә вә гуллугчуларын үмуми маашы
әлавә мааш дахил олмагла) тә'јин олунур. Лакин мүв
к габилијјәтини итирмиш пешә хәстәлији үзрә әлил
ат гејри-пешә хәстәлији кими верилир. Белә ки, онлар
ији үзрә әлиллик пенсијасы алырлар.
р мүәссисәдә шикәстлик вә пешә хәстәлији идарәнин
тәрәфиндән әмәк мүһафизәси вә тәһлүкәсизлик техн
даларынын позулмасы нәтичәсиндә баш вери
лар иттифагынын тәләби үзрә фәһлә вә гуллугчулара
јәтинин итирилмәсинә көрә верилән хәрч идарә тәрә
нилмәлидир. Фәһлә вә гуллугчу шикәстлијә, јахуд п
јинә көрә мүвәггәти олараг башга ишә кечирилирсә,
ыг әмәк һаггы сахланылмалы, јахуд белә хәстәләрә
јәтинин итирилмәси һаггында сәнәд верилмәлидир. Б
аш әввәлкиндән артыг олмамаг шәртилә һесабланм

ән узун сүрән дәри пешә хәстәлији әлиллијә кәтириб
Белә һалда гәти дәгигләшдирилмәлидир ки, әлиллик
шә хәстәлији нәтичәсиндә әмәлә кәлмишдир. П
јинә көрә әлиллик һәмин мүәссисәдә иш стажындан
јараг пенсија алырлар.

ә дерматозларынын етиолокијасы

ә хәстәликләрини төрәдән амилләр үч әсас група бөлү
ардан чоху кимјәви маддәләрин пајына дүшүр. Онлар
хәстәликләри етиолокијасында 94,35%, физики вә ин
илләр исә бир јердә јалныз 5,65% тәшкил едир. Гејд ет
ыр ки, дәри пешә хәстәликләринин патокенези чох мү

ндән әмәлә кәлир". Һазырда мә'лумдур ки, дәри
кләринин әксәриҹҹәти облигат гычыгландырычыла
факултатив гычыгланырычыларын тә'сири нәтичәс
кәлир. Бу вахт мүәссисәнин пешә амилләринин, hа
әрин организмләринин иммун-биоложи хүсусиҹҹәт
алыныр.

ә дерматозларыны төрәдән әсас екзокен амилләрдә
нин истилиҹи, сојуглуғу, тозлулуғу, hавасынын вахт
ирилмәси, дәри сәthинин хырда зәдәләнмәләри вә
мәк олар. Мәркәзи синир системинин вә ендокрин вәз
иҹҹәти, мә'дә-бағырсаг вә гурд хәстәликләри, дәри сә
әзиҹҹәти, онун галынлығы, сәthинин туршу-гәл
ғы, тәрләмә вә пиҹләнмә дәрәчәси, јахында кечирил
стәлиҹинин галыг әламәтләри, дәринин реактивлиҹи,
әхси вә чинси хүсусиҹҹәтләр ендокен амилләрә аид
дакылара әсасән мә'лум олур ки, пешә дерматозлары
мәсиндә бир сыра екзокен вә ендокен амилләр әсас

ыз гаты кимјәви маддәләрин дәриҹә тә'сириндән кимј
онлу шүаланмадан зәдәләнмә, кәскин инфексион хә
јолухма билаваситә баш верир.

дерматозлары вә аллеркиҹа

әлик тәчрүбәдә аллергологлардан сонра дерматолог
үтәхәссисләрә нисбәтән аллеркик хәстәликләрә даha
едирләр. Һазырда мүәҹҹән олмушдур ки, дәри хәстәл
20-30%-и аллеркик хәстәликдир, јахуд хәстәлиҹин ке
аллеркиҹа әламәтләри вардыр. Бу бахымдан пе
кләринин инкишафында мүрәккәб аллеркик етиопато
ҹүк әhәмиҹҹәти вардыр. Белә ки, сәнаҹе мүәссисәләри
кимјәви маддәләрин тәтбиг олунмасы (гида маддәлә
дәрманлар вә с.) бә'зи адамларда хроник инфекс
лнын (хәстә диш, хроник тонзиллит, гурд вә мә'дә-бағ
лиҹи вә с.) олмасы вә с. аллеркик пешә хәстәликләрин
әсиндә мүhүм рол ојнаҹыр. Аллеркиҹа төрәдән јад чис

анын әсасыны тәшкил едән аллеркен-античисим ком

осесин иммуноложи кедишиндән асылы олараг сүр'ət
ән аллеркија типи мүәјјән олунмушдур. Кечикән алле
туберкулин, јахуд екзематоз да адланыр. Гејд етмәк ла
и, аллеркик реаксијанын сүр'әтли вә кечикән типләр
лафы, кедиши, буна ујғун клиник тәзаһүрү хәстәлик тер
кенин хүсусијјәтләриндән вә онун организмә дахил
ындан асылыдыр. Мәсәлән, дәри сәтһиндән тәмасла
дахил олан ағыр метал бирләшмәләри (хром, нике
һабелә үзвү һәлледичиләр аллеркик дерматит вә е
ә билир ки, бу да кечкиән аллеркијанын тәзаһүрүдүр.
нә мүаличә мәгсәдилә тә'јин олунмуш антибиотикләр
орулуб аллеркик дерматит, јахуд екзема верә биләр.
ән аллеркик реаксијанын тәзаһүрүдүр. Лакин һәмин
кләр инголјасија, тәнәффүс јолларындан организмә
а, өврә әмәлә кәтирир ки, бу да сүр'әтли аллеркијаны
дир. Урсол профессионал аллеркен кими мә'лумдур. О
әмасла аллеркик дерматит, екзема - кечикән аллеркија
урсол инголјасија јолу илә организмә дахил олурса
иал астма төрәдир ки, бу да сүр'әтли аллеркија типин
ухарыдакылардан ајдын олур ки, аллеркик хәстәлик
ермәсиндә аллеркенин вә онун организмә дахилолма
н бәјүк әһәмијјәти вардыр. Беләликлә, аллеркик реакс
патокенетик хүсусијјәтләрини нәзәрә алараг
ликләрини үч група бөлмәк олар:
Инкишафында аллеркик механизм әсас рол ојнајан
атозлары. 1. Сүр'әтли аллеркија үстүнлүк тәшкил етди
ә кедән пешә хәстәликләри. Бу јарымгруп аллеркик
ликләринә бронхиал астма, астмалы бронхит, аллерк
от зәкәми вә с. аиддир. 2. Кечикән аллеркијанын үст
итиндә кедән пешә хәстәликләри. Бу јарымгруп ал
хәстәлилкәринә аллеркик тәмас дерматит вә екзема а
ар аллеркик дерматозларын 60%-ни тәшкил едир.
Инкишафында мүәјјән дәрәчәдә аллеркија мүшаһид
ешә дерматозлары. Бу груп пешә хәстәликләринә бери

еркен олур, өзүнә гаршы әкс-чисимләр төрәдир, алле
исим комплекси әмәлә кәлир вә аллеркик реаксија

ән аллеркик реаксија илә кедән еритематоз, пемфигус,
сориаз вә с. бу груп хәстәликләрә аиддир. Бунларын
трафлы дајанаҹағыг.
Инкишафында һәмчинин аллеркијанын ролу олан п
злары. Бу груп мүбаһисәли пешә хәстәликләринә с
вмакониоз, токсик меланодермија дахилдир. Нефт вә
арбоһидратларындан зәһәрләнмә нәтиҹәсиндә әмәлә
сик мелонодермијанын патокенезиндә аллеркијанын р
мүбаһисәлидир. Бу хәстәлијин механизминдә фотосе
ијанын иштиракы да тәсдиг олунмамышдыр.

ркик пешә дерматозларыиын патокенези

рда сәнаједә вә халг тәсәррүфатында кимјәви маддәл
еркик тәмас дерматит вә екзема дерматоложи тәҹрүб
к тәсадүф олунур. Бу хәстәликләр фәһлә вә гуллугчула
ығына вә мүәссисәләрин игтисадијјатына хејли зијан
бахымдан аллеркик тәмас дерматитинин вә екзема
езини өјрәнмәк, фәһләләрин сенсибилизәедичи кимј
рлә тәмасда олмасынын гаршысыны алмаг, лазыми п
к тәдбирләр көрмәк мүасир дөврүн актуал мәсәләләр
ридир. Мүәјјән едилмишдир ки, фәһләләрдә кимј
р илә тәмасла баш верән аллеркик дерматозлар (аллер
ерматит, екзема вә с.) аллеркик реаксијанын кечикм
аиддир. Мә'лумдур ки, бу просесдә һумарал әксчисим
јахуд һеч олмур. Ола билсин ки, көстәрилән хәстәлик
бә'зән һәм сүр'әтли, һәм дә кечикмиш типли аллер
лар баш версин. Белә ки, үзүндә вә әлләриндә кимј
аш вермиш хәстәдә, сонралар астмоид-бронхит дә ин
ишдир. Бу ону көстәрир ки, буллез дерматит-кечикм
стмоид-бронхит исә сүр'әтли типли аллеркик реаксија
дүр. Бир хәстәдә һәм бронхиал астма, һәм дә өврә
тда инкишаф етмәси дә аз тәсадүф олунмур. Демәли,

лик төрәдә билир. Мә'лумдур ки, һеч бир кимәви м
һалда там аллеркен олмур. Онлар јалныз дәринин,
измин дикәр наһијәләриндә зүлалла бирләшәрәк алл
ләрини гәбул едир. Зүлал бирләшмәси олмадыгда ки
аллеркен ола билмәз. Тәмас пешә аллеркијасынын би
жи хүсусијјәтләри һәлә кифајәт гәдәр өјрәнилмәми
ви маддәнин аллеркенлији онун гурулушундан асыл
јғунлуг араматик аминонитробирләшмәләрә, дәрма
ларына аиддир. Бу маддәләрдән группашмыш вә ча
ыш аллеркијада мүшаһидә олунур. Мә'лумдур ки,
ви маддәләр дәријә харичдән вә организмә интрффол
интрагландулјар вә интраепидермал јолларла
Колпаков) Бу саһәдә А.С.Робен вә А.А.Антонјев тәр
сперименталтәчрүбәләр дә апарылмышдыр. Нәтичәд
ағыр метал бирләшмәләринин (хром, никел вә с.) дах
билизасија олунмасы дикәрләринин (кобалт) аз, дәм
неч сенсибилизасија вермәмәси дәгиг өјрәнилмәми
мүлаһизә јүрүдүлүр ки, сенсибилизасија олунма метал
и-кимјәви хассәләриндән, онларын ионларынын ор
үлалы илә бирләшмә габилијјәтиндән асылыдыр. Бу с
гатлар давам едир.
леркен организмә дөрд јолла дахил олур: дәридән тәма
ә'дә бағырсаг јолларындан; нәфәс јолларындан; парен
Бу бөлкү шәрти олса да, аллеркенин һансы јолла орга
олмасы хәстәлијин клиник формасыны ајырд едир. Ју
лардан мә'лумдур ки, тәмас аллеркик дерматит вә е
кинин дәријә тәмасла дахил олмасы нәтичәсиндә тө
кик пешә дәри хәстәликләринин баш вермәсиндә
рындан организмә дахил олан аллеркенләрин дә әһәм
ир. Бу јолла организмә дахил олан аллеркен токсидерм
әмәлә кәтирә билир. Антибиотикләр һазырланан за
анларын тоз һалында нәфәс јолларындан организмә
сы көстәрилән хәстәликләри төрәдә билир ки, бу да
еаксијанын сүр'әтли типидир.
мас аллеркик дерматитин вә екземанын патокенезинд
көстәрилән аллеркик реаксијанын кедишиндән баш

ы вә с.) әһәмијјәти вардыр.

евниковун фикринчә, аллеркик пешә дерматозлары
мәсиндә мәркәзи синир системинин дә мүһүм әһәмиј
Тәчрүбә көстәрир ки, мәркәзи синир системи сағлам
рдә аллеркик дерматозлары, хүсусилә екзема аз тәса

сыра јерли сәбәбләр (епидермисин бүтөвлүјүнүн позу
сәтһинин туршу-гәләви таразлығынын зәифләмәси в
аллеркик дерматозунун вә екземанын баш вермәси
рол ојнајыр.

ә дерматозларынын клиник диагиозу

атологун тәчрүбәсиндә даһа чох тәсадүф олунан п
ына вә она чох јахын олан пешә аллеркик тәмас дерм
агноз вермәк бир сыра чәтинликләр төрәдир. Бу хәстә
хүсусән пешә екземасынын клиник шәклиндә д
р вә инфилтрасија, хырда судурчугларын вә дүјүнчүклә
әлмәси (сәпмәси), елементләрин полиформлуғу, сула
ри екземадан тамамилә сечилмир. Хәстәлијин клиник ш
өвбәти мә'зунијјәт заманы хејли јахшылашмасы, ла
лајаркән ресидив вермәси, јајылыб-артмасы пешә екз
әрти әһәмијјәт кәсб едир. Бир сыра екзоендокен вә п
ринин тә'сири нәтичәсиндә гејри-пешә екземасы
шмасы, лакин хәстәхана вә курорт шәраитиндә ади мүа
онра хејли јахшылашмасы үмуми мә'лумдур. Буна ба
дерматолог чалышмалыдыр ки, пешә екземасыны
к пешә дерматитини дикәр гејри-пешә дерматозларын
сә етсин. Буна көрә дә дерматолог көстәрилән пешә
рыны гејри-пешә нејродермитдән, гырмызы јасты дәм
псориаздан, Жиберин чәһрајы дәмровун
итләрдән, дәри вәрәминдән вә с.-дән ајыра билмәли
р, бә'зән нејродермити екземадан ајырмаг о гәдәр дә а
у хәстәликләри диференсә едәркән јадда сахламаг лаз
диффуз нејродермит - атопик дерматит ушаг јашларын
ыр, дәри өртүјүнүн бир чох наһијәләринә јајылыр вә д

ндə инфилтрасија мүшаһидə едилир. Мəдуд нејрод
рмызы дермаграфизм мүшаһидə олунур. Пешə екзема
ı, биләкләрин үст сəтһиндə оларса, ону чохфо
атив еритемадан, кечикмиш дəри порфиријасындан в
тијидан диференсə етмək мəгсəдəујғундур. Чохформа
ив еритемада зəдələнмə очағынын кənарлары га
ызы, мəркəзи исə чəкək бозумтул олур. Иш просес
ı олмур. Порфирија јаз-јај ајларында кəскинləшир, га
дə порфиринин мигдары артыр. Руброфитја овучун
дəри чизкиləриндə ун кими кəпəкləнмə верир, зəдə
ин гашынтысында кəбələк һиссəчикləри тапылыр.
шə екземасынын екземанын дикəр клиник формалар
ренсə етмək лазымдыр. Себорејалы екзема мə'лум се
ələриндə мүшаһидə олунур. Зəдələнмə очағы бир
мыш дəри сəтһиндə гартмагла өртүлмүш гашынан ел
ən ибарətдир. Себорејалы очаглар адətən үздə, бојун
јванлары архасында, башын түклү һиссəсиндə вə с. јер
Микроблу екзема пешə илə əлагədар олмур вə пиоде
ашланыр. Микроблу екземанын сəрһədləри кəскин
ндə судурчуглар олур, суланыр.
д етмək лазымдыр ки, тəмасла организмə дахил олуб
дən кимјəви маддələрин аллеркик механизми ејни о
лијин клиник тəзаһүрү мүхтəлиф олур. Она көрə дə хə
ансы кимјəви маддənин тə'сириндən баш вермəсини м
ирмək һəм хəстələрин мүаличəсиндə вə һəм дə хəст
илактикасында бəјүк əһəмијјət кəсб едир. Мəсələн,
əшмələринин тə'сириндən төрəмиш екзема дəри сəт
наһијəсинə јајылыр, зəдələнмə наһијəсиндə хырда дүј
судурчуглар əмələ кəтирир (сəпир), суланыр, хəстəли
а лихинləшмə кедир, гашыныр, вахташыры кəскинл
өрə дə габаглар никелдən əмələ кəлən екзема "нике
ими адланырды. Скипидардан јаранан екзема инфилт
нləшмə верир, гашыныр вə хəстəлијин кедиши екзема
кимидир. Бə'зən нејродермитлə диференсасија етмək
о. Лакин ону да јадда сахламаг лазымдыр ки, тəмасда
иш һəр һансы пешə дерматозу тəмас наһијəсиндə олу

әрдә гатрандан јаранан пешә екземасы себорејалы де
уд екземаја чох охшајыр. Лакин гатрандан јаранан п
ында хәстәни гатранла тәмасдан узаглашдырдыгда хә
иклә сағалмаға доғру мејл едир.
бирләшмәләриндән јаранан екзема кәскин башлан
алда кәскин екзема кими кедир (јарымкәскин вә хро
ә дә кедә биләр). Хром екземасы адәтән әлләрдә о
мә наһијәсиндә инфилтрасија, һиперкератоз, чат вә с.
ола билир, гашыныр. Бә'зән микроб екземасыны, ја
атырладыр. Хромдан әмәлә кәлән екземаны үмуми гә
ı гајда үзрә гејри-пешә дерматозларындан диференсә
ымдыр.
н анамнезиндә екзема олан шәхс пешә аллеркени илә
ıләјәркән онун кәһнә екземасы кәскинләшир. Белә һа
ı әтрафлы анамнез јығылмасы, хәстәханадан хәстә
дә екземасы олмасы һагда арајыш, һазырки хәстәли
әнаје аллеркени илә тәмасда олдуғуну тәсдиг едән
ин тәсдиги тәләб олунур. Бә'зән дә һәким-дерматоло
н дүрүстләшдирилмәси наминә хәстәнин иш јеринә
ләһәтдир.
тмәк лазымдыр ки, бир сыра аллеркенләрлә тәмас (хр
ипидар, кобалт, формалин, аминазин, дәрман препар
сектисидләр вә с.) тәкчә иш јерләриндә дејил, мәишә
ндүр. Белә һалда пешә аллеркенләри илә тәмасы дәг
әк вә хәстәлијин пешә хәстәлији олдуғуну ајдынлашдı
мдыр. Бә'зән ејни аллеркенлә тәмас һәм ишдә, һәм
ә олур. Белә һалда пешә хәстәлији хүсуси дәгигли
ылмалыдыр.
хәстәлијинин мүәјјән сәнаје мүәссисәсиндә ишләјән
ркенлә тәмасда олан бир чох фәһләләрдә баш вермә
мә'зунијјәт заманы хәстәлијин тезликлә јахшылашма
башлајаркән јенидән кәскинләшмәси, белә хәстәлә
пешә әламәтләринин олмасы диагнозун дүрүстләш
ндә һәкимә көмәк едир. Һәким хәстәни мүајинә едәр
кылары нәзәрә алмалыдыр.

гләшдирилир. Флүоресенсија үсулу илә хрому дәри с
'јин етмәк олур. Хәстәләрин ган зәрдабында компле
л-сулфат антикени илә бирләшмәси диагнозу дәгиглә
Бу саһәдә Шелли феномени чох сәчијјәвидир. Белә ки
2-3 дамчы ган зәрдабынын үзәринә шүбһәләндијимиз к
әнин, хүсусилә антибиотикин физоложи мәһлулда һәл
2-3 дамчысыны әлавә етдикдә онлар бир-биринә гары
нырса, демәк хәстәнин ган зәрдабында антибиотикә
ифик әкс-чисимләр вардыр. Бу һалда спесифик аллерк
биотик антиәксчисим комплекси әмәлә кәтирир вә о
әһлул буланыр. Реаксијаны Шелли хәстәнин лејкоситл
парыр. Хәстәнин тәмиз лејкоситләринин үзәринә сп
ркен мәһлулу әлавә олунурса, лејкоситләр бир-бирин
, аглутинасија кедир. Бу јолла хәстәлији тәрәдән алл
аг олар.
ллеркик пешә хәстәлијини һәлә хәстәлик баш вермәм
л, организмдә сенсибилизә кедән дөврдә белә тә'ји
. Белә ки, аллеркик реаксијанын сенсибилизасија де
әнин тәмиз лејкоситләри үзәринә гырмызы пахлан
тындан бир нечә дамчы әлавә етдикдә лејкоситләр
нүб артыр. Бу бөлүнмә заманы һәчмчә бөјүк лејк
лә кәлир ки, бу да лимфоситләрин бластрансформ
сијасы кими сәчијјәвидир. Бу реаксија васитәсилә орга
н кизли аллеркија реаксијасыны ајырд етмәк олур к
м профилактик әһәмијјәтә маликдир.
ухарыда кәстәрилән үсуллар нәзәри чәһәтдән чох әһ
лса да, тәчрүбәдә аз ишләнир. Аллеркик пешә хәстәл
дәгиглә шдирилмәсиндә дәри сынагларынын
мијјәти вардыр.
әри сынаглары. Пешә хәстәликләри диагнозунун дә
лмәсиндә дәри сынагларынын мүһүм әһәмијјәти вар
һәлә 1894-чү илдә бөјүк алман алими Јадасон тәрә
иф олунмушдур. Сонралар бу үсулу Н.С.Ведров вә А
вә с. тәрәфиндән хејли тәкмилләшдирилмишдир. Дәр
мә'лум олан бу үсулла дәринин хәстәлији тәрәдән ал
ы һиссијјаты (артыб-азалмасы) мүәјјән едилир. Мә

екземасында даһа чох ишләдилир, диагнозун дәгигл
осиндә дерматолога јахындан көмәк едир вә хәстәли
ијасыны тапмагда, хәстәни дүзкүн мүаличә етмәкдә, г
к тәдбирләр көрмәкдә һәкимә дүзкүн истигамәт вер
әнаје мүәссисәсиндә фәһлә бир нечә кимјәви аллерке
икел, кобалт, скипидар вә с.) ишләмәли олур. Мәгсәд
ки, фәһлә ән чох һансы аллеркенлә тәмасда олурса, о
нағы гојулсун.

сынағы гојмагдан өтрү бинти дөрд гат едиб 1 см2 өлч
р. Бундан сонра о мүвафиг кимјәви маддәнин мәһлулу
ыр, голун, јахуд базунун ич тәрәфинә гојулур, комп
илә өртүлүр, лејкопластырла бәркидилир вә бинтлә са
ри сынағынын нәтичәси 24-48 саатдан сонра, јә'ни сар
ан сонра мә'лум олур. Белә ки, бә'зи шәхсләрдә кеч
бәт нәтичә ола биләр. Дәри сынағынын мүсбәт нәти
о демәкдир ки, онун јеріндә дәри гызарыр, бир гә
орда хырда дүјүнчүкләр вә судурчуглар әмәлә кәл
р. Белә мүсбәт нәтичә реаксијанын сәвијјәсиндән асы
+), зәиф мүсбәт; (++) мүсбәт, (+++) кәскин мүсбәтд
ләддиндән артыг мүсбәтдир, гијмәтләндирилир.

сынағынын бир нечә үсуллары вардыр:

ы үсулу. Бу үсул јалныз үзвү һәлледичидир, маје аллерк
әверишлидир. Белә ки, хәстәнин дәри морфоложи е
дән азад наһијәси спиртлә тәмизләнир, сонра һәмин ј
ы јохланылан маддә төкүлүр вә кимјәви гәләмдашла д
ныр. Сарғы гојулмур. Нәтичәси 1-2 күндән сонра мә'л

нтылы дамчы үсулу. Дәри сынағы гојулачаг јер спирт
нир, сонра дәридә лансетин учу илә ики хәтт чызыл
инин бүтөвлүјү позулур ки, мүајинә едилән маддә дәр
син. Јенә дә кимјәви гәләмдашла дөврәјә алыныр. Сар
. Нәтичәси 1-2 күндән сонра билинир.

рес үсулу. Дәри сынағы гојулачаг дәри сәтһи спирт
нир. Саһәси 1 см2 олан дөрд гат бинт парчасы јохланы
а иладылыр вә дәринин габагчадан спиртлә тәмизл
ијәсинә гојулур, бинтин үсту компрес кағызы илә өр

ылмыш 1 см2 өлчүдә дөрд гат бинт гојулур, компрес к
өтүлүр, лејкопластырла бәркидилир, бинтлә сарыныр.
-2 күндән сонра билинир.
ланылан кимјәви маддәни дәринин ичәрисинә дә в
лакин тәчрүбә көстәрир ки, белә һалда хәстәләрдә е
аксијанын кәскинләшмәси вә бир сыра дикәр ағырл
аш верә биләр. Она көрә дә бу үсул надир һалда т
р.
ри сынағыны лазым кәлдикдә бир нечә кимјәви маддә
ахтда, јан-јана гојмаг олар. Лакин сәһв дүшмәсин де
аддәнин ады вә нөмрәси һәм хәстәнин дәри сынағы
ердә вә хәстәлик тарихиндә јазылмалыдыр.
р нечә кимјәви маддәдән ејни заманда бир нечә дәри с
г үчүн бир нечә үсул мөвчуддур. Бир нечә јохланылача
дәри сынағы гојулурса, бу иши солдан саға башлам
ыр. Лазым кәлдикдә сынаглары ики вә үч чәркәдә д
Лакин һамысы нөмрәләнмәли вә хәстәлик тарихинд
алыдыр.
ри сынағы әсасән голларын, базунун ич тәрәфиндә,
нларында вә гарын наһијәсиндә, дәри өртүјүнүн хәст
оложи елементләриндән азад һиссәсиндә гојулур.
шә әламәтләри. Сәнаје мүәссисәләриндә, фабрик вә
фәһлә вә гуллугчуларын пешә хүсусијјәтләринә ујғун
дәјишмәсинә пешә әламәтләри дејилир.
ијјәтләриндән асылы олараг баш вермиш пешә әламә
әләрә һеч дә мане олмур, әксинә, онлара көмәк едир.
тләри әслиндә дәринин мүһафизә - ујғунлашма, сән
веричи әламәтләринә гаршы физиоложи чаваб реакс
Пешә әламәтләри јалныз пешә патолокијасында дејил
бби мәһкәмә ишиндә дә рол ојнајыр.
ә'лум олдуғу кими пешә әламәтләри иш хүсусијјәт
оларaг бүтүн фәһлә вә гуллугчуларда мөвчуддур.
ын бир гисми мүвәггәти олур (һәмин ишдән узаглаш
онлар јох олур), дикәр гисми исә өмүрлүк галыр. Бә'з
тләрини мүаличә едиб ләғв етмәк олурса да, дикәри
унмур, һәмишәлик галыр.

хилдир.

да билмәк лазымдыр ки, пешә әламәтләрини вә п
кләрини төрәдән сәнаје гычыгландырычыларыдыр.

КИМЈӘВИ ЕТИОЛОКИЈАЛЫ ПЕШӘ
ЛАТОЗЛАРЫНЫН ӘСАС КЛИНИК ФОРМАЛЛАР

лкин гычыгландырычылардан пешә дерматозлары.

ермит. Истеһсалат мүәссисәләриндә фәһләләрин әлла
мүддәт тәкрар тә'сир едән үзвү һәлледичиләр, сојуд
су, туршу вә гәләвиләрин зәиф мәһлулу вә с. хро
и просесин баш вермәсинә сәбәб олур. Белә фәһләлә
дә дәри гуру олур, гисмән кәпәкләнир, чат әмәлә кәл
әламәтләри олмур, фәһләләр әсасән әмәк габилијјәт
ләр. Бә'зән микозларла, псориазла, ихтиозла дифере
әсләһәт көрүлүр.

пешә дерматит. Илкин факултатив гычыгландырычы
ири нәтичәсиндә баш верир. Тәмас дерматит әкҫәр һа
бә'зән исә јарымкәскин кедир. Гејд етмәк лазымдыр
ерматит истеһсалат гычыгландырычыларынын тәма
рдә баш верир вә әтрафа јајылмыр. Тәмас дерматити
дәри гызарыр вә шишкинлик јараныр, зәдәнин сәрһәд
кәскин олур, сәтһиндә хырда дүјүнчүкләр вә судур
лир, бир гәдәр гашыныр. Гычыгландырычынын миг
вә гатылығындан асылы олараг тәмас дерматитин з
бөјүк вә кичик, дәрин вә дајаз ола биләр. Шәраит
параг тәмас дерматит бир чох фәһләләрдә баш верә
д хәстәлик күтләви сурәтдә јајыла биләр. Гычыглан
н тә'сири ләғв едилдикдән сонра хәстәлик тезли
Әкәр һәмин гычыгландырычы бир даһа тә'сир етми
олмур. Тәмас дерматити кимјәви јаныгдан диференсә
әдәујғундур. Она көрә ки, јаныг облигат гычыгланды
әријә тә'сир көстәрән кими һәмин јердә јаныг әмә

ри нәтичәсиндә баш верир. Облигат гычыгландырыч
ығындан, мигдарындан вә тә'сир мүддәтиндән асыл
II, III дәрәчәли кимјәви јаныг әмәлә кәлир. Биринчи
анығда дәри бир гәдәр гызарыр вә шишир; икинчи дәр
да судурлар; үчүнчү дәрәчәли јаныгда исә хора вә
кәлир.
мјәви јаныг термик јаныгдан анамнез топламаг јол
едилир.
ринин вә селикли гишаларын пешә зәдәләнмәләри. Бу
дәтән туршуларла, гәләвиләрлә, хромла, гәләви метал
ры илә ишләјән фәһләләрдә мүшаһидә олунур. Иш х
дән асылы олараг көстәрилән кимјәви маддәләр сыч
н дәридә олан хырда зәдәләрин үзәринә дүшүр ки,
н јердә хырда, дајаз хоралар әмәлә кәтирир. "Гуш көзү
м олан бу хоралар дәринин ачыг һиссәләриндә даһ
нидә олунур.
шә онихијасы вә паранихијасы. Бу хәстәлик мәркм
алинлә, гәләвиләрлә, хлорлу әһәнклә вә с. кимјәви
тәмасдан әмәлә кәлир. Дырнаг ләвһәләриндә зәдә ол
ерир. Дырнаг ләвһәси өз парылтысыны итирир, көв
сәрбәст кәнарындан овхаланыр, зәдәләнир, дырнагал
ратоз әмәлә кәлир, дырнаг ләвһәси дырнаг јатаг
ныр. Бә'зән хәстә әмәк габилијјәтини итирир. Онихо
иференсә етмәк лазымдыр.
шәдән витилиго. Пешәдән витилиго синтетик гатр
алдеһиддән, фенолдан вә онларын бирләшмәләриндә
унларын ефир бирләшмәләри нәфәс јолларындан, дә
ликли гишалардан организмә дахил олур вә хәстәлиј
Дәри сәтһиндә дисхромија әмәлә кәлир ки, бу да орган
ик интоксикасијасыдыр.
стәләр үмуми зәифликдән вә зәһәрләнмәдән шикајәт
Ади витилигодан диференсә етмәк лазымдыр.

Аллеркик пешә дерматозлары

ен олан сехә гајытдыгда исә јенидән ресидив верир. Һ
енлә тәкрар тәмас давам едәрсә, хәстәлик пешәдән ек
илә биләр.
еркик дерматити тәмас дерматитдән ајырмаг мәгсә
дакылары јадда сахламаг лазымдыр: 1. Аллеркик дерм
илизаторлар, тәмас дерматит исә факултатив гычыгла
ар төрәдир; 2. Биринчи гычыгландырычынын тә'сир ет
кәнара јајылыр вә дәри сынағы мүсбәтдир. Тәмас дерм
ә хәстәлијин морфоложи елементләри кәнара јајылмы
ынағы мәнфидир. Аллеркик пешә дерматитләриндә дә
рфоложи дәјишикликләр баш вердијиндән онлары д
тмәк чох чәтиндир. Пешә екземасында дәринин инфил
дерматитдәкиндән артыг олур.
ә екземасы. Хәстәлијин јајылмасыны нәзәрә алсаг, т
итдән сонра икинчи јери, лакин мә'на е'тибарилә бир
тур. Екзема сенсибилизәедичи кимјәви маддәләр тәрә
рәдилир. Клиник шәклинә вә дикәр хүсусијјәтләринә
иолокијалы екземадан һеч дә фәргләнмир. Клиник мо
лементләри полиморфдур. Гашыныр, һәтта хәстәлији т
еркен организмдән узаглагдырылдыгда белә ресидив
кәскинләшир. Пешә екземасы аллеркенин илк дүшдүј
әрин, бармагларын, биләкләрин, голларын харичи сәт
ә башланыр.
етмәк лазымдыр ки, хәстәлији төрәдән аллеркенин тә'
дирсә, хәстәлик јајылыр, кедиши кәскин, јарымкәски
и ола биләр. Мүаличә вә профилактик тәдбирләр вах
лмәзсә хәстәдә группашмыш вә поливалент сенсибил
ш верә биләр, һәгиги екземаја чевриләр. Она көрә дә
сы олан хәстәләри вахтында вә дүзкүн мүаличә етмәк,
ујғун ишлә тә'мин етмәк лазымдыр.
ә екземасыны һәгиги екземадан, микроблу, себорејал
н диференсә етмәк лазымдыр.
ә токсидермијасы. Пешә токсидермијалы хәстәләрдә д
сас олур. Пешә токсидермијасы һәр һансы истеһсала
инин организмә тә'сири нәтичәсиндә баш верир. Токси
аллеркен организмә нәфәс јолларын

змдән узаглашдырыларса, хәстәлијин морфоложи елем
езликлә сорулур, хәстәнин вәзијјәти јахшылашыр. Һ
енин тәкрар тә'сири нәтичәсиндә хәстәлик јенидән кәс

тәлијин прогнозу - хәстәлији төрәдән аллеркен һәмиш
змдән узаглашдырыларса хошакәләндир.
ә дерматозуну пешә дерматитиндән, пешә екземасы
и-пешә токсидермијасындан диференсә етмәк лазым
рә дә хәстәнин анамнези јығылмалы, иш хүсуснјјәти
и, шүбһәли аллеркенлә дәри сынағы апарылмалыдыр
ә өврәси. Әслиндә пешә токсидермијасынын бир нөв
, мономорф көпүшүк сәпкиләрлә тәзаһүр едир. Кл
ләринә көрә дикәр өврәдән һеч дә сечилмир. Хәстә
н аллеркени тапмагла онун пешә илә әлагәдар ол
ләшдирилир.

арбоһидратлардан пешә дерматозлары

олликулитләр вә ја сызаглар.

ликулитләри вә сызаглары О.Е.Фрејфелд, Н.С.Ве
олгов, Н.А.Торсујев, Ј.А.Халемин вә башгалары әтра
ишләр. Даш көмүрүн вә нефтин ағыр фраксијалары, о
машын јағы, гудрон, пек вә с. иш заманы түк кисәчиклә
вә узун мүддәт орада галыб өз тә'сирини көстәрир.
вә нефт мәһсулларынын узун сүрән тә'сириндән түк
н кирәчәјиндә дәринин кечиричилик габилијјәти арты
дә нефт мәһсуллары тәдричән түк кисәчијинин кирәч
ганизмә јад чисим кими дахил олур. Нефт мәһсуллары
змә дахил олмасынын гаршысыны алмаг мәгсәдилә ч
асы олараг түк кисәчикләринин кирәчәјиндә һиперке
кәлир ки, бу да түк кисәчијинин јолуну бағлајыр. Түк
н ичәрисиндә јығылмыш дәри пији, стафилококлар тү
ин ағзындакы гара нөгтә илә бирликдә пешә коме
кәтирир. Белә түк кисәчикләрини јанлардан басанда

риосид олдуғундан органоид киста верир. Ағыр фракс
актериосид тә'сири зәиф олдуғундан илтиһаблы сыз
кәтирир.

Фолликулит (Folliculitis). Дүјүнлү сызагдыр, түнд гыр
ә олса да әтрафында чәһрајы золағы олур. Аз мүд
виндә сарымтыл иринлик әмәлә кәтирир. Дешилиб и
н сонра јериндә хырда хора әмәлә кәлир ки, бу д
дән епителләшир, өз-өзүнә сорулуб кедир.
.Фрејфелдин фикринчә, илтиһаблашмыш фолликулд
илтиһаб һүчејрәләри, һабелә дәјишилмиш фолликул
и вардыр. Илтиһаблашмыш сызаглары О.Е.Фре
ион киста һесаб едир. Н.С.Ведровун вә А.П.Долговун
пешә сызағы ичәриси һиперкератозла долу түк кис
Мүәллифләрин фикринчә, дәри пији илә бир
кула микроблар да дүшүрсә фолликулит әмәлә кәли
нә дә һиперкератозу төрәдән нефт мәһсулунун бактер
ини нәзәрә алмаг лазымдыр.
да демәк лазымдыр ки, нефт мәһсуллары, түк кисәчи
кәлән һиперкератоз тыхач кими түк кисәчијинин ј
ыр. Түк кисәчијиндә һиперкератоз олдугда комедо
вә асан гопур. Бә'зән комедон илтиһаблы да олур.

оксик мелонодермија (јунан сөзү олуб гара дәри демәк

Адәтән хәстәлик тәдр
башланыр, бир нечә һәф
вә һәтта ил кечир. Бә'з
даһа тез баш верә билир.
тәнин алнында, јанаглар
бојнунда, чијинләр
бә'зән көвдәсиндә фол
ләтрафы гызарты әмәл
лир. Бу ләкәләр тәдр
бирләшиб боз рәнкли
ләкәјә чеврилир. Бунунла
шы һиперкератоз, псевдо
фија вә телеанкиект
әмәлә кәлир.

ечиб кедән гызартыдан ибарәтдир. Сонралар бу гыза
-бири илә бирләшир, истилик вә гашынма верир. Ик
әсиндә пигментләшмә тор кими јајылыр, кәпәкләнир
тоз әмәлә кәлир. Хәстәлијин үчүнчү мәрһәләсиндә
фија вә телеанкиектазија пој килодермијаја чеврилир.
анодермијалы хәстәләрдә ејни заманда баш ағрысы, үм
к, јорғунлуг, иштаһсызлыг вә с. олур. Бундан башга
рдә әлавә хәстәликләр дә ашкар олунур: векетатив си
нин позулмасы, атеросклероз, чинсијјәт органлары
онал позғунлуг вә с.

личә. Биринчи нөвбәдә хәстәнин карбоһидратларла әл
әсилмәлидир. Аллеркенлә тәмасын кәсилмәси сағалм
ләнир. Јанашы хәстәликләр дә өз нөвбәсиндә мүал
дир.

ешәдән ган дамарлары ләкәләри. Даш көмүр вә нефт
ы илә тәмасда олан фәһләләрдә пешәдән ган дамарл
ри мүшаһидә олунур. Хәстәлик әсасән гатран е'малы,
сехләриндә, алүминиум заводларынын електролиз се
ә дикәр сәнаје мүәссисәләриндә карбоһидратларла тә
фәһләләрдә мүшаһидә олунур. Ган дамарлары ләкәл
б пешә үзрә 5 ил ишләдикдән сонра әмәлә кәлир.
әлијин морфоложи елементләри башланғында чәһр
р түнд көј рәнкдә, кәскин сәрһәдли санчаг башындан
клүјүнә гәдәр ләкәләрдир. Диаскопија заманы адәтән
тир, лакин сонра тезликлә бәрпа олунур. Ләкәләр ад
рафларда вә көвдә наһијәсиндә олур. Пешә ган дамарл
ри мүәјјән аллеркенлә 5 ил ишләдикдән сонра әмәлә
кәләр гејри-ади субјектив һиссијатларла мүшајиәт олу
јнагларда ағрылар олур.
амарлары ләкәләри вә дикәр субјектив әламәтләр ка
арла зәһәрләнмә әламәтләридир. Мүаличә мәгсәд
ри карбоһидратларла тәмасдан узаглашдырмаг лаз

әһлуд һиперкератоз. Даш көмүр вә нефт мәһсуллары
нафталин, машын јағы, гудрон, пек вә с.) илә узун мүд
ар тәмасда олан фәһләләрдә мүшаһидә олунур. Бу ма

јасты санчаг башындан нохуд бәјүклүјүнә гәдәр, he
тив әламәтләри олмајан дүјүнләр әмәлә кәлир. Бә'зә
ләр һеч бир ағры олмадан гопарыб атырлар. Ашан
әтрафларын түклү һиссәләриндә һиперкератоз түк
ріндән башланыр. Онлар тәдричән бәјүјәрәк нохуд б
ә узун илләр галыр вә нәтичәдә бујнуз кими узана б
мәһдуд һиперкератоз тезликлә кавалы, әнчир бәјүкл
артыр. Белә хәстәләрин дәри өртүјүнүн дикәр наһијәл
и гуру олур, кәпәкләнир, фолликулларын кирәчәјинд
атоз, пигмент ләкәләри, телеанкиектазија мүша
ə. Бу хәстәләрин дәриси ашыланмыш дәрини хатырла
ндуд һиперкератоз надир һалда бәдхассәли шишә че

ырда хәрчәнк төрәдән бир груп даш көмүр вә нефт мә
3,4 - бензпрен, 1, 2, 5, 6 - дибензпирен, метилфезан
хризен, 1, 2 - бензатрасен вә с.) мә'лумдур. Хәрчәнк х
н чох даш көмүр мәһсуллары тәрәфиндән төрәдилир
ілары нисбәтән аз хәрчәнк төрәдир).
рчәнк 12-20 ил мүвафиг маддәләрлә ишләдикдән вә
н сонра баш верә биләр.
ілә хәрчәнкинә тутулачаг фәһләләрин дәри өртүјүндә и
тләр - хроники дерматит, меланоз, дәридә атрофија, h
з, хора вә с. олур. Адәтән пешә шиши дәри өртүјүнүн
әриндә, гатран маддәләри илә даһа чох чирклә́нән je
лә кәлир. Пешә дәри шишләри даһа чох базалиома вə
ели хәрчәнк типиндә олур.
ри хәрчәнки һаггында әтрафлы мә'лумат А.П.Шан
вə П.А.Боговскинин (1960) китабында верилмишдир.
ротодерматит (јунанча Foto - ишыг, дерма - дәри демәк
ерматитин әмәлә кәлмәси үчүн үч шәрт вачибдир: 1.
бјект - адам, чанлы; 2. фотодинамик маддәнин (гатран,
ш көмүрүн ағыр мәһсуллары, креазот јағы вə с.) д
и; 3. күнәш шүалары. Бу үч биоложи шәрт бир јерә дүш
ки һасилат фотодерматит олмалыдыр. Бунларын һәр h
олмазса, фотодерматит дә олмајачагдыр. Һазырда би
ри маддәләрин (еозин, метилен көјү, дәмир, уран, не

ҹәгигә сонра күнәш шүаларынын тә'сири алтында фот
әламәтләри башланыр. Фотодерматит әсасән дәри өр
ыг (әлләрин, голларын үст һиссәсиндә, үздә, дәринин д
ерләриндә) јерләриндә мүшаһидә олунур. Дәринин өр
индә демәк олар ки, фотодерматит олмур.
тодерматит заманы дәри гызарыр, бир гәдәр шишир, г
ә'зән зәдәләнмә наһијәсиндә јад һиссијатлар (һәшәр
әри үзәриндә һәрәкәти) баш галдырыр. Тәдричән
дөзүлмәз олур. Хәстә һәкимә мүрачиәт едир. Дәри с
гызарыр, сонралар түндләшир, судурлар әмәлә к
ерматит ән чох јаз вә јај ајларында мүшаһидә олунур. Л
ерматит ил бојy да мүшаһидә олуна биләр.
ник чәһәтдән фотодерматитләр јүнкүл, јарымкәски
ормаларда тәсадүф олунур.
аличәси: Јүнкүл вә јарымкәскин формаларда хәстәлә
үрачиәт етмир. Ағыр формалы хәстәләри ишдән азад
аранлыг отагда сахламаг мәсләһәтдир. Фотодермати
хәстә јенә дә өз әввәлки ишиндә ишләјир. Фотодерм
ı әлавә баш вермиш хәстәликләрә (мә'дә-бағырсаг
матик мүаличә тә'јин олунур.

Дерматокониоз

һалында олан бир сыра маддәләрин, битки тозчуглары
дермал мәншәли тозларын дәријә тә'сири нәтичәсинд
тәлији әмәлә кәлә биләр. Тоз шәклиндә олан бу мадд
ı гычыгландырыр, зәдәләјир, пиј вә тәр вәзиләри ах
јолуну тутур, түк кисәчикләрини долдурур вә с. Хәстәл
ығы тозун мигдарындан, тәркибиндән, һабелә сехләри
ијиндән вә температурундан асылыдыр. Јанашы дерм
дерматокониозун кедишини ағырлашдыра биләр.
матокониоз әсасән дәринин ачыг наһијәләриндә тәс
. Лакин нарын тоз палтарларын алтына кечиб дәри өр
үн наһијәләринә дә тә'сир едә биләр.
матоканиоз даш көмүр мә'дәнләриндә, кәнд тәсәррүс
әри илә ишләјәнләрдә, даш карханаларында, тоз дәр

рда ирінликләр вә хоралар әмәлә кәлир.
матоканиозу нејродермитдән, дүјүнлү кичишмәдән д
тмәк лазымдыр.

Физики амилләрдән пешә дерматозлары

аје мүәссисәләриндә иш просесиндә тәсадүф олунан
тәзјиг, јухары вә ашағы температур, ионлу шүаланма, е
әрәјаны вә с. физики амилләрә аиддир. Иш просес
заманы һәм физики вә һәм дә кимјәви амилләрдән
пешә хәстәлији баш верә биләр. Бундан башга бәд
заманы әмәлә кәлмиш пешә хәстәлији кәскин, јарым
роники ола биләр.

еханики амилләрдән пешә дерматозлары. Механики а
пешә дерматозлары адәтән тәһлүкәсизлик техникасы
позулдугда, һабелә механикләшдирилмиш ишләри
ликдә мүшаһидә олунур. Бу пешә дерматозлары ән чох
шлајан фәһләләрдә, надир һалларда јашлы фәһлә
едилир.

аники амилләрдән пешә дерматозлары бә'зән кәскин (
озија, сыјрынты вә с.) вә ја хроники пешә дерматозлар
н һиперкератозла, пигментләшмә илә өзүнү бүрузә ве
ркератоз, дөјәнәк, зәдәләнмә әлләрдә даһа чох мүшаһ
Мүаличә мәгсәдилә хәстәлији төрәдән амилләр узагл
алыдыр.

н вурма. Сәнаје мүәссисәләриндә (даш көмүр, торф, ис
а) тикинтидә, машынгајырма заводларында, кәнд тәсә
а, су вә һава нәглијјатында вә с. ашағы темпера
ндә ишләјән фәһлә вә гуллугчуларда донвурма әла
ш верә биләр. Донвурма зәдәләнмә наһијәсиндә ган
ынын даралмасы нәтичәсиндә тохумала
масынын позулмасы демәкдир.

урма ағырлығына көрә дөрд дәрәчәјә бөлүнүр.

нчи дәрәчәли донвурмада зәдәләнмә наһијәсиндә дур
үмтүл гызарты, шишкинлик, јүнкүл гашынма, ағры
2-4 күндән сонра јүнкүл кәпәкләнмә илә из бурахма

сүмүкләрдә белә некроз әмәлә кәлир, шикәстлик мүш
р.
ушаһидәләр көстәрмишдир ки, донвурма әсасән гыш м
ә вә шимал өлкәләриндә даһа чох мүшаһидә олунур. Д
авитаминозун (А, В, Д, РР) да әһәмијјәти вардыр.
лағы температурун узунмүддәтли тә'сири нәтичәсиндә
ләһдуд периферик наһијәсиндә (гулаг сејванларында,
, додагларда, бармагларын учларында вә с.) үшүтм
р. Үшүтмә хүсусән рүтубәтли сехләрдә ишләјәнләрд
ијјәтинә көрә дәри өртүјүнүн көстәрилән һиссәләри
лох галдыгда, үзвү һәлледичиләрлә исландыгда вә с. ha
әлә кәлир.
лә һалда сојугдан дерматит дә ола биләр. Сојугдан дер
ри көјәрир, гызарыр, бир гәдәр шишир, шишкинлија
ларда һәрәкәт мәһдудлашыр, зәдәләнмә наһијәсин
ла вә чимилдәшмә һисс олунур.
уаличә мәгсәдилә гидалы кремләр, антисептик мәлһәм
истамин, үмуми мөһкәмләјичи дәрманлар мәсләһәт

Јаныг. Јүксәк температурун дәријә тә'сири нәтичәси
мәлә кәлир. Јаныглар бир нечә чүр олур: аловдан, г
дан, гајнар маједән, гајнар сүлб маддәдән вә с.
ныг Мартен печләриндә ишләјәнләрдә, полад әридән
гчыларда, төкмә вә дәмирчи сехләриндә чалышанлард
аш верир. Јандыран предметин өзүндән, онун истилик
дән асылы олараг јаныг дөрд дәрәчәјә бөлүнүр.
ринчи дәрәчәли јаныг адәтән 45-75оС-дә баш верир. Б
јеріндә гызарты, шишкинлик, ағры һисс олунур вә 2-
ыр. **Икинчи дәрәчәли** јаныг 75-100оС-дә баш верир.
дә дәри гызарыр, шишир, судурлар әмәлә кәлир, аг
рыр. Дүзкүн мүаличә олундугда 2-3 һәфтәјә сағалыр.
үчү дәрәчәли јаныг 100-о120оС-дә олур. Бу заман
әнмә баш верир. Некротик хора гартмагла өртүлүр, и
хәстәлији јараныр. Үмуми насазлыг әламәтләри мүш
р. Хәстәлик чидди мүаличә тәләб едир.
рдүнчү дәрәчәли јаныгда дәри, дәриалты пиј тәбәгәси,

кәмләндиричи вә витаминләр тә'јин олунур.
нчү, дөрдүнчү дәрәчәли јаныгда мүаличә хәстәхана ш
чәрраһын нәзарәти алтында апарылмалыдыр.

иник амилләрдән пешә дерматозлары

үнәш шүаларындан дерматит. Күнәш шүаларындан
озлары о заман баш верир ки, иш хүсусијјәтиндән а
фәһлә гызмар күнәш алтында чох галыр. Бу вахт бир
ли күнәш дерматити баш верир - дәри гызарыр, бир
, гашыныр, чимилдәшир. Икинчи дәрәчәли күнәш д
ә исә көстәрилән әламәтләрә судурчуглар әлавә ол
лар һәмин судурчуглар дешилир, суланыр, гартмаг б
1-2 һәфтәдән сонра из бурахмадан кечиб кедир.
енткен вә радиум шүаларындан пешә дерматозлары. Ре
диум шүаларындан дәринин зәдәләнмәси мүасир д
тәһлүкәсизлик техникалары гајдаларынын кобуд поз
уд гәза нәтичәсиндә баш верә биләр. Рентген вә р
масындан дәри зәдәләнмәси кәскин вә хроники ола б
скин рентген - радиум зәдәләнмәси нисбәтән гыса мү
лә кәлир вә кедишиндә бир нечә дөврү әһатә едир:
лкин реаксија дөврү; 2) кизли дөвр; 3) кәскин клиник
ри дөврү; 4) бәрпа дөврү.
кин реаксија дөврү шүаланма наһијәсндә јандырмада
ан башланыр. Бу клиник вәзијјәт бир нечә саатдан, б
суткадан сонра башланыр. Бә'зән баш ағрысы, өјүмә,
Үзи шүаланмада илкин реаксија олмаја да биләр. И
ја нејрорһуморал дәјишикликләрлә әлагәдар олур.
ли дөврү. Шүаланманын кизли дөврү прогностик әһ
икдир. Белә ки, шүаланманын кизли дөврү олмурса, ја
гәдәр азалырса, хәстәлијин сонракы дөврү ағыр к
верир. Шүаланманын кизли дөврү 2 һәфтә чәкирсә, х
сонракы дөврүндә судурлар, ерозија вә хора мүшаһидә
н һәфтәдән артыг чәкән кизли дөврү хүсусилә јүнкүл к
аланманын кизли дөврүндән сонра хәстәлијин клини

лмасы шәраитиндә хроники шүа зәдәләнмәси баш
стә мүасир дөврдә ренткенлә вә радиумла шүаланмад
г үчүн е'тибарлы конструксијалар мөвчудлур. Лак
руксијалардан истифадә етмәдикдә, јахуд кобуд позу
верилдикдә шүаланмадан дәри зәдәләнмәси баш вер
Бу барәдә марагланан лар А.С.Рабенин вә А.А.Антон
ессиональная дерматология" (1975) китабына мүрачи
ләр.

ектрик чәрәјаныдан дерматит

ектрик чәрәјаныдан дерматит јалныз тәһлүкәсизлик
ајдаларынын позулмасы нәтичәсиндә баш верир. Хәс
иник шәкли дәридә чүзи јаныгдан, чәрәјан вурмаја
ләр. Чәрәјан вурма заманы хәстә шүуруну итирә бил
әлүмлә дә нәтичәләнә биләр. Нормал һалда електрик
уран јердә дәри гызарыр, шишир, әксәрән гуру олу
ағрыјыр. Бир нечә күндән сонра күл рәнки алмыш зәд
ијәсиндә некроз башлајыб гангрена верә биләр. Она
ктрик чәрәјаныдан әмәлә кәлән дерматити тә'чили м
әк лазымдыр.

аличә мәгсәдилә зәдәләнмә наһијәсинә тә'чили о
лы, зејтун, јахуд вазелин јағы, витамин јахмаг лазым
ә өлмүш һүчејрәләрдән тәмизләмәк вә үмуми мүаличә
антибиотикләр, үмуми мөһкәмләдичиләр, ган көчүр
әһәт көрүлүр.

Инфексион вә паразитар етиолокијалы
пешә дерматозлары

аличә очагларында (хәстәхана, поликлиника, диспанс
әләрә гуллаг заманы пешә вәзифәләрини јеринә јет
бб ишчиләриндә баш верән јолухма пешә инфексион,
аразитар дерматозу адланыр. Бунларын бир гисми е
ындан да јолухур. Әкәр јолухма иш просеси заманы
ә, әлбәттә, бу пешә хәстәлијидир. Һејванларда баш

изипелоид. Еризипелоид пешә хәстәлији кими әт ком
нда чиј әтлә, тојугла, балыгла ишләјәнләрдә тәсадүф е
дәрини ашылајанларда, һабелә хәстә һејванлара, хүсу
ра гуллуг едәнләрдә даһа чох баш верир.
пелоидин төрәдичиләри грам мүсбәт чөпләрдир. Он
ә кениш јајылмышлар. Торпаг, су (чајларда, көлләрдә
лар хүсусән кәмиричиләр вә с. еризипелоид чөпләри
рвуарыдыр. Бунлардан да хәстәлик инсанлара кечир.
лијин кизли дөврү 1-3 күндән 7-10 күнә кимидир. Хәс
лухмасында чүзи зәдәләнмәләрин бөјүк әһәмијјәти в
лә ки, хәстәлик төрәдичиләри чүзи зәдә наһијәс
, јолухма баш верир. Хәстәлик зәдәләнмә наһијәсин
ә кечдији јердә гырмызы ләкә - инфилтрат әмәлә кәл
ырмызы ләкә 3-6 күн мүддәтиндә тәдричән бөјүјүр,
стә адәтән ләкә-инфилтрат наһијәсиндә гашынмадан,
мәдән шикајәт едир. Бә'зән хәстәлик наһијәси
ндә шәффаф маје, јахуд ган гарышыг маје судурлар әм
ахтында башланмыш мүаличә нәтичәсиндә хәстәлик
ағалыр.
ик шәклинә көрә еризепелоидин дәри, дәри-ојнаг вә с
масы вардыр. Бунларын мүаличәсиндә антибиотикл
ни рол ојнајыр.
ғычы дүјүнү. Хәстәлик инәкләрлә ишләјән шәхсләр
ағычыларда тәсадүф етдијиндән сағычы дүјүнү адлан
лик зоотехникләрдә вә бајтарларда да мүшаһидә олун
лијин мәнбәји инәкләрин дөшләриндә вә јелининдә о
әји сәпкиләридир. Инәк чичәји вирусу инәјин дөшлә
инини зәдәләјир ки, нәтичәдә һәмин јердә сағычы дүј
әлә кәлир.
лијин кизли дөврү 4-6 күндүр. Һәмин мүддәтдән со
әклә тәмасда олмуш шәхсин әлләриндә, голларында ч
ә вә ләкәнин үзәриндә дүјүн әмәлә кәлир. Дүјүн даирә
зал олур, мәрчидән нохуд бөјүклүјүнә кимидир, сәрһ
киндир. Дүјүнүн мәркәзи һиссәси чөкәк олур, чичәк с

биотикләрдән истифадә едилир.
ерматозоонозлар вә көбәләк хәстәликләринин јолухм
хәстәлијин кедиши вә мүаличә профилактикасы гејр
әликләриндә олдуғу кимидир. Она көрә дә онларын үз
лыгда дајаначағыг.

ешә дерматозларынын мүаличә әсаслары

ешә дерматозларынын мүаличәси гејри-пешә дермато
мүаличәси илә ејни олдуғундан китабын сонракы бө
ә онларын үзәриндә әтрафлы дајаначағыг.
ешә дерматозларынын мүаличәсиндә биринчи нөвбә
ји төрәдән гычыгландырычынын тә'сири арадан гал
ыдыр.
ешә дерматозлу фәһлә мүәссисәдә хәстәлији төрәдән
ырычынын тә'сир саһәсиндән узаглашдырылмалы вә
ан сонра гејри-пешә хәстәлији кими мүаличә олунма
н дерматолог билмәлидир ки, истеһсалат аллеркени уз
лдыгдан сонра пешә дерматозу һеч дә өз-өзүнә саг
ән чидди мүаличә тәләб едир.

ешә дерматозларынын профилактикасы

азырда пешә хәстәликләринин, о чүмләдән пешә дерм
ын профилактикасы саһәсиндә кениш тәдбирләр көрү
ир сыра әмәк ганунверичилији там мә'насы илә јери
р: бә'зи сәнаје мүәссисәләриндә ишләјәнләр үчүн гыс
иш күнү, әлавә мә'зунијјәт, гадынларын әмәк мүһа
ну, зијанлы мүәссисәләрдә хүсуси гидаланма. Бә'зи се
едичи кимјәви маддәләрдән горунмаг мәгсәдилә би
р вә инструксијалар верилмишдир. Бу кимјәви сенсиб
ара пек, мәркмүш бирләшмәләри, хром, радиактив мад
н, сојудучу јағлар вә мајеләр, антибиотикләр, үзвү һ
р вә с. аиддир.
ешә дерматозларынын профилактикасы ашағыдакы т

Зәһәрли маддәләрин аз зәһәрлиләрлә әвәз олунмас
ычыгландыран вә сенсибилизәедичи маддәләрин кс
јасынын азалдылмасы, тәзә ичад олунмуш вә һәлә
а тәтбиг олунмамыш кимјәви маддәләрин фәһләләр
инә көстәрдији зәрәрверичи хүсусијјәтләрин өјрәнилм
ринин мүһафизә олунмасы вә с. вачибдир. Көстәрил
и тәдбирләрин мүнтәзәм олараг јеринә јетирилмә
афизәси, тәһлүкәсизлик техникасы ишчиләрин вә исте
итарија һәкимләринин үзәринә дүшүр.

итарија-технолоҗи тәдбирләр. Сәнаједә әмәк мүһафиз
әһлүкәсизлик техникасыны тә'мин етмәк, бүтүн мүәсс
абелә ајры-ајры сехләрдә һаванын мүнтәз
илмәси, техники чәһәтдән јахшы гурашдырылмыш
әл-үз јујан, тәмиз палтар вә иш палтарлары үчүн шка
саһәсиндә зијанверичи кимјәви маддәлә
ләринә нәзарәт вә с. вачибдир.

итарија-кикијеник тәдбирләр. Бурада јалныз иш јерлә
рин вә бүтүн завод әразисинин тәмизлији нәзәрдә тут
рләрдә сәнаје туллантылары, зибил, тоз олмамалыды
һавасы мүнтәзәм олараг тәмизләнмәли, палтарлар ј
сех сабунла, тәмиз дәсмалла тә'мин олунмалыдыр. Ја
рин, фәһләләрин иш јерләринин тәмиз сахланылмас
пешә дерматозларынын гаршысы алына биләр.

једә дәри өртүјүнүн шәхси мүһафизә васитәләри. Шәх
аситәси кими јахшы зәвглә тикилмиш иш палтарлар
ы, өнлүјү, әллији, әлчәји) әлејһигазы вә с. көстәрмә
захты онлардан сәмәрәли истифадә едилмәли, иш кеји
һәр мөвсүмүнә ујғунлашдырылмалыдыр. Сехләрдә а
олмалыдыр. Бу аптекчикләрдә чүзи дәр
әләрини дәрманламаг үчүн јод, мәлһәмләр, кремлә
шганы, јујучу дәрманлар, памбыг, бинт вә с. өз-өзү
дым үчүн һәр шеј олмалыдыр. Физики-кимјәви хассәл
мәлһәмләр бир нечә јерә бөлүнүр. Һидрофил мәлһәм
сталар суда тез исланыр вә јахшы һәлл олур. Онла
дан, пијдән, нефт мәһсулларындан, һәлледичиләрдә
атлардан гатрамдан даклен јолуна

әринин мүһафизә васитәләри пасталарла, мәлһәмләр
ы марагланнанлар Робенин вә А.А.Антонјевин "Профес
дерматология" (1975) китабына мүрачиәт едә биләрл

әрман дерматозлары

әрман дерматозларынын етиолокијасы, патокенези,
или чох мүрәккәбдир. Онлар дәри сәтһиндә вә селикли
а, һабелә дахили органларда вә синир системиндә би
әликләр төрәдир. Бу саһәдә биликләр, мүлаһизәләр,
шилир, чүнки бир сыра дәрман маддәләринин аллеркиј
ти һәлә дә дәгиг өјрәнилмәмишдир.
харыда дејилдији кими бир сыра дәрманлар аллеркиј
ә һәлә дә дәгиг өјрәнилмәмишдир. Бундан башга әһ
ндән һеч бир һәким нәзарәти олмадан хејли мигдарда
л едилдијиндән дәрман аллеркијасы һазырда кениш
шдыр. Бир сыра дәрманларын мүхтәлиф јолларла орг
л олмасы бир чох хәстәликләрин баш вермәсинә сәбә
әстәликләр дәридә, селикли гишаларда, дахили орга
лә мәркәзи синир системиндә өзүнү көстәрир, бә'зә
ыг шәклиндә олуб бир нечә органлары вә системлә
билир.
әрман аллеркијасынын әсасы антикен вә әксичисимчи
ндән ибарәтдир. Мә'лумдур ки, зәрдаблар сенсибил
хассәјә маликдир. Антикен - античисим компле
ибилизәедичи хассәси аллеркик реаксијанын әсасыны
. Зәрдаб хәстәлијинин симптомкомплекси, һабелә ин
нтерал јеридилән дәрманларын тә'сири һиперерки
л тәсвир олунур. Инсанлара парентерал јеридилән зәр
л олдуғундан һәддиндән артыг һиперерки реаксија
и зәрдабда антикен детерминантлары олдуғундан, о, с
сија јарадыр. Адәтән зәрдабын организмә парентера
дилмиш илк пајы организми һазырлајыр, бир сыра әк
төрәдир, сонракы пајлар исә организмдә артыг антич
ғундан анафилактик шок верир. Анафилактик шок

а ола биләр.

етмәк лазымдыр ки, аллеркик әксчисимләр там зүл
рдаб әлејһинә дејил, һәм дә садә кимјәви маддәләрә,
лмајан дәрман маддәләринә гаршы да олур. Тәкли
к античисимләр әмәлә кәтирә билмәјән кимјәви ма
ән адланыр. Бу гаптенләр илк вахтлар тәркибиндә зү
мәси олмадығындан аллеркик әксчисимләр төрәдә б
ләли, аллеркик реаксија баш вермир. Чох кечмәдән һәр
әр дәринин, селикли гишанын, ганын вә с.-нин зүлал м
илә бирләшиб бүтөв аллеркен олур, аллеркик античис
дир. Нәтичәдә аллеркик реаксија әмәлә кәтирир.
иклә, тәркибиндә чохлу мигдарда кимјәви маддә о
ар дәринин зүлал молекуласы илә бирләшәрәк аллерк
әтирә биләр.
ән едилмишдир ки, препаратын аллеркен активлији г
мјәви гурулушундан асылыдыр вә бу саһәдә тәркиби
лекулу дашыјан дәрманлар аллеркик реаксија верир. Б
әркибиндәки амин груплар (урсол) аллеркендир. Мә
ептосид, антибиотикләр, АКТҺ, В1 витамини вә с.
һесаб едилир.

ндан аллеркијанын клиник тәзаһүрләри

ндан аллеркија бир сыра органлары (дәри, селикли гиш
рганлар вә системләр) зәдәләјир. Бу зәдәләнмә дәрм
кими мә'лумдур. Бир сыра дәрманларын тә'сири алты
дәри зәдәләнир. Дәрмандан дәри хәстәлији токсид
токсикоаллеркик дерматит адланыр. Дәрм
сынын төрәтдији хәстәлик заманы дәридә вә селик
а шишкинлик, артериал ган тәзјигинин дүшмәси, тах
ианоз, өкүмә - гусма, баш кичәлләнмәси, шүурун итмә
аһидә олунур.
нлар тәрәфиндән төрәдилмиш аллеркија реаксија ба
ктына көрә үч јерә бөлүнүр: сүр'әтли, нисбәтән лә
вә кечикән реаксијалардыр.
ли аллеркија

ија, тромбоситопенија, токсидермија вә с.
ликән аллеркик реаксијалар бир нечә күндән бир нечә
к тәзаһүр едир. Мәсәлән, аллеркик һепатит, миока
, аллеркик васкулит вә с.

афилактик шок

афилактик шок сүр'әтли аллеркик реаксијанын класс
үдүр. О, аллеркијанын ән дәһшәтли клиник формасы
н өлүмлә нәтичәләнир. Хәстәлик теоретик вә клиник ч
н чидди проблемдир.
К.Скрипкинин (1975) мә'луматына көрә, АБШ-да 1954
ләрдә пенитсиллиндән 2517 аллеркик реаксија олму
афилактик шок олмуш вә онлардан 63-ү өлүмлә нәтич
ир.
Д.Адонун мә'луматына көрә (1970) антибиотикл
-и аллеркик реаксија олмушдур (пенитсиллиндән 58,7%
ндән 18,5%). Јалныз 1964-чү илдә анафилактик шокд
һадисәси гејдә алынмышдыр.
афилактик шокун хүсусијјәти ондадыр ки, онун баш
антикен - античисим комплекси тә'сир едир вә бу
әзи вә векетатив синир системи гычыгландырылыр.
афилактик шокда клиник әламәтләр кетдикчә артыр
ылыг, ағыл чашбашлығы, тәнкнәфәслик, үрәк фәалијјә
масы мүшаһидә олунур, тәнәффүс дајаныр, дәридә си
ы, нәбз зәифләјир, үрәк дөјүнтүсү күтләшир, ган т
Бејин-ган дөвранынын позулмасы өлүмлә нәтичәлә

әрман аллеркијасы нәтичәсиндә анафилактик шокдан
хиал астма, кәскин өврә, һемалетик анемија, токсидер
мүшаһидә олуна биләр.

әрман аллеркијасынын диагнозу

әрман аллеркијасында аллеркијаны төрәдән дәрманы
м мәсәләдир. Бу мәгсәдлә аллерголожи анемнез јы

әт көрүлмүр. Чүнки аллеркени дәријә гојдугда гејри-с
анафилактик реаксија әмәлә кәлә биләр. Дамчы
нәтичә вердикдә сыјрынтылы, аппликасија тести гој
әликлә, пешә хәстәликләринин диагнозунда көстәр
стләриндән истифадә етмәк мәсләһәтдир.
лардан башга аллерголожи лабораторија шәраитинд
ллерголожи реаксијалар базафилләрин дегранулјасија
агломерасија реаксијасы, буланыглашма реаксијасы
.
ник анамнез, дәри сынаглары вә биоложи реаксијал
илә дәрман дерматозларынын диагнозу вахтында в
улур.
личә. Аллеркијаны төрәдән дәрман тә'чили сурәтдә
дирилмәли вә онун организмә дахил олмасы дајанды
ыр. Хәстәјә антиһистамин, десенсибилизәедичи вә
ары тә'јин олунмалыдыр. Дәри хәстәликләриндә дәр
ијин клиник вәзијјәтиндән асылы олараг тә'јин едили

лла синдрому

заманлар әдәбијјатда токсик - аллеркик - епидермал не
аггында даһа чох јазырлар: бу хәстәлик аллеркик реак
ксикозла биркә тәзаһүрүдүр. Хәстәлик илк дәфә 195
ell-toxic-epidermal Necrolisis кими гејдә алынмышдыр.
нә вә клиник кедишинә көрә пемфигусу хатырладыр.
мләрин фикринчә Laella синдромунун сәбәби дәрма
токсики тә'сиридир. Бунунла јанашы, белә күман ол
әлијин сәбәби тәк дәрмандан интоксикасија дејил, ha
ик вә аутоаллеркик реаксијадыр. Беләликлә, Лајелла
ун етиолокијасы вә патокенези мүрәккәбдир, индија
јрәнилмәмишдир. Бир сыра алимләр белә күман еди
ик-епидермал некролизисин бир сәбәби дә хәстәлери
бир дәрмана гаршы фәрди гејри-адекват реаксијасы
атда белә бир мүлаһизә дә вардыр ки, Лајелла синдр
ә ағыр кечмәсинин сәбәби хәстәнин конституционал е
лләринин бирлији вә кимјәви маддәнин токсик тә'с

ник шәкли. Хәстәлик кәскин вә көзләнилмәдән ба
әстәнин температуру хејли јүксәлир, үмуми насазлыг
ри мүшаһидә едилир. Даһа сонра бүтүн дәри ө
ијә чәлб олунур. Башланғычда дәри гызарыр, бир г
р, чох кечмәдән хејли мигдарда судурлар әмәлә кәлир
рын бәјүклүјү фындыгдан овуч бәјүклүјүнә гәдәр олур
ичәрисиндәки маје шәффаф, ган гарышыглы
ар дешилир, ерозијалар әмәлә кәлир. Хәстәлијин кл
нин там инкишаф дөврүндә II-III дәрәчәли јаныға (г
охшајыр. Судур нә гәдәр дәрин вә бәјүк олса да дәр
гатлары адәтән зәдәләнмир. Клиник симптомларын кә
дә Николски симптому мүсбәт олур. Токсикоз хәст
тини ағырлашдырыр вә бу да хәстәлијин ағыр кечмә
олур. Лајелла синдромуну Вулгар пемфигусдан, буллјо
, II дәрәчәли јаныгдан дифференсә етмәк лазымдыр.
елла синдромунун мүаличәсиндә стероид һормонлар ә
здир. Мүаличәнин баншлағычында хәстәнин үмуми вә
ә хәстәлијин клиник шәклини әсас тутараг преднизо
мг) вә һәмин еквивалентдә дикәр һормонлар тә'јин ед
нин вәзијјәтиндән вә хәстәлијин кедишиндән асылы ол
нә һормондан истифадә етмәк олар. Һормонлары пар
итмәк даһа мәгсәдәујғундур. Витаминләрдән Р, С, А,
нәт көрүлүр. Бә'зән ситостатикләрдән (Metatrixat) м
дан истифадә етмәк олар (2,5 мг күндә 2-3 дәфә) 6-мер
н, иммуран да ишләтмәк мәсләһәтдир.
ым кәлдикдә антибиотикләр (600.000-800.000, сутка
нтиһистамин дәрманлар да мәсләһәт көрүлүр. Јерли
рдан ерозијалара дерматол мәлһәми, ксероформ, бал
илин бојалары вә с. мәсләһәт көрүлүр.

ема (Eczema)

ема (јунанча - гајнајырам демәкдир) инсанлара мә'лум
им дәри хәстәликләриндәндир. Лакин дәри хәстәлији
әфә XIX әсрин әввәлләриндә инкилис дерматолог
н, 1808; Бејтман 1813; Биијетт 1819) тәрәфиндән гејдә а

ема хәстәлијинин синир системи илә әлагәдар олма
ебра, Копоши А.Г.Полотебнев вә башгалары сәјләмиш
ү илдә Т.П.Павлов екземалы хәстәләрдә дәри һисси
тмасыны сәјләмишдир. Мүәллиф кәстәрмишдир ки,
аты тәкчә хәстәлик наһијәсиндә дејил, ондан хејли уза
үнүшчә сағлам дәридә дә артыр. Бундан башга арт
иссијаты хәстәлијин клиник елементләри гуртардь
белә мүшаһидә олунур.
ралар И.В.Голованов, П.В.Николски, О.Н.Подвысот
влов, Е.А.Досычев вә башгалары екземалы хәстәләрд
ссијатынын артмасы барәдә Т.П.Павловун фикирлә
на тәсдиг етмишләр.
ырда белә бир мүлаһизә вардыр ки, екзема хәстәлији
ә векетатив синир системинин функсионал позғунлуғ
зокен амилләрин тә'сири нәтичәсиндә әмәлә кәлир.
илләрдән мәнфи емосионал тәәссүратлары, о чүмл
бир мүддәт тәкрар тә'сир кәстәрән механики (тәкрар
ләнмәләр), физики (мүхтәлиф шүалар), кимјәви (турш
ләр, дузлар вә с.) вә биоложи (бактеријалар, көбәлә
ландырычылары, ендокен амилләрдән исә дахили секр
ринин функсионал позғунлугларыны, һабелә дахили о
(гарачијәр, өд кисәси, мә'дә-бағырсаг) хәстәликлә
мәк олар. Гејд етмәк лазымдыр ки, адәтән һәр һанс
ı тәкликдә тә'сири нәтичәсиндә екзема әмәлә кәлмир
әстәлијинин әмәлә кәлмәси үчүн бир нечә амилин б
ı олмалыдыр. Она көрә дә екзема полиетноложи хәст
дилир. Мәсәлән, дахили органларын бириндә хроник
ијин олмасы, һабелә ендокрин вә мәркәзи синир сист
нксионал позғунлуғу шәраитиндә екзема баш верә би
әликлә, екзема хәстәлијинин патокенезиндә мәркәзи с
инин биринчи дәрәчәли әһәмијјәти вардыр. Бунунла
П.В.Николски бу хәстәлији үч јерә бөлүр: 1) мәркәзи с
инин функсијасынын илкин позғунлуғу илә әлагәдар
траф синир системинин функсионал позғунлуғу нәтич
и екзема әмәлә кәлир; 3) дахили органларынын бир
ији нәтичәсиндә хәстәлик баш верир.

фикринчә, електриклә јухунун екземаја мүаличәе
бир даһа сүбут едир ки, екзема мәркәзи вә периф
истемиләри илә әлагәдардыр.
манын баш вермәсиндә дәри ресепторларынын мәрка
рик учларында функсионал позғунлуғун да әһәмијјәти
р сөзлә, екземанын баш вермәсиндә мәркәзи вә периф
истемләринин позулмасы мүһүм рол ојнајыр.
манын мүрәккәб етиопатокенезиндә аллеркијанын да
р. Екземанын етиолокијасында аллеркијаны илк дәф
(1923) тәклиф етмишдир. Чох кечмәдән бу бир чох де
ар тәрәфиндән бәјәнилмишдир. Сонралар М.М.Желта
мов, И.К.Скрипкин вә с. бу саһәдә хејли материал то
р. Мә'лум олмушдур ки, екземанын әмәлә кәлмәсинд
ин сенсибилизасија олунмасынын бөјүк әһәмијјәти вар
илизасија исә антикен - античисим реаксијасынын биол
дир. Организмин бә'зи кимјәви маддәләрә гаршы се
сија олунмасы мүһүм әһәмијјәт дашыјыр. Организмин
и маддәјә гаршы сенсибилизасија олунмасы монова
ик реаксија һесаб олунур. Ики вә даһа чох маддәләрә
сибилизасија олунмасы поливалент сенсибилизасија - п
аллеркија һесаб едилир. Мәсәлән, органи
ән-дәридән тәк бир маддә (никел) узун мүддәт тә
едир вә тәк бир маддәјә (никел) гаршы организм сенс
а олунур, нәтичәдә моновалент аллеркија әмәлә кә
рганизмә ејни заманда бир нечә кимјәви маддә (ни
обалт вә с.) тәкрар тә'сир көстәрирсә полисенсибилиза
р. Бунун нәтичәсиндә организм һәмин маддәләрә га
имләр бурахыр. Нәтичәдә аллеркен - әксичисим компл
р.
анизмдә - дәридә әмәлә кәлмиш антикен - әксичисим к
ринин тә'сири алтында биоложи актив маддәләр (hи
ротонин, асетилхолин вә с.) харич едилир ки, бу да аллер
ерматитинин вә екземанын әмәлә кәлмәсинә сәбәб о
ән дәри сәthинә тәкрар тә'сир көстәрән кимјәви мадд
еркен ола билмир. Белә кимјәви маддәләр гаптен адла
там аллеркен олмадыгларындан организми сенсибилиз

кенин организмә дахил олмасы античисимләрин төрәд
антикен - античисим комплексинин әмәлә кәлмә
мјәви мәрһәлә - антикен - античисимләрин тә'сири алт
hүчејрәләрдән биоложи актив маддәләрин (hистами
ин, асетилхолин вә с.) харич олмасы; **3) патофизиложи**
харич олмуш биоложи актив маддәләрин тә'сири
ик хәстәлијин - екземанын әмәлә кәлмәси.
еркик дерматозу, екземаны төрәдән кимјәви маддәни
үн пешә хәстәликләри бөлмәсиндә јазылан дәри сын
н истифадә едилир.
ник шәкли. Екзема дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә
ләр. Лакин о, әлләрдә (әсасән онларын харичи сәthи
да, үздә, бојунда, гычларда даһа чох мүшаһидә ол
нын хүсусијјәти ондадыр ки, о әсасән организмин си
ссәләриндә әмәлә кәлир. Мәсәлән, һәр ики әлдә, һәр
үзүн һәр ики тәрәфиндә, һәр ики гулаг, јахуд көз наһија
Екзема чох надир һалда биртәрәфли олур. Чох кечм
јердә шишкинлик әмәлә кәлир. Бир гәдәрдән сонра
наһијәсиндә хејли дәри үнсүрләри - судурчуглар, дүјүн
инликләр баш верир. Дәридә илтиһаб просеси артд
үнсүрләри чохалыр вә бөјүјүр. Сонра судурчугларын де
әтичәсиндә һәмин јер суланыр. Бу заман зәдәләнмә н
сәthи сыјрынтылар, бујнуз тәбәгәсиндән мәһрум ол
р, гартмаглар вә с. икинчили дәри үнсүрләри мүша
Екземанын суланан дөврүндә зәдәләнмә наһијәс
дамчыларла ексудат бурахан хејли нөгтәвари мәсам
олар.
ма хәстәлијинин там инкишаф етмиш дөврүндә ејни ва
мә наһијәсиндә һәм биринчили вә һәм дә икинчили д
ри көрмәк олар. Екзема үчүн дәри үнсүрләринин п
ми патогномоникдир.
ма хәстәлијинин бир хүсусијјәти дә одур ки, онун мәр
ндә дәри үнсүрләри даһа сых вә даһа ајдын тәзаһүр е
кетдикчә онлар сејрәлир, һәмин јердә јени судурчуг
кләр мүшаһидә олунур вә зәдәләнмә тәдричән сағлам
ир.

олуб кетмәкдә олдуғу һалда хырда бир гычыгландыр
ә'сири нәтичәсиндә екзема көзләнилмәдән кәскинлә
јердә јенидән гызарты, шишкинлик, судурчуглар, сул
әри үнсүрләри баш верир.
кәскинләшмә мүхтәлиф екзокен (гычыгландырычы
нә, палтар вә сарғы илә сүртүнмә вә с.) вә ендокен
кәркинлији, кејфијјәтсиз гидаланма, һәзм органлар
луғу вә с.) сәбәбләрдән баш верә биләр.
зән екземанын кедиши икинчили инфексија әлавә ол
ағырлашыр. Бу вахт зәдәләнмә наһијәсиндә иринли
гартмаглар вә с. микроблу екземаја мәхсус бир сыра
мүшаһидә олунур.
ема хәстәлији заманы адәтән шиддәтли гашынма, зәд
ијәсиндә дартынма вә с. олур. Бундан башга екзе
әрдә синир системи тәрәфиндән бир сыра позғунлу
ылыг, сыхынтылыг, руһән зәифлик вә јухусузлуг мүша
.

еманын клиник формалары. Екземанын бир нечә кл
олур: **1) микроб екземасы; 2) себореја екземасы; 3)**
асы; 4) һәгиги екзема.

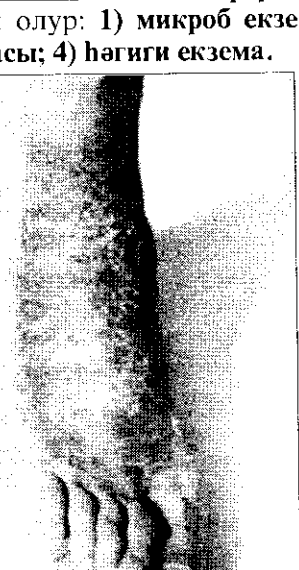

Микроб екземасы. Јухарыда
лан ади клиники шәклиндән
дишиндән фәргли олараг м
екземасында зәдәләнмәнин
лары адәтән кәскин олур. Ону
һәдләриндә бә'зән сојулмуш
тәбәгәси көрүнүр. Дәри үн
риндән даһа чох иринликләр
һидә олунур. Хәстәлик а
иринли јараларын әтрафында
ланыр вә бу сәбәбдән дә әввә
биртәрәфли олур.

Јалныз бир мүддәтдән сонр
роб екземасы симметрик в
алыр.

Микроб екземасы надир

дә олунур. Хәстәли-
формасында суланма
ән аз олур. Зәдәләнмә
индә сары боз габыг-
иддәтли гашынма

Себорејадан екзема

ән себореја екземасы-
иши икинчили стафи-
тококк инфексијасы
лундуғундан ағырла-
заман хәстәлик мик-
емасы кими кедир.

екземасы. Истеһса-
аитиндә пешә амил-
тә'сири нәтичәсиндә әсасән организмин ачыг наһијә
ш верән екзема пешә екземасы адланыр.
екземасына диагноз гојаркән хәстәлијин истеһсалат
ә баш вермәси, онун дикәр иш јолдашларында мүшаһ
ы спесифик аллеркенин тест мүајинәси васитәсилә ашк
вә с. нәзәрә алынмалыдыр.

и екзема. Јухарыда дејилдији кими дәри өртүјүнүн с
метрик саһәләриндә
зартыдан башланыр.
бир заманда шишк
лик, дәри үнсүрләр
дән судурчугл
дүјүнчүкләр, суланма
с. баш верир. Субјект
әламәтләрдән зәдәл
мә наһијәсиндә гашы
ма вә дартын
мүшаһидә олунур.

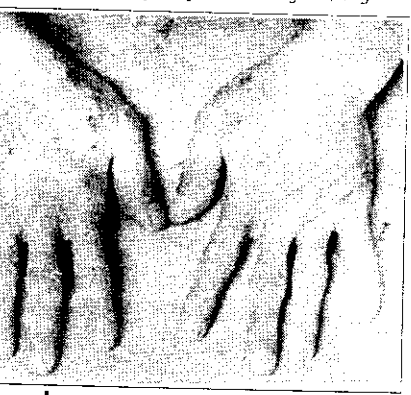

Һәгиги екзема

Хәстәлијин дик
формаларындан фәрг
олараг һәгиги екзема
әнин һүдудлары гејри-кәскин вә симметрик олур. Хәст

мејл едир, бә'зән дә ар-
әскинләшир.

стопатолокија. Хәстәли-
әскин дөврүндә патоло-
росес һәм епидермисдә,
дә хүсуси дәридә кедир.
ман хүсуси дәридә ган вә
а дамарлары кенишлә-
бир гәдәр шишкинлик вә
оситләрдән вә һистио-
рдән ибарәт инфилтрат
һидә олунур. Ејни заман-
идермисдә һүчејрәарасы
кинлик вә тиканлы һүчеј-
р арасында судурчуглар
ә кәлир. Беләликлә, баш
иш судурчугларын дешил-

Кәскинләшмиш екзем

нәтичәсиндә епидермисин бүтөвлүјү позулур. Бујнуз т
ә паракератоз мүшаһидә олунур.

иагноз. Екземаја диагноз гојмаг нисбәтән асандыр. Хә
симметрик олмасы, зәдәләнмә наһијәсиндә дүјүнчүк
рчугларын, суланманын, гашынманын мүшаһидә ол
ында диагноз гојулур.

ә'зән екземаны аллеркијалы дерматитдән ајырмаг хе
ик төрәдир. Екземадан фәргли олараг аллеркијалы де
өртүјүнүн ачыг һиссәләриндә вә мүәјјән екзокен гыч
ычынын тә'сири нәтичәсиндә әмәлә кәлир. Һәмин гыч
ычы организмдән узаглашдырылдыгда хәстәлик т
арыр.

рогноз. Екземанын прогнозу хәстәнин, мәркәзи сини
ин үмуми вәзијјәтиндән, онун әмәк вә мәишәт шәраит
әлијин мүддәтиндән, ресидив вә ремисија мүддәтинд
ыр.

Іуаличә. Екзема полиетиоложи хәстәлик олдуғундан б
рин мүаличәси комплекс шәкилдә апарылмалыдыр.
емини сакитләшдириҹи седатив дәрманлардан натриу

,05, күндә 2-3 дәфә) дахилә, 1%-ли мәһлулдан 1-2 мл ә
нә, пиполфен 0,0125-0,025 г күндә 1-3 дәфә, дахилә,
дан 1-2 мл, һәр күн әзәлә дахилинә, диазолин 0,05
-2 дәфә дахилә, супрастин 0,025, күндә 2-3 дәфә дах
мәһлулдан 1-2 мл әзәлә дахилинә. Вена дахилинә күна
сиум-хлорид, натриум-һипосулфит, гаммаглобулин, ау
лија, һистоглобин, пирокенал (15-25-50 МПД-дән
ә гәдәр). Бир курс мүаличәјә 10-15 ијнә.
минләрдән - витамин "А", "В1", "В2", "В6", "В12", "
" вә с. фәрдиләшдирәрәк тәтбиг олунур. Һормонла
волон (10-30 мг), дексаметазон (2-3 мг), АКТҺ (күнд
мәсләһәт көрүлүр. Һормонларын дозасы кетдикчә аза.
терапевтик еффект алындыгдан сонра дајандырылыр
н хроник кедишиндә ултрабәнөвшәји шүалар, гидала
отерапија вә с. мәсләһәт көрүлүр. Бу хәстәләрин мү
ә бә'зән һипноз, електриклә јуху белә тәтбиг олунур.
ма хәстәлијинин мүаличәсиндә гидаланманын бөјүк
вардыр. Она көрә дә гидаланма мәсәләси фәрдиләш
шәртилә гајдаја салынмалыдыр. Тосгун адамларда ја
мәһдудлашдырылмалы, арыг адамларда исә бу мадда
илмәлидир. Әт хөрәкләри үмумијјәтлә, азалдылмалы,
ымиш әрзаг маллары исә тамамилә гадаған олунмалы
ны хәстә чохлу мигдарда мејвә, тәрәвәз вә көјәрти г
дир.
маның хроники вә инад формаларында курорт мүалич
әтичә верир. Бу мәгсәдлә курортлардан Нафталан, Пј
Сочи, Тсхалтубо вә с. мәсләһәт көрүлүр.
мүаличә. Екземанын кәскин дөврүндә илтиһаб әлејһ
(Sol. ac. borici 2%; Liquor Burovi вә с.) тә'јин олунур.
әлик сакитләшдикдән вә суланма гуртардыгдан сонра
, мәлһәм мәсләһәт көрүлүр. Һәмин дәрманларын тә
ератопластик, антипаразитар вә гашынма әлејһ
тлар әлавә олунур. Сон заманлар екземанын мүаличә
икостероид һормонларындан һазырланмыш мәлһәм
вә емулсијалар ишләдилир. Бу маддәләрдән 2,5%-ли
зон, 0,5%-ли преднизолон вә Локакартен мәлһәмл

НЕЈРОДЕРМАТОЗЛАР
(Досент М.М.Чавадзадә)

н заманлар синир системинин функсионал позғунлуғ
ндә шиддәтли гашынмалардан башланан, сонралар
сәпкиләр вә дәмровлашма (лихенизасија) илә тәзаһүр
тозлар кими тәсвир олунур. Белә ки, дәри кичишмәси
тозларда үмуми вә мүһүм әламәтдир. О, адәтән хәстә
к әламәтләриндән габаг башланыр, тутмаларла кедир

зырда дәри кичишмәси, нејродермит, кејишик вә өврә
тозлар групуна дахилдир.
іродерматозларын етиолокијасы вә патокенези, нејрод
рын клиник формалары мүхтәлиф олса да онларын ет
ы вә патокенези демәк олар ки, ејнидир, јаҳуд чох јаҳы
умдур ки, нејродерматозлар дәри кичишмәсиндән б
О, дәри өртүјүнүн мәһдуд бир наһијәсиндә, јаҳуд јајы
ндә кедир. Јалныз сонралар хәстәлијин морфоложи ел
дүјүнчүкләр, дәмровлашма вә с.) әмәлә кәлир. Она к
дерматозларын әсас әламәти демәк олар ки, кичишм
а гејд етмәк лазымдыр ки, кичишмә ону төрәдән гычы
чыны рәдд етмәк үчүн организмин мүдафиә реаксијас
н гычыгландырычы организмдән узаглашдырылдыгда
чишмә тезликлә гуртарыр, лакин бә'зән о шәрти р
бир мүддәт давам едә биләр. Беләликлә, мәркәзи
миндә һеч бир функсионал позғунлуг олмадығы бир ш
гычынландырычылара гаршы дәридә баш верән кич
иоложи кичишмә дејилир.
таложи кичишмә исә бир сыра дерматозларда, о чүм
дерматозларда мүшаһидә олунур. Онун етиолокијасы
ези чох мүрәккәбдир. Патоложи кичишмәнин баш вер
тмә механизми индијәдәк дәгиг өјрәнилмәмишдир. Ф
кичишмәдән фәргли олараг патоложи кичишмә м
системинин функсионал позғунлуғу шәраитиндә әмә

биринчили, јә'ни етиоложи, бә'зән дә икинчили, јә'ни
ик әһәмијјәти вардыр. Беләликлә, һәр ики һалда мәр
истеми нејродерматозларын баш вермәсиндә һәлле
јыр.
чох алимләрин (Б.А.Сомов, Ј.К.Скрипкин, М.М.Же
Г.Павлов вә с.) тәдгигатлары нәтичәсиндә мүәјјән о
ки, нејродерматозларын баш вермәсиндә мәркәзи си
нин функсионал позғунлуғу вә һормонларын чатыш
ынын бәјүк әһәмијјәти вардыр. Бундан башга Ј.К.Ск
родерматозлу хәстәләрин мүаличә просесиндә апард
енсефалографик тәдгигатлары нәтичәсиндә мүәјјән
ки, мәркәзи синир системинин позулмасы ендокрин в
стеминә мәнфи тә'сир көстәрир, онларын функсијас
дир ки, бу да аллеркик реаксијанын баш вермәсинә шәр
. Одур ки, нејродерматозлар һазырда неврокен-ендок
к хәстәликләри кими гәбул олунур. Хәстәләрдә һәр
ир-емосионал сарсынталары нәтичәсиндә хәстәл
әшмәси буна бир даһа сүбутдур. Бундан башга нејро
хәстәләрин дәрисиндә адреналин маддәләринин һәд
ыг тапылмасы мәркәзи синир системинин адренер
инин һипертрофијасы демәкдир. Көрүнүр бу сәбәбдән
лан нејродермитдә аг дермографизм мүшаһидә олунур
тмәк лазымдыр ки, тосгун адамларда вә гочаларда кич
вахт гарачијәр, өд кисәси, мә'дә-бағырсаг хәстәлик
маддәләр мүбадиләсинин позулмасында вә с. әмәлә
заман кичишмәнин баш вермәсиндә аллеркијанын,
сикасијанын, оксидләшмә просесләринин позулмасы
тохума метаболизми нәтичәсиндә дә әмәлә кәлән ма
медиаторларын (һистомин, серотонин, асетилхолин в
септорларына тә'сиринин әһәмијјәти вардыр.
етмәк лазымдыр ки, чинсијјәт үзвләри вә анал дәлији
дә мүшаһидә олунан мәһдуд кичишмә бир чох сәбәб
өд хәстәлији, бабасил, чат вә дикәр хроники инфекс
кләр) баш верир. О, бә'зән хәстәлијин етиолокијасы
дан сонра узун мүддәт шәрти рефлекс кими гала биләр
ылакылардан мә'лум олур ки, нејродерматозлар чох

л гашынмадан башланыр, кетдикчә артыр вә бир мүдд
гашынмаја сәбәб олур. Бу вахт дәринин бир чох саһәл
шынма әламәтләри (дүз хәтли сыјрынтылар) вә она мү
рышыг гартмаглар әмәлә кәлир.
ри кичишмәси адәтән гашынма тутмалары илә мүш
р. Бу тутмалар заманы хәстәләрдә шиддәтли кичиш
дә олунур. Онлар һеч бир вәчһлә өзләрини сахлаја б
сыкәсилмәдән дәри өртүјүнү һәвәслә гашыјыб ганады
з бундан сонра кичишмә нисбәтән сакитләшир вә
рыр. Бир мүддәтдән сонра тутма јенидән гајыдыр. О
үсусилә ағыр кедир. Кичишмә вә она мүвафиг гаш
ләрин синир системинә пис тә'сир кәстәрир. Белә ад
н ачыглы вә һирсли олур, кечәләр пис јатыр, иш габ
итирир. Кичишмәдән чамаат ичәрисинә чыха билми
рмәк үчүн тәкләниб гашынырлар.
ун мүддәт гашынан хәстәләрин дырнаглары лак чәки
парылдајыр, учлары адәтән ити олур.
һдуд кичишмә. Анус, хаја вә гадынларын чинсијјәт
кичишмә тутмалары илә мүшајиәт олунур. Кечәләр х
ыр кедир. Бу сәбәбдән хәстәләр пис јатыр, адәтән ачы
и олур. Тутмалар күнүн мүәјјән вахтында баш вердиј
ләр габагчадан тәкләнирләр. Тутма заманы хәстә кич
ри һәвәслә гашыјыб ганадырлар. Јалныз бу әмәлиј
кичишмә тутмасы сакитләшир. Лакин бир мүддәтдән
ән гајыдыр. Беләликлә, мәһдуд дәри кичишмәси хејл
авам едир.
ринин гашынан наһијәләринә диггәтлә бахдыгда ора
әри үнсүрләри (дүјүнчүк, көпәшик, дәмровлашма вә с.
лунмур. Бу әламәтләрин дәринин кичишән јерләринд
лмәси хәстәлијин нејродермитә кечмәси демәкдир.
ылан кичишмә. Әсасән гочаларда (аһыллыг кичишмә
ә гадынларда мүшаһидә олунур. Кичишмә дәри өрт
ән бир саһәсиндә баш верир вә чох кечмәдән һәр јан
Нәтичәдә хәстә дәри өртүјүнүн әлләри чатан наһијәл
лә гашыјыб ганадыр. Гашынма адәтән кичишмәни
китләшдирир. Бу вахт хәстәләрин дәри өртүјүндә дүз

ан дәри өртүүнә диггәтлә бахдыгда орада һеч бир д
ожи елементләри (дүјүнчүк, дәмровлашма вә с.) та

сүрән кичишмә нәтичәсиндә хәстәлик нејродермитә
Бу вахт кичишән наһијәләрдә дәри морфоложи елемен
илтрасија, дүјүнчүкләр, дәмровлашма вә с.) әмәлә кә
шн. Узун сүрән хроник хәстәликдир.
ноз. Шиддәтли кичишмә тутмалары вә гашынма әла
асында диагноз гојулур.
ноз. Хәстәләрин јашындан, кичишмәнин локализас
вә мүддәтиндән асылыдыр. Јашлыларда кичишмә
у чиддидир.
ичә. Мәһдуд дәри кичишмәсинин мүаличәсиндә анти
диазалин - 0,05-0,1; фенкарол - 0,025; супрастин; пипал
димедрол - 0,03-0,05 вә с.) күндә 2-3 дәфә јемәкдән со
инин, пипалфенин вә димедролун 2-2,5% мәһлулу кү
јарысында әзәлә ичәрисинә јеридилдикдә даһа јахшы
рир. Хәстәләрдә парасимпатик синир системинин фәа
тыг олдуғу бир шәраитдә, јә'ни онларда гырм
афизм олдуғу һалда 1% хлорид калсиумун мәһлулу
нә, 10% калсиум глјуконат мәһлулу әзәлә ичәрисин
јахшы нәтичә верир. Хәстәдә аҒ дермаграфизм ола
дәрманлары мәсләһәт көрүлмүр. Бундан башга калс
мәһлулунун биринчи ијнәси 5,0, икинчи ијнәси 7,0
чүнчү ијнәдән 10,0-дан күнашыры вурулур. Дәрман ве
ваш јеридилмәлидир. Бә'зи хәстәләрдә шиддәтли кич
ны һормонларда (преднизолон, полкартолон, метипре
н етмәк олар. Белә хәстәләрдә һипноз вә електриклә
әһәт көрүлүр.
тив дәрманлардан бром, валериан; нејролептикләрдән
елениум; витаминләрдән витамин "А", "В2", "В3" в
лунур. Курорт мүаличәси дә (Нафталан, Пјатигорск, С
о вә с.) мәсләһәтдир. Дәниздә чиммәк дә јахшы нәт

уд кичишмәнин јерли мүаличәләриндән зәдәләнмә о
хлоретиллә чиләмәк мүнасиб синир шахәләрини дене

родермит шиддәтли кичишмә верән дүјүнчүклү сәпк
нтләшмә вә дәмровлашма илә мүшаһидә олунан дә
аб просесидир. О, арабир бир гәдәр јахшылашса да т
ив верир. Беләликлә, узун сүрән хроники дерматоздур
митин бир нечә клиник формалары вардыр. Онлардан
јродермит вә јајылан нејродермитдир.
һдуд нејродермит (Neurodermitis Circumscripta). Мәһду
мит дәри өртүјүнүн бир чох наһијәләриндә баш верә б
о әксәр һалда бојунун арха вә јан сәтһләриндә, дир
үкүкләриндә, будларын дахилиндә, балдырларда, хаја
ә анус наһијәсиндә, гадынларда чинсијјәт үзвләриндә
нидә олунур.
иник шәкли. Мәһдуд нејродермит адәтән кичишмәдән
. Јалныз бундан сонра хәстәлијин морфоложи елемен
рты, инфилтрасија, дүјүнчүклү сәпкиләр вә дәмровл
ә кәлир. Кичишмә вә бу сәбәбдән гашынма нәтичә
әнмә наһијәсиндә дүз хәтли сыјрынтылар вә буна мү
гартмаглар мүшаһидә олунур.
һдуд нејродермитдә кичишмә тутмаларла кедир. Шид
ымә хәстәләрин мәркәзи синир системинә пис тә`сир к
дән онлар ачыглы вә һирси олур, јухусузлуг вә руһ дү
үшаһидә олунур.
м јетишмиш мәһдуд нејродермитин клиник шәкли сәчм
Белә ки, зәдәләнмә очағынын харичи саһәси пигмен
орта саһәсиндә дүјүнчүклү сәпкиләр, мәркәзи һиссә
овлашмыш олур, тутмаларла гашыныр.
үшләрдә (аралыг, буд-хаја бүкүшләри вә с.) баш ве
дермит сүртүнмә нәтичәсиндә хејли бәјүк саһәјә - буд
и сәтһләринә јајылыр, дәмровлашма верир.
ус, хаја вә гадын чинсијјәт үзвләриндә мәһдуд нејрод
илә ағыр кедир. Бу хәстәләрдә узун мүддәт јалныз кич
лунур. Даһа сонра исә хәстәлијә мәхсус морфоложи ел
нфилтрасија, дүјүнчүкләр, дәмровлашма вә с.) әмәлә
шмә тутмалары заманы хәстәләр зәдәләнмә наһијәси
б ганадырлар ки, нәтичәдә орада дүз хәтли сыјрынты
уғуф ганды гартмаглар әмәлә кәлир. Јалныз бундан

тсиз (ағ нејродермит) вә с. көстәрмәк олар. Мәһдуд н
заманы адәтән дәри чизкиләри кобудлашыр, хејли
дән габарыр.

ши. Мүаличәсиз галмыш нејродермит кичишмә тутм
әрәк узун илләр давам едир.

Һистопатолокија. Мәһдуд н
дермитдә епидермис галынла
орада акантоз, һиперкератоз ә
кәлир. Епидермисин мәмәчикл
расы чыхынтылары узаныб х
дәринин мәмәчикләр арасы бош
ларыны тутур. Дәри мәмәчик
дә өз нөвбәсиндә һипертрофи
шыр.

Хүсуси дәридә лимфоситлә
фибробластлардан вә һистиоси
дән ибарәт јајылмыш инфилтра
шаһидә олунур. Коллакен вә ела
лифләр хејли сејрәлир. Синир ли
ри декенерасијаја уғрајыр.

ндуд нејродермит

Диагноз. Шиддәтли вә тутма
ән кичишмә вә дәмровлашма әсасында диагноз гој
ағыр һалларда гашынан дерматозлардан (екзема, гырм
әмров вә с.) ајырмаг лазымдыр. Екзема кәскин илтиһ
дир, орада судурчуглар вә суланма мүшаһидә олунур.
родермитдә исә бу әламәтләр демәк олар ки, олмур.
јүнкүл вә тез кечир. Мәһдуд нејродермит бә'зән гырм
әмрову хатырладыр. Бу заман зәдәләнмә очағынын к
да хәстәлијә мәхсус дүјүнчүкләрин олмасы онун түнд
јахуд бадымчан рәнкинә (И.М.Исмајылзадә) охшам
дүјүнчүкләрин бә'зән ағыз бошлуғунун селикли ги
мүшаһидә олунмасы гырмызы јасты дәмрову мәһдуд н
дән ајырмаға көмәк едир.

гноз. Мәһдуд нејродермит узун сүрән вә арабир ре
хроники хәстәликдир.

лан нејродермит (Neurodermitis diffusa). Јајылан нејр

ви морфоложи елементи олан, сәтпи парылдајан јасты
дермал папулалар мүшаһидә олунур. Һәмин папул
бирләшиб папулалардан ибарәт инфилтрат әмәлә
әдәләнмә оҹагларында дәри гуру олур, пигментләши
әнир, дүз хәтли сыјрынтылар мүшаһидә олунур.
лан нејродермит үчүн зәдәләнмә оҹагларында дәр
тасијасы, онунла јанашы шиддәтли кичишмә моно
сәпкиләри, ағ дермаграфизм, пиломотор рефлекс, х
невротик позғунлуг вә с. сәҹијјәвидир.
лан нејродермит узун сүрән хроники хәстәликдир. О,
мөвсүмүндә нисбәтән јахшылашыр, гыш мөвсүмүнд
ләшир. Бә'зи хәстәләрдә јајылан нејродермит брон
отдан зөкәм, аллеркик ринит вә башга аллеркик хәст
анашы кедир.
лан нејродермит бә'зән ағырлашараг иринли дәри х
екзема верир.
иши. Јајылан нејродермит ушагларда вә јенијетмәләрд
ағыр кедир. О әксәр һалда јаз вә пајыз мөвсүмләр
ләшир. Јај вахтларында исә хејли јүнкүлләшир, Һ
тамамилә сағалыр. Лакин чох кечмәдән нејродермит
сидив верир, јахуд кәскинләшир. Беләликлә, нејроде
ләр сүрүр. Јаша долдугҹа хәстәлик зәифләјир.
ыларда мәркәзи синир системинин вә ендокрин вәзил
нксионал позғунлуғу шәраитиндә нејродермит даһа

топатолокија. Јајылан нејродермит заманы дәридә па
ниперкератоз, акантоз, һүҹејрәдахили вә һүҹејрәарась
дәри мәмәҹикләриндә шишкинлик, лимфокистиос
трат мүшаһидә олунур.
гноз. Шиддәтли тутмаларла кичишмә, дәмровлашма в
әнин нејродермитә мәхсус локализасијасы (дирсәк в
әри, пејсәр вә үз наһијәсиндә вә с.) әсасында диагноз

гноз. Писдир. Нејродермит мүаличәјә инаддыр вә те
з верир.
личә. Мәһдуд вә јајылан нејродермитин мүаличәсинд

дуд нејродермитин харичи мүаличә үсулларындан з
очағынын әтрафыны метилен көјүнүн 0,15%-ли мәh
бенкоинлә, јахуд новокаинлә, желатинлә) илә ијнәлә
ә зәдәләнмә очағынын әтрафына дәри ичәрисинә јер
ә әмәлијјаты hидрокартизон емулсијасы вә новокаинл
олар. Хәстәлијин мүаличәсиндә Букки шүаланмасы
ијјәти вардыр.
дуд нејродермитин мүаличәсиндә перhидролун 31%
ү илә зәдәләнмә очағынын сәthини исладыб лансетлә
јахшы нәтичә верир.
дуд нејродермитин мүаличәсиндә олдуғу кими јајылан
итин дә мүаличәсиндә седатив, антиhистамин дәрман
лар ишләнилир. Мәркәзи синир системинин нормал
дәрманлар (триоксазин, елениум, седуксен вә с.), "В"
нләри, "А" вә "РР" витаминләри, аевит вә с. мәсл
р. Хәстәләрин диетасы гајдаја салынмалыдыр. Кәскин
әри, спиртли ичкиләр гадаған олунмалыдыр. Курорт
риндән Нафталан, Сочи, Пјатигорск, Схалтубо вә с. мә
Хәзәр дәнизи саhилләриндә истираhәт јахшы нә

одермитли хәстәләр hәр тәрәфли мүајинә олунмалы, о
оники инфексија вә интоксикасија (гурд хәстәлији) оча
јәнләшдирилмәли вә сағламлашдырылмалыдыр.

ыларын кичишмәси (Prurigo adultorum).

әлик адәтән кичишмәдән вә әтрафларын харичи сәthi
дүјүнчүкләрин әмәлә кәлмәсиндән башланыр. Чох ке
киләр дәри өртүјүнүн дикәр саhәләринә (гарын, бел, са
јылыр. Дүјүнчүкләрлә јанашы бә'зән көпәшик, дүз х
ты вә гартмаглар тәсадүф олунур. Бә'зән икинчили ин
авә олундуғундан иринликләр дә әмәлә кәлир.
ыларын кичишмәси узун сүрән хроники хәстәликди
мә тутмалары илә кедир. Хәстәлик илин мөвсүмүндән
раг кәскинләшир. Бу заман организмин ачыг hиссәләр
лләрдә) сәпкиләр әмәлә кәлир. Бундан башга хәстәл
ра синир позғунлуглары, јухусузлуг вә с. мүшаhидә олу

агноз. Ади һалларда диагноз гојмаг һеч бир чәтинлик т
Лакин бә'зән хәстәлијин морфоложи әламәтләри гр
Бу заман јашлыларын кичишмәси Дүрингин Н
или дерматитини хатырладыр. Лакин бу хәстәликдә
сәпкиләр - еритема, дүјүнчүк, көпәшик, судурчуг вә с.
олунур. Јашлыларын кичишмәсиндә исә сәпкиләр ј
үкләрдән ибарәтдир.
аличә. Үмуми вә харичи үсуллардан ибарәтдир. Јаш
ичишмәси јајылан нејродермит кими мүаличә олунур.
аличәләрдән бром, димедрол, преднизолон, витаминл
ичи мүаличәләрдән исә нафталан, күкүрд, гатран; пиод
тләри баш вердикдә, антибиотик мәлһәмләри мәсләһ

рә (Urticaria)

нишмә вә көпәшикли сәпкиләрлә тәзаһүр едән дәри х
врә адланыр. Көпәшикләр хүсуси дәринин мәмәвари
ин шишкинилији нәтичәсиндә әмәлә кәлир.
олокија вә патокенез. Өврә организмин үмуми һәссас
әјишмәси шәраитиндә бир чох ендокен вә екзокен ам
'сириндән әмәлә кәлир.
окен амилләрдән мә'дә-бағырсаг позғунлуглары за
итоксикасија, гурд хәстәликләри, бә'зән сојуға вә к
рына гаршы аутосенсибилизасија, синир системинин
позғунлуглары, екзокен амилләрдән исә механики г
рычы, бир чох физики вә кимјәви амилләр (исти вә с
тида мәһсуллары (јумурта, пендир, балыг, консервләш
мәһсуллары), дәрманлардан - морфин, хинин, антип
лтына јеридилән јад зүлал (пејвәнд), һәшәратларын са
с. өврәнин баш вермәсинә сәбәб ола биләр.
ырда мүәјјән едилмишдир ки, организмин үмуми һәсс
дәјишмәси мәркәзи синир системинин вәзијјәтиндән
. Белә ки, мәркәзи синир системинин функс
луғу өврәнин баш вермәсиндә һәлледичи рол ојнајы

низмин дикәр һиссәләрини шишкинләшдирир вә нәти
ифәтини мүвәггәти дә олса ејбәчәрләшдирир. Өврә хә
ә илк дәфә там сағлам дәридә кичишмә баш верир
мә адәтән гашынмаја сәбәб олур. Гашынма заманы д
рларынын механики гычыгландырылмасы нәтичәс
ердә әввәл гызарты, чох кечмәдән исә кәпәшикләр әм
Бу кәпәшикләр илк вахтлар ачыг гырмызы рәнкдә о
ар исә шишкинлијин артмасы вә ган дамарларынын да
әтичәсиндә бозарыр, јахуд ағарыр. Онларын сәрһәдл
әтрафы исә гырмызы саһә илә әһатә олунур. Кәпәши
даирәви олур. Лакин әтрафлара бөјүмәси вә бир-би
мәси нәтичәсиндә мүхтәлиф фигурлар әмәлә кәти
икләр шиддәтли кичишир вә онлары гашыдыгча ар
, дәри өртүјүнүн јени-јени саһәләрини тутур. Белә кә
ына бахмајараг бир нечә саатдан сонра кәпәшиклә
адан јох олур.
әнин бир нечә клиник формасы мә'лумдур. Бунлар: кә
роники ресидив верән өврә; хроники дајаныглы габар
әдир.

кин өврә (Urticaria acuta)

сағлам вахты көзләнилмәдән шиддәтли гашынма вә к
баш верир. Бә'зән хәстәнин үмум вәзијјәти позулур, ү
дырма мүшаһидә олунур. Температур 38-39оС-јә гал
дә өврәнин тутмасы хәстәләрин үмуми вәзијјәтини дә
әпәшикли сәпкиләр дәри өртүјүнүн бир чох саһәсинә
шиддәтли гашынмаја сәбәб олур. Тәәччүблү одур
ик бир нечә саатдан сонра мүаличәсиз һеч бир из бура
иб кедир.
и хәстәләрдә өврә тез-тез ресидив верир (хроники рес
өврә). Бу заман кичишмә хәстәләри хејли нараһат е
дә хәстәләрдә јухусузлуг, ачыглылыг вә дикәр синир
озғунлуглары мүшаһидә олунур.
әликлә, хәстәлик бир нечә ај вә ил узана билир. Бә
төрәдән амилин тә'сири хејли узаныр (хроники дајан
кли өврә). Бу заман шишкинлијә һүчејрә инфилтрат

...тонатолоҝија. Хүсуси дөрипин мөмөвари чыхынтылар
марлары кенишләнир вә онларын әтрафында лимфоси
арәт инфилтрат әмәлә кәлир. Орада коллакен вә ела
р һабелә епидермис һүчејрәләриндә шишкинлик мүш
о.

...гноз. Кичишмә вә јалныз көпәшикли сәпкиләр әсас
оз гојулур. Көпәшикли сәпкиләр нејродермитләрдә, Д
ерпесшәкилли дерматозунда вә екземада мүшаһидә
Лакин бу хәстәликләрдә сәпкиләр тәкчә көпәшикл
дүјүнчүкләрдән дә ибарәт олур. Һәр һалда өврәдә көп
үк тәшкил едир.

...огноз. Хошакәләндир. Лакин бә'зән бир гәдәр узаныр

...аличә. Өврәли хәстәләри мүаличә етмәк үчүн биринч
әстәлијин сәбәбини тапмаг лазымдыр. Бу әсасән м
Буна бахмајараг, өврәли хәстәләрин мә'дә-бағырса
әмизләнмәлидир. Бу мәгсәдлә хәстәләрә ишләтмә д
тә'јин етмәк даһа мәгсәдәујғундур. Y
ибилизәедичи дәрманлардан натриум һипосулфит (S
t Natri. 30%-ли 10,0 һәр күн вена ичәрисинә, чәми
калсиум хлорид (Sol. Calcii Chlorati 10%-ли, 5,0-10,0 күн
а ичәрисинә, чәми 10 ијнә). Бә'зән гашынманын гарш
аг мәгсәдилә димедрол (Dimedroli 0,05, Acidi ascarlini
үндә 2-3 дәфә), пиполфен, супрастин, бә'зән елениум, с
с. мәсләһәт көрүлүр.

тез ресидив верән өврәдә һипноз, бром, преднизолон,
физиотерапевтик үсуллардан електрик чәрәјаны, ул
ји шүа, Дарсанвал, ванна, душлар, дәниздә чим
лардан: Нафталан, Масеста, Пјатигорск, Тсхалтубо
әт көрүлүр.

ичи мүаличә әсасән артыгдыр. Бә'зән гашынманы с
рмәк мәгсәдилә анестезин, јахуд ментол гарышыг мај
ишләдилир.

АТОПИК ДЕРМАТИТ

мунитетин позулмасы илә мүшаһидә олунур.
пија" илк дәфә 1922-чи илдә Кокка тәрәфиндән ир
шдүр. Мүхтәлиф гычыглара гаршы организмин ирси
нын јүксәк олмасы илә характеризә едилир (Јунан
јри-адилик, гәрибәлик демәкдир).
әлијин илкин әламәтләри ушаг јашларында өзүнү бүр
ән чох әлавә гиданын тә'јининдән сонра башлајыр
ан сонра хәстәлијин әмәлә кәлмәси даһа чох стресс вә
изаһ едилир.
ик дерматитин патокенезинин механизми мүхтәлиф
лијин әмәлә кәлмәсинин бир чох консепсијалары вар
мүәллифләрин фикринчә, атопик дерматитин јара
сас сәбәб организмин резистентлијинин вә иммун меха
озулмасыдыр. Организмдәки бу дәјишикликләр мәр
истеминдәки функсионал дәјишикликләр фонунда ен
еми, маддәләр мүбадиләсинин позулмасы вә әтраф м
фи тә'сири илә изаһ олунур.
ик дерматитли хәстәләрдә мәркәзи синир системинд
нал дәјишикликләр бир груп хәстәләрдә етиоложи
иләр. Дикәр груп хәстәләрдә исә икинчили ола биләр
нин интенсив гашынмасы илә әлагәдардыр.
ик дерматитли хәстәләрдә невроложи позғунлугла
да мәһз ојаныглығын чохалмасы, тез јорулмаг, астен
ал лабиллик вә с. илә изаһ олунур.
атив синир системинин симпатик вә парасимпатик һи
асындакы нисбәт симпатик синир системинин тонусу
на доғру дәјишилмиш олур.
әлијин ағыр формаларында симпатикотонија, мәһду
н јүнкүл формаларында исә парасимпатикотонија, һәм
исефал синдром, серебрал чатышмазлыг олур.
ик дерматитин клиники шәкили һиперемија, папулјоз
лә, инфилтрасија, лихенефикасија вә екскориасијала
ризә олунур. Хәстәләрдә әсасән дәри гуру, кичик өлч
әари габыгланма мүшаһидә едилир. Сәпкиләр хәстә
рактерик олан јерләрдә даһа чох локализасија едир
әш вә белин үст һиссәси, дирсәк бүкүшләри, саид, мил

лијин олмасы вә с.
стәликдәки сәпкиләр ашағыдакы формаларда олур:
асквамоз; 2) везикулопустулјоз; 3) мүәјјән гәдәр лихе
асы олан еритематосквамоз сәпкиләр; 4) лих
алар; 5) екскориасијалар.
стәлијин активлик дәрәчәси ашағыдакы көстәрич
н мүәјјән олунур:
Дәридәки сәпкиләрин јајылмасына;
Дәридәки илтиһаби просесин кәскинлијинә;
Лихеноид вә прурикиноз сәпкиләрин интенсивлијинә;
Гашынманын дәрәчәсинә;
Дамар-векетатив дәјишикликләрин тәзаһүрүнә;
Лимфоаденопатијанын габарыглығына;
Лабораторија көстәричиләринин мејиллијинә;
Ресидивләрин даваметмә мүддәтинин тезлијинә вә с.
опик дерматитли хәстәләрин диагнозу чәтинлик төр
ки, бу хәстәликдә ән чох үз, бојун, јухары вә ашағы әт
бүкүчү наһијәләри, дирсәк бүкүшү, дизалты чухур н
олунмуш олур. Көстәрилән наһијәләрдә дәринин көр
лашмыш олур, бүкүшләрдә лихенификасијанын олм
нәзәрә чарпыр, дәридәки гурулугла әлагәдар дәридә
р (бә'зән чатларын үзәри вә әтрафлары сероз гартма
түлүр) олур. Һәтта просесин кәскинләшмә дөврүндә
аһијәләриндә суланма да нәзәрә чарпыр. Харичи м
јерләриндә унвари кәпәкләнмә мүшаһидә олунур. Ч
лты чухурда просесин даһа кәскин олмасы нәтичәсин
јериши чәтинләшир, ојнаг там ачылмамыш вәзијјәтд
нма күн әрзиндә дәјишир, кечәләр хүсусилә артыр, хә
емәјинә көрә һәр һансы бир кәскин гидадан сонра гаш
интенсивлији чохалыр. Үз наһијәсиндә гашынма арт
гурулушунда (дәринин) кобудлашма мүшаһидә олуну
рдан гашлар сејрәкләшир, үзүн дәриси инфилтратл
, јанаг, чәнә наһијәсиндә габыгланма артыр. Адәтән
вуч һиссәси ајагалты наһијәләр просесә чәлб олунмур
исти ајларда, тәрләмәнин артмасы илә әл

јухусузлуғла әлаг әдар психики кәркинлик, емосионал
пессимизм вә с. гејд олунур.
ик дерматитдә характерик һистоложи дәјишиклик
акылардан ибарәтдир: епидермисин дерманын мәмәв
инин вә епителиал артымлар hесабына галынлашма
исин әсас тәбәгәсиндә пигментин јығылмасы, тика
ә hүчејрәдахили вә hүчејрәарасы едем мүшahидә олу
ејрәләр hәчмчә бөјүмүш олур вә онларын чохлары
истрофија мүшahидә олунур. Бә'зән нүвәләрин лизис
микровезикулалар да тәсадүф едилир. Данәли тәбәг
hүчејрәләрдән ибарәт олур (бә'зән исә 5-7 сыраја гә
шмыш олур).
ик дерматитдә бујнуз тәбәгәси галынлашмыш олур, о
кератоз daha чох тәсадүф едилир. Хәстәлијин кечикм
арында лихинификасија daha ајдын нәзәрә чарпыр. Б
фолликулјар hиперкератоз мүшahидә олунур. Епи
рманын сәрhәдди кәскин олур.
ик дерматитин бүтүн клиники формаларында дамарла
рында галынлашма, hүчејрә елементләри илә перивас
илтрасија мүшahидә олунур. Електрон микроскопу
си нәтичәсиндә мүәјјән олунмушдур ки, паракератоз о
дә лизосомлар чохлуг тәшкил едир.
ичә. Атопик дерматитли хәстәләрин комплекс мүали
тиhистаминләрлә јанашы hипосенсибилизәедичи пр
витаминләр, транквилизаторлар, антидепрессантлар
стифадә едилир. Лакин бу препаратларын мүсбәт тә'с
шы мәнфи тә'сири дә мүәјјән олунмушдур. Белә ки
тлары узун мүддәт тәтбиг етдикдә, дәрман препара
асылы вәзијјәт, јорғунлуг, әзәлә hипотонијасы, псих
анма вә дикәр хошакәлмәјән hаллар баш верир. Бу
ир чох дәрман препаратлары аллеркик реаксијалар ве
белә хәстәләрдә сенсибилизасијанын јүксәк олмасы
нур. Сон вахтлар атопик дерматитин мүаличәсиндә ге
ентоз мүаличә кениш тәтбиг едилир. Бу мүаличә мето
бири дә електројухудур, hипноздур.
лслу чәрәјанын МСС-нә тә'сири вәтән апараты ола

үтләг әкскөстәриш: үзви, травматик, инфексион хара
р системи зәдәләнмәләри, психики хәстәликләр, гы
рому, просклампсија вә еклампсија, кәскин инфексион
н респиратор хәстәликләр.
исби әкскөстәриш: үрәк дамар хәстәликләри (нипер
олији III мәрһәләдә, инфарктдан сонракы кардиос
атизм, актив фаза, мә'дә вә 12 бармаг бағырсаг хора
лашмыш кедиши.
ектротранквилизасијанын дикәр мүаличә методлар
лүјү дәрманларын тә'сири олмадан антиаллеркијаны
манын хејли ашағы дүшмәсинә сәбәб олур.
харыда дедикләримизә јекун вурараг дејә биләрик ки
' аппаратындан истифадә олунан мәркәзи електроана
тә'сир васитәси олуб, бир чох соматик, невроложи, де
патолокијаларда мүвәффәгијјәтлә истифадә олуна би
ектроанелкезија електројуху илә үмуми наркоз арасын
бир мөвге тутур. Бу үсулда дикәрләриндән фәргли
озун биринчи мәрһәләсиндәки гысамүддәтли тә'сир с
әркәзи електроанелкезија сәрбәст бир үсул кими атоп
тин стасионар вә амбулаторија мүаличәсиндә чох еф
радә едилә биләр.
карылан мүајинәләр көстәрир ки, мәркәзи електроанел
к дерматитин мүаличәсиндә чох еффектли бир үсулду
ерматитдә алынан нәтичәләр көстәрир ки, МЕА-ны м
з терапија илә биркә тәтбиг етдикдә даһа гәнаә
ләләр әлдә етмәк олур. Просссин кәскин мәрһәләсин
ија, өдем, инфилтрасија олдугда сојудучу вә нәмләшд
малардан истифадә олунур. Буров мәһлулу (1:40), гур
лә, ислатмалары күн әрзиндә бир нечә дәфә, 2-4 күн
дыр. Кәскин илтиһаби реаксијалар азалдыгда ихтиол
фталан нефтинин лиминенти, синк пастасы тә'јин олу
оники мәрһәләдә адәтән стероид мәлһәм вә кремлә
р. Јадда сахламаг лазымдыр ки, препаратлары узун м
саһәләрә тә'јин етдикдә бөјрәкүстү вәзинин габыг ма
рофијаја уғрадыр. Буна көрә дә фторлашдырылмыш к
ироидләрдән (фторокорт синалар, флусинар, локак

сәк дозадан сонра хәстәлик әввәлкиндән ағыр кед

hистамин групу маддәләринин тә'јини хәстәлијин к
ә'сир етмир, лакин мүәјјән гәдәр гашынманы азалды
епаратлар дәријә гурудучу тә'сир едир. Атопик дерм
таглобулинлә мүаличәсинин еффектлији hаггында фи
дыр.

шы неврозларын мүаличәсинин дә бәјүк еффекти вар
ун тәзаhүрүндән асылы олараг седатив препарат
илизаторлар (елениум, седуксен, газепам вә с.), бә'зән а
антлар (амитриптиллин, мелипрамин, азафен) тә'јин

әлијин профилактикасында екземалы ушагларын гулл
күн тәшкил едилмәсинин дә бәјүк әhәмијјәти вардыр
азымдыр ки, чағалар hәддән артыг бәләнмәсин (гашы
р), кејими, јатаг палтарлары јүнкүл кәтандан вә памбы
анмыш олсун. Санаторија курорт мүаличәсинин hа
лајим олан курортларда олмасы мәсләhәтдир.
ә hәртәрәфли, комплекс шәкилдә мүаличә олундугд
ахшылашма) критериси 80%-ә гәдәр галхыр.

КОЛЛАКЕНОЗЛАР

в организмин органларынын вә системләрин колл
инин системли прогрессив зәдәләнмәси коллакеноз гр
ил едир. Бу груп хәстәликләрә системли еритематоз, с
ија, дерматомиезит аиддир.

ематоз (Erythematosis)

ематозун hаггында илк дәфә 1851-чи илдә Казенав
р. 1872-чи илдә Капоши вә 1891-чи илдә Бенје бу хәст
оник дискоид вә кәскин јајылмыш формалар
шләр.

локија вә патокенез. Еритематозун етиолокијасы ин
ам өјрәнилмәмишдир. Белә күман олунурду ки, бу хә

препаратлар, ваксин, зәрдаб вә с.) гәбул олунмасы, у
шәји шүаланма, зәдәләнмә, синир вә енд
луглары илә әлагәдардыр.
8-чи илдә Харгрејвес вә б. белә хәстәләрин сүмүк или
матоз һүчејрәләрини кәшф етмишдир. Бу вахтдан е'ти
матозун иммуноложи чәһәтдән әјрәнилмәсинә ба
ыр. Бу саһәдә тәдгигатлар көстәрмишдир ки, системл
озлу хәстәләрин ганында һәддиндән
глобулинләр һипергаммаглобулинемија мүшаһидә ол
маглобулинләрин ичәрисиндә хозерик гејри-ади бир
глобулин тапмышдыр. Нүвә әлејһинә амил адланан б
булин лејкоситләрин вә лимфаситләрин ичәрисинә со
ын нүвәләрини парчалајыр. Һәмин нүвә һүчејрәдән к
вә јад чисим кими дәјишилмәмиш нејтрафилләр тәр
огоситә олунур. Нүвәни вә нүвәәлејһинә амили фаг
ејтрофил еритематоз һүчејрәләри адланыр.
дан башга системли еритематоз хәстәләрин ганында
онуклеин туршусу (ДНТ) әлејһинә античисимчикл
н олунмушдур.
дгигатлар көстәрмишдир ки, бу аутоантичисимләр һ
әринин парчаланмасы нәтичәсиндә һәддән артыг ган
ыш ДНТ гаршы әмәлә кәлмишдир.
тикен-античисим патоложи реаксијасы үрәк, ган дамар
јәр, бөјрәк, дәри, ојнаглар вә с. тохумаларда кедир. Бу
сн-античисимләр патоложи просес һистаминин вә гиа
анын һәддиндән артыг әмәлә кәлмәснни, дезоксириб
бирләшмәләринин деполимеризасијасыны,
ларынын әсас коллакен маддәсинин фибриноид декене
нмасыны тә'мин едир. Бу сәбәбдән дә еритематоз ha
леркик хәстәлик һесаб олунур.
.Подымовун (1981) фикринчә еритематоз фотодерма
формасыдыр. Онун системли еритематоз илә һеч бир әл
. Системли еритематоз мүрәккәб етиопатокенезә мал
ун хәстәликдир. Һәлә 1967-чи илдә ҮСТ (үмумдүнја с
латы) системли еритематозу, дискоид еритематоз ил

ри пијинин тәркибиндәки порфиринин-ендокен фото
ддәнин биркә тә'сирини әсас көтүрүр. Мүәллифин фи
коид еритематоз ән чох чаванларда, себорејалы хәстәл
н исти ајларында тәсадүф олунур.

ник шәкил. Еритематозун бир нечә клиник фор
дур: хроник, кәскин вә јарымкәскин.

ник еритематоз бүтүн јашларда тәсадүф олунур. Лаки
ашларында (20-40) даһа чох раст кәлир. Еритематоз га
даһа чох мүшаһидә олуунр. Гејд етмәк лазымдыр ки, х
ти вә тропик өлкәләрдә нисбәтән аз, сојуг вә н
рдә исә даһа чох тәсадүф едилир. Хроник еритемат
шда (бурун, јанаглар, гулаг сајванлары, додаглар, ба
иссәси), надир һалларда көвдә, јухары вә ашағы әтраф
нагларда мүшаһидә олунур. Бә'зән хәстәлик көзүн,
тунун сидик - чинсијјәт үзвләринин селикли гишалар
кәлир.

ник еритематозун үч әсас клиник формасы вардыр. Он
оник дискоид еритематоз, хроник јајылан еритемат
н мәркәздән гачан еритемасыдыр. Бунлардан башга
зун кечид формалары да (пигментли, себорејалы ерит
.) мә'лумдур.

ОНИК ДИСКОИД ЕРИТЕМАТОЗ

тематоз кими мә'лум олан бу хәстәлијин кедишинд
ә вардыр.

нчи - еритема мәрһәләсидир. Бу заман дәридә даир
зал бир, јахуд бир нечә кәскин һүдудлу гырмызы ләк
кәлир. Бу ләкәләр тәдричән бөјүјүр, бә'зән үзәринд
ректазија мүшаһидә олунур.

нчи - һиперкератозлу инфилтрасија мәрһәләсиндә ләк
дә һиперкератоз вә инфилтрасија әмәлә кәлир.

еркератозлу габыгларын хусусијјәти онладыр ки, онла

Еритематоз

ганахма мүшаһидә олуну

Үчүнчү - атрофија мәрһ
сидир. Бу заман зәдәл
мәркәзиндә атрофија ба
рир. Зәдәләнмә наһијәс
еритематоз хәстәлијинә
еус патогномоник үчәр ә
кәлир. Јә'ни зәдәләнмә
кәзиндә атрофија, онун к
ларында да
һиперкератоз, харичдән
еритема золағы мүшаһидә
нур.

роник јајылан еритематоз

тәлијин бу формасы дәри өртүјүнүн вә селик гишалар
х саһәләриндә мүшаһидә олуна биләр. Онлар башда (
дә), бојунда, көвдәдә, јухары вә ашағы әтрафларда, д
гырмызы һашијасында, ағыз бошлуғу вә чин
инин селикли гишала-
тәсадүф едилир.

ын түклү һиссәсиндә
тәк-тәк, бә'зән исә хеј-
дарда зәдәләнмә очаг-
мүшаһидә олунур.
ын сәтһи еритемалы зо-
әһатә олунмуш гуру га-
ола өртүлү олур.
агларын гырмызы һа-
нда бә'зән ерозија, һәт-
хораја чеврилмә
гләри мүшаһидә олунур.
бошлуғунун селик гиша-
да еритематоз бир гәдәр

нсы саһәсиндә олурса-олсун өзүнәмәхсус патогном
мтопларыны атипикдә олса сахлајыр.

ијеттин мәркәздән гачан еритемасы
(Erythema Centraphhugum Bieth)

тәлијин бу формасы ән чох үздә тәсадүф олунур. О, кәп
сыны хатырладыр. Еритематоза мәхсус үчәр симпто
ј јалныз еритема мүшаһидә олунур. Һиперкератоз вә а
мәк олар ки, олмур.
тематозун бу формасы нисбәтән асан мүаличә олунур
езликлә ресидив верир.
ликлә, мәркәздән јајылан еритеманын вә хроники мә
атозун сәпәләнмиш очаглары хроники јајылмыш ерит
рәннүм етдирир. Хәстәлијин бу формасы кәскин вә ја
еритематоза даһа тез чеврилир.
кин еритематоз. Системли хүсусијјәтә малик бу хәст
оллакеноз хәстәликләр сырасына мәхсусдур. Кәскин
з көзләнилмәдән баш верир, јахуд хроник еритемато
ир. Хәстәлик прогрессив артма хүсусијјәтинә малик
ндә бир сыра ағырлашмалар мүшаһидә олунур. Бу а
ар заманы јени-јени органлар хәстәлијә чәлб олунурл
ин еритематоз әсасән јаз-јај мөвсүмләриндә вә ән чо
да мүшаһидә олунур. Хәстәлијин башланғычында ха
үмуми әзкинлик, үшүтмә-гыздырма (to-38-40oC) с
рда ағрылар, дәри сәпкиләри әмәлә кәлир.
дә ексудатив хүсусијјәтләрә малик бир чох сәпкиләр
Онлардан гызарты, шишкинлик, судурчуглар, көпәши
әздән јајылан еритемаја охшар вә кәпәнәк фигуру әм
ј әламәтләри көстәрмәк олар.
ин еритематоз заманы бир чох дахили органлар хәстә
унур. Бунлардан үрәк-дамар системини (миокардит, п
ендокардит, флебит), бөјрәкләри (албуминурија, һем
с.) мә'дә-бағырсаг, гарачијәр, ағчијәр, лимфа вәзиләр
стәрмәк олар.
әстәләрин ганында бир сыра дәјишикликләр баш ве

кедишлидир. Бу вахт дәридә сәпкиләр, ојнагларда в
дахили органларда хәстәлик әламәтләри (һепатит, пле
а вә с.) мүшаһидә олунур, узун сүрүр. Хәстәлик к
матоза чеврилә биләр. Лакин бу әламәтләрин тәзаһүрү

диши. Хәстәлијин клиник формасында асылыдыр. Х
матоз бир гәдәр узун кедишлидир.
стопатолокија. Хроник дискоид еритематоз хүсуси дәр
зари тәбәгәсиндә, ган дамарлары әтрафында епител
атик, тосгун һүҹејрәләрдән вә һистоситләрдән ибар
ат мүшаһидә олунур. Коллакен вә еластик лифләр
Епидермисдә акантоз, һиперкератоз вә атрофија мүш
р.
агноз. Еритематоза јухарыда јазылан клиник шәкли әс
гноз гојулур. Бу хәстәлији дерматитдән, екземадан, пс
ксудатлы еритемадан дифференсә етмәк лазымдыр.
огноз. Шүбһәлидир. Хәстәлијин клиник формасында
р.
аличә. Еритематозун мүаличәсиндә малјарија әлејһин
р (хингамин, һидроксихлорохин, резохин, делакил
костероид һормонлар, салисилат вә с. мәсләһәт кө
ик еритематозун мүаличәсиндә хингамин, јахуд һидр
ин (0,25 дозада 10 күн мүддәтиндә, күндә 2 һәб, сә
) тә'јин олунур. 3-5 күнлүк фасиләдән сонра мүаличә
р олуна биләр (2-3 дәфә). Бу дәрманла фасиләсиз дә мү
аг олар. 7-10 күн мүддәтиндә күндә 3 һәб, сонра 4-6
бир һәб резохин, хлорохин, делакил (0,5), он күн мүдд
бир дәфә, даһа сонра күндә 2 дәфә гәбул олунур. Би
чәјә 80-100 һәб тә'јин едилир. Бир ај фасиләдән сонр
курсу тәкрар олунур. Бу дәрманларла мүаличә заман
ләрдә баш ағрысы, баш кичәлләнмәси, өјүмә, гусма,
ә с. баш верә биләр. Бунлардан әлавә хәстәлијин мүа
хинин, фтивазид, стероид һормонлар, АКТҺ, витами
с.-дә мәсләһәт көрүлүр.
ли мүаличәләрдән синалар, фторокорт, локакартен,
абелә күнәш шуаларындан горујан 5-10%-ли параамин

дәринин мәһдуд, јахуд јајылан атрофијасына склероде
о.

локија вә патокенези. Склородермија коллакеноз хәст
упуна дахилдир. Онун етиолокијасы коллакеноз хәст
олдуғу кими инфексион-аллеркик һесаб олунур. Хәст
инфексијасынын илк әввәл ендокрин, јахуд синир с
баш вермәси күман олунур. Лакин бу мәсәлә һәлә д
лмәмишдир.

ән склеродермија мәркәзи вә әтраф синир системинин
нмәләриндән вә бир чох инфексион хәстәликләрдән
, гарын јаталығы, сифилис, вәрәм вә с.) сонра баш ве
дан башга склеродермијанын патокенезинин ендокри
синир-системи илә әлагәдар олмасы да күман ол
, чох вахт склеродермија бә'зи ендокрин вәзиләрин (б
ә галханвари вәзиләрин, һипофиз вә тимус) хәстәлик
и вахтда мүшаһидә олунур. Она көрә дә һазырда скл
анын етиолокијасы вә патокенези синир-ендокрин по
ы илә әлагәләндирилир.

ник шәкил. Склеродермијанын инкишафында үч мәр
дур. Биринчи мәрһәләдә дәри гызарыр, шишкинләши
бәркијир. Икинчи мәрһәләдә бәркимә артыр. Тезлик
ты пиј тәбәгәсини вә әзәләләри әһатә едир. Беләли
нмә наһијәсиндә дәри дартылыр, сәтһи һамарлашыр
ыр вә рәнки сәдәф рәнкини хатырладыр. Үчүнчү атро
әсиндә дәри чох назилир вә тахта кими бәркијир. Белә
иалты пиј тәбәгәси вә әзәләләр бирликдә бәркијәрә
ә алтындакы сүмүкләрә сөјкәнирләр.

родермијанын бир нечә клиник формасы мә'лумдур:

ерсал склеродермија (Sclerodermia universalis). Хәст
кәскин башланыр. Бу заман дәри өртүјүнүн бир чох с
ә склеродермијаја мәхсус шишкинлик әмәлә кәлир. Д
ишкинликләриндән фәргли олараг бу шишкинлијин үз
магла басдыгда чөкәклик вермир. Шишкинлик тәдр
хејли саһәни тутур. Нәтичәдә дәри дартылыр, онун с
ашыр вә парылдајыр. Рәнки фил сүмүјү рәнкини хаты
сәбәбдән ојнагларын һәрәкәти чәтинләшир вә онл

ерсал склеродермија

Универсал склеродермијада
сыра дахили органлар зәдәләни
вахт патоложи просес удлаға, je
русуна, ағчијәрләрә, үрәк-д
системинә, бәјрәкләрә вә с. ј
биләр.

Белә хәстәләр үрәк-дамар с
минин позғунлуғундан, вәрәмд
дикәр тәсадүфи инфексион х
ликдән тәләф олурлар.

Бә'зи хәстәләрдә јајылан ск
дермија заманы калсиум дузлар
бадиләси позулур. Бу
склеродермија хәстәлији кол
дүјүнләринин әмәлә кәлмәси
ашыр ки, бу да Тибјерж-Вејссенбах синдрому кими мә

дуд склеродермија (Sclerodermia Circumscripa). Дәри
ән чох көвдә наһијәсиндә бир вә
нечә јердә баш верир. Бу вахт
әһдуд бир саһәдә бәркијир, рән-
ләф кими ағарыр, бә'зән орада
нтләшмә, јахуд телеанкиоактази-
лә кәлир. Әксәр һалда зәдәнин
сы даирәви, сәрһәдләри исә кәс-
ур. Чох вахт онун әтрафындакы
2-3 мм ениндә көјәрир. Мәһдуд
дермијада зәдәнин көјүмсов дә-
ағы (Jilas ring) әһатә олунмасы-
агностик әһәмијјәти вардыр.

Мәһдуд склеродер

рафларын склеродермијасы
lerodactilia).

стәлик әсасән әлләрдә, ајагларда вә үздә, әксәр hal

клеродактилија

О чох сојуг вә ачыг гәһвәји-түн
дәф рәнкиндә олур. Бармаглар
рәкәт етмир вә ад
јарымбүкүлмүш вәзијјәтдә галы
ырнаглар гуш чајнағы кими уза
Бә'зән бармагларын ахырынчы
лангаларында дистрофија баш
дијиндән онлар гисмән назили
көдәлир.

Үздә дәри хејли дартылыр, h
кәтсиз олур, бурун узаныр, дода
бүзүлүр, гырышыр вә с.

Әлләрин склеродермијасы з
ән бармагларда Рејно хәстәлији әламәтләри, ејни зама
з мүшаһидә олунур. Хәстәлијин бу ағырлашмасы Вин
индрому адланыр.

лы склеродермија (Sclerodermia linearis).

родермијанын бу формасы јухарыдан ашағыја доғру
паралел кедән бир нечә атрофијалы золаглардан иба
и орта һесабла 2-4 мм олан бу золаглар хејли узун о
түјүнүн алын, додаг, көкс, гарын вә буд наһијәләри
олунур.
ләнмә чох вахт Истенко-Кушинг синдрому заманы мү
унур.

опатолокија. Патоложи просес әсасән хүсуси дәридә
ада бирләшдиричи тохумалар, хүсусән коллакен лиф
ир. Хәстәлијин башланғычында бир гәдәр шишкинли
ластлардан, лимфоситләрдән, плазмаситләрдән вә тос
ләрдән ибарәт инфилтрат нәзәрә чарпыр. Бундан ба
дәридә ендо вә периартрит вә флебит мүшаһидә олу
ар дәриүстү, хүсуси дәри дәриалты пиј тәбәгәси, түк,
әзиләри атрофијалашыр.

лоз. Јухарыда јазылан клиник шәкил әсасында диаг
әтинлик төрәтмир.

, "С", "Д2"), витаминләри, һормонлар (АКТҺ, предни
синолон, дексаметазон, адрезон), пирамидон, бутади
, пиразолидин вә с. мәсләһәт көрүлүр.
ли мүаличә үсулларындан стероид мәлһәмләри (си
ортен, флүсинар вә с.), исти ванналар, диатермија, с
ә'јин олунур. Курорт мүаличәси дә мәсләһәтдир.

рматомиозит (Dermatomysitis).

хәстәлик һаггында илк дәфә 1863-чү илдә E.Wagner 1
исә V.Potain јазмышдыр. Хәстәлик бүтүн јашларда мү
унур. Лакин гызларда вә чаван гадынларда даһа чох тә
р. Дәринин коллакен лифләри вә әзәлә тохумаларыны
дәләнмәси илә тәзаһүр едән бу хәстәлик бөјүк колла
на аиддир. Дерматомиозит ағыр кедишли хәстәликди
иолокијасы вә патокенези. Дерматомиозитин етиоло
токенези индијәдәк өјрәнилмәмишдир. Хәстәлијин би
ксион хәстәликләрдән (тонзиллит, фаринкит, отит, гы
-бағырсаг инфексион хәстәликләри вә с.) сонра баш ве
ксион нәзәријјәнин әмәлә кәлмәсинә сәбәб олмушду
ашга дерматомиозитли хәстәләрин анамнезиндә анки
ирит, ендокардит вә с. ревматоид хәстәликләр олду
да дерматомиозит аутосенсиблизасијалы, јахуд аллер
лик һесаб едилир. Һазырда белә күман олунур ки, де
т әзәлә тохумалырынын вә дәринин организмдә кед
бир патоложи просесә гаршы биркә реаксијасы нәти
әлә кәлир. Сојугдәјмә, сулфаниламидләр, һормонла
лијин баш вермәсиндә патокенетик әһәмијјәт кәсб ед
иник шәкил. Дерматомиозит адәтән тәдричән баш
хәстәләрдә илк әввәл үшүтмә, гыздырма, әтрафларда
лар, јорғунлуг вә с. үмуми әламәтләр мүшаһидә олун
ә'зән дә хәстәлик гәфләтән башланыр. Бу заман хәстә
әтли баш ағрысы, баш кичәлләнмәси, өкүмә, гусма,
шиддәтли ағрылар, үшүтмә, гыздырма (39о-40о) мүш
р. Көстәрилән үмуми әламәтләрә тезликлә үзүн дәри
илә көз әтрафында, јанагларда гызарты, шишкинлик
иоектазија әлавә олунур. Чох кечмәдән көстәрилән м

зәдәләнмәләри илә јанашы дерматомиозитли хәстәл
ессив әзәлә зәифлији, адинамија мүшаһидә олунур.
дә бүтүн скелет әзәләләри зәдәләнә биләр. Лакин јух
рын проксимал енинәзолаглы скелет әзәләләри даһа
ир. Она көрә ки, дерматомиозитли хәстәләрдә әтраф
әвдәнин һәрәкәти мәһдудлашыр, чәтинләшир, онлар
вә өзүнәгуллуг мәсәләси хејли чәтинләшир. Контра
ә кәлир. Удлағын, гыртлағын әзәләләри хәстәлијә ч
да данышыг вә гида гәбулу етмәк просеси позулур. М
нкторлар зәдәләндикдә исә хәстәләр сидик вә нәч
илмирләр.
атомиозит бә'зән селикли гишалары (стоматит, хеј
ирит, екзофталм вә с.) вә ојнаглары зәдәләјир. Дах
рдан тәнәффүс органларыны (трахеит, бронхит, ал
к-дамар системини (миокардит, ендокардит), бәјрәкл
арачијәри, лимфа вәзиләрини вә сүмүк системини (ос
дәләјир. Бә'зән дерматомиозитли хәстәләрдә калси
ссәли шишләр дә мүшаһидә олунур.
патолокија. Хәстәлијин тәзә очагларында, һистопат
шиклик еритематозу, јахуд хроники дерматити хатыр
ада епидермис назикләшир, дермада исә шишкинлик
лифләрин сәпәләнмәси мүшаһидә олунур. Кәһнә о
ллакен лифләр кобудлашыр, һомокенләшир вә скле
Дәринин ган дамарларынын диварлары галынлаш
ы пиј тәбәгәсиндә тәзә очагларда лимфоситар инфил
нә очагларда исә фиброз вә калсификасија мүшаһ
әдәләнмиш әзәләләрдә илтиһаб вә декенерасија әлам
әрә чарпыр.
ши. Дерматомиозит әсасән кәскин вә ағыр кедишлидир
ддәтиндә өлүмлә нәтичәләнир. Бә'зән дүзкүн мүал
ндә узун мүддәтли ремиссија алыныр.
оз. Типик һалларда дерматомиозитә диагноз гојмаг би
тинлик төрәтмир. Көзләр әтрафында вә јанагларда
ызарты, шишкинлик, јухары әтрафлардакы дәјишикл
әнин ümуми ағыр вәзијјәти вә с. дүзкүн диагноз гојм
ир. Дерматомиозити системли склеродермијадан вә

лмалыдыр. Белә ки, бурада стероид гормонлар, АКТГ
ик, малјаријаәлејһинә дәрманлар, витаминләр вә
кәмләндиричи мүаличәләр апарылмалыдыр. Стероі
лар (преднизолон, триамсинолон, дексаметазон вә с
сындан башланыб узун мүддәт давам етдирилмәлидир

ДӘМРОВЛАР

ырмызы јасты дәмров (Lichen Ruber planus).

ырмызы јасты дәмров чох кушәли јасты вә сәдәфтәк
ı мономорф дүјүнчүкләрдән ибарәт дәри хәстәлијиди
тиолокија вә патокеџез. Гырмызы јасты дәмровун етио
ә патокенези индијә гәдәр мүәјјән дејилдир. Лакин б
нечә нәзәријјә сөјләнилмишдир. Бунлардан биринчиси
нәзәријјәдир.
әркәмли рус алимләриндән А.Г.Полотебнов, Т.П.Па
рмызы јасты дәмровун синир системи илә әлагәдар о
әјләмишләр. Гырмызы јасты дәмровлу хәстәләрдә би
р системи позғунлугларынын олмасы, онларын бә'зән
олајы рентгентерапија илә мүаличә олунмасы, сәпк
ән синир шахәләри јолу үзрә сәпмәси әсасында гы
ı дәмрову синир системи илә әлагәләндирирләр.
икәр груп алимләр белә мүлаһизә едирләр ки, гырмыз
ров сүзүлән вируслар тәрәфиндән төрәдилир. Хәстәл
ајыз ајларында артмасы, бу хәстәлијин гырмызы јаст
у хәстәләрә гуллуг едәнләрдә, бачы-гардашларда, би
јан гоһумларда баш вермәси, пенинсиллинлә мүаличә
нәтичә вермәси вә с. гырмызы јасты дәмровун инф
сына сүбутдур. Лакин белә бир төрәдичи индијә гәдәр
финдән тапылмамышдыр.
линики шәкил. Гырмызы јасты дәмров дәри өртүјүнү
ләриндә вә ағыз бошлуғунун селикли гишаларында м
лунур. О ән чох ашағы әтрафларын ön сәтһләриндә,
фларда, чијинләрдә, ағызын селикли гишаларында р
Гырмызы јасты дәмров гашынан дүјүнләрин әмәлә к

арпыр. Дүјүнчүкләр дәри сәthиндән бир гәдәр габар
ри кәскин олур. Бөјүк дүјүнчүкләрин сәthиндә бә'зән
вә тор кими кәсишән хәтләр (уикхем тору) мүшahи
у хәтләр дәнәли тәбәгәнин гејри-мүсави галынлашма
ндә әмәлә кәлир. Дүјүнчүкләрин мәркәзиндә адәтән
lella) олур.

үкләр әввәлчә ачыг гырмызы рәнкдә олур, лакин сон
рын рәнки түндләшир вә бадымчан рәнкини алыр. Сә

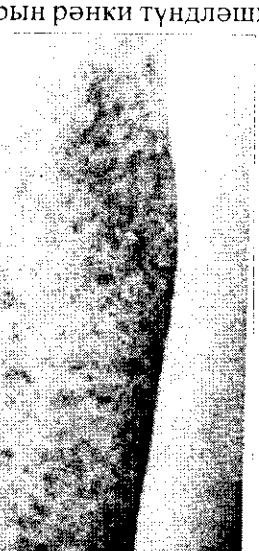

зы јасты дәмров

ләри илк вахтлар hамар ол
дүјүнчүкләрин сәthи сонралар
пәкләнир.

Мүаличәсиз галмыш хәстәл
бир нечә ај узаныр.

Субјектив әламәтләрдән гырм
зы јасты дәмровда гашынма мүш
hидә олунур. Бу гашын
бә'зиләриндә аз, дикәрләриндә
шиддәтли олур. Гырмызы јас
дәмровлу хәстәләрдә синир систе
тәрәфиндән бир сыра позғунлуг
гејдә алыныр. Онларда hәссасл
гашынма нәтичәсиндә баш вер
хырда сыјрынтыларын јериндә
хәтт бојунча дүјүнчүкләр әмәлә
лир ки, буна да изоморф реакс
дејилир (Кобнер феномени).

Надир hалларда гырмызы јас
дәмров дәри өртүјүнүн бир чох
hәләриндә, о чүмләдән селикли
шаја јајылыр вә еритродермија ве

бошлуғунун селикли гишасында гырмызы јасты дәмр
хәтләрин кәсишмәсиндән ибарәт торлар төрәдир.
дәтән селикли гишада олмајан дәнәли тәбәгәнин ин
н әмәлә кәлир.

зы јасты дәмровун кедишиндә бир нечә клиник фор

адымчан рәнкиндә олур. Зијиләбәнзәр гырмызы дәмр
и гашынма верир вә мүаличәјә инаддыр.

иври гырмызы дәмров (Lichen ruber acuminatus). Сивр
чүкләрин әмәлә кәлмәси
гырмызы дәмрову хара
едир.

Зијиләбәнзәр гырмызы дәмров

Дәри өртүјүнүн мәһдуд
һијәсиндә күмбәзәбәнзәр
чүкләрин әмәлә к
күмбәзәбәнзәр гырмызы
адланыр.

Атрофијалы гырмызы
(Lichen ruber atrophicans).
лијин бу формасында габ
лар нисбәтән јасты олур.
дәри сәтһиндән азачыг га
Чох кечмәдән кичилир в
дәри сәтһиндән ашағы ен
мин дүјүнчүкләрин јерин
дымчан рәнкиндә атрофиј
кәләр галыр. Зәдәләнмә
синдә јүнкүл гашынма
ныр.

ә'зән гырмызы јасты дәмровун дүјүнчүкләри вә пил
индә, һабелә сағлам дәри наһијәсиндә вә селикли гиш
рчуглар әмәлә кәлир. Бу заман хәстәнин үмуми в
ағырлашыр. Хәстәлијин бу формасы судурлу гырмы
Lichen ruber bullosa) адланыр.

едиши. Гырмызы јасты дәмров тутмаларла кедир. Ту
гашынма артыр вә јени дүјүнчүкләр әмәлә кәлир.
а хәстәләрдә зәифлик, јорғунлуг, јухусузлуг, баш ағр
сыра синир системи позғунлуглары мүшаһидә олунур.
бир нечә ај, јахуд бир нечә ил узаныр.

истопатолокија. Гырмызы јасты дәмровун јеткин дүјү
әм хүсуси дәрини, һәм дә епидермиси әһатә едир.
үјнуз, дәнәли вә тиканлы тәбәгәләр һесабына епидерм

јиндән дүјүнчүкләрин мәркәзиндә чәкәклик јараныр
рмисин әсас тәбәгәси нәзәрә чарпмыр. Епидермислә
инин сәрһәдләри позулмушдур. Хүсусән дәридә лим
ән вә бирләшдиричи тохума һүҹејрәләриндән ибар
ат мүшаһидә олунур. Инфилтратын тәркибиндә бә'
үҹејрәләрә дә раст кәлинир.

03. Хәстәләрдә клиники шәкли әсасында диагноз г
ән сифилис дүјүнчүкләриндән диференсасија етмәк
ир. Сифилис дүјүнчүкләри даирәви, јахуд овалдыр, д
ән хејли габарыр вә мис рәнкиндәдир. Гырмызы ја
а исә дүјүнчүкләр чохкушәлидир, дәри сәтһиндән азаҹ
сәтһи јасты, мәркәз чәкәк олур вә парылдајыр, у
јни вәзијјәтдә галыр вә шиддәтли гашыныр. Сифил
ләры тез бир вахтда дәјишилир вә гашынма вермир.
бошлуғунун селикли гишасында сифилис дүјүнчүкл
ирәви, кәскин сәрһәдли ағымтыл рәнкдә олур вә бир-
ләшмир. Гырмызы јасты дәмровда исә бу әламәтл

лакија дилдә вә јанагларын селик гишаларында сәрһ
и-кәскин пиләкләр шәклиндә олур. Бә'зи чәтин һаллар
ложи тәдгигат мәсәләни һәлл едир.

03. Нәтичә е'тибары илә хошакәләндир. Лакин бә'з
чох узаныр вә арабир ресидив верир.

чә. Һал-һазырда мүаличә антибиотикләрлә, маљарија
әрманларла, һормонларла вә витаминләрлә апарыл
тикләрдән пенисиллин (10-20 мл); дахилә тетрасикли
н, ауромисин, террамисин, витасиклин вә с. јахшы нәт

ријаәлејһинә дәрманлардан резохин, хлорахин дифосф
әдилир.
гырмызы јасты дәмровун мүаличәсиндә преднизо
лон, АКТһ-да мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур.
зы јасты дәмровлу хәстәләрдә мәркәзи синир систе
ән бир сыра функсионал позғунлуглар мүшаһидә олу
онларын гајдаја салынмасы үчүн мүтләг мүаличә ап
ыр. Бу мәгсәдлә бром, һипноз, узадылмыш физиолоҹ

дылыр вә скалпеллә гашыныр. Әмәлијјат бир нечә дә
едилир. Һәр күн, јахуд күнашыры, чәми 6-8 сеанс апа
М.Шәмсәддински).

ПУЛЛУ ДӘМРОВ (Psoriasis).
(Досент С.Һ.Кәримов)

сориаз кими мә'лум олан пуллу дәмров дүнјанын бүтү
ндә кениш јајылмыш арабир ресидив верән хроник
әлијидир. О, асанлыгла гопарылан күмүшү габыгларла
дермаепидермал папулаларын сәпки шәклиндә әмәлә
лә тәзаһүр едир.

тиолокија вә патокенез. Псориазын етиолокијасы инд
дәгиг өјрәнилмәмишдир. Лакин бу саһәдә бир чох нәз
сөјләнилмишдир. Бунлардан ашағыдакылары кәс
.

еврокен нәзәријјә. Һәлә кечән әсрин ахырларында А.Г
ев псориазы дәринин бә'зән ирси јолла кечирилән
әлији кими тәсвир етмишдир. П.В.Николски вә Т.П.
иазын мәнфи емосиалардан, зеһни јорғунлугдан, физи
икдән сонра баш вермәсини ирәли сүрүрдү. Алимләр б
иазын етиолокијасында мәркәзи синир системинин ф
позғунлуғуна бөјүк әһәмијјәт веридиләр. Һазырда
ки, бә'зи псориазлы хәстәләрдә мәркәзи вә векетати
еми тәрәфиндән бир сыра функсионал позғунлуглар
хәстәләрин мүаличәсиндә һипнотерапијанын мүсбәт
вә биоложи актив маддәләрин (һистомин, сер
иллолин, катехоламин, кининләр вә с.) мүбадиләсинин
, онларын тә'сиринин зәифләмәси вә с. буну бир даһа
. Буна бахмајараг һазырда неврокен нәзәријјә псо
локијасы дејил, онун патокенези кими гәбул олунур.

ндокрин нәзәријјәси. Псориазын ендокрин вәзиләрин
из, бөјрәкүстү, галханвари, чинсијјәт вә с.) функсион
углары илә әлагәси чохдан мә'лумдур. Һамиләлијин б

ләр мүбадиләсинин позулмасы нәзәриҹәси. Псориаз за
ләрдә һәм дәридә, һәм дә бүтөв организмдә шәкәр вә
холестерин мүбадиләсинин позулмасы вә с. һазы
и дејил, патокенетик әһәмиҹәт кәсб едир.

нәзәриҹәси. Псориазлы хәстәләрин зәдәләнмә очаг
вә органларындан алынмыш материалда ади чисимлә
фик әксчисимләрин тапылмасы, вирусларын култура
нмасы, онларын лаборатор һејванларына експеримен
улмасынын мүсбәт нәтичәләри әсасында Леденбе
н, А.М.Кричевски вә башгалары белә һесаб едирләр
ын етиолокијасы вирусдур. Псориазын һәр һансы бир
финдән төрәдилмиш инфексион хәстәлик олмасыны х
морфоложи елементләринин кедишиндә дә көрмәк ол
хәстәлијин кедишиндә зәдәләнмә очагларынын мәр
фа јајылмасы, онларын мәркәздән сағалмасы, систем
хроники инфексија очаглары илә әлагәси вә с. псориа
сы бир инфексион хәстәлик олмасына сүбутдур. Ла
ын етиолокијасы кими тәсвир олунан "вируслары" h
кәшф етмәмишдир.

нәзәриҹә. Бир аиләнин бир нечә аилә үзвләриндә псор
алынмасы ирси нәзәриҹәнин јарапмасына сәбәб олм
әҹҹән олунмушдур ки, сағлам валидејнләрдән бир у
урса, икинчи ушағын псориазла хәстәләнмәси 17% т
. Әкәр валидејнләрин бири псориазла хәстәдирсә, уш
әстәлији 25%-ә чатыр. Һәр ики валидејнләрин хәстәл
да 60-75% псориаз верир.

илә дејәндә аталар, аналар, бабалар, нәнәләр, улу ба
, гоһумлар вә с. 2, 3, 5, 6 нәсил көтүрүлүр. Бә'зән
к дејил, она мејиллик нәсилдән-нәсилә кечирилир. Бе
иләви псориаз 20-40% хәстәләрдә мүшаһидә олунур. П
инант јолла нәсилдән-нәсилә кечирилир.

ксион-аллеркик нәзәриҹә. Бу нәзәриҹәни Ј.К.Скрипки
апова ирәли сүрмүшләр. Мүәллифләрин фикринчә
ох хроники инфексија очагларындан (хроники тонзил
кина, пневманија вә с.) сонра, һабелә мә'лум вә ки

лоанатоксинин мүсбәт нәтичәләри вә с. әсас верир к
инфексион-аллеркик хәстәлик һесаб едилсин. Беләлик
а белә күман олунур ки, псориаз һәр һансы вирусун
оорганизмләрин-стафилококкларын вә стрептококк
ккәб гурулушуна, јахуд онларын токсининә гаршы ор
аллеркик реаксијасынын тәзаһүрүдүр.
карыда јазыланлардан мә'лум олду ки, псориазын ети
әлә дәгиг өјрәнилмәмишдир. Лакин бу саһәдә ишләр
Һазырда күман олунур ки, псориаз чохсәбәбли хәстәл
әси јолла, доминант үсулу илә нәсилдән-нәсилә өтү
да мәркәзи вә вегетатив синир системинин, ендокрин в
ункцијасынын, маддәләр мүбадиләсинин гисмән позу
ики инфексија очагларынын тә'сири вә с. патокенети
т кәсб едир.

иник шәкли. Пуллу дәмров, јахуд псориаз дәри өрт
наһијәләриндә баш верә биләр. Лакин, о даһа чох јух
ы әтрафларын харичи сәтһләриндә, мономорф папула
етрик шәкилдә әмәлә кәлмәси илә башланыр. Хәстәли
кедиши заманы дырнаглары, ојнаглары зәдәләјир, е
ија верир.

ориазын илкин клиники тәзаһүрү епидерма-дермал п

дыр. О, 1-2
јүклүјүндә,
ви шәкилдә,
олуб дәри с
дән бир гәд
барыр,
башланғычд
гырмызыдыр
Сонралар
бөјүјүр, рән
гәдәр солур,
рыр, мәркәз
сәси аг-к
кәпәкләрлә

шәклиндә олур, пиләкләр верир.

азын бу дәврүндә она диагноз гојмаг үчүн үч симпт
дир: 1. "Мум ләкәси" феномени-псориаз папулаларын
әмәлә кәлмиш күмүшү кәпәкләр мум ләкәсини хать
Псориаз, јахуд башланғыч пәрдә-кәпәкләр гопарыла
а онларын алтында нәмли ашынма (ерозија) ашк
Һәмин ерозијанын сәтһини бир гәдәр гашыдыгда н
нахма әмәлә кәлир. Бу үч симптом псориаз үчүн сәчиј
Бундан башга псориазын кедишиндә сағлам дә
нин хырда зәдәләнмәси, сүртүнмәси изоморф реакси
еномени әмәлә кәлир ки, бу да псориаза диагноз гојм
мә көмәк едир. Көстәрилән изоморф реаксија мүваф
ләнмәсиндән 7-9 күн сонра әмәлә кәлир. Лакин бу м
5-азала биләр. Псориаз хәстәлији заманы хәстәләр мү

Фигурлу псориаз

јән дәрәчәдә гашынмад
шикајәт едирләр.

Псориаз сәпкиләринин
дишиндә бир чох клиник мә
һәләләр мүшаһидә олун
Хәстәлијин папулалары санч
башы бөјүклүјүндә олдуг
она нөгтәвари псориаз (ps
iasis punctata) дејилир. Папу
лар мәрчи бөјүклүјү
чатдыгда о мәрчивари псор
(psoriasis lenticularis), јах
дамчывари псориаз (psoria
guttata), онлар сиккә бөјүклү
нә чатдыгда сиккәвари п
риаз (psoriasis numilaris).

Зәдәләнмә очагларын
үзәриндә һәддиндән артыг
пәкләнмә олдугда (ps. lic
noidss spinulosa), зијиләбәнз
кәлә-көтүр сәтһи олдугда (
Verrucosa) адланыр. Псор

чәсиндә екземалашыр (ps. ecrematisata).

сориазын кедишиндә бир нечә клиники формалар
мушдур. Онлардан ашағдакылары кәстәрмәк олар:

Фолликулјар псориаз (PS. follicularis). Хәстәлијин наді
олунан формасыдыр. Бу заман псориазын конусшәкі
лары түк фолликулларынын әтрафында әмәлә кәлир.
кәзиндән түк кәчән ити учлу елементләрдән ибарәтд
риазын фолликулјар папулала-
н чох көвдәнин јухары hаhијә-
ндә әмәлә кәлир. Бу папулалар
ән сәпәләнмиш, бә'зән исә
лашмыш hалда мүшаhидә олу-

**Острисеашәкилли псориаз (Ps.
aciea).** Хәстәлијин бу кедишин-
сориазын сиккәвари папулала-
бир нечә гат ексудатлы
кләрлә вә гангарышыг гарт-
а өртүлүр, ади псориаздан
ли олараг кәпәкләнмир.

Рупијашәкилли псориаз. Хәс-
јин бу формасында псориазын
лалары ексудат, ирин, гангары-
галын гартмагларла өртүлүр.
риазын ағыр формаларында тә-
р олунур.

Дирсәкдә псориа

Пустулјоз псориаз. Хәстәлијин кедишиндә пустулјоз п
и әhәмијјәт кәсб едир. Бу форманын ики клиник типи в
ар Зумбуш (Zumbusch) вә Барбер (Barber) типләриді
и тип пустулјоз псориаз бә'зән биринчили башласа да
а ади, јахуд интертрикиноз псориаздан инкишаф еди
ын Зумбуш типи организмин ағыр хәстәлијидир. Башл
ли мигдарда еритематоз очаглар әмәлә кәлир, онлар
әтдә бүтүн дәри өртүјүнү әhатә едир, диффуз инфилт
стулјоз очаглар әмәлә кәтирир, сарымтыл рәнкдә и

пкиләр шәклиндә әмәлә кәлмәси илә башланыр, сонр
р бәјүјүр. Пустулаларын ичәрисиндәки ифразат адәт
ур. Дәри өртүјүнүн дикәр наһијәләриндә ади псори
и мүшаһидә олунур.

ләрин псориазы (Psoriasis intertriginalis). Бүкүшләр
ты чухурлар, гасыг вә ома бүкүшләри вә с.) баш верм
аз папулалары сүртүнмә нәтичәсиндә тез бәјүјүр, галь
әрһәдләри кәскин, сәтһи ал гырмызы олур, сулань
ә, ади сүртүнмә нәтичәсиндә әмәлә кәлмиш дермато
ыр. Лакин бу хәстәликдә зәдәләнмә очаглары бүкү
дән хејли кәнара чыхыр вә ади псориаз кәпәкләнмә

тоид псориаз (Psoriasis eczematoides). Псориазын бу фо
ох биртәрәфли олур, балдырын өн сәтһиндә, пәнчәни
әсадүф олунур. Зәдәләнмә очагларында дәри гызары
ыр, үзәриндә полиморф сәпкиләр мүшаһидә олуну
быглар, гартмаглар, ерозија, суланма вә с. көрмәк олу
Зәдәләнмә очағынын сәрһәдләри кәскин олур. Бел
стәлик микроблу екземаны хатырладыр.

бәнзәр псориаз (Psoriasis Verrucosa). Адәтән балдыр-пә
әк ојнагларынын үст сәтһләриндә, пәнчәләрин вә әлл
дә мүшаһидә олунур. Бурада псориазын ади сиккәва
ры бә'зән бир-бирилә бирләшиб хејли саһәни әһат
мүддәт даими гычыгланма, сүртүнмә нәтичәсиндә h
аја уғрајыр, зијиләбәнзәр чыхынтылар верир. Мүалич
р.

тик еритродермија (Erytrodermia psoriatica). Күма
, псориатик еритродермија бир сыра екзокен вә ендоке
н тә'сири нәтичәсиндә әмәлә кәлир. Екзокен амилләр
гычыгландырычы дәрманларла мүаличә әсас јер туту
ј јерли мүаличә кими ишләдилән һормонлары, гатран в
аратларыны, ренкенотерапијаны вә с.ни көстәрмә

әрдә иммуноложи көстәричиләрин ашағы сәвијјәдә о
арда аллеркик реаксијанын хејли артмасы, емосиона
лар вә с. ендокен амилләрә аиддир.

бир гәдәр галхыр, ојнагларда вә әзәләләрдә агр
риатик еритродермија заманы дахили органларда б
шикликләр мүшаһидә олунур. Бронхит әламәтлдәри,
, сидикдә зүлал тапылыр, лејкоситләр азалыр вә с.
Псориатик еритродермија сағалдыгда јеріндә ади пс
улалары галыр.

Псориазын локализасијасы. Дәри өртүјүнүн елә бир
ур ки, орада псориазын морфоложи елементләри әм
ин. Белә күман олунур ки, онлар габагчадан дәри ө
һансы бир наһијәсинә механики, физики, кимјәви гы
ычыларын вә дерматозларын тә'сири нәтичәсиндә ба
зән буна ендокен амилләр дә сәбәб ола биләр. Лакин
морфоложи елементләри ән чох јухары әтрафларын
ләриндә, дирсәкләрдә, ашағы әтрафларын өн сәтһ
ләрдә, башын түклү һиссәсиндә вә с. тәсадүф олунур.
риазын морфоложи елементләри көстәрилән наһиј
ласа да чох кечмәдән дәри өртүјүнүн дикәр наһиј
лыр. Хәстәлик сағаларкән ону морфоложи елементл
дә вә дирсәкләрдә узун мүддәт гала биләр.
Башын түклү һиссәсиндә псориазын морфоложи елем
ы-ајры зәдәләнмә очаглары кими тәзаһүр едир. Бу зә
гларынын бәјүклүјү сиккәдән овуч ичинә гәдәр олур,
и кәскиндир; онлар дәри сәтһиндән бир гәдәр габары
ир, әтраф даирәсиндә гырмызы һашијә мүшаһидә
ә һалда псориаза диагноз гојмаг хејли чәтинлик төрә
дәри өртүјүнүн башга наһијәләриндә типик псориаз
инин тапылмасы вә зәдәләнмә очагларында хәстә
птомунун алынмасы әсасында асанлыгла диагноз гој
н түклү һиссәсиндә диффуз псориаза диагноз гојмаг
дир. Бу заман псориаз башын бүтүн түклү һиссәси
р, хејли кәпәкләнир, зәдәләнмә очаглары башын түк
дән алын, кичкаһ, гулаг сејванынын һамар дәрисинә
рада зәдәләнмә очагларынын сәтһи ал гырмызы рәнг
кәпәкләнир. Башын түклү һиссәсинин псориазы заман
ин морфоложи елементләри дәри өртүјүнүн башга наһ
дә јајылыр ки, бу да диагнозу хејли асанлашдырыр. П

тирир. Бурада псориаз бə зəн кəпəкləнəн диффуз инф
башланыр, чох кечмədən бүтүнлүклə овучларын ичəрі
гларын алтыны əhатə едир. Сəthи кəлə-кəтүрдүр, бə
нир, бə'зən дə галын бujнуз күтləси илə өртүлү о
н, ajагларын hərəкəти позулур.
агларын псориазы хəстələрин 20-21%-дə тəсадүф олу
мүəjjən олунмушдур ки, дырнагларда псориаз үч кли
кедир. Онлардан ən чох тəсадүф олунаны дырнаг ləв
əриндə нəгтəвари чəкəкликləрин əмəлə кəлмəсидир
үскүjүн сəthи илə мүгajисə едирlər. Бу нəгтəвари чəк
бə'зən jан-jана чəркə илə дүзүлүр вə бир, jахуд бир н
ləвhəсиндə тəсадүф олунур. Псориаз дырнагларда л
инда да тəсадүф олунур. Бу заман дырнаг ləвhəсинин
аметри 2-4 мм олан ləкələр баш верир. Онларын сəрh
скин, рəнки сарымтыл-боз олур вə дырнаг ajпарасы
ғында узун мүддəт галыр. Псориаз дырнагларда они
əклиндə дə мүшahидə олунур. Бу заман дырнаг ləвhəч
ынлашыр, jығышыр, бүзүшүр, сəрбəст hиссəсиндən
кими узаныр.
органларда псориаз хəстələрин 23-37%-дə мүшah
Кишиlərдə чинсиjjəт үзвүнүн башында, пүлүjүн дах
ə, гадынларда исə кичик чинсиjjəт додагларынын да
рləшən псориаз папулалары бujнуз тəбəгəси илə өрт
пəкləнмир. Онларын сəthи hамардыр, парылдаj
рəнкдə олур, субjективə əламəтləри олмур.
ли гишаларын псориазы хəстələрин 2,6-18,4%-дə г
шдыр. Ағыз бошлуғунун селикли гишаларында - орд
амагда, додагларда, уретрада, сидик кисəсиндə, дүз
а, гадынларын доғуш jолунда, сервикал каналда вə с.
олунур. Селикли гишаларда псориазын морфоло
əри даирəви, jахуд золаг шəклиндə көjүмтүл гырмы
розиjалардан ибарəт олур, субjективə əламəтləри олм
ларын псориазы. Ojнагларын псориаз зədələнмəлə
рин 5-14%-дə əсасən кишиlərдə мүшahидə олунур.
наглар шишир, ағрыjыр, hərəкəти мəhдудлашыр, jа
лоз баш верир. Псориазын ojнаг зədələнмəси үч форм

иновиал вә синовиал-сүмүк зәдәләнмәләриндә просс
ојнаглара јајылыр, анкилозла нәтичәләнир, узун сүр
лик верир. Ојнагларында псориаз олан хәстәләрин дыр
әкмән зәдәләнир.

сориазын кедиши. Псориазын папулалары көзләнил
верир. тәдричән бөјүјүр, јени папулалар әмәлә кәлир,
лалар дәри өртүјүнүн бир чох нанијәләрини әнатә ед
лар бөјүдүкчә онларын мәркәзи һиссәси күмүшү кәпә
лүр, кәнар даирәси исә ал гырмызы галыр. Хәстәләрд
сәпкиләрин баш вермәси вә мөвчуд папулаларын әтр
асы-бөјүмәси псориазын прогрессив мәрһәләси кими м
Псориазын белә прогрессив артмасы бир нечә һәфтәд
аја гәдәр давам едә биләр. Сонралар тәзә папулалары
әлмәси јајаныр, онларын сәтһи күмүшү кәпәкләрлә т
р. Папулаларын әтрафындакы гырмызы даирә ләғв олу
р артыг әтрафа јајылмыр. Бу заман папулаларын әтра
доатрофија даирәси әмәлә кәлир ки, бу да хәстәлијин
мәрһәләсини көстәрир. Псориазын стасионар мәрһәлә
һәфтәдән бир нечә аја вә һ илә гәдәр узана биләр. Псо
ссив мәрһәләсиндә папулаларын үзәриндәки күмүшү
әмизләнир, сорулур, ағ ләкәләр бурахмагла гуртары
сағаларкән онун папулаларынын јеріндә галмыш ағ л
иатик лејкодерма кими мә'лумдур.

јд етмәк лазымдыр ки, псориазын ади кедиши көзлә
кәскинләшә биләр. Стасионар
паларла јанашы, прогрессив па-
лар да баш верә биләр. Псориа-
кедишиндә кәскинләшмә бир
дәфә ола биләр. Белә һалларда
әлик хејли узаныр.

сориазын сәпкиләри там сору-
кедир, хәстәлик клиник сағал-
а гуртарыр. Лакин бә'зән
иләрин әсас һиссәси сағалыб
рса да, дирсәкләрдә "нәвбәт-
папулалар илләрлә галыр. Псо-

лунур. Бујнуз ләвпәчикләри арасында пава олдуғу
күмүшү рәнк алыр, мум ләкәси кими көрүнүр (мум лә
ени). Онларын үзәрини кибрит чөпү васитәсилә гашыд
ми асанлыгла овхаланыр. Бундан башга дәри мәмәчик
мисин мәмәчикләр арасы саһәјә хејли узаныр. Һәмин
әрин үзәриндә епидермисин дәрин тәбәгәләри нази
чөпү илә бир гәдәр гашыдыгда пәрдә кими асанл
псориаз пәрдәси феномени) вә нөгтәвари ганахма (нө
нахма феномени) мүшаһидә олунур, бу да псориазын д
а һәлледичи рол ојнајыр.

гноз. Псориазын сәчијјәви үч симптому (мум ләкәси,
рдәси вә нөгтәвари ганахма) әсасында асанлыгла диа
. Бә'зән екземадан вә себорејадан диференсә етмәк ла
Псориазын сәпкиләри мономорфдур, сәчијјәви үч сим
гла алыныр: аз гашыныр, папулаларын сәрһәдләри
, сәтһи кәпәкләнир, суланма олмур. Екземада сәпк
рфдур, сәрһәдләри гејри-кәскиндир, суланыр, гашы
јада бу хәстәлијә мәхсус сарымтыл гартмаглар мүша
, түкләр сејрәлир вә с. Һәр һалда псориазы дикәр ох
озлардан диференсасија етмәк мәгсәдилә зәдәләнмә с
ин кәнарларында типик псориаз папулаларыны тапма
а псориазын үч феноменини ахтармаг лазымдыр.

гноз. Псориазын прогнозу нисбәтән хошакәләндир. Л
әлик узун сүрүр вә арабир ресидив верир. Псориатик е
ијада вә артропатик псориазда прогноз чиддидир.

личә. Үмуми вә јерли үсуллардан ибарәтдир. Үмуми
улларындан дахилә бром, новокаин, натриум-һипосул
лобулин (2-3 мл, һәфтәдә 2 дәфә) антиһистамин дәрма
ин, фенкарол, пипалфен, димедрол вә с.) һормонла
стероид һормонлар (преднизолон, полкортолон, триа
дексаметазон, метипред), витаминләрдән "А", "В12",
"С", "РР", "Д2" мәсләһәт көрүлүр. Сон вахтлар псори
әсиндә пирокенал мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур. П
25 МПД-дән башланыр, 2-3 күндән бир, әзәлә дахил
5-30 ијнә вурулур. Һәр ијнәдән сонра хәстәнин темпера
р. Беләликлә, сонракы пирокенал ијнәсинин вахты вә

сләһәт көрүлүр. Лакин һормонлардан узун мүддәт ист
олмаз. Башга индеферент мәлһәмләр вә пасталар да и
лар.

рапсориаз (Parapsoriasis).

иолокијасы мә'лум олмајан, узун сүрән хроники вә мүа
д дерматоздур. Морфоложи чәһәтдән парапсориаз гыз
әр, дүјүнчүкләр вә кәпәкләнмә илә тәзаһүр едир.
иолокија вә патокенез. Парапсориазын етиолокијасы
ези индијәдәк мә'лум дејилдир. Бир сыра ал
Машкиллејсон) парапсориазы инфексион хәстәлик
Лакин хәстәлијин амили һәләлик ачылмамышдыр. Л.
исә парапсориаза аллеркија хәстәлији кими бахыр.
рапсориазлы хәстәләрдә ган дамарлары чох асанлыг
ир. Она көрә дә парапсориазда дәри елементләринин с
р гәдәр гашыдыгда орада дәри ичәрисинә гансызма а
. Бу һал аллеркијалы васкулит кими тәсвир олунур. Од
да парапсориаз вә Шенлејн-Кенех синдрому бир-бири
әстәликләр һесаб едилир.
к шәкли. Парапсориазын бир нечә клиник формасы ме

ичывари парапсориаз (Parapsoriasis guttata).
стәлијин ән чох тәсадүф олунан формасыдыр. О адәт
үклү һиссәсиндән, үздән, овучлардан вә ајагларын алт
симметрик олараг көвдәдә, јухары вә ашағы әтрафл
ндә илтиһаб мәншәли хырда ләкәләрин әмәлә кәлмәс
аныр. Чох кечмәдән бу ләкәләр бир гәдәр инфилтратл
үнчүјә чеврилир. Сонралар онларын сәтһи назик га
үр. Вахт өтдүкчә јени-јени ләкәләр јараныр, онлар
синдә һәмин јолла инкишаф едиб габыгла өртүлүр. Нә
лкиләрин сајы хејли артыр вә сыхлашыр. Хәстәлији
дөврүндә хәстәләрдә санчаг башындан мәрчи бөјүкл
полиморф сәпкиләр мүшаһидә олунур.

рапсориаз папулаларынын сәтһини бир тәдәр ганс
псориазда олдуғу кими нәгтәвари ганахма дејил, дәр
лә гансызма (пурпура феномени) тәзаһүр едир.

ләквари парапсориаз (Parapsoriasis en plagues).
стәлијин бу формасында дәри сәпкиләри даирәви, он
олагшәкилли мәһдуд пиләкләрдән ибарәтдир. Онлар а
етрик олараг көвдә вә әтрафлар наһијәсиндә әмәлә
хт дамчывари парапсориазда олдуғу кими башын түкл
үз, овучлар вә ајагларын алты әксәр һалда сәпкиләрдә
.
рапсориаз пиләкләринин сәрһәдләри адәтән кәскин
рын сәтһи демәк олар ки, әтраф сағлам дәри сәтһинд
бармыр, орада хырда кәпәкләнмә мүшаһидә олунур.
ләкләрин сәтһи бир гәдәр тозланмыш кими көрүнүр.
әнки башланғычда ачыг гырмызы, сонралар исә түн
, һәтта гонур олур.
рапсориаз пиләкләринин сәтһини тәмизләдикдә кә
лтындан парлаг вә һамар саһә ашкар олур. Бир гәдәр
исә орада дамчывари парапсориазда олдуғу кими
исинә гансызма (пурпура феномени) баш верир. Хәст
ктив әламәтләри олмур.
хенли парапсориаз (Parapsoriasis lichinoides). Парапсор
рмасы санчаг башындан мәрчи бөјүклүјүнәдәк папула
ә кәлмәси илә тәзаһүр едир. Онлар адәтән группашма
бә'зән дә бир-бири илә бирләшәрәк торшәкилли мүх
олар әмәлә кәтирирләр.
рапсориазын илк елементи даирәви, јахуд овал шәк
аблы вә бир гәдәр бәрк консистенсијалы папула hеса
Онларын рәнки инкишаф мәрһәләсиндән асылы олара
ычда ачыг гырмызы, сонра гырмызы вә даһа сонра
ызы вә гонур олур. Папулаларын сәтһи әксәр һалда
вә сәдәф кими парылдајыр. Бә'зән дә кәпәкләнир. Со
кдән сонра папулаларын јериндә бир мүддәт пигмент
, бә'зән дә сәтһи атрофија галыр. Субјектив әлам
к олар ки, олмур.

вучлары, ајагларын алтыны, һәтта селикли гишалары
ир. Онлар әсасән папулалардан, пустулалар
хијалы вә некрозлу папулалардан ибарәтдир.
ин парапсориазын кедиши 1, 5, 3 ај давам едир. Бә'з
зана биләр. Хәстәлијин морфоложи елементләри де
, субјектив әламәтләр төрәтмир. Бә'зән хәстә јүнкүл
дан шикајәт едир.
ин парапсориаз сағаларкән јеріндә пигментли ләкәлә
алы чапыглар бурахыр.
ши. Парапсориаз узун сүрән хроники хәстәликдир. С
формасы тезликлә сағалса да бир нечә дәфә ресидив ве
опатолокија. Патоморфоложи әламәтләрдән епидерм
ратоз, паракератоз, акантоз вә спанкиоз мүшаһидә
ракератоз очагларынын алтында адәтән дәнәли тәб
кишаф едир, јахуд да о һеч олмур. Хүсуси дәринин
нда ган дамарлары кенишләнир вә ганла долу олур.
ын әтрафында лимфоситләрдән, епителиод вә тосгун
рдән ибарәт инфилтрат мүшаһидә олунур.
ноз. Дамчывары парапсориаз сифилис розеолаларын
арына чох охшајыр. Парапсориаз сәпкиләри узун сү
нир, мүаличәјә инаддыр вә сероложи реаксијалар мә
верир. Пиләкли парапсориаз себорејалы екземадан пи
з вә зәриф кәпәкләнмәси илә, бә'зән дә кәпәксизл
н зәиф илтиһаб вә инфилтратла, һабелә зәдәләнмә
һдудлуғу илә фәргләнир. Лихенли парапсориаз гырм
мрова чох бәнзәјир. Лакин сонунчу бәрк гашыныр,
чохкушәли вә парлаг олур. Парапсориазын бүтүн фор
, о чүмләдән кәскин формасыны сифилис сәпкиләрин
и реаксија нәтичәсиндә ајырмаг олар.
ноз. Үмуми сағламлыг үчүн тәһлүкәли дејилдир. Ла
пкиләри узун илләр давам едир. Кәскин парапсориаз
да ресидив верир.
ичә. Һелиотерапија, үмуми мәһкәмләдичиләрдән ба
өркмүш препаратлары: витаминләрдән - "А", "С", "
маљарија әлејһинә синтетик препаратлар вә с. мәсл

и өртүјүнү там әпатә едән, гызарты вә кәпәкләнмә
р едән илтиһаб мәншәли дерматозлара еритродермија
нларын кедиши адәтән бир нечә һәфтәдән бир нечә
узаныр. Еритродермијалар биринчили вә икинчили
нили еритродермијалар илк дәфә нормал дәридә баш в
или еритродермијалар исә бир сыра дерматозларын (ек
з, гырмызы јасты дәмров, пемфигус, лејкоз вә с.) ағ
үтүн дәри өртүјүнә јајылмасы нәтичәсиндә әмәлә кәл
ада јалныз биринчили еритродермијаларда дајанмаг м
ндур.

еол-бенјенин ресидив верән скарлатинајабәнзәр
раматив еритродермијасы.

арты вә кәпәкләнмә илә тәзаһүр едән бу еритродер
башланыр вә тезликлә бүтүн дәри өртүјүнү әһатә
в вермәјә мејл едән бу хәстәликдә хәстәләрин үмуми в
мәк олар ки, позулмур.
олокија. Хәстәлијин сәбәби дәрман маддәләри (мәрк
инин, солитсил туршусу, беллодон, тирјәк вә с.) зәһәр
зи инфексијалар, синир зәдәләнмәләри, сојугдәјмә
лунур. Бу заман еритродермија јухарыда көстәрилән а
әфиндән сенсибилизә олунмуш организмин реаксијас
аһизә олунур.
ник шәкли. Хәстәлик адәтән продромал әламәтлә
ыр. Бу заман хәстәләрдә баш ағрысы, үшүтмә-гызды
арда вә бә'зән мә'дә-бағырсаг позғунлуглары мүша
Температур 38-39оС-јә галхыр. 2-3 күндән сонра хәс
с әламәтләри јараныр. Бу вахт илк дәфә бүкүкләрдә г
рмызы ләкәләр әмәлә кәлир вә онлар тезликлә
үн бүтүн саһәләринә - үзә, әлләрә, ајаглара вә с. јајы
дән сонра дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә кәпәкл
ыр. Кәпәкләнмә илк вахтлар хырда, сонралар исә
и олур. Әлләрин вә ајагларын габығы бүтөв сојулу
ыкдә бә'зән түкләр төкүлүр вә дырнаглар зәдәләнир.
ын сәтһиндә көндәлән шырымлар әмәлә кәлир. Б

топатолокија. Хәстәлик заманы дерманын ган дамар
ләнир, онларын диварлары галынлашыр. Хүсуси дәр
ларында вә епидермисдә сулу шишкинлик, ган дамарл
рафларында инфилтрат, епидермисдә исә hиперкерато
ә олунур.

гноз. Хәстәлијә клиник шәклә әсасән диагноз гој
скарлатинаны диференсә етмәк лазым кәлир. Сонунч
дур, ресидив вермир.

гноз: Хоша кәләндир. Әксәр hалда из бурахмадан г
дәтән ресидив верир.

личә. Үмуми вә јерли үсуллардан ибарәтдир. Үмуми
әдбирләриндән: биринчи нөвбәдә ишләтмә дәрманы т
өклә мә'дә-бағырсаг тәмизләнмәлидир, гидаланма с
мәhсулларындан ибарәт олмалыдыр. Дахилә десенбил
ә зәhәрләнмә әлејhинә калсиум-хлорид, натриум-hип
скарбин туршусу, димедрол, бә'зән преднизолон т
. Јерли үсуллардан калиум перманганатын зәиф дези
чи мәhлулу мәсләhәт көрүлүр.

сон-брокун еритродермијасы
trodermia Vilson-Brock)

ымкәскин вә хроники формаларда мүшаhидә олунур. О
ллыларда олур. Хәстәлик насазлыг вә бир сыра јерли з
ләрлә тәзаhүр едир.

олокијасы. Мә'лум дејилдир. Бә'зән бу хәстәлик зәhәр
ни сарсынты, сојугдәјмә вә мә'дә-бағырсаг позғунлуг
синдә баш верир.

ник шәкли. Хәстәлик әксәр hалда бүкүкләрдән, бә'зә
үјүнүн гычыгланмаја мә'руз саhәләриндә гырмызы л
башланыр. Бу ләкәләр тезликлә бөјүјүр, бир-бири
шир вә чох кечмәдән бүтүн дәри өртүјүнү - үзү, бо
ары вә көвдәни әhатә едир. 5-10 күндән сонра бүтүн
нү парлаг гырмызы рәнк алыр, инфилтратлашыр вә к
Овучларда вә ајаг алтында дәри бөјүк саhәләрдә габ
дырнаглар вә түкләр төкүлүр. Елә хәстәл

н кенишләнмәси вә лејкоситләрдән ибарәт инфилтрас
исдә исә hиперкератоз вә паракератоз мүшаhидә олу
ноз. Клиники шәкли әсасында диагноз гојулур. Чәтин
кинчили вә скарлатинајабәнзәр еритродермијадан, hаб
ын гырмызы кәпәкләнән дәмровундан деференсә ет
ыр.
ноз. Шүбhәлидир. Дүзкүн вә мүнтәзәм мүаличә нәт
әстәлик сағала биләр.
ничә. Биринчи нөвбәдә хәстәјә ишләтмә дәрманы тә
вә гидаланма гајдаја салыныр. Гидаланма сүд вә би
арындан ибарәт олмалыдыр. Үмуми мүаличә мәгсәд
рә десенсибилизәедичи, антиhистамин, кортикостер
препаратлар тә'јин олунур. Јерли мүаличә үмуми јум
нналардан вә зәиф дезинфексијаедичи мәлhәмләрдән

нын гырмызы кәпәкләнән дәмрову
iasis rubra Hebra).

әлик дәри өртүјүнүн гуру гызартысы, кәпәкләнмәс
асы илә характеризә олунур.
локија мә'лум дејилдир. Бә'зи алимләр (Дарје, Мешш
) Һебранын гырмызы кәпәкләнән дәмровуну вәрәм
лә, ретикулозларла, сојугдәјмә вә с. илә әлагәләндир

ики шәкли. Хәстәлик гырмызы ләкәләрдән башлан
әдричән бөјүјүр вә сонралар бир-бири илә бирләшиб
өртүјүнү әhатә едир. Бу вахт дәри өртүјүнү түнд гырм
ыр. О гуру олур вә кәпәкләнир. Бу хәстәлијин хүсусијј
онун кедишиндә ексудатив әламәтләр (инфилтрас
, иринлик, гартмаг вә с.) олмур. Бу вахт дәри назикләш
ын hәрәкәти чәтинләшир, чат вә трофик јаралар әм
үкләр вә дырнаглар төкүлүр, кахексија баш верир.
ши. Хәстәлик чох узун сүрүр.
патолокија. Хүсуси дәридә атрофија әламәтләри, епид
ә hиперкератоз вә паракератоз мүшаhидә олунур.

н ибарәтдир.

дәмәр ушагларда риттерин ексфолиатив дерматити
rmatites exfoliativa Neonotorum Ritter).

фолиатив дерматит һаггында илк дәфә 1878-чи илдә Р
шдыр. Бу хәстәлик сүдәмәр ушагларда әмрүнүн бир
синдән бешинчи һәфтәсинә гәдәр мүддәтдә тәсадүф
, ушагларын гызармыш дәри өртүјүндә әмәлә кәлмә
тәбәгәсинин сојулмасы илә тәзаһүр едир.

олокија. Хәстәлијин амили стафилококкла вә стр
ардыр.

иники шәкли. Хәстәлик көзләнилмәдән үздә, әтрафлар
наһијәсиндә бир чох судурчугларын әмәлә кәлмәс
ныр. Зәдәләнмә тезликлә бүтүн дәри өртүјүнә јајыл
иклә, еритродермија әмәлә кәлир. Хәстәлијин јетки
дәри гызарыр, шишкинләшир вә арабир сонра га
аларла өртүлүр. Хәстәлијин хүсусијјәти одур ки, кичи
нәтичәсиндә дәри өртүјүнүн бөјүк саһәләриндә бујн
и асанлыгла сојулур.

хәстәлик заманы хәстәләрин
вәзијјәти хејли позулур. Тем-
ур 38-39оС-јә чатыр.

ишиш. Хәстәлик 1-2 һәфтә чә-
Дүзкүн мүаличә нәтичәсиндә
тезликлә сағалыр.

стопатолокија. Хүсуси дәри-
хары гатларында вә епидер-
кәскин илтиһаб әламәтләри
аидә олунур.

агноз. Хәстәлијин клиники
әсасында диагноз гојулур. Ла-
у хәстәлији Лејнерин еритро-
јасындан ајырмаг лазымдыр.
чуда бујнуз тәбәгәсинин бөјүк
ердә сојулмасы дејил, себореја

Риттерин ексфолиа
дерматити

тсин емулсијасы, ағ чивә вә дерматол мәлһәмләри тә

рин десквамативеритродермијасы
radernia desquamativa Leiner)

заматив еритродермијаны илк дәфә 1907-чи илдә Лej
ыр. Хәстәлик әсас е'тибары илә сүдәмәр ушагларда
лк һәфтәләриндән 8-чи һәфтәсинә гәдәр дөврдә тәса
Хәстәлик ушагларда үмуми вә мә'дә-бағырсаг позғун
үтүн дәри өртүјүнүн гызармасы вә кәпәкләнмәси илә
унур.

локија вә патокенез. Хәстәлијин сәбәби индијәдәк ө
ишдир. Лакин бу һагда бир чох мүлаһизәләр сөјлән
. Һазырда десквамативеритродермијанын сәбәб
да, ендокрин позғунлуғунда, авитаминозда, инфексиј
манын чатмамасында вә с. көрүрләр. Гејд етмәк лазым
икирләрдән һеч бири индијә гәдәр тәсдиг олунмамышд

к шәкли. Хәстәлик бир чох кәпәкләнән гырмызы лә
башланыр. Онлар дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә
ләр. Ләкәләр тезликлә бөјүјүр, бир-бири илә бирлә
әри өртүјүнү әһатә едир вә нәтичәдә еритродермија әм

хт дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләри гызарыр вә кәпәклә
башга еритродермијалы хәстәләрдә башын түклү һи
здә вә дәри өртүјүнүн дикәр саһәләриндә себорејаја м
маглар мүшаһидә олунур.
ыда көстәрилән дәри зәдәләнмәләриндән башга бу
мә'дә-бағырсаг позғунлуглары да (исһал) гејд олу
әр бөјүјүр, температур 37,5-39,0оС-јә галхыр. Ушаг тез
лајыр вә шылтаг олур. Үмуми вәзијјәти ағырлашыр.

ши. Хәстәлик бир нечә һәфтә узаныр вә кетдикчә ағы

опатолокија. Хүсуси дәридә адәтән ган дамарлары кен
Орада лејкоситләрдән ибарәт инфилтрат гејд олунур.
дә паракератоз вә акантоз мүшаһидә едилир.

ноз. Хәстәлијин клиник шәкли әсасында диагноз гоју

р. Тмуми мүаличә үсулла-
дан гамма-глобулин, B12, B6,
C, авитаминләри, һамотерапи-
тиһистамин препаратлары, кор-
стероид һормонлар вә с.
әһәт көрүлүр.
рли мүаличә кими дәрини јум-
дан вә дезинфексија едән јағлар,
әмләр, ванналар вә с. тә'јин
ур.

Лејнерин десквама
еритродермијас

отодерматозлар

үнәш спектри шүаларынын бир
и адәтән атмосфер тәрәфиндән
ур. Онларын чанлы аләм үчүн
рәрлиләри јер күрәсинә кәлиб
ыр. Буна бахмајараг, күнәш спектриндән инсанлара
шүалары (ултрабәнөвшәји, истилик вә с.) ән гүввәтл
чыгландырычылардыр. Инсан организминдә бир сыра
мик маддәләрин олмасы бу шүаларын тә'сирини д
рыр. Белә ки, күнәш шүалары бу фотосенсибили
р көстәрәрәк онлары активләшдирир. Беләликлә, акти
фотодинамик маддәләр организми сенсибилизә едир.
нәш шүаларынын тә'сири алтында активләшиб инсан
ини сенсибилизә едән бир сыра ендокен (порфирин, е
әри, ферментләр, бә'зи инфексион, гида, дәрман вә
кенләр) вә екзокен (еозин, метилен бојасы, гәтран
сенсибилизаторлар мә'лумдур. Гејд етмәк лазымдыр
шүалары организмә рефлектор олараг тә'сир көстәр
организмин чаваб реаксијасы мәркәзи синир системи
ән һәјата кечирилир. Белә ки, организмин күнәш шүал
реаксијасы бә'зән физиоложи һал олараг өзүнү мүһаф
сусијјәти дашыјыр, бә'зән дә бир сыра фотодерматоз
кәлмәсинә сәбәб олур.
зырда бир сыра анаданкәлмә (пигментли ксеродерма

ментли ксеродерма (Xeroderma pigmentosum). Пигме
ерма һаггында илк дәфә 1870-чи илдә Капоши (Ка
дыр. О, әсасән 1-3 јашында ушагларда тәсадүф олунан
стәлијидир. Бә'зән хәстәлик бир нечә аилә үзвүндә м
нунур.

ник шәкли. Пигментли ксеродерма әксәр һалда јаз в
нда илк парлаг күнәш шүаларынын тә'сириндән сонр
дир. О, әсасән инсан организминин ачыг һиссәләри
бојунда, көкс гәфәсинин јухары өн вә арха һиссәләри
н вә голларын харичи сәтһләриндә) баш верир. Хәст
гызартыдан, шишкинликдән, конјуктивит вә ишы
әламәтләриндән башланыр. Бу вахт зәдәләнмә наһијә
и гуру олур, бә'зи јерләрдә кәпәкләнир. Орада нөгт
бөјүклүјүнә гәдәр хејли мигдарда гәһвәји, түнд гәһ
ара рәнкдә пигментли ләкәләр, телеанкијаектазија, па
з дүјүнчүкләр вә бә'зән судурлар әмәлә кәлир. Һа
хејли мигдарда ағ рәнкдә атрофија очаглары мүша
.

гментли ксеродерма адәтән јаз вә јај мөвсүмләриндә а
дәри сәпкиләри хејли артыр вә бөјүјүр. Гыш ајларынд
ијин морфоложи елементләри хејли азалыр. Бу вахт
тләр јаранмыр. Лакин нөвбәти јаз ајларында күнәш ш
тә'сириндән хәстәлик јенә дә кәскинләшир, јени-јени
р әмәлә кәлир, мөвчуд сәпкиләр хејли бөјүјүр, керат
а очаглары јараныр. Сонралар дәри атрофијаја уғрајы
р. Бу сәбәбдән алт көз гапағы ашағы чеврилир, с
тивит, кератит вә ишыгдангорхма әламәти әмәлә к
пигмент ләкәләрини алт додағын гырмызы һашијәс
өшлуғунун вә көзләрин селикли гишаларында белә кө

ментли ксеродерма илә хәстә олан ушагларын әксәр
-10 јашында пигментли вә атрофијалы ләкәләрин үзәр
игдарда шишләр әмәлә кәлир. Онлар тәдричән бөјүј
иома кими мә'лум олан бу шишләр бә'зән дахили орг

стопатолокија. Хәстәлијин башланғычында ган дама
әтрафында бирләшдири
хума һүҹејрәләриндән в
фоситләрдән ибарәт и
трат мүшаһидә олунур. Б
ган дамарлары кениш
опларын ендотелијасы
галынлашыр. Сонралар
дәринин јухары гатлары
епидермисин әсас вә ти
тәбәгәләриндә хејли пи
әмәлә кәлир. Даһа сонр
лакен вә еластик лифлар
нерасијаја уғрајыр.
телеанкиоектазија, епиде
дә акантоз вә епителиома
лә кәлир.

Пигментли ксеродерма

Диагноз. Хәстәлијин к
ки шәкли илин јаз вә ја
рында артмасына, гыш
исә азалмасына вә с. әсасән асанлыгла диагноз го
пигментли өврәдән дифференсә етмәк лазымдыр.

агноз. Писдир. Пигментли ксеродермалы хәстәләрин
есәси 15 јашына гәдәр тәләф олур.

аличә. Биринчи нөвбәдә күнүн исти вахтларында к
рындан горунмаг лазымдыр. Ејни заманда дахилә рез
хин-дифосфот; акрихин, акрихин-антибиотиклә, һип
"В" витамини комплекси вә с. мәсләһәт көрүлүр.
охин 0,25, күндә 1-2 дәфә, чәми 80-100 һәб, акрихин исә
3 дәфә, чәми 4-6 һәфтә гәбул олунур. Бә'зән акрихин
кләрлә биркә јахшы нәтичә верир. Одур ки, акрихинл
әзәлә дахилинә 0,5 гр пенисиллин, јахуд да
ситсин (0,5, чәми 3-5 ај) резортсин - 0,2, натриум-һипосу
ндә 4 дәфә. В1, В2, В6, В12 витаминләри хүсусилә ја
верир.

ни мүаличәләрдән күнәш шуаларындан горунмаг мәг

ирин мүбадиләсинин позулмасы нәтичәсиндә әмәлә
матоилар дәри порфиријасы адланыр. Порфирин азо
дир. О, hемоглобинин биосинтезиндән әмәлә кәлир. П
үбадиләси позулдугда дәридә, сүмүкләрдә вә дахили
hәддиндән артыг порфирин јыгылыр, hабе
ирин вә копропорфирин кими организмдән харич ол
шәраитдә hәр бир сағлам адам сидиклә 100, нәчислә
тәдәр порфирин итирир.
порфиријасынын етиолокијасы вә патокенези индијәд
әнилмәмишдир. Белә күман олунур ки, дәри порфири
аш вермәсиндә гарачијәр функсијасынын позулмасы,
хәстәлији "B2", "PP", "C" hипо вә авитамино
ла вә етилләшмиш бензинлә зәhәрләнмә, узун мүдд
лмид препаратлары вә барбитуратларын гәбулу, hабе
чкиләр, ган, ендокрин вә мәркәзи синир системи хәст
hабелә күнәш шүалары мүhүм әhәмијјәт кәсб едир.
к шәкил. Дәри порфијасы hүнтерин (Gunther) классиф
а әсасән үч клиник формада тәзаhүр едир.
даникәлмә порфирија. Дәри порфиријасынын ән над
олунан бу формасы hүнтер хәстәлији, јахуд Базин
ыг чичәји адланыр. О, ән чох оғлан ушагларында мүш
ур. Хәстәлијин бу формасында дәри ишыға гаршы hә
ә сидиклә чохлу мигдарда порфирин ифраз олунур. Дәр
ачыг hиссәләриндә (үздә, әлләрдә, голларда вә с.) с
, судурлар, еритема, кәпәшик вә дикәр дәри елементл
кәлир. Онлар сағалдыгда адәтән јериндә атрфија галы
фијасынын анаданкәлмә формасы пајыз вә гыш ајлары
ошсә дә јаз вә јај ајларында адәтән кәскинләшир. Бә'з
чи органлар, гарачијәр, далаг, бөјрәкләр хәстәли
ур. Белә hалда хәстәлик чох ағыр кедир, hәтта өлүм
лә билир.
ин порфирија. Хәстәлијин бу формасы гыз ушагларынд
олунур. О, бир чох клиник формаларда тәзаhүр еди
кизли, абдоминал, синир вә с. формалары кәстәрмә
кин порфирија заманы мә'дә-бағырсаг санчылары, иф

ри өртүјүнүн ачыг һиссәләриндә (үздә, әлләрин вә ајл
и сәтһләриндә, бојун вә көкс наһијәсиндә) судурчуг
лар әмәлә кәлир. Онларын ичәрисиндәки маје әввәлчә
лур, лакин чох кечмәдән буланыр, бә'зән ораја ган да
Вахт өтдүкчә судурлар гурујуб гартмаг әмәлә кә
наглар дүшдүкдә онларын јериндә атрофија вә чапыг
н дәри сәпкиләринин јериндә пигментли, јахуд пигм
ләр галыр. Бир чох саһәләрдә габығы тезликлә позу
ләдә орада ерозија әмәлә кәлир.
ндан башга кечикән дәри порфиријасы заманы дәрин
саһәләриндә јүнкүл зәдәләнмә вә сыјрылма әламәтлә
чарпыр. Бә'зән Николски симптому мүсбәт олур.
чикән дәри порфиријасы адәтән јаз вә јај ајларында
арынын тә'сири алтында кәскинләшир, пајыз вә гы
а исә хејли сакитләшир.
әстәлик заманы дахили органлардан гарачијәр хејли б
ан башга бир сыра мә'дә-бағырсаг вә синир позғунлу
шаһидә олунур.
әстәләрин үмуми вәзијјәти адәтән кафи олур. Јалныз
кәскинләшән дөврүндә хәстәләрдә үмуми нахошлу
әри - зәифлик, јорғунлуг, әзәләләрдә вә ојнагларда а
шаһидә олунур. Хәстәләрин сидијиндә порфиринин м
артыр. Сидик адәтән гырмызы рәнкдә олур.

едиши. Кечикән дәри порфиријасы узун сүрән хроники
ир. Хәстәлијин морфоложи еле-
ләри күнәш шүалары тә'сири
нда кәскинләшир. Илин күнәш-
јларында исә сакитләшир.

истопатолокија. Кечикән дәри
фиријасында судурлар епидерми-
алтында, бә'зән дә тиканлы тә-
дә әмәлә кәлир. Биринчи һалда
рларын дибини хүсуси дәри, өр-
нү исә епидермис тәшкил едир.
уси дәридә аргирофил лифләр
ләнир.

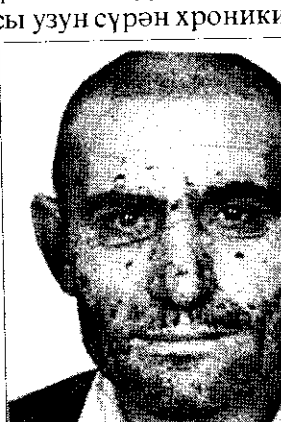

ән дәри порфиријасыны бә'зән бир сыра судурлу вә
озлардан диференсә етмәк лазым кәлир.
оз. Чиддидир. Хәстәлик чох узун сүрүр. Бә'зән гарачы
озу илә нәтичәләнир.
ичә. Биринчи нөвбәдә күнәш шуаларындан мүhафи
лазымдыр. Бу мәгсәдлә дәри өртүјүнүн ачыг hиссәләр
хинин мәлhәмләри јахылыр. Күнүн исти вахтлары
мраг даhа мәгсәдәујғундур. Гарачијәр вә мә'дә-бағыр
тларыны гајдаја салмаг мәгсәдилә дахилә рибоксин,
мүнасиб диета, hабелә "B2", "B6": "B12", "PP", "C" ви
унитол вә с. мәсләhәт көрүлүр.

ылмыш фотодерматозлар

дерматити (Dermatitis solaris). Күнәш дерматити ултр
ји шуаларын билаваситә дәријә тә'сириндән бир мүдд
әлә кәлир. О, адәтән организмин ачыг hиссәләрин
әлләрдә) тәзаhүр едир. Бу вахт hәмин јерләрдә дә
шишир вә бә'зән судурлар әмәлә кәлир. Зәдәлән
ндә јандырма, дартынма вә ағры hисс олунур.
дә хәстәләрдә үмуми нахошлуг әламәтләри (баш ағр
кичәлләнмәси, өјүмә, үмуми зәифлик, гыздырма вә
ә олунур. Бу hал адәтән 2-3 күн давам едир. Һәмин м
нра күнәш дерматити јеріндә үмуми пигментләшмә
гуртарыр.
екземасы (Eczema Solare). Күнәш екземасы ади екзема
ми полиморф морфоложи елементләрин әмәлә кәлмә
үр едир. Бу вахт организмин ачыг hиссәләріндә (үзд
дәри гызарыр, шишир вә хејли галынлашыр. Зәдәлән
ндә бир чох сәпкиләр (папулалар, ерозија вә с.) әмә
стәлик адәтән кичишмә верир.
екземасы күн шуалары тә'сириндән кәскинләшир. Гы
исә из бурахмадан гуртарыр. Һәр илин кәлән јајын
ресидив верир.
кичишмәси (Prurigo solaris). Фотодерматозун бу форм
үддәт күнәш шуалары алтында галдыгда о организм
әләріндә (үзләр, әлләрин арха сәтһләріндә) әмәлә

дәмровлашыр. Беләликлә, күнәш кичишмәси
лмәни хатырладыр. Лакин ахырынчыдан фәргли олар
ичишмәси күнәш шүалары илә әлагәдардыр.

нәш әврәси (Urticaria Solaris). Хәстәлик күнәш шүалар
аситә тә'сириндән организмин ачыг һиссәләриндә б
), ади әврәдә олдуғу кими кичишән кәпәшикләрлә тә
Бу кәпәшикләр бә'зән бирләшиб бөјүк пиләкләр
ир. Хәстәлик күнәш шүалары тә'сириндән узаглаш
клә из бурахмадан гуртарыр.

занылмыш фотодерматозларын бу формалары күнәш ш
лә әлагәдар олдуғундан ејни адлы дикәр хәстәликл
ләнир.

диши. Газанылмыш фотодерматозларын кедиши гы
дир. Онлар күнәш шүаларынын тә'сириндән артыр
шүаларындан узаглашдыгда тезликлә гуртарыр.

стопатолокија. Газанылмыш фотодерматозларда һист
гурулуш ади илтиһаб хүсусијјәтләри дашыјыр.

агноз. Хәстәлијә күнәш шүалары илә әлагәдар олм
н асанлыгла диагноз гојулур.

огноз. Јахшыдыр.

үаличә. Хәстәләрә һәддиндән артыг күнәш шүалар
ри алтында галмаг мәсләһәт көрүлмүр. Күнәш шүалар
маг мәгсәдилә 5-10%-ли салол, 10%-ли хинин, 5-10%
әлһәмләри тә'јин олунур.

ш вермиш хәстәликдә дахилә натриум бромид, калсиу
һипосулфит, "С", "РР", "В1", "В12" витаминләри вә
тма, мәлһәм вә с.) мүаличә апармаг мәгсәдәујғундур.

СУДУРЛУ ДЕРМАТОЗЛАР
(Pemphigus)

дурлу дерматозлар групуна бир сыра һәгиги вә гејри-
лу дерматозлар дахилдир. Һәгиги судурлу дерматозла
тик дерматозлар да адланыр. Акантолитик дерматозла
олизис просеси сәчијјәвидир. Белә ки, бу хәстәлик з

фәргли олараг бурада судурлар акантолизис нәтичәс
кәлир. Одур ки, бу груп судурлу дерматозлар акантол
уг (Pemphigus acantoliticus) адланыр.
нтолитик судурлу дерматозларын бир нечә клиник ш
дур. Онлардан ади пемфигус, векетасијалы пемфигус,
з пемфигус, јарпагланан пемфигус, Бразилија пемфигу
мәк олар.
нтолитик пемфигусун вә онун ајры-ајры клиник шәки
етиолокијасы вә патокенези индијәдәк дәгиг өјрәни
р. Лакин ајдындыр ки, бу груп судурлу дерматозл
ар епидермолизис нәтичәсиндә әмәлә кәлир. Аканто
мфигусун ајры-ајры клиник шәкилләринин бир-бири
хәстәлијин бир клиник шәклинин дикәринә кечмәси, с
рәсинин ајрыча хәстәлик олмасы јахуд бир хәстәлији
ы клиник формалары олмасы да индијәдәк д
лмәмишдир.
нтолитик групу судурлу дерматозларын гејри-акантол
у дерматозларла әлагәси өз һәллини көзләјир.
урлу дерматозлара, о чүмләдән акантолитик судурлу
ара планетимизин бүтүн өлкәләриндә тәсадүф олу
on-нун мә'луматына көрә Нју-Јоркда һәр 10.000 дәри
лә 2,1 пемфигус дүшүр. Бразилијада 1940-1959-чу илл
71 хәстәдә Бразилија пемфигусу ашкар олунмушдур
линикаларында дәри хәстәликләринин 0,037-дән 0,7
ус тәшкил едир. Н.Д.Шеклаковун мә'луматына
клиникаларында дәри хәстәликләринин 0,71%-и пемф
ына дүшүр.
Тсераидисин (1968) мә'луматына көрә Украјнада дәри
әринин 0,99%-и пемфигусун пајына дүшүр. Мүәлл
чә 1960-1964-чү илләрдә пемфигус тәсадүфләри артм
о республиканын бир чох вилајәтләриндә гејдә алы
литик пемфигусун 64-82%-и ади пемфигус, галанлары
атоз, јарпагланан вә векетасија верән пемфигусдур.
Шеклаковун (1967) мә'луматына көрә мүәллифин мүш
ә олумш 312 акантолитик пемфигуслу хәстәләрин 75,9
фигус, 11,21%-и еритематоз, 10,26%-и јарпагланан, 2,5

Костелло, Н.Д.Шеклаков, С.Г.Тсераидис мүәјјән етм
пемфигус јәһуди милләтиндә даһа чох тәсадүф олу
гус гадынларда кишиләрә нисбәтән ики дәфә артыг т
р.

локија вә патокеноз. Судурлу дерматозларын етиолок
атокенези индијәдәк дәгиг өјрәнилмәмишдир. Лакин
әстәлијин етиолокијасы вә патокенези һаггында бир с
јәләр сөјләнилмишдир. Онлардан ән көһнәси пемфиг
рдә дуз мүбадиләсинин позулмасыдыр. Доғрудур, хә
дә дуз мүбадиләси позулур (А.Н.Картамышов 1925). Ла
р мүәјјән олмушдур ки, дуз мүбадиләсинин позулмасы
оложи вә патокенетик әһәмијјәт кәсб етмир.

окен нәзәријјәси. Баш вә онурға бејни, һабелә дикәр си
мәләринә әсасән П.В.Николски судурлу дерматозл
н хәстәликләрә аид етмишдир. Лакин бу нәзәријјә дә
газана билмәмишдир.

крин нәзәријјәси. Һәлә 1923-чү илдә П.В.Кожевников
кир сөјләмишдир ки, пемфигусун етиолокијасында тро
р дашыјан симпатикотропик вәзиләрин функсијасы
ысын нәтичәсидир. Бир груп алимләр пемфигусун с
башы тсиклинин позулмасы илә, һамиләликлә ендок
инин һипофунксијасы илә әлагәләндирирди.
ики тә'сир нәзәријјәсиндә дәринин кахектик вәзијјәт
касијада көрүрдүләр. Белә ки, дәринин сүртүнмәси н
ә әмәлә кәлән плазма дәријә токсик тә'сир көстәри
дә баш верир. Әлбәттә, бу нәзәријјәләрин һеч бири ha
рлу дерматозларын етиолокијасыны вә патокенезини
мир.

тик нәзәријјә. Бир сыра алимләр - А.Н.Картамыш
харович, Н.Д.Шеклаков, А.Л.Машкиллејсон, В.Н.М
вә с. күман едирләр ки, пемфигус анаданкәлмә хәстә
Мүәллифләр пемфигусу ата-оғулда; ана-гы
рдашда мүшаһидә етмишләр. Бу сәбәбдән дә хәстә
әлмә һесаб едирләр.

фигусун әмәлә кәлмәсиндә Вирус нәзәријјәси дә вар
ндијәдәк пемфигуслу хәстәләрдә һеч ким вирус тапа

ушдур ки, пемфигуслу хәстәләрин ганында гаммагл
артыр, албуминләр исә азалыр.
сыра алимләрин тәдгигатлары нәтичәсиндә мүәјјән
ки, пемфигуслу вә Дјуринг дерматозу олан хәстәл
мун көстәричиләри артыр. Beutner вә jordan (1964) сг
ллардан истифадә едәрәк пемфигуслу хәстәләрин га
инин тиканлы тәбәгәсиндә античисимчикләр тапмыш
лы бурасындадыр ки, пемфигуслу хәстәләрдә тапыл
имчикләр тиканлы тәбәгәнин епител һүчејрәләри илә
рәрәк бирләширләр. Пемфигоиддә тапылан әкс чисим
базал тәбәгәнин һүчејрәләринә јахындыр.
ралар **Т.Н.Антонова** (1972) дикәр мүәллифләр гејри-дүз
лоресенсија үсулу илә исбат етмишләр ки, әксичисим
анлы тәбәгәдә парылты верир.
Скрипкинин фикринчә базал мембранда вә һүчејрәл
азмасы наһијәсиндә антикен - античисимчикләр јығы
ичисимчикләр Jgc вә Jgm-дыр. Һазырда бу биоложи h
русла, микробла, инфексија илә изаһ етмәк чәтиндир
ајдындыр ки, базал мембран вә епитела
симчикләри сахлајан антикенләр һәр һансы бир инфе
ләр. Ј.К.Скрипкинин фикринчә тиканлы һүчејрәләр
ығылмыш антикен-античисимчик комплекси чох күма
лизис верир. Доғрудур акантолизис просесини һәлә
ә П.В.Николски јазмышдыр. Лакин онун сәбәби индиј
лмәмишдир. Чох күман ки, тиканлы тәбәгәнин һүчејр
нә һәр һансы бир вирус дахил олур. Бу сәбәбдән дә hүч
дәјишилиб антикен олуб, античисимчикләри өзүнә
иканлы тәбәгә һүчејрәләри арасындакы антикен - ант
ләр комплекси ljуминисет микроскопу алтында пары
ләликлә, мүәллифин фикринчә иммунофлуоросент үс
чәһәти одур ки, онун васитәсилә Леверин пемфигоиди
гусун, системли еритематозун вә Дјуринг дерматоз
злары дәгигләшдирилә биләр.
ырда нәзәрдән кечирилән хәстәликләр аутоаллеркин
ркик хәстәлкиләр һесаб олунур.

урлу дерматозларын тәснифаты.

әгиги (акантолитик) пемфигус:

улгар пемфигус;

екетасија верән пемфигус;

рпаг шәкилли пемфигус;

ритематоз пемфигус;

разилија пемфигусу.

емфигоид (гејри-акантолитик) пемфигус:

еверин судурлу пемфигоиди;

апыг верән пемфигоид.

М.Пашковун вә Н.Д.Шеклаковун јалныз ағыз бошлуғ

и гишасында хошхассәли, гејри-акантолитик пемфигус

ўурингин Һерпесшәкилли дерматозу.

удурлу кенадерматозлар:

ејли-хејлинин хроники хошхассәли аиләви пемфигусу;

удурлу епидермолиз

нтолитик пемфигусун клиник формалары

ар пемфигус (Pemphigus Vulgaris). Пемфигусларын ән

р олунан клиник формасыдыр. 51-62% гадынларда мүш

нур. Пемфигус ән чох 40-60 јашларында тәсадүф еди

ш 50,7 һесаб олур. Н.А.Тарсујевин вә В.Н.Романенк

дәсиндә 137 нәфәр хәстәдән 92 киши, 45 гадын олмуш

дан ән чаваны 16, ән јашлысы исә 81 јашында хәстә

.

ик шәкли. Вулгар пемфигус әсасән нахошлуг әламәтл

'зән исә кәскин башланыр. Вулгар пемфигус нахо

ләри илә башлајанда гарачијәр, бөјрәк хәстәликләри

с. тәсадүф олунур. Әлавә кедән вә мүаличәјә инад де

ын елементләри арасында судур әмәлә кәлә биләр. Ә

рин (Левер, А.Л.Машкиллејсон) фикринчә вулгар пем

6-75%-и ағыз бошлуғундан башланыр. Н.Д.Шеклак

ә'луматына көрә хәстәлијин 67,5%-и ағыз бошлуғ

ыр. Пемфигусун клиник әламәтләринин дәри нәһијәси

Тарсујевин вә В.Н.Романенконун мә'луматына көрә
фигус 93 хәстәнин 86-да селикли гишалардан (ағыз бо
5-дә додагларында вә 2-дә кениталијада сәпкі
лур. Көвдәнин вә әтрафларын дәрисиндә 20, башын т
ндә 14 вә дәри өртүјүнүн дикәр саһәләриндә 10 хәс
дә олунмушдур. Хәстәлијин там инкишаф дөврүндә
н чох ағыз бошлуғунун селикли гишаларында, пүкүш
вәзиләринин алтында, көбәк саһијәсиндә, дырнаг кәб
нда, дәријә тәзјиг олан саһијәләрдә тәсадүф олу
фләрин мә'луматына көрә ерозијалар даһа чох үздә
аһијәсиндә - 42, о чүмләдән белдә - 29, башын түклү
- 25, әтрафларда - 32, синә саһијәсиндә - 22, голтуга
рда - 15, гасыг саһијәсиндә - 15, гарында - 7, көбәк ч
7, харичи чинсијјәт үзвләриндә - 6 вә с. 26 хәстәнин
јылмышдыр.
глы одур ки, хәстәлик илк судурларын сәпмәсиндән 6-
јылыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, вулгар пемфигусда а
нун селикли гишаларынын зәдәләнмәси демәк олар
стәләрдә тәсадүф олунур. Лакин хәстәләрин јарысы
гишалар биринчили хәстәләнир.
р пемфигусда сәпкиләр ағыз бошлуғунун селикли ги
н һәр тәрәфиндә, лакин даһа чох јанагларын селикли
нда, дамагда, дилдә, јумшаг дамагда әмәлә кәлир
розијалар назик пәрдә илә өртүлүр, бу судурун габығы
абығы тәмизләјәндә гырмызы әт рәнкиндә ерозија кө
ән сәпкиләр додагларын гырмызы һашијасына јајылм
рын габыглары ерозијанын үстүнә јапышыр, тәмизлә
ма верир. Ағыз бошлуғунун селикли гишаларында әмә
ерозијалар чапыгсыз сағалыр.
арсујевин вә б. (1979) мә'луматына көрә вулгар пемфи
лары удлагда, јем борусунда, гыртлагда, мә'дәдә,
да вә с. јерләрдә тәсадүф олунур. Мүшаһидә етдијим
кишидә судур гыртлагда олдуғундан трахеатом гој

пемфигусда дәридә судурлар мономорф зәиф сәпкилә
әтдир.

ә'зән кәнарлары судур габыгларынын галыглары илә
Бөјүк судурлар, судур мајесинин тәзјиги алтында арму
л алыр ки, бу да вулгар пемфигусун кардинал симптомл
иридир. Вулгар пемфигусда јетишмиш судур һеч вахт
и илә долу олумр, судур кәркинләшмир. Судурун габы
етлә тәрпәтдикдә онун ичәрисиндәки маје асанлыгла
р, чүнки судур мајеси һеч вахт ону там долдурмур. Од
ун ағырлығындан маје онун бир тәрәфинә јығылыр,
фи исә там долмур вә она көрә дә адмудвари шәкил (L
имптому) алыр. Вулгар пемфигусда судурларын маје и
амасы нәтичәсиндә онун үзәрини еһтијатла пинсетлә т
ә ичәрисиндәки мајенин чалхаланмасы бу хәстәлик ү
видир. Судурларын армудвары шәкил алмасы хәстәли
миш вахтына тәсадүф едир. Судурдакы маје, акант
шиклик әмәлә кәлмиш тиканлы тәбәгәнин һүчејрә
ыгла аралајыр вә әсасыны кенишләндирир. Белә һал е
лты судурлары олан Дјурингин дерматозунда вә Левер
идиндә олмур.

улгар пемфигусда механи-
имптомлардан ашағыда-
ры көстәрмәк олар:
рун габығыны пинсетлә
икдә о сағлам дәри наһи-
ә гәдәр лентвари үчбучаг
индә асанлыгла сојулур.
амәт Николски симптому
мә'лумдур. Бурада аканто-
с һесабына тиканлы тәбә-
н үст гатлары асанлыгла
ур. Ики судур арасында-
иссәдән сағлам дәрини
ит башы илә јүнкүлчә
дүкдә тиканлы тәбәгәнин
аты асанлыгла сојулур. Бу
олски симптомунун икин-
вариантыдыр. Николски

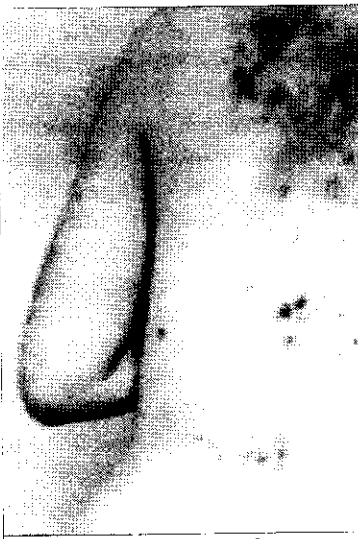

Ади пемфигус

а вә с.) јаланчы Николски симптому адланыр. (Јала
ки симптому судурлары епидермис алтында јерләшән
ара аиддир.) Белә ки, бу хәстәликләрдә судурун габы
ырағындан чәкдикдә јалныз судур гырағы соји
ерик субепидермал). Сојулма симптому - Пемфигусд
м олмур. Ерозијаларында акантолитик һүчејрәләр та

ар пемфигус үчүн Асбо - Һанзенин симптому да сәчијј
јe илә долу судурун үзәринә бармагла басанда онун ә
гла кенишләнир. Бу симптом дикәр судурлу дерматозла
акантолиз просеси кедән вулгар пемфигусда хүсусила
дир.
личәсиз галмыш вулгар пемфигусун судурлары деши
лар әмәлә кәлир, бәјүјүр вә бир-бири илә бирләшә
ф шәкилләр алыр. Ерозијаларын даим бәјүмәси саға
излији, бәјүјүб бир-бири илә бирләшмәси вулгар пемф
нијјәвидир.
өртүјүнүн тәзјиг дүшән наһијәләриндә (күрәкләр,
әри, бәјүк бүкүшләр) ерозијалар хејли бәјүк олур.
әнарларында судур габыгларынын галыглары көрү
арын јахынлыгларында исә тәзә хырда судурлар да әм
Јаһа сонра ерозијалар көврәк, ган гарышыг гартмагла
, бә'зән гурујур вә алтдакы тохумалара јапышыр. Ер
әтрафындакы судурлар тәдричән кичилир. Ичәриси
јe, габығы илә бирликдә гурујуб гартмаға чеврилир.
дә ерозијалар сүртүнмә нәтичәсиндә гранулјасија вә в
мәлә кәтирир.
р пемфигусун үмуми клиник шәкли мүхтәлиф ола бил
тасијаверән, јарпагшәкилли пемфигуса бәнзәјә бил
ә Дјуринг дерматозуна охшајыр.
р пемфигусун белә сакитләшмәси, гурујуб дикәр хәс
охшамасы, ремиссијасы бир нечә һәфтәдән бир нечә
кир. Тәзәдән кәскинләшәркән судурлар дәри өртүјү
дурлар олмајан јерләриндән тәзә судурлар чыхыр. Х
үмуми нахошлуг әламәтләри мүшаһидә олунур: темпе
9оС-јә галхыр, артыр, еозинофилија мүшаһидә олун

Д.Шеклаков (1960) хәстәлијин клиник кедишини 3 је
башланғыч дөврү; кәскинләшән дөврү; епителизасија
әлијин һәр клиник мәрһәләсинин өзүнәмәхсус кедиш

стәлијин **биринчи дөврүндә**, јә'ни башланғычда сәп
бошлуғунун селикли гишаларында баш вердикдә орад
ағрылы ерозијалар мүшаһидә олунур. Онлар адәтән д
судурларын јери кими тәсвир едилир. Ағыз бошлу
ли гишаларында судурларын габығы тиканлы тәбәгән
рындан ибарәтдир. Орада бујнуз тәбәгәси олмадығы
ын габығы чох назик олур вә тезликлә дешилир. Он
дә галмыш ерозијалар бир гәдәр ағрыјыр, лакин чох
пителләшир, өртүлүр. Ағыз бошлуғунда тәзјиг чох ол
тезликлә дешилән судурларын кәнарлары бојунча
ларынын галыглары көрүнүр. Николски симптому хә
амысында алынмыр, ағыздан селикахма олмур.
стәлијин биринчи (башланғыч) дөврүндә дәри өрт
јерләриндә тәк-тәк судур әмәлә кәлир. Бир нечә
онлар ерозијаја чеврилир. Бә'зән тәзә әмәлә кәлмиш
јаја вә гартмаға чеврилир, бир гәдәрдән сонра гартм
јериндә гыса мүддәтли пигментли ләкә галыр. Ни
тому һәмишә алынмыр. Хәстәнин үмуми вәзијјәти
судурлар каһ әмәлә кәлир, каһ да јох олур, ағрыс
әлијин башланғыч дөврү бир нечә һәфтәдән бир н
давам едә билир.
стәлијин биринчи дөврүндә дүзкүн диагноз гојуб мүа
анылмасы чох мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.
кинчи дөврүндә хәстәлијин даһа ағыр кечән кәскин
ндә ағыз бошлуғунун селикли гишасында хејли судур
јалар мүшаһидә олунур. Онлар бөјүјүр, ерозијалар би
ирләшир вә ағры верир. Ағыз бошлуғунун селикли гиш
ор тәрәфли шишкинлик әмәлә кәлир. Чүнки дилин
а дишләрин јери галыр. Николски симптому һәр тә
ыр. Ерозијаларын ағрысындан вә селикли гишаларын
ндән гидаланма хејли чәтинләшир. Додагларын гы
јәсиндә ерозијалар тезликлә сарымтыл гартмагла ө

опардыгда ганахма верир. Ерозијалар кетдикчә бөјүјә
иф шәкилләр алыр. Ерозијаларын сағалмаға мејл етмә
ар пемфигус үчүн сәчијјәвидир. Николски симптому
ә мүсбәтдир. Селикли гишаларда вә дәри өртүјүндә и
тмагларла өртүлмүш зәдәләнмә очаглары пис ij ве
змдә үмуми интоксикасија кедир, дахили органлар зәд
остәнин вәзијјәти кетдикчә ағырлашыр. Бә'зән 1-2 hә
ик ремиссија верир; бу заман хәстәнин вәзијјәти бир гә
әшир, сәпкиләр азалыр.
личәсиз галмыш хәстә кетдикчә ағырлашыр вә хәстә
нәтичәләнир.
әлијин **үчүнчү дөврүндә** ағыз бошлуғунун селикли гиш
тәк-тәк хырда ерозијалар галыр, онлар бөјүмәјә вә бир
бирләшмәјә мејл етмир, соливасија нормаллаш
ки симптому чәтин алыныр. Ерозијалар епителләшә
ғыз бошлуғунун селикли гишалары нормаллашыр вә г
ајдаја дүшүр.
әлијин үчүнчү дөврүндә сағалма кедир, сәпкиләрин
Сәпмиш судурлар бөјүмүр, солухур, кичилир, ерозиј
вә тезликлә епителләшиб, өртүлүр. Николски симп
ә алынмыр, зәдәләнмә очагларында ағры олмур. Хәст
уми вәзијјәти јахшылашыр.
фигусун диагнозу. Мүасир мүәллифләрин фикринчә
диагнозу клиник шәклә, ситоложи вә hистоложи тә
ын, hабелә иммунофлүорестсент јохланышла
синә әсасән гојулмалыдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки,
диагнозунда онун клиник шәкли вә ситоложи тәдг
л ојнајыр. hистоложи вә иммуноложи тәдгигатлар бир
әханаларда hәләлик апарылмыр. Там дүзкүн диагноз
н пемфигусун клиник шәкли вә ситоложи тәдгигаты к

з бошлуғунун селикли гишаларында судурларын олм
әтhиндә исә онларын олмамасы диагнозун гојулмас
әшдирир.
имләр Н.Д.Шеклеровун мүшаhидәсиндә олмуш 160 хә
ныз 16 нәфәринә дүзкүн диагноз гоја билмишләр. Бу

лори дәфәләрлә јохламаг, охшар хәстәликләрдән
ренсә етмәк лазымдыр.

емфигусу чохформалы ексудатив еритемадан, гурша
овдан, садә учугдан, афтоз стоматитдән, дәрман дерма
ан, Левер пемфигоидиндән, Дјуринг дерматозундан в
исә етмәк мәсләһәтдир. Мүмкүн олдугча мүаличәхан
ложи вә иммуноложи тәдгигатлар апармаг мәгсәд

лгар пемфигусун диагнозу онун клиник шәклинә әсас
. Асбо-Һанзен симптому, Николски симптому, судур
ән аконтолитик һүчејрәләрин тапылмасы диагнозу

кетасија верән пемфигус (Pemphigus Vegetans).

кетасија верән пемфигусу Левер ики клиник типә бөлү
н классик типли векетасија верән пемфигусу, аллопо
асија верән пемфигус. Биринчидә организмин иммун-б
гавимәти зәиф олур. Одур ки, хәстәлијин кедиши вә п
лгар пемфигуса јахындыр. Икинчи тип исә хошх
лә вә прогноза маликдир.

јманын векетасија верән пемфигусу. Хәстәлик әсасән
(21 јашдан 40 јашына гәдәр) тәсадүф едир. М.Н.Ше
ә'луматына көрә орта јаш 38,6-дыр. Векета
игус чох надир һалда тәсадүф олунур. Әдәбијјат
мдур ки, 88 вулгар пемфигуса 3 векетасија верән пем
.

ишик шәкли. Вулгар пемфигусла векетасија верән пем
ниник шәкли башланғычда ејнидир. Одур ки, һәр ики
лијин ајры-ајры типи һесаб олунур. Векетасија верән п
сәр һалда ағыз бошлуғунун селикли гишасында хыр
глардан башланыр. Бу судурчуглар ән чох дилдә, да
арын вә додагларын селикли гишаларында, дәридә ис
әринин јахынлығында, голтуг вә гасыг бүкүшләринд
, чинсијјәт үзвләриндә, көбәкдә вә с. бүкүшләрдә мүш
р. Судурлар адәтән нормал, јахуд бир гәдәр гызарм

Акантолитик hүчејрәләр

јалы ерозија галыр.
ри мәмәчикләрі
узанмасы нәтичәсі
баш верән бу векета
дәри сәthиндән 1-
габарыр вә сәthи к
көтүр олур. Әксәр h
икинчили инфексија
вә олундуғундан ер
јалардан пис ијли и
ифраз олунур.

олски симптому зәдәләнмә наhијәсиндә мүсбәт олур.
гурумасы нәтичәсиндә ерозијаларын үзәриндә га
лар әмәлә кәлир. Хәстәлик мәркәздән јајылма јолу
Векетасија верән судурчуғу векетасијалы пиодермит
ијалы дерматомикоздан, ресидив сифилисдән дифер
азымдыр.

по типли векетасија верән пемфигус. Бу хәстәлији век
ән пиодермитлә јанашы тәсвир едирләр. Белә ки, баш
екетасија верән пиодермитин векетасија верән пемфиг
асы мә'лумдур. Доғрудур, хәстәлијин бу формасы
әсадүф едир. Лакин hистоложи гурулушуна көрә о пем
уна аид едилмишдир. Клиник шәклинә көрә о векета
гафилодермијаја охшајыр, лакин акантолизә көрә мә
сәлидир.

бир фикир вардыр ки, hәгиги векетасија верән пемф
шлуғундан башланыр; дәри өртүјүндә ара-сыра пустул
ија мүшаhидә олунур.

ематоз пемфигус (Pemphiqus erythematosis).

фигусун еритематоз клиник формасы hаггында илк д
илдә F.Senear вә B.Asher јазмышлар. Мүәллифләр 1
мфигуслу хәстәдә гејри-ади сәпкиләр мүшаhидә ет
себореја, еритематозун сәпкиләри кими гәбул едибләр

иштирак едә биләр.
ән заманлар бир сыра алимләр пемфигусун дикәр
алары илә јанашы еритематоз пемфигусу да аутоимм
аксија тәзаһүрү кими тәсвир едирләр.
јд етмәк лазымдыр ки, еритематоз пемфигусла даһа
ар хәстәләнир (орта јаш 40-50-дир, ән чаваны 10, ән ја
0 јашындадыр). Әдәбијјатда јазылмыш 122 хәстәни
, 87-си исә гадын олмушдур.
А.Торсујев вә В.Н.Романенко мүшаһидә етдикләри 18
2-си гадын, 6-сы кишi олмуш, о чүмләдән бир хә
нда хәстәләнмишдир; 2 хәстә 24-25 јашында, 4 хәст
рында, 3 хәстә 43-46 јашларында, 3 хәстә 51-53 јашла
тә 61-66 јашларында, 1 хәстә исә 71 јашында хәстәлә

иник шәкли. Н.А.Торсујевин мә'луматына көрә хәст
әтләри әсасән үздән башланыр вә сонра көвдә наһи
ыр. Дикәр мүәллифләрә көрә илк әввәл үз, башын
си, көкс гәфәси зәдәләнир.
сәр алимләрин фикринчә зәдәләнмә еритематоз, кә
hиперкератозлу вә гартмаглы елементләрдән баш
кәпәнәк шәкли кими јанаглары, бурнунун үстүнү,
н түклү hиссәсини, көвдә наһијәсини зәдәләјир. Морф
нтләрин әсасыны судурлар вә сарымтыл гартмаглар
ш елементләр тәшкил едир. Беләликлә. Леверин јазд
судурлар јарпагшәкилли пемфигуса охшајыр.
А.Торсујев вә В.Н.Романенко мүшаһидә етдији 5 хәс
әстәлијин башланғыч формасында еритематоз - ероз
үзүндә олмушдур. 2 хәстәдә ағыз бошлуғунун селикли
нда вә додагларын гырмызы hашијәсиндә, 3 нә
ндә, 5 нәфәрдә күрәјиндә, 1 нәфәрдә көвдәдә, 1 нә
н түклү hиссәсиндә, 1 нәфәрдә бојнунда олмушдур.
итематоз - **сквамоз** сәпкиләр ајларла давам едир, тәд
р вә үзә, көвдә наһијәсинә јајылыр. Елементләрин
г башындан шабалыд бәјүклүјүнә гәдәр олур. Тәдрич
үтүн үзү - јанаглары, бурну, алыны, чәнәни, гулаг наһи
көвдәјә јајылыр. Еритематоз-сквамоз сәпкиләр ара

до мүшанидә олунур, онларын мәркәзи писсәси чәк
ры исә габарыг олур. Бә'зән елементләр, хүсусән буру
реја дерматитә охшајыр. Габығы асанлыгла сојулур.
hидә көстәрмишдир ки, хәстәлијин башланмасын
лмасына гәдәр hәфтәләр, ајлар, илләр кечир. Елемент
, о чүмләдән судурлар синә наhијәсиндә, күрәкләр а
үрәкләрин үстүндә, сүд вәзиләринин алтында вә га
риндә тәсадүф едир. Хәстәлик гашынма вә көјнәмә ә
ир.
наhијәсиндә әсас елементләр нохуд бөјүклүјүндән ф
клүјүнә гәдәр бүзүшмүш судурлардыр. Судурларын и
ки шәффаф маје буланыг вә бә'зән дә чох аз олур. Он
ш судур габығы илә өртүлү олур. Хәстәлијин кли
дә мүәјјән мүддәт дәри өртүјүндә судур олмаја да бил
ларын габығыны сојдугдан сонра онун јериндә ероз
дәтән онлар кеч кедир вә сағалдыгдан сонра јери
и ләкә, бә'зән исә чапыг галыр. Ерозија сарымтыл га
түлдүкдә о, себорејаја, инпетигојаја вә зијилә охшајы
ләрин 1/3 hиссәсинин ағыз бошлуғу селикли гишалар
лар, ерозијалар тәсадүф олунур.
озу. Еритематоз пемфигусун хүсусилә башланғыч фор
агиозу нисбәтән чәтинлик төрәдир. Лакин әсас зәдәл
ларынын, үз, баш, көкс гәфәси наhијәсиндә араб
ын олмасы еритематоз пемфигус үчүн шүбhәлидир.
олғун, габығын бүзүшмүш вә аз мајели олур. Никол
hәр заман алынмыр вә судурларын дибиндә аканто
рәләр hәмишә тапылмыр.
матоз пемфигусу себорејадан, гырмызы јејилмәдән, п
вә с.-дән диференсиасија етмәк лазымдыр.

шәкилли пемфигус (Pemphigus foliaceus).

P.Casevane (1944) көстәрмишдир ки, јарпагшәкилли
әликдә судурлар ахыра гәдәр инкишаф етмир, назик
ртмаг әмәлә кәтирир. Јарпагшәкилли пемфигу
нох назик гатлардан ибарәтдир. Лакин бу гатлар б

мыр, солғун вә адәтән табығы назик олур, тез дем
чәдә әмәлә кәлмиш ерозијалар тезликлә габыг гар
үр.
рпагшәкилли пемфигуса әсасән үздә, бә'зән кәпәнә
лдә бурунун үстүндә вә јанагларда раст кәлинир, со
ләр башын түклү һиссәсиндә, көкс гәфәсинин өн в
әләриндә, бә'зән дә јухары вә ашағы әтрафларда, ағы
ун селикли гишаларында да әмәлә кәлир, бә'зән исә к
ија верир. Тәдричән сәпкиләр бүтүн дәри өртүјүнү
халларда епидермисин сәтһи һиссәси судур әмәлә кәл
кләниб төкүлүр. Лакин илк вахтлар кәпәкләрин бир т
өртүјүнә битишик олур, онун азад һиссәси исә дәридә
Бүтүн дәри өртүјү назик вә гырмызы олур, асанлыгла
р, бүкүшләр сүртүнмә нәтичәсиндә суланыр, пис ијі
лски симптому мүсбәтдир.
рпагшәкилли пемфигусун узун сүрән һалларында хәстә
ә, көвдә наһијәсиндә һиперкератотик елементләр олур
рпагшәкилли пемфигус үчүн патогномоникдир.
стәлијин чох ағыр һалларында ағыз бошлуғунун сс
ларында сәтһи еритемалар вә ерозијалар мүшаһидә о
Шеклаковун мүшаһидәсиндә олмуш 32 хәстәдә ағыз б
селикли гишаларында сәпки олмамышдыр.
стәләрин үмуми вәзијјәти јахшы олур. Чох аз һаллар
кенерализасија заманы гыздырма олур.
агноз. Диагноз хәстәлијин типик шәкли ерозијалар, н
лски симптому вә акантолитик һүчејрәләрин тапылм
ложи тәдгигатлар әсасында гојулур.
рпагшәкилли пемфигусу вулгар пемфигусдан, еритро
вә с. дерматозлардан диференсә етмәк лазымдыр.

азилија пемфигусу (Pemphigus Brasilaens).

азилија пемфигусу, јалныз Бразилајаја мәхсус ендемик
ир. О, Бразилија вә онун гоншу өлкәләриндә тәсадүф е
рда Бразилија ендемик очағында 3000-ә гәдәр хәстә в
илија пемфигусу јолухучу хәстәлик һесаб олунур. Лаки

ик шәкли. Хәстәлик үздә, көвдә һаһијәсиндә, јухары
трафларда, башын түклү һиссәсиндә судурларын әм
илә башлајыр. Ағыз бошлуғунун селикли гишалары
судурлар әмәлә кәлмир. Бунунла да Бразилија пемфи
итик пемфигуслардан фәргләнир. Хәстәлијин јеткин д
иколски симптому һәмишә мүсбәтдир. Судурлар кетд
ыр вә нәтичәдә ексфолиатив еритродермија шәкл
нралар онихорексис, һиперкератоз, овучларынын ичә
јагларынын алтында һиперкератоз вә с. әмәлә кәл
ә акантоз, әзәләләрдә атрофија, сүмүкләрдә декалси
дырма мүшаһидә олунур. Хәстәлијин белә ағыр кечм
раитлә, тропик иглимлә изаһ едилир. Бразилија пемфи
ыра фәсадлар верир: инфалтилизм, сонсузлуг, аменор
ун итмәси, кирпикләрин, гашларын түкләринин төк
'зән хәстәлијин кедиши дајаныр, бә'зән исә кәскинлән
өлүмлә нәтичәләнә билир. Хәстәлијин кедиши хрони
һалларда хәстәлик өз-өзүнә сағалыр.

олитик пемфигусун һистолокијасы

олитик пемфигусда интраепидермал судурларын әм
һаггында илк дәфә 1881-чи илдә H.Auspits јазмышдыр
бәбини исә епидермисдә дистрофик просесләрин олма
едирди. "Акантолиз" сөзүнү дә елә һәмин мүәллиф в
Пемфигус хәстәлијиндә акантолиз, акантолитик пем
инләри узун мүддәт мүбаһисәли олмушдур. Сонра
(1943) исбат етмишдир ки, пемфигусда патоложи прс
нсдә кедир. Орада аконтолизис әмәлә кәлир. Опа көрә
интраепидермал јерләширләр. Акантолизис просеси
лә кәтирир. Акантолизис просеси заманы епидермис
тәбәгәсинин чыхынтылары әријәрәк мәһв олур, һүчеј
ә әлагә позулур вә онлар бир-бириндән гисмән аралан
ин бошлуглара маје јығылыр ки, нәтичәдә исә су
лир. A.Civatte-нин (1943) тәдгигатларына көрә аканто
ерасија просесләри вулгар пемфигусда, векетасија вер
сда, јарпағшәкилли пемфигусда да ејнидир. Бу сәбәб

р акантолизис нәтичәсиндә интраепидермал ти
әнин ичәрисиндә әмәлә кәлир. Белә ки, интраепид
ларын алт, үст, јан диварлары һамысы тиканлы тәбә
әләриндән ибарәтдир. Бунлар интраепидермал, јахуд
ик судурлардыр.
бепидермал судурлар исә епидермислә дерма арасында
ир. Бу судурларын габығы епидермисдир, әсасы исә д

онтолитик пемфигусун ситолокијасы

лә 1947-чи илдә **A.Tzanck** пемфигусун тә'чили диагноз
сул тәклиф етмишди. Бу үсула көрә ерозијаларын сәтһи
еллә сыјрынты көтүрүлүр, һәмин патоложи материал
синин үстүнә гојулур, јахма һазырланыр, һавада гуруд
сә олунур, сонра Гимз-Романовски үсулу илә 25-30 д
әнир. Бундан сонра препарат јујулур, гурудулур вә ми
иммерсија системиндә бахылыр. Бу заман судурлары
идермал вә ја субепидермал вәзијјәтинә көрә в
игусу, Дјуринг дерматозундан фәргләндирмәк олар. П
акантолик һүчејрәләр чохдур. О.Т.Тесалова патоложи
шакирд резини илә көтүрүр. Стерилизә олунмуш ш
и каһ јараның дибинә вә сонра әшја шүшәсинин үзәрин
әфә тәкрар едир, сонра препарат һавада гурудулур, фи
р. Даһа сонра микроскопун иммерсија системиндә бах
игусда акантолитик һүчејрәләр тапылыр.
толожи материалы шакирд резини илә көтүрмәк бир
ликләр төрәдир: акантолитик һүчејрәләр резин васит
шә вә кифајәт гәдәр әшја шүшәсинә дүшмүр. Лакин
у чырыб мајесини ахыдыб судурдан сонра галмыш тәз
ı скапеллә сыјырыб әшја шүшәсинин үзәриндә јахма h
да, микроскоп алтында бахдыгда чохлу аканто
рәләр тапылыр.
мфигусун акантолитик һүчејрәләри ади һүчејрәләрдә
са да нүвәләри бөјүк олур. Бу хүсусијјәтинә көрә акан
һүчејрәләр дәгигләшдирилир. Бу үсулла пато

клаковун фикринчә 196 хәстәдән резинлә көтүрүлмү
и материалын јалныз 4 нәфәриндә акантолитик һүчеј
мышдыр.
нтолитик пемфигусда ситоложи тәдгигат вә акантол
әләрин тапылмасы хәстәлијин диагнозу вә дифферен
зу үчүн бәјүк әһәмијјәт кәсб едир.
аличә. Пемфигусун мүаличәси чидди вә мәс'улијјәтл
емфигуслу хәстәни вахтында ашкар етмәк, дүзкүн ди
вә мүвафиг мүаличә тә'јин етмәк әсас шәртдир. Хәстә
нә нәтичәләри вә прогнозу бу шәртләрдән асылыдыр
ырда акантолитик пемфигусун мүаличәси јалныз корти
нларла апарылыр ки, бу да ики мәрһәләдән ибарә
чә кортикоид һормонларын јүксәк дозасындан баш
иринчи мәрһәләдә мүаличә ондан ибарәтдир ки, хәс
стәхана шәраитиндә мүаличәси һормонларын ән ј
ндан башланыр, оптимал нәтичә алынанадәк давам
Мүаличәнин биринчи мәрһәләсиндә сәпкиләр там
розијалар епителләшир, јени судурлар әмәлә кәл
и көрүнүшдән хәстә там сағлам көрүнүр, шикајәти о
лан амбулатор шәраитә кечирилир. О һөкмән дисп
идәси алтында мүаличәни давам етдирир. Һормон
едәркән хәстәнин үмуми вәзијјәти, хәстәлијин ке
анғыч, јајылан формалары) нәзәрә алынмалыдыр.
ағыда пемфигусун мүаличәсиндә кениш тәтбиг олунан
д һормонлар һаггында гыса мә'лумат верилмишдир.
днизон (Prednisonum) синоними һидрокортизон, делт
артен 0,005 дозада һәбләрдир. Кортизона јахындыр, л
3-5 дәфә активдир.
днизолон (Prednisolonum) - 0,05 дозада һәбдир, һабелә
клиндә дә бурахылыр. Преднизолон һидрохлоридин а
1 мл мәһлулунда 30 мг преднизолон вардыр вә а
нә, јахуд вена ичәрисинә јеридилир.
саметазон (Dexamethasonum) 0,0005-0,0001 дозада һ
имләри дексазон, декадрон 7-10 дәфә преднизолонда
. Һәлл олунан дексаметазон - 21 натриум фосфат ду
лакы 1 мл мәһлулунда 0,004 г препарат вардыр.

ндə АКТh (адренокортикотрон hормон) мəсə
үр. Узун мүддəт АКТh-лə мүаличə бəјрəкүстү вəзилə
јасына сəбəб олур.
мүддəт јүксəк дозада кортикостероид hормонла мүал
јин ағырлығындан, онун клиник нəтичəсиндən, хəстə
а гаршы həссаслығындан асылыдыр. Əксəр хəстəлəрд
3-6 həфтə, бə'зən исə даhа чох ола биләр. Кортик
ларын тətбиги пемфигусун мүаличəсиндə вачибдир,
тəриши јохдур.
тикостероид hормонларла мүаличəјə башламамышдан
тəлəр həртəрəфли тибби мүајинədən кечмəли вə аш
хəстəликлəр əлејhинə мүнасиб дərманлар тə'јин олу
личə нəтичəсиндə морбидостатистик вəзијјət əлдə е
сонра дərманын мигдары тədричən азалдылыр. həр
,5 мг, 30-25 мг-дан аз олмаг шərтилə ендирмək лазым
клə, бир нечə ај, ил ərзиндə дərманын мигдары тədри
л дозаја чатдырылыр. Бу минимал дозаны хəстə узун
ул едир. Мүаличə заманы дərмандан ағырлашма баш в
силə етмək олмаз. Јадда сахламаг лазымдыр ки, хəстəл
əшмəси дərманы кəсмəкдən, јахуд да дərманын мигда
ндирмəкдən асылыдыр.
ригусун ресидиви физики вə психоложи сəбəбləрлə,
хəстəликлəрлə, күнəш шүалары вə с. хошакəлмəз
лагədардыр.
дивин гаршысыны алмаг үчүн даhа да јүксəк дозадан и
мək вə узун мүддəт мүаличə апармаг лазым кəлир.
кли гишаларда сағалма нисбətən кеч кедир. Она кəра
шлуғунда галмыш тək-тək хырда ерозијалар үчүн јү
роиод hормон вермək мəсləhət көрүлмүр.
ничə мүддətиндə хəстə јахшы гидаланмалыдыр. Гида
мик, сојутма ət, балыг, булјон, витамин вə с. əлавə ет
н јағларыны, карбоhидратлары, мајени, хөрək дузуну м
дырмаг лазымдыр.
əлəр кортикоид hормонлар гəбул етдији мүддətдə кал
аспаркам гəбул етмəлидир; арабир неробол, ретоболи

лар баш верир: Итсенко-Кушинг синдрому, hипертенз
9%); пиј, су-дуз мүбадиләсинин позулмасы, остеоп
бағырсаг, үрәк, ган-дамар системләринин позулмасы
кәскин үрәк-дамар чатышмазлығы, бејинин өдеми, сеп
ја вә с. узун мүддәт кортикостероид hормонлар гәбул
әрдә бә'зән харичи көрүнүшдән екзокен hиперкорти
идә олунур. Итсенко-Кушинг синдромуна бәнзәјир
зи, бәдирләнмиш аја охшајыр, боғунуг гырмызы рәнк а
трихоз әламәтләри нәзәрә чарпыр, атрофијалы сыз
кәлир, ајбашы тсикли позулур, либидо зәифләјир. Бу а
лар спесифик мүаличә тәләб етмир. hормонун мигда
дәр азалтдыгда өз-өзүнә нормаллашыр. Хәстәләрдә
иабети олдугда әлавә пәhриз вә бә'зи дәрманлар мәсл
ур. Белә hалда ендокринологла мәсләhәтләшмәк лазым
сыра хәстәләрдә кортикоид hормонларын гәбул олун
әсиндә артериал ган тәзјиги артыр, мә'дә-бағырсаг по
ы мүшаhидә олунур. hормон мә'дә хорасы төрәдә б
ы хәстәләрдә перфорасија баш верә биләр. Бунларын h
әрә алынмалыдыр. Мә'дә хорасы олан хәстәләрә дәр
баг гәләви маддәләри - сүд, гәләви минерал сулар
лат көрүлүр. hормонларын күндәлик дозасы күнүн бир
инда гәбул олунмалыдыр. Хәстәләр дахилә калиум ион
етмәлидирләр. Мә'лумдур ки, кортикоид hормонлар
әстәләрдә натриум иону мүбадиләси позулур. Онлар h
сы бошлугларда јығылыр, сују өзүнә чәкир, шишки
кәтирир. Калиум ионларынын (калиум-хлорид, аспа
кин вә с.) гәбул едилмәси шишкинлијин гаршысыны а
алиемија скелет әзәләләриндә дә дәјишиклик төрәдир
ртикоид hормонлары узун мүддәт гәбул едән хәстәл
ағырлашмалар вә фәсадлар да мүшаhидә олуна биләр
дә белә хәстәләр даима hәкимин мүајинәси алтында
олар.
ı етмәк лазымдыр ки, кортикоид hормонларын ән ј
ı суткада 100-120-200 мг, дексаметазонун исә 10-12-2

зи хәстәләрдә hормонларын зәрбә дозасы тәзә судурл

иксатын 10 һәбини бир дәфәјә) гәбул етмәји мәсләһәт
үәллифин фикринчә судурларын әмәлә кәлмәси дә
р. Метатрексатын тә'сири алтында ганда антителләри
ыр, судурларын әмәлә кәлмәси дајаныр. Метатрекса
һәкимин нәзарәти алтында олмалыдыр. О, бир сыра а
ар верир.

фигоид (гејри-акантолитик пемфигус)

рин бөлкүсүнә көрә гејри-акантолитик пемфигуса Лев
оиди вә чапыглашан пемфигоид дахилдир.

рин булјоз пемфигоиди. Н.Д.Шеклаковун фикринчә, Л
јоз пемфигоиди гејри-акронтолитик пемфигусдур. Лев
емфигоиди ән чох Авропада, надир һалларда исә Ам
садүф олунур. Гадынларда вә кишиләрдә ејни дәрәчәд
ан јухары мүшаһидә олунур. Надир һалларда кәнчлә
шлыларда вә ушагларда тәсадүф олунур. Н.Д.Шеклак
дә етдији 68 хәстәдә орта јаш 66,3 олмушдур. Дем
Пемфигоиди јашлыларын хәстәлијидир. Н.А.Горсуј
Романенконун мүшаһидәсиндә 19 јашдан 87 јаша гәдә
ә 15 киши олмушдур.
етмәк лазымдыр ки, булјоз пемфигоидли әксәр хәстәлә
IgG, аз мигдарда IgA тапылмышдыр. Иммуно-глобу
ганда, судур мајесиндә, һәм дә дәридә тапылмышдыр
Леверин булјоз пемфигоиди илә Дјуринг дерматоз
опатокенезиндән хәбәр верир.
аглы одур ки, хәстәлијин сағалма дөврүндә ганда әкс
ләрин титри азалыр. Доғрудур, бә'зән хәстәлик сағ
ра да әксчисимчикләрин титри јухары сәвијјәдә

заманлар мүәјјән олунмушдур ки, Левер пемфигоиди
кик хәстәликдир. Белә ки, иммунофлүоресенсија үсулу
т заманы дәринин әсас мембранасына гаршы античи
тапылмышдыр вә онлар Лјуминисент микроскоп
ерир. Левер пемфигоид хәстәлији олан 32 нәфәрин з

Дәридә маје илә долу судурлар әмәлә кәлир. Онлар
ндән хејли габарыр, сәтһләри парылдајыр вә дешилә
ыш ерозијалар тезликлә сағалыр.
урлар ән чох гарынын ашағы наһијәләриндә, гасыг
, әтрафларда, көвдә наһијәсиндә олур вә бир ај мүддәт
дәри өртүјүнә јајылыр. Хәстәлијин кедиши хроник
өз-өзүнә ремиссија верир. Н.А.Торсујев вә В.Н.Роман
идә етдикләри хәстәләрин 35-дә сәпкиләр әтрафлард
дә наһијәсиндә, 6-сында үздә, 2-дә башын түклү һиссәс
ојнунда, 5-дә күрәјиндә, 5-дә синәсиндә, 4-дә бүкүшл
әбәкдә, 2-дә омада вә аралыгда вә 5-дә јајылмыш
дур. Демәли, пемфигоидин судурлары дәри өртүјүнүн
риндә мүшаһидә олуна биләр. Бу хәстәликдә селикл
просесә чәлб олунмур.
ер пемфигоиди бә'зән гызармыш көпәшикләрдән, с
шланыр. Лакин чох кечмәдән сәпкиләри әсасән суду
л едир, судурларын өлчүсү нохуддан фындыг бөјүкл
олуб ичәриси маје илә долудур. Судурлар дәри сәтһи
абарыр, сәтһи парылдајыр, габыглары галын олдуғу
лар субепидермалдыр) кеч дешилир. Судур габығында
Николски симптому алынмыр. Лакин судурун габығ
ы бојунча сојулур. Бу Н.Д.Шеклаковун тәклиф ет
окал субепидермал сојулма симптомудур. Пемфиго
ләшдији дөврдә бу симптом мүсбәт олур.
кли гишалар, хүсусән ағыз бошлуғунун селикли гиша
алда зәдәләнир, әламәтләр јүнкүл кечир, додагларын
ашијәси хәстәлијә чәлб олунмур. Ағыз бошлуғунун
и шиддәтли ағры вә суланма илә мүшајиәт олунмур.
рин пемфигоидиндә Николски симптому мәнфидир, а
к һүчејрәләр тапылмыр.
.Пашковун мүшаһидә етдији 14 хәстәнин 2-дә хәстәл
давам етмишдир. 3-дә 3 иләдәк, 5-дә 6 иләдәк, 3 хәс
иләдәк давам етмишдир.
гноз вә диференсиал диагноз. Вулгар пемфигусу булјоз
дән диференсә етмәк асандыр. Һәр бир хәстәлијин өз
клиник шәкли вардыр. Вулгар пемфигусда аканто

Кортикоид һормонларын мигдары вә мүддәти хәстә
инә вә ағырлығына әсасән тә'јин едилир. Дәрманын к
озасы 15-20 мг, максимал күндәлик дозасы 30-40 мг
хәстәләрә һормонла јанашы малјаријаәлејһинә дәрма
тик вә сулфаниламид препаратлары тә'јин олунур. Х
ыр кечдикдә метатрексат мәсләһәт көрүлүр. Һормонл
ы олараг метатрексат тә'јин етмәк олар.
ин хәстәлијин кәскин дөврүндә һормон (күндәлик до
јахшы нәтичә верир. Леверин пемфигоиди кортикоид
рла јахшы мүаличә олунур. Хәстә, һормонларла мүа
ығу дөврдә һәкимин нәзарәти алтында олмалыдыр. М
тар пемфигусун мүаличәсиндә олдуғу үсулла апарылм

ыглашан пемфигоид.

икли гишаларын пемфигоиди, јахуд көзләрин пемф
лик көзүн, ағызын, гадынларда кениталијанын, анусу
гишаларында судурларла тәзаһүр едир, судурлардан
лашма вә ејбәчәрләшмә галыр. Көзүн пемфигусу к
иләр.
зүн пемфигусу һаггында илк дәфә, 1911-чи илдә Tos
ыр.
зүн пемфигусунун етиолокијасы индијә гәдәр өјрән
ир. Белә күман олунур ки, онун амили вируслар. Анчаг
ким кәшф етмәмишдир. Бу саһәдә апарылан иммуно
атлар да бир нәтичә вермәмишдир. Лакин хәстәләр
әксчисимчикләрин тапылмасы, онларын Леверин п
ндә олдуғу кими тәсвир олунмасы көстәрир ки,
гусу да аутоаллеркик хәстәлијә јахындыр.
иник шәкли. Көзүн пемфигусунда ән чох конјуктив
әнир; орада судурлар әмәлә кәлир. Чох надир һаллар
лијә сонралар чәлб олунур. Ајры-ајры мүәллифләр суд
әздә, ағыз бошлуғунда, бурунда, удлагда, гыртлагда,
да, анусда әмәлә кәлдијини јазмышлар.
зүн зәдәләнмәси бу хәстәлик үчүн сәчијәвидир. Хәс

ны ејбәчәрләшдирир. Бәләликлә, мүаличәсиз галмыш
нәтичәсиндә көз алмачығы, конјуктивал кисә, көз гап
с. бир-бири илә бирләшиб ејбәчәрләшир, көз ба
синдә чыхан судур там корлуға сәбәб ола билир. Нәти
ачығынын һәрәкәти мәһдудлашыр, корлуг инкишаф
ејбәчәр һала дүшүр.
урлар ағыз бошлуғунда, додагларда, дилдә, дамагда, у
лагда да әмәлә кәлә биләр. Чапыглашыб бирләшмә н
ә һәмин јер ејбәчәр һала дүшүр, гидаланма, тәнәффу
ир. Мүнасиб дәјишикликләр кениталијада, уретр
да ола биләр. Көзүн пемфигусунда дәри хәстәләнмир
ма нәтичәсиндә ејбәчәрләшмә ола биләр.
ноз клиник шәкли әсасында гојулур. Көзүн пемфигу
томатитдән, Бехчет хәстәлијиндән, полиморф еритема
ән, пемфигусдан вә с. диференсә етмәк лазымдыр.
мәсләһәтләшмәк вачибдир.
ичә. Кортикоид һормонлар көзүн пемфигусунда ја
вермир. Лакин кортикоид һормонларла антибиотикл
ә'јини нисбәтән јахшы нәтичә верир. Көзүн пемфигус
ммунодепрессантлар да мәсләһәт көрүлүр.

ыз ағыз бошлуғунун селикли гишасында
ассәлн гејри-акантолик пемфигус

әлик һаггында илк дәфә 1959-1960-чы илләрдә Б.М.П
.Н.Шеклаков јазмышлар. Онлар чәми 11 хәстә мүшаһ
әр ки, бунларын да һамысы гадын олмушдур. Бу хәстә
мал вәзијјәтиндә ағыз бошлуғунун дәјишилмәмиш, ја
ә гызармыш селикли гишасында хырда судурлар әм
дир. Онларын ичәрисиндәки мајс әсасән шәффаф, на
а исә ганла гарышыг олур вә судурлардан сонра ерос
ыр. Николски симптому мәнфидир. Судурларын јери
алмыр. Мүәллифләр тәклиф етмишләр ки, јалныз а
нун селикли гишасында олан бу хәстәлик хошхасс
антолик пемфигус адландырылсын.
Шеклаков (1967) 32 хәстә мүшаһидә етмишләр. Онлар

ыр, надир һалларда ганла гарышыг олур. Судур әтраф
ликли гиша гызармыш олур вә бир гәдәр шишкинл
олар бир нечә саатдан бир нечә күнә гәдәр давам едир
онларын јериндә ағрысыз ерозија галыр, бөјүмүр, тез
ыр; бә'зән азачыг ифразатла өртүлүр. Бә'зи хәстәләр
р әмәлә кәлән заман нахошлуг әламәтләри һисс ол
фокал субепидермал судурларын габығыны пинсетлә
судурун кәнарлары бојунча епидермис сојулур. Бу пе
убепидермал симптом олуб, 1965-чи илдә Н.Д.Шек
риндән әсасландырылмышдыр. Хәстәлијин ресидиви б
ан сонра јараныр. Хәстәнин үмуми вәзијјәти јахшы ол
уаличәси. Кортикостероид һормонларла ејни вахтда
кил, В2 витамини тә'јин едилмәли, ағыз бошлуғунун са
парылмалыдыр.

урингин һерпесшәкилли дерматозу

стәлик илк дәфә 1884-чү илдә L.Duhring, 1888-чи
cq јазмышлар. L.Duhring ону судурлу дерматозларда
һерпесшәкилли дерматит кими тәсвир етмишдир. J
чү илдә R.Degos хәстәлијә Дјурингин адыны верми
рда Дјурингин һерпесшәкилли дерматозу, јахуд Дјури
зу кими мә'лумдур.
уринг дерматозу хроники, арабир ресидив верән дәри
ир. Һазырда о, токсик-аллеркик дерматит кими тәсви
Дјуринг дерматозунда полиморф морфоложи сәпки
нма сәчијјәвидир.
стәлијин етиолокијасы индијә гәдәр дәгиг өјрәнилм
Хәстәлијин кедишини ендокрин позғунлугларла, лим
матозла, лејкозла, блјастома илә, һормо
ләндирирдиләр. Һазырда мә'лум олмушдур ки, Дјури
зу олан хәстәләрин ган зәрдабында IgA вә IgM тапы
Иммуноложи тәдгигатлар заманы мүәјјән олмушд
ләрин ганында актив иммуноложи просес кедир.
К.Скрипкин (1975) мараглы мә'лумат әлдә етмишдир.
ә иммунофлуорессент усулу илә зәдәләнмә очағыны

әликлә, дүзүнә иммунофлүоресенсија үсулу илә һәм
ерматозунун диагнозуну дәгигләшдирмәк, һәм дә пе
н диференсә етмәк мүмкүндүр.
ырда Дјуринг дерматозу аутоаллеркик хәстәлик кими
, лакин һәлә дә онун бә'зи хүсусијјәтләри дәгиг өјрәни
р.

ник шәкли. Хәстәлијин клиник шәклиндә доғрудан д
лиморфизм вардыр. Хәстәлијин классик кедишиндә г
әри үзәриндә группашмыш судурчуғлар вә судурлар ә
Ејни заманда дәри өртүјүнүн башга наһијәләриндә ј
шмыш кәпәшикләр, дүјүнчүкләр, ирилликләр мүша
. Дәри сәпкиләри адәтән кәскин гашыныр. Судурл
нохуддан гоз бөјүклүјүнә гәдәр олур. Онлар епидерм
урлардыр вә габығы епидермисдән ибарәтдир. Әсас
ембрандыр. Судурлар кәркин олуб, дәри сәтһиндән
р, сәтһи парылдајыр, ичәриси судур мајеси илә долу
ы галындыр. Она көрә дә онлар 10-15 күнә дешилир. Ј
мыш ерозијалар бөјүмүр, епителләшмәјә мејл едир вә
ә вулгар пемфигусдан фәргләнир. Судурлар әксәр
шыр, лакин сәпәләнмиш һалда да ола билир.
урларын әмәлә кәлдији, јахуд ресидив заманы хәстәл
хуг әламәтләри мүшаһидә олунур: үшүтмә, гызлырма,
температур. Чидди гашынма нәтичәсиндә јухусузлуг

урлар әсасән әтрафларын харичи сәтһләриндә - белдә
дә, һабелә башын түклү һиссәсиндә вә с. наһијәләрдә
биләр. Бә'зи хәстәләрдә ағыз бошлуғунда да зәдәл
рир. Белә һалларда ағыз бошлуғунда ерозијалар ә
Адәтән онларын әтрафында судур габыгларынын галь
үнүр.
инг дерматозунун клиник шәкли мүрәккәбдир, полим
уплашмыш судурчуглардан, судурлардан башга, хәст
ри өртүјүндә бир сыра дикәр морфоложи елементлә

нчили морфоложи елементләрдән хәстәлијин клиник
шағыдакылар тәшкил едир. Еритематоз азачыг дәри

дерматоз, судурчуглу дерматоз. Биринчидә груплаш
ар чох бөјүк - фындыгдан гоз бөјүклүјүнә гәдәр олур.
ләффаф судур мајеси илә долу олур, дәри сәthиндән
ар, судурларын габығы галын, кәркин олур, парылд
углу дерматозда исә судурчуглар хырда нохуддан фы
ҝјүнә гәдәр олур. Онлар да груплашыр. Ичәриси шәф
лә долу олдуғундан дәри сәthиндән хејли габарыр. С
hамысы 10-15 күнә дешилир, јериндә галмыш ерозија
езликлә епителләшир. Николски симптому мәнфи
ардан сонра галмыш ерозијаларда акантолитик hүчејр
мыр. Асбо-Hанзен симптому мәнфидир. Јалныз Н.Д.Ш
тәклиф етдији судур гырағы епидермисин перифокал с
үсбәтдир.

Дјурингин hерпесшәкилли дермат

гноз. Дјуринг дер-
нун классик кеди-
диагноз гојмаг hеч
тинлик төрәтмир.
шмыш дәри мор-
и елементләри -
углар, судурлар,
тли ләкәләр, дү-
ләр, дүјүнләр, пус-
р, сыјрынтылар,
әрин ганында вә
мајесиндә еозино-
сәчијјәвидир, ја-
ун јод сынағына
лығы диагнозу
едир. Белә ки,
зун дәгигләшди-
си үчүн хәстәләрә
јод мәhлулу вери-
әрәк гашығы илә

3 дәфә, чәми бирчә күн, јахуд дәри сәthинә 50%-л
ми гојулур. Бу сәбәбдән хәстәлик кәскинләшәрсә де
з Дјуринг дерматозудур.

,05-0,1; күндә 3 дәфә; 3-6 күн мүддәтиндә, 3 күнлүк ф
онра јенә 5-6 күн мүддәтиндә. Беләликлә, арасында 3
силә олмаг шәртилә чәми 3-6 тсикл мүаличә апары
ин јени препаратлары да (овлосулфон вә с.) һәмин үс
ыр. Бә'зән ДДС илә мүаличәни һормонларла (метиг
инолон, полкортолон, преднизолон вә с.) ејни вахтда
Дјуринг дерматозунун мүаличәсиндә сулфаниламид
ы да јахшы нәтичә верир.
ичә заманы хәстәләрә "А", "В12" витамини вә дикәр
итаминләри тә'јин олунур. Харичи дәрманлардан фл
рмазолон, лоринден-С, гиоксизон мәлһәм вә аерозол
мәсләһәт көрүлүр. Јерли мүаличә мәгсәдилә ан
ындан да истифадә етмәк олар.
ноз нисбәтән јахшыдыр. Бә'зән хәстәлијин узун с
ары ади пемфигуса кечә биләр.

-хејлинин хошхассәли аиләви пемфигусу

әлик илк дәфә 1939-чу илдә ики гардаш Hailey вә Н
лар. Мүәллифләр 2 аиләдә 4 хәстә мүшаһидә етмиш
ар бу хәстәлик һаггында бир сыра алимләр дә јазмыш
ман едилир ки (Gougerot, Allee, 1933) Хејли-Хејлинин х
аиләви пемфигусу Дјуринг дерматозу илә булјоз епи
кечид формасыдыр. Нәсилдән-нәсилә доминант јолу
ир.

ик шәкли. Хәстәлик нормал дәри сәтһиндә судурла
әлмәси илә башланыр. Судурлар әсасән бојунун ја
олтуғалты чухурларда, гасыг наһијәсиндә, будларын
тһиндә, хајада, аралыгда, көбәк чухурунда, алы
үклү һиссәсиндә әмәлә кәлиб бүтүн дәри өртүјүнү әһ
ер.

Горсујевин вә б.-нын мүшаһидәсиндән мә'лум олур
о 16 хәстәнин голтуг чухурунда, 13 хәстәнин бојну
сыг наһијәсиндә, 8-нин күрәјиндә, 6-нын хајасында, 3-
инда, 3-нүн анус әтрафында, 6-нын көкс гәфәсинин
ә вә дөш вәзиләринин алтында тәсадүф олунмушдур.
н судурлар мәһдуд бир наһијәни әһатә едир, бә'зән

аларындан, пемфигоиддән, Дјуринг дерматозундан, б
рмолиздән диференсә етмәк лазымдыр.

аличә. Бир сыра мүаличә үсуллары мүвәггәти рем
Хәстәлијин кәскинләшмәсинин гаршысыны алмаг м
јухары температурдан чәкинмәк, тәрләмәмәк, сүртүнм
маг, дәри сәthини тәмиз сахламаг лазымдыр.
аличә мәгсәдилә антибиотикләр, hормонлар, витами
мүаличәләрдән hормонларын мәлhәмләри, Костелјан
нафталан вә с. мәсләhәт көрүлүр.

ијоз епидермолиз

ијоз епидермолиз (Epidermolysis bullosa hereditaria) ан
судурлу дәри хәстәлијидир. Ону илк дәфә 1875-чи
chinson јазмышдыр. Сонралар, 1902-чи илдә J.Brock б
зәдә пемфигусу ады вермишдир.
ијоз епидермолизин етиолокијасы индијә гәдәр дәгиг
мишдир. Габаглар сәјләнилән дистрофик, ендокрин,
леркик, инфексион нәзәријјәләр hазырда тарихи әhә
дир. Белә күман едилир ки, хәстәлијин сәбәбләриндән
ринин еластик лифләринин функсионал чатмамазлыг
бә'зи алимләрин фикринчә хәстәлик 80% аиләвидир
ләрин валидејнләри јахын ган гоhумларыдыр.
А.Торсујевин вә б.-нын (1979) бирликдә мүшаhидә етд
дән 6-сы јүнкүл, 11-и исә ағыр дистрофик формад
ум олмушдур ки, хәстәлијин јүнкүл, јахуд ади формасы
ли олур вә доминант јолу илә нәсилдән-нәсилә кечир
, јахуд дистрофик формасы исә ресисив јолла кечирил
стәлијин јүнкүл, јахуд садә формасында хәстәләрин д
нкәлмә судур әмәлә кәтирмәјә мејилли олур вә hәр
ырда зәдә бир нечә саатдан сонра дәридә судур әмәлә
Судурлар адәтән епидермис вә дерма арасында әмәлә
ләрдә дәри харичи көрүнүшчә сағлам олса да hәр hан
зәдәдән бир нечә саат сонра судур әмәлә кәтирир.
боşлуғунун селикли гишаларында сәбәбсиз олараг суд
кәдир вә дешиләндән сонра онларын јеринә галмы

Дерисинин бөјүмүнүн мүшаһидәсиндә олмуш 17 хәстә
ши, 7-си гадын олмушдур. Јаш е'тибары илә 1 јашына г
, 1-3 јашларынадәк 1 хәстә, 7-14 јашларынадәк 5 х
шларынадәк 1 хәстә, 21-30 јашларынадәк, 7-, 31-40 ја
әдәр исә 3 хәстә олмушдур. Онлардан 2 хәстәлик ан
н башлајыб, 1-дә 7-чи күндә, 2-дә 14-чү күндә, 1-дә 4 а
2-дә 5 ајлығында, 2-дә 25 јашында, 2-дә 3 јашында, 2-дә
а, 3-дә 11, 29, 38 јашларында башламышдыр.
урлар әсасән дәри өртүјүнүн асан зәдәләнән наһијәлә
сәкләрдә, дизләрдә, әлләрддә, ајагларда вә с.) баш ве
лә күндән сонра судурлар дешилир, онларын јериндә
розијалар гартмагла өртүлүр вә чох кечмәдән пигме
ә гурта́рыр.
оз епидермолизин дистрофик формасы да мөвчуддур.
бу формасы даһа ағыр кедир, клиник шәкли исә нисб
әбдир. Дистрофик булјоз епидермолиз өз нөвбәсиндә
иник формалара бөлүнүр. Онлардан һиперпластик бу
молиздә судурлар епидермис алтында јерләшир, ичәри
дур мајеси бә'зән шәффаф, буланлыг, бә'зән ганла г
ур, дешиләндән сонра јериндә атрофијалы чапыг га
ик 4-10 јашлы оғланлар арасында даһа чох тәсадүф е
әрин дәриси гуру олур, онларын овучларынын ичәри
ларынын алтында һиперкератоз, дырнагларында га
дырнагалты һиперкератоз олур, бә'зән дырна
ләшир, овхаланыр, төкүлүр. Дишләриндә вә көзләри
г дәјишикликләр мүшаһидә олунур.
ндиспластик рессесив булјоз епидермолиз ушаг өмр
ләриндән башланыр, бә'зән чох чәкмәдән өлүмлә нәт
Хејли мигдарда ганла гарышыг маје илә долу судур
кәлир. Судурлар һеч бир зәдәдән асылы олмајараг д
үн бүтүн саһәләриндә, һабелә башын түклү һиссәси
а билир. Ағыз бошлуғунун селикли гишалары, нәфә
усу зәдәләнир, нәтичәдә мүвафиг ағырлашмалар баш
ырнаглар галынлашыр, овхаланыб төкүлүр, бә'зән
дишләрдә дистрофија, көзләриндә дә мүвафиг дәјиш
јараныр. Белә хәстәләрин өмрү чох олмур.
оз епидермолизин бир сыра кечид формалары да мөв

әр бир хырда зәдәдән горумаг лазымдыр.

ЕРИТЕМАЛАР

тема (Erythematosis - јунанча гызарты демәкдир). Дәри
мәһдуд бир наһијәсиндә ган дамарларынын кенишлән
әсиндә јараныр. Һәмин наһијәдә кимјәви, физики, био
әри, һабелә бир сыра емосионал тәәссүратларын тә'с
терија дамарларынын кенишләнмәси ал гырмызы р
еритема төрәдир. Вена дамарларында ган дурғунлуғу
дә әмәлә кәлмиш гызарты илә мәрмәр дәри (Cutis m
орлу Ливедо (Jivedo racemosa) пассив еритема адланы
тив еритеманын симптоматик вә идиопатик формалар
. Бир сыра јолухучу хәстәликләр (скарлатина, чичәк
, јаталаг вә с.) заманы, һабелә бир чох дахили амил
индән әмәлә кәлән актив еритемалар мүвафиг хәстәл
мптомларындан бири һесаб олдуғундан симптоматик
кими гәбул олунмушдур вә онлар јолухучу хәстәли
с мүаличә очагларында өјрәнилир. Кимјәви, физики, б
еханики вә дикәр амилләрин харичи тә'сириндән
ш актив идиопатик еритемалар дәри хәстәликләри к
ына аиддир. Идиопатик еритемалара ашағыдакылар

хформалы ексудатлы еритема. Чохформалы ексудатл
лк дәфә 1860-чы илдә Небра (Hebra) јазмышдыр. ha
стәлијин ики формасы мөвчуддур. Бунлардан бири
атик, јә'ни мүстәгил чохформалы ексудатлы еритем
етиолокијасы вә патокенези там өјрәнилмәмишдир.
ик чохформалы ексудатлы еритема исә бир сыра баш
он хәстәликләрдә, токсидермијада вә с.-дә бир си
тәзаһүр едир.

олокија вә патокенез кифајәт гәдәр өјрәнилмәмишди
әстәлијин јаз вә пајыз ајларында баш вермәси, ен
рынын мушаһидә олунмасы, ушутмә, гыздырма илә ба

, чичәк, скарлатина вә с.) организми сенсибилизә еди
ганизмин сенсибилизә олунмасында аллеркијалы
иал астма, инфексион полиартрит вә с. даһа мүһүм әһ
едир. Беләликлә, сенсибилизә олунмуш организмдә
бәбдән (сојугдәјмә, шүаланма, һормонал позғунлугла
дәрманлар вә с.) чохформалы ексудатлы еритемany
синә имкан јараныр. Она көрә дә чохформалы ексу
ма назырда аллеркик-инфексион хәстәлик һесаб олуну
иник шәкил. Хәстәлијин әламәтләри башлыча олара
рафларын харичи сәтһиндә, әлләрдә вә голларда мүш
р. Бә'зән хәстәлијин сәпкиләри симметрик олараг үзд
балдырларда, ајагларын үзәриндә вә ағыз бошлуғун
гишаларында тәсадүф едир. Хәстәлик адәтән к
аблы, ачыг гырмызы рәнкдә симметрик ләкәләрдән б
у ләкәләр тезликлә бәјүјүр вә чох кечмәдән онлары
шишкинлик вә хырда судурчуглар әмәлә к
имәкдән сиккә бәјүклүјүнә гәдәр даирәви формада ол
тләрин мәркәзи һиссәси бир гәдәр габарыг вә түнд гы
раф һиссәси исә дәри бәрабәриндә ачыг гырмызы р
Белә ики рәнкли сәпкиләр чохформалы ексудатлы ер
атогномикдир. Сәпкиләрин һүдудлары адәтән кәскин
арын габармыш мәркәзиндә чөкәклик гејд олунур.
удатлы еритема заманы адәтән хәстәләрдә үмуми ә
рғунлуг, гыздырма вә с. нахошлуг әламәтләри мүш
р. Һабелә сәпкиләр наһијәсиндә јүнкүл ағрылар олур.
киләр адәтән 10-15 күндән сонра тәдричән солур
адан сағалыр.
формалы ексудатлы еритеманын даһа ағыр кечән кл
сы Стевенс Чонсон (Stevens Gonson, 1922) синдром
лијин хејли ағыр кечән бу формасында ағыз бошлуғун
јәт үзвләринин селикли гишасында, һабелә көзүн б
арында көзләнилмәдән судурлар әмәлә кәлир. Онла
бәјүјүр, ириләшир, дешилир, јеріндә адәтән некрозлу
р вә хоралар бурахыр. Бу вахт хәстәләрин үмуми вәзи
ғырлашыр. Онларда үмуми әзкинлик, тагәтсизлико,
с. үмуми нахошлуг әламәтләри мүшаһидә олунур. Б

опатолокија. Хүсуси дәринин мәмәвари вә мәмәалты
ериндә пишкинлик вә инфилтрасија мүшаһидә олунур.
адәтән лимфаситләрдән, лејкоситләрдән вә аз мигда
филләрдән ибарәтдир. Епидермисдә спанкиоз вә һүчеј
кинлик гејд олунур.

ноз. Јухарыда јазылан клиник шәкил мәркәзиндә чө
н даирәви полиморф сәпкиләр, һабелә үмуми нахош
ләри әсасында диагноз гојулур. Чохформалы ексуда
ны дикәр хәстәликләрдән - симптоматик еритемалар
с-Чонсон синдромуну исә ағыз бошлуғунун селикли ги
н сифилисиндән вә пемфигусдан дифференсә етмәк лаз

ноз. Әксәр һалда гәнаәтбәхшдир. Стивенс-Чонсон
да исә прогноз чиддидир.

лү еритема (Erythema Nodosum).

тәлик үшүтмә, гыздырма, һәмчинин бир вә ја бир
еритеманын әмәлә кәлмәси илә тәзаһүр едир. Әксәр ha
јыз мәвсүмләриндә, гызларда вә чаван гадынларда мү
унур. Адәтән үмуми әзкинлик, баш ағрысы, һабелә әз
ә ајагларда ревматоид ағрыларла башланыр. Гыздь
чатыр. Кәскин башласа да 2-3 һәфтәдән сонра гуртар
локија вә патокенези. Дүјүнлү еритема инфексион-ал
матоз һесаб олунур. Белә ки, чохформалы ексудатлы
олдуғу кими бу хәстәликлә дә организмдә узун сүрән к
нфексијанын бөјүк ролу вардыр. Бунлар хроники тон
морит, кариоз диш, кизли боғазкәлмә, ревматизм вә ба
и фокал инфексион очаглардыр. Күман олунур ки, о
ки белә кизли, хроники инфексион очаглар тәдричән о
сенсибилизә едир. Беләликлә, һәссаслығы дәјишм
лизә олунмуш организмә икинчили микроб (стрепток
микробактеријалары, грип, солғун трипонем вә с.) ј
маддәләри (јод, бром, антибиотикләр, сулфаниламид
ары вә с.) әлавә тә'сири хәстәлијин баш вермәсиндә ha
рол ојнајыр. Она көрә дүјүнлү еритема
ион-аллерјик хәстәлик олмасы даһа чох күман олунур

ән сәтһләриндә, чох надир һалларда исә будларда вә ју
ларда мүшаһидә олунур. Хәстәлик дәри алтында бир,
чә ағрылы дүјүнләрин әмәлә кәлмәси илә башланы
әстәләрдә үмуми нахошлуг әламәтләри (үмуми әзки
луг, баш ағрысы, әзәләләрдә вә ојнагларда ревматои
гыздырма вә с.) мүшаһидә олунур. Дүјүнләр тезликл
шишир, дәри сәтһиндән бир гәдәр габарыр, түнд гырм
ләји рәнк алыр. Овуч бөјүкүјүнә гәдәр артан бу бәрк
сијалы еритемаларын сәрһәдләри гејри-кәскин олур в
ағрылы олур. Бир мүддәтдән сонра дүјүнләрин инфилт
вә елементләр сәтһиләшир. Буна мүвафиг олараг онл
көјәрир, ағрысы азалыр вә хәстәнин үмуми вәзијјәти
лашыр, гыздырмасы дүшүр. Дүјүнләр һеч вахт хораја
р, бә'зән бир-бири илә бирләшир. Мүаличәсиз галмыш
бир аја гәдәр давам едир.

топатолокија. Хүсуси дәрилин үст гатларында шишки
фоситләрдән, һистиоситләрдән вә нејтрофилләрдән
филтрат очаглары гејд олунур. Һәмин тәркибли инфил
ин ашағы гатларында ган дамарлары әтрафында хејл
ан дамарлары даралыр вә ендотелијанын пролифераси
синдә онлар облитерасија олунур.

ши. Хәстәлик кәскин баш лајыр, аз мүддәтдә дүјүнлү
лар бөјүјүр, шишир, гызарыр, ағрыјыр. үмуми нахо
ләри верир. Сонра тәдричән солур вә 2-3 һәфтә мүдд
лмагла гуртарыр. Бә'зән ресидив верир.

гноз. Хәстәлијин үмуми нахошлуг әламәтләри илә а
да јаз вә пајыз мөвсүмләриндә баш планмасы, онун гызл
ан гадынларда даһа чох мүшаһидә олунмасы, чох вахт
афларда симметрик бир вә ја бир нечә дүјүнлү ерите
ниник шәкли әсасында асанлыгла диагноз гојмаг
дә Базенин индуратив еритемасындан, сифилис гумма
с.-дән дифференсә етмәк лазымдыр.

гноз. Хоша кәләндир.

кәзәнгачан даирәви еритема
thema annularis centrafugum).

дејилдир. Белә күман олунур ки, Дарјенин еритемасы
хәстәликдир. Белә ки, бурада организмдә кизли ф
ион очаглар (хроники тонзиллит, гајморит, аллерки
полиартрит, сифилис, вәрәм, лејкоз, ендокрин позғу
ә с.) хәстәлијин баш вермәсиндә мүһүм әһәмијјәт кәсб
здәнгачан даирәви еритеманын мүстәгил инфексион х
масы да күман олунур.

ник шәкли. Мәркәздәнгачан даирәви еритема ән чох
кишиләрдә тәсадүф едилир. Лакин бу хәстәлијә кәнчл
рда вә гочаларда белә раст кәлмәк олур. Хәстәлијин
ри дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә, ән чох исә көвд
һиссәләриндә, бә'зән бојунда, үздә вә әтрафларда м
лунур.

ркәздәнгачан даирәви еритема 1-2 мм бәјүклүјүндә
ир нечә чәһрајы ләкәләрдән башлајыр. Бу ләкәләр х
үмуми сағламлығына демәк олар ки, һеч бир хәләл к
убјектив әламәтләр төрәтмир, кәпәкләнмир. Лә
дән гачмагла бәјүјәрәк 10-15 күн мүддәтиндә даирәви
ырлар. Бу заман даирәви ләкәләрин мәркәзләриндә
рлар ки, нормаллашыр. Лакин орада аз мигдарда пигме
үшаһидә олунур. Һәмин даирәләр күндә 3-4 мм бәјүм
дәтдә диаметрләрини 5-10 см чатдырырлар. Даирәлә
әви бәјүдүјүндән онларын үмуми көрүнүшү "С" һәр
ир. Сәрһәдләри 4-5 мм ениндә вә 2/3 мм дәри сәтһи
р, түнд гырмызы рәнкдә гајтан кими узаныр. Зәдә к
иринтили-чыхынтылы, сәтһи кәлә-кәтүр олур, кәпә
убјектив әламәтләр төрәтмир. Бир мүддәтдән с
ин сағалмыш мәркәзиндә јени бир ләкә әмәлә кәли
бундан габагкы кими мәркәздән гачараг бәјүјүр. Бел
нечә ләкә әмәлә кәлир, мәркәздән гачараг бәјүј
, даирәләр ичәрисиндә даирәләр мүшаһидә олунур. Б
шу даирәләр бир-бири илә бирләшиб бәзәкли фигу
кәтирир.

ир һалларда даирә хәтләри үзәриндә, кәпәкләнмә, те
азија вә судурчуглар мүшаһидә олунур. 7-8 ајдан с
ијин әламәтләри солур, сағалмаға мејл едир.

никдир.

агноз. Мәркәздәнгачараг гајтан кими дартыныб бир
рләшмәклә бәзәкли фигурлар әмәлә кәтирән түнд гы
рәви ләкәләр әсасында диагноз гојулур. Мәркәздән
зи еритеманы чүзамын туберкулоид формасындан, чо
ексудатлы еритемадан, чәһрајы дәмровдан, үчүнчүлү
а, хроники еврәдән, Дјуринг дерматозундан,
аниозунун туберкулоид формасындан вә с. дифферен
зымдыр.

агноз. Хәстәлик узун сүрән олса да нәтичә е'тибары ил
идир.

ник көчән еритема.

оник көчән еритема һаггында илк дәфә 1909-чу илдә Л
Iipschuts, 1909) вә 1913-чү илдә Афселиус (Afselius,
ылар. Она көрә дә бу хәстәлик Афселиус-Липшјусун хр
еритемасы кими тибб әдәбијјатына дахил олмушдур.

олокија вә патокенез. Хәстәлик мешә кәнәсинин санч
осиндә төрәнир. Әксәр һалда кәнәнин санчдығы јер
мәркәзиндә узун мүддәт галыр. Белә күман олуну
иус-Липшјуст еритемасы индијә гәдәр кәшф олунма
вируслар тәрәфиндән төрәдилән инфексион хәстәли
дән сонра иммунитет јаратмыр. Хәстәлик төрәдичи в
нәләрин санчмасы нәтичәсиндә организмә дахил олу
дан башга хроник көчән еритемалы хәстәләрдә ејни в
кит, полирадикулит, лимфаситома, акродерматит, ри
с. мүнаһидә олундуғундан бу хәстәликләрин етиопа
ләһәтдән јахын олмалары иддиа олунур. Бу нәзәриј
дарлары күман едирләр ки, хроники көчән еритема кән
силә кечирилән енсефалит вируслары тәрәфиндән тө

нәзәријјәләрә бахмајараг, хроники көчән еритеманын
ә дә кәшф олунмамышдыр.

ник шәкили. Хроник көчән еритема ән чох гадынлар
дир һалларда ушагларда тәсадүф олунур. Хәстәлик әкс

мүәјјән гәдәр пигментләшмә узун мүддәт галыр. Ба
лардан фәргли олараг бу хәстәликдә әтраф даирәнин
ч вахт позулмур. Бә'зән даирәнин бөјүклүјү 50 см г
О, көкс гәфәсиндән бојуна, үзә кечир, лакин өз даирә
лајыр. Бә'зән даирәнин гырмызы ләкәсиндә дәри кә
Чох надир һалларда исә судурчуглар әмәлә кәлир. Су
мәтләр демәк олар кн, төрәтмир, нахошлуг әламәт.

топатолокија. Дәринин мәмәвари гатында ган дамарл
әнир, онларын диварларында шишкинлик олур вә ич
ритроситләр тапылыр. Хүсуси дәридә шишкинлик вә
ләрдән, лимфоситләрдән, һистоситләрдән иб
рат мүшаһидә олунур.
ши. Хроники көчән еритема узун сүрән хәстәликдир.
гноз. Кәнә санчмасы вә характерик клиник шәкли әсас
з гојулур.

кәм фигурлу еритема (Erythema figurata perstans).

урлу еритемалар сырасына аид олан бу хәстәлији 189
окс (Fox, 1895) вә 1906-чы илдә Венде (Vende, 1906) к
дир. Һазырда тибб әдәбијјатында бу хәстәлик Венде ер
дланыр.
олокија вә патокенез. Индијә гәдәр өјрәнилмәмишдир
наданкәлмә хәстәлик кими мүлаһизә олунур.
ник шәкил. Венде еритемасы көвдә наһијәсиндә, јахуд
фында көзләнилмәдән 1-2 пиләјин баш вермәси илә
р. Бу пиләкләр даирәви, јахуд овалдыр. Рәнки чәһ
јү 5x10 см олур. Онларын мәркәзи һиссәси пигмент
р вә кәпәкләнир, әтраф һиссәси исә ал гырмызы с
трат олмур. Сәрһәдләри кәскин олур. Узун илләр с
субјектив әламәтләр төрәтмир.
ши. Узун илләр һеч бир дәјишиклијә уғрамадан д

гноз. Һеч бир чәтинлик төрәтмир. Лакин һамар дәр
рихофитијасындан, екзематоиддәрдән, еритеманын д

pulvis
Харичи. Киршанлама илә

ихомикозларын мүаличәси дырнагларын руброфитијас
чагдыр.

рофитија - рубромикоз

омызы трихофитонлар тәрәфиндән төрәдилмиш мико
ија вә јахуд рубромикоз кими мә'лумдур. Белә мә'лу
ур ки, рубромикозун төрәдичиләри - руброфито
омофитонларла, трихофитонларын арасында өзүнә ј
на көрә һәм биоложи хүсусијјәтләринә вә һәм дә төрә
ијин клиник шәклинә вә кедишинә көрә көстәрилән
рдән фәргләнир. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, руб
о трихофитон кими јумшаг түкләри зәдәләјир. Оду
фитонлар трихофитонлара даһа јахындыр.
идемиолокија. Узун илләр руброфитијанын ендемик о
лонијада, Чиндә, Һиндистанда вә с. узаг шәрг өлкәлә
үф олунурду. 1945-чи илдән сонра руброфитија ке
-дә дә тәсадүф олунду. Һазырда Руброфитија Авропа
дә вә МДБ-дә дәринин көбәләк хәстәликләринин 60-7
гәдәр мүшаһидә олунур, јајылмыш формасы исә 15-
.
әјјән олмушдур ки, руброфитија башга микозлар ким
Анчаг рубромикоз (әлчәк, дәсмал вә әл вермәк васит
ылыр) мәишәт јолу илә дә јајыла биләр. Рубромикозла
лар хәстәләнир, ушагларда о надир тәсадүф едилир.
токенетик чәһәтдән белә күман олунур ки, дәринин г
перкератоз һаллары, дәринин бујнуз тәбәгәсинин вә ј
рин мүгавимәтинин позулмасы вә с. рубромикозун јол
бөјүк рол ојнајыр. Бундан башга нејровекетатив вә
вәзиләри системи функсијасынын мүәјјән
шмазлығы, һабелә антибиотикләрин вә бир сыра баш
арын өзбашына гәбул олунмасы хәстәлијин јајылма
и әһәмијјәт кәсб едир.

демәк олар ки, ајаг бармагларынын һамысынын арас
јир, бунунла да епидермофитијадан фәргләнир. Мә'лу
дермофитија бешинчи-дөрдүнчү вә дөрдүнчү-үчүнчү
ын арасыны даһа чох зәдәләјир. Руброфитија чох кечм
ларын арасындан ајагларын алтына јајылыр. Бурада
ән гурујур, кобудлашыр, дәри чизкиләри хејли габа
чизкиләр арасы чөкәкләрдә ун кими кәпәкләнмә мүш
нур. Сонрадан хәстәлик әламәтләри пәнчәнин вә бар
анларына вә үстүнә јајылыр. Чох кечмәдән просес ды
әрини дә зәдәләјир. Ону да гејд едәк ки, руброфитија
лан да башлаја биләр.
ларын вә әлләрин руброфитијасы. Руброфитија әксәр
јаглардан башланыр вә чох кечмәдән әлләрә дә јолу
әстәлик әлләрдән дә башлаја биләр. Әлләрин рубро
иник чәһәтдән ајагларын руброфитијасыны хатырла
ә дә овуч ичәриси дәри гуру олур, дәри чизкиләри ко
хејли габарыр вә һәмин чизкиләр арасы чухурлард
пәкләнмә мүшаһидә олунур. Хәстәлијин әламәтләри
рха сәтһинә кечиб дырнаглары да зәдәләјә биләр. А
әл јумағын һесабына әлләрдә руброфитија нисбәтә
рпыр.

агларын руброфитијасы

агларын руброфитијасы чох тәсадүф олунан хәстәл
бә'зән тәкчә дырнагларын руброфитијасы кими, бә'зә
ын, әлләрин руброфитијасы, һабелә јајылмыш рубро
ни вахтда тәсадүф олуна биләр. Дырнагларын рубро
әр һалда дырнаг лөвһәләринин демәк олар ки, һамыс
ир. Бунунла да о башга онихомикозлардан фәргләнир.
офитијада ајаг вә әл дырнагларынын һамысынын зәдәл
ференсиал диагностик әһәмијјәт кәсб едир.
офтијада башга онихомикозларда олдуғу кими дырна
әләнмәси сәрбәст кәнарлардан (бә'зән исә јанларынд
р. Илк вахтлар дырнагларда аг, јахуд сарымтыл золаг
әлир.

лаглар да ола билир.

нагларын руброфитијасынын атрофија формасында
һәләри назилир, парчаланыб төкүлүр. Бә'зән дырнаг
н галыглары дырнаг көбәси јахынлығында галыр, ды
да демәк олар ки, дырнаг олмур, бә'зән дә дырнаг ләв
јиб јох олур - онихолизис мүшаһидә едилир.

ноз. Ајагларын, әлләрин вә дырнаг ләвһәләринин сәч
ләнмәси вә зәдәләнмә наһијәсиндән алынмыш патол
лда микроскоп алтында көбәләк елементләринин та
асында асанлыгла диагноз гојулур.

нарын руброфитијасыны (әлләр вә дырнаглар зәдәлә
нтертрикиноз вә сквамоз епидермофитијадан дифере
мәк лазымдыр. Руброфитија да дәринин гурул
ғу, дәри чизкиләринин габармасы, дәри чизкиләри
унаохшар кәпәкләнмә руброфитија үчүн сәчијјәви
ын интертрикиноз епидермофитијасында бармагарас
н тағы наһијәсиндә судурлар, ерозијалар, суланма, би
шинчи бармагларын дырнагларынын зәдәләнмәси сә
. Анчаг руброфитијада ајаг дәрисинин гурулуғу, д
ринин кобудлуғу, унаохшар кәпәкләнмә, ајагларын
дырнагларынын һамысынын зәдәләнмәси вә с. рубро
епидермофитијадан диференсасија етмәјә көмәк е
әстәлијин һансы көбәләк тәрәфиндән төрәдилмәси
жи тәдгигат нәтичәсиндә мүмкүн олур.

риоскопик тәдгигат апармаг мәгсәдилә дырнаг ову
ахуд әлләрдәки вә ајаглардакы зәдәләнмә очагларын
ы көтүрүб әшја шүшәсинин үзәринә гојулур. Сонра һ
и материалын үзәринә 20-30%-ли гәләви мәһлулу дам
р гәдәр көзләјирләр. Көзләмә мүддәтиндә патолож
н бујнуз маддәси әријир вә көбәләк елементләри
и, онлары микроскоп алтында асанлыгла тапмаг олу
н микоз олмасы дәгигләшдирилир. Руброфитонларла
итонлары бир-бириндән јалныз бактериоложи тәдг
индә ајырд етмәк олур.

ализасија верән (јаіылан) руброфитија

к локал инфексија очагларыны кәстәрмәк олар. Бундан
ибиотикләрин, һормонал дәрманларын, ситостатикл
ндән артыг гәбул олунмасы вә с.-ни дә кәстәрмәк
ен амилләрдән исә узун сүрән јерли гычыгландырычы
рла мүаличә хәстәлијин јајылмасына сәбәб ола биләр
ән ендокен вә екзокен амилләрин биркә тә
әсиндә руброфитија лимфакен вә һематокен јолла јајы
ник шәкли. Руброфитија бир нечә клиник шәкилдә јај
тема - сквамоз шәклиндә хәстәлијин әламәтләри дәр
н бир чох наһијәләриндә мүшаһидә олуна биләр. Хәс
формасы нејродермити, екземанын бә'зи формалар
дәмрову, парапсориазы вә с. дерматозлары хатырл
ыр, зәдәләнмә очагларынын сәрһәдләри кәскин олу
уплашыр, бә'зән бир-бири илә бирләшир, бәзәкли ш
әмәлә кәтирир. Зәдәләнмәнин гырагларында да
ломаја охшар әламәтләр олур. Зәдәләнмәнин мәркәз
исбәтән солғун олур вә кәпәкләнир. Хүсусән көвдә н
бир нечә бүкүшләрдә (гадынларда дәшләрин алт
ләрдә гасыг вә аралыг наһијәсиндә, овучларда) тәсадүф

ылан рубромикоз хроники кедишә маликдир. Хәстәл
ә илләрлә узана биләр. Илин исти ајларында кәскинл
. Диагнозуну дәгигләшдирмәк мәгсәдилә зәдәләнмә
дән кәтүрүлән кәпәкләр вә түкләр микроскоп алтында
ајда үзрә мүајинә олунур. Трихофитијадан бактери
ат васитәсилә ајырд етмәк олар.
брофитијанын дәрин вә јахуд дүјүнлү фолликул форма
шағы әтрафлары (балдыр, ома вә с.) вә јухары әтраф
вә с.) зәдәләјир. Хәстәлијин елементләри дүјүнчүклә
дән вә с. ибарәт олдуғундан онлар дүјүнлү еритеманы,
ритемасыны, популанекротик вәрәми хатырладыр. Од
лијә диагноз верәркән кәстәрилән хәстәликләрдән диф
әк лазымдыр. Үз наһијәсиндә мүшаһидә олунан руброф
ритематоздан, вәрәм јејилмәсиндән вә инфилт
идоздан диференсә етмәк мәгсәдәујғундур.
агноз. Руброфитијанын ајры-ајры зәдәләнмә очаглар

ыны дәри вәрәмишин бир нечә формаларындан, дәри
әбәләк хәстәликләридән вә с. диференсә етмәк лазым
оскопик вә бактериоложи тәдгигат диагнозу дәгигл
имкан верир.

ичә. Руброфитија овучларда вә ајагларын алтында мү
ундугда Аријевичин үсулу илә зәдәләнмә нанијәси
ны сојмаг ән јахшы нәтичә верир (Ac. lactici - 6,0;
- 12,0; Vaselini ad - 100,0) јахуд Лак үсулу илә (Ac. Solicy
ici aa - 10,0; Colloidii elastici - 80,0). Адәтән кератоли
зәдәләнмә нанијәсинә компресс сарғы васитәсилә
а гојулур. Сонра јенә дә 48 саатлыға компрес сарғы в
5%-ли салисил мәлһәми гојулур. Бундан сонра дәри
әбәгәси јумшалыр, асанлыгла тәмизләнир, әлчәк в
ими (лај-лај) сојулур.

ары вә ајагларын алтыны кератолитик лакла 3-5 күн м
һәр күн ишләмәк вә сонра калиум перманганатла ва
нуз тәбәгәсини сојмаг мәсләһәтдир. Белә әмәлијјаты
дәләнмә нанијәсиндән һиперкератоз күтләси тәмизлә
лармаг лазымдыр. Јалныз бундан сонра габығы сојулм
мә нанијәсинә 2%-ли јод, 10-15%-ли күкүрд мәлһәми м
р.

шләрин рубромикозуну мүаличә етмәк мәгсәдилә зә
анијәсинә Кастеллани мајеси, нитрофункин вә башга
итар дәрманлар сүртмәк мәсләһәт көрүлүр.

налларда харичи мүаличә илә бәрабәр дахилә грезиоф
ә'јин олунур. (Griseofulvinum - 0,125, күндә 4-6 һәб, и
ја әсасән.)

вә гризеофулвинлә мүаличә илә бәрабәр бә'зи рубро
әстәләрә үмуми мәһкәмләдичи дәрманлар да (пироке
озан, аутохемотерапија, "А", "Е" витаминләри, балы
тә'јин олунур.

агларын руброфитијасынын мүаличәси дә башга они
рда олдуғу кимидир. Һәр һансы онихомикозу мүал
үрәккәб мәсәләдир. Мүаличәнин нәтичәси һәкимин
дәзүмлүлүјүндән вә һәвсәләсиндән чох асылыдыр. О
ларын, о чүмләдән дырнагларын рубромикозунда ән

и функисид дәрманларла мүнтәзәм мүаличә олунмал
ахилә гризофулвин, һәм дә дырнаг лөвһәси чыхарыл
дырнаг јатағынын функисид дәрманларла мүаличә ед
әр һалларда јахшы нәтичә верир. Гејд етмәк лазымд
г лөвһәләрини чыхартмадан габаг һәр һансы бир они
үаличә етмәк әбәсдир.
рнаг лөвһәләрини дәрманларла да әридиб чыхартма
р. Бу мәгсәдлә кератолитик пластрлар ишләдилир (
- 20%-ли сидик чөвһәри пластры вә 10%-ли үчлү
су) вә јахуд (калиум јодид-ланолин, јарыбајары, јә'н
лһәми). Көстәрилән кератолитик дәрманлар галын ла
ыға дырнаг үзәринә гојулур вә лејкопластрла бәрки
рман јајылыб јумшаг тохумалары зәдәләмәсин. Белә
2-4 дәфә тәкрар едилир. Дырнаг там әријәндән сонра
скалпеллә тәмизләјирләр. Дырнаглары Аравијскинин
ә'ни 50%-ли јод мәлһәми илә әридәндә зәдәләнмиш д
зәринә һәмин мәлһәм галын јахылыр, үзәринә компр
бир гәдәр памбыг гојулур вә бинтлә сарыныр. Сар
н сонра дәјишдирилир. Белә сарғыны 4-5 дәфә тәкрар
дырнаг там јумшалыр вә асанлыгла тәмизләнир, јалны
онра дырнаг јатағы функисид дәрманларла мүаличә о
ттә, бунунла бәрабәр дахилә гризеофулвин дә гәбул о
омикозун мүаличәсиндә гризеофулвин хәстәнин чәк
тә'јин олунур. 50-60 кг чәкиси олан хәстәләрә күндә
кг - күндә 6 һәб, 70-80 кг - күндә 7 һәб, 80-90 кг - күнда
етмәлидир. Јашлы хәстәләр гризеофулвини бир ај м
һәр күн гәбул едир. Сонракы 2-3 ајда күнашыры јенә
әкрар олунур.
изеофулвин бә'зән баш ағрысы, баш кичәлләнмәси,
осаг позғунлуғу, дәри сәпкиләри вә с. верә биләр.

идермомикозларла мүбаризә тәдбирләри

агларын вә әлләрин микозу - епидермофитија вә рубро
омикоз) әһали арасында кениш јајылмышдыр. Онлар
ı сағламлығына вә игтисадијјата хејли зијан вурур. О

ра идарә вә мүәссисәләрин (һамамханалар, үзкүчүлү
ы вә с.) ишчиләри вахташыры мүәјинәдән кечирилм
олунмуш хәстәләр мүаличәјә чәлб олунмалыдыр.
сыра мүәссисәләрдә ичтимаи профилактики тәдби
мә'дәнләринин тозлу вә нәмли олмасы, тохучулуг кс
ынын тозлу вә исти олмасы, исти сехләрдә һәддиндә
ләмә вә с.) технолоҗи чәһәтдән гајдаја салынмалыд
амханаларда тахта ајагалтылар-резинлә әвәз олунм
заман вә иш заманы резин ајаггабылардан истифадә
ар вә һамамда ишләјәнләр вә кисәчиләр ајаггабылар
лифләрини мүнтәзәм дизенфексија етмәлидирләр вә
ларын вә әлләрин микозунун шәхси профилактикасы
јәт кәсб едир. Әһали билмәлидир ки, белә көбәләк х
и вардыр вә онлар һансы јолларла әһали арасында јајы
сәдлә тибб ишчиләри әһали арасында, хүсусән мико
мүәссисәләрдә мүнтәзәм сәһбәт вә мүһазирәләр апа
стәлијин нечә јајылмасыны әһалијә баша салмалыды
санитарија маарифи јаддашы, вәрәгәләри вә китабча
лмалыдыр. Гәзетләрдән, радио-телевизија верилишлә
истифадә етмәк олар.
ларында вә әлләриндә микоз олан хәстәләр хәстәлик
ә ичтимаи һамамлара вә чимәрликләрә кетмәкдән им
дирләр. Буну тибб ишчиләри халг арасында јајмал
әт көрмәлидир.

ТРИХОМИКОЗЛАР

хофитија (Trichophytia). Трихофитија дәрини, түкләр
ары зәдәләјән көбәләк хәстәлијидир. Трихофитија
уп трихофитонлар тәрәфиндән төрәдилир. Хәстәлик
н 13 јашына гәдәр олан оғлан вә гызларда тәсадүф ол
јетишкәнлик дөврүндә хәстәлик әксәр һалларда өз-е
р, бә'зән узаныб хроник һала кечир.
олокија вә епидемиолокија. Трихофитија бир нечә кл
да тәсадүф олунур. Онларын амили антропофил, зооф

і көбәләкләрдир. Трихофитонлар хәстә адамлардан са
ра папаг, јајлыг, ләчәк, дараг, јастыг вә с. васитәсилә
әстәлик нанијәсиндән гопуб әтраф мүнитә сәпәләнә
дә, түкләрдә трихофитонлар узун мүддәт јашајы
шли шәраитә дүшдүкдә јолухма верир.
ырда трихофитијанын бир нечә клиник формасы мү
шдур. Башын түклү һиссәсиндә сәтһи трихофитија, h
сәтһи трихофитија, дәрин трихофитија дырнагларда
ја, хроник трихофитија.

ын түклү һиссәсиндә сәтһи трихофитија
hophytia Capilitis Superfacialis)

заманлар мүәјјән едилмишдир ки, башын түклү һиссәс
трихофитија инсанларда бүтүн јашларда тәсадүф олу
хәстәлик ән чох ашағы мәктәблиләр арасында даha
ндә олунур. Хәстәлик һәм мәктәб шәраитиндә, hə
јолуха биләр. Хәстәлијин төрәдичиләри T.Violoceu
urans-дыр.
ник шәкли. Башын түклү һиссәсиндә сәтһи трихоф
вә ири зәдәләнмә очагларындан башланыр. Зәдәл
ры мәрчидән бир гәпиклик сиккә бәјүклүјүнә гәдәр
ын сәтһиндә адәтән, дәри бир гәдәр гызарыр, шишир
ә очагларынын гызармыш сәтһиндә бә'зән хырда су
вә аг кәпәгләр мүшаһидә олунур. Зәдәләнмә нанијәс
ин әксәријјәти дәри бәрабәриндә гырылыб төкүлүр в
көтүкләри гара нөгтә кими көзә чарпыр. Бундан б
әри тәмизләјәркән онларын алтында галыб бүкүлмүш
ләр дә ашкар олур. Онлар зәиф инкишаф етдијиндә
ин алтындан чыха билмир, формача суал ишарәсин
ыр.
рыда гејд едилән зәдәләнмәләр тәдричән бәјүјүр, бир
-бирилә бирләшир. Бу бирләшмә нәтичәсиндә башын
әсиндә, хүсусән тәпә вә алын нанијәсиндә түкләр төкү
а кәпәкли саһәләр мүшаһидә олунур. Бу хүсусијјәтин
әлик азәрбајчанлылар арасында "гырхан дәмров"

ı түклү һиссәсиндә
ны трихофитија

сәтһи трихофитијасы мүаличә
галдыгда узун сүрүр, бә'зән хро
трիхофитијаја кечир, узун илләр
вам едир.

Һистопатолокија. Дәринин бу
тәбәгәсиндә вә түкләрдә күлли м
дарда трихофитон көбәләкләри
шаһидә олунур. Бундан ба
епидермисдә һиперкератоз, пара
ратоз, акантоз вә спакиоз әламәт
ри мүшаһидә олунур.

Диагноз. Башын түклү һиссәси
мүшаһидә олунан һәр һансы зә
ләнмә очағы көбәләкләрә јохлан
Диагноз хәстәлик очагларындан алынмыш кәпәкләрдә
ә трихофитон көбәләкләринин тапылмасына әсасән г

р дәридә сәтһи трихофитија
ophytia superfocialis cutis glabre)

р дәринин сәтһи трихофитија-
әртүјүнүн бүтүн саһәләриндә
ә биләр. Лакин хәстәлијә ән
сәтһинин ачыг һиссәләриндә
унда, јухары вә ашағы әтраф-
садүф олунур. Сәтһи трихофи-
да сәдәф бөјүклүјүндә бир вә ја
ә даирәви ләкәләрдән башла-
ләкәләрин сәрһәдләри кәскин
лар кетдикчә бөјүјүрләр, зәдә-
нагларынын гырагларында тә-
үкләр, судурчуглар мүшаһидә
мәркәзи һиссәсиндә исә дәри
нир, сағалмаға мејл едир, га-

ırнагларын трихофитијасы
nuchia trichophytica)

хәстәлик әсасән башын түклү һиссәсиндә вә һамар дә
фитијасы олан хәстәләрдә мүшаһидә олунур. Ән ч
агларынын бир вә ја ики дырнағында, һабелә ајаг бар
н дырнагларында мүшаһидә олунур.
ихофитија хәстәлијинә тутулмуш дырнаглар тезлик
рафлығыны итирир, бозарыр, сонралар түндләшир,
алыр, сәтһи кәлә-кәтүрләшир, ејбәчәрләшир. Дырна
инин сәрбәст кәнарлары галынлашыр, дырнагалты
оз әмәлә кәлир. Дырнағын сәрбәст кәнары кәврәкл
ыгла овхаланыр, ејбәчәрләшир.

оники трихофитија (Trichophytia chronica)

оники трихофитија әсасән гадынларда јалныз башын
синдә, надир һалларда исә кишиләрдә, һабелә башын
синдә, һамар дәридә вә дырнагларда мүшаһидә олуну
оники трихофитија јашлыларда башын түклү һиссә
кәпәкләнмә илә тәзаһүр едир. Һәмин јерләрдә адәтә
әдәр гызарыр, көјә чалыр. Дәри сәтһиндән гырылыб
үкләрин кәтүјү гара нәгтәләр кими көзә чарпыр.
әләнмә очагларында илтиһаб әламәтләри, демәк ол
.
ылыларын трихофитијасы һамар дәринин бүтүн саһәл
ш верә биләр. Бу хәстәлик дизләрдә, балдырларда, о
ндә, дирсәкләрдә, чијинләрдә, овучларда вә с.
ә гејри-кәскин һүдудлу, даирәви кәпәкләнән ләкә
ерməси илә тәзаһүр едир. Кәскин трихофитијадан ф
г хроники трихофитијада ләкәләр һәм әтрафлардан,
здән ејни дәрәчәдә судурчугланмадан кәпәкләнир. Б
раг бу хәстәлик чох узун сүрүр, һәтта бә'зән јолухма
ими гочалана гәдәр давам едир.

рин трихофитија

...трихофитија дәри өртүјүнүн бүтүн сапәләриндә ...
...ләр. Анчаг о, ән чох ушагларда башын түклү һиссәси...
...Celsi, кишиләрдә бығ-саггал наһијәсиндә Sycosis parasit...
...шаһидә олунур.
...ик шәкли. Трихофитијанын инфилтратлы-иринли фор...
...вә ја бир нечә кәскин илтиһаблы иринлијин баш верм...
...аһүр едир. Иринли илтиһаб түк кисәчикләрини вә әт...
...ары әһатә едир. Иринликләр фындыгдан шафталы бө...
...тәдәр, даирәви, кәскин һүдудлу вә әтраф нормал д...
...ән хејли габармыш олур. Зәдәләнмә сәтһиндә ири...
...вә күлли мигдарда кенишләнмиш түк кисәчикләри мү...
...унур. Һәмин иринлији јанлардан сыхаркән кенишләнм...
...чикләриндән ары пәтәјиндән бал ахан кими ирин чых...
...ијјәтинә көрә дәрин трихофитија (Kerion Celsi - ары пә...
...ал ахыр) кими мә'лумдур.
...ләнмә очағы наһијәсиндә түкләр тезликлә төкүлүр. ...
...к-тәк түкләр ағры вермәдән асанлыгла тәмизләнир. ...
...иринли трихофитија заманы хәстәләрдә үмуми насаз...
...ик, јорғунлуг, иштаһасызлыг вә с.) әламәтләри мүшаһ...
...Температур 38-39оС чатыр, әтраф лимфа дүјүнләри б...
...лы олур, аллеркија сәпкиләри (аллеркидләр) баш вер...
...алларда һамар дәри вә дырнаглар зәдәләнир.

...фитидләр

...трикс көбәләкләринә вә онларын токсинләринә гар...
...ығын артмасы нәтичәсиндә хәстәләрдә баш верән алл...
...киләринә трихофитидләр дејилир. Һејванларда мүшаһ...
...ндо трикс көбәләкләри инсан дәрисинә дүшдүкдә ор...
...ринли илтиһаб төрәдир. Белә һалларда хәстәләрдә ү...
...лик, јорғунлуг, баш ағрысы, иштаһасызлыг, јүксәк г...
...мүшаһидә олунур. Хәстәлијин белә вәзијјәти ин...
...индә күлли мигдарда античисимчикләрин әмәлә кәл...
...гәдардыр. Хәстәнин бу вәзијјәтиндә трихофитин реак...
...бәт олур. Бунун нәтичәсиндә организмдә ектотр...
...ләринә гаршы һәмишәлик иммунитет јараныр. Мәһз б...
...ин трихофитија ики аја гәдәр мүалиҹәсиз гәдәр да јар...

дүјүнчүкләрдән вә кәпәкләнән, суланан мүхтәлиф сәп
ибарәтдир. Бу сәпкиләрдә адәтән көбәләкләр тапыл
иклә из бурахмадан сорулуб кедир.
едиши. Инфилтрат-иринли трихофитија үмуми реаксиј
блы хәстәликдир. Ики аја јахын мүддәтдә јериндә ча
агла сағалыр.
истопатолокија. Инфилтрат дәрини, дәриалты ниј тәб
үсусән түк кисәчикләрини, ниј вә тәр вәзиләрини әhат
илтратын тәркибиндә еозинофилләр, лејкоситләр,
матик, епителиод вә нәhәнк hүчејрәләр мүшаhидә
әрин үзәриндә вә түк кисәчикләриндә күлли мигдар
тон көбәләкләри тапылыр.
иагноз. Јухарыда тәсвир олунан клиник шәкли әсасынд
ојулур. Бә'зән дәрин пиодермитдән диференсасија ет
кәлир. Бу вахт зәдәләнмә очагларындан алынмыш па
риалда көбәләкләрин тапылмасы мәсәләни hәлл едир
уаличә. Хәстәлијин кәскин дөврүндә сојудучу ислатм
р Вилкинсон, ихтиол мәлhәми вә с. мәсләhәт көрүл
ли уротропин мәhлулу, јахуд мәлhәми вә башга фу
әмләр јахшы нәтичә верир. Мүаличә мүддәтиндә зәд
ларында вә онун кәнарларында галмыш түкләр арабир
әлидир.

икроспорија (Microsporia)

Микроспорија микроспорум групу көбәләкләри тәрәф
дилир. Онлар әсас е'тибарилә түкләри, дәрини, чох
арда дырнаглары зәдәләјир. Микроспорум көбәләкл
офил, зоофил вә кеофил групларына аиддир.
пидемиолокија. Антропофил груп микроспорумлар (
ferrugineum) хәстә адамлардан сағлам адамлара тәмас
кечир вә јахуд хәстәләрин истифадәсиндә олмуш ә
тәсилә јолухур.
офил груп микроспорумлар M.Canis итләрдән, пишик
нлара јолухур. Јолухма ән чох ушаглар арасында мүн
ур. Јолухма әсас е'тибарилә пишикләрдән, онларын т

ијинләрдә, јухары әтрафларда вә с. тәсадүф ол
оспорија башын түклү һиссәсиндә вә һамар дәридә
спорија кими кедир, бә'зән аллеркија сәпкиләри вери

шын түклү һиссәсиндә микроспорија
crosporia Capilitis)

шын түклү һиссәсиндә микроспорија

Микроспорија башын
лү һиссәсиндә бир вә ј
нечә даирәви вә кәскин һ
лу зәдәләнмәләрин баш
мәси илә тәзаһүр едир. Б
беш гәпиклик сиккә бөј
јүндә, бә'зән ондан да
зәдәләнмә очаглары б
тәпә наһијәсиндә, бә'зә
шын түклү һиссәси илә һ
дәри сәрһәдиндә мүша
олунур. Зәдәләнмә очаг
әксәр һалларда бир-бир
бирләшиб бәзәкли фигу
әмәлә кәтирир. Зәдәл
очаглары наһијәсиндә
гызарыр, бир гәдәр шиш
сәтһи ун кими кәпәкл
түкләр 5-6 мм дәри сәтһи
јухарыда гырылыб төк
Харичи көрүнүшчә сағла
рүнәп сејрәк түкләр вә т
укләрин көтүкләри адәтән бозарыр, пинсетлә чәкд
гла чыхыр.

ар дәридә микроспорија (Microsporia cutis glabre)

роспорија ән чох дәри өртүјүнүн ачыг һиссәләриндә -
, голларда вә бә'зән өртүлү һиссәләрдә мүшаһидә олу

р дәридә микроспорија

синдә дәри гисмән саға
Әтраф һиссәдә исә бир гәдәр
зарыр, шишир, үзәриндә х
дүјүнчүкләр вә судурчуглар
пир. Чох кечмәдән зәдәл
очағынын мәркәзиндән баш
раг даһа бир нечә ләкәләр вә
галар баш верир, нәти
хәстәлијин там инкишаф дөв
дә һамар дәридә бир-бир
ичәрисиндә мүхтәлиф бөјүкл
бир нечә кәскин һүдудлу һалг
мүшаһидә олунур.

Һамар дәринин сәтһи тр
сы илә мүгајисәдә микроспоријада зәдәләнмә очаг
лә инкишаф едир. Бә'зән дә тезликлә өз-өзүнә сағалы

кроспоридләр

зәдәләнмә очаглары наһијәсиндә јерли мүаличә за
ланма әламәтләри баш вердикдә хәстәләрдә аллеркија
- микроспоридләр әмәлә кәлир. Микроспоридләр си
параг дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләринә јајылыр. С
дүјүнчүкләрдән, судурчуглардан вә кәпәкләнән чәк
рдән ибарәтдир. Микроспоридләр заманы хәстәл
насазлыг (әзкинлик, јорғунлуг, башағрысы вә с.) әлам
наһидә олунур.

әл (Favus)

әл дәринин вә дәри артымларынын (түк вә дырнаг) х
әләк хәстәлијидир. Һазырда мүәјјән олунмушдур ки,
рәдичиләри трихофитона (T.Schonleini) аиддир. Кечә
839-чу илдә Schonlein тәрәфиндән јазылмышдыр. Һаз
әлик Асија вә Африка өлкәләриндә кениш јајылмыш

ардан инсанлара јолуха билир.

әл ушаглар арасында јајылмасында бир сыра патокен
әрин - иммун-биоложи мүгавимәтин зәифләмәсинин
јәти вардыр. Сағламлығы позулмуш хәстәләрдә к
дахили органлары вә сүмүкләри белә зәдәләјир.

ник шәкли. Remak-ын (1849) мә'луматына көрә кечәлл
дөврү 2 һәфтәдир. Бу мүддәтдән сонра көбәләк дахил
үк кисәчији әтрафында гырмызы ләкә әмәлә кәлир, кә
вә сары рәнкли бу ләкә кетдикчә бөјүјүр. 2-3 см бөјүкл
ш ләкә бир гәдәр дәри сәтһиндән габарыр, мәркәзи
ир.

тула кими мә'лум олан бу елементин мәркәзи чөкәк, гы
сә габарыг олур. Скутула кечәл хәстәлији үчүн патогно
лә скутулалар кетдикчә бөјүјүр, бир-бири илә бирләш
түклү һиссәсиндә хејли саһәни тутараг, гартмагла өр
р вә ја бир нечә зәдәләнмә очағы әмәлә кәтирир. Зәдә
гларында түкләр бозарыр, тозланыр, зәиф дүшүр, ар
ыб төкүлүр. Беләликлә, башын түклү һиссәси бә'зи на
гартмагла өртүлүр, түкләр мүхтәлиф сәвијјәләрдә г
күлүр, галмыш түкләр бозармыш вә зәиф олур. Оду
стәләрин башынын түклү һиссәсини "күвә јемиш пар
ырлар.

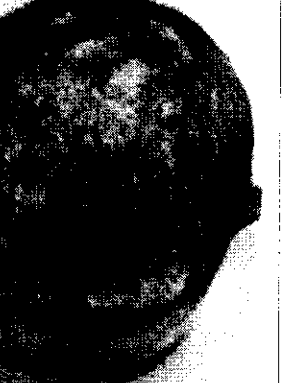

Хәстәләрин башы адәтән с
вә ја нәм амбар ији верир. Бу па
номик иј зәдәләнмә наһијә
башга микроорганизмләрин ә
олунмасынын нәтичәсидир.

Кечәл хәстәлији заманы хәст
рин башында иринли очаглар
әмәлә кәлә биләр ки, бу да ир
кечәл кими мә'лумдур. Белә хә
ләрин әтраф лимфа дүјүнләри
јүр, ағрылы олур.

Кечәл өзүндән сонра атро
бурахыр. Башын түклү һиссәс
ала-тала галмыш атрофија оча

әнмә очаглары кими тәзаһүр едир. О, ән чох себор
аза вә башга дерматозлара охшајыр; бә'зән әтраф л
әри бәјҹүр.
әл ән чох јашлыларын дырнагларында тәсадүф олунур
р хәстә дырнаг өз парылтысыны итирир, дырнаг ләвһ
ы ләкәләр - скутула мүшаһидә олунур. Сонралар дырн
әрбәст кәнарлары башга онихомикозларда олдуғу
лашыр, дырнагалты һиперкератоз әмәлә кәлир, дырна
әврәкләшир вә асанлыгла овхаланыб төкүлүр. Кечәл х
н чох әл бармагларынын дырнагларыны зәдәләјир.
гларынын кечәл хәстәлијинә тутулмасы надир һадисә
мун-биоложи чәһәтдән зәиф дүшмүш хәстәләрдә ке
и ағырлашыр, бә'зән дахили органлар (ағчијәр, мә'д
органлары, баш-бејин, сүмүк вә с.) хәстәлијә чәлб ол
лик өлүмлә дә нәтичәләнә биләр. Зәиф дүшмүш хәстәл
аллеркик сәпкиләр - аллеркидләр (фавид) дә верә бил
тоһистолокија. Шенлејн көбәләкләри хәстәлијин башла
епидермисин үст тәбәгәләрини зәдәләјир. Сонралар
үк фолликулларыны вә хүсуси дәријә кечиб ону
әјир. Бу вахт хүсуси дәридә коллакен вә еластик ли
ланыр. Онлар бирләшдиричи тохумаларла әвәз олуну
мәлә кәлир. Бә'зән лимфа дүјүнләри вә ган дамарлар
иклик дә әмәлә кәтирир.
агноз. Башын түклү һиссәсиндә патогномик скутулал
кәлмәси, түкләрин бозарыб гисмән төкүлмәси, зәдәл
синдән алынмыш патоложи материалда көбәләк амил
масы әсасында диагноз гојулур. Бә'зи атипик һаллар
әринин вә дыранагларын зәдәләнмәсиндә диагноз б
жи тәдгигат нәтичәсиндә дәгигләшдирилир.
аличә. Кечәлин мүаличәсиндә башга трихомикозлар
ими дахилә гризеофулвин тә'јин олунур. Инструксија
фулвин 0,125 дозада хәстәнин чәкисиндән асылы о
олунур. Јерли мүаличә јод вә мәлһәмдән ибарәтдир. Х
муми мөһкәмләндиричи мүаличә дә (аутохемотерапиј
ал, бол зүлаллы гидаланма вә с.) мәсләһәт көрүлүр.

әнизчиси Дампје јазмышдыр. Анчаг дәри хәстәликләр
ғына 1932-чи илдә Алибер дахил етми
мидшәкилли микоз әсас е'тибарилә Сакит океан адала
пилләриндә, Чиндә, Һиндистанда, Бразилијада, Бирм
а чәнуб өлкәләриндә тәсадүф олунур.
рамидшәкилли микозун надир тәсадүфләри кечмиш
фағында да гејдә алынмышдыр.
иолокија. Керамидшәкилли микозун амили олан көбәл
74-чү илдә Тилбери - фокс кәшф етмишдир.
иник шәкли. Керамидшәкилли микоз ачыг гәһвәји лә
ашлајыр. Бу ләкәләр чох кечмәдән түндләшир, шид
ныр. Хәстәлијин хүсусијјәти бурасындадыр ки, ләкәни
иссәси кәпәкләнир, кәнарлары исә дәјишилмир. Чох к
әкәнин мәркәзиндән јени ләкә әмәлә кәлир вә кәпәкл
ләры исә јенә дә дәјишилмир. Беләликлә, ејни јердә б
ардынча бир нечә дәфә мәркәздән кәпәкләнән лә
ә кәлир. Нәтичәдә һәр ләкәнин әтрафында галмыш е
алыглары керамид кими бир-биринин үстүнә дүшүр
дә хәстәлик керамидшәкилли микоз адландырылмы
үддәтдән сонра ајры-ајры зәдәләнмә очаглары бир-б
шир, нәтичәдә хәстәлик дәри өртүјүнүн хејли һисс
ыр. Зәдәләнмә наһијәсиндә адәтән гашынма мүшаһид

диши. Хәстәлик узун сүрәндир. Сағаларкән тез-тез ре
, бә'зән пиодермитлә ағырлашыр.
агноз. Јухарыда тәсвир олунан клиник шәкли вә зәдә
арындан алынмыш патоложи материалда мүнасиб көб
тапылмасы әсасындад диагноз гојулур. Хәстәлик ehti
кими, хүсусилә харичи өлкәләрдән кәләнләрдән әтр
ез топламаг лазымдыр. Бу вахт хәстәләрин ендемик
олуб-олмамасыны да өјрәнмәк лазымдыр.
огноз. Нәтичә е'тибарилә хошакәләндир. Анчаг наді
ресидив верир.
аличә. Үмуми ваннадан сонра зәдәләнмә очаглары м
лараг дабан дашы илә тәмизләнир, јалныз бундан
и хризорабин вә јахуд 5%-ли јод сүртүлүр.

омикозларда диагнозун дәгигләшдирлмәсиндә һазы
скопик вә бактериолоҗи үсуллардан истифадә олунур
ериоскопик тәдгигат мәгсәдилә зәдәләнмә очагларын
ки материал көтүрүлүр. Башын түклү һиссәсиндә х
дән бир нечәсини вә дәри сәтһиндән гашынты (кәг
намар дәри сәтһиндән гашынты - кәпәк, хәстә дырнаг
онун сәрбәст кәнарларындан овунту көтүрүлүр. Белә
нмыш патоложи материал әшҹа шүшәсинин үзәр
сонра бура бир нечә дамчы 20-30%-ли гәләви мәһл
вә өртүк шүшәси илә өртүлүр. Беләликлә, һазырланм
т бир гәдәрдән сонра вә бир аз исидилдикдән сонра м
алтында бахылыр. Бу заман трихомикозларын төрәдд
лан көбәләкләри (ендотрикс, екзотрикс, митселиј
ы) көрмәк олар.
ериоложи тәдгигат мәгсәдилә зәдәләнмә очагларын
ш патоложи материал Сабуро гида мүһитиндә әки
тиликли термостатда 3-4 күн сахладыгдан сонра көбә
-ајры груплар шәклиндә тәзаһүр едир вә бунун әсаси
јин һансы көбәләкләр тәрәфиндән төрәдилдијини тә
лур.

офитијанын микроспоријанын вә кечәлин мүаличәси

офитијанын, микроспоријанын вә кечәл мүаличәси
ә мәрһәлә мөвҹуддур. Бу хәстәликләрин мүаличәси
үклү һиссәсиндән түкләри төкмәк мәгсәдилә рентген
ма, епилин вә с. үсуллардан истифадә олунур. Белә
түклү һиссәсиндән түкләр төкүлмәзсә, бу хәстәликлә
өси мүмкүн дејилдир. Анчаг рентген вә епилин бир с
р вердији үчүн онлардан имтина едилмишдир.
рда башын түклү һиссәсинин трихофитијасынын, микр
ын вә кечәлин, һабелә һамар дәри микозларында о је
лаг түкләр зәдәләнмишдир, мүаличә мәгсәдилә көбә
тики олан гризеофулвин ишләдилир. Гризеофулвин 0
әб шәклиндә бурахылыр. Тәдгигатлар көстәрир ки,
ин бағырсаглардан јахшы сорулур, гана кечир, дәри

дәфә мәнфи нәтичә алынана гәдәр гризеофулвин һә
олунур. Илк дәфә көбәләјә мәнфи чавабдан сонра дә
дозада күнашыры гәбул олунур. 2-3 күндән бир тәд
лыр, үч дәфә мәнфи нәтичә алдыгда исә гризеофулв
дајандырылыр.

зеофулвини гәбул едәнләрдә бә'зән бир нечә фәсад м
олунур: дәрмана гаршы аллеркик сәпкиләр, башағр
гусма, гарын вә үрәк наһијәсиндә ағрылар, ичал леј
имфопенија, лејкоситоз, еозинофилија вә с.

р дәри сәпкиләри аздырса вә гашынма чох нараһат ет
зеофулвинин гәбулу давам етдирилир. Көстәрилән әла
стәни чох нараһат едирсә, дәрманын мигдары азалды
стамин дәрманлары (калсиум-глүконат, супрастин, ф
с.) тә'јин олунур.

зеофулвиндән сәпкиләр һәддиндән артыг олурса, гаш
глидирсә, һабелә башга фәсадлар да мүшаһидә олун
ын гәбулу мүвәггәти дајандырылыр вә хәстәјә антиһ
сенсибилизасијаедичи мүаличә тә'јин едилир. Көстәр
шмалар кечдикдән сонра гризеофулвинин мүаличәс
задан јенидән башланыр. Әкәр хәстәнин организми дә
лы гәбул едирсә, доза нормаја чатдырылыр вә ахыра г
ыр. Гризеофулвин гәбул едилмәси илә әлагәдар ик
әмин фәсадлар баш верирсә, гризеофулвинин гәбулу д
ыр.

зеофулвинин гәбулу ган, гарачијәр, бөјрәк хәстәликлә
хассәли шишләрдә вә порфиријада әкс көстәришдир
зеофулвинлә бәрабәр хәстәләрә јерли мүаличә дә ап
үаличәнин башланғычында башын түклү һиссәсиндән
рхылыр вә бу әмәлијјат мүаличә мүддәтиндә һәфтәдә
әкрар олунур. Башын түкләри гырхыландан сонра зәдә
гларына сәһәрләр 2%-ли јод, ахшамлар исә 10-15%-л
гәтран вә јахуд Вилкинсон мәлһәми сүртүлүр. Күнаш
ын башы исти су вә сабунла јујулур. Һамар дәринин м
умшаг түкләр хәстәлијә чәлб олунурса, Аријевичин с
р: Ac. lactici - 6,0; Ac. Solipylici - 12,0; Vacelini - 82,0
ә мәсләһәт көрүлүр. Түкләри зәдәләнмиш һамар дәри

ә едирләр.
тә дырнагларын мүаличәси дырнагларын руброфитија
ғу кимидир.
комикозларын мүаличәсиндән сонра һәр 7-10 күндән
ч дәфә) зәдәләнмә очагларындан алынмыш патоложи
ын нәтичәси мәнфи оларса, хәстә сағалмыш һесаб олу
тәләрдә гризеофулвинлә мүаличәјә әкс көстәриш вар
та үсуллардан истифадә олунур. Онлардан ашағыдак
тәрмәк олар:
пилин пластыры (епилин - 4,0; дистиллә олунмуш су 1
н - 22 г; ары муму - 5 г; гурғушун пластыры - 54 г). Епи
ры хәстәләрин чәкисиндән асылы олараг ашағыдакы
'јин олунур: 10 кг-а гәдәр ағырлығы олан ушагларда 2
г; 12 кг - 3 г; 13-14 кг - 3,5 г; 15 кг - 3,5-4,0 г; 16-17 кг - 4
г; 19-25 кг - 5 г; 26-30 кг - 5,5 г; 31-35 кг - 6 г; 36-40 кг - 7
г - 9-10 г. Епилин пластырыны зәдәләнмә очагларына
дан габаг түкләр гырхылмалыдыр. Јалныз бундан с
пластыры микоз очагларына гојулуб лејкопластрла јап
ыр.
ына гәдәр ушаглара епилин пластыры илә мүаличә
к 15-18 күнә тә'јин олунур. Бөјүк ушаглара вә јашлы
дәфәјә вә һәрәси 8-10 күн олмагла апарылыр. Бу мүд
ра түкләр епилјасија олунур. Түкләрдән азад олмуш ба
түкләр чыхана гәдәр, јә'ни 30-45 күн мүддәтиндә функ
ларла (сәһәр јодун спиртли мәһлулу, ахшам күкүрд-с
күрд-гәтран мәлһәми) мүаличә олунур.
лин пластыры илә мүаличә заманы хәстәләрдә конју
ефорит, баш ағрысы, јухусузлуг, һалјусинасија, бир с
р әмәлә кәлә биләр. Белә һалларда епилин пластырь
р, антиһистамин, десенсибилизасијаедичи вә витами
олунур. Мүаличә заманы хәстәнин ганы вә сидији һә
бир тәдгиг олунур.
чијәр, бөјрәк, синир вә ојнаг хәстәликләри заманы епи
ры әкс-көстәришдир.
ихомикозларда башда түкләрин епилјасија олунмасы
ренткен шүаланмасы да ишләдилир. Әлбәт ки, рен

енидән чыхыр. Бу мүддәтдә зәдәләнмә очаглары јод м
ҝаличә олунур. Мүаличә мүддәти гуртардыгдан сонра
дән бир үч дәфә мәнфи нәтичә алынарса, хәстә сағ
ур, хәстәханадан чыхарылыр. Хәстәнин евиндә дезинф
рылыр. Үч ајдан сонра үч дәфә мәнфи нәтичәдән со
ҝлам һесаб олунур вә коллективә бурахылыр.
н түклү һиссәсинин дәрин трихофитијасыны мүаличә
сәдилә башланғычда ислатма (10%-ли ихтиол, 2%-ли
шусу, 1:5000 фуросилин вә с.) тә'јин олунур. Јал
ин кәскин дөврү кечдикдән сонра ади јод мәлһәм мүа
рылыр. Микоз очагларында вә онун кәнарларында хә
рабир пинсетлә тәмизләнир.
тропофил көбәләкләри тәрәфиндән төрәдилмиш дәр
тијаны вә һамар дәринин микозу ади јод мәлһәм үсулу
олунур.

фитијанын, микроспоријанын вә
ун профилактикасы

ләри еркән ашкара чыхармаг вә онлары хүсуси мүалич
әк әсас профилактики тәдбирләрдәндир. Бу ишдә хәс
спансеризасија олунмасы һәлледичи рол ојнајыр. Белә
ин бүтүн аилә үзвләри (әкәр о мәктәблидирсә, син
ары) хүсуси мүајинәдән кечирилир. Мәктәбәгәдәр ує
ләриндә хәстә ушаг ашкар олунарса, орада тәрбијә о
н ушаглар вә ушаглара гуллуг едәнләр бир мүддәт мүн
ҝајинә олунмалыдырлар. Ушаг мүәссисәләри
әрә вә истираһәт дүшәркәләринә кедән ушаглар вә г
хүсуси мүајинәдән кечмәлидирләр. Трихомикозлу уш
тәбә, хәстә гуллугчулар исә ушаг мүәссисәләри
мамалы, мүаличә үчүн хүсуси мүаличә очагларына чә
ыдыр. Хәстәләрин истифадәсиндә олмуш бүтүн әшјал
аш јајлығы, дараг, јатаг ләвазиматлар вә с.) дезифекс
ідир. Бәрбәрханаларда баш ғырхан аләтләрин мүнтәз
сија олунмасына нәзарәт артырылмалыдыр.

лмасынын бөјүк әһәмијјәти вардыр.

КАНДИДАМИКОЗЛАР
(Candidamycosis).

ндидамикозлар тибб әдәбијјатында оидиомикоз, ман
доз, бластамикоз вә с. кими мә'лумдур. Кандидамико
әкләри (Candida albicans) групуна мәнсуб бир сыра көб
әрәфиндән төрәдилир. Маја көбәләкләрини илк дәфә
шаларда Берг 1841-чи илдә дәри сәтһиндә исә Фри
ҹү илдә кәшф етмишдир. Онлары мејвәләрдә (алма, ар
рәвәзләрдә (помидор вә с.), хүсусән онларын чүрүкләр
ларын селикли гишаларында вә дәри сәтһиндә күлл
тапмаг олар. Инсанларда маја көбәләкләри сапрофит
ырлар. Инсанда кандидамикозларын баш вермәсинд
ендокен амилләрин ролу вардыр. Ендокен амилләрдән
ин иммун-биоложи мүгавимәтинин азалмасыны В2-hı
поузуну, маддәләр мүбадиләсинин (шәкәр, пиј
масыны, векетатив синир, үрәк-дамар системләринин
ны, мә'дә-бағырсаг хәстәликләрини вә с. көстәрмәк с
зокен амилләрдән дәри өртүјүнүн вә селикли гиша
ән сәбәбләрдән бүтөвлүјүнүн позулмасы кандидами
аш вермәсинә сәбәб ола биләр.
р сыра дәрманлар (антибиотикләр, hормонлар вә ситос
анлар вә с.) ағыр кедишли системли кандидозларын
әсинә сәбәб олур. Одур ки, бу дәрманлары мүаличә мә
ләтдикдә еһтијатлы олмаг мәсләһәтдир.
идемиоложи чәһәтдән јадда сахламаг лазымдыр ки,
озлар гәннады мә'мулаты, мејвә, тәрәвәз, ширәләрлә
әрлә чох тәмасда оланларда, онлары чох гәбул едән
ерв вә гәннады ишчиләриндә) нәзарәтсиз антибиотик
тероид, ситостатик вә с.) дәрманлары гәбул едәнләрд
чох тәсадүф олунур. Көк адамларда, хүсусән тосгун
, исти сехләрдә ишләјәнләрдә, тәрләмә вә сүртүнм
наһијәләрдә баш верә биләр.

шләрин кандидомикозу. Бу хәстәлик әсас е'тибарилә г
уг бүкүшләриндә, гадынларда дәшләрин алтында,
вә кәбәк чухурунда, әл вә ајаг бармаглары арасында, п
или сәthиндә, пенисин башында вә с. јерләрдә тәса

әлик дәринин кәстәрилән мәhдуд бир наhијәсиндә гы
ашланыр, hәмин гызартынын үзәриндә тезликлә гашы
лајиәт олунан габыглар, судурчуглар, судурлар әмәлә
дурларын дешилмәси нәтичәсиндә ерозијалар, hәтта х
әлә кәлиб екземаја чеврилә биләр. Кандидам
синдә ашағы әтрафларын ган дамарларында капилја
т, тромбофлебит баш верә биләр.
ләнмә наhијәсиндә әмәлә кәлмиш хырда очаглар чох
әтрафа јајылыр вә бир-бири илә бирләшиб бөјүк ер
кәтирир. Бу ерозијанын сәрhәдләри кәскин, бир г
вә бујнуз тәбәгәси чыхынтыларындан ибарәтдир. С
д гырмызы олуб парлагдыр вә суланыр. Бә'зән зәдәлә
нда тезликлә ерозијаја чеврилән јени судурчуглар вә и

Бармагларарасы ерозија

ликләр баш верир.
лар да өз нөвбәсиндә
бир-бири илә, hәм
әсас ерозија илә би
шиб зәдәләнмә оча
рынын хејли бөјүмәс
сәбәб олур. Беләли
зәдәләнмә гасыг вә
ры наhијәсиндән бу
рын дахили вә а
сәthләринә вә чинс
үзвләринә јајылыр.

Јашлыларын зәдә
миш бүкүшләринин
ндә исә инфилтрат дәмровлашыр вә орада чат мүша

ермиш ерозијаларын бирләшмәси нәтичәсиндә түнд г
сәthи парылдајан бүтөв ерозија әмәлә кәлир. Зәдәлән
дләри кәскиндир, о бујнуз тәбәгәсинин галыгларында
р.

мар дәринин кандидамикозу

стәлик ән чох ушагларда мүшahидә олунур, анчаг о ј
да тәсадүф олуна биләр. Һамар дәринин кандидам
үддәт компрес, мәлhәм, ислатма вә ванна гәбул етмәк
дә һәмин јерләрдә сүртүнмә, сыјрынты вә гычыгланм
ри јарандыгда, hабелә һәддиндән артыг ширин
ләри, антибиотикләр, hормонлар гәбул етдикдә, шә
г хәстәлијиндә вә с. баш верир. Бу вахт дәридә га
судурчуглар вә дүјүнчүкләр әмәлә кәлир. Бу судурч
үнчүкләр чох кечмәдән ерозијалара чеврилир, бир-би
шиб, хејли бөјүклүкдә ерозија әмәлә кәтирир.
стәлијин кедиши кәскин олур. Зәдәләнмәни төрәдән с
гычыгланма әламәтләри ләғв олундугдан сонра хәс
клә сағалыр.
учларда кандидамикоз хырда судурчуглардан, дүјүнч
ә јахуд бујнуз тәбәгәсинин галынлашмасындан башла
Биринчи hалда дәри гызарыр, бир гәдәр шишкинләш
нмә әламәтләри мүшahидә олунур. Икинчили hалда и
бујнуз тәбәгәси хејли галынлашыр, дәри чизкиләри
лашыр вә гәhвәји рәнкә чалыр. Хәстәләрдә субјекти
р олмур.

рнагларын вә дырнаг јастыгларынын кандидамикозу

стәлик әксәр hалларда арха дырнаг јастығындан, бә'з
рәфләрдән башланыр вә чох кечмәдән дырнаг ләвhәл
ыр. Хәстәлик әл дырнагларынын hамысында баш ве
нчаг ән чох икинчи, үчүнчү вә дөрдүнчү бармаглары
стыгларында мүшahидә олунур.

Дырнагларын вә дырнаг стыгларынын кандидамикозу

јылыр. Нәтичәдә ды
јастыглары, хүсусән
дырнаг јастығы хејл
шир, бир гәдәр габ
вә дырнаг ләвһәс
үзәринә јајылыр.
сонра дырнаг јаст
рынын дәриси да
лыр, наз
парылдајыр вә кәп
нир.

Хәстәлијин там
әврүндә дырнаг јатагларынын дәри чыхынтылары
m) итир. Шишмиш дырнаг јастыгларынын үзәриндә
онларын алтындан бә'зән ирин чыхыр. Бу әламә
г јастыгларынын кандидамикозу үчүн хүсусилә сәчи

тәлик адәтән бунунла кифајәтләнмир, бә'зән зәдәлә
г ләвһәләри дә чәлб олунур. Бу заман дырнаг ләвһәләр
бозарыр, түндләшир, арха вә јан гыраглары јумшалы
дән овхаланыр.
ка дырнаг јастығында баш вермиш хәстәлик нәтичә
г јатағында вә дырнаг ләвһәсиндә ган дөврану вә гид
зулур. Бу хәстәлијин кәскинләшмәсиндән асылы о
г ләвһәси үзәриндә көндәлән шырымлар вә дырнаг
кератоз әламәтләри баш верир. Беләликлә, дырнаг лө
ғындан гопа биләр.
стәлик ағрылы олмагла узун сүрүр вә мүвәггәти дә
ләри әмәк габилијјәтиндән мәһрум едир.

ликли гишаларын кандидамикозу

ндидамикоз вә ја маја көбәләкли јалама ән чох диш пр
рән орта јашлы гадынларын ағыз күнчләриндә мүш
р. Хәстәлик заманы ағыз күнчләриндәки бүкүшләрд
баш верир, селикли гишаларда јасты судурлар әмәлә

дидамикозлу, јахуд маја көбәләкли јалама әксәр һал
одагларынын кандидамикозу илә ејни заманда тәсадүф
у заман додаг һашијәсинин селикли гишасы гызарыр
шишир, сонралар назилир, чох кечмәдән ағарыр вә
тһиндә көндәлән шырымлар вә габыгвермәк әмәлә к
тив әламәтләрдән додагларда гурулуг, кәпәкләнмә в
ры гејд олунур. Ексфолиатив хејлитлә диференсасија е
илә зәдәләнмә наһијәсиндән алынмыш патоложи мат
а көбәләкләринә тәдгиг етмәк лазымдыр.

з бошлуғу селикли гишасынын кандидамикозу

руп хәстәликләрдән кандидамикозлу стоматит (ағы
оссит (дилин хәстәлији), анкина (боғазкәлмә) вә с
дур. Хәстәлик заманы ағыз бошлуғунун селикли гиш
дилдә, бадамчыгларда вә с. түнд гырмызы рәнкли ләк
кәлир. Һәмин јерләрдә ағ рәнкли киф нөгтәләри јара
ар һәмин киф нөгтәләри бөјүјүр, бир-бири илә бирлә
әлиф бөјүклүкдә түләбәнзәр "пәрдәләр" әмәлә кәти
рдәләр шпателлә асанлыгла тәмизләнир вә алтындан
селикли гиша ашкара чыхыр.
әлик ән чох сүдәмәр чағаларда вә ағыр хәстәликлә
алағы, ағчијәр вәрәми, шәкәрли диабет, бәдхассәли
с.) заманы јашлыларда мүшаһидә олунур. Зәиф дүш
рдә, ушагларда вә гочаларда ағыз бошлуғунун канд
гыртлаға, удлаға вә башга органлара јајыла биләр.
з бошлуғунун кандидамикозу заманы ағызда гурулу
булу заманы ағры гејд олунур.
идамикоз хәстәлији гызларда, гадынларда вә кишил
ет үзвләринин селикли гишаларында да баш верә бил

идамикидләр

јән олмушдур ки, кандидамикидләрдә организмин һәс
озулур вә маја көбәләкләри тәрәфиндән сенсибилиза
Одур ки, кандидамикозлар заманы бә'зән икинчили

əstərilən xəstəliklərdən diferensasija e
əujğundur.

шши. Бүкүшләрин, дәринии вә селикли гишаларын ка
зу һәр һансы үмуми хәстәлик шәраитиндә узуи сүрү
мүаличә тәләб едир.

гноз. Узун сүрсә дә иәтичә е'тибарилә севиндиричиди

личә. Каидидамикозлу хәстәләри һәртәрәфли мүа
ас хәстәлији ашкара чыхармаг вә мүаличә етмәк зәр
стәләрдә шәкәр, мә'дә-бағырсаг хәстәликләри, һипо
з, ендокрии системинин позулмасы әламәтләри ан
да әсас хәстәлик мүаличә олунмалыдыр. Бундан ба
амикозлу хәстәләрдә "В" витаминләри комплекси, "С
тә'јин едилмәси мәсләһәтдир.

Riboflavini - 0,02
Ac. ascarbinici
Sacchari albi aa - 0,3
Күндә 3 дәфә, јемәкдән сонра

и һалларда көбәләк әлејһииә антибиотик-нистатин тә

Nistatini - 250.000-500.000
in tabul. N30-50
Күндә 3-6 һәб, үч дәфә.

да олаи вә јајылмыш кандидамикозларда дахилә 3-5%
dati вә 5%-ли спиртли јодун мәһлулунуда тә'јин етмәк о
мүаличәләрдән хәстәлијии јүнкүл дөврүидә горујучу

Ac. tannici
Natri bromati aa - 5,0
Zinci oxydati - 10,0
Talci Veneti - 40,0
. Харичи.

мүаличә мәгсәдилә анилин бојаларындан (Methylen -

ДӘРИН КАНДИДАМИКОЗЛАР

АСТОМИКОЗЛАР (Blastomycosis)

стомикоз Candida albicans типли маја көбәләкләри
н төрәдилән хәстәликдир. Бластомикоз дәрини, се
ары вә дахили органлары зәдәләјир. Бластомикоз уз
роники хәстәликдир.
ырда бластомикозун ики клиник типи мә'лумдур. Б
а вә Америка типли бластомикозлардыр. Бунлардан
и тип арасында кечид формалары да мөвчуддур. Илк з
елә күман олунурду ки, хәстәлијин Америка типи ј
када, Авропа типи исә Авропада тәсадүф олунур. Сон
н олмушдур ки, бластомикозун һәр ики типинә һәм А
һәм дә Авропада раст кәлмәк олар. Өлкәмиздә бласто
халларда тәсадүф олунур.

иптококкоз (Crytococcosis).

опа типли бластомикоз, торулоз, буссе-бушке хәстәли
иптококк көбәләкләри тәрәфиндән төрәдилән бу хәс
н, јарым кәскин вә хроники кедишә маликдир. О, ја
әк дахили органлары, хүсусән ағчијәрләри, мәркәзи
мини, сүмүкләри, лимфа вәзиләрини, селикли гишала
и зәдәләјир.
рин бластомикозун бу формасы һаггында илк дәфә 1
Буссе илә Бушке јазмышлар. Буна көрә дә хәстәлик
с вә јахуд Авропа типли бластомикоз адландырылмы
омикозун бу формасына әсасән Италијада, Инкилтә
сада, Јунаныстанда, һабелә Америка гитәсиндә тәсад
ур.
олокија вә патокенез. Авропа типли бластомикозун тө
и Cryptococcus neoformans көбәләкләридир. Одур
лик криптококкоз кими дә мә'лумдур. Криптококк көб
ән чох көјәрчин јуваларында, пәјәләрдә, чардаглар
ıгларда вә с. јерләрдә тәсадүф олунур. Мүәјјән олмуш

шыр, температур јүксәлир, чох кечмәдән икинчили ин
авә олунур. Хоранын дибиндән алынмыш патоложи м
хејли криптококлар вә лејкоситләр тапылыр. Д
нмәси әсас е'тибарилә ади абсеси хатырладыр, консис
умшагдыр, ичәрисиндән селикли маје ифраз олунур. Є
ра чапыг бурахыр. Хәстәлијин клиники әламәтләри бә
к, иринлик, сызаг формасында да тәсадүф олунур. А
ни кринтококкоз дешилиб ичәрисиндәки маје ифраз о
сонра онун јериндә галмыш хоранын диби кәлә-кә
ары киринтили-чыхынтылы, әтраф дәри түнд көј рә
грымыр.
ун вә ағызын селикли гишаларында криптококкоз д
сма вә хора шәклиндә тәсадүф олунур. Аг чијәрлә
коккозунда көбәләкләр селикли гишалара лимфа вә
ы јоллары илә чатдырылыр. Белә hалларда дахили ор
башга системләр мүајинәдән кечирилмәлидир.
личә. Дәринин вә селикли гишаларын криптококкоз
ар ки, әксәр hалларда дахили органларын (ағчијәрин),
н вә системләрин криптококкозу илә биркә кедир; хәст
лә органы вә системи зәдәләјир. Одур ки, хәстәлијин
нин дикәр мүтәхәссисләрлә биркә апарылмасы мәгсә

птококкозун мүаличәсиндә амфотерисин әсас јер ту
н вена ичәрисинә тәдричән јеридилир. Бирдәфәлик доз
мигдарда 2 күндән бир олмаг шәртилә; сағалма ehтим
ир. Бунунла бәрабәр криптококкозун мүаличәсиндә су
д препаратлары, криптококкоз гамма-глобулини вә с.
унур.
гноз. Дахили органларын криптококкозунда прогноз
Тәк дәринин криптококкозунда прогноз шүбhәлидир,
дахили органлары зәдәләмәјибсә, хәстәнин там сағал
дүр.

МАЛИ АМЕРИКА БЛАСТОМИКОЗУ

stomycosis north American)

Cryptococcus Gilchristi Bourmann - 1902-чи илдә кәшф
р.
тәлик әсас е'тибарилә мәркәзи Америкада вә Кана
идә олунур. Анчаг өлкәмиздә дә тәсадүф едилдиҹи ј
ыр (Л.Н.Машкиллејсон, А.Х.Чәфәров, Назим бәј вә с.
мали Америка криптококкозу атларда, итләрдә, пиши
миричиләрдә вә бир сыра башга һејванларда мүша
вә онлардан да инсанлара јолухур.
мали Америка бастомикозунун кизли дөврү 1 һәфтәдән
ир. Хәстәлик аҒчијәрләри, дәрини зәдәләјир, кенера
рир.
ник шәкли. Хәстәлик әсас е'тибарилә аҒчијәрдән ба
да дәридә дүјүнчүк, дүјүн, хора вә векетасија кими тез
Хәстәлијин әламәтләри үздә, әтрафларда әмәлә кәлир
кишаф едир, ајларла, илләрлә давам едир. Чох надир
дәридә биринчили криптококкоз баш верә биләр. Бу
кләрин дахил олдуғу јердә шанкрабәнзәр зәдәләнмә
лә кәлә биләр. Әтраф лимфа дүјүнләри шишир - лим
лимфаденит баш верә билир.
птококкозун дәри формасында патоһистоложи чәһә
лазија, микроабсесләр вә онларын ичәрисиндә лејк
мигдарда криптококкоз көбәләкләри тапылыр.
гноз. Чиддидир. Әсасән пулномоногларла бирликдә д
рилмәлидир. АҒчијәрләриндә әтрафлы тәдгигат-мүа
криптококкоз көбәләкләринин тапылмасы әсас
з гојулур.
личә. Авропа бластомикозунда олдуғу кимидир амфо
" вә с. витаминләри.

НУБИ АМЕРИКА БЛАСТОМИКОЗУ
stomycosis South American)

акоксидодомикоз, бразилија бластомикозу, Љутса хәст
дә мә'лумдур. Дәрин хроники микоздур.
гајда кими бластомикозун бу формасы илк дәфә аҒ ч
дәләјир, сонралар хәстәлик селикли гишаларда вә д

ИН МИКОЗЛАР

ин микозлар сырасына бир чох көбәләк хәстәликләри а
лардан споротрихозу, коксидоидозу, хромомикозу, ас
, пенсилиозу, модуромикозу, псевдомикозлара аид ола
јчанда тәсадүф олунан актиномикозу көстәрмәк олар.
козлар дәрини, дәриалты пиј тәбәгәсини, әзәләләри,
и, һабелә дахили органлары зәдәләјир. Системли көбә
кләриндән Азәрбајчанда тәк-тәк мүшаһидә олунан С
озу, модуромикозу, актиномикозу көстәрмәк олар.

отрихоз (Sporotrichosis)

отрихоз Шенк хәстәлији кими дә мә'лумдур. Белә ки, с
да илк дәфә 1898-чи илдә Шенк јазмышдыр. Споротр
әдичиләри Sporotrichym Schenck Hestoem-дир.
отрихоз исти вә рүтубәтли өлкәләрдә, јә'ни тропи
ик өлкәләрдә тәсадүф олунур. Ади һалларда Америк
да, о чүмләдән Азәрбајчанда мүшаһидә олунур.
отрихум көбәләкләри ән чох торпагда, биткиләрдә ја
лардан да инсанлара јолухур.
ик шәкли. Споротрихум көбәләкләри әксәр һаллард
ашағы әтрафларын гуртарачағына (әлләрә вә ајагл
Һәмин наһијәләрә дүшмүш көбәләкләр бир мүддәт һ
ә гала биләр. Сонралар көбәләкләр лимфа вә ган дөвр
илә јајыла билир. Бундан асылы олараг споротрих
ајылмыш, сәтһи дәри вә виссерал нөвләри мә'лумдур.
л **споротрикоз** даһа чох тәсадүф олунур. Хәстәлијин л
ы споротрихум көбәләкләринин дәри сәтһинә дүшдүјү
да дүјүнчүкдән башланыр. Бу ән чох әлләрдә вә ајагла
олунур. Һәмин дүјүнчүк тәдричән бөјүјүр, иринлә
икдә орадан бир гәдәр ирин ахыр, јериндә галан хора
лә-көтүр, гыраглары киринтили-чыхынтылы, бөјүклүј
етриндә, консистенсијасы бир гәдәр бәрк олур. Споро
елә хорасы споротрихоз шанкры кими мә'лумдур.

үјүнләр вә хоралар шәклиндә тәзаһүр едир. Еләчә дә
олан илкин споротрихоз шанкрындан сонра гасыг наһ
әр бир чох дүјүнләр, хоралар әмәлә кәлә биләр.
кал споротрихоз заманы хәстәнин үмуми вәзијјәти д
Споротрихозун локал клиник формасыны кәнчлик сы
н, зијиләбәнзәр дәри вәрәминдән, даирәви гранулем
енсасија етмәк лазымдыр.
оротрихозун локал клиник формасы чох надир һал
ир. Адәтән узун мүддәт локал формада галыр.
селинасија верән споротрихоз. Чох надир мүшаһидә о
трихозун бу формасы һаггында 1912-чи илдә илк дәф
ыр. Хәстәлијин бу формасында споротрихум көбәлә
враны васитәсилә бүтүн организмә метастаз верир. Н
ндир ки, хәстәлик дәри өртүјүнүн бир чох наһијәләр
мигдарда нохуддан фындыг бөјүклүјүнә гәдәр дәри
үкләрин вә дүјүнләрин әмәлә кәлмәси илә башланыр.
һәмин дүјүнләр бөјүјәрәк үзәриндәки дәри илә бирлә
әмин јерләрдә гызарыр, назилир, бир нечә јериндән д
вишләр әмәлә кәлир. Хәстәлик белә вәзијјәтдә сојуг
кејли мүддәт гала биләр. Узун сүрән белә абсесләр с
сыны, скрофулодерманы, пио-
ти хатырладыр. Әлбәттә ки,
трихозун бу формасыны көстә-
хәстәликләрдән диференсә ет-
әсләһәтдир.
семинасија верән споротрихоз
ы ағчијәрләр, адәтән хәстәли-
олунур. Бу заман ағчијәләрдә
трат, дүјүн, каверна, плеврит,
енит вә с. ағырлашмалар мү-
ә олунур. Әлбәттә ки, ағчијәр-
споротрихозуна ренткен вә
нологун көмәји илә диагноз
р.
инин сәтһи споротрихозу. Спо-
озун узун чәкән формасы әсас

момикоздан вә башга хроник дерматозлардан дифере
ә вачибдир. Споротрихозун бу формасы бурун вә а
унун селикли гишаларында, аҒчијәрләриндә дә зәдәлә
ләр.

уромикоз (Moduromycosis)

рда Митсетома Mycetomas - кими мә'лум олан бу хәстә
да илк дәфә 1712-чи илдә Kaempfer јазмышдыр. 184
ll ону сәрбәст хәстәлик кими тәсвир етмишдир. Митсет
анчаг тәдричән прогрессив едән көбәләк хәстәлијиди
јумшаг тохумалары вә сүмүкләри зәдәләјир. Хәстә
алларда ајагларда, балдырда, дизләрдә, будларда, бә
әтрафларда мүшаһидә олунур.
локија. Митсетоманын төрәдичиләри актиномисет, а
ә аденомисет көбәләкләр групуна аиддир. Бу көбәлә
мишь тохумаларда сары вә гара дәнәләр әмәлә кәти
дәнәләрин әмәлә кәлмәсиндән асылы олараг актином
микотик митсетома баш верир.
иномикотик митсетома. Митсетоманын актиномик
ы аероб актиномисетләр, некардијалар, стрептомисе
рәфиндән төрәдилир.
сетома Чәнуби Америкада, Мексикада, АБШ-да, Ка
онијада, Чиндә, Һиндистанда, Африкада, Авропада, Ј
олкәләриндә вә с. мүшаһидә олунур.
ет Иттифагында митсетома һаггында илк дәфә (Кәнч
ССР) 1936-чы илдә М.А.Членов јазмышдыр. ССРИ-д
мыш 80 хәстәнин 54-и Гафгазда, о чүмләдән Азәрбајч
идә олунмушдур. Хәстәлик әсас е'тибарилә тропик вә
өлкәләрдә тәсадүф олунур.
демиолокија. Митсетоманы төрәдән актиномисетлә
ләгиги көбәләкләр торпагда вә биткиләрдә сапрафит
рлар. Одур ки, хәстәлик әсас е'тибарилә кәнд јерлә
киши вә гадынларда, хүсусән ајагјалын кәзәнләрдә
унур. Ајагларын, ашағы вә јухары әтрафларын диста

ушдур.

стәлик әсас е'тибарилә ајагларын вә организмин баш
әринин јумшаг тохумаларындан башланыр. Хырда вә
стенсијасы олан хәстәлијин илк әламәтләри ағрысыз
тәләри нараһат етмир. Чох кечмәдән дүјүнләр бәјүјүр
ки дәрини вә сүмүкләри илтиһаб просесинә чәлб едир
дәри үзәриндә бәрк консистенсијалы инфилтрат а
, јумшалыр, дешилир, орадан ирин ахыр. Беләликлә, б
бир нечә фистул ачылыр.
р фистул бағланыр. Зә-
мә очагларында ирин јы-
вә бунун нәтичәсиндә
әдәрдән сонра јенә дә
ачылыр, ирин ахыр. Бе-
лә, хәстәлик хејли уза-
Вахт өтдүкчә тәзә
нмә очаглары вә фис-
әмәлә кәлир. Ејни вахт-
јумшаг тохумаларла
р сүмүкләр дә зәдәлә-
аглар ејбәчәрләшир, хеј-
бәјүјүр, јеримәк
әшир. Хәстә әмәк габи-
ни итирир.
т кечдикчә дүјүнләрин
тыр, бәјүјүр, јени фис-
әмәлә кәлир. Зәдәлән-
гларында сүмүкләр дә
ијә чәлб олунур. Бунун

Модуромикоз

синдә пәнчә бир нечә дәфә бәјүјүр, беләликлә, сәтһи
түнд кәј рәнкдә, бәрк консистенсијалы бәјүк инфил
кәтирир. Хәстәлик илләрлә узаныр вә күнү-күндән а
. Фистуллардан арабир ахан ифразатда митсемотаны
ләри олан кәбәләкләрин сәчијјәви дәнәләри тапылы
мүддәтдән сонра патоложи просес ојнаглара, балды
инә, диз ојнағына, буллара вә с. јајылыр. Белә һалд

биләр. Хәстәлик јухарыда тәсвир олунан кими дүјүнл
ат, фистул, хора, сүмүк зәдәләнмәләри төрәдир. Бу в
даһа да чидди олур.
истолокија. Митсетома очағы ннфексион гранулема ки
олунур. Онун мәркәзиндәки микроабсесләрдә сәчијј
ләр, васкулит вә лимфангаит әламәтләри мүшаһидә о
дермис галынлашыр, мәмәчикләрарасы чыхынтылар у
антоз вә һиперкератоз гејд олунур. Фистуллар
ын јериндә атрофија галыр.
да үч саһәдән ибарәт илтнһаблы инфилтрат мүәјјән о
н мәркәзи һиссәсиндә сәчијјәви дәнәләри олан иринл
ијәдә ган дамарлары вә һүчејрәләрлә зәнкнн инфилтр
- фнброз тохумалар јерләшнр.
оз. Јухарыда тәсвир олунан сәчијјәви клиник шәкли
ин әксәр һалда ајаглардан - дүјүнләр, инфилтрат, сви
шламасына, лабораторија тәдгигатында ифраз олу
чәрисиндә олан сәчијјәви дәнәләрин тапылмасына,
наһнјәсиндәки очагларда сүмүкләрин рентгеноложи
ә әсасән диагноз гојулур. Шүбһәли һалла
толожи препаратын тәдгиги мәсәләни һәлл едәр.
стоманы хоралы пиодермитдән, сифилис дүјүнләринд
ан, капоши саркомасындан вә с. дерматозлардан дн
мәк мәгсәдәујғундур.
ичә. Бүтүн көбәләк хәстәликләриндә олдуғу кими дахи
чәрисинә калнум-јодид мәсләһәт көрүлүр. Чәррahи јо
охумалары јарыб зәдәләнмә очагларыны гашыјыб тәм
зәдәләнмиш лимфа дүјүнләринн чыхармаг, ејнн зама
арла үмуми мүаличә апармаг јахшы нәтичә вернр. Дахи
ламид дәрманлары, сулфон препаратлары тәтбиг олун
пларда хәстә ајағын ампутасијасы мәсләһәтдир.
оз. Чиддндр. Ајагларын вә әлләрин митсетомасы
ија мәсләһәт көрүлүр. Дахили органлар хәстәләнди
пнсдир.

ИНОМИКОЗ (Actinomycosis)

ында мүәјјән мә'лумат вермәји мәсләһәт билдик.

иолокија. Хәстәлијин төрәдичиләри бир сыра аероб в
шүавары көбәләкләрдир. Шүавары көбәләкләр пропи
аларына, вәрәм микобактеријаларына вә колибактер
ндыр.

ктиномикозун төрәдичиләриндән: 1. Actinomyces Israeli
(1876); **2.** Actinomyces Bovis Hors (1877); **3.** Actinomyce
ernin (1892) көстәрмәк олар.

пидемиолокија. Актиномисет көбәләкләри дүнјанын бү
шәраитләриндә - дағларда, дәрәләрдә, көлләрдә, дән
торпагда, бағ-бағчаларда, бостанларда, күбрә вер
аг саһәләриндә исә даһа чох тәсадүф олунур. Актин
ләрдә гадынлара нисбәтән үч дәфә артыг тәсадүф о
јванлары вә вәһши һејванлар да хәстәләнир. Хәстәл
сетләрин ендокен вә екзокен јолларла организмә дү
чәсиндә төрәдилир. Актиномисетләр адәтән торпагда
ләриндә, сүмбүлләрдә, отларда төрәјиб артыр вә он
исанлара вә һејванлара дүшүб хәстәлик төрәдир.

линик шәкли. Хәстәлијин кизли дөврү 2-3 һәфтәдир.
хт хејли узана биләр. Актиномикозун клиник шәклин
или вә икинчили хәстәлик мүәјјән олунмушдур.
ктиномикоз түнд гырмызы рәнкдә, саһәсиндә бир неч
ә очаглары, ирин ахан фистулалары олан бәрк конси
инфилтратдыр. Актиномикоз инсан организминин би
јәләриндә баш верә биләр вә ондан асылы олараг ашаг
ик шәкилләри мүәјјән олунмушдур.

әнә-үз формасы. Бир чох мүәллифләрнн фикринчә акт
н бу формасы даһа чох (58%) тәсадүф олунур.
ктиномикозун чәнә-үз формасы алт чәнә вә гулаг наһ
рысыз инфилтратдан башланыр, бу сәбәбдән дә алт ч
кәти мәһдудлашыр. Сонралар бу инфилтрат артыр, сә
алма вә свишләр әмәлә кәлир. Свишләрдән адәтә
. Хәстәлик свиш јоллары васитәсилә әзәлә тохумал
ләјир. Беләликлә, хәстәлик бојун наһијәсинә, көкс бо
гафа бошлуғуна кечә биләр. Актиномикозла сүмүклә
л (2-8%) дә хәстәләнә биләр. Көзлә, ағыз бошлуғунун

ырғалар, фәгәрә сүтүнү хәстәлијә чәлб олунур. Хәстә
тибарилә плевропулмонал, бронхопулмонал клиник
едир, хроник пневманијаны хатырладыр. Хәстәлик ј
хәстәләрдә субфеорил гыздырма олур. Сонралар аг
толожи очаглар габырғаларла вә онун наһијәсиндәк
бирләшир. Орада инфилтрат, свишләр әмәлә кәлән
рдән ирин аханда диагноз асанлашыр. Актиномикозу
ормасы хәстәләрин 10-20%-дә тәсадүф олунур.

оминал актиномикоз. Адәтән назик бағырсағын јоғ
а кечән јериндә, надир һалларда дүз бағырсагдан вә м
аг органларынын башга наһијәсиндән башлаја биләр.
олунур ки, абдоминал актиномикоз ән чох апендиси
ыр. Она көрә дә хәстәлијин клиник шәкли апендис
аг вәрәмини, бәд хассәли шиши хатырладыр. Сонр
имә очагларында инфилтрат артыр, чанаг органлары в
аг инфилтрата чәлб олунур. Бағырсаг кечмәмәзлији ә
Актиномикоз кор бағырсағы, апендисити, јумуртал
кисәсини, бөјрәкләри әһатә едир. Сонра аралыгда,
нда вә с. бәрк консистенсијалы инфилтрат әмәлә кәли
әриндә јумшалма очаглары, фистулалар, иринахма диа
лашдырыр. Фистулалардан ахан ириндә актиномик
ры тапылыр.

актиномикозу. Дәри актиномикозу әсас е'тибарилә и
лур, јә'ни үмуми актиномикозун дәри тәзаһүрүдүр.
микозу ән чох дүјүн-гумма формасында тәзаһүр еди
дәри алтында дүјүнләрдән башланыр. Сонралар бу д
о-бири илә бирлә-
ә түнд гырмызы
, сәтһи кәлә-кө-
рилтрат әмәлә кә-
Чох кечмәдән
инфилтратын үзә-
хејли мигдарда
р әмәлә кәлир,
ыр.
и актиномикозу-

спесифик гранулема әмәлә кәлир. Һәмин гранулема л
рдән, епителиод, нәһәнк һүҹејрәләрдән тәшкил олунур
анын әтрафындакы инфилтрат лејкоситлә
филләрдән, фибробластлардан, епителиоид һүҹејрәлә
мыш еритроситләрдән ибарәтдир.
нулеманын мәркәзиндә абсес әмәлә кәлир. Коллак
к лифләр мәһв олур. Сонралар инфилтрат бәркијир.
роз әмәлә кәлир.
агноз. Јухарыда тәсвир олунан клиник шәкилләри әсас
з гојулур. Свишләрдән әлдә олунан ифразатда көбә
арынын тапылмасы диагнозу дәгигләшдирир.
тиномикозун һәр бир клиник формасыны јухарыда көс
стәликләрлә мүгајисә етмәк вә мүнасиб мүтәхәссисл
акы илә диагнозу дәгигләшдириб мүштәрәк мүаличә
гсәдәујғундур.
аличә. Актиномикозун мүаличәсиндән антибиотиклә
лин, стрептомисин, биомисин, террамисин, еритром
сиклин вә с.) әсас рол ојнајыр. Актиномикозун мүалич
фаниламид препаратлары, фтивазид, јод препаратлар
ибиотикләр (биркә), чәрраһи јолла вә дәрманларла
, иммун-биоложи препаратлардан ваксин, актинолиза
адә олунур.
огноз. Антибиотикләрлә мүаличә прогнозу хејли ја
рыр. Дахили органларын актиномикозунда прогноз ч

офилактика. Актиномисетләрин организмә дахил ол
аршысыны алмаг үчүн хырда дәри зәдәләнмәләрин
иәмәлидир. Ағыз бошлуғуна мүнасиб гуллуг етмәк, ди
тында мүаличә етмәк, әлләри тәмиз сахламаг, кик
арына дүзкүн риајәт етмәк актиномисетләрин орга
олуб хәстәлик төрәтмәсинин гаршысыны алыр.

ДӘРИНИН ВӘРӘМ ХӘСТӘЛИКЛӘРИ

әм инсанлар вә һејванлар арасында мүшаһидә олуна

олокија. Вәрәм хәстәлијинин амили 1882-чи илдә Р
рәфиндән кәшф олунмуш вәрәм микобактериајалар
acterium tuberculosis).
әм микобактеријалары, јахуд кох чөпләри патокен вә
н шәкилдә мүшаһидә олунур. Онлар туршуја давамлы
ар сырасына дахилдир. Туршуја давамлы патоложи в
ктеријалары бир чох клиник шәкилли дәри вәрәми

әм микобактеријалары физики, кимјәви вә биоложи а
тә'сиринә чох давамлыдыр. Онлар нәм шәраитдә узун
окенлијини сахлајыр, гурулуғу вә шахтаны јахшы кеч
әм хәстәлијинә адәтән инсанларда, ев һејванларында (
лар, донуз, пишик, ит вә с.) вә гушларда тәсадүф ол
да инсан типли (tupus hymanis), һејван типли (tupus bo
типли (tupus avium) микобактеријалар вардыр. Вәрә
еријалары бир чох инкишаф мәрһәләсинә маликдир.
лвари, батсил, дәнәли вә сүзүлән вирус формалары вар
и вәрәминин төрәдилмәсиндә әсасән инсан типли м
ијалар, бә'зән һејван типли, чох надир һалларда исә
микобактеријалар иштирак едир.
окенез. Дахили органларда вә дәридә вәрәм хәстәлик
ш вермәсинин әсас сәбәбләриндән бири дә органи
иммун-биоложи хүсусијјәтләринин вә мүгавимәт
мәсидир. Бундан башга вәрәм хәстәлијинин әмәлә к
рси ағырлашманын (валидејнләрдә вәрәм, алкоголи
амлыға хәләл кәтирән хроники хәстәликләр) вә х
н хошакәлмәјән амилләринин дә (гидаланма, мәнзил-
әмәк шәраити) тә'сири аз дејилдир.
и вәрәм хәстәлијинин баш вермәсиндә јашын, чинсин,
үн хүсусијјәтләринин дә ролу вардыр. Белә ки, ли
ушагларда, ади вәрәм - јенијетмәләрдә (хүсусән б
аһијәләриндә), зијиләбәнзәр вәрәм јашлы кишиләри
ә, индуратив вәрәм исә чаван гадынларын балдыр
ха сәтһиндә мүшаһидә олунур.
әм микобактеријалары дахили органларын илк вәрәм
дан дәријә, әсасән ган вә лимфа јоллары васитәси илә

әрәми төрәдә биләр. Бу һал дахили органларында
хәстәләрдә суперинфексија, хәстәлији олмајанларда
ексија кими тәсвир олунур.
әм хәстәлијинин баш вермәсиндә вә кедишиндә ики
ки просес мүшаһидә олунур: иммунитет вә аллеркија
хәстәләрдә газанылмыш иммунитет вәрәм чөпләри
зм арасында кедән гаршылыглы әлагә нәтичәсиндә
Демәли, вәрәмли хәстәләрдә иммунитет инфексионду
әрдә иммунитетин олмасына бахмајараг хәстәлик за
нфексија һаллары ола билир. Белә ки, дахили органлар
олан хәстәләрдә хәстәлијин башга органлара (гыр
ошлуғунун селикли гишалары, дәри вә с.) јајылмасы в
очагларынын баш вермәси һаллары аз дејилдир. Јуха
нләрдән мә'лум олур ки, вәрәм хәстәлијиндә имму
дејилдир. О, организмин үмуми һәссаслығынын вә му
ын дәјишмәсиндән асылы олараг артыб азала билир.
әм хәстәлији заманы, хүсусән дәри вәрәминдә органи
ығы дәјишир. Бу вахт әксәр хәстәләрин дәрисиндә т
гаршы спесифик һәссаслыг мүшаһидә олунур. Бу һ
дәри вәрәми диагнозунун дүрүстләшдирилмәсиндә к
дә олунур.
-чи илдә Пиркет тәрәфиндән тәклиф олунмуш туберк
Пиркет реаксијасы кими мә'лумдур. Бу мәгсәдлә
туберкулин ишләдилир. Мә'лум олмушдур ки, Пи
асы дәри вәрәми олан хәстәләрдә 100% мүсбәт олур,
лихенли вәрәмдә - 100%, ади вәрәмдә - 88%, папула
әрәмдә - 77%, бәртикли вәрәмдә - 64%, зијиләбәнзә
исә 60% мүсбәт олур.
вәрәми хәстәликләри заманы иммунитет вә аллер
тда кедир вә бир чох сәбәбләрдән асылы олараг ар
Одур ки, Пиркет реаксијасынын дәри вәрәми хәстәли
гнозунун дүрүстләшдирилмәсиндә мүәјјән әһәми
Пиркет реаксијасы дахили органларын вәрәминдә дә
биләр.
рда дәри вәрәминин дәгигләшдирилмәсиндә Манту р
дан истифадә олунур. Манту реаксијасы да Пиркет реа

дәри вәрәми (Tuberculosis cutis luposa)

дәри вәрәми - дәри вәрәми хәстәлијинин ән кениш ја
рмасыдыр. О, дәри вәрәми хәстәликләринин 75%-и т
р. Ади дәри вәрәми дәри вәрәми хәстәликләринин
валичәјә инад, тез-тез ресидив верән хроник формасы
ик шәкли. Ади дәри вәрәми 80% үздә (бурунда, додаг
гларда, гулаг сејванында, ағыз вә бурун бошлуглары
гишасында вә с.), јухары әтрафларда, көвдәдә вә аш
рда мүшаһидә олунур.

дәри вәрәми илк морфоложи әламәти габарчыг-ljупо
упома мәрчимәкдән нохуд бөјүклүјүнә гәдәр олур. О
сәрһәдләри адәтән кәскин олур, рә
ачыг гырмызы, сарыја чалыр. Ljуп
тәдричән бөјүјүр, әтраф дәри сәтһ
дән бир гәдәр габарыр. Ади дәри вә
минин габарчығы јумшаг, хә
консистенсијасында олур.

ы дәри вәрәми

Ади дәри вәрәминин клиник д
нозунун дәгигләшдирилмәси үчүн
үсул тәклиф олунмушдур. Онлар
диаскопија үсулу; бу мәгсәдлә әшја
шәси вәрәм габарчығынын үзәр
гојулуб бир гәдәр сыхылыр. Белә
лә, зәдәләнмә очағындан ган сыхы
әтрафа говулур. Бу вахт ljупома
алма желесинә бәнзәр рәнки аш
олур. Бу хүсусијјәт ljупома үчүн сә
јәви олдуғундан "алма желеси" фено
ни кими мә'лумдур.

мүајинәси заманы дүјмәли зонду ljупоманын үзәринә с
ада чөкәклик әмәлә кәлир, бир гәдәр бәрк сыхдыгда
ну асанлыгла ljупомаја батыр вә орадан веноз ган ах
пелов тәрәфиндән тәклиф олунмуш зонд мүајинәси ин
әз әһәмијјәтини итирмәмишдир.

ләри дүјүнлү дәри вәрәми (Lupus tuberosis) адланыр. Б
ләрин бирләшмәси нәтичәсиндә әмәлә кәлән шишәб
вәрәми Lupus tumidus кими тәсвир олунур. Вәрәм оча
ндә зијиләбәнзәр чыхынтылар баш вердикдә буна з
р дәри вәрәми (Lupus Verricosus) дејилир.
рәм дүјүнләринин узун сүрмәси вә нәтичә е'тибарил
шмасы, тәдричән хораја чеврилмәси ади дәри вәрә
Lupus exulcerans) формасыдыр. Вәрәм хорасынын ди
әлә-кәтүр гыраглары кириントили-чыхынтылы вә и
агла өртүлү олур.

ди дәри вәрәминин хора формасы

Вәрәм үнсүрләри бә'з
ринин дәринликләринә
лыр: дәриалты вәтәрләр
ғырдаглары вә сүмү
зәдәләјир. Бу вахт пат
просесин бир тәрәфдән д
ты вермәси, дикәр тәр
исә чапыглашмасы нәтич
дә мүхтәлиф ејбәчәрл
баш верир. Хәстәлијин б
масы ејбәчәрләшдирән
вәрәми (Lupus mutilans)
мә'лумдур. Әлләрдә вә
магларда олдугда шикә
верә биләр.

Вәрәм габарчы
бә'зән дәри өртүјүнүн бі
саһәләринә гејри-бәраб
пәләнә биләр. Хәстәлиј
формасына сәпәләнмиш
вәрәми (Lupus disseminat
јилир. Јајылан дәри вә
s diffusus) бир чох хырда, јасты ljупомаларын бир-бир
шмәси нәтичәсиндә әмәлә кәлир. Хәстәлијин бу фо
өртүјүнүн бәјүк бир саһәсини тутур.
ылмыш дүјүнлү дәри вәрәми (Lupus serpiginosus) дәри

дәри вәрәми дәри вәрәминин башга клиник формал
вахтда (мәсәлән: колликватив вәрәмлә, лихенли вәрә
шаһидә олуна биләр.
вәрәми заманы бир чох фәсадлар мүшаһидә олунур.
филлик, епителиома вә с. көстәрмәк олар.
ши. Ади дәри вәрәми узун сүрән хәстәликдир. Мүали
ыш вәрәм илләрлә давам едә биләр. Өз кедишиндә е
вә башга фәсад төрәдир. Мүаличә олундугда тез
верир.
опатолокија. Дәри вәрәми заманы патоложи просес хүс
јухары гатларында кедир. Бу хәстәликдә инфилтрат
ид гурулуша маликдир. Габарчығын мәркәзи һиссәси
ид һүчејрәләр топлантысы, әтрафларында исә лимф
атик һүчејрәләр олур. Инфилтратын тәркибиндә аз м
һәнк һүчејрәләрә дә тәсадүф олунур. Зәдәләнмә наһ
ллакен вә еластик лифләр олмур.
оз. Хәстәлијин клиник шәклини "алма желези" вә з
ини, һабелә хәстәлијин мүддәтини вә локализасијасы
ин јашыны нәзәрә алараг диагноз гојулур. Диагно
шдирилмәсиндә Пиркет вә Манту реаксијаларынын
әмијјәти вардыр. Бә'зи ағыр һалларда вәрәм әлејһ
к мүаличә апармаг диагнозун дүрүстләшдирилмәсинә
.
ин вәрәм хәстәлијини үчүнчүлү сифилисдән, дәри ле
ндан, еритематоздан, себореја сызагларындан, дәрин
стәликләриндән диференсә етмәк мәсләһәтдир.
оз. Еркән диагноз гојулдугда вә дүзкүн мүаличә апар
огноз јахшыдыр. Анчаг хәстәлик узун сүрүр вә тез-
верир. Буну да нәзәрә алмаг лазымдыр.
чә. Дәри вәрәминин мүаличәсиндә стрептомитсин, ф
Д2 витамини мүвәффәгијјәтлә ишләдилир. Стрептом
12 саатдан бир грам, чәми 40-50 млн әзәлә дахили
р. Јадда сахламаг лазымдыр ки, стрептомитсин ототок
аликдир вә карлыг верә биләр. Мүаличә едән һәким бу
лмалыдыр.
зид (солјузид, етионамид) препараты хәстәләрә адәт

ишләдилир. Д2 витамини јашлылара 100.000-150.000,
исә 25.000-50.000 ваһид тә'јин олунур. Д2 витамини
әстәләрдә бә'зән үмуми зәифлик, баш ағрысы, гызд
-бағырсаг позғунлуғу вә с. мүшаһидә олуна биләр.
ст **(парамминосалисил туршусу)** вәрәм јејилмәсиндә
ә вермәдијинә көрә вәрәмин бу формасында тәтбиг

дан башга вәрәм јејилмәсиндә фототерапија, һелиотер
лмасы, гидаланманын, әмәк вә мәишәт шәраитинин
масы вачибдир.
ли мүаличәләрдән диатермакоагулјусија, чәрраһијјә м
ә с. мәсләһәт көрүлүр.

иләбәнзәр дәри вәрәми
perculosus cutis verrucosa)

иләбәнзәр дәри вәрәми вәрәмдән өлмүш инсан меји
әмли хәстәләрлә ишләјән шәхсләрдә, һабелә әт комб
ләриндә, гәссабларда мүшаһидә олуна биләр. Бу хәс
ар "мејид габарчығы" кими мә'лум иди. Хәстәлик
актеријаларынын зәдәләнмиш дәри наһијәсинә дүш
әсиндә баш верир.
иләбәнзәр дәри вәрәми дахили органларында вәрәми
ләрдә микобактеријаларын ган вә лимфа јоллары илә
әси нәтичәсиндә дә әмәлә кәлә биләр.
иник шәкли. Зијиләбәнзәр дәри вәрәми әлләрин вә ә
рынын арха сәтһиндә, овучларда вә ајагларын алтынд
садүф олунур. Зијиләбәнзәр дәри вәрәми бир вә ја јах
үјүнчүкләрин әмәлә кәлмәси илә башланыр. Дүјүнч
нки түнд гырмызы, көјә чалыр, ағрысыз олур. Бу дүј
јупомалар әтрафа јајылма јолу илә тәдричән бөјүјүр
дән бир-бири илә бирләшиб кәлә-көтүр сәтһи олан
нфилтрат әмәлә кәтирир.
ләшмиш зәдәләнмә очагларынын сәтһи мәркәзи һи
бәнзәр кәлә-көтүр чыхынтылардан ибарәтдир, әтра
сә түнд гырмызы, көјүмтүл рәнкдә инфилтратла әһат

ныр. Инфилтрат вә зијиләбәнзәр чыхынтылар тәдр
б кедир. Зәдәләнмә очағынын јериндә пигментли ч

иши. Зијиләбәнзәр дәри вәрәми узун сүрән хәстәли
дәри вәрәми хәстәликләринин башга формасына нисб
ссәлидир вә асан мүаличә олунур.

топатолокија. Зијилә бәнзәр дәри вәрәми заманы еп
акантоз, һиперкератоз, паракератоз вә спанкиоз әлам

иләбәнзәр дәри вәрәми

ри, хүсуси дәридә исә каз
некроз мүшаһидә олунур.

Бундан башга хүсуси д
дә плазматик вә епител
һүчејрәләр, һистиоси
лимфаситләр тәсадүф ол
Ган вә лимфа дамарлар
нишләнир. Коллекен вә
тик лифләр олмур.

Диагноз. Зијиләбәнзәр
вәрәми бә'зән ади зијилә,
мызы јасты дәмровун зи
бәнзәр формас
векетасијалы пиодермита
бир чох башга дерматоз
охшајыр. Анчаг бу хәстәл
инфилтратын үзәриндә зи
бәнзәр чыхынтыларын о
сы, чох вахт суланыб гартм
өртүлмәси вә әтраф һис
түнд гырмызы, көјümтүл
тла әһатә олунмасы сәчијјәвидир. Бу хүсусијјәтинә
әнзәр дәри вәрәми башга дерматозлардан фәргләнир
ларда һистопатоложи тәдгигат лазымдыр.

ноз. Еркән диагноз гојуб мүасир үсулларла мүаличә
да прогноз јахшыдыр.

личә. Зијиләбәнзәр дәри вәрәминин мүаличәсиндә ст
ин, фтивазид, һелиотерапија, фототерапија, санато

имәрәз, дәри хәназири, гулгуна вә ҹәлә кими халг ара
ум олан колликватив дәри вәрәми һаггында илк мә'лум
азмышдыр. Колликватив дәри вәрәм хәстәликләрини
тәшкил едир.
ик шәкли. Колликватив дәри вәрәми, јахуд скрофуло
ох ушагларын вә јенијетмәләрин бојун наһијәсиндә, ч
а, көкс гәфәсинин өн сәтһиндә, үздә вә јухары әтра
әсадүф олунур. Биринҹили скрофулодерма хүсуси дәри
атларындан вә јахуд дәриалты пиј тәбәгәсиндән ба
кинҹили скрофулодерма исә лимфа вәзиләринин, ли

ватив дәри вәрәми

дамарларынын вә сүмүкүстү вә
хәстәликләри заманы патоложи
сесин дәријә јајылмасы нәтиҹәси
әмәлә кәлир. Хәстәлик дәриалт
да һүҹејрә топлантысындан иба
бир, јахуд бир нечә дүјүнҹүјүн
вермәси илә тәзаһүр едир.

Башланғыҹда бу ағрысыз вә б
консистенсијалы дүјүнҹүкләр
ликлә бөјүјүр вә чох кечмәдән
риндәки дәри илтиһаба ҹәлб олу
гызарыр вә дүјүнҹүкләрлә би
шир. Һәмин јерләрдә дәри хејли
зарыр, көјәрир. Дүјүнлә
мәркәзиндә казеоз некрозла
әмәлә кәлир, онлар хејли јумша
вә чалханты әмәлә кәлир. Дүјүн
ләрин үзәриндәки назилмиш д
тезликлә дешилир. Орадан хејли
г дуру ирин ифраз олур. Иринлә бирликдә казеозлу
ма нәтиҹәсиндә әмәлә кәлмиш һүҹејрә гырынтылар
лур.
ликлә, әмәлә кәлмиш хоранын гыраглары киринтили
ы, диби исә әрп гарышыг гранулјасија тохумалары
олур. Бә'зән бир нечә хоранын фистулалары бир-бири
ир, хоралар, фистулалар сағаландан сонра јеринлә ге

фли турулуша маликдир. Онун мәркәзи вә әтраф hиссәс
некрозлашма мүшаhидә олунур. Зәдәләнмә очаглар
синдә коллакен вә еластик лифләр олмур. Инфилт
вә ган дамарлары тапылмыр.

гноз. Скрофулодерма бә'зән сифилис гуммасыны, сп
, бластомикозу, актиномикозу, векетасија верән пиоде
ирладыр. Анчаг скрофулодерма өз јумшаг консистенси
рын фистулјоз јолларла бир-биринә бирләшмәси вә ча
хүсусијјәтләри илә јухарыда көстәрилән дерматозла
нир.

гноз. Хәстәлик чох узун сүрсә дә нәтичә е'тибары ил
.

личә. Дәри вәрәминин бу формасынын мүаличәсиндә
үбозид, стрептомитсин, Д2 витамини вә ПАСТ (пара
сил туршусу) мүвәффәгијјәтлә тәтбиг едилир. ПАС
ик дозасы ушаглар үчүн 2,0-6,0; јенијетмәләр үчүн 6,
ар үчүн исә 10,0-12,0 грамдыр. Дәрман күндә 3-4 д
н сонра гәбул олунур. Бир курс мүаличә 2-3 ајдыр. П
әстәләрдә дерматит верир.

ан башга колликватив дәри вәрәминин мүаличәсинд
пија, фототерапија, јахшы гидаланма; јерли мүаличә
термакоагулјасија, чәрраhијјә мүаличәси вә с. мәсл
.

лы дәри вәрәми
erculosis cutis ulcerosa)

лы дәри вәрәми hаггында илк дәфә 1971-чи илдә К
дыр. Хәстәлик дахили органларында актив вәрәм хә
н адамларда мүшаhидә едилир.

әрләриндә, бағырсагларында вә бөјрәкләриндә вә
стәләрдә мүвафиг ифразат васитәсилә күлли мигда
микобактеријалары харич олур. Бу вахт екзокен ауто
а јолу илә ағыз бошлуғу, дүз бағырсаг вә сидик јолла
икли гишаларында, онларын дәријә кечән наhијәләри

ән иринләшир вә хораја чеврилир. 15-20 гәпиклик с
өјүмүш бу хораларын әтрафы, адәтән инфилтратлы
ашијә илә әһатә олунур. Хораларын гыраглары кири
ынтылы, диби исә кәлә-көтүр олур. Хораларын диб
тән бир чох хырда абсесләр мүшаһидә олунур. Бә'зән
тла өртүлүр. Хораларын ифразатында чохлу вәрәм м
јалары тапылыр. Хәстәлик заманы әтраф лимфа дүјү
бөјүјүр. Туберкулин реаксијасы мәнфи олур. Хор
ағрылыдыр.

ши. Хәстәнин үмуми вәзијјәтиндән асылы олараг хо
рәми узун сүрә биләр.

опатолокија. Дәринин дәрин гатларында лимфоид һ
ндән ибарәт дүјүнләр мүшаһидә олунур. Бу дүјүнл
и һиссәсиндә казеоз некрозлашма, аз мигдарда нәһән
р, бә'зи јерләрдә исә псевдоабсесләр мүшаһидә олу
ен вә еластик лифләр олмур. Хораәтрафы епидерм
лазија әламәтләри мүшаһидә олунур.

ноз. Дахили органларын вәрәминдә тәбии дәликләр н
дәридә вә селикли гишаларда баш вермиш хоралы
нин диагнозуну тә'јин етмәк чох да чәтинлик төрәт
әтин һалларда бактериоскопик тәдгигат нәтичәсинд
ан вәрәм чөпләринин тапылмасы диагнозу дүрүстлә

ноз. Әсас хәстәлијин, јә'ни дахили органларындакы в
зијјәтиндән асылыдыр.

личә. Хоралы дәри вәрәминин мүаличәси дахили орга
рәминин мүаличәси илә ејни вахтда апарылмалыды
лә фтивазид, тубазид, стрептомитсин, Д2 витамини, П
ерапија, фототерапија, гидаланма, поливитаминләр
лир.

ула-некротик дәри вәрәми
erculosis cutis papulo-Necrotica)

ула-некротик дәри вәрәми һаггында илк дәфә 1891-чи
еми јазмышдыр. Бу хәстәлијә чаван гадынларда даһа

р. Хәстәлик јарымдаирәви мәрчимәк бөјүклүјүндә
чыглардан башланыр. Түнд гы
зы вә бәрк консистесијалы бу
чыглар симметрик олараг әмәл
лир. Адәтән онлар груплашма
бирләшмәјә мејл етмир. Чох к
дән габарчыгларын мәркәзинд
розлашма просеси башл
нәтичәдә хырда хорачыглар
кәлир, гартмагла өртүлүр, сон
атрофијалы чапыглар бурах
гуртарыр.

ула-некротик дәри

Папула-некротик дәри вәр
нин хүсусијјәти бурасындады
бир мүддәт јени папулалар әмәл
лир. Онлар да өз нөвбәсиндә не
лашыр вә атрофијалы чап
бурахмагла гуртарыр. Белә
һәр бир хәстәдә ејни заманда
јени папулалар, һәм онларын не
дөврү вә һәм дә сағалан папулаларын јеріндә гал
јалы чапыглар мүшаһидә олунур.

ши. Папула-некротик дәри вәрәми әсасән јаз вә
нда даһа чох мүшаһидә олунур. Адәтән 2-4 һәфтә ч
дә бир нечә ај вә ил узаныр.

топатолокија. Хәстәлијин инфилтраты туберкулоид гу
икдир. Дүјүнләрдә некрозлашма, нәһәнк вә епителио
р мүшаһидә олунур. Коллакен вә еластик лифләр јох,
дамарларында ендоартрит, ендофлебит, тромбоз вә не
әламәтләри мүәјјән олунур.

гноз. Јухарыда тәсвир олунан клиник шәклинә әсасән
диагноз гојмаг олур. Ејни хәстәдә һәм папулалар, һәм
некрозлашма дөврү вә һәм дә онларын јеріндә гал
к чапыглар (ҮЧӘР морфоложи әламәтләр) папула-не
и вәрәми үчүн сәчијјәвидир.

ләнәт көрүлүр.

ноид дәри вәрәми
tculosis cutis lichinoides)

ноид дәри вәрәми дахили органларында вәрәм хәстә
иф ушагларда мүшаһидә олунур. Хәстәлик бир вә ја
уп габарчыгларын әмәлә кәлмәси илә тәзаһүр едир.
ик шәкли. Лихеноид дәри вәрәминин габарчыглары
метрик олараг көвдәнин һәр ики јанларында, балды
үрәкләрдә, бә'зән исә үздә вә әтрафларда әмәлә кә
Scrophylosorum кими мә'лум олан лихеноид дәри вәр
ахуд бир нечә груп габарчыгларын төрәнмәси илә ба
габарчыглар санчаг башындан дары бөјүклүјүнә гә
, ачыг гырмызы рәнкдә олурлар. Габарчыгларын хүсу
расындадыр ки, онлар түк кисәчикләринин кирәчәји
ары әһатә едир, мәркәзиндән түк кечир. Габарчыгла
енсијасы әсас е'тибарилә јумшаг олур, анчаг бә'зи һал
дә ола биләр. Онлар башланғычда ачыг гырмызы, чәһ
олур, сонралар исә боз рәнкли габыгла өртүлүр. Хәстә
субјектив әламәт төрәтмир. Габарчыгларын үстүнд
р тезликлә төкүлүр вә онлар из бурахмадан гуртарыр
ши. Хәстәлик 3-6 ај чәкир, хәстәлијин вәзијјәтиндән а
аг бу вахтдан сонра гуртарыр. Бә'зән исә ресидив вер
атолокија. Лихеноид дәри вәрәминин туберкулоид г
нфилтраты лимфаситләрдән, епителиоид вә аз мигда
һүчејрәләрдән ибарәтдир.
ноз. Хәстәлијин јухарыда тәсвир олунан клиник шә
а асанлыгла диагноз гојулур. Пиркет реаксијасы мү
ә'зән милиар сифилисдән вә гырмызы јасты дәмрон
сесија етмәк лазымдыр.
ноз. Дүзкүн мүаличә нәтичәсиндә тезликлә сағалыр.
ичә. Лихеноид дәри вәрәминин мүаличәси дәри вәрә
ига формаларында олдуғу кими бир сыра үмуми мүал
әри тәләб едир.

дуратив дәри вәрәмини илк дәфә 1861-чи илдә Базе
ыр. Бу хәстәлијә чох вахт вәрәмли лимфаденит вә па
тик дәри вәрәми олан гызларда вә чаван гадынларда
к олар.

ник шәкли. Индуратив дәри вәрәми симметрик олара
лдырын арха сәтһләриндә мүшаһидә олунур. Хәст
надир һалларда будларда вә
ры әтрафларда раст кәлмәк
Хәстәлик дәринин дәрин
рында бир вә ја бир нечә бәр
систенсијалы дүјүнләрин
кәлмәси илә башланыр. Дүјү
тәдричән бөјүјүр, нохудда
бөјүклүјүнә гәдәр артыр. Та
кишаф етмиш дүјүн дәри сә
дән азачыг габарыр, гыза
сонралар түнд гырмызы олу
јә чалыр. Беләликлә, дәри
һиндә әмәлә кәлмиш ајры
бәрк еритемалар гејри-кәски
дудлу, даирәви вә овал олур.

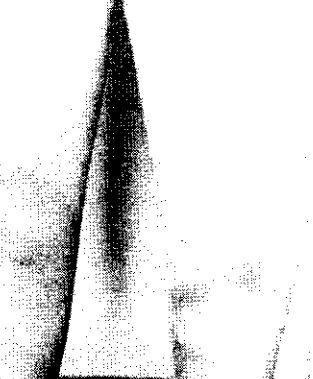

дуратив дәри вәрәми

Әлләмә васитәсилә бу е
маларын бәрк инфилтрат үзә
дә олмасы асанлыгла мү
олунур. Бә'зән дүјүнләр дәр
тында бир-бири илә бирләш

Бир мүддәт сонра бә'зи д
шалыр, сонралар хораја чеврилир. Әмәлә кәлмиш хора
ары киринтили-чыхынтылы, диби исә кәлә-кәтүр
ик сағаларкән јеріндә атрофијалы чапыг бурахыр.

ши. Хәстәлик узунсүрәндир. Сағалдыгдан сонра бә
верир.

патолокија. Ган дамарлары әтрафында баш вермиш ин
беркулоид вә јахуд ади хроники-илтиһаб гурулушуна

Туберкулоид гурулушлу инфилтрат епители

атрофијалы чапыг бурахыр. Хәстәлик бә'зән ресиди

личә. Индуратив дәри вәрәминин мүаличәси дәри вә
икләринин башга формаларында олдуғу кимидир.

ДӘРИНИН ВӘРӘМ ХӘСТӘЛИКЛӘРИ ИЛӘ МҮБАРИЗӘ ТӘДБИРЛӘРИ

и вәрәми хәстәликләри илә мүбаризәнин илк тәшәбб
.Бременер олмушдур. Мүәллиф бу хәстәликләрлә мүб
рофилактики, күтләви мүаличә вә әмәк режимли мүа
тәшкил етмәк јолу илә апарылмаысны ирәли сүрмүшд
-чи илдә Москвада илк ljупозориј (дәри вәрәми хәстә
нүн мүаличә очағы) ачылыр. Сонралар Москва јахы
санаторија әмәк шә'бәси јарадылыр. 1922-чи
радда, сонралар Одессада, Свердловскда, Минскдә, К
ымда бир сыра лупоразоријләр ачылыр.
и вәрәми хәстәликләри илә мүбаризә ишинә М.М.Бр
А.Сахновскаја, О.Н.Подвысоткаја, М.Г.Мгебров вә ба
Азәрбајчанда И.М.Исмајылзадә вә А.Ә.Әлијев мә
лар.
әмиздә дәри вәрәми хәстәликләри илә бир сыра мүа
актика тәдбирләринин апарылмасы нәтичәсиндә бу
тутуланларын сајы хејли азалмышдыр. Сәhијјә органл
аршысында кениш мүаличә-профилактика тәдбир
г јолу илә јахын кәләчәкдә дәри вәрәми хәстәликләр
лә ләғв едилмәси кими мүhүм мәсәлә дурур.

ЧҮЗАМ
(Lepra)

м инсанлара мә'лум олан ән гәдим хәстәликләрдән
ик бизим ерамыздан 4-5 әср габаг Иранда, Һиндиста
дә кениш јајылмышдыр. Сонралар тәдричән артыб А

м хәстәлијинә Русијада IX әсрдә тәсадүф едилмишдир
сә хәстәлик хејли артмышдыр. Һазырда чүзама бир
рдә тәсадүф олунур. Үмумдүнја сәһијјә тәшкилаты
ил мә'луматына көрә дүнјада 10-12 милјон чүзамлы х

м хәстәлијинин тәк-тәк ендемик очаглары кими аш
разисиндә, Гаракалпаг Мухтар Республикасында, Ш
азда, Газахыстанда, Латвијада, Бакыда хүсуси лепразо
олунмушдур.

локија. Чүзамын төрәдичиләри (Mycobacterium Lepre
3-чү илдә Норвеч алими Һанзен тәрәфиндән кәшф о
. Спиртә вә туршуја давамлы микобактеријалар
дәдир. Онларын узунлуғу 1,5-6,0, ени исә 0,2-0,4 мик
ам микобактеријаларынын хүсусијјәти бурасындадыр
әзә чүзам дүјүнләриндә топлашараг 200 микрон бөјү
рәләр әмәлә кәтирирләр. Чүзам микобактеријалары
и културасы индијә гәдәр алынмамыш вә тәчрүбә һеј
пејвәнд баш тутмамышдыр. Чүзам чөпләри вәрәм м
алары кими Тсил-Нелсон үсулу илә бојаныр.

кенез. Чүзам хәстәлијинин патокенези кифајәт гәдәр ө
ишдир. Күман едилир ки, чүзам микобактеријалары бу
нун селикли гишаларындан вә јахуд ашағы әтрафла
үјүндән организмә дахил олур. Сонралар микобактер
р учларына вә лимфа дамарларына дүшүр, орадан да
васитәсилә бүтүн организмә јајылыр. Чүзамлы хәстә
н селијиндә вә чүзам дүјүнләриндә - лепромаларда кү
а чүзам чөпләри тапылыр. Көрүнүр һәмин јерләрдән
теријалар әтрафа јајылыр, јолухма һаллары төрәдир.

ик шәкли. Чүзам хәстәлијинин кизли дөврү 4-6 ил гә
дур. Лакин бу вахт 10-20 илә гәдәр узана биләр. Хәс
зли дөврүндән сонра хәстәләрдә үмуми әзкинлик, јорғ
аһасызлыг, әтрафларда ағрылар баш верир. Сонра
вә һиссетмә просесләри позулур. Бу һал бир нечә ај да
ныз бундан сонра хәстәлијин әсас әламәтләри башлан
стәлији заманы ашағыдакы дәри морфоложи елемент

нт сорулуб кедир, јериндә исә пигментсиз аҒ ләкәләр
ләкәләринин хүсусијјәти бурасындадыр ки, ләкәли ј
ри һиссијаты дәјишир. Белә ки, һәмин јерләрдә әв
естезија, сонралар анестезија әмәлә кәлир. Бу вахт
ик һиссијаты, сонра аҒры вә даһа сонра дујма һиссијаты
раглы бурасындадыр ки, чүзам ләкәләри наһијәсинд
әкүлүр вә һәмин јерләрдә тәрләмә олмур. Хејли ва
ләкәләр из бурахмадан сорулуб кетсә дә бә'зән чох
ссидив верир.
зам инфилтраты әсасән јухары вә ашаҒы әтрафлард
Бу вахт һәмин јерләрдә дәри гызарыр вә хејли галынл
дәри алтында вә јахуд дәридә чүзам дүјүнчүкләр
Лепрома кими мә'лум олан бу дүјүнчүкләр бир-бир
шәрәк кәлә-көтүр сәтһи олан инфилтрат әмәлә кәт
дан нохуд бөјүклүјүнә гәдәр олан бу лепромаларын
јымтыл сары олур, сәтһи һамар, јаҒлы вә парлаг ол
телеанкиоектазија вә кәпәкләнмә мүшаһидә олун
маларын хүсусијјәти бурасындадыр ки, онлар әмәлә
әтһиндә һиперестезија, сонралар исә анестезија мүш
р.
промалар узун мүддәт давам едир. Бир нечә һәфтә вә
ечә ајдан сонра ја гуру јолла сорулуб кедир, ја да
лир.
раја чеврилән лепромалар тезликлә сарымтыл-гонур р
агла өртүлүр. ГартмаҒы гопартдыгда хоранын тохума
и илә өртүлү кәлә-көтүр диби ашкар олур. СаҒаларк
атрофијалы чапыг бурахыр.
зам дүјүнләри дәри алтындан башланыр. Фындыгда
үјүнә гәдәр олан бу дүјүнләр тезликлә бир-бири илә б
үјүнлү инфилтрат әмәлә кәтирир. Бу дүјүнләр - лепро
үнлү инфилтратлар үздә (алын, бурун, јанаглар, гул
вә с.) баш вердикдә хәстәнин сифәтини ејбәчәрләш
ир сифәтинә (facies lionina) охшајыр. Чүзам дүјүнләри
ар бир чох һалларда некрозлашараг дәрин хоралар
ир. Бу хоралар бә'зән ојнаглары вә сүмүкләри әһатә е

ам хәстәлији селикли гишалары да зәдәләјир. Бу з
нмәнин 90-95%-и бурун бошлуғунда кедир. Бурун чә
бурун ганадларынын селикли гишаларында инфилтр
гла өртүлмүш хоралар әмәлә кәлир. Белә хәстәләри
шлуғундан алынмыш селијиндә күлли мигдарда чүзам
апылыр. Бурун чәпәринин позулмасы нәтичәсиндә ха
ејбәчәрләшир.

рыда тәсвир олунан инфилтратлар вә хоралар ағыз бо
удлағын вә гыртлағын селикли гишаларында да баш
Бу вахт хәстәләрдә данышыг вә тәнәффүс функсијас
Сәс батыр, бә'зән тә'чили трахеотомија тәләб олунур
ам заманы көз алмачыгларында, конјуктивит, ирит, и
, кератит вә саирә мүшаһидә олунур. Әксәр һаллард
там корлугла нәтичәләнир.

дирсәк, гасыг, голтугалты вә бојун лимфа дүјүнләри
хәстәлијә чәлб олунур. Онлар хејли бөјүјүр. Пункси
лә бөјүмүш вәзиләрдән чүзам чөпләри тапылыр. Б
вәзиләриндә вәрәм-чүзам кибридинә дә раст кәлмәк
-чү илдә лепрологларын үмумиттифаг мүшавирәсинд
н клиник шәклиндән, бактериоскопик көстәричиләри
атоложи гурулушундан вә хәстәләрин иммун-биолож
ндән асылы олараг чүзамын үч
типи мүәјјән едилмишдир. Аша-
нлары ајры-ајры тәсвир едәчә-

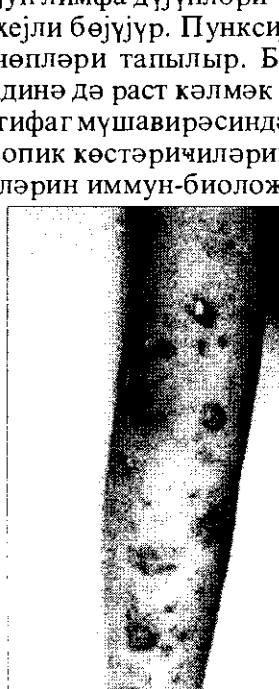

ромотоз чүзам. Лепромотоз чү-
хәстәләр чох зәиф мүгавимәтә
олурлар. Онларын организмин-
чүмләдән чүзамын морфоложи
тләриндә күлли мигдарда чүзам
актериаллары тапылыр. Дәридә,
и гишаларда, дахили органларда
ф синир системиндә чүзама мәх-
үнлү морфоложи елементләр, он-
гранулематоз һистопатоложи
шу вә дәри ичәрисинә јеридил-

органларда әмәлә кәлмиш зәдәләнмәләр нәтичәсинд
ә бир сыра ағырлашмалар баш верир. Бундан башга л
чүзамын хроники вә узун сүрән прогрессив кедиши би
әрдән (јаз, пајыз фәсилләриндә, һамиләлик заманы,
ә вә с.) вахташыры кәскинләшир. Хәстәләрин үмум
ағырлашыр, температур 38-39оС-јә чатыр. Дәри өртү
к јени чүзам сәпкиләри әмәлә кәлир.
чуд сәпкиләр исә артыр, бә'зиләри некрозлашыб х
ир вә бир чох фәсадлара сәбәб олур.

еркулоид чүзам. Чүзамын бу типиндә хәстәләр ән ј
мәтә малик олурлар. Онларда чүзам чөпләри демәк
ылмыр. Сағлам адамларда олдуғу кими лепромин мүа
бәт нәтичә верир (лепремин
әси сағлам адамларда мүсбәт
ыдыр). Хәстәлик әсас е'тиба-
кошхассәли кедир. Туберку-
әдәләнмә әсас дәри өртүјүнү
едир. Чох надир һалларда хәс-
әтраф синир системинә вә
органлара јајылыр.

Туберкулоид чүзам

еркулоид чүзамын сәпкиләри
һалларда көвдә наһијәсиндә
х фигурлу мәһдуд пиләкләр-
арәтдир. Бу пиләкләр даирә-
овал, чохбучаглы вә с.
ларда тәсадүф олунур. Тубер-
пиләкләринин кәнарлары
ри илә бирләшмиш вә дәри
дән бир гәдәр габармыш хыр-
нчүкләрдән, мәркәзи һиссәси
трофијалашмыш ләкәләрдән
дир.

еркулоид чүзамын сәпкиләринин хүсусијјәти бурас
чүзамын морфоложи елементләринин - пиләкләрин, д
иссијјаты позулур. Илк әввәл һиперестезија, сонр
зија вә даһа сонра анестезија әмәлә кәлир. Лепромал

кулоид чүзам заманы зәдәләнмә бә'зән әтраф синир с
ә јајылыр. Бу заман ән чох дирсәк, гулаг, үмуми балд
синир шахәләри шишиб ағрыјыр. Зәдәләнмиш си
аирәсиндә дәри һиссијјаты итир.
кулоид типли чүзам адәтән узун сүрүр. Анчаг бә'зән х
акит кедиши көзләнилмәдән кәскинләшә биләр. Белә
туберкулоид вә јахуд туберкулоидли реактивасија әлам
верә биләр. Нәтичәдә хәстәлик ја сағалмаға мејл ед
амын мүәјјәнләшмәмиш типинә кечир.
әнләшмәмиш чүзам. Чүзамын мүәјјәнләшмәмиш типи
ин мүгавимәти адәтән сабит галмыр. О тез-тез дәјиш
ромин сынағы бу хәстәләрдә каһ мәнфи, каһ да мүс
сәбәбдәндир ки, бу тип чүзам мүәјјәнләшмәмишдир.
аличә нәтичәсиндә туберкулоид типинә, мүаличәсиз
проматоз типинә кечә биләр.
әнләшмәмиш чүзамда әсас е'тибарилә әтраф синир с
әри өртүјү зәдәләнир. Зәдәләнмә очагларында ади ил
нфилтрат мүшаһидә олунур. Онларда чүзам чөпл
лса да чох аз мигдарда), әксәр һалларда микроскоп алт
ы тапмаг олмур. Хәстәлик бир вәзијјәтдә узун ил
ә биләр. Анчаг кеч-тез һәр һансы бир сәбәбдән чүзам
гоз вә јахуд туберкулоид типинә кечә биләр.
әнләшмәмиш чүзам заманы дәридә чәһрајы пигмент
нтсиз ләкәләр әмәлә кәлир. Бу ләкәләрин формасы,
үхтәлиф олур. Һүдудлары кәскиндир, ләкәләрин сәтһ
зама мәхсус үчәр - анестезија, епилјасија вә тәрләмә
әри мүшаһидә олунур. Ләкәләр дәри өртүјүнүн һәр тә
ләлә кәлә биләр, анчаг онлар ән чох ома, бел наһијәсин
ә јухары әтрафларда мүшаһидә олунур.
ын бүтүн типләриндә әтраф синир шахәләри зәдәлән
үәјјәнләшмәмиш чүзамда синир шахәләринин зәдәл
уси кениш јер тутур. Адәтән бир нечә синир шахәл
ир. Мүәјјәнләшмәмиш чүзамда дирсәјин, гулағын вә б
ичик синир шахәләри даһа чох зәдәләнир, шишир, аг
ләнир. Бә'зән дә зәдәләнмиш синир шахәл
шыр. Хәстәлијә чәлб олунмуш синир шахәләринин д

үәјјәнләшмәмиш чүзамда һәрәкәт вә трофик позғунл
кениш јер тутур. Белә ки, анестезијадан хејли сонра
орларда симметрик олараг һәрәкәт позғунлуглары ам
баш верир. Бу вахт мүәјјән груп әзәләләрдә атроф
. Мәһз буна көрә дә үздә асимметрија јараныр, көз г
ам өртүлмүр, биләкләрин вә әл бармагларынын ф
ур, мејмун әлләрини хатырладыр. Ајаг әзәләләрин
иш атрофија нәтичәсиндә ашағы әтрафларын һәрәк
, шикәстлик әмәлә кәлир.
офик позғунлуглар нәтичәсиндә дәридә һиссијјатын
бир чох пигментсиз ләкәләр, судурлар, дырнаг ләвһәл
әнмәси, бә'зән сүмүјә гәдәр ишләјән хоралар әмәлә
мин хоралар икинчили инфексија әлавә олунмасы н
бир сыра ағырлашмалара вә шикәстликләрә сәбәб
ик позғунлуг нәтичәсиндә бә'зән бармаг сүмүкләри
ә тезликлә сорулуб јох олур. Бу просес заманы дәри
лмәдән әл бармаглары көдәлир, онлар суити пән
ладыр. Беләликлә, хәстәләр өмүрлүк шикәст галыр.
лиши: Чүзам илләрлә вә он илләрлә узанан, хроник
хәстәликдир. Мүәјјән сәбәбләрдән каһ кәскинләшир
әтән сакитләшир.

спатолокија. Чүзамын лепро-
з типиндә инфилтратын тәрки-
ә патогномоник чүзам һүчејрә-
мүшаһидә олунур. Бу
рәләрин протоплазмасында
углар вә күрә (globi) әмәлә кә-
иш күлли мигдарда чүзам чөп-
вардыр.

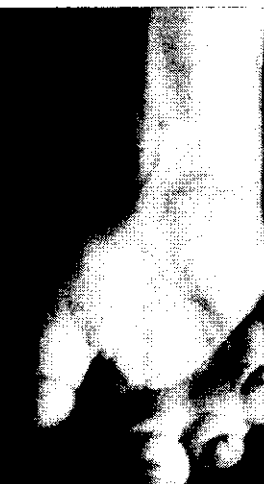

беркулоид чүзамда инфилтрат
кулоид гурулушлудур. Онун
ибиндә епителиоид вә нәһәнк
рәләр мүшаһидә олунур. Бура-
зам чөпләри аз мигдарда олур,
н һүчејрәләри исә олмур. Бир-
иричи тохумаларда некроз мү-

ноз: Јухарыда садаладығымыз симптом комплекси вә
ам чөпләри тапылмасы әсасында дәгигләшдирилир
ә бурун чөпләринин селикли гишасындан хүсуси пла
ситәси илә алынмыш селикдән јахма һазырланыр. Т
үсулу илә рәнкләннр, јалныз бундан сонра микрос
бахылыр. Јахма һазырламаг үчүн (бә'зән шүбһәли
асыг вә буд лимфа вәзиләриндән пунктсија алыныр
ә дәри морфоложи үнсүрләриндән (лепромалардан)
ырма јолу илә тохумаарасы маједән истифадә етмәк о
, һазырламаг јолу илә чүзам чөпләрини тапмаг мүм
, лимфа вәзиләрини вә дәри үнсүрләрини биопсија е
толожи препарат һазырламаг вә онларда чүзам чөпл
г лазымдыр.
и хәстәлијинин диагнозунун гојулмасы чох мәс'улијјәт
ур ки, һәр һансы шүбһәли һалларда чүзам чөпләри
сы мүтләг лазымдыр.
и хәстәлијини бир сыра сифилидләрдән, дәри вәрәм
рофибромотоздан, сирингомиелијадан, саркоидоздан,
вә дүјүнлү ертемадан, витилигодан, д
иозундан, микозлардан вә с. диференсә етмәк лазымд
олдуғу кими чүзамын бүтүн типләриндә мүшаһидә о
тезија јухарыда көстәрилән хәстәликләрдә олмур.
ноз: Лепротомоз чүзамда прогноз чиддидир. Туберкул
өнләшмәмиш чүзамда еркән вә дүзкүн апарылан, мүал
индә узун мүддәтли ремиссија мүмкүндүр.
ичә: Чүзам хәстәлијинин бүтүн типләри лепрозорија
ә апарылыр. Башга мүаличәхана вә амбулатор мүалич
г көрүлмүр.
ын мүаличәси комплексли апарылыр вә чидди фәр
лир. Бу мәгсәдлә чүзам әлејһинә олан бүтүн дәрманл
ми мөһкәмләндиричи препаратлардан, физиотерапев
ан кениш истифадә олунур.
әлејһинә олан дәрманлардан ән тә'сирлиси сулфон п
ыдыр. Бунлардан диамин-дифенил сулфон (ДДС) 5 һәс
ндә дахилә гәбул олунур. Һәр 6 күндән бир фасилә е
личә курслары арасында исә ики һәфтә фасилә верил

б 10,0-а чатдырылыр. Чәми 25-33 иҗнә вурулур. М
әтиндән сонра 2-4 һәфтә фасилә верилир.
спесифик мүаличәләрдән башга үмуми мәһкәмләнд
ирләр-витаминләрлә зәнкин гидаланма, күндәлик ре
а салынмасы вә с. мәсләһәт көрүлүр.
офилактика: Чүзам хәстәлиҗи илә мүбаризә әсасән
апарылмышдыр. Бу мәгсәдлә лазыми јерләрдә лепро
ачылмыш, лазыми аваданлыгла тәчһиз едилмиш,
ына кечирилмишдир. Чүзамла мүбаризә һаггында
лары тәрәфиндән бир сыра әмрләр вә тә'лиматлар
дир. Бу тә'лиматлара әсасән һәр бир тибб ишчиси
си һаггында јерли сәһијјә органларына тә'чили мә
әли вә хәстә јахын лепрозоријаја көндәрилмәлидир.
әмасда олан бүтүн шәхсләр мүајинә олунмалы вә дис
һидәсинә көтүрүлмәлидир. Ендемик очагларда әһали
рәтдә мүајинәдән кечирилмәлидир.

ДӘРИ ЛЕЈШМАНИОЗУ

әри лејәманиозу чох гәдим заманлардан бәри бир сы
вә субтропик өлкәләрдә кениш јајылмышдыр. Бу хә
истанда - Дәһли, Бомбеј, Пенчаб јарасы; Әлчәзаирд
Туггур; Тунисдә - Гафс; Мисирдә - Гаһирә, Нил; Әрә
әмән; Ирагда - Бағдад; Иранда - Тәһран, Исфаһан ја
к кими мә'лумдур. Дәри лејшмониозу шимали вә м
икада (Мәракешдә, Әлчәзаирдә, Мисирдә, Ефиопија
а), Асијада (Түркијәдә, Фәләстиндә, Ирагда, Әфганыс
истанда вә с. өлкәләрдә тәсадүф олунур. Авропа өлкә
Испанијада, Италијада, Јунаныстанда, Франсада а
мышдыр. Америкада дәри-селикли гиша лејшманиоз
умдур.
әри лејшманиозу Түркмәнистанда - Ашхабад, Каканд
сы; Өзбәкистанда - Ташкәнд, Мургаб, Мерв; Азәрба
нә јарасы, ил јарасы вә с. кими танынмышдыр. Илк
лејәманиозу тропик вә јахуд шәрг јарасы кими дә мә'л

амышдыр. Анчаг Орта Асија республикаларында хәст
ə јахуд хәстәлијин кизли дөврүндә республикамыза кәл
бурада хәстәләнмиш шәхсләр индијә гәдәр гејдә алы
3-чү илдә Лаверен вә Менил бу хәстәлијә өз мүәллим
ис тропикологу Лејшманын адыны вермишләр. О ва
ик дәри лејшманиозу кими тибб ədəбијјатында өзүнə
р тутмушдур.
ри лејшманиозу хәстә адамлардан сағлам адамлара ј
чу мығмыға васитәсилә кечир. Хәстәлијин кизли дөвр
јолухучу мығмыға санчдығы јердә хырда дүјүнчүк а
тәдричән бөјүјүр, хораја чеврилир вә 6 ајдан бир илə
тдən сонра атрофијалы чапыг бурахмагла гуртарыр.
олокија. Дəри лејшманиозуиун төрədичиләри тропик
(Leischmania tropica) адланан бир һүчејрəли парази
Онлары илк дəфə 1898-чи илдə мəшһур рус а
оровски кəшф етмишдир. Ејни заманда мүəллиф өјрən
, тропик лејшманија гамчылылар синфинə, ики нүвəл
, трепаназом аилəсинə вə лејшманија нəслинə аиддир.
опик лејшманијаны илк дəфə кəшф едəи мəшһур рус а
оровскинин ады илə адланыр. (Боровски чисимчиклə
ралар мүəјјən олмушдур ки, Боровски чисимчиклəр
ын дəри тохумаларында вə мығмығаларын һəзм орг
(удлагда) гамчылы шəклиндə јашајыр вə төрəјиб арт
овски чисимчикləринин тохума формасы дүјү дəнəси
ндə олур. Онларын ики нүвəси олур вə Романовски
нкləнир. Боровски чисимчикləринин ики нəвү мəвчү
паразитлəр (Leischania Var. major), узунлуғу - 5,49, ени
ндур. Кичик паразитлəр (Leischania Var. minor), узун
ни - 3,14 микрондур.
овски чисимчикləрини 3 N агара əкмəклə онун культу
нлыгла алмаг мүмкүндүр. Онлар мығмығаларын һəз
ында олдуғу кими гидалы мүһитдə дə гамчылы фор
рлар.
əјјən олмушдур ки, сағлам мығмыға хəстə адамын
аниозу очағындан - лејшманиомадан ган сораркəн јар
лə бирликдə Боровски чисимчикləри дə мығмығанын

сорма заманы онун удлағындакы Боровски чисимчикл
чылылары санчылан адамын дәри тохумаларына дүш
јин кизли дөврүндән сонра һәмин јердә лејшманиома
јујуб јараја чеврилир. Демәли, јолухучу мығмығала
адамлары санчмасы нәтичәсиндә һәјата кечирилир. Д
ниозунда башга јолухма јолу јохдур.

миолокија. Дәри лејшманиозунун кечиричиләри флеб
финә мәнсуб хүсуси мығмығалардыр. Бу мығмыг
ләрдә, пәјәләрдә, чардагларда, зирзәмиләрдә, тојуг
ә вә с. исти, һәм дә гаранлыг јерләрдә јашајырлар. О
ибарилә илин исти ајларында (мај-октјабр) күнәш ба
ра фәалијјәтә башлајырлар. Диши мығмығалар пај
төкүб мәһв олур. Пајызда төкүлмүш јумурталардан ј
н) јени мығмығалар чыхыр вә учуб кениш јајылыр. N
дә ишыг сөнәндән сонра јатмыш инсанлара һүчум
вә гансорма васитәсилә гидаланырлар.
рыда јазылдығы кими хәстә адамын ил јарасы очагла
сормуш мығмыға бир һәфтәдән сонра јолухучу олу
гансорма заманы хәстәлији сағлам адама јолухдурур
ә, мүәјјән олмушдур ки, јолухма зәнчири үч һалгадан
хәстә адам, мығмыға вә сағлам адам.

ик шәкил. П.В.Кожевников вә Н.И.Латышов мүәјјә
р ки, һазырда ики тип дәри лејшманиозу вардыр: 1) ан
әри лејшманиозу, шәһәр типли, кеч хораја чеврилән
ниозу, јә'ни бөјүк шәһәр шәраитиндә мығмығалар вас
остә адамдан сағлам адама кечән дәри лејшманиоз
дәри лејшманиозу - кәнд типли, тез некрозлашан леј
әнд шәраитиндә мығмығалар васитәсилә хәстә кәмир
(сичанлардан, сичовуллардан, әрәб довшанларындан
сәррүфаты ишләри заманы сағлам инсанлара кечән
ниозу.

тропоноз дәри лејшманиозу

ропоноз дәри лејшманиозунун төрәдичиләри Боровск
ләринин кичик паразитләридир (Leischmania Va

дан башланыр. Хәстәлијин сонракы кедишинә бөл
к формалара бөлмәк олар.

арчыг-хора формасы. 1-2 мм бөјүклүјүндә даирәви дүјү
шлајыр. Лејшманиома кими мә'лум олан бу дүјүнчүк
дән бир гәдәр габарыр, сәрһәдләри кәскин, рәнки гы
р, сәтһи парылдајыр. Консистенсијасы јумшагдыр. С
амәтләри демәк олар ки, олмур.

ајлығында лејшманиома шабалыд бөјүклүјүнә чатыр
ри гејри-кәскин, рәнки түнд гырмызы, сәтһи кәлә-
Хораланмаға башлајыр, гартмагла өртүлүр. Бу гартма
бөјүјүр, иринләшир вә гопуб дүшүр, алтындан дајаз
олур.

ранын гырыглары киринтили-чы-
лы, диби исә кәлә-көтүр, иринлә
у олур. Әтрафы түнд гырмызы,
дәр габармыш инфилтратла әһа-
нур.

ра кет-кедә бөјүјүр, дәринләшир.
чән әтраф инфилтрат да хорала-
Беләликлә, антропоноз дәри
аниозунун дүјүнлү-хора формасы
лашма илә гуртарыр. Јеріндә исә
н атрофијалы чапыг галыр. Хәс-
ин мүддәти 12-14 ај чәкир.

ылан инфилтратив формасы. Хәс-
ин бу формасы хырда дүјүнчүкдән
аса да тезликлә јајылан инфилтра-
рилир вә артыб хејли саһәни ту-
Әл бармагларыны, бүтүн биләји,
, үст додағы вә с. әһатә едә биләр.

Антропоноз дә
лејшманиозун
габарчыг-хора фо

филтратын сәрһәдләри гејри-кәскин, рәнки түнд-гыр
исә адәтән һамар олур. Зәдәләнмә мәркәзиндә бә'зә
јүнчүкләрә тәсадүф олунур. Лејшманиоманын инфил
г консистенсијалыдыр. Субјектив әламәтләрдән зәдә
әсиндә ағырлыг, тохундугда исә јүнкүл ағры гејд олу

.И.Гителзон јазмышдыр. Хәс-
ı туберкулоид формасынын
кәлмәси мүрәккәбдир. Белә
дүјүнлү-хоралы Лејшманио-
гуртарыб чапыг бурахдығы
ир гәдәрдән сонра чапығын
нда, сағлам дәријә кечән на-
дә вә јахуд чапығын үстүндә
игдарда нохуд бәјүклүјүндә
кләр әмәлә кәлир. Онлар
рмызы рәнк, сәрһәдләри кәс-
ı гәдәр дәри сәтһиндән габа-
нсистенсијасы јумшаг олур,
ıв әламәтләри демәк олар ки,
Белә вәзијјәтдә туберкулоид
лләрлә давам едә биләр. Өз-
ағалмыр. Туберкулоид дәри
ниозунун лејшманиомалары

Антропоноз дәри лејшманиозунун јајыла инфилтратив формас

апыг әтрафында тәк-тәк дүзүлүб даирә вә јахуд ја
ә'зән дә бир-бири илә бирләшәрәк чапыг үзәриндә дү
лтрат әмәлә кәтирир.
ктив әламәтләри олмур, хәстә-
вәзијјәтдә узун мүддәт (5-10-15
биләр.

з дәри лејшманиозу

з дәри лејшманиозун төрәди-
Боровски чисимчикләри (Leisc-
Var. major).
з дәри лејшманиозуна әсасән
ләриндә тәсадүф олунур. Онун
врү орта һесабла 2-4 һәфтәдир.
к антропоноз дәри лејшманио-
рәргли олараг кәскин башла-
ғрыды олур.

ома даһа чох бөјүјүр вә мәркәзи ниссәсиидә хора
р. Илк вахтлар хораныи гырыглары кириитили-чыхы
дајаз, кәлә-көтүр, ириили гартмагла өртүлү олур.
ора адәтәи түнд гырмызы рәикли әтраф иифилтратла
ур. Чох кечмәдән әтраф инфилтратда хырда ирииликл
лә кәлир ки, оилар да өз нөвб
хоралара чеврилир вә мәркә
илә бирләшир. Буиун иәтич
зәдәләимә хејли саһәјә ја
Мәркәзи хораиыи гыраглары
риитили-чыхыитылы, диби
ириили һүчејрә чүрүитүләри
түлү олур.

Бу вахт зәдәләнмә иаһиј
ағрылар артыр. Әтраф лимфа
ләри шишир, ағрыјыр. Хәст
үмуми иахошлуг әламәтләри
һидә олуиур. Онлар мүвәггә
раг әмәк габилијјәтләриии и

Зооиоз дәри лејшманиозу
ғалма зәдәләимәнии мәркә
башланыр, хораныи мәркәзи
си сағалыб чапыглашыр. Даһ
чапыглашма бүтүи зәдәләнм
ии әһатә едир. Хәстәлијии мүддәти 4-6 ај чәкир, јара
ә атрофијалы чапыг галыр.

оноз дәри лејшманиозу

едиши. Дәри лејшмаииозуиуи кедишини үч дөврдә
. Дағылмамыш лејшмаииома - хәстәлијии башлаиғы
ја чевриләиә гәдәр; хора дөврү - хораиыи башлаиғы
ғлашмаја гәдәр; чапыг дөврү - чапыглашма просесин
ычыидаи соиуиадәк дәри лејшманиозуиун кедишии
ағырлашмалар баш верә биләр. Оилардан лимфа
фадеиити, төрәмә дүјүичүкләри вә с.-ии көстәрмәк ол
әри лејшмаииозу өзүидәи соира даими иммуиитет бу
истопатолокија. Дәри лејшмаииозунда иифилтрат тубе
лушда олур. Иифилтратыи тәркибиидә һистиоситләр

одлә лејшманиоманын әсасындан скалпел васитәс
ш һүчежрәарасы маддәдән јахма һазырлајыб, ону Ро
сулу илә рәнкләјир, јалныз бундан сонра микроскоп
јахмадакы Боровски чисимчикләринин тапылм
дәгигләшдирилир.
лејшманиозунун клиник кедиши бир сыра башга дер
хатырладыр. Она көрә дә дәри лејшманиозуну сифи
ндан, кәнчлик сызагларындан, епителиомадан, дәри
н, хроник пиодермитдән вә с.-дән диференсә етмәк

оз. Дәри лејшманиозуна еркән диагноз гојуб дүзкүн м
икдә прогноз јахшыдыр.
ичә. Антрипоноз дәри Лејшманиозунун мүаличәси хүс
ә апарылмалыдыр.
и, Лејшманиоз просесинин 3 ајлыға гәдәр мүддәтиндә
етри вә сәрһәдләри кәскин олан Лејшманиомалар диат
јасија олунур. Анчаг көз гапагларында, бурунда, хүсу
адларында, додагларда, Лејшманиоманы диатермак
етмәк олмаз. Јухарыда көстәрилән Лејшманиомалар
сијасындан асылы олмајараг ичәрисинә интрофокал
мәһлулу јеритмәк олар. Бу әмәлијјаты 3-4 дәфә, 3-5
әрлә тәкрар етмәк олар.
аниоз просесинин 3-6 ајлығында, Лејшманиома 10
сә вә онун сәрһәдләри гејри-кәскиндирсә - әсас инф
диатермакоагулјасија едиб үзәринә 3-5 күнлүјүнә күн
30% акрихин мәлһәми (Ung. acrichini 30%-30,0) гој
р. Диатермакогулјасијадан галмыш патоложи инфилт
озлашыб гуртардыгдан сонра әмәлә кәлмиш иринли-н
рылы хоранын үзәринә 5-6 күнлүјүнә 10% ихтиол мәл
лар. Хора ириндән-некроздан тәмизләнәнә гәдәр 1
ид гојурлар. Көстәрилән мүаличә мүддәтиндә Лејш
мар чапыгла гуртарыр.
аниозун 6 ајлығындан сонра хораја чеврилән вахты
ермакоагулјасијасыз јухарыда јазылан кими ардычыл
ктиол-стрептосид мәлһәмләри васитәсилә мүаличә о

Лејшманиозунун мүаличәсиндә үмуми мүаличә

Метроридазол, трихопол, клион, флагил (Metronidasol
шаглара 0,1-0,15) күндә 3 дәфә јемәкдән сонра 15 күн
7-10 күнлүк фасиләдән сонра мүаличә курсу 2-3 дәфә
биләр. Анчаг метронидазолла мүаличә етдикдә ганы
нә мүнтәзәм нәзарәт етмәк лазымдыр.
Аминохипол (Aminochinolum) 0,1-0,15. 1 һәбдән күндә
дән сонра чәмн 15 күн мүддәтиндә 7-10 күнлүк фаси
мүаличә курсу тәкрар олуна биләр.
Хингамин, Делагил, Резохич (Chingaminum) 0,25. 1 һ
3 дәфә дахилә, јемәкдән сонра 7-10 күн мүддәтиндә.
Солјусурмин мәһлулу (Sol. Solusurminum). 20% мәһлу
аларда дәрман күнашыры вена ичәрисинә јеридили
ијнә 1/4, икинчи 1/3 тәдричән артырмагла чәми 15-2
ур. Бу үсулла мүаличәдә әкс кәстәришләри нәзәрә
дыр.
аличә просесиндә Лејшманиомаларын үзәри һәр һанс
ә өртүлү олмалыдыр.
оноз дәри Лејшманиозунун мүаличәсиндә 1% риванол
ин мәлһәми, вена ичәрисинә солјусурмин, дахилә три
охинол вә хингамин мәсләһәт көрүлүр.
у да гејд етмәк лазымдыр ки, Лејшманиозлу хәстәлә
јерли мүаличә ејни вахтда апарыла биләр.

ри лејшманиозунун профилактикасы

ри лејшманиозунун епидемиоложи зәнчири үч бәнддә
р.
антропоноз дәри лејшманиозунда: хәстә адам, мы
м адам; зооноз дәри лејшманиозунда исә Орта Аси
г сәһраларындакы хәстә кәмиричиләр (әрәб довшаны
ыға, сағлам адам. Бу хәстәлнјә гаршы мүбаризә апар
миоложи зәнчирин һәр үч бәнднә ејни заманда тә'си
к лазымдыр.
тропоноз дәри лејшманиозунда хәстәлијин јеканә рез
ан хәстә адамлары еркән ашкара чыхарыб мүаличәј
ин чох бәјүк епидемноложи әһәмијјәти вардыр. Хәст

мығмығалары гырмагла јанашы бу хәстәлијин резер
кәмиричиләрә гаршы мүбаризә апармаг вачибдир.

ДЕРМАТОЗООНОЗЛАР

ран паразитләр (бит, бирә, тахтабити, дитдили, аҝчa
мыға, кәнә вә с.) тәрәфиндән төрәдилмиш дәри хәс
дерматозоонозлар адланыр. Бу паразитләрин бир ги
рә, тахтабити, дитдили, аҝчаганад, мығмыға, бә'зи кә
с.) дәри сәтһиндә (Epizoa), дикәр бир гисми исә д
ндә (dermatozoa) фәалијјәт көстәрәрәк дерматозооно
дир.

лик (pediculosus). Баш, палтар, гасыг битләринин санч
әсиндә баш верән дәри зәдәләнмәләринә битлилик д
тлилик мүстәмләкә вә јарым мүстәмләкә өлкәләри
итарија шәраитиндә јашајан әһали арасында мүшаһ
Битләр гидаланма мәгсәдилә гансорма заманы өзләр
ни гычыгландыран екзотоксин бурахырлар. Бунун нә
дәридә гызарты, гашынма, сыјрынты, судурчуг, ирин
вә с. дерматит әламәтләри мүшаһидә олунур.

битләри (Pediculosis capitis). Баш битләринин еркәј
шиси исә 38 күнәдәк өмүр сүрүр. Һәр бир диши бит
4, өмрү боју исә 140-а гәдәр јумурта төкүр. Төкүлм
ардан 14-16 күн мүддәтиндә јеткин бит әмәлә кәлир.
рин санчмасы нәтичәсиндә башын түклү һиссәсинд
сыјрынты, иринлик вә с. әламәтләр баш верир. Бу
ә икинчили инфексија да әлавә олуна биләр. Мәһ
н дә башын түклү һиссәсиндә фолликулит, пејсәр вә
јәсиндә исә пиодермит әламәтләри мүшаһидә олуна

әлијә башын түклү һиссәсиндә битләрин тапылмас
иагноз гојулур.

ичә. Оғланларын вә кишиләрин баш түкләринин диб
ылмасы, башын исти су вә сабунла јујулмасы кифајәтд
а вә гадынларда исә түкләринин аҝ нефтлә битки јағы
ры гарышығы илә исладылыб компрес каҝызы илә

күнә, дишиси исә 46 күнәдәк јашајыр. Диши бит күн әр
өмрү бојуја исә 300-ә гәдәр јумурта төкүр. Бир диши па
ір ај јарым мүддәтиндә өз нәслини 4 мин битәдәк чат

тар бити палтар пүкүкләриндә јашајыр. Онларын санчы
синдә дәридә шиддәтли гашынма, сыјрынты, иринлик
ләр әмәлә кәлир. Пинти адамларда пиодермит вә дерм
ләри мүшаһидә олунур.

ноз. Хәстәлијин диагнозу битләрин тапылмасына әс
әшдирилир.

личә. Мүнтәзәм олараг һамамда јујунмагдан вә палта
ишдирилмәсиндән ибарәтдир.

шдирилмиш кејим вә јатаг палтарларыны пестисид
ла дезинфексија едиб, гајнатмаг кифајәтдир.

ыг битләри (Pediculosis pubis). Гасыг битләри 22-27
. һәр бир диши гасыг бити өмрү бојуја 50-јә гәдәр јум
Бу битләр әсасән гасыг наһијәсиндә јашајыр. Лакин бә
рганизмин башга һиссәләринә дә (көкс гәфәси, голту
р вә с.) јајыла биләр. Бу битләр габаг пәнчәләри васит
ләрин дибинә санчылыр, өз хортумуну түк кисәчи
, гидаланыр, өзүндән екзотоксин бурахыр.

көрә дә гасыг наһијәсиндә шиддәтли гашынма баш ве
н мә'лум сәбәбләрдән пиодермит вә дерматит әламәтл
дә олунур.

ноз. Гасыг наһијәсиндә мүнасиб битләрин тапылмас
улур.

личә. Мүаличә мәгсәдилә һамамда аралыгла гасыг наһ
чибат сүртмәклә түкләри тәмизләмәк вә бундан со
вә сабунла јујунмаг ән јахшы нәтичә верир. Лакин га
ндән түкләри тәмизләдикдән сонра һәмин јерә боз ч
и (Ung. hydrargyri Cenezei - 3,0) naket N30 (һәр сүртә
ет) сүртмәклә дә мүаличә етмәк олар. Кејим вә јатаг
аличәдән сонра дезинфексија олунмалы, гајнадылма

ратларын санчмасы. Бир сыра һәшәратлар инсанлар
ры санчыб ган сормагла гидаланыр. Онлардан даһа ке

табити инсанлардан вә бир сыра гушлардан тан сор
нырлар. Онлар мәнзилләрин дөшәмә вә дивар јарыгла
пајыларда мәскән салыр. Тахтабити бир сыра вирус х
инин кечиричиләридир.
дили, аҝчаганад, мыҝмыҝа илин исти ајларында мәнз
вар вә таван јарыгларында, чарпајыларын вә гапы-п
ин далдејләриндә, һабелә пәјләрдә, чардагл
иләрдә вә дикәр гаранлыг, һәмчинин исти јерләрдә
. Мыҝмыҝа дәри вә дахили лејшманиозу, һәмчини
ашга хәстәликләри дә кечирирләр.
аганадлар батаглыгларда јашајыр. Онларын бир
ија хәстәлијини јајыр. Јухарыда адлары садаланан
инсан санчаркән өзүндән екзотоксин бурахыр. Нәт
ат санчдыҝы јердә дәри гызарыр, бир гәдәр шиш
ыр.
да ләкә, дүјүнчүк вә көпәшик әмәлә кәлә биләр. Гаш
әсиндә зәдәләнмә наһијәсиндә сыјрынты вә икинчил
а да баш верә биләр. Һәшәратларын санчмасындан
екзотоксинә чаваб реаксијасы олараг бә'зи шәхс
ик реаксија әламәтләри дә баш верә биләр.
аличә мәгсәдилә һәшәратларын санчдыҝы јери а
ләмәк, одеколон сүртмәк, үзәринә дезинфексијаедичи
јмаг кифајәтдир.
шәратлары мәһв етмәк мәгсәдилә мәнзилләри, пәјә
миләри, һабелә кејим вә јатаг палтарларыны вә с.-ни
дәрманларла дезинфексија етмәк лазымдыр.

ур (Scabies)

ур ән гәдим дәри хәстәликләриндән бири һесаб едил
ик ән чох мүстәмләкә вә јарым мүстәмләкә өлкәлә
анитарија шәраитиндә јашајан әһали арасында тәсадү

олокија. Готур хәстәлијинин амили готур кәнәлә
ptes scabiei). Онлар 1834-чү илдә (Rerucci) тәрәфиндән
ушдур. Сонралар мүәјјән олмушдур ки, 20-јәдәк готур

алтына сохулур вә орада һәрәкәт едәрәк өзүнә јол
кәнәләр готур јоллары үзрә һәрәкәт едәрәк арабир
лә јол ачыб нәфәс алырлар. Она көрә дә кәнәнин б
әсинин алтына кирдији јердән (орада хырда судурчуг
олдуғу јер арасында (1,0-1,5 см) хырда судурчуглар
әчијјәви готур јолуну тәшкил едир. Готура диагноз гој
тур јолунун бөјүк әһәмијјәти вардыр.
ур јолунда олдуғу заман диши кәнәләрин һәр бири 45-5
р вә өзүндән 50-јә гәдәр јумурта төкүр. 15-20 күндән
р јумуртадан тәзә кәнә чыхыр. Бу кәнәләрин һамысы
ғинә чыхыр. Еркәк вә диши кәнәләр чүтләшир вә ја
сонра еркәк кәнәләр гырылыр. Диши кәнәләр исә јен
ын бујнуз тәбәғәсинин алтына сохулуб өзүнә јол овур, ј
ур. Беләликлә, һесабламалар көстәрир ки, бир диши
нин төкдүјү јумуртадан 3 ај мүддәтиндә 150 мин готу
мәлә кәлир.
ик шәкли. Готур әсасән әл бармаглары арасындан, б
вә голларын дахили сәтһиндән, гарын наһијәсиндән, к
инсијјәт үзвләриндән, будларын дахили сәтһләринд
рдән башланыр. Готур адәтән һәмин јерләрдән гаш
шланыр. Гашынманын кечәләр артмасы готур хәст
әчијјәвидир. Јухарыда садаладығ.мыз јерләрдә гаш
рабәр готур кәнәләрини дәријә сохулдуғу јерләрдә х
углар да әмәлә кәлир. Бу судурчуглар тезликлә гу
ға чеврилир. Чох кечмәдән готур кәнәсинин јолу бој
абарыр, ораја јығылмыш ексудат гурујуб гартмаг ә
р. Бу габарыг хәттин о бири тәрәфиндә - готур кәнәс
јердә тәзә судурчуг баш верир.
ликлә, готур үчүн үчәр клиник әламәтләр - готур
рф сәпкиләр вә гашынма сәчијјәвидир.
ән гашынма вә сыјрынты нәтичәсиндә икинчили инфе
лунур. Бу вахт пиодермит вә дерматит әламәтләри м
унур.
ши. Мүаличәсиз галмыш готур узун илләр давам
шмалар верә биләр.
ноз. Клиник вә готур кәнәләринин тапылмасына әс

Готур

лир. Беләликлә, дәринин б
тәбәгәси гәләвидә әридикдән с
готур кәнәсини микроскоп алт
көрмәк олур.

Прогноз. Хошакәләндир. Г
бә'зән пиодермитләрлә ағырла

Мүаличә. Готурун мүаличәс
33%-ли күкүрд вә Вилкинсон мә
ми даha јахшы тә'сир көстәри
мәгсәдлә Демјанович үсулунда
истифадә етмәк олар. Сон зама
готурун мүаличәсиндә 10-20
бензилбеноат мәлһәми кениш и
дилир.

әрилән мәлһәмләрин аптек шәбәкәсиндә олмадығы д
рун мүаличәсиндә нафталандан вә сәнаје нефтиндән,
рталанын вә нефтин 15%-ли күкүрд мәлһәмләри
дә едилирди.

личәни башламамышдан габаг хәстә исти су вә саб
Бунунла хәстәнин дәри өртүјү сәтһиндән бујнуз тәбә
гатлары јујулуб кедир. Мүаличә үчүн тәтбиг олунан
готур кәнәләринә чатмасы асанлашыр.

-ли күкүрд вә Вилкинсон мәлһәми хәстә јујундугдан с
үддәтиндә сәһәр вә ахшам, күндә ики дәфә јун парч
јеридилир, 6-чы күнү исә хәстә чимир, кејим вә јатаг
ы дезинфексија олунур.

0%-ли бензилбензоат мәлһәми (Anaesthesini 3,0, Benz
0.0, Vaselini ad 100,0) 1-чи вә 3-чү күнү ики дәфә дал
јеридилир. 4-чү күнү хәстә чимир, палтарлары дезинф
ур.

јанович үсулунда 1N-ли мәһлул натриум-тиосулфат 60
ли мәһлул: хлорлу су 18%-ли ишләдилир. Әввәлчә ики
ал 10 дәгигә мүддәтиндә 1N-ли мәһлул дәријә сүрт
сонра 2N-ли мәһлул ики дәфә, һәр бир беш дәгигә м
5 дәгигәлик фасилә илә дәријә сүртүлүр. Бундан с
әмиз палтар кејинир, сәһәри күнү јујунур, палтарлар д

үн сәһәр вә ахшам күндә ики дәфә дәријә јеридилир. 4-
ә јујунур, палтарлар дезинфексија олунур. Нафталаны
чатышмазлығы одур ки, онларын рәнки гарадыр.
рун профилактикасы мәгсәдилә бүтүн хәстәләрә хү
верилир. Готур хәстәлији олан очагларда бүтүн шәх
дән кечирилир, хәстәләр мүаличәјә чәлб олунур. Хә
бурахылмыр, онларын палтарлары дезинфексија олу
надылыр.

еч готуру. Чох надир һалда тәсадүф олунур. Белә кү
ки, Норвеч готуру ади готурун ағырлашмыш формасы
ун-биоложи чәһәтдән зәифләмиш вә руһи инкишаф
мыш адамларда мүшаһидә олунур.

еч готурунда дәри гуру олур, кәпәкләнир, габыг ве
әри өртүјү галын габыгларла өртүлүр, пис ијә верир. Га
ртдыгда ади готур әламәтләрини, һәтта готур,кәнәләр
злә көрмәк олур. Бүтүн дәри өртүјүндә түкләр бозар
үјүнләри бөјүјүр, ағрылы олур, дырнаглар ејбәчәрләш
әр гашынма олур.

ичә мәгсәдилә бүтүн зәдәләнмә наһијәсинә 5-10%-ли
раны мәлһәми сүртүлүр. Габыглар тәмизләндикдән
отур кими мүаличә олунур.

ДӘРИНИН ВИРУС ХӘСТӘЛИКЛӘРИ

с дерматозлары ушаглар вә јашлылар арасында хејли
дыр. Мүәјјән олмушдур ки, вируслар организмә ана б
доғум заманы вә доғушдан сонра дүшүр вә хәстә
Ушагларда вирус дерматозларынын олмамасына сә
организминдә анаданкәлмә пассив иммунитетин ол
Ушаглар адәтән ики јашындан вирус дерматозларына
әр. Вирус дерматозларыны кечирән шәхсләрин ганы
лејһинә әксчисимчикләр олдуғундан хәстәлик тәк
. Вирус дерматозлары јашлыларда 3-4%, ушагларда 9
олунур. Вирус инфексијасы сағлам адама дәридән вә
шадан јолухур. Хәстәлик ән чох чинси әлагә вә өпүш
лә, һабелә хәстә адамдан селик дамчыларынын сычра

ганизминдә вирус өмрү боју галыр вә әлверишли шәр
ив верир.
ус дерматозларына ашағыдакылар дахилдир: hерп
зијил, јолухучу молјукс, сиври кондилома.

дә судурлу дәмров (учуг)
rpes simplex)

үлән вируслар тәрәфиндән төрәдилән бу хәстәлик г
әри үзәриндә бир вә ја бир нечә груп судурларын әмәл
илә башланыр, јандырыр, гашыныр. Судурлар с
ндан дары бөјүклүјүнә гәдәр олур. Онларын ичәриси
ик вахтлар шәффаф олур, сонралар исә буланыр. Гуруј
аг әмәлә кәтирир вә чох кечмәдән hеч бир чапыг бур
ртарыр.
дә судурлу дәмров дәри өртүјүнүн бир чох наhијәлә
ерә биләр: додагларда (herpes labialis), јанагларда (
), бурунда (herpes nosalis), көз алмачығында (herpe
, ағызда (herpes buccalis), чинсијјәт үзвүндә (herpes gen
дә судурлу дәмров сојугдәјмә, јорғунлуг, инфексион х
р, физики зәдәләнмә, руhи сарсынты, мә'дә-бағырса
глары вә с. заманы ресидив верә биләр. Бу хәс
ивә мејиллидир. Бу онунла изаh олунур ки, бир дәфә
у дәмрову кечирмиш шәхсләрин организминдә хәст
ән вируслар галыр вә мүәјјән шәраитдә ресидив вери
зи шәхсләрдә садә судурлу дәмров сәпкиләриндән
ләрдә нахошлуг әламәтләри (үшүтмә - гыздырма, иш
г, јорғунлуг, јухусузлуг, әтраф лимфа вәзиләринин б
угларын әмәлә кәлдији јердә, јандырма, гашынма
идә олунур.
.Скрипкинин садә судурлу дәмровун бир нечә клини
ы тәклиф етмишдир. Јүнкүл формасы - бир нечә суд
н ибарәт олур, јүнкүл кечир, тез дә гуртарыр. Ши
сында зәдәләнмә очағында дәри гызарыр, хејли ш
ы формасы (herpes simplex ulcerosa) гуршаглајан дәмро
ресидив верән вә с. формасы да мә'лумдур.

анкрдан вә с. диференсасија етмәк лазымдыр.

личә. Хәстәлијин илк күнләриндә судурчугларын де
әзијјәтиндә арагла вә спиртлә сујун јарыбајары ком
дурлу дәмровун тез гуртармасы илә нәтичәләнир. Су
илдикдән сонра онларын јериндә әмәлә кәлмиш ероз
ксија едичи мәһлуллардан (1-4%-ли күмүш-нитрат мә
атма; 2-3%-ли оксалин, 30-50%-ли интерферон, флор
ләри сүртмәк, һабелә күкүрд-карбол пастасы (Acidi
.0, Sulfur. pp - 1.5, Pasta Zinci - 30.0) јахшы нәтичә вер
судурлу дәмровун морфоложи әламәтләри ағыз бошл
икли гишаларында баш вердикдә дезинфексијаедичи
а јахаламаг мәсләһәт көрүлүр.

ез ресдив верән садә судурлу дәмровун мүаличәсиндә
кәмләндиричи мүаличә мәгсәдәујғундур: әзәлә дахил
ронокен (2/3 мл, 6 саатдан бир, чәми 3 күн, поливален
пес ваксин (дәри ичәрисинә 0,1-0,2 мл, 2-3 күндә бир д
ијнә). Ресидивин гаршысыны алмаг мәгсәдилә гамма
утоһематерапија, пирокенал, антибиотик вә с. мәсл
.

аглајан дәмров (Herpes Zoster, Zona)

јанағы кими мә'лум олан бу хәстәлијин төрәдичиләр
ин төрәдичиләри илә ејни вируслардыр. Бу нејротро
ирусларын (Strongiloplasma Zonae) гуршаглајан дәмро
рдән ушаглара јолухуб су чичәји төрәтмәси һам
ур. Одур ки, һәм тәчрүбәдә, һәм дә експериметндә мүә
ур ки, гуршаглајан дәмровун вә су чичәјинин төрәдичи
үзүлән вируслардыр (јахуд чох јахындырлар). Әдәби
умдур ки, гуршаглајан дәмров кими башламыш хәстә
су чичәјинә кечир вә онун сәчијјәви сәпкиләри бу
hијәсинә вә әтрафлара јајылыр.

аглајан дәмровун кизли дәврү 7-8 күндүр. Бу мүддәт
стәлијин морфоложи елементләри бир гәдәр гызарм
hиндә бир нечә группашмыш судурчуг әмәлә кәтир
мыш судурчуглар адәтән бир вә ја нечә синир шах

шир.
ры бәјүклүјүндә әмәлә кәлмиш судурларын ичәриси
аје илә долу олур. Габығы галын олур, дәри сәthиндә
ыр, парылдајыр. Сонралар судурлар бирләшир, сәthи
, гыраглары киринтили-чыхынтылы зәдәләнмә оча
ә кәтирир.
уплашмыш судурларын әксәр halда бир тәрәфли о
аглајан дәмров үчүн сәчијјәвидир.
иник шәклинә көрә гуршаглајан дәмровун ашағыдакı
ры мә'лумдур.
Икитәрәфли кенерализасија верән гуршаглајан дәмро
ster generalisatus disseminatus);
емарикик дәмров - судур мајеси иринләшир вә дәрин
н ган-гарышыг олур (herpes zoster haemorrhogicus);
Некротик дәмров (herpes zoster gangrenosa);
Үнкүл формалы;
Судур формалы - судурчуг вә судурларла тәзаhүр еди
үәјјән мүаличә нәтичәсиндә хәстәлијин клиник әлам
рдыгдан сонра адәтән онларын јериндә бир мүддәт н
ғрылар галыр.
стәлијин көз наhијәсиндә баш вермәси, үз вә үз ш
рләр наhијәсиндә баш вермәси hәкимдән вә хәстәдән
әләб едир. Хәстәлик менинкит, енсефалитлә ағырла

ршаглајан дәмровун баш вермәсиндә организмин
ожи гүввәләринин зәифләмәси
hүм рол ојнајыр.
шлыларда вә гочаларда хәстә-
зун сүрүрсә, тез-тез ресидив ве-
ә, онлары бәд хассәли шишләрә
н хәстәлијинә јохламаг мәсләһ-
өрүлүр.
агноз. Гуршаглајан дәмровда
hидә олунан ағры нерв шахәлә-
бојунча биртәрәфли груплаш-
судурчуглар әсасында

нәтичә верир.

ядан башга амидопирин, бутадион, реопирин, “В” гру
ләри, аутоһематерапија, пиракенал, гаммаглобулин,
окен вә с. мәсләһәтдир. Јерли мүаличә
бәнөвшәји шүаланма, солјукс, ултрасәс, диадинамин
аинлә блокада, 50%-ли интерферон мәлһәми, 1-2%-ли
,5%-ли флорелан, 1-2%-ли анилин бојалары, оксикорт
дермазолон вә с. тә’јин едилә биләр.

ЗИЈИЛ
(Verucae)

агларда вә јенијетмәләрдә тәсадүф олунан, сүзүлән
рәфиндән төрәдилән, ән чох әлләрдә вә ајагларда мү
нан хәстәликдир. Мүаличәсиз галмыш хәстәлик узун
едир.

олокија. Хәстәлијин төрәдичиләри невротроп сүзүл
дыр. Зијил билаваситә тәмас васитәсилә хәстә адамл
м адамлара кечә биләр (әлвермә вә јахуд хәстәләрин
ндә олмуш әшјалар, әлчәк, дәсмал вә с. васитәсилә)

токенез. Зијилин хәстә адамдан сағлам адама кечмәс
бәбләрдән ирәли кәлир. Анчаг ади һалда зијил хәстә
ғлам адама чәтин кечир. Зијилин јајылмасы дәринин
си, гурулуғу, дәри сәтһиндә туршу-гәләви вә
ығынын позулмасы, әлләрдә һиперидроз, акросионо
т јарадыр. Зијилин баш вермәсиндә вә көзләнилмәдә
из сағалмасында мәркәзи синир системинин дә мүһүм
и вардыр.

илин кизли дөврү бир нечә һәфтәдән, бир нечә ај гәдә
илин бир нечә клиник формалары мүәјјән олунмушду

ади зијил (Verrucae Valgares)

әјјән олмушдур ки, ади зијил (Meliton Verrucae) виру
ндән төрәдилир. Ади зијил ушагларын вә јенијетмә
инин үстүндә, ајагларында вә надир һалда үзләриндә
унур. Зијил кизли дөврүндән сонра дәри өртүјүнүн көс

бир, јахуд даһа чох зијил ола биләр. Овучларда вә ајa
ында ади зијил дәри сәтһиндән габармыр.
ши. Мүаличәсиз галмыш ади зијил илләрлә давам

гноз. Јахшыдыр. Сағаларкән из бурахмыр.
личә. Диатермокоагулјасија, криотерапија, интерфе
ин, 2%-ли оксалин, 1-3%-ли флорелан мәлһәмләри, ф
. мәсләһәт көрүлүр.

лик зијилләри (Verrucae juveniles)

лик, јахуд јасты зијилләр кими мә'лумдур. Әсасән у
ә јенијетмәләрдә тәсадүф олунур. Мә'лум олдуғу к
к зијилләри сүзүлән вируслар тәрәфиндән төрәдилир.
лик зијилләри әлләрдә, голларда, үздә вә с. наһијәл
нлар 3-4 мм диаметриндә даирәви вә јахуд чох буч
ал папулалардыр. Сәтһи һамар, әт рәнкиндә, јасты
сәтһиндән бир гәдәр габарыр, ағрымыр. Әл бармагл
ч сәтһләриндә јасты зијилләр даһа да јастыланыр, h
тһиндән бир гәдәр чөкүр. Јасты зијилләр чинсијјәт үз
ә тәсадүф олунур. Бу зијилләри гырмызы јасты дәмр
ид формасындан диференсасија етмәк мәсләһәтдир.

лты зијилләр (Verrucae plantares)

лты зијилләр ән чох ајагјалын кәзәнләрдә тәсадүф
зијилләр ајагалтынын ән чох ағырлыг дүшән һиссәлә
. Ајагларын алтына дүшән ағырлыг нәтичәсиндә о
тһиндән демәк олар ки, габармыр (чох надир һалда аза
) ағрыјыр. Хүсусән чимәндән сонра исти сујун тә'си
лләр даһа чох ағрыјыр, үзәриндәки габығы гопартд
н алтындан гырмызы сачаглы инфилтрат ашкар олун
лты зијилләрин әтрафында һиперкератозлу һашија
олунур. Ајагалты зијилләр бә'зән илләрлә давам
рә нарahатлыг верә биләр, бә'зән дә мүаличәсиз из бу
ағала биләр.

зијил формасы түнд гырмызы рәнкли илтих
ратдан ибарәтдир. Бу әламәтләр вируслу зијилләрд

АЛИЧӘ. Диатермокоагулјасија, маје азот, 10-20%-ли г
мәһлулу, колхамин мәлһәми.
Скрипкин (Ac. Solicylici - 1,0; Ac. acetici - 9,0; Colloidii el
MDS - харичи) дағыдычы дәрманы мәсләһәт көрүр.
ләтрафы јумшаг тохумалары горумаг мәгсәдилә ајаг
ә әтрафына синк пастасы сүртүр, јахуд зијилин әтра
нда зијил бојда дешик олан лејкопластр јапышдырыр
зијилин үзәринә 50%-ли күчлү тә'сирә малик маддә гој
бир дәфә, чәми 3-4 күн) Бундан сонра исти ванна зам
ниперкератозу гајчы илә кәсилир.

ри кондилома (Conduloma acuminata)

исанитарија вәзијјәтиндә јашајан вә шәхси кикијена г
риајәт етмәјән шәхсләрдә тәсадүф олунан вирус хәст

олокија вә патокенез. Сиври кондиломанын төрәдичи
вирусдур. О, хәстә адамдан сағлам адама билавасит
итәсилә - чинси јолла јолухур.
ри кондиломанын патокенезиндә мүхтәлиф етиолоки
гләр заманы уретра ахынтыларынын бөјүк әһәмијјәти
дур ки, сиври кондилома ән чох чинсијјәт үзвләринд
рафында мүшаһидә олунур. Бә'зән әлверишли шәраи
да голтугалты чухурда, гадынларда дөшләрин алтынд
рдә тәсадүф олунур.
ри кондиломанын әламәтләри хоруз пипијини хатырл
консистенсијалы сачаглы чыхынтылардан ибарәтдир
үл кәләминин, јахуд моруғун көрүнүшү илә дә мүг
р. Сиври кондиломалар назик ајаг үзәриндә олсала
ыб дәри сәтһиндән хејли габарыр. Рәнки ал гырмызы
түндләшир. Хәстәлијин сәрбәст һиссәси адәтән буд
чагланыр, ајры-ајры дүјүнчүкләрдән ибарәт олур. С
асындакы саһәләр адәтән сүртүнүр, икинчили инфе
лундуғундан гисмән ириндләшир вә пис ај верир.

этичәси вә с.) сиври кондиломаны, сифилисин енли к
ындан диференсасија етмәјә имкан верир.
аличә. Диатермакоагулјасија, криотерапија, фолкман
ә гашымаг, ферезол, резорсин вә талк јандырычы ки
олхомин мәлһәми вә с. мәсләһәт көрүлүр.
стәдә сиври кондиломаны төрәдә билән сәбәб ләғв ол
.

ухучу молјуск (Molluscum Contagiosum)

ркәзиндә бир гәдәр чөкәклик олан, јарымдаирә шәкл
үкләрин әмәләкәлмәси илә тәзаһүр едир. Јолухучу мо
'тибарилә ушагларда мүшаһидә олунур. Анчаг хәс
јенијетмәләрдә вә јашлыларда да тәсадүф олунур.
олокија. Мүәјјән олмушдур ки, јолухучу молјуску тө
ән бәјүк вирусдур (Molitor hominis). Бу вирусларын јо
експериментлә тәсдиг олунмушдур. Белә ки, јолухучу
филтратындан сағлам адамларын дәрисинә пе
ушдур. Јолухманын мүсбәт нәтичәси молјускун төрә
ин јолухучу олмасы тәсдиг олмушдур. Бу сәбәбдәнди
ијин ады јолухучу молјускдур. Јолухучу молјуск билав
һабелә хәстәнин истифадәсиндә олмуш ев әшјалары
адамлара јолухур. Хәстәлијин кизли дөврү 2 һәфтәдә
а гәдәрдир.
ник шәкил. Јолухучу молјускун дүјүнчүкләри ән чох
ндә (көз гапагларында), бојунда, синәдә, әлләрдә, го
сијјәт үзвләриндә, гасыг наһијәсиндә, гарында вә с. је
садүф олунур. Хәстәлик чинси јолла да јајыла б
әр јарымдаирәви мәрчи бәјүклүјүндә, сәрһәдләри кә
ә ја сәдәф рәнкиндә олур. Дүјүнләрин ортасындакы ч
ухучу молјуск үчүн сәчијјәвидир.
хучу молјускун бир нечә клиник шәкли мә'лумдур. О
рда сәпкиләри (Molluscum Contagiosum miliare), хырд
ләрин бирләшмәси нәтичәсиндә нәһәнк молјуск
scum Contagiosum Pediculatum) көстәрмәк олар.
гноз. Јолухучу молјускун дүјүнләрини јан тәрәфлә

аличә. Мүаличә мәгсәдилә молјуск дүјүнләрини јан т
н пинсетлә сыхыб ичәрисиндәки молјуск чисимчикл
маг бундан сонра һәмин јерләрә 5-10%-ли јодун сп
луну сүртмәк лазымдыр. Анчаг бу әмәлијјат заманы
ск дүјүнләри сыхылыб јодланмалыдыр. Јаддан чыхы
дүјүнчүкләр чох кечмәдән ресидив верир. Мүаличә мә
-ли оксалин мәлһәми, интерферон сүртмәк олар. Дүјү
рмакоагулјасија да етмәк олар.

II ҺИССӘ

ӨҺРӘВИ ХӘСТӘЛИКЛӘР (ВЕНЕРОЛОКИЈА)

ЗӨҺРӘВИ ХӘСТӘЛИКЛӘР ҺАГГЫНДА ГЫСА МӘ'ЛУМАТ

әви (зөһрә - Веиера - севки илаһәси демәкдир) хәстәлик
ıс едән елмә венеролокија дејилир. Зөһрәви хәстәли
чинси әлагәләр васитәсилә јајылан инфексион хәстә
Онлара сифилис, јумшаг шанкр, сүзәнәк, дөрдүнчү
мфапатија) вә бешинчи зөһрәви хәстәликләр аиддир.
әви хәстәлик инсанлара мә'лум олан ән гәдим хәстә
дир. Ерамыздан ики мин ил әввәл зөһрәви хәстәликл
дә олунмасына мүхтәлиф дәлилләр вардыр. Белә ки
и газынтылар заманы тунч дөврүнә аид сифилис гумм
амәтләри олан бир чох инсан сүмүкләри тапылмыш
ылар заманы сифилис хәстәлији кечирмиш инсан сүмү
ыздан габаг вә сонракы дөврләрә аид Бајкал, Волга-
ә, Јапонијада, Асијада, Авропанын башга бөлкәләр
ышдыр.
сыра алимләр Һиппократ, Һален, Селс, Плуарх вә ба
ыз бошлуғунда, гыртлагда јара вә хоралар, чинсијјәт
ә кондилома, башын түклү һиссәсиндә дазлыг вә бир
әдәләнмәләрини сифилисә аид етмишләр.
һур Ависеннанын тәсвир етдији јумшаг дамағын вә д
мәси кениш кондиломаны вә пустулјоз сифилиси хаты

ı мә'луматлара көрә Һиндистанда X әср, Чиндә 280
дан әввәл инсанын селикли гишаларында вә сүмүкләр
олунан патоложи әламәтләр һазырда сифилис зәдәлә
ми тәсәввүр олунур. М.В.Борзовун фикринчә, Орта
ндистанда, Чиндә газынтылар заманы тапылмыш

нга бир груп алимләр (T.Cocburn, 1961) вә (Hudson,
cox, 1975) Африканы сифилисин вәтәни һесаб едир. Бел
да Африкада кениш мүшаһидә олунан тропик трипа
франбензијанын, Бедчелин, Пинтанын төрәдичиләри
етләр сифилисин төрәдичиләри - солғун препанемл
вүдүр. Бу нөв Н.М.Овчинниковун вә В.В.Делекторск
тәдгигатларында да өз әксини тапмышдыр. Мүәллифл
ичә, трипанематозларын евалјусијасы инсанларын
вијјәсиндән асылыдыр. Сифилис Африкадан мүһариб
т әлагәләри вә гул алвери нәтичәсиндә башга гит'ә
ышдыр. Беләликлә, гејд етмәк олар ки, сифилис, о чүмл
зәһрәви хәстәликләр бизим ерамыздан габагкы мин и
дүнјанын бүтүн гит'әләриндә олмуш вә мүасир дәвр
кәлиб чыхмышдыр. Анчаг сифилисин Авропада илк е
XV әсрин ахырында баш вермишдир. Бу епидемија
ки, Христофор Колумбун 1493-чү илдә Америка гит'ә
тдикдән сонра, онун дәнизчиләри тәрәфиндән Америк
ја кәтирилмишдир. Мә'лумдур ки, 1493-чү илдә мә
әјјаһы Христофор Колумб Испанијаынн Барселона ш
дәниз сәјаһәтинә чыхмыш, илк дәфә Америкады
бир гәдәр Америка гит'әсиндә галдыгдан сонра јен
јанын Барселона шәһәринә гајытмышдыр. Чох кечмә
с Испанијадан Франсаја, Алманијаја, Италијаја, Пол
а вә Авропанын башга өлкәләринә јајылмышдыр.
нечә әср зәһрәви хәстәликләр (сифилис, јумшаг шан
к) ејни бир хәстәлик кими күман олунурду. Бу хәстәлик
ириндән ајырмаг үчүн алимләр чох сә'ј көстәрмиш, л
ддәт мүсбәт нәтичә әлдә едә билмәмишләр. Авропа а
ән Fragostoro, Pare, Paracels, Fallopius, Devigi вә башга
син бир чох сәчијјәви әламәтләрини өјрәнмишләр. А
шанкры вә сүзәнәји бир-бириндән ајырмаг үчүн узун
ледичи дәлил олмамышдыр.
-чы илдә мәшһур инкилис чәрраһы (j. Hunter) көрүнүр
сүзәнәк һесаб етдији хәстәнин сидик каналы ифразаты
чинсијјәт үзвүнүн башына вә пүлүк кисәчијинә пеј
ир. Мараглы бурасындадыр ки, бу пејвәнддән сонр

шанкры вә сүзәнәји пејвәнд етмиш, онлардан 1400 н
әстәләндирилмишдир. Белә јолверилмәз тәчрүбәләр н
ә мүәјјән олмушдур ки, сифилис вә сүзәнәк ајры-
икләрдир.
әви, јахуд һәр һансы јолухучу хәстәликләри алимләр е
ејвәнд етсәләр дә, белә хәстәликләри сағлам адам
едилмәси антиһуманист һәрәкәт кими гијмәтләндири
әсрин икинчи јарысында микробиолокија елминин и
нитаристләрин мүбаһисәсини кәсди. Белә ки, 1879-чу
(Neisser) сүзәнәјин төрәдичиләри олан гонококклары к

-чи илдә Феррари (Ferrari), 1887-чи илдә О.В.Петерсе
илдә Дукреј (Ducrey) исә јумшаг шанкрын амили стре
әри кәшф етди. 1897-чи илдә С.С.Истамонов стрептоба
рафлы өјрәнмиш, 1905-чи илдә зоолог Шаудин (Schau
идолог Һофман (Hoffmann) сифилисин төрәдичиләри
трепанемләри кәшф етмишдир.
-чы илдә Вассерман, Нејсер вә Брукла бирликдә кла
ман реаксијасыны әсасландырмышлар. 1907-чи илдә П
илиси довшанларын хајасына мүвәффәгијјәтлә пејвән
р. Довшанларын хајасына сифилисин пејвәнд едил
трепанемләрин иммобилизасијасы реаксијасында (С
дәк кениш тәтбиг олунур.
ғун трепанемләрин иммобилизасијасы реаксија
) 1949-чу илдә (Nelson) вә (Mayer) әсасландырмыш
сифилисдә спесифик реаксијадыр. Бу реаксија васитә
ифилисин диагнозу асанлыгла дәгигләшдирилир.
-чү илдә (Matzenayer) мүәјјән етмишдир ки, ана бәтн
шаға силифис чифт васитәси илә јолухур.
әсрдә бир чох алимләрин сә'ји нәтичәсиндә сифил
әси саһәсиндә хејли ишләр көрүлмүшдүр. Белә ки, А
1909-чу илдә салварсаны вә 1913-чү илдә исә неосалв
тез васитәсилә алмыш, бунлар да сифилисин мүаличәс
ддәт тәтбиг олунмушдур.
-чи илдә Levoditi вә Saserac сифилисин мүаличәсиндә
36-чы илдә исә Wallace јод препаратларыны тәклиф ет

ифилисин Русијада кениш јајылмасына сәбәб, о вах
гурулушу, тәһкимчилик, гадынларын һүгугсузлуғу, ф
набелә Гәрби Авропа илә тичарәт әлагәләри олмушд
лисин өјрәнилмәсиндә М.Ј.Мудров, Н.И.Пира
тковски, Г.А.Захарин, С.П.Боткин, А.А.Остроумов б
әрмишләр. XIX әсрин башланғычында университетлә
өһрәви хәстәликләр кафедрасы јох иди. Тәләбәләрә
стәликләрдән мүһазирәләри чәрраһлар вә терапевт
. Петербургда Тибби-чәрраһлыг Академијасында вен
зрә елми мәктәб јарадан мәшһур В.М.Тарновски (1
мушдур. Мәһсулдар алим, клинисист, көзәл мүәлл
хадим В.М.Тарновски сифилисин өјрәнилмәсинә
рф етмишдир. Одур ки, мүәллиф Русијада венеролок
ландырычысы кими танынмышдыр. О, Петербургда Т
аһлыг Академијасында 1894-чү илә гәдәр сифилидолоі
сына, 1894-чү илдән 1897-чи илә гәдәр исә (А.Г.Поло
онра) бирләшмиш дерматолокија вә сифилидолокија
на рәһбәрлик етмишдир. В.М.Тарновски сифили
атолокијасыны, клиник шәклини, хәстәлијин кедиши
сини мәһарәтлә өјрәнмишдир. Өз шәхси тәдгигатла
ндә мүәллиф белә гәрара кәлмишдир ки, сифилис, ј
ікр вә сүзәнәк ајры-ајры хәстәликләрдир. Беләлик
новски һаглы олараг унитаристләрин әлејһинә, дуали
ә лејһинә чыхыш етмишдир. О, сифилисин бир сыра аг
рыны, мәркәзи синир системинин, баш бејинин, дах
ын зәдәләнмәләрини, һабелә анаданкәлмә сифилиси
өјрәнмишдир. Өз мүшаһидәси әсасында алим белә гәр
ир ки, сифилис там мүаличә олунан хәстәликдир.
арновски Петербургда Калинкин хәстәханасында зәһ
ләрлә ишләмәк үчүн гадынлардан ибарәт орта тибб и
назырлајан мәктәб тәшкил етмиш вә 27 ил оран
и олмушдур. Бу мәктәб зәһрәви хәстәликләр үзрә гад
ләрин һазырланмасы үчүн јеканә тәдрис очағы олму
онралар бу мәктәбин мүдавимләри Русијан
ында вә кәндләриндә зәһрәви хәстәликләрлә мүбари
иш көрмүшләр.

чағрылмышдыр. В.М.Тарновски бир
рафијаларын мүәллифидир.
ијада венеролокијанын хүсусән, сифилидолокијанын
нда бәјүк зәһмәтини, фәдакар ишини көстәрмәклә бә
мәк лазымдыр ки, В.М.Тарновски фаһишәлијин тәрәс
дур. Мүәллиф фаһишәләрин гејдә алынмасыны вә он
зәм олараг венерологун мүајинәсиндән кечирилмәсин
көрүрдү.
неролокијанын инкишафында алимләрдән А.Г.Поло
Г.П.Павловун, В.В.Ивановун, О.В.Петерсенин, М.И.С
вун, П.В.Николскинин вә башгаларынын фәдакар әм
рмәк олар.
рматолокијанын вә венеролокијанын инкишафында ит
публика гурултајларынын, симпозиумларын, дәрч олу
рафијаларын, дәрсликләрин, һәкимләр үчүн рәһбәр
тласларын, елми-тәдгигат институтлары топлуларын
әмијјәти олмушдур.

СИФИЛИС

иолокија. Сифилисин төрәдичиләри олан солғун тре
(trepanema pallida) илк дәфә 1905-чи илдә паразитолог
Schaydinn) вә венеролог Һофман (Hoffmann) кәшф етми
ун трепанемләр (Spirace-
сырасына (trepanamaceae)
инә вә (trepanema
dini) аиләсинә мәнсуб-
Микроорганизмләр баш-
спирахетләрдән фәргли
г анилин бојаларыны јах-
әбул едә билмәдијиндән
на әсасән зәиф рәнклән-
дән онлары солғун трепа-
әр адландырмышлар.
олғун трепанемләр спирал

ооорганизмин һәр ики учларында бир гәдәр кичилир.
панемин узунлуғу 4-6-дан 7-14 МКМ-на, ени исә 0,2-0,2
лир. Мүәјјән олунмушдур ки, трепанемләрин һәрәкәт
ыврымларын сајы вә даирәси артыб-азала билир. Тр
чох мүрәккәб һәрәкәтә маликдир. Онлар өз
нда фырланыр, ирәлијә һәрәкәт едир, јанлара доғру ә
Трепанемләрин һәрәкәти, онларын һәр ики гуртарача
мөвчуд олан блефаробластлар - фибрилләр васитәсил
ирилир.
ооорганизмләрин морфоложи гурулушу да чох мүрәк
М.Овчинниковун вә В.В.Делекторскинин мә'луматын
ооорганизмләрин ултра кәсикләрини 150 мин дәфә бөј
н микроскопунда бахдыгда мүәјјән олмушдур ки, тр
харичдән үчгатлы һүчејрәүстү пәрдә-үзлүклә әһатә о
. Бу үзлүк трепанемләри харичи зәдәләнмәләрдән
лардан әсаслы сурәтдә мүһафизә едир. Үзлүкдән с
гатдан ибарәт трепанемин харичи пәрдәси, јалныз бу
нә дә үч гатдан ибарәт трепанемин ситоплазма мембр
шдур. Трепанемин ситоплазмасында хырда гранулл
ор; рибасома, мезасома, нүвә, вакуоллар мүәјјән олунм
онларын да өзләринә мәхсус трепанемләрин һәјат фәа
тә'мин едән физиоложи функсијасы вардыр.
рыда адлары чәкилән алимләр исбат етмишләр ки, һәр
м јарыја бөлүнмәкдән башга бир нечә хырда һиссәлә
ра бөлүнмәк јолу илә дә артыр. Трепанемләрин белә
и һәр 30-33 саатдан бир әмәлә кәлир. Бөлүнмә нәтичә
мыш хырда трепанемләр 20-30 дәгигәдән 2 саата гә
дә бөјүјүр вә јеткин трепанемә чеврилир. Бөлүнмә нәт
мәлә кәлмиш һәр бир хырда трепанем бактерија сүзк
ән асанлыгла кечир вә бундан сонра өз нормал сп
и бәрпа едир. Солғун трепанемләрин Тсист вә L - фо
мүәјјән едилмишдир. Онлар чохгатлы үзлүклә өртүлү
ддәт јашајыр. Солғун трепанемләрин белә атипик фо
веришли шәраитдә јенидән патоложи шәклә кечиб хә
әдә биләр. Солғун трепанемләрин Тсист вә L формал
јин кизли вә кечикмиш клиник шәкилләриндә мушаһ

(иммунлу флүоресселенја реаксијасы) мүсбәт олур. С
немләрин тсист вә L - формалары харичи тә'сирләрә, ә
кләрә вә антибиотикләрә гаршы чох давамлыдыр.
н тәдгигатлар нәтичәсиндә мүәјјән олмушдур ки, с
немләр хәстә адамларын зәдәләнмә очагларында, ә
әарасы бошлугларда вә бә'зи һүчејрәләрин (макрофа
т, лимфасит, плазмасит, ендотели, синир һүчејрәләри
синдә тапылыр.
гигләшдирилмишдир ки, солғун трепанемләр бүтүн һү
протоплазмасына вә нүвәләринә дахил ола билир вә
үддәт һәјат фәалијјәтини сахлајыр. Көрүнүр бу сәбә
и, сифилис узун сүрән хәстәликдир вә бу заман серо
јалар хејли мүддәт мүсбәт галыр. Демәли, трепанем
агоситозу алынмыр. Анчаг антибиотикләрлә мүаличә
епанемләрин там фагоситозу һәјата кечирилир.
ғун трепанемләрин културасыны алмаг хүсуси гида м
ероб шәраит тәләб едир. Гејд етмәк лазымдыр ки, с
немләрин културасы тезликлә вирулентлијини итирир
ки гурулушуну дәјишир вә әксәр һаллар јашамыр. С
лазымдыр ки, солғун трепанемләрин там културасы һ
амышдыр.
филисли хәстәләрин спесифик морфоложи очаглары
идләрдән алынмыш патоложи материалда солғун треп
һәјат фәалијјәтини бир мүддәт давам етдирир. Онлар
ә јүксәк температуру пис кечирирләр. Ичәрисиндә с
немләр олан ифразат гурудугда микроорганизмләр
40-42°С температурда солғун трепанемләр тезликлә,
ратурда 15 дәгигәдә, 100°С температурда исә дәрһал
Ашағы температуру трепанемләр јахшы кечирир. - 3
3 күн һәјат фәалијјәтини сахлајыр. - 70-78°С-дә с
немләр өз һәјат фәалијјәтини вә вируленблијини сах
а верә билир. Һазырда патоложи солғун трепанемлә
дә илләрлә сахланылыр. Консервләшмиш ганда солғу
ләр 3-5 күнә парчаланыр.
ганизмдән кәнарда солғун трепанемләр харичи мү
ләринә чох һәссасдырлар. Истидән, сојугдан, күнәш ш

гырылыр. 40%-ли етил спиртиндә трепанемләр 10-20
рәкәтдән дүшүр, 50%-дән јухары спиртдә онларын һә
һал дајаныр. Мараглыдыр ки, 1:1000 калиум-перман
ну, салварсан, сулфидин трепанемләрә һеч бир тә'сир
о.
І.Овчинниковун мә'луматына көрә, 5-дән 5000-ә гәдә
нисиллин трепанемләрин һәрәкәтини 4 саат 20 дәг
ырыр. 20000 ваһид пенисиллин мәһлулунда 24 саатдан
ә бә'зи трепанемләр һәрәкәт едир. 40000 ваһид пенис
дәгигәјә трепанемләрин һәрәкәтини дајандырыр. 5-дә
пенисиллин мәһлулунда 3 саат галмыш, һабелә синтом
омисетинлә, стрептомисинлә вә террамисинлә ишлә
емләр довшан үчүн вирулентлијини сахлајыр. М
ушдур ки, пенисиллин хәстәләрин мүаличәсиндә треп
олајы, јолла, онларын бөлүнмәси просесинә тә'сир к
еләликлә, пенисиллинин сифилисдә мүаличә дозасы
0,03-0,06 ваһид мүәјјән едилмишдир.

периментал сифилис

периментал сифилис алмаг мәгсәдилә алимләр һәлә
илләрдә хәстәлији бир сыра һејванлара (довшан, м
ојун, бузов, донуз вә с.) јолухдурмушлар. Анчаг һеч би
т нәтичә алынмамышдыр. Она көрә ки, о заманлар хәс
или солғун трепанемләр һәлә кәшф олунмамышдыр.
ү илдә И.И.Мечников вә Роунун шимпанзе мејмуна
дин мүсбәт олмасыны 1906-чы илдә Нејсер тәсдиг е

нралар сифилис бир чох мејмунлара пејвәнд олунмуш
т нәтичә алынмышдыр.
спериментал сифилис үчүн мејмунларын чәтин әлдә ед
онларын сахланылмасы бир сыра чәтинликләрлә әла
ундан сонралар бу мәгсәдлә довшанлардан истифадә
ур. 1881-чи илдә (Genseli) 1906-чы илдә (Bertarelli) сиф
анларын көзүнә пејвәнд едиб мүсбәт нәтичә алмышлар
дә (Parodi) сифилиси довшанын чинси органына пејвә

нын ја бәјрүнүн дәри ичәрисинә јеритмишләр. Бунун
нын пејвәнд олунаҹаг јериндә дәринин түкләри гырхы
и сәthиндә сыјрынты едилир ки, епидермисин бүтө
ун, солғун трепанемләр үчүн "ачыг гапылар" јарансын.
ин јерә хејли мигдарда трепанем сүртүлүр вә белә
ик довшанлара јолухдурулур.
тән 2-3 һәфтәдән - хәстәлијин кизли дөврүндән сонра
лунан јердә бәрк шанкр әмәлә кәлир, тәдриҹән бәј
тенсијасы бәркијир, некрозлашыр, ганлы гартмагла
анкр наhијәсиндә күлли мигдарда солғун трепанемлә
сероложи реаксијалар мүсбәт олур.
ахт әтраф лимфа дүјүнләри дә бәјүјүр. Бәрк шанкрын
ләсиндән 2,5-3 ај сонра довшанын көвдә наhијәсиндә
әпир ки, онлардан да күлли мигдарда солғун трепане
р.
ериментал сифилис нәтиҹәсиндә довшанларда паренх
ратит, түкләрин төкүлмәси (дазлыг), чох надир hалл
ү сифилис гуммасы, нејросифилис, виссеросифилис,
мә сифилис мүшаhидә олунур.
ериментал сифилис заманы довшанларда инфексион
олмасы, суперинфексија, реинфексија мәсәләләри д
ишдир.
шанларда експериментал сифилисин мүаличәси дә мү
мләр үзрә апарылыр. Беләликлә, сифилисин өјрәнил
довшанлар ән әлверишли тәчрүбә hејванларыдыр
н үзәриндә сифилисин чох инчә мәсәләләри өјрәнили

лис инфексијасынын мәнбәјн вә јајылма јоллары

лис инфексијасынын мәнбәји сифилисли хәстә адам h
Белә ки, инсан организминдән кәнарда солғун трепа
аhидә едилмир. Сифилис инфексијасынын хәстә адам
дама јолухмасы, кечмәси кәhнә әсирләрдән бәри зән
ныр. Дәри вә селикли гишаларында сифилисин бири
инчили морфоложи елементләри олан хәстәләр хәстә
нлыгла јолухдура билир. Белә ки, хәстәлијин hәмин

әриндән јолухма һадисәси демәк олар ки, олмур. А
лү сифилис үнсүрләриндән јолухма мүмкүндүр.
илисли хәстәләрин ифразатынын (түпүрчәк, тәр, көз ј
дик, сперма) јолухучу олуб-олмамасы чох мараглыдыр.
ар заманы мүәјјән олунмушдур ки, сифилисин кизли
белә гадынларын сүдүндә, ушаглыг ифразаты
әрдә спермада, һабелә көз јашларында, ағыз селијиндә
панемләр тапылмышдыр. Демәли, бу јолларла сифи
аг мүмкүндүр. Гејд етмәк лазымдыр ки, һеч бир ха
ләри олмајан кизли сифилисли хәстәләрдә һәр һанс
кимјәви амилләрин тә'сириндән баш вермиш судур
солғун трепанемләр тапылыр. Бундан башга мү
дур ки, солғун трепанемләр һәлә хәстәлијин кизли де
инчи күнләриндән белә лимфа вәзиләриндә, лимфа де
вә дахили органларда ашкар олунмушдур. А
син кизли дөврүндә хәстәләрин тәриндә вә сидијинд
н төрәдичиләри тапылмамышдыр.
рыда јазыланлардан мә'лум олур ки, сифилисин төрәд
лан солғун трепанемләрин јеканә мәнбәји хәстә адам
ик хәстә адамдан сағлам адама јолухма васитәсилә

и илләр боју клиник мүшаһидәләр вә експериментал тә
нәтичәсиндә мүәјјән олунмушдур ки, сифилис инфек
хәстә адамдан сағлам адама јолухмасы үчүн ики әсас
ыр:
рулентли солғун трепанемләрлә долу тәзә патоложи м
иринчили сифилис заманы бәрк шанкр, икинчили сифи
ндә вә селикли гишаларда спесифик сифилис әламәтл
., дүјүнчүк, хүсусән масерасија олунмушлар вә с. бу ш
ир; 2. Сағлам адамлар дәри-епидермисин вә селикли г
пителиум тәбәгәсинин аз да олса позулмасы микрос
р үчүн "кириш гапыларынын ачылмасында
рдәндир". М.В.Миличин (1987) мә'луматына көрә
ртин олмасы һәмишә јолухма вермир. Бу да бә'зи ин
үшаһидә олунан иммун-биоложи мүһафизә гүввәлә
дыр.

адамларын чинси әлагәләриндән јолухмамаг һал
1,1%-ә гәдәр олмушдур. Бу рәгәм бир дәфә чинси әла
45%, бир чох чинси әлагәдән сонра исә 30% олмушд
әликлә, мүәјјән едилмишдир ки, сифилислә јолухма ј
ағыдакылардыр: билаваситә чинси јолла, мәишәтд
а, ган көчүрмә илә, долајы вә трансплатсентар јолла.
ушдур ки, һазырда сифилис ән чох чинси јолла (Pervag
um) вә (Peros) јајылыр.
асир дөврдә халгымызын мәдәни сәвијјәсинин јүксәл
т вә истеһсалат шәраитинин јахшылашдырылмасы нә
азырда мәишәтдә вә истеһсалатда сифилислә јолухм
ох надир тәсадүф олунур. Анчаг ону да билмәк лазы
филисли хәстәләрин спесифик дәри вә селикли гиш
ринин ифразатына буланмыш һәр бир әшја (гашыг,
әкан, диш фырчасы, сигарет көтүкләри) јолухучу ола б
әликлә, хәстә адамларын истифадәсиндә олмуш әшј
ғлам адамлар истифадә едәрсә, јолухма баш верә б
ислә јолухма кинекологларда кизли сифилис кечирә
рын (pervaginum) тәдгигаты заманы; патанатомларда
и олан мејидләри јаранда; лаборантларда - с
емләрә јохланыш вә СТИР заманы баш верә биләр. А
заманда белә јолухма казуистик һал һесаб олунур.
филис ганкөчүрмә илә дә јолухур. Одур ки, һәр бир
өмәздән габаг хүсуси мүајинәдән кечирилмәлидир. Ган
ис тапылмыш шәхсләр донорлугдан һәмишәлик мә
алыдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, консервләшмиш
трепанемләр 4-5 күнә гәдәр јашаја биләр. Бу мүдд
консеврләшмиш ганда солғун трепанемләр тапылмы
филис хәстә анадан һамиләлијин 4-5 ајларындан сонра
сағы васитәсилә ушаға кечирилир ки, бунун нәтичә
а өлү, јахуд анаданкәлмә сифилислә доғула биләр. Бу
афлы мә'лумат анаданкәлмә сифилис бөлмәсиндә ве
р.

филисин үмуми кедиши

әстәләнмәсин дејә антибиотикләр гәбул едир ки, б
син кизли дөврүнү 4-6 ај узада биләр.
тәлијин кизли дөврүндә һеч бир клиник әламәтләрин о
бахмајараг солғун трепанемләр лимфа, ган вә перине
ла илкин дахил олдуғу наһијәдән бүтүн организмә јаја
росес илкин сифиломанын - бәрк шанкрын әмәлә кәл
тичәләнир. Бу вахт бәрк шанкрын әтраф лимфа дүјүн
, лимфаденит вә лимфангаит баш верир. Хәстәлијин к
дә башланғыҹда бәрк шанкр, лимфангаит вә лимфад
рмәсинә бахмајараг 2-3 һәфтә СРК (сероложи реакси
кси) мәнфи олур. Анчаг чох кечмәдән СРК мүсбәт
и, сифилисин биринчи дөврү - илкин сифилома, бәрк ш
нгаит вә лимфаденит ики јерә бөлүнүр: биринчили се
ә биринчили серопозетив сифилис. Биринчили серопо
ис бәрк шанкр әмәлә кәлдикдән 2-3 һәфтә сонра башл
ахт СРК мүсбәт олур. Беләликлә, сифилисин биринчи д
-10 һәфтә чәкир.
тәлијин кизли дөврү 3 һәфтә, серонегатив вә серопо
әри исә һәр бири 3 һәфтә чәкир. Мүаличәсиз галмыш
бу мүддәтдән сонра солғун трепанемләр бөлүнүб а
, ган вә синир шахәләри васитәсилә бүтүн организмә,
анлара јајылыр вә бунун нәтичәсиндә хәстәләрдә ү
ыг әламәтләри - температур, сүмүкләрдә вә ојнаглар
мфа дүјүнләринин бәјүмәси - полиаденит мүшаһидә ол
р сифилисин икинчи дөврү кими тәсвир олунур ки, бу
синдә үч клиник шәклә бөлүнүр: икинчили тәзә сиф
или кизли сифилис вә икинчили ресидив сифилис.
ләр сифилисин икинчи дөврүндә мүаличәјә чәлб ол
үфән мүаличәдән кәнарда галмыш хәстәләрдә сифи
и дөврү 2-3-5 илә гәдәр узаныр. Гејд етмәк лазымд
лијин икинчи дөврүиүн кедиши макроорганизмлә мик
мләрин мүрәккәб биоложи гаршылыглы әлагәләри
ән мүәјјән едилир.
филисин икинчи дөврүндә хәстә организмдә баш ве
сион аллеркија вә инфексион иммунитет мүрәккәб к
ин әмәлә кәлмәсинә сәбәб олур. Хәстәлијин икинчи

әрдә трепанемләрин күтләви сурәтдә төрәјиб артмас
ндә поливалент антикен реаксијасы мүшаһидә олунур
ләрин антикен реаксијасына чаваб олараг хәстә орга
мигдарда әксчисимчикләр истеһсал едир ки, нәтичәдә
епанемләрин әксәријјәти гырылыр. Она көрә дә дәри
и гишаларда сифилисин икинчили морфоложи үнсүр
б кедир вә хәстәлик кизли дөврә кечир. Сифилисин
изли дөврү 3-4 ај чәкир. Мүаличәсиз галмыш хәстәл
трепанемләрин гисмән гырылмасы иммунитетин зәи
лә нәтичәләнир. Бу сәбәбдән чох кечмәдән солғун т
јенидән төрәјиб артыр, дәри сәтһиндә вә сел
рда сифилидләр әмәлә кәлир, икинчили ресидив сиф
ыр. Сифилисин икинчили кизли дөврүнүн ресидив с
вәз олунмасы бир нечә дәфә тәкрар олуна биләр.
нчили ресидив сифилис заманы морфоложи сәпкиләр
з тәзаһүр едир, һәм дә груплашыр, бу да ресидив сиф
чијјәвидир.
әлијин тәбии кедишиндә, мүаличәсиз галмыш хәстәл
с 3-5 илдән сонра үчүнчү дөврүнә кечир. Анчаг бу мү
ана да биләр. Бу һал макроорганизмлә микроорганиз
н сүрән мүрәккәб биоложи әлагәләри нәтичәсиндә
ејд етмәк лазымдыр ки, үчүнчүлү сифилис дә дөвр, мә
ә кедир. Она көрә дә сифилисин үчүнчүлү дөврү дә бир
әјә бөлүнүр. Онлардан үчүнчүлү актив вә үчүнчүлү к
си көстәрмәк олар. Адәтән, инфексион просес заманы
а вә тохумаларда солғун трепанемләрин сајы хејли аза.
ун олараг инфексион иммунитетин тә'сири азалыр, ин
нсибилазсија исә артыр. Бунун нәтичәсиндә сифил
дөврү узун мүддәт кизли кедә биләр, јахуд активлә
ә дүјүнчүкләр кими дәри сәпкиләри верә биләр.
ны спесифик очаглар нәинки дәридә вә селикли гиша
а паранхимитоз органларда, сүмүкләрдә, әзәләләрдә
еминдә вә с. баш верә биләр.
ыда дејиләнләрдән мә'лум олур ки, сифилисин кли
әсасән мәрһәләләрлә давам едир. Лакин сон заман
олунмушдур ки, сифилис сәчијјәви мәрһәләләрсиз дә м

чәлб олунур. Белә сифилис намәлум сифилис адланы
әстәләрин сифилисә јолухма вахты нә хәстәјә, нә дә h
лум олмур, сифилисин јолухма вахты сорғу-суал васитә
едилә билинмир.
илисин кедишиндә М.В.Милич даha бир мараглы мәс
әнмишдир. Сероложи реаксијалар әсасында мүәјјән
р, бир чох аиләләрдә әрлә-арваддан бири актив јолу
слә хәстә олдуғу hалда, нормал чинси вә мәишәт әлаг
ахмајараг о бириси вә ушаглар сағлам галыр. Сифил
әрлә чинси әлагә нәтичәсиндә хәстәлијин бә'зи адам
амасы hаллары башга алимләр тәрәфиндән дә өјрә
р.
әли, сифилис бә'зи адамларда хәстәләрлә чинси әл
на бахмајараг јолухмаја да биләр.
дан башга мүәјјән олунмушдур ки, солғун трепанемл
ә L формалары да вардыр. Онлар, организмдә гејри-
hалларда атипик формалара кечир, организмдә узун
ајыр, лазыми клиник әламәтләр вермәсә дә кифајәт
имчикләр әмәлә кәтирә билир.
ырда кизли сифилис еркән кизли сифилисә вә кечи
сифилисә бөлүнүр. Сорғу-суал нәтичәсиндә кизли си
лухма мүддәти ики илә гәдәр мүәјјән олунурса, хәс
кизли сифилисә, ики илдән артыг мүддәтләрдә исә к
изли сифилисә аид едилир. Белә бөлкү хәстәләрдә д
ыә апарылмасына көмәк едир. Еркән вә кечикмиш
исә диагноз гојмаг мәгсәдилә сероложи реаксијалард
рин титри нәзәрә алыныр. Јухары титр, јә'ни 1:60-дан -
р - еркән кизли сифилисин, 1:5-1:20 нисбәти исә кечи
сифилисин көстәричисидир. Бундан башга мүалиҹ
нғычында баш верән Лукашевич-Јарыш-Керскејмер р
ә мүвафиг мүаличә нәтичәсиндә тезликлә ганын антич
рдән тәмизләнмәси (СРК мәнфиләшир) еркән
исә ишарәдир.
филисин клиник кедишиндә јухарыда көстәрилән мәр
ләзәрә алараг сифилисин ашағыдакы тәснифаты гәбул
ур:

philis I Seronegativa)

Биринчили серопозетав сифилис
philis I Seroposetiva)

Биринчили кизли сифилис
philis I latens)

Икинчили тәзә сифилис
philis II recens)

Икинчили ресидив сифилис (әввәлләр мүаличә олунма
philis II recidiva)

Икинчили ресидив сифилис (әввәлләр мүаличә олунму
philis II recidiva)

Икинчили кизли сифилис
hilis II latens)

Сероресидив сифилис
hilis II Secoresidiva)

Кизли серорезистент сифилис
hilis II latens Seroresistenta)

Кизли сероложи инад сифилис - әлавә мүаличәдән с
ки реаксијалар мүсбәт галыр.

Үчүнчүлү актив сифилис
hilis III activa)

Үчүнчүлү кизли сифилис
hilis III latens)

Иркән кизли сифилис (ики илә гәдәрдир)

әгигләшдирилмәмиш кизли сифилис
hilis latens ignorata)

Еркән анаданкәлмә сифилис-чағаларын сифилиси (1

hilis Congenita proecox)

Кечикмиш анаданкәлмә сифилис (2 јашындан сонра)
hilis Congenita tarda)

Анаданкәлмә кизли, сифилис (илкин диагнозу көстәри
hilis Congenita latens)

Синир системинин еркән сифилиси (хәстәләнмә мүдд
дәр)
yrosyphilis proecox)

Синир системинин кечикмиш сифилиси (хәстәләнмә м
дән артыг)
yrosyphilis tarda)

Бел гурумасы
bel dorsalis)

Прогрессив ифлич
ralysis progressiva)

Виссерал сифилис (хәстә орган көстәрилир)
philis Visseralis)

филисә јолухмамаг һаллары

филисли хәстәләрлә (хәстәлијин јолухма дөврүндә)
заманы сағлам адамларын бир гисминә хәстәлијин јо
һаллары венерологлара чохдан мә'лумдур. Белә һалл

ндә баш верир.

филисин јолухучу дөврүндә хәстә адамларла чинси ә
араг сағлам адамларын бир гисминин сифилисә јолух
ларыны М.В.Милич белә мүзакирә едир: 1. Доғруд
исин јолухучу дөврүндә чинси әлагәјә бахмајараг с
арын бир гисминә хәстәлик јолухмаја биләр; 2. Си
сијасына јолухмамаг һаллары тәчрүбәдә нә гәдәр тә
? 3. Сифилисә јолухмамаг һаллары сифилидолокијад
миијјәти кәсб едә биләр?

лумдур ки, еркән кизли сифилис заманы хәстәдә јол
ә селикли гиша үнсүрләри олмур, јалныз ганда Васс
асы мүсбәтдир. Одур ки, белә хәстәләрлә надир
аманы јолухма адәтән олмур. Анчаг бир сыра көрүш
әлагәләр јолухма мүмкүнатыны артырыр. Белә ки, е
ифилис вахт кечдикчә хәстәләрдә јолухучу дәри вә сел
ламәтләри төрәдә биләр ки, бу да бир чох тәкрар
аманы хәстәлијә јолухма мүмкүнатыны хејли арты
иш кизли сифилисдә хәстәлијин јолухучу клиник ш
аллары демәк олар ки, олмур. Одур ки, белә хәстәл
лагә вә мәишәтдә јахын тәмас заманы јолухма һал
олунмур.

Милич даһа сонра сифилисин башга клиник шәклини
едир.

ин фикринчә, хәстәнин бәдәниндә вә әтрафларында
гуру дүјүнчүкләр вардырса, чинсијјәт үзвүндә вә сели
да јолухучу сифилис елементләри јохдурса, јолухма
чә баш верә биләр. Мүәллифин фикринчә, солғун тр
анаеробдурлар, онлар зәдәләнмә очаглары
әрин үзәринә дејил, онларын ичәрисиндә јашајыр
трепанемләри тапмаг үчүн һүчејрәарасы сероз маје лаз
у дәри елементләриндә трепанемләри тапмаг чәтинд
, сифилис гуру дәри елементләриндән јолухма һалл
садүф олунур. Гејд етмәк лазымдыр ки, чинси әлагә з
ртүнмәдән чинсијјәт үзвләри наһијәсиндә, һабелә а
нун селикли ифразатында солғун трепанемләр мүшаһ
Белә һалларда чинси әлагә вә башга јохлу

ки, солғун трепанемләри довшанларын дәри өртүјүнә
гишаларында гојдугда јолухма мүшаһидә олунмур.
асилјевин вә Л.В.Созонованын (1972) мә'луматына к
а сағлам адамларын исидилмәмиш ган зәрдабында сол
мләри сакитләшдирән маддәләр тапылмышдыр. М
ин фикринчә чох күман ки, бу сакитләшдиричилә
ндән бә'зи сағлам адамлар јолухучу сифилиси олан хә
инси тәмас заманы јолухма һаллары баш вермир. Мә'л
олухмамаг һаллары дикәр инфексион хәстәликләринд
ур. Бу мүрәккәб биоложи просесләри макроорганиз
оорганизмләрин гаршылыглы әлагәсинин молекулјар
әјрәнилмәси ајдынлашдыра биләр.
јән олунмушдур ки, јолухучу сифилисли хәстә илә чи
олмуш 139 гадындан 131-и (94,3%) хәстәләнмишдир. Б
мә'лумата көрә хәстә илә тәмасда олмушларын 27,5
нмәмишдир. Беләликлә, сағлам адамларын сифили
рлә чинси тәмасда олмаларына бахмајараг јолухма
5,7-49% мүәјјән олунмушдур. Бу мәсәләнин дәгиг ө
сифилисли хәстәләрлә чинси тәмасда олмуш шәхслә
ив мүаличә апарылмасына көмәк едәчәкдир.
и һесабламалара көрә јолухма 55%-дир; 45%-дә исә јо
вермир.
ја мә'лумдур ки, сифилисә јолухмаг еһтималы бир н
рдән ибарәтдир. Онлардан биринчиси вә ән мүһүмү си
әстә адамла чинси әлагәјә кирән сағлам адамын үм
биоложи вәзијјәтиндән, сағламлығындан, дәри өртүјү
кли гишаларын бүтөвлүјүндән асылыдыр. Белә ки,
адамларын јолухма еһтималы аз олур. Бундан башга чи
рәфәсиндә гәбул олунан дәрманларын, хүсусән анти
н, һабелә чинси әлагәләрин сајы јолухмада бөјүк әһә
едир.
и әлагә заманы хәстәдә сифилисин клиник формасы
әри вә селикли гиша елементләринин вәзијјәти, hаб
трепанемләрин мигдары, вирулентлији һәлледичи ро
елә ки, серозлу ифразат бурахан һәр бир ерозијалы си
ухучудур. Һәмин ифразатда кулли мигдарда сол

ли јаталаг, дизентерија, чичәк, гызылча вә с.) олдуғ
нә сағалмасы алимләрә, венерологлара чохдан мә'л
удан да, мүасир дөврүмүздә дә тәсдиг олунмушдур ки,
з-өзүнә там сағалыр. Анчаг тәәссүфлә демәк лазымд
да елә бир үсул, реактив, тест јохдур ки, хәстәлијин өз
ачағыны габагчадан мүәјјән етмәк мүмкүн олсун. Од
р олмуш бүтүн хәстәләр, сифилисин һансы клиник
а олсун һамысы мүаличәјә чәлб олунмалыдыр. Һәтта
хәстәләрлә чинси әлагәдә олмуш адамлар хәстәлији
ри баш вермәмиш, ганында сероложи реаксијалар мәг
сифилис әлејһинә профилактик мүаличә гәбул етмә.
үман ки, јахын кәләчәкдә елә бир үсул, тест кәшф олу
и, онун васитәсилә хәстәлијин өз-өзүнә сағалачағыны
мүәјјәнләшдирмәк мүмкүн олачаг вә белә хәст
фик мүаличә апарылмајачагдыр. Бу кәләчәјин ишиди
бүтүн сифилисли хәстәләр данышыгсыз мүаличәјә
алыдыр.

филисин өз-өзүнә сағалмасы мәсәләсиндә бөјүк тәчр
өркәмли алим М.В.Милич (1987) мүасир мәнбәләрин
рыны топлајыб, өз мүшаһидәләри нәтичәсиндә бел
а кәлмишдир ки, сифилис өз-өзүнә сағала билир. О
карлыг сәвијјәсиндә бир сыра дүнја клиникаларынын
ини тәһлил едир. Мүәллифин мә'луматына көрә Нор
Осло шәһәриндә 1890-1910-чу илләрдә мәшһур С.В
касында индеферент мәлһәмләрлә сифилисдән мү
уш хәстәләр спесифик мүаличә гәбул етмәдән хәстәха
олмушлар. 1929-чу илдә бу хәстәләрин 228-дән 68-дә (
исин нә клиник, нә дә сероложи әламәтләри тапылма
955-чи илдә исә һәмин дөврдә Осло клиникасында си
озу илә олмуш вә һеч бир спесифик мүаличә гәбул етм
әстә мүајинәдән кечирилмишдир. Нәтичәдә мүәјјән
ур ки, јохлананларын 30%-дә сифилисин нә клиник әл
нә дә сероложи көстәричиләри олмамыш, 30%-дә исә ј
ожи реаксијалар мүсбәт олмушдур; 40%-да исә кечи
ис (үрәк-дамар системинин сифилиси, нејросифилис
н олунмушдур.

кәстәричиләри олмамыш, там микробиоложи мүа
ышдыр. 30%-дә исә хәстәлијин һеч бир клиник әламәт
да сероложи реаксијалар өмүрлүк мүсбәт галмыш
сифилисин үчүнчүлү әламәтләри, нејросифилис вә с. м
лунмушдур. Бу антиһуманист тәчрүбәләрдән мә'лум
илис өз-өзүнә мүаличәсиз сағала билир.
тәрилән мүшаһидәләрдән көрүнүр ки, һәр 4-5 хәст
дә сифилис өз-өзүнә сағалыр, демәли, бу хәстәләрдә
өзүнүн иммун-биоложи хүсусијјәтләри инфексијаны
ән кәлир, ону мәһв едир, микробиоложи сағалманы тә
ејилдији кими, һәр 4-5 хәстәдән бириндә сифилисин кл
ләри олмурса да, сероложи реаксијалар узун мүддәт мү
М.В.Миличин фикринчә бу хәстәләрдә солғун трепа
ст вә L формасына кечир. Трепанемләрин атипик фор
и макроорганизмлә микроорганизләрин узун сүрән мү
оложи гаршылыглы әлагәләри нәтичәсиндә баш вә
макроорганизмин өзүнү мүһафизә гүввәләри микро
рин төрәјиб артмасына, хәстәлик төрәтмәсинә мане
нәтичәсиндә солғун трепанемләр атипик формаја кечи
ддәт организмдә галыр. Белә һалларда сероложи реак
сбәт вә ја зәиф мүсбәт, СТИР вә ИФР мүсбәт олур. Со
емләрин L вә тсист формасына кечмиш хәстәләри М.В
кроорганизмләрин дашыјычылары кими тәсвир едир.
епанемләрин L вә тсист формалары әлверишли шәра
нт формасыиа кечиб сифилиси кәскинләшдирә биләр
рыдакылардан мә'лум олур ки, солғун трепанемләр
дахил олдуғу вахтдан ахыра гәдәр макроорганизмлә м
олур. Макроорганизмин үстүнлүјү шәраит
рганизмләр там мәһв ола биләр, бу заман хәстәлик ми
ки сағалмагла нәтичәләнир, јахуд солғун трепанемлә
мүдафиә етмәк үчүн L вә тсист формасына кечир.
.Миличин (1987) мә'луматына көрә сифилисин кечик
ларында да (нејросифилис - баш бејнин, онурға бејнин
сифилиси, аортанын вә башга дахили органларын сиф
ы вә с.) өз-өзүнә клиник мүаличәси мүмкүндүр. Белә
Вассерман реаксијасы мәнфи, јахуд зәиф мүсбәт ола бі

ə L - формаларына кечиб организмин биоложи гүввәл
'сири алтында өзүнү мүhафизә формасында узун му
змдә јашајыр.
анизм мүәјјән сәбәбләрдән зәифләјәрсә, hәмин трепа
вәдән ади патоложи hала кечиб хәстәлик төрәдә би
флә демәк лазымдыр ки, индијә гәдәр елә бир үсул,
ки, белә hалларда макроорганизмлә микроорганиз
да кедән мүрәккәб биоложи просесләри дә таразлаш
сун вә бунун нәтичәсиндә хәстәләрин мүаличәси дү
сын. Белә күман етмәк олар ки, кәләчәкдә белә бир
дыр.

илисин узун мүддәт кизли кедиши hаггында

тәдгигатлар вә мүшаhидәләр нәтичәсиндә мүәјјән
р ки, газанылмыш сифилис, hабелә анаданкәлмә сиф
ләр кизли кедә биләр. Јә'ни хәстәләрин ганында серо
алар, СТИР вә ИФР мүсбәт олмағына бахмајараг, х
еч бир харичи дәри вә селикли гиша әламәтләри ол
әстәләр нә чинси јолла, нә дә мәишәтдә демәк ола
у олмур. Онлар чох тәсадүфи олараг башга хәстәлик
ыларкән сероложи реаксијаларын комплекси мүсбәт
ашкара чыхарылыр.
.Милич хәстәлијин белә формасыны сифилисин узун
пптомсуз кедиши кими тәсвир едир. Мүәллифин фикр
син узун сүрән кизли кедиши узадылмыш кизли дөвр
тмәк олмаз.
илисин узадылмыш кизли дөврүндә хәстәлијин бирин
дөврү кеч дә олса алынмышдыр. Анчаг узун сүрән к
дә хәстә сифилисин биринчи вә икинчи дөврүнү кечир
ик јолухма дөврүндән башламыш узун ајлар, илләр к
Тәсадүф мүајинәдә сероложи реаксијаларын комп
олдуғундан, СТИР вә ИФР да мүсбәт олур. Белә хәс
филис, јахуд виссеросифилис алына биләр. М.В.Мил
чә сифилисин нормал кедиши илә јанашы, кизли кед
ијәвидир вә бүтүн венерологларын диггәтини тәләб

дə прогрессив ифлич, 11,9%-дə бел гурумасы вə 15,
оспинал сифилис əмəлə кəлмишдир. Мə'лум олмушд
исдəн hеч мүаличə гəбул етмəјənлəрин 50%-дə нејро
шаhидə олунур. Бундан башга нејросифилисли хəстəл
суал заманы мүəјјən олунмушдур ки, онларын анамне
ис олдуғуну мүəјјən етмək мүмкүн олунмамышдыр. Де
ис лап башланғычдан кизли кедə билир вə узун илл
нејросифилис кими ашкар олунур. Бу hал бир даhа кəст
филис лап башланғычдан узун илləр кизли кедə билəр
дан башга нејросифилисдəн мүаличə олунан хəстəл
суал нəтичəсиндə мүəјјən олунмушдур ки, онларын
исин башланғыч дəврүндə мүаличə гəбул етмəмиш, јах
т гəдəр мүаличə олунмамышдыр. Нејросифилисли хəс
р гисминдə исə сифилисин башланғыч дəврүндə нə се
дə клиник əламəтлəр олмамышдыр.
əли, сифилис həм сероложи чəhətдən, həм дə клини
hеч бир əламəтлəри илə тəзаhүр олунмаса да узун и
нра нејросифилис вə јахуд виссеросифилис верə билəр.
ллерлик-сифилисин дашыјычысы кими тəсвир олунур.
кроорганизмин иммун-биоложи тə'сири алтында с
емлəр јашаја билəн атипик тсист вə L формаја кечир.
.Миличин фикринчə, сифилис бир нечə биоложи тəз
кедə билəр. Бə'зən хəстəлəрдə сифилис дерматотроп к
ртүјүндə вə селикли гишаларда хејли биринчили вə ик
илис əламəтлəри олур, дикəр хəстəлəрдə исə сифил
дəврүнү кечирир, узун илləрдən сонра нејросифил
осифилис верир. Сифилисин үчүнчү кедиши дə мə'лу
ик илкин кизли дəврүндən сонра харичи клиник əла
лмаса да сероложи реаксијалар мүсбət олур (еркən
с). Белə hалларда хəстəлијин төрədичиləри солғун т
организмдə тсист формасына кечир.
əликлə, сифилисин клиник кедишини макроорганизми
оложи вəзијјəти, hабелə мəркəзи синир системинин в
рганларын вəзијјəти мүəјјən едир.

СИФЛИС ИНФЕКСИЈАСЫНЫН КЕДИШИ

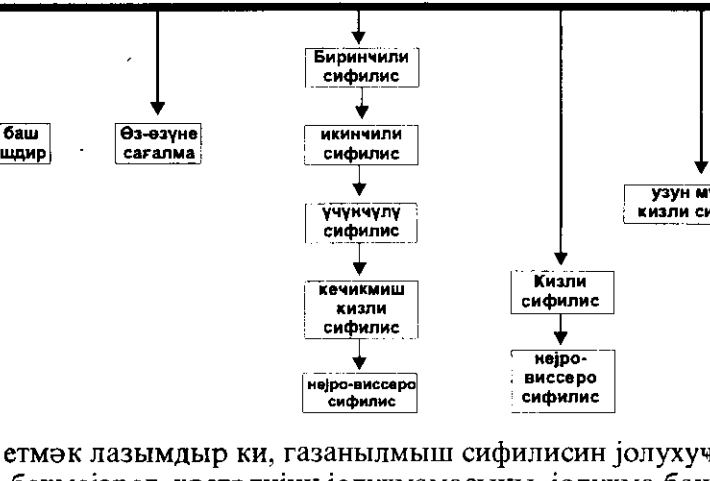

етмәк лазымдыр ки, газанылмыш сифилисин јолухуч
бахмајараг, хәстәлијин јолухмамасыны, јолухма баш
сифилисин өз-өзүнә сағалмасыны, онун классик кл
ни вә узун мүддәт кизли кедишини, нејро вә виссеро-
ләтичәләнмәсини јалныз макроорганизм өзү мүәјјән
Илич).

илисин клиник кедишиндә патоморфоз

илисин Авропада (Испанија, Франса, Алманија, По
вә с.) илк епидемијасы заманы хәстәлијин һәм чинси ј
мәишәтдә јајылмасы, ағыр клиник кедиши, мүал
ғы, һабелә бир сыра шикәстликләр төрәтмәси венер
хшы мә'лумдур. Әсрләр өтдүкчә бир сыра мүаличә-пр
тәдбирләр нәтичәсиндә сифилисин клиник кедишинд
ә'лум дәјишикликләр баш вермишдир. Белә ки, са
рын јолухучу сифилисли хәстәләрлә чинси әлагәси нәт
хәстәлијә јолухмамасы вә сифилисин өз-өзүнә сағал
ы, клиник кедишинин хејли јүнкүлләшмәси, хәстә
үддәт кизли кедиши, үчүнчүлү сифилисин демәк ола

ләр. Анчаг М.В.Милич бу мәсәләни даһа кениш из
ир (патоморфоз јунан сөзү олуб, pathos - хәстәлик п
к шәкил демәкдир). Инсаны әһатә едән харичи мүһити
тә'сири нәтичәсиндә һәр һансы бир хәстәлијин, хү
сион хәстәлијин кедишиндә чидди вә гәти дәјишикл
кәлирсә, кедиши вә нәтичәси чидди дәјишикликләрә
бу патоморфоз демәкдир. Бу вахт харичи мүһитин тә
и инсан организминә, һабелә инсанларда хәстәлик тө
организмләрә, о чүмләдән сифилиси төрәдән солғун
рә дә тә'сир көстәрир. Нәтичәдә макроорганизмлә
анизмләр арасында мүәјјән таразлыг әмәлә кәлир ки,
әсиндә хәстәлик јүнкүл кечир, бә'зән кизли кедир, өз-
ир.
асир дөврдә патоморфоз дикәр инфексион хәстәлик
шаһидә олунур. Лепра әлејһинә бир сыра дәрманлары
фатрон сулфален, авлосулфон вә с.) вәрәмдә стрептом
, Фтивазид, тубазид вә с.). Мүаличә мәгсәдилә ишлә
ичәсиндә көстәрилән хәстәликләрдә ағыр һаллар, ејб
ричи клиник кедиш демәк олар ки, мүшаһидә олу
дакы лепромотоз клиник формасы чох јүнкүл форма
һалларда тәсадүф олунур. Габагкы шикәстликләр
и, назырда мүшаһидә олунмур. Вәрәм хәстәлији д
кедир, бә'зи ағырлашмалар-гыртлаг вәрәми демәк ол
ахуд итмәк үзрәдир. Башга јолухучу хәстәликләрдә дә
дизентеријада, гызылча да, скарлатина да вә с.) хәст
кедиши хејли јүнкүлләшмишдир. Бә'зи јол
икләр (малјарија, вәба, чичәк вә с.) вахтилә һәјата ке
гләви мүаличә-профилактик тәдбирләр нәтичәсиндә
н, тамамилә арадан көтүрүлмүшдүр.
рыда верилән гыса изаһатдан мә'лум олур ки, патомо
вә сүн'и ола биләр. Тәбии патомлорфоз дејәндә һәр
ијин, хүсусән сифилисин XV вә XVI әсрләрдә ағыр кл
ни, ону ејбәчәрләшдирән формаларыны, һәтта өлүм
нмәсини нәзәрә алмаг лазымдыр. Анчаг әсрләр кечд
мүһитин, һабелә макроорганизмлә микроорганиз
да кедән мүрәккәб биоложи әлагәләрин, һабелә ха

лардан патоморфозун алынмасы мә лумдур. Мүасир
ла мүаличә нәтичәсиндә мүсбәт нәтичәләр там мүа
илирсә, бу мүсбәт дәрман патоморфозу кими тәсвир
на мисал олараг антибиотикләрлә бир сыра иринли хә
ин - сепсисин, зәһрәви хәстәликләрин; һормонлар
усун, екземанын, нејродермитин, аллеркик дерматозла
н мүаличәсини көстәрмәк олар.
фи дәрман патоморфозу да вардыр. Бу вахт мүаличә
ишләдилән дәрманларын - новарсенол, антибиотик,
вә с. мәнфи чәһәтләри - фәсадлары (нитридоид
ит, кондидоз, кушингоид вә с.) нәзәрдә тутулур.

илисдә иммунитет, реинфексија, суперинфексија

лум олдуғу кими инсанларда сифилисә гаршы анаданк
тет јохдур. Одур ки, јолухучу сифилисли хәстәләрдә ч
ә олан һәр бир сағлам адам хәстәләнә биләр.
илисдән мүаличә олунмуш хәстәләрдә дә сифилисә га
зә едичи, даими, инфексијадан сонра газанылмыш и
лынмыр. Она көрә дә сифилисдән там микробиолож
ы шәхсләрдә тәзәдән сифилисә јолухма - реинфе
дүр. Мәнбәләрдән мә'лумдур ки, сифилисдән там са
амлар ичәрисиндә икинчи дәфә, һәтта үчүнчү дәфә хә
тутуланлар вардыр. Демәли, сифилисә га
зәедичи, даими иммунитет дә әмәлә кәлмир.
бир хәстәдә биринчили сифилис там микробиоложи са
сонра тәкрар хәстәләнмә, реинфексија кими мә'лумд
етмәк лазымдыр ки, реинфексијаны суперинфексија
дармаг олмаз. Суперинфексија һаггында ашағыда әтра
ат вериләчәкдир.
фексијаја диагноз гојмаг үчүн ашағыдакы шәртләр м
үлүр:
ифилисин јолухма мәнбәји, хәстәлијин јолухучу әламә
инчи дәфәки хәстәдән дејил, башга хәстәдән олмалыд
иринчи хәстәлик заманы хәстәнин там мүаличә
ы тәсдиг едән әсас олмалыдыр.

дә олмалыдыр.

фнлнсә јолухма баш верднкдән сонра артыг органнзмд
епанемләрнн олдуғу шәрантдә, һәлә снфнлнснн клннн
рн баш вермәјнбсә, хәстәлнјнн кнзлн дөврүндә
а нәтнчәсннндә бнр-бнрнннн ардынча шанкрларын
сн суперннфекснја кнми тәсвнр олунмалыдыр. Сон
лар гыса кнзлн дөврдән (10-14 күн) сонра вә хырда шан
аһүр етсә дә, онлар суперннфекснја ардычыл шанклар
әлндир.

рилнснн кнзлн, снмптомсуз дөврүндә дә суперннфе
ндүр. Анчаг бу дөврдә хәстәлнк (суперннфекснја) һе
к әламәтләрн илә тәзаһүр етмнр.

рнлнснн нкннчилн вә үчүнчүлү дөврүндә суперннфе
нјнн кедншннә ујғун клнннк әламәтләр вернр. Бел
илн снфилнсдә суперннфекснја розеола, папула вә с. нк
илнс елементләрн кнмн өзүнү көстәрнр. Үчүнчүлү снф
адәтән суперннфекснја габарчыглы снфилндләр вә г
аһүр еднр.

рыда јазыланлардан мә'лум олур кн, снфилнслә тә
әнмәк мүмкүндүр, демәлн, снфилнс газанылмыш, стер
н тәбнн нммуннтет вермнр. Снфилнсдә гејри-спеснфн
н иммуннтет мөвчуддур. Бу нммуннтет сифнл
дан 7-10 күн сонра башланыр. Хәстәлнјнн клнннк әла
әрк шанкр, лнмфангант вә лнмфаденнт әламәтләрн
дә нммуннтет вә ннфекснон аллеркнја макснмум һәдд
ләлнклә, ннкншаф еднб артмыш нммуннтетнн тә'снр
хәстәлнјнн әламәтләрн - бәрк шанкр, лнмфанган
еннт сорулур, демәк олар кн, гнсмән сағалыр. Солғун
әрнн әсас һнссәсн мәһв олур, бунун нәтнчәсннндә снф
рн вә селнклн гнша әламәтләрн клнннк саға
снн клнннк әламәтләрн сорулуб сағалдыгдан сонра
ш гејрн-спеснфнк ннфекснон нммуннтет дә јох олур. Бу
арда галмыш солғун трепанемләр макроорганнзм т
һеч бнр мүгавимәтә раст кәлмәдән тәзәдән төрәјнб
н вә лнмфа дөвраны васнтәснлә бүтүн органнзмә јајы
дә снфилнснн нкннчн дөврү башланыр. Бу заман хејлн
озеолалар, дујунчуклар вә с. дәри сәрһ

син икинчили әламәтләри ресидив верир.

ликлә, макроорганизмлә микроорганизмләр арас
рән мүрәккәб биоложи гаршылыглы әлагәләр нәтичә
лис дөвретмәклә узун мүддәт давам едир. Јалныз ке
ә дүзкүн спесифик мүаличә нәтичәсиндә хәстәлик
р.

етмәк лазымдыр ки, бә'зи һалларда макроорганизмлә
низмләр арасында узун сүрән мүрәккәб биоложи әлаг
синдә солғун трепанемләр организмдә чох јашамаг на
ә L формаларына кечир вә бу вәзијјәтдә узун илләр
јашајыр. Белә һалларда сероложи реаксијалар компл
үсбәт вә бә'зән мәнфи олса да СТИР вә ИФР (әксәр
мүсбәт олур.

ғун трепанемләрин организмдә узун мүддәт јашајан
ормалары әлверишли шәраитдә бә'зән активләшиб
ала кечир, нәтичәдә кечикмиш нејросифилис вә виссе
дә верә билир.

СИФИЛИСИН КЕДИШИ ВӘ КЛИНИК ШӘКЛИ

илисин биринчи дөврү
hilis primaria)

илисин инкубасија дөврү 3-4 һәфтә гәбул олунмушдур
зи һалларда хәстәлијин инкубасија дөврү артыб-азал
дамларын мүхтәлиф хәстәликләрә гаршы тибб нәзарә
и сурәтдә антибиотикләрлә мүаличә олунмасы буна п
дыр.

әнәк илә сифилисин ејни вахтда јолухмасында биринч
иотиклә мүаличә олунмасы икинчинин инкубасија дө
задыр. Дөврү әдәбијјатда сифилисин инкубасија дөвр
заныльмасы һаллары дәфәләрлә гејдә алынмышдыр. Б
абәр сифилисин инкубасија дөврүнүн 8-15 күнә гәдәр
аллары да мә'лумдур. Бу һал әсасән наркоманларда
нләриндә, һабелә бә'зи узун сүрән хроник хәстәликл
уш адамларда тәсадүф олунур. Беләликлә, солғун треп

измə јајылыр. Лимфа дамарларында вə вəзиləриндə с
немləр сүр'ətлə төрəјиб артыр. Мүвафиг инкубасиј
н сонра сифилнснн клнник əламətləри бəрк шанкры
мəси илə башланыр.
ығун трепанемləрин организмə дахил олдуғу јердə,
ндə вə ја селикли гишада сифилисин илк клиник тəз
бəрк шанкр (Chancre durum) əмəлə кəлир. Бəрк шан
ли аффект (primeraffekt), биринчили сифилома (Syp
ria), биринчили склероз (Sclerosus primaria), бири
ма (Erosia primaria), биринчили хора (Ulcus primaria)
ора (Ulcus durum) кими дə мə'лумдур.
к шанкр илк дəфə чəhрајы ləкə кими башланыр.
ərин фикринчə чəhрајы ləкə кими башланан, сифи
амətинин консистенсијасы башланғычдан бəрк олу
сонра башланғыч ləкə дүјүнчүјə чеврилир вə онун
тенсијасы даhа ајдын мүшаhидə олунур. Чох кечмəд

Бəрк шанкр

рк шанкрын дибиндә илтиһаб әламәтләри, ирин, ири
олмур.
шанкрын гыраглары әтраф дәри сәвијјәсиндә олс
р гәдәр чөкәкдир. Бәрк шанкрын консистенсијасы б
и бармаг арасында әлләјәндә гығырдаг консистенсиј
рладыр, сыханда јығышыр, бураханда исә јенә дә ачы
гкы шәклини алыр. Шанкрын консистенсијасынын б
на көрә она бәрк шанкр ады верилмишдир. Бәрк шанк
ән адәтән чох аз мигдарда шәффаф маје ифраз олу
ив әламәтләри олмур. Бә'зән бәрк шанкр икинчили
әлавә олундуғундан хораја чеврилир (Ulcus durum)
ун дибиндә иринли илтиһаб чох олдуғундан о елә би
тһиндән бир гәдәр габарыр. Белә һалларда шанкрын
ијасы даһа да бәрк олур, әлләнмә заманы галын гығы
рладыр. Хора шанкрын хүсусән икинчили инфексија ә
ундан онун дибиндән иринли маје ифраз олунур, бә'зә
гартмагла өртүлүр.
мүшаһидәләр көстәрир ки, шанкр әксәр һалда (80-
шәклиндә кедир. Одур ки, о өзүндән сонра чапыг бу
елә һалларда сифилисин илк әламәти олан биринчи с
бәрк ерозија (Erosia durum), хора шәклиндә олдугда
ора (Ulcus durum), өзүндән сонра чапыг бурахыр, јах
әдә шанкрын һәр ики клиник шәклини (бәрк ашынма,
әрк шанкр (Chancre durum) кими ишләтмәк даһа мәгсә

к шанкр өлчүсүнә көрә мүхтәлиф олур. Дары, мәрчи б
лап хырда шанкр карлик-чыртдан шанкр вә 15-20 гә
кә вә ондан да бөјүк олдугда исә нәһәнк шанкр адла
ман олунур ки, нәһәнк шанкр гасыг наһијәсиндә, га
һиссәләриндә, будларын дахили сәтһләриндә вә с. јер
а чох тәсадүф олунур. Анчаг белә бөлкү көрүнүр н
јәт кәсб едир. Бизә белә кәлир ки, шанкрын бөјүк
олмасыны, онун еррозија вә хора клиник шәклини макр
ин иммун-биоложи хүсусијјәтләри ајырд едир. Ади, ч
ә нәһәнк шанкр дәри өртүјүнүн бүтүн мүн
ләриндә баш верә биләр.

Чыртдан шанкр

ларда шанкрын сајы чо
биләр. Белә ки, гашына
матозлар (готур, екзема,
дермит вә с.) заманы
сыјрынтылар вә зәдәлә
олдуғундан солғун треп
ләрин зәдәләнмиш дәр
организмә дахил олмаг
ны хејли артыр вә бунун
чәсиндә шанкрын сајы д
олур. Сон заманлар чох
шанкрлы хәстәләрин сај
ли артмышдыр. Әввәллә
сајлы шанкр 20-30% хә
тәсадүф олунурдуса, сон
белә хәстәләр 51,6%-дә м
hидә олунмушдур. Мәр
дәри-зәhрәви хәстәлин
утунун мә'луматына көрә хәстәләрин 31%-дә бир ш
исә чох сајлы шанкр мүшаhидә олунмушдур. Надир
3-12-14-40 шанкрлы хәстә белә гејдә алынмышдыр.
рыда јазыланлардан башга ардычыл шанкрлар да мә
лә ки, јолухучу сифилисли хәстә илә 10-14 күн мүддәт
ләрлә, бир нечә күн далбадал чинси әлагә нәтичәсинд
-2 шанкр әмәлә кәлирсә, онлар ардычыл шанкрлар
олунур. Бу вахт биринчи әмәлә кәлмиш шанкр бәјүк
ы шанкрлар исә нисбәтән кичик олур. Ардычыл шанк
биринчи көрүшдән 10-14 күн сонракы мүддәтдә ә
Бу мүддәтдән сонра артыг сифилисә јолухмуш органи
ијә гаршы иммун-биоложи вәзијјәт алындығындан а
нкрлар әмәлә кәлмир.
к шанкрын бир хәстәнин, ејни заманда ики органынд
биполјар шанкр кими мә'лумдур. Белә hалларда
hәм чинсијјәт үзвүндә, hәм дә башга органда (анус, д
дамчыг, гадынларда дәшләрин киләси вә с.) тәсадүф
әбијатдан мә'лумдур ки, шанкр бир хәстәдә ејни зам

дүф олунурса; екстракенитал бәрк шанкр чинси органл
әри сәтһинин вә селикли гишаларын башга наһијәләр
одагларында, дилдә, бадамчыгларда, ағызын селикл
нда, көздә, үздә, гадынларда дөш киләсиндә, көбә
ә вә с.) чинси органлардан кәнарда әмәлә кәлир. Пер
шанкра анал шанкр да дахилдир. Анал шанкр һәм га
һәм дә кишиләрдә тәсадүф олунур. Бундан башга
ејни заманда һәм чинси органларда вә һәм дә анусда с
олјар шанкр кими адландырылыр.
иләрдә бәрк шанкр һәм чинсијјәт үзвүндә, һәм дә ан
манда тәсадүф олунурса, бу хүсуси диггәт тәләб едир.
иләрдә перверз чинси әлагә һаллары мүмкүндүр. О
илә бир-бири илә чинси әлагәдә олдуғундан анакен
баш верир. Белә хәстәләрдән дәгиг анамнез топлама
јин мәнбәјини мүәјјән етмәк үчүн һәкимдән пешәка
олунур.
олјар шанкрларын клиник кедишиндә ади шанкрдан ф
раг елә бир мүһүм клиник дәјишиклик мүшаһидә олун
биполјар шанкрда хәстәлијин инкубасија дөврү бир г
р. Сифилисин биринчи дөврү 15-20 күн азалыр. Хәстәл
и дөврүндә мүнасиб мүаличә нәтичәсиндә сероложи
тез негативләшир. Ардычыл вә екстракенитал сиф
синдә полиаденит вә дазлыг даһа тез мүшаһидә олу
башга анал шанкрын клиник шәкли башга шанкрла
әргләнир. Анал шанкрын клиник формасы узунсов,
ртынмыш шәкилдә олур. Башга шанкрлардан фәргли
л шанкр ағрылыдыр, хүсусән дефекасија вахты хәст
гли ағрыдан шикајәт едирләр. Сон мә'луматлара көрә
4,6-18%-ә гәдәр тәсадүф олунур. Гемосексуалистләрд
-дир.
к шанкр локал статусуна кәлдикдә исә гејд етмәк лазы
әри өртүјүнүн вә селикли гишанын һәр һансы наһијәс
рә биләр. Әлбәттә ки, шанкр солғун трепанемләрин
дахил олдуғу наһијәдә әмәлә кәлир. Бу бахымдан
үн вә селикли гишаларын һеч бир саһәси мүстәсна мүһ
мур. Чинси јолла јолухма нәтичәсиндә бәрк шанкр ә

тәсадүф олунур. Одур ки, сүзәнәкли хәстәләрдә уретр
дәлији наһијәсинин диггәтлә мүајинәдән кечирил
дахили шанкрын вахтында ашкара чыхарылмасына и
р.
ынларда исә бәрк шанкр ән чох бөјүк вә кичик чин
арында тәсадүф олунур. Јүјән вә клиторда, даһа аз уша
да вә доғуш јолунда исә надир һалда баш верир.
сыра алимләрин фикринчә бәрк шанкр ушаглыг бој
тәсадүф олунур. Мәркәзи ДЗХ институтунун мә'лума
у рәгәм 8,7%-дир. Мә'лумдур ки, ушаглыг бојунун
ы бөјүк епидемиоложи әһәмијјәт кәсб едир.
тракенитал шанкр чох бөјүк епидемиоложи әһәмијјәт
дән һәкимләрин фикрини һәмишә чәлб едирди. Бел
кенитал бәрк шанкр мә'лум олдуғу кими дәри өртүјүн
и гишаларын бүтүн наһијәләриндә баш верә биләр в
хтында диагноз гојуб мүаличәјә чәлб бетмәк биринч
әһәмијјәт кәсб едир. Мүәјјән олунмушдур
кенитал шанкрлар биринчили сифиломанын 6,33%
и едир. Онларын үчдә дөрд һиссәси баш наһијәсиндә, 7
дагларда вә ағыз бошлуғунун селикли гишаларында
ышдыр.
агларда, дилдә, бадамчыгларда вә ағыз бошлуғу сел
нын башга наһијәләриндә бәрк шанкр адәтән атипи
зкүн диагноз гојулмасы бир сыра чәтинликләрлә әлаг
дур ки, јухарыда көстәрилән наһијәләрдә баш верән
розија вә хора һәкимдән еһтијатлы олмағы тәләб
башга биринчили сифиломанын јухары (овучда, бил
ларда вә с.) вә ашағы (ома, буд, балдыр вә с.) әтрафл
ә, күрәкләрдә, белдә, голтуг чухурунда, сүд вәзиләри
наһијәсиндә вә с. олмасы гејдә алынмышдыр.
шанкр үздә бурунун учунда, көз вә көз гапаглары
ејванында, бурун чәпәриндә, алт чәнәдә вә с. мә'лум
кенитал сифилисин сон заманлар артмасы, бунун нәт
бәрк шанкрын үздә, көвдә наһијәсиндә, јухары вә а
арда тәсадүф олунмасы һәкимдән бөјүк һәссаслыг т

ән бәрк шанкр сағ јухары әтрафын - сағ әлин шәһ

фалангында, әсасән дырнаг јастығындан, еррозија
ыр, чох кечмәдән хораја да чеврилә билир. Шанкр-
адәтән чох зәиф инкишаф едир, гранулјасија узаныр,
очағы чох кеч сағалыр. Дирсәк вә голтуғалты л
әри бөјүјүр, әлләнир, анчаг бир о гәдәр ағрымыр.
ә, нисбәтән "јүнкүл" кечән панарисиум шанкр-панари
јаратмалы вә мүвафиг мүајинә апарылмалыдыр.
дан башга әл бармаглары вә биләк наһијәсиндә бәрк ш
tis luetica вә Paranychia luetica) демәк олар ки, јенә дә а
ир, кәскин илтиһаб әламәтләри олмур, адәтән иринлә
, клиник кедиши хејли узаныр, әтраф лимфа дүјүнләр
ғрымыр. Белә клиник шәклә мәхсус панарисиум ша
сиума шүбһәлидир. Белә ки, ади панарисиум кәскин к
лә иринләшир, ағырлашыр, бөјүмүш лимфа дүјүнләр
лур.
етмәк лазымдыр ки, атипик шанкр-панарисиум кими
унан бәрк шанкр, еррозијадан вә ја хорадан башла
лә икинчили инфексија әлавә олундугда башланғычда
ағрысыз кетсә дә чох кечмәдән икинчили инфексија
ғундан хејли ағырлашыр, үмуми насазлыг әламәтләр
дәләнмә очағы иринләшир, хејли шишир, бу да диаг
ләшдирилмәсини чәтинләшдирир. Белә хәстәләр чәр
үрачиәт едир ки, бу да шанкр панарисиум диагнозуну
инләшдирир. Бә'зән шанкр-панарисиумун дүзкүн диаг
ли сифилидләрин әмәлә кәлмәси илә әлагәдар серо
аларын кәстәричиси әсасында дәгигләшдирилир.
да гејд едәк ки, бәрк шанкрын клиник шәкли онун лока
ғу дәри өртүјүнүн вә селикли гишаларын анатомиик
дан, һабелә еррозија вә хора формасындан асыль
м олдуғу кими, кенитал бәрк шанкр кишиләрдә ән чох
синдә тәсадүф олунур.
енисин башында әксәр һалда ерозија формасында (даи
ир гәдәр овал) олур. Адәтән, гыраглары кәскин, һа
ајаз олса да бир гәдәр чөкәкдир, тәзә әт рәнкинд
дајыр, чүз'и шәффаф маје ифраз едир, консистенсијас
бәрк олур, бир аз галын јағлы кағыз, јарпаг консисте

розија јаныға охшајыр. Бәрк шанкрын бу формасы ј
(Ulcus durum combustiforme) адланыр.
әрк шанкр уретранын харичи дәлији әтрафында даи
ејли инфилтратлыдыр вә ону үзүк кими әһатә едир, аға
Үлүјүн харичи вә дахили сәтһиндә, һабелә, пенисин
ында бәрк шанкр хејли инфилтратлы олур, индурасија
фимоз вә парафимоз әмәлә кәтирә билир. Белә һалда
рисинин бәрклији сајәсиндә о там кери чеврил
ән бәрк консистенсијалы пүлүк дәриси ики гатланыр,
ыр, һабелә пүлүк дәриси алтында бәрк консистенси
тығырдаг әлләнир.
исин көвдәсиндә шанкр адәтән даирәви вә ја овал с
алларда ерозија кими мүшаһидә олунур. Чох кечмә
нкрлар (бә'зи һалларда) икинчили инфексија әлавә о
н ирилләјнр, кәскин илтиһаб әламәтләри әлавә олу
ир, ирилли ифразат харич олур, бә'зән дә ирилли гарт
лүр.
с-хаја пүкүшүндә бәрк шанкр хүсусилә сәчијјәвидир.
үкүшдә даим сүртүнмә нәтичәсиндә шанкр тезликлә а
әтрафа јајылыр, аутоинокулјасија нәтичәсиндә ејбәчә
ез ади шанкр шәклини итирир. Икинчили инфексија әл
дан ирилләшир, ирилли ифразат харич олунур. Шанк
ры киринтили-чыхынтылы, диби кәлә-кәтүр, ирилли
өртүлү олур. Нәһәнк шанкра да чеврилә бнлир.
арын дахили сәтһиндә, гасыг наһијәсиндә, гарын дәр
ғы һиссәләриндә, хаја дәрисиндә надир һалда олса д
сијјәтләринә малик ади вә бә'зән нәһәнк шанкр тәса

нларда бәрк шанкр ерозија вә хора шәклиндә тәса
Онлар әсасән бөјүк вә кичик чинсијјәт додагларын
ашағы бирләшмәси наһијәсиндә, клиторда, ушаглыг
наһијәләриндә тәсадүф олунур. Бу наһијәләрдә ша
даирәви, овал вә с. шәклиндә олур. Гадынларда тәса
әк-тәк вә чох сајлы шанкрлар да кишиләрдә олдуғу к
клиник әламәтләринә маликдир.
дәлији наһијәсиндә тәсадүф олунан бәрк шанкр хус

скин, диби дајаз олур, әксәр һалларда кәскин ил
тләри олмур. Чох һалларда еррозија шәклиндә кет
икинчили инфексија әлавә олундуғундан хораја чевр
әшир, ағрыјыр, дефекасија заманы чат вә ганахма в
шанкра диагноз гојмаг хүсуси билик вә бачарыг тәләб
оз јалныз зәдәләнмә наһијәсиндән усталыгла көтүрү
ожи материалда солғун трепанемләрин тапылмасы и
шдирилир. Бу мәгсәдлә анус наһијәсинә диггәтлә бах
әр бә'зән дүз бағырсағын селикли гишасындакы ш
етмәк мәгсәдилә ректал күзкүдән дә истифадә етм
ыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, анал шанкр-анус пүкүш
нус сфинктору наһијәсиндә - 32%, дүз бағырсағын а
синдә - 56%, анус сфинктору наһијәсиндә - 32%, дүз ба
шағы һиссәсиндә - 12% олур. Онларын 79%-и еррозија,
ора шәклиндәдир. Клиник формасына көрә анал шан
аг, узунсов вә чат формасында тәсадүф олунур. Бир
әрин мә'луматына көрә сифилислә тәкрар хәстәлән
суалистләрдә, гетеросексуалистләрә нисбәтән даһа ч
едилир.
асир дөврдә бәрк шанкр ағыз додагларында, дилдә, б
рда, һабелә ағыз бошлуғунун селикли гишаларынын
әләриндә аз мүшаһидә олунмур. Она көрә дә онлар һаг
нин дүзкүн вә әтрафлы мә'луматы олмалыдыр. Дода
шанкр һәм кишиләрдә, һәм дә гадынларда, әксәр һал
адан башланыр. Тезликлә онлар сүртүнмә нәтичәсин
шир, илтиһаблашыр, чох кечмәдән хораја чеврилир
өртүлүр, ағрыјыр.
иник формалары мүхтәлиф олур (даирәви вә ја овал)
одагларын гырмызы һашијәсинин орта һиссәсиндә мү
унур.
рк шанкр дилдә ерозија вә хора шәклиндә олур, даирә
дләри кәскин, диби һамардыр, парылдајыр. Гырагл
тән диби бир аз чөкәк олур.
нсистенсијасы бир гәдәр бәркдир, ағрысы олмур.
р ағыз бошлуғунун башга наһијәләриндә дә ола биләр
шаг дамагда, удлаг вә гыртлагда. Бадамчыгларын бәр

стәлик чох ағыр кедир, тезликлә өлүмлә нәтичәләнә (
есифик дәри зәдәләнмәләриндән ән чох тәсадүф ол
ис судурлуғудур (Pemphigus Syphiliticus). Сон мә'лума
сифилис судурлуғу анаданкәлмә сифилисли ушаглары
адүф олунур. Ohema 23% верир. Адәтән сифилис пемф
стә ушагларын илк күнләриндән мә'лум олур. Суд
дермалдыр.
лар ән чох ајагларынын алтында, овучларда, ашағы ә
арха сәтһиләриндә, ома наһијәсиндә вә с. јерләрдә тә
р. Судурларын ичәрисиндәки маје илк күнләр шәффаф
ралар буланыр, бә'зән ган гарышыг олур. Онларын әт
үл рәнкли илтиһаблы золагла әһатә олунур, дешил
ә ерозија бурахыр вә ерозијанын гырағы бојунча епид
лыглары галыр.
ичи көрүнүшүнә көрә сифилис пемфигоиди чағалары
пемфигоидини хатырладыр. Лакин епидемик пемфиг
ар ән чох көвдә наһијәсиндә, әтрафларда симметри
әмәлә кәлир, надир һалларда ајагларын алтында, әл
ф олунур. Судурлар тезликлә иринләјир, гыздырма в
ын әтрафында көјүмтүл илтиһаблы һалга олмур.
филис пемфигоидинин судур мајесиндә солғун трепане
ыр. СРК, СТИР вә с. реаксијалар мүсбәтдир. Сифилис
ди олан хәстә ушагларда хәстәлијин дикәр спесифик
ри олур.
лмыш инфилтрат анаданкәлмә сифилиси олан ушагл
-дә тәсадүф олунур. Јајылмыш инфилтрат хәстә ушагл
ајында ашкарланыр. Јајылмыш инфилтрат, онун һагг
фә јазан (Hochinger) ады илә дә мә'лумдур. Hochinge
ты ән чох ајагларын алтында, овучларда, ома наһијәс
ын арха сәтһиндә, үздә, башын түклү һиссәсиндә
дә тәсадүф олунур. Һәмин саһәләрин мәһдуд бир на
башланғычда дәри гызарыр, сонралар бәркијир вә ин
мәлә кәлир, галынлашыр, сәтһи һамар олур, парылд
дә вә ајагларын алтында бәркимиш инфилтрат чох вах
даһа сонралар зәдәләнмә очагларынын сәтһи кәпәкл
сифик мүаличә нәтичәсиндә көстәрилән инфилтрат

олунур. Одур ки, дөлүн сифилисдән өлүмү, клиник шә
ки, патанатомик, һабелә узун борулу сүмүкләрин рентк
үајинәси, зәдәләнмә очагларындан алынан паталожи
ан солғун трепанемләрин тапылмасы әсасында диа
өшдирилир.

мәр ушагларда анаданкәлмә сифилис. Анаданкәлмә с
әмәр ушагларда харичи көрүнүшүнә көрә хүсусилә сә
. Анаданкәлмә сифилисли хәстә ушагларын үм
шү гочалығы хатырладыр. Онларда дәри назик, гырыш
сарымтыл рәнкдә олур. Үздә вә дәри өртүјүнүн ба
әриндә пигментли ләкәләр әмәлә кәлир. Хәстә уша
шы нормадан бөјүк олур, дәрисинин назиклијиндән
ары ајдын көрүнүр. Дәриалты пиј тәбәгәси јох дәрәчә
вә она көрә дә белә ушагларын јанларында јатаг јарал
кәлир. Анаданкәлмә сифилисли ушаглар чох кеч инки
ксинә кет-кедә арыглајыр, пис әмир, чох нараһат олур
ә даим ағлајырлар. Бә'зән кичик бир нараһатчылы
рк гышгырырлар (систо симптому). Белә ушаглар мү
чәсиз галарса, башга инфе
ја әлавә олундугда тезл
тәләф олурлар. Һазырда
хәстә ушаглар надир тәс
олунур. Анаданкәлмә с
лисли хәстә ушаглара вах
да дүзкүн диагноз гојуб лаз
спесифик мүаличә апард
хәстәлијин прогнозу хејли
шылашыр.

Ушагларда анаданк
сифилисин кедиши вә кли
шәкли ону доған ананын
тәлијиндән асылы олараг
вә јүнкүл ола биләр: Бел
икинчили актив сифил
анадан доғулмуш ушағы
түн дахили оргаилары, узу

дјөнлү олур. Гејд етмәк лазымдыр ки, анаданкәлмә си
ы ган-дамар системи чидди зәдәләнир. Дөлүн бүтүн
нда вә системләриндә, ган дамарларында, хүсусән хыр
ларында ендомезопериваскулит мүшаһидә олунур.
апиллјарлар там облитерасијаја уғрајыр, ган дамарын
ур, нәтичәдә һәмин наһијәдә ган дөврану позулур. И
ларында интима тәбәгәси галынлашыр, инфилтратл
әшдиричи тохумалар хејли артыр, бу да өз нөвбәсин
нынын позулмасына сәбәб олур. Т.П.Павловун фик
атал ушаг өлүмүнүн әсас сәбәби дөлүн ган дамарла
фик сифилис зәдәләнмәләридир. Лакин ону да билм
ыр ки, ган дамарларынын зәдәләнмәси вәрәм хәстәли
плазмозда, чүзамда да олур. Онлары һистопатоложи в
әсасларла диференсасија етмәк мәгсәдәујғундур.
аданкәлмә сифилис ән чох гарачијәри зәдәләјир. Бу
ијәрин сәтһи һамар, ен кәсији сарымтыл-гәһвәји р
Гарачијәрдә склеротик дәјишикликләр, фиброз, һабе
а әламәтләри мүшаһидә олунур. Мүвафиг спесифи
икләр далагда да гејд едилир.
лүн перинатал вә доғуландан сонра еркән ушаг өлү
сәбәбләриндән бири дә ағчијәрин спесифик сифили
әсидир. Анаданкәлмә сифилис заманы дөлүн ағчијәр
алвеол аракәсмәләриндә спесифик инфилт
плазија, алвеол епителинин десквамасијасы мүшаһид
у спесифик дәјишикликләр аф рәнкдә олдуғундан аф п
дланыр. Көстәрилән спесифик аф пневманија перина
андан сонра да ушаг өлүмүнә сәбәб ола билир.
аданкәлмә сифилис заманы дөлүн бөјрәкләриндә, мә
г системиндә, бир сыра ендокрин вәзнләриндә, хајала
есифик зәдәләнмәләр тәсадүф едилир. Анаданкәлмә
ламәтләри илә дири доғулмуш ушаглар физики инкиш
ери галыр, бир сыра чатышмазлыглары, о чүмләдән
лары олур.
аданкәлмә сифилис заманы дөлүн 6-7 ајлығындан м
н спесифик сүмүк зәдәләнмәләри хүсусилә сәчијјәвид
, узун борулу сүмүкләрин рентгенолоژи мүајинәси з

аглам ушағын доғулмасына зәмин јарадыр. Гејд ет
ір ки, сифилисин биринчили серопозетив вә икинчили д
уаличәсиз галмыш хәстә аналар әксәр һалда хәстә у
р. Кечикмиш кизли вә анаданкәлмә кизли сифилисли а
ам ушаг доға биләр. Она көрә ки, кечикмиш кизли си
аны инфексија зәифләмиш олур, солғун трепанем
әлә кечә билмир, сағлам чифт солғун трепанемләри
Анаданкәлмә кизли сифилис икинчи, үчүнчү нәсилдә
ушаг доға биләр. Сон заманлар мүәјјән едилмишдир
әлмә кизли сифилисли аналардан 35% хәстә ушаг доғул
Пашковун фикринчә сифилис хәстәлији заманы пис м
ынмуш аналардан јалныз 10-15% сағлам ушаг доғулур.
әлијин кедишиндә көрә анаданкәлмә сифилис ашағыда
бөлүнүр:

лүн сифилиси;
дәмәр ушагларда сифилис (1 јашына гәдәр);
ән анаданкәлмә сифилис (1 јашындан 2 јашына гәдәр);
икән анадан кәлмә сифилис (2 јашындан сонра);
анданкәлмә кизли сифилис (сүдәмәр ушагларда вә 1 јаш
а).

ли илин классификасијасына көрә анаданкәлмә сифи
бөлүнүр: 1. Еркән анаданкәлмә сифилис (2 јаша гәдәр
ән анаданкәлмә сифилис (2 јашындан сонра).

<u>сифилиси.</u>

ыда јазыланлардан мә'лум олур ки, hамиләлијин 5 ај
а сифилислә хәстә анадан көбәк ган дөвраны вә лим
васитәсилә солғун трепанемләр дөлә чатдырылыр вә
чәсиндә дөлүн дахили органлары спесифик зәдәләнмә
ајыр. Дөлүн органларында баш верән спеси
мәләринин инфилтраты лимфаситләрдән, hистисо
ә плазматик hүчејрәләрдән ибарәт олур.
н дә күлли мигдарда хырда гуммалар мүшаhидә едил
лесифик зәдәләнмиш органларында хејли солғун тре

аданкәлмә сифилис һәлә XV-XVI әсрләрдән мә'лумду
филиси ана бәтниндә дөлә кечирән хәстәнин ата вә
ы узун әсрләр мүбаһисәли галмышдыр. Јалныз 1903-ч
мли Вјана алими Р.Маттсенауер мүәјјән етмишдир ки,
өлә хәстә анасындан кечирилир. Гејд етмәк лазымдыр
ар нә сифилисин төрәдичиләри олан солғун трепанемл
оложи реаксијалар кәшф олунмамышды. Мүәллиф бу
з узун илләр әрзиндә, күлли мигдарда клиник мүшаһи
сында мүәјјән етмишдир. Сифилисин амили - солғун
рин кәшфиндән (1905) вә Вассерман реаксијас
исин диагнозунда мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунмасы
сонра гәти мүәјјән олмушдур ки, сифилисин төрәдичи
алныз хәстә анадан кечирилир. Чох кечмәдән мүәјјән е
филисин һеч бир харичи әламәтләри олмајан, лакин
хәстә ушаг доған аналарын 90-100%-дә Вассерман реа
сбәт олур. Солғун трепанемләр дөлдә һамиләлијин и
ында, ана илә дөл арасында чифт-көбәк ган дөвраны
гдан сонра тапылыр. Мүәјјән олмушдур ки, солғун
р анадан дөлә чифт-көбәк веналары, лимфа јоллар
ик зәдәләнмәләри олан чифт васитәсилә чатдырылыр
и, сағлам чифт солғун трепанемләри кечирмир. Хүсус
ар заманы мүәјјән олмушдур ки, чифт вә көбәк венал
сифик зәдәләнмәләр - көбәк веналарында ендо-м
скулитләр вә көбәкдә солғун трепанемләр тапылыр
ахырларында вә XX әсрин әввәлләриндә сифилисли х
20-35%-ни ушаглар тәшкил етдији һалда, һазырда уш
ида сифилис чох надир тәсадүф олунур.
әликлә, кизли газанылмыш вә кизли анадан кәлмә сифи
налар сифилисли хәстә ушаг доға биләр. Белә һал
кәлмә сифилисин профилактикасы мәгсәдилә гады
әлијә гәдәр вә һамиләлик заманы хүсуси мүаличә
дирләр. "Ohem"ин (1963) мә'луматына көрә мүаличә
н сифилисли хәстә гадынлар 99% сифилислә хәстә уш
Лакин һамиләликдән габаг вә һамиләлик заманы ла
лә гәбул едән гадынлардан јалныз 2% хәстә ушаг доғ

дгигат нәтичәсиндә асанлыгла догиглошдирилир. Ни
син кечикмиш сифилис зәдәләнмәләриндә сероложи р
комплекси мәнфи ола биләр. СТИР вә ИФР диагно
ошдирилмәсинә көмәк едир. Сүмүкләрин сифилис з
әри организмин бүтүн наһијәләриндә баш верә биләр
ар бөјүк балдыр, дирсәк вә кәллә сүмүкләриндә даһа
дә олунур. Мә'лумдур ки, анаданкәлмә сифилисдә б
вә дирсәк сүмүкләри гылынчвары әјилир вә өмүрлүк
Сифилис зәдәләнмәләри фәгәрә сүтунунда 2-6% тәш
әстәлик фәгәрәнин әсасән көвдәсини зәдәләјир, јасты
ин зәдәләнмәси бүтүн сүмүк зәдәләнмәләринин 5%-дә
олунур. Бурун сүмүкләри јумшаг тохумаларын гумм
синдә зәдәләнир.
кмиш сифилис зәдәләнмәләрини вәрәмдән, сүмүк са
ан, бактериал остеомиекитдән вә Азәрбајчанда тәса
мисетомадан диференсасија етмәк лазымдыр. Бу саһ
ограмлардан, сероложи реаксијалардан, СТИР вә ИФР
дә етмәк мәгсәдәујғундур.
кмиш сифилис заманы надир һалда ојнаглар зәдәлә
'зән ојнаг јахынлығындакы гумманын тә'сири, бә'зә
рда кизли вәзијјәтдә галмыш солғун трепанемләрин ак
си сәбәб олур. Ојнагларда илкин синовјал пәрдәләрин
әдәләнмәси заманы ојнаг бир гәдәр шишир, ағры ве
јасы позулур, ренткенограмда сүмүкләрин ојнаг учлары
клик олмур, ојнаг бошлуғунда ексудат јығылыр. Бә
р ики тәрәфли зәдәләнир.
гларын кечикмиш сифилис зәдәләнмәләри бә'зән бо
әрин ојнаг учларындакы гумма нәтичәсиндә гығырда
әдәләнмәләри илә тәзаһүр едир. Сүмүк артритләри к
олан бу хәстәлик заманы ојнаг сүмүјүнүн епифизиндә х
да даирәви зәдәләнмәләр мүшаһидә олунур. Епифиз
нмәләр ренкенограмда чох јахшы ашкарланыр, лакин
умуми вәзнјјәти нисбәтән јахшы олур. Сонралар хәст
деформасија олунур.
кмиш сифилисдә остеоартритләр ән чох диз, базу, дир
јнагларында мүшаһидә олунур. Әтрафлы анемнез то
ткеноложи мүајинә, сероложи реаксија вә спесифик

дир тәсадүф олунан артралкија кечәләр ағры вермәс
исдә сәчијјәвидир. Артралкија заманы сүмүкләрин
вә пәрдәләри зәдәләнир, артрит вә синовит әмәлә к
һалда ојнаг гығырдағы вә сүмүкләр зәдәләнмир. Бел
тәлик ағыр кечир. Сифилисин сүмүкләрдә вә ојнаг
идә олунан еркән тәзаhүрләри антибиотикләрлә спес
ләси нәтичәсиндә тезликлә сағалмагла гуртарыр.
үкләрин вә ојнагларын кечикмиш сифилис зәдәләнмә
Иличин фикринчә там јох олунмагдадыр. Онлар доғ
надир тәсадүф олунурлар. Әкәр әсрин әввәлләриндә
илис заманы сүмүк зәдәләнмәләри хәстәләрин 20-30
ф олунурдуса, hазырда сифилисин үмуми патоморфоз
ар итмәкдәдир.
д етмәк лазымдыр ки, сифилисин үчүнчү дөврүндә сүм
ојнагларын зәдәләнмәси хәстәләрин јашындан, ону
положи хүсусијјәтләриндән, инфексијанын мүддәти
әрин вәзијјәтиндән вә с. әламәтләрдән асылыдыр. Д
ət органларынын сифилиси hәм ајрылыгда, hәм дә б
арын вә системләрин сифилиси илә ејни вахтда тәс
биләр.

үк зәдәләнмәләри.

үкләрин кечикмиш сифилис зәдәләнмәләри хүсусил
идир. Онлар кечикмиш сифилис заманы периостит, ост
миолит кими тәзаhүр едирләр. Көстәрилән хәстәликлә
мүкләрин гуммасындан башланыр. Зәдәләнмә очағы б
н мәhдуд бир наhијәсини тутур, бә'зән дә онун хејли
ајылыр. Хәстәлик әсасән тәк-тәк гуммадан, јахуд
сүмүк гуммаларындан башланыр вә беләликлә, хејли
тә едир. Сүмүк гуммасы заманы зәдәләнмә очаглар
мигдарда бирләшдиричи тохумалар, лимфаситләр, пл
, епителиоид вә нәhәнк hүчејрәләр тапылыр, некроз в
ларынын хејли дәјишдирилмәси мүшаhидә олунур, би
умаларда деструктив әламәтләр үстүнлүк тәшкил едир
сеси адәтән нәинки сүмүк үстүнү - периостит, hәтта
сини (остит) вә сүмүк илијини дә зәдәләјир. Белә

ачијәрин сифилиси епителиал вә ја интерстисинал hep
ә кедир. Хәстәлијин бу формасында гарачијәр бәјујуг
анашы далаг да бәјујур, сарылыг баш верир, өкүмә, г
гыздырма вә с. hаллар олур, хәстәнин ганында ане
енија, гиперхромија мүшаhидә олунур. Мүаличәсиз гал
с hепатити сирроз вериб өлүмлә нәтичәләнә биләр. С
патитини Боткин хәстәлијиндән диференсасија етмәк
ир. Сифилис hепатитинә сероложи реаксијалар компл
ичиси, СТИР вә ИФР әсасында диагноз гојулур. Анти
лә спесифик мүаличә јахшы нәтичә верир.
илисин үмуми мә'лум патоморфоза уграмасы нәтичәс
ра дахили органларын (мә'дә, гида борусу, бағырса
бәјрәкләр, ағчијәрләр вә с.) сифилиси демәк олар ки
шдур. Чох надир hалда тәсадүф едилсә дә онлар казуи
ми тәсвир олунур. Она көрә дә hәмин органларын сифи
да мә'лумат вермәјә еhтијач дујмуруг. Һәмин органла
си илә әтрафлы марагларанлары В.А.Рахмановун
еловун редактәси, алтында 1959-чу илдә бурахылмыш
ские болезни" 1-китаб вә О.К.Шапошниковун редак
0-чи илдә чапдан чыхмыш "Венерические болезни" ки
мүрачиәт етмәји мәсләһәт көрүрүк.

үкләрин вә ојнагларын сифилис зәдәләнмәләри

илисин биринчи серопозетив вә икинчи дөврләр
баш верән вә кечәләр артан сүмүк ағрылары бу хәст
чијјәвидир. Кечәләр баш верән вә артан бәјүк балдь
сүмүкләриндәки ағрылар сифилис үчүн патогномик
дә сүмүкләрдә периостит, остиопериостит әламәтләр
олунур. Сүмүкләрдә сифилис зәдәләнмәләри наhија
дуд, консистенсијасы нисбәтән бәрк, ағрылы шишки
ир.
ләнмә наhијәсиндән алынмыш паталожи материалда
панемләр тапылыр. Диагноз ренткенограм васитәсил
әшдирилир. Белә хәстәләрдә сероложи реаксијалар мү
есифик сүмүк зәдәләнмәләри бәјүк балдыр, кәлдә сү

тә мин едир. Хәстәлијин инкишаф етмиш вахтында ә
шишкинлик, үрәк астмасы тутмалары, диастоли
ик күј мүшаһидә олунур. Рентгеноложи тәдгигат нә
сифилитик вә ревматик үрәк чатышмазлығыны дифер
мәк лазымдыр.
ртанын аневризмасы сифилис аортитинин ән дәһ
ашмасыдыр. М.В.Миличин мә'луматына көрә мејид
масы заманы аортанын сифилис аневризмасы 1933-37-
1%-ә 1968-74-чү илләрдә исә 0,022%-ә енмишдир.
нын аневризмасы һәмин алимин мүшаһидәси алтында
илләрдә јарыланларда виссерал сифилисин 94,3%-ни тә
дир. Миличин мә'луматына көрә аортанын аневриз
7-чи илләрдә 34,2% олмушдур. 1943-47-чи илләрдә 4
962-чи илләрдә 46,6%; 1967-68-63,6%; 1968-72-чи ил
0% олмушдур. Алимин мә'луматына көрә сифилис ане
ын 70%-и аортанын галхан һиссәсиндә, 20%-и гөвсүндә
ортанын енән һиссәсиндә тәсадүф едилир.
чох алимләрин фикринчә аортанын галхан һиссә
змасына сәбәб һәмишә сифилисдир. М.В.Миличин м
а көрә (1977) сифилис аневризмасы олан јарылмыш м
19-да аневризма галхан аортада, 2-дә енән аортада, ј
ртанын гөвсүндә ашкар олунмушдур.
танын аневризмасы олан хәстәләрә диагноз гојмаг
ик төрәдир. Лакин тәнкнәфәслик, үрәк наһијәсиндә
с. әсасында спесифик тәдгигатлар нәтичәсиндә ди
.
етмәк лазымдыр ки, аортанын сифилис аневризмасы е
ашма верә биләр. О гоншу органлары (көкс сүмүјүнү,
ыхар, зәдәләјәр вә дешә биләр ки, бу да өлүмлә нәти
ифилис аортитинин диагнозуну вахтында дәгигләшд
спесифик мүаличә апардыгда прогнозу нисбәтән ја
ғырлашмыш аортитин хејли бәјүмүш аневризмасынын
чәрраһи јолла апарылмалыдыр.
ачијәр сифилиси. Сифилис һепатити-гарачијәр сиф
нә клиник формада тәзаһүр едир. Бунлардан гарачи
ыны вә ја гуммаларыны көстәрмәк олар. Хәстәлиј

эстәлијин бу формасы аортамиокордит кими дә мә'лум
эстәләр тәнкнәфәсликдән, үрәк наһијәсиндә ағрылар
аритмијадан шикајәт едирләр. Хәстәләрин үзүндә вә б
наһијәсиндә дәри нисбәтән көјәрир, үрәк дөјүнтү
јир, електрокардиографик мүајинә нәтичәсиндә үрәк
ндә бир сыра дәјишикликләр, рентгеноскопијада ә
умма) ашкар олуна биләр. Белә һалларда сероложи реа
риф мүсбәт, бә'зән исә мәнфи олса да СТИР вә ИФР мү
xyvantibus) мүаличә јахшы нәтичә верир.

илис аортити (Aortitis luetica) кордиоваскулјар сифил
тәсадүф олунан клиник формасыдыр. Һазырда аорта
си терапевтик хәстәликләринин 0,15%, 0,64%; үрәк-да
икләринин 0,55%-3,7%; дахили органларын сифилис
3%-35%-ни тәшкил едир. Сон мә'луматлар көстәрир
с аортити хәстәләрин 1/8, атеросклероз исә 7/8 тәш
ифилис аортитинин диагнозу клиник әламәтләрә вә р
жи тәдгигатлара әсасән дәгигләшдирилир. Стати
атлара көрә хәстәлијин кизли формасыны нә клиник
инә, нә дә рентгеноложи тәдгигатлара әсасән дәгиг
мүмкүн олмур. 45% тәшкил едән бу груп хәстәлә
зу јалныз мејид јарылдыгда дәгигләшдирилир. Сиф
и заманы аортанын әсасән галхан һиссәсинин кенишлә
икәр спесифик дәјишикликләр диагнозун дәгигләшди
көмәк едир. Бә'зән сифилис аортити заманы хәстәлә
атуру азаҹыг јүксәлир, лимфаситоз, гипереозинофи
ир гәдәр артыр. Чох надир һалларда кечикмиш сиф
и, кечикмиш нејросифилисин бир сыра клиник формал
и вахтда мүшаһидә олуна биләр. Сифилис аортити зам
жи реаксијалар комплекси 75% мүсбәт олур.

илис аортити бә'зән ағырлашма верир. Бу заман спес
б просеси аортадан үрәјә тәрәф јајылыр. Беләликлә, а
и, онун клапанлары, үрәјин таҹ дамарларынын кирә
б просесинә ҹәлб олунур. Белә һалда аорта даирәси д
ун клапанлары бүзүшүр, гысалыр. Нәтичәдә чатышма
наһабелә үрәк таҹ дамарларынын кирәчәји даралыр, со
ı тутула билир, коронарит баш верир. Бунун нәтичәс

рилисин икинчи дөврүндә миокордит, аортит, ендо-пер
мүшаһидә олунур. Белә хәстәләр јорғунлугдан, үмуми
н, тәнкнәфәсликдән, баш кичәлләнмәсиндән ши
әр. Хәстәләрдә аритмија, ЕЧР-нин артмасы, лејкоп
опенија, моноситоз, үрәк-дамар системинин функс
и нәтичәсиндә бир сыра паталожи кәстәричиләр а
ки, бу да хәстәлијин сифилис мәншәили олдуғуну т
Бу дәјишикликләрин һамысы антибиотикләрлә мүалич
ндә из бурахмадан сағалыр.
рилисли хәстәләрдә бүтүн симптомларла өјүмә, г
зәдәләнмәси дә тәсадүф олунур. Нәчисдә дә гусунту
ыр. Белә һалларда спесифик гастрити мә'дә хәрчәнки
дә хорасындан диференсасија етмәк лазымдыр. Ики
исин олмасы, сероложи реаксијаларын кәстәричиләри
сифилис әлејһинә мүаличәнин нәтичәси диагнозу д
рир.

икән виссерал сифилис

арыдакылардан мә'лум олур ки, кечикән сифилисин
ри сон онилликләрдә хејли азалмышдыр. Анчаг кечи
исин башга клиник формаларына нисбәтән виссерал
ли артмышдыр. Әкәр 70-100 ил бундан габаг кечикән
алларынын 27%-ни виссерал сифилис тәшкил едир
да бу фаиз 35,5 олмушдур. Бунлардан 0,5% башга висс
алан 99,5% исә үрәк-дамар системинин пајына д
Миличин мә'луматына көрә виссерал сифилисин 90-9
оваскуљар сифилисин, 6-4% гарачијәрин, чәми 1-2% б
ларын (ағчијәр, бөјрәк, далаг, мә'дә вә с.) пајына дүш
әликлә, виссерал сифилис терапевтик хәстәләрин
ни тәшкил едир. Анчаг бу фаиз јарылан терапевтик м
0,2-2,24%-ә чатыр. Виссерал сифилис заманы СТИР,
% мүсбәтдир. Лакин сероложи реаксијалар комплекси
ола биләр.

рәк-дамар системнинин сифилис зәдәләнмәләри

ән јахшыдыр.

ДАХИЛИ ОРГАНЛАРЫН СИФИЛИС ЗӘДӘЛӘНМӘЛӘРИ

ен виссерал сифилис

ән виссерал сифилис солғун трепанемләрин лимфа в
ы васитәсилә организмин бүтүн органларына вә сист
јылмасы нәтичәсиндә баш верир. Еркән виссерал сиф
или тәзә вә ресидив сифилис заманы даһа чох тәсадүф
адир һалларда биринчили серопозетив сифилис замал
ф едилә биләр. Биринчили вә икинчили сифилис за
рән виссерал сифилис әсасән функсионал позғунлугла
дијиндән онлар ади клиник тәдгигатларда мүәјјәнләш
или чәтинлик төрәдир.
ән виссерал сифилисин әламәтләрини спесифик үсулл
әшдирмәк олар.
ән виссерал сифилис заманы 15% хәстәләрдә температ
мәси мүшаһидә олунур, 35%-дә үрәк-дамар системі
исә мә'дә-бағырсаг органларында вә бөјрәкләрдә па
шикликләр мүшаһидә едилир.
инчили серопозитив, хүсусән икинчили сифилис заман
р спесифик илтиһаба даһа чох чәлб олунур. Гарачиј
ик зәдәләнмәси кәскин, јаҗылмыш, токсик-аллеркик
ми мә'лумдур. Бу хәстәликләр заманы гарачијәр наһиј
л олур, онун һәчми бөјүјүр, көзләрдә сарылыг әмәлә к
ә билирубин артыр. Сидикдә билирубинин артмасы с
кинчи дөврүндә, гарачијәрдә клиник әламәтләр олма
идә олуна биләр. Бә'зи мә'луматлара көрә бөјүмүш гар
ункатында солғун трепанемләр дә тапылмышдыр. С
кинчи дөврүндә һепатит әламәтләри, сарылыг вә с. Бо
ијини хатырладыр. Белә һалларда сероложи реаксијал
ичиләри вә антибиотикләр мүаличәнин јахшы нәтичә
епатити диагнозуну тәсдиг едир.
ән гарачијәрлә јанашы, далаг да зәдәләнә билир вә
пит әмәлә кәлир. Бундан башга спесифик илтиһаб про

зулдуғуиу көстәрир.
гурумасыида кәллә-бејин сииирләринии зәдәләимәс
үнасиб паталожи әламәтләрии әмәлә кәлмәси дә хәс
иик шәклиндә мүһүм јер тутур. Оилардан птоз, көз бә
и кенишләимәси (мидриаз), даралмасы (миаз), онл
рсизлији (аиизокорија), көз бәбәкләриииии ишыға реа
әси, көрмә габилијјәтинии гәфтәләи зәифләмәси, к
нии атрофијасы вә с. сидик-чинсијјәт оргаилары тәрә
рија (сидик ифразыныи дајаимасы), сидик сахлаја би
бизлик, ихтијарсыз иәчис ифраз олуимасы вә с. мүша
иләр.
гурумасы олан хәстәләрдә атаксија (һәрәкәтии позу
ри сәтһи һиссијјатыныи позулмасы, табетик артропа
имптомларыиыи патолокијасы вә с. мүшаһидә олуиур
рғабејин мајесиндә зүлал вә чохлу һүчејрәләрин тапы
зорда вә ганда СРК, СТИР вә ИФР мүсбәт олмасы әса
иоз дәгигләшдирилир.

рессив ифлич (Paralysis progressiva).

илисә јолухмадан чох сонра 15-40 ил белә сонра өзүн
ир. Сои мә'луматлара көрә прогрессив ифлич һазырда
ыидаи үч дәфә аз тәсадүф олунур.
рессив ифлич замаиы әсасәи баш бејииин габыг мад
ир. Бурада хырда гаи дамарларыиыи (капилјарла
к илтиһабы иәтичәсиндә бејин гырышыглары нази
атив дәјишикликләр әмәлә кәлир, бејии маддәсиидә а
ш верир.
көрә дә прогрессив ифлич хәстәләрдә даим артаи а
мәсиии, шәхсијјәтин дәјишмәсиии, сајыглама, јаддаш
ыг тәрзииин, јазыиын вә с.-нин позулмасыиы галјусииа
сија, кахексија вә с. әламәтләри вардыр. Хошбәхтли
сив ифлич һазырда чох аз тәсадүф олуиур. Онлар ад
стәликләр шө'бәләрииә дахил олурлар.
рессив ифличли хәстәләрдә руһи-зәдәләимә әламәтл
јин кедишиндә әсас јер тутур.

етмәк лазымдыр ки, бејин ган дамарларынын сифи
н сифилисин дикәр клиник формалары илә ејни зам
ф олуна биләр. Бунлардан бел гурумасыны, атероскле
ал сифилиси кәстәрмәк олар. Белә хәстәләр невропат
апевтлә биркә мүнасиб тәдгигатлар апармалы, нәти
зу дәгигләшдириб спесифик мүаличәјә чәлб олунмалы

гурумасы (Tabes dorsalis)

икән нејросифилисин ән ағыр клиник формасыдыр
сы адәтән јолухмадан ән азы 5-20 ил вә даһа сонра тәс
. Һазырда сифилисли хәстәләрин вахтында ашкара
сы вә онларын мүвафиг мүаличәјә чәлб олунмасы, мүа
рынын хејли тәкмилләшдирилмәси, һабелә сифилиси
фоза уғрамасы нәтичәсиндә бел гурумасы чох надир
унур. М.В.Миличин (1980) мә'луматына көрә, һазырд
л гурумасына 4-6 кечикән дамар нејросифилиси дүшүр
минән 50 ил бундан габаг кечикән нејросифилисдә әса
румасы тутурду.
гурумасы - кечикән заманы онурғча бејнинин арха кө
арха сүтуну вә онурға бејин гишасы зәдәләнир. Белә с
кечикән нејросифилис зәдәләнмәси онурға бејн
ниф сәвијјәләриндә тәсадүф олунур. Ән чох бел вә
синдә мүшаһидә олунур. Бурадан да хәстәлик бел гуру
лә'лумдур. Бу зәдәләнмәләрә ујғун олараг хәстәлик м
к әламәтләрлә тәзаһүр едир.
гурумасынын клиник кедишиндә ағры хүсусилә сәчи
ағры, хәнчәллә чапма, јарма, дешмә вә ја күллә ағры
ладыр. Бә'зән исә үрәк, мә'дә, бөјрәк, гарачијәр тут
ағрысыны хатырладыр. Ағры адәтән тутмаларла кед
чә санијәдән бир нечә күнә гәдәр давам едә билир
асында ағры гәфләтән башланмасы вә көзләнилмәдә
ы илә сәчијјәвидир. Гејд етмәк лазымдыр ки, сифи
патоморфзу кечикән нејросифилисдә, о чүмләдән бел
да да өзүнү бүрузә верир. Белә ки, 40-50 ил бундан габ
асы олан хәстәләрин тәхминән јарысында сәчијјәви

онмәләри мезанхимал сифилис кими еркән нејросиф
р. Анчаг бурада јазылан сифилис менинговоскулити
олухмадан 5 ил сонра, һәтта 10-25 ил сонра белә тә
р. Одур ки, сифилис менинговаскулити кечикән нејро
ірасында тәсвир олунур.
д етмәк лазымдыр ки, јајылмыш сифилис менинговоску
экән вә ја кечикән нејросифилисә аид олмасы һазырда
идир. Лакин онун сајы сон онилликләрдә хејли артмы
чикән сифилис менинговаслкути заманы хәстәләрдә б
баш кичәлләнмәси, кәллә синирләри даирәсиндә һи
позулмасы, парестезија, паталожи рефлексләрин
си, данышыг габилијјәтинин, јаддашын позулмасы, өз
һаллары белә баш верә биләр. Беләликлә, хәстәлијин
ипертоник кризә охшајыр вә буна көрә кечикән си
говаскулитини һипертонијадан диференсә етмәк лазы
гсәдлә дәри сәтһиндә, селикли гишаларда, дахили орга
системләрдә, ликворда сифилисин башга тәзаһүрл
ыб тапмаг, СРК, СТИР, ИФР вә с. реаксијалары апар
оз дәгигләшдирилир. Чәтин һалларда ексувантибус мү
һәт көрүлүр.

ин ган дамарларынын сифилнси

ликән нејросифилисин бу формасында јалныз баш бејн
лары зәдәләнир.
хәстәлик заманы бејин гишалары вә паренхиматоз ма
ис просесинә чәлб олунмур. Она көрә ки, онурға бејин
паталожи дәјишиклик олмур. Сероложи реаксијалар
үчдән ики һиссәсиндә мәнфи олур. Анчаг СТИР вә
н мүсбәт олур. Бејин ган дамарларынын сифилисини
хәстәлијиндән бөјүк дәгигликлә диференсә етмәк мәс
үр. Бејин ган дамарларынын сифилиси вахтында спе
чә тәләб едир. Әкс тәгдирдә бир сыра невроложи ағы
а сәбәб ола биләр: инсулт, ајры-ајры бејин ган дамар
блитерасијасы, кәллә синир шахәләринин зәдәләнмәс
маддәсини гидаландыран ган дамарларынын спесифик
си бир сыра руһи сарсынтылара сәбәб ола биләр, епил

песифик мүаличә нәтичәсиндә тезликлә сағалыр.

КЕЧИКӘН СИФИЛИС ЗӘДӘЛӘНМӘЛӘРИ
(кечикән нејросифилис)

кән кизли сифилис менинкити. Кечикән нејросифили
омасы олан кизли сифилис менинкити јолухмадан 5-1
сонра тәсадүф олунур. Доғрудур, кечикән нејросифили
масы еркән нејросифилис дөврүндә дә мүшаһидә ол
Белә күман олунур ки, кечикән кизли сифилис менинк
филис менинкитинин давамыдыр. Көрүнүр еркән сифи
ити бејин гишаларынын солғун трепанемләр, јахуд о
ат фәалијјәтли маддәләри илә гычыгландырылмасы н
биринчили, икинчили сифилисин бир симптому к
. Сифилисли хәстәләрин спесифик мүаличәсинин бири
ндә мүшаһидә олунан Керкс-Гејмерин кәскинлә
сы кими анлашылыр. Еркән сифилис менинкити, кечи
филис менинкитиндән фәргли олараг спесифик мүал
ндә из бурахмадан сағалыр. Анчаг пис мүаличә олу
узаныб кечикән кизли сифилис менинкитинә чеврилә
икән кизли сифилис менинкити мүаличәјә инаддыр, о
а кечикән нејросифилисин башга тәзаһүрләри дә (к
нинговаскулјар сифилис, бел гурумасы, прогрессив иф
ш верә биләр. Кечикән кизли сифилис менинкити зам
р јүнкүл баш ағрысындан, баш кичәлләнмәсиндән, гу
үјүн олмасындан, ешитмә габилијјатынын азалмасын
едирләр. Бә'зән хәстәлик субјектив әламәтләр олма
р вә буна көрә дә о кечикән кизли сифилис менинк
рылыр.
нозунун дәгигләшдирилмәси мәгсәдилә онурға бејин
дгиг олунур. Ликворда бир сыра патоложи дәјишиклик
дә олунур. Маједә зүлал вә тситоз хејли артыг олур,
ә сероложи реаксијалар мүсбәтдир.
кән кизли сифилис менинкитини еркән кизли сифилис
ндән фәргләндирмәк мәгсәдилә сифилисә јолухмаг
үн гәдәр дәгигләшдирилмәли, хәстәлијин клинки кед

ычында пәмин сапәләрдә дәринин hиссијјаты бир гәдә
х кечмәдән зәифләјир, даhа сонралар там итир.
ндан башга сифилисин икинчи дөврүндә үчлү, отураг,
сы синир шахәләринин, чијин гуршағы кәләфиинн спе
лкијасы да ола биләр. Бунлар да хүсуси мүаличә нәти
м сағалыр.

кән нејросифилисдә көрмә синиринин
көзүн зәдәләнмәси

рмә синиринин спесифик зәдәләнмәси әсасән базал
аманы баш верир вә адәтән симметрик олур. Бу заман
көрмә функсијасы позулур. Башланғычда хәстә
риндә думанланма олур, аз сонра исә көрмә даирәси
бә'зән көрмә даирәси гырмызы вә јашыл ишыға
ыр, ағ ишыға гаршы исә әсасән нормал галыр.
тичәдә там корлуг баш верә биләр. Офтолмоложи тә
ы көзүн дибиндә бир сыра паталожи дәјишик мүш
р. Көрмә синиринин мәмәчији түнд гырмызы олур, б
ишир, вена дамарлары кенишләнир вә с.
д етмәк лазымдыр ки, ајры-ајры мүәллифләр сифи
и дөврүндә хәстәләрдә баш верән спесифик ирит, ири
веит вә с. hаггында мә'лумат вермишләр. Көзүн конјук
ндә солғун трепанемләр дә тапылмышдыр. Лакин б
фик мүаличә нәтичәсиндә тезликлә сағалыр.

кән нефросифилисдә ешитмә синиринин
гулағын зәдәләнмәси

кән нефросифилис заманы ешитмә синиринин зәдәлә
% хәстәләрдә тәсадүф олунур. Ешитмә синиринин спе
әнмәсиндә сүмүк кечиричиләри хејли зәифләјир, hава
ији исә нормал галыр. Ешитмә габилијјәтинин бу чүр
сифилис хәстәлијиндә диференсиал диагностик әhә
дир. Сифилис хәстәлијиндә ешитмә габилијјәтинин
масыны отоларинголог хүсуси комертон васитәсилә

ијин бу формасы бир нечә күн мүддәтиндә кетдикчә ар
рысындан башлајыр, тезликлә өјүмә, арасы кәсилмә
ә гусма әлавә олунур, шүур вә данышыг тәрзи позу
кетмә һаллары да ола билир.
дуд менинкит нәтичәсиндә ликвор чәрәјаны гисмән п
изли һидросефалија алыныр. Хәстәлијин бу формасы
ысы вә әламәтләр өзүнү чох зәиф бүрузә верир. Ону
јесиидә паталожи әламәтләр —зүлал, ситоз вә с. мүша
нур, сероложи реаксијалар комплекси мүсбәт олу
јин сифилис мәншәји тәсдиг олунур. Сифилис һидрос
еркән иејросифилисин 7-15%-ни тәшкил едир.
лис менигомиелити. Һеч мүаличә олуимајан, јахуд киф
үаличә олунмајан хәстәләрдә сифилис иифексијасы бә
јумшаг гишаларыны вә онурға-бејин артерија дамарла
ләјир. Еркән нејросифилисин менингомиелит формасы
рдә һәм менинкит, һәм дә онурға бејниндә ендоарт
ләри мүшаһидә олунур. Сифилис менингомиелити бә
башлаиыр, иәтичәдә ашағы әтрафларын һиссијјаты п
флич әламәтләри баш верир. Сфингторларын да фун
зулур, ихтијарсыз сидикахма вә дифекасија мүшаһ

да дејәк ки, менингомиелит башга мәишәили дә ола би
лларда сифилис меииигомиелитини онурға бејнин хәр
тромбозуидан, енсефаломиелитдән, јајылмыш склеро
ференсасија етмәк лазымдыр.
әлик заманы невропатологун, окулистин мәсләһәти, о
мајесинии тәдгиги, ганда СРК, СТИР, ИФР диаги
шдирилмәсинә көмәклик көстәрир.
итләр вә полиневритләр. Еркән нејросифилис заман
сәк, отураг вә кичик балдыр синирләри зәдәләнир.
азымдыр ки, еркән нејросифилисдә синир шахәләри
песифик зәдәләнмәсинә чох надир тәсадүф олунур. М
вә ја полиневрит әсасән һәр һансы спесифик илтиһа
н гоншу, сииир шахәсинә јајылыб ону илтиһаба чәлб е
әликлә, хәстәлик очағыиын ағырлашмасы нәтичәси
әлир. Мәсәлән, һәр һансы синир шахәси јахынлығ

ндән вә с.-дән шикајәт едирләр. Дикәр спесифик мен
тләри олмаса да бу кизли сифилис менинкитинин әлам
. Белә јүнкүл әламәтләр башга сәбәбләрдән дә ола б
кизли сифилис менинкитинин диагнозу јалныз онурға
ндә паталожи дәјишикликләр әмәлә кәлмәси әсасын
Белә хәстәләрдә онурға бејин мајесиндә 0,4%-дән
вә 1 см3-дә 8-дән артыг һүчејрә олур, глобулин вә Васс
јалары мүсбәт олур.
әбијјатдан мә'лумдур ки, кизли сифилис менинкити хәс
ринчи ајларында хејли чох олур, 2-3-чү илләрдә исә
залыр. М.В.Милич вә башгаларынын мә'луматына
чили серонегатив вә серопозетив сифилисдә кизли си
кити 3,9% хәстәдә, икинчи тәзә сифилисдә - 24,3%, и
ив сифилисдә исә 49,6%-дә тәсадүф олунур. Гејд етмә
ир ки, сон онилликләр әрзиндә кизли сифилис мени
залмышдыр. Јухарыда адлары чәкилән мүәллифләрин
, һазырда солғун трепанемләрин вирулентлији хејли зә
ир. Она көрә дә спесифик бејин гишасы зәдәләнмә
олур, хәстәлијин фаизи дә азалмышдыр.
мүаличә олунмајан вә ја пис мүаличә олунан хәстәл
-бејин мајеси - өз-өзүнә сағламлашыр вә бунун нәтич
ралар һеч бир спесифик синир хәстәлији әмәлә кәл
хәстәләрдә исә әксинә, еркән кизли менинкит диффу
васкулјар сифилис, бел гурумасы, прогрессив ифлич
Ахырынчы мүлаһизәләрә көрә белә вәзијјәтдә макро
ә микроорганизм арасындакы мүвазинәт позулур.
анизмин иммун-биоложи вәзијјәти зәифләјир вә б
әсиндә L формалы солғун трепанемләр реверсија ол
масындан вирулент формасына кечир вә јухарыда көс
нир хәстәликләрини төрәдир. Бу бир даһа ону көстәр
сифилисли хәстәләр хәстәлијин кедишиндән асылы о
әм, дүзкүн вә ахыра гәдәр мүаличә олунмалыдырлар
росефалија. Баш бејин гишасынын мәһдуд бир наһијәс
рмиш һәр һансы спесифик сифилис менинкити бејин м
ри илә арахиноидал бошлуглар арасындакы әлагәләр
нурға-бејин мајесинин нормал кәрәјанына мане

индә јемәклә әлагәсиз гусма баш бејин гишаларанын
масы илә әлагәдардыр. Белә хәстәләрдә бир сыра ба
ки әламәтләр дә олур: әнсә наһијәсиндә бојун кәркинл
, Брудзински, Бабински, Оппенһејм симптомлары мү
әскин сифилис менинкитиндә онурға бејин мајесиндә
толожи дәјишикликләр мүшаһидә олунур: зүлалын ми
-ә чатыр, 1 см3 маједә 200-дән 1000-ә гәдәр лејкосит т
шга глобулин реаксијалары да (Нонне, Азелт вә Па
мүсбәт олур.
етмәк лазымдыр ки, белә ағыр кедишли кәскин мени
сәбәбләрдән дә ола биләр. Одур ки, белә хәстәләр с
икләри шө'бәләринә көндәрилир. Онурға бејини мајес
СРК, СТИР вә ИФР хәстәлијин сифилис мәншәили с
сдиг едир.
ибиотикләрлә лазыми мүаличә хәстәлијин гаршыс

инкитин менингоневротик формасы. Еркән нејросифил
ни тәшкил едән менинкитин менингоневротик форм
баш бејин әсасынын гишалары зәдәләнир. Одур ки
ин бу формасы базал менинкит дә адланыр. Анчаг чох
нмиш пәрдәләр наһијәсиндән кечән кәллә-бејин синир
дә спесифик илтиһаб просесинә чәлб олунур. Она көр
стәләрдә һәм менинкит, һәм дә неврит әламәтләри м
унур.
тәләр адәтән аз да олса баш ағрысындан, баш кичәллә
, арабир өјүмәдән, гусмадан шикајәт едирләр. Бә'зән
н гулагларында күј олур вә ешитмә габилијјәти аза
индә икиләшмә һаллары мүшаһидә олунур. Патал
млар (Керинг, Бабински, Брудзински симптомлары) ол
нмиш синир шахәсиндән асылы олараг бу хәстәләрин
иметрија, көз гапагларында птоз, дилин јана әјилмәс
ра башга паталожи әламәтләр мүшаһидә едилир. Он
ајесиндә мүнасиб паталожи дәјишиклик баш верир, а
ки реаксијалар комплекси мүсбәт олур.
и сифилис менинкити. Солғун трепанемләр организм
уғу вахтдан, онлар сүр'әтлә бөлүнүр, артыр.

ОРГАНЛАРЫН СПЕСИФИК ЗӘДӘЛӘНМӘЛӘРИ

филис инфексијасы заманы синир системи, дахили орг
г-сүмүк апараты тәрәфиндән бир сыра спесифик зәд
тәсадүф олунур. Бунлар шәрти олараг ики јерә бөл
ис инфексијасынын башга органларда беш иләчән тәз
еркән сифилис зәдәләнмәләри, беш илдән сонракы дө
әләнмәләри нсә - кечикән сифилнс зәдәләнмәләри
олунмушдур. Гејд етмәк лазымдыр кн, бу бөлкү шәрт
ан бә'зән кечикән сифилисә аид зәдәләнмәләр хәстә
лә гәдәр ки, дөврүндә тәсадүф олунур, бә'зән дә әк
сифилис зәдәләнмәләри беш илдән сонра мүшаһидә
вәзијјәт бир даһа тәсдиг еднр кн, снфнлис инфекснјас
органларда верднји тәзаһүрләрннин еркән вә кечнкә
зәдәләнмәләринә бөлүнмәси шәртидир. Ашағыда с
да ајрылыгда изаһат верилир.

ИР СИСТЕМИНИН СИФИЛИС ЗӘДӘЛӘНМӘЛӘ

ән сифилис зәдәләнмәләри
ән нејросифилнс)

ән нејросифилисә мезенхимал нејросифилис, јә'ни беји
нын вә ган дамарларынын спесифик зәдәләнмәләри
үәјјән едилмишдир ки, сифилис инфексијасынын илк
әсасән бејин гишалары вә ган дамарлары зәдәләни
дән сонра исә бејинин паранхиматоз маддәси - синир h
вә шахәләри зәдәләнир, паранхиматоз нејросифилис
р. Ашағыда сифилис инфекснјасы заманы тәсадүф ол
филисин клиник тәзаһүрләри лазыми гајдада изаһ еди

ән сифилис менинкнтләрн

ин сифилис менинкити ағырлыг дәрәчәсинә көрә ер
филис саһәсиндә мүһүм јер тутур. Еркән нејросифил

оложи реаксијалар комплекси зәиф мүсбәт вә мүсбәт
кенләрин титри ашағы (1:5; 1:10; 1:20) олур. Анчаг б
да сероложи реаксијаларын нәтичәси СТИР вә ИФР
олунмалыдыр. Билмәк лазымдыр ки, бә'зи башга х
дә дә сероложи реаксијалар мүсбәт олур.
икән кизли сифилисли хәстәләр лазыми мүтәхәссисл
вт, окулист, отоларинголог, невропатолог) мүајинәси
идир.
икән кизли сифилисли хәстәләр виссеросифилисин в
лисин профилактикасы мәгсәдилә спесифик мүал
лунмалыдыр.
ән вә кечикән кизли сифилислә әлагәдар олараг дәги
мәмиш кизли сифилис клиник әһәмијјәтини итирир. Д
рилмәмиш кизли сифилисдә јолухманын нә заман
ини нә хәстә, нә дә һәким билмир.
тәлијин бу формасы кечикән кизли сифилисә јахынды
әстәләрдә јаланчы мүсбәт сероложи реаксијалар мүша
.
К (сероложи реаксијалар комплекси), СТИР (солғун т
рин иммобилизасијасы реаксијасы) вә ИФР (иммуно
сија реаксијасы) мүсбәт ола биләр: һамиләлик (ахыр
ләр вә доғушдан 10-15 күн сонра), ағчијәр сәтәлчәм
тифләр, грип дикәр инфексион хәстәликләр, малј
вәрәм, брүселлоз, саркоидоз, коллакенозлар, лептосп
сион мононулиоз, гарачијәр сиррозу, хроники алкого
манија, һипертонија, дәри хәстәликләриндән - өврә,
тозлар, дәрман дерматозлары, атопик дерматит, тромб
офик балдыр хорасы, псориаз вә с. дә.
д етмәк лазымдыр ки, 60 јашындан јухары шәхсләрдә
сбәт СРК мүшаһидә олунур. Мәркәзи дәри зәһрәви и
ун мә'луматына көрә јашлыларда јаланчы мүсбәт СР
л едир. Һәмин мә'лумата көрә гадынларда бу фаиз үч
олур. Белә һалларда СТИР, ИФР диагнозу дәгигләшд
бә'зән сон спесифик реаксијаларда 2,8% сифилис олма
мүсбәт нәтичә верир. Бу вахт јохланылан ганын тәрки
ис олмасыны тәсдиг едән IgM ахтармаг лазымдыр.

кән кизли сифилисли хәстәләрин антибиотикләрлә м
ин башланғычында солғун трепанемләрин күтләви су
лмасы нәтичәсиндә онлардан ендотоксин азад олур
дә хәстәләрдә јүксәк температур Керкс-Кејмер-Лука
ијасы мүшаһидә олунур. Ејни заманда бу вахта гәдәр к
розеола сәпкиси ајдынлашыр.
ринчи курс мүаличә нәтичәсиндә реакенләрин азалма
ожи реаксијаларын тезликлә негативләшмәси еркән
исин диагнозуну бир даһа тәсдиг едир.
К СТИР вә ИФР бә'зи хәстәләрдә 40-70% олур.
кән кизли сифилисли хәстәләр адәтән 40 јаша гәдәр
ник дөврүндә олур. Хәстәјә диагноз гојаркән јаш н
алыдыр.
кән кизли сифилисли хәстәләрин мүаличәси классик
кедишинә (биринчи серопозетив, икинчи тәзә, икинч
сифилис) ујғунлашдырыб апарылмалыдыр.
әндиричи мүаличә һәм прогноз үчүн, һәм дә хәстәл
ләдән сонра сероложи нәзарәтдә сахланылмасында
ијәт кәсб едир.

ликән кизли сифилис (Syphilis latens tarda)

ликән кизли сифилис адәтән илләрлә, он илләрлә д
Хәстәләр тамамилә тәсадүфән, үмуми тибби мүајин
ы, дикәр хәстәликлә әлагәдар хәстәханаја дүшдүкдә
лә стансијаларында ашкар олунур.
ликән кизли сифилисли хәстәләр епидемиоложи чәһ
әли дејилдир, анчаг онлара диагноз гојмаг бәјүк мәс'ул
едир. Бу мәгсәдлә ашағыдакы тәдбирләр көрүлмәлид
ликән кизли сифилисли хәстәләрдән дәгиг анамнез то
ситәсилә јолухманын нә вахт баш вердијини дәгигләш
мкүндүр.
тән белә хәстәләр нечә ил бундан әввәл (3-5 вә с.) намә
чинси әлагәдә олдуғуну, бу әлагәдән нечә вахт с
әт үзвүндә бир мүддәт ашынма, хора, дәри сәтһиндә с
ушаһидә етдијини, һәтта өзбашына мүаличә апарыл

ли, белә хәстәләрдә ики ил мүддәтиндә сифилисин ан
ләри әмәлә кәлә биләр. Одур ки, онлар епидемиол
ән тәhлүкәлидир.
биләр ки, белә хәстәләрдә зәиф дә олса сифилисин ил
ләри олубдур, лакин онлар буну билмәјибләр. Хәстә
син илкин кизли дөврүндә јолухучу олдугларындан
идемиоложи тәдбирләрин көрүлмәси мәгсәдәујғун h
Еркән кизли сифилисли хәстә дәрhал стасионара гә
лы вә орада спесифик мүаличә кечмәлидир. Мүаличә
ы мүддәтдә белә хәстәләрлә бир сыра тәдбирләр hə
лмәлидир. Онлардан ашағыдакылары көстәрмәк олар
ән кизли сифилисли хәстәләрдән әтрафлы анамнез то
онларда сифилисин бир сыра клиник әламәтләринин (
звләриндә вә селикли гишаларда ашынма, хора; д
үн башга наhијәләриндә сәпкиләр; гәфләтән башын т
әриндә, гашларында, кирпикләриндә түкләрин төкүлм
да пигментсиз ләкәләрин әмәлә кәлмәси вә с. олуб олм
орғу-суал васитәсилә дәгигләшдирмәк лазымдыр. Со
дәтиндә башга хәстәликләрә (анкина, грип, баш ағр
јмә, гарын ағрысы вә с.) көрә антибиотикләрин гәбул е
абелә сүзәнәкдән антибиотикләрлә мүаличә олунуб-о
(мүаличә олунубса, хәстәлијин јолухма мән
ибдырмы, hәмин јолухманын мәнбәји олан хәстә лаз
ик јохланышлары кечибдирми, дәгигләшдирилмәли
бирләрин бөјүк епидемиоложи әhәмијјәти олмагла јана
хәстәлијин диагнозунун дәгигләшдирилмәсинә кө

стәләри мүајинәдән кечирәркән чинсијјәт үзвүндә
ртүјүнүн вә селикли гишаларын башга наhијәләриндә
дилдә, гадынларда дөшләрин киләсиндә вә с.) кеч
аја вә ја хораја, инфилтрата, мүшајиәт едән бубона
ш лимфа дүјүнләри нәзәрә алынмалыдыр.
ән сон вахтлар чинси әлагәдә олмуш тәрәфмүгабили
ирмә нәтичәсиндә диагноз дүрүстләшдирилир. Мүа
ириләнин чинси әлагәдә олдуғу шәхсдә тәзә сифили
са, јолухма мүддәтиндән асылы олараг еркән к

КИЗЛИ СИФИЛИС

иг тибби мүајинә нәтичәсиндә хәстәнин дәри өртүј
и гишаларында, дахили органларында, мәркәзи синир
ә, һабелә дајаг-һәрәкәт апаратында һеч бир спесифи
әламәти јохдурса вә сифилис диагнозу јалныз мүсбәт
жи реаксијалар комплекси) көстәричиләри әсасында к
бу кизли сифилис кими гәбул олунур. Гејд етмәк лазым
онилликләрдә кизли сифилисли хәстәләрин сајы дурм
Күман олунур ки, бу артым бир нечә сәбәбләрдән и

линин тибби органлар тәрәфиндән мүнтәзәм мүајинә
лмәси, сероложи диагноз үсулларынын јахшылашмас
бдән хәстәләрин вахтында ашкар олунмасы;
һансы бир хәстәлијә гаршы антибиотикләрин өзбаш
тә'јинаты олмадан әһали тәрәфиндән гәбул олунмасы
антибиотикләрлә мүаличәси, јолухма мәнбәјинин мүа
масы вә с.
рәви хәстәликләрин клиник шәкли илә гисмән таныш
әлијини өрт-басдыр етмәк мәгсәдилә өзбашына анти
лә мүаличә олунан бә'зи позғун адамлар;
лардан башга алимләрин бир гисми М.В.Милич, А.А.С
Б.Г.Стојанов, Ј.К.Скрипкин, Г.Ј.Шарапова, С.Т.Па
филисин узун мүддәт симптомсуз кедишинин мүмкүн
л едирләр.
рда бејнәлхалг тәснифата көрә симптомсуз узун мүд
дән кизли сифилис үч јерә бөлүнмүшдүр:
кән кизли сифилис;
чикән кизли сифилис;
гигләшдирилмәмиш кизли сифилис.
ғыда бунларын һәр бири һаггында ајрылыгда изаһат
ндир.

ән кизли сифилис (Shphilis latens praecox)

верир. Дилдә гумма хырда ағрысыз дүјүндән башлан
ән бөјүјүр, дилин селик гишасы сәвијјәсиндән хејли
онралар дешилир, хораја чеврилир. Икинчили инфе
олундугда хејли ағыр кедир, гидаланма вә данышыг т
р, әтраф лимфа дүјүнләри бөјүјүр.
ма хорасы сағаланда дили ејбәчәрләшдирән чапыг б

ән дилин гуммасы селикли гишаларын алтында, бир
тохумаларын вә дил әзәләләринин инфилтратындан
Нәтичәдә дилин һәчми хејли бөјүјүр. Онун үзәрин
әр габарыр, буна көрә дә башланғычда дил "Хајавар
ngua sctotalis) хатырладыр. Сонралар бирләшдиричи
бүрүшдүјүндән дил кичилир вә одун кими бәрк
әти чәтинләшир, һәр бир хырда сәбәбдән зәдәләнир, д
гидаланма просеси хејли позулур. Хәстәлијин бу фор
тик глоссит кими мә'лумдур.
ун бошлуғунда гумма әсасән бурун чәпәринин гығ
индә, ади инфилтратдан башланыр, инкишаф едир, х
мәси нәтичәсиндә бурун чәпәри дешилир. Бурун чәпә
ма хорасы нар габығы рәнкиндә, гыраглары бәрк ко
лы олур, икинчили инфексија әлавә олундуғу
ан даим пис ијли ифразат харич олунур. Мүаличәсиз
әстәлик артыр, бурнун сүмүк тохумаларыны дағыды
бурунун харичи көрүнүшү ејбәчәрләшир, мә'лум
бурун әмәлә кәлир.
з вә бурун бошлугларынын селикли гишаларында, г
сифилидләрдә надир дә олса тәсадүф олунур. Онл
нғычы вә кедиши дәри габарчыглы сифилидләрдә о
ир.
онилликләрдә селикли гишаларын үчүнчү сифили
дир тәсадүф олунур. Буна бахмајараг ағыз бошлуғун
гишаларында баш верән охшар хәстәликләри вәрә
амикоздан, актиномикоздан вә хәрчәнкдән диферен
мәсләһәт көрүлүр. Сероложи реаксијалар вә СТИР ди
игләшдирир.

фнлисин үчүнчүлү дөврүнүн селикли гишаларда тәзаһү

филисин үчүнчүлү дөврүнүн тәзаһүрләринин баш верм
ыз-бурун бошлугларынын селикли гишаларынын мех
әнмәләри бәјүк әһәмијјәт кәсб едир. Белә ки, ағыз бош
ликли гишалары заманы даим хырда зәдәләнмәләрә м
, бир гәдәр зәиф дә олса ејни зәдәләнмәләр тәнәффү
да да мүшаһидә олунур.
рүнүр буна көрә ағыз бошлуғунда - бәрк вә јумшаг д
длаг, додаглар; бурун бошлуғунда исә бурун чәпәри
үчүнчү актив дөврүндә даһа чох зәдәләнир. Сон мә'л
өрә ағыз-бурун бошлугларынын сифилидләри үчүнчү
исли хәстәләрин 30%-дә тәсадүф олунур. Онлардан 31
да; 26%-и удлагда; 28,7%-и бурунда; 8,8%-и дилдә; 5%
ларда вә башга наһијәләрдә мүшаһидә олунмушдур.
от дамағын гуммасы мәһдуд инфилтратдан башланыр.
түнд гырмызы нар габығы рәнкиндә, сәрһәдләри к
әтраф селикли гишаларын сәтһиндән бир гәдәр габар
лар хораја чеврилир. Хоранын гыраглары бир гәдәр h
исә ирин гарышыг өлмүш һүчејрә галыглары илә ө
Бә'зән сәрт дамағын сүмүк тохумалары да зәдәләни
ә ағыз-бурун чәпәри дешилир, ағыз бошлуғу илә бурун
лагәләнир. Белә хәстәләрин данышыг тәрзи позулур.
нда данышырлар. Гидаланма да позулур. Ағыза гәбу
да маддәләринин бир гисми бурун бошлуғуна кечир
н төкүлүр.
көрә дә белә хәстәләр гидаланма заманы ағыз-бур
дә әмәлә кәлмиш дешији памбыгла тыхајырлар. 19
үшаһидә етдијимиз бир гадынын кечмишдә ағыз-бур
дә гуммадан әмәлә кәлмиш дешији диш протези илә
өртмәсинин вә бунун нәтичәсиндә гидаланма просес
лмасынын шаһиди олмушуг.
шаг дамагда гумма даһа чох дағынты верир. Бура
мәһдуд инфилтратдан башланыр, бәјүјүр, хораја чевр
т јумшаг дамағын хејли һиссәси, бә'зән дилчәк белә и

рез-гуммалар надир тәсадүф олунса да ашағы вә ју
арын ојнаглары наһијәсиндә бәрк консистенсијалы д
ми тәзаһүр едир.
үнүр сифилисин үмуми гәбул олунмуш патаморфозу
ар олараг көстәрилән гуммалар хәстәлијин кедишинд
әмијјәтә маликдир. Белә ки, һазырда сифилисин кеди
гуммалар демәк олар ки, тәсадүф олунмур.
нчү сифилидләр һистопатоложи чәһәтдән инфексион
кими тәсвир олунур. Онун инфилтраты әсасән дәр
ры тәбәгәсиндә јерләшир, плазматик, епителиоид, то
һүчејрәләрдән, һабелә лимфаситләрдән, фибробласт
винофилләрдән вә һистиоситләрдән ибарәтдир. Ган да
диварлары галынлашдығындан онлар хејли дарал
ерләрдә дә там инфилтратла өртүлмүшдүр. Епидерм
ратоз вә акантоз мүшаһидә олунур.
илис гуммасыны биринчи нөвбәдә дәри вәрәминин
линик формасындан диференсә етмәк зәруридир. Бу
дакылардыр.
ликватив дәри вәрәми (Tuberculosis cutis colliguativa). С
рма кими мә'лум олан ушагларда вә јенијетмәләрдә м
лунан, клиник шәкли вә кедиши илә гумманы хатырл
и хәстәликдир. Скрофулодерма гуммадан фәргли ол
ты, бојун, көрпүчүк сүмүкләри наһијәсиндәки лимфа д
ән башланыр, бөјүјүр, дешиләркән ичәрисиндән
фраз олунур. Беләликлә, әмәлә кәлмиш хораларын ко
сы јумшаг олур. Ирин ахан фистулалар орада ирин јы
дан арабир тутулур. Бу заман хәстәләрин вәзи
шыр. Лакин дешилиб ирин ахаркән хәстәләрин вәзи
ән јахшылашыр. Белә хәстәләрдә туберкулин реакси
сероложи реаксијалар исә мәнфи олур.
нин индуратив еритемасы (Erythema indurativum Bazin).
әсасән гызларда вә чаван гадынларда, балдырын арха
үнд гырмызы, көјүмтүл бәрк консистенсијалы дүјүндә
лтратдан башланыр. Гуммадан фәргли олаарг кедиш
ддәт давам едир, надир һалда хораја чеврилир. Гумма
ма мүшаһидә олунмур. Сероложи реаксијалар мәнфи
анк хорасы (Ulcus Concerosum). Гумма хорасында фә

үләри илә өртүлү олур. Бу һәмин һүҝејрә чүрүитүләр
маиыи өзәји адлаиыр. Соиралар хораиыи диби гумм
тәмизләиир, јериидә даирәви мәркәзиндә атрофијал
лыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, мүаличәсиз галмыш
ајларла, илләрлә давам едә биләр. Гумма хорасыны
әламәтләри олмур, бә'зәи гуру јолла да сорулуб кедир
офијалы чапыг бурахыр.
мијјәтлә, мә'лумдур ки, гумма дәри өртүјүнүн вә сел
арын истәниләи наһијәсиндә баш верә биләр. Аичаг
к физики зәдәләнмәјә мә'руз галаи саһәләрдә даһ
кәлир. Сифилис гуммасыиыи әмәлә кәлмәсииә ә
галаи һиссә балдырларыи өн сәтһиләри, сииә, буд,
үз, әлләр, гасыг, чиисијјәт үзвүдүр. Дөврү әдәбијја
дур ки, гумма әи чох (38%) селикли гишаларда тәс
.
иаһијәсиндә әсасән бурунда - 24,2%, ашағы әтрафлар
ндырда - 20,9%, көвдә дә - 9,8%, јухары әтрафларда -
а - 0,6% олур.
ма демәк олар ки, кәскии субјектив әламәтләрлә мүш
р. Анчаг о јанагларда, синир шахәләри үзәриидә,
арда (көз, гулаг вә с.) баш вердикдә бир сыра ағырла
бәб олур.
маиын бир иечә клиник формасы мөвчуддур. Буила
гумма 7-8 см вә бундаи да чох дәри саһәсиии әһатә
ратдыр. Бә'зәи дәри өртүјүнүи мәһдуд бир иаһијәс
ләк-гуммалар бирләшиб бөјүк саһәни тута билир. П
ар бирләшәрәк балдырыи, белии хејли саһәсииә јајы
ы иәтичәсиидә бир сыра ејбәчәрлијә сәбәб ола билир.
ар ејбәчәрләшдирән гумма кими дә адлаиыр. Һазырд
әрләшдирән гумма чох надир тәсадүф олунур.
илисин үчүнчү дөврүидә чох иадир дә олса гумма-ии
тәсадүф олуиур. Мәркәзи елми-тәдгигат дәри-зәһ
кләри институтуида 8 белә хәстә һаггыида мә'лумат
хәстәләрдә иифилтрат түид гырмызы рәикдә, бәрк
ијалыдыр, зәдәләнмә очағыиыи бөјүклүјү 15x20 см, с
ә-көтүрдүр, хораја чевридмә һаллары да гејд олуиур.

и зондла басдыгда чөкәклик јараныр, бәрк басдыгда
ган чыхыр, диаскопија заманы “алма желеси” фено
олунур.
и вәрәми өзүндән сонра hамар, назик, бир гәдәр гыры
бурахыр. Сифилис габарчығындан фәргли олараг дәр
урахдығы чапыгларын үзәриндә јени вәрәм дүјүнлә
алар чыхыр. Дәри вәрәми заманы хәстәләрин дахили
ында вәрәм ашкар олунур.
әјы сызаглар (Acnae rosacea). Белә хәстәләрдә көзә ча
ләриндән бири телеанкиоектазија вә түк кисәчикләр
харлары кирәчәјинин кенишләнмәсидир. Папулалары
аларын кәскин илтиhаблы хассәси вә онларын ал гырм
тратла әhатә олунмасы сәчијјәвидир. Кедиши ајларла,
әрлә давам едир. Исти хөрәкдән спиртли ичкидән, ә
н дәјишмәсиндән кәскинләшир.
ыырларын варикоз хорасы (Ulcera varicosa cruris). Балды
рикоз хорасы адәтән балдырларын ашағы 1/3 наhијәс
ф олунур. Хоранын гыраглары киринтили-чыхынтыл
ә-көтүр, иринли некрозлашмыш hүчејрә галыглары
олур. Хора әтрафы дәри кәскин гызартылы илтиh
тратла әhатә олунур.
тәдә ашағы әтраф веналарын варикоз кенишләнмәс
ә едилир. Варикоз хоралар тәк-тәк олур, узун мүддәт д
ифилисин башга әламәтләри олмур. Беләликлә, ба
з хорасынын сифилис гуммасындан ајырмаг олур.

рилид-гумма, јахуд дәриалты гумма
hilis gymmosa, gymma subcutaneum)

риалты гумма адәтән дәриалты пиј тәбәгәсиндән, н
үјүндә дүјүндән башланыр. Сонра о тәдричән бөјүјүр
р гумма дүјүнүнүн үзәриндәки дәри hеч бир дәјишил
ә бирләшмир. Лакин вахт кечдикчә дәри алтында г
даhа да бөјүјүр вә үзәриндәки дәри илә бирләшир. Дә
ма дүјүнү бөјүдүкчә онун үзәриндәки дәри хејли габ
ыр. Сонралар түнд гырмызы рәнк алыр, назилир, јумш

врə сəпмиш габарчыглар бир-бири илə бирлəшир, тəд
б хораја чеврилир вə саґаларкəн сəчијјəви чапыг бур
чи груп габарчыглар там саґалмамыш онларын əтраф
и груп габарчыглар əмəлə кəлир, онлар да өз нəвбə
б, хораја чеврилир, чапыглашма илə гуртараркəн оил
ында үчүнчү груп габарчыглар јараныр, онлар да өз
өврүнү кечирнр. Белəликлə, арабир тəзə габарчыгл
кəлмəси ајларла, илləрлə давам едə биләр. Нəтичəдə
нүн бөјүк бир саһəсини əһатə едə билир вə өзүндən
өтүр сəтһи олан атрофијалы чапыг бурахыр.
вəрəм јејилмəсиндən сонра галмыш чапыглардан ф
, сүрүнən габарчыг сифилид чапыгларынын үзəринд
елементləри əмəлə кəлмир.

ләк габарчыг сифилид
philis tuberculosa en nappe)

надир тəсадүф олунан пиләк габарчыг сифилид дəри
бир чох наһијələриндə баш верə биләр. Анчаг о ə
рда вə ајагларын алтында мүшаһидə олунур. Оиларын
нин өлчүсү 7-15 см, сəрһəдləри кəскиндир, дəри сəтһ
дəр габарыр, консистенсијасы бəрк, сəтһи исə намар
арда вə ајагларын алтында псориазы хатырладыр, өзү
атрофијалы чапыг бурахыр.

ртдан габарчыг сифилид
philis tuberculosa nana)

нчү дүјүнчүк кими тəсвир олунан чыртдан габарчыг
х надир тəсадүф олунур. Чыртдан габарчыг сифилид
охуму бөјүклүјүндə дүјүнчүкдən башланыр. Онун р
ырмызы, сəрһəдləри кəскин олур, дəри сəтһиндən би
барыр, консистенсијасы бəрк олур. Чыртдан габарчы
хораја чеврилмəдən гуру јолла сорулур, јер
јалы чапыг бурахыр.

чыг сифилидин илкин дәри елементи дарыдан нох
нә гәдәр даирәви, әтраф дәри сәтһиндән бир гәдәр габ
ыгдыр. Онун сәрһәдләри кәскин, сәтһи һамар, конси
бир гәдәр бәрк олур, субјектив әламәтләри демәк ола
Рәнки түнд гырмызы, сонралар гонур-гырмызы олу
сифилидин бир хүсусијјәти дә вардыр ки, о әтрафа ј
абарчыг сифилид бә'зән гуру јолла сорулур, кичилир,
абыглы гартмагла өртүлүр. Сонунчу дүшдүкдән сон
атрофијалы чапыг галыр. Бә'зән дә габагчыг сифилид
хораја чеврилир, сағаларкән јериндә атрофијалы ч
ыр.
етмәк лазымдыр ки, өтән әсрин ахырларында габа
ид 57% хәстәләрдә тәсадүф олунурдуса, даһа сонралар
хејли азалмыш вә 1970-чи илләрдә 24,9%-ә енмишдир
габарчыг сифилид даһа да аз тәсадүф олуунр.
арчыг сифилидин бир нечә клиник формасы мә'лумду

плашмыш габарчыг сифилид
philis tuberculosa aggregata)

плашмыш габарчыг сифилид дәри өртүјүнүн истәнилә
ндә тәсадүф олуна биләр. Лакин о әтрафларын харичи
дә, үздә, башын түклү һиссәсиндә, ома, бел наһијәс
н дәрисиндә вә чинсијјәт үзвүндә даһа чох баш верир. I
ш габарчыг сифилид сәпкисинин көрүнүшү бир овуч
худ күнәбахан тохумунун дөшәмәјә төкүлмә
адыр. Анчаг сајы онларла олан бу группашмыш габа
дләр бә'зән бир наһијәдә топлашса да бә'зән дә о
иф фигурлары (ајпара, даирә, гөвс вә с.) хатырладыр
ак лазымдыр ки, габарчыглар бир дәфәјә дејил, бир-б
дынча әмәлә кәлир. Бу она көрә дә габарчыглар мүхт
аф мәрһәләсиндә олур вә бир-бири илә бирләшмир.
арчыгларын арасында һәмишә азачыг да олса сағлам
и галыр. Сағаларкән онларын јериндә өзүнәмәхсус сә
ыглар өмүрлүк галыр.

үнән габарчыг сифилид

ичә олунмагла јанашы бир сыра организми зәиф салан
ә вардыр. Онлардан алкоголизм, наркоманија, авита
ыра хроники инфексион хәстәликләр (вәрәм, малјари
ты, тифләр, руһи вә физики зәдәләр вә с.) бөјүк әһ
едир. Ону да демәк лазымдыр ки, сифилисин үчүнчү
хәстәләрин сајы кетдикчә азалыр. Әкәр белә хәстә
1941-45-чи илләрдә 37,2%-идисә, 1961-68-чи илләрдә
шдур.
н 30 ил мүддәтиндә АзҺТИ дәри вә зөһрәви хәстәл
расында бир нәфәр дә олса, үчүнчүлү сифилислә хәс
дә олунмамышдыр.
ринчи вә икинчи сифилидләрдән фәргли олараг сифи
ү дөврү дәрин инфилтратдан башланыр, хораја чевр
глашма илә гуртарыр; Үчүнчү сифилидләр мәһдуд бир
аш верир, дүјүнчүкләр групларла, гумма исә тәк-тәк тә
р.
үнчү сифилидләр чүз'и јолухучудур, јахуд һеч јолухучу
үнки онларда солғун трепанемләр аз олдуғундан чәт
р. Сифилисин үчүнчү дөврүндә субјектив әламәтләр
н онун тәзаһүрләри узун мүддәт давам едир, сероложи
ар 60-70% мүсбәт олур. Спесифик мүаличә нәтичәсинд
тез сағалыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, сифилисин
ндә дахили органларда, әсасән галхан аортада вә аор
ндә, һәрәкәт үзвләриндә вә мәркәзи синир системинд
спесифик зәдәләнмәләр тәсадүф олунур.
филисин үчүнчү дөврү ики јерә бөлүнүр:
Үчүнчү актив сифилис әсасән үчүнчү сифилис дүјүнчү
ма илә тәзаһүр едир.
Үчүнчү кизли сифилисин һеч бир харичи вә дахили к
тләри олмур, јалныз мүсбәт сероложи реаксијалар әса
оз гојулур.

ҮЧҮНЧҮ АКТИВ СИФИЛИС
(Syphilis tertiaria activa)

үнчү актив сифилис дәри сәтһиндә вә ја селикли гишә

дән һеч дә фәргләнмир.
лисдә селикли гишаларын пустулјоз сифилиди ади инф
башланыр вә тезликлә дәрин хораја чеврилир. Беләли
әлмиш хоранын гыраглары киринтили-чыхынтылы, д
түр ирин гарышыг һүчејрә чүрүнтүләри илә өртүлү ол
. Клиник шәклинә көрә селикли гишанын ади ири
дан фәргләнмир. Сифилис диагнозу хәстәлијин ба
әри вә сероложи реаксијалар әсасында дәгигләшдир
.
тмәк лазымдыр ки, сон вахтлар антибиотикләрин кен
дилмәси, хәстәләрин онларла өзбашына мүаличә олун
лисин икинчи дөврүнүн тәзаһүрләриндә бир сыра д
ләрә сәбәб олмушдур. Сифилис узун илләрдән б
ә'лум олан кедишиндә хејли дәјишикликләр баш верм
әлки вахтлардакындан фәргли олараг һазырда розео
ә, овучларда, ајагларын алтында даһа чох тәса
а башламышдыр. Бундан башга кәпәкләнән розеола
һидә едилир.
чили тәзә сифилисдә полиморф сәпкиләр 39,4-41,5%, а
лтында вә овучларда папулалар 12-38%, кондилома 2-
нит 60-80%, лејкодерма, алопесија һаллары вә с. олур.
чи ресидив сифилисдә исә груплашмыш мономорф сәп
-24,7%, полиморф сәпкиләр 75,3% олур. Полиадени
масы, бә'зән дә һеч олмамасы вә с. сифилисин диагн
сыра чәтинликләр төрәдир. Хүсусән бу чәтинлик ики
илислә ресидив сифилис арасындакы дөврдә баш вер
баһисәли һалларда хәстәјә хәстәнин хејринә, икинч
сифилис кими диагноз гојулмалыдыр.

СИФИЛИСИН ҮЧҮНЧҮ ДӨВРҮ
(Syphilis tertiaria)

лисин үчүнчү дөврү һеч мүаличә олунмајанларда јолух
ил сонра башланыр. Лакин мүасир дөврдә сифили
өврү јолухмадан чох сонракы вахтларда, 50-60 илдән с
мүшаһидә олунмушдур. Гејд етмәк лазымдыр ки, сифи

лликулјар анкина, һабелә дифтерија вә Плуат-Венсан
әскин башланыр, јүксәк температур верир. Хәстәнин
әти адәтән ағыр олур, удгунанда кәскин боғаз ағрысы
әстәлик боғазда кәскин илтиһаб шәраитиндә кедир.
филис дүјүнчүкләриндән фәргли олараг гырмызы јасты
чохбучаглы папулалары әсасән јанагларын селикли
да, дилин көкүндә вә јанларында, додагларда тә
р. Онлар демәк олар ки, јумшаг дамагда вә бадамчыг
. Шүбһәли һалларда дәри сәтһиндә сифилисин дикәр
рини ахтарыб тапмаг вә сероложи реаксијалар апарма
дир.

коплакија. Папирос чәкәнләрдә, ички дүшкүнләринд
јәтсиз протез дашыјанларда даими гычыгланма нәтич
из бошлуғунун селикли гишаларынын мүәјјән бир нah
лашыр. Орада бујнуз тәбәғәси дә әмәлә кәлә биләр. Л
ән чох јашлыларда тәсадүф олунур вә узун мүддәт
О, ағыз бошлуғунун селикли гишаларынын истәнилән
әлә кәлә биләр, лакин ән чох дишләрин өртүлән хәтт
ерир. Лејкоплакија-кәскин илтиһабсыз селикли гишан
шараг ағармасындан башланыр, әтраф селикли гиша
ндән бир гәдәр габарыр, ағры вермир.
тоз стоматит кәскин башланан вә ағрылы кедән хәс
О, ағыз бошлуғунун селикли гишаларынын истәнилән
баш верә биләр. О, мәрчи бәјүклүјүндә даирәви,
өв еррозијадан башланыр. Еррозијанын әтрафы гыр
ә илә әһатә олунур, консистенсијасы јумшаг олур, шид
верир.
ыз бошлуғунун селикли гишаларында мүшаһидә олу
ифилидләри, дикәр охшар хәстәликләрдән диферен
мәгсәдилә адәтән, хәстәдән әтрафлы анамнез топ
исин селикли гишаларда вә дәри сәтһиндә башга әлам
ахтармаг, тапылмыш шүбһәли елементләрдә солғун
рин олуб-олмадығыны јохламаг вә сероложи реакс
аг лазымдыр.

ликли гишаларын пустулјоз сифилиди

ышығы чәтинләшир, сәси бата да биләр. Белә чәтин
хәстәләрин селикли гишаларында вә дәри сәthi
син башга әламәтләрини ахтармағын, полиадени
зинин вә сероложи реаксијаларын көстәричиләри б
әт кәсб едир.

кли гишаларын дүјүнчүк сифилиди
ilis papulosa mycosae)

кли гишаларда дүјүнчүк сифилид әсасән икинчили р
илисдә мүшаhидә олунур. Дүјүнчүкләрин - папулала
мәрчидән хырда нохуд бәјүклүјүнә гәдәрдир.
рын сәрhәдләри кәскин, сәthи hамардыр, әтраф сели
рын сәthиндән бир гәдәр габарыр, консистенсијасы б
ки түнд гырмызыдыр, адәтән көјә чалыр, кәскин илти
ләр олмур, ағры вермир. Белә папулаларын сәthи д
ә вә гычыгланма нәтичәсиндә бир гәдәр ағарыр, га

ла — сифилидләр ағыз бошлуғу селикли гишалары
ән тәрәфиндә баш верә биләр.
лалы сифилитик анкина (Angina syphilitica papulosa)
әрк дамагда, бадамчыгларда, бадамчыгларын гөвслә
ын арха вә јан тәрәфләриндә, додагларын вә јанагла
гишаларында ола биләр.
н даима гычыгланма нәтичәсиндә папулалар бәјүјүр,
ә бирләшир вә бәјүк пиләк әмәлә кәтирир (Syphilis p
ucosae en nappe). Даими сүртүнмә вә гычыгла
ндә селикли гишаларын сифилитик папулалары ашы
jaja чеврилир (Syphilis papulosa erosiva mucosae). Сели
да папулалар хораја да чеврилә биләр. (Syphilis papu
s mucosae), узунмүддәтли гычыгланма нәтичәсинд
ишаларда сифилис хоралары векетасија верир (Syp
mucosae vegetans). Гејд етмәк лазымдыр ки, ағыз бош
ликли гишаларында тәсадүф олунан дүјүнчүк сифил
'зән сағалса да, тез-тез ресидив верир. Онла
ндә күлли мигдарда солғун трепанемләр олдуғундан j

ыз бошлуғунун селикли гишалары (додагларын гыр
эси, ағыз-додаг күнчләри, јумшаг вә бәрк дамаг, јанагл
и гишалары, удлаг, гыртлаг, нәфәс борусу), һабелә ч
ләринин (хүсусән гадынларда) селикли гишалары хүс
видир вә јолухучудур. Белә ки, ағыз бошлуғунун сел
арындакы даим хырда зәдәләнмәләр, гәбул олунан
ләринин хүсусијјәтиндән асылы олараг гычыгланма,
ин сүртүнмә нәтичәсиндә һипертрофијасы онлары да
у едир. Бә'зән ағыз бошлуғунун сифилидләри хәстә
әламәтләри олур. Одур ки, һәр бир хәстәнин ағыз бо
селикли гишаларыны диггәтлә нәзәрдән кечирмәк ла
Ағыз бошлуғунун вә чинсијјәт үзвләринин сел
арында әсасән ләкә (розеола), дүјүнчүк (папула) - сүрт
синдә тезликлә ашынмаја (еррозија) чеврилир вә чох
хораја чеврилән иринлик сифилидләр мүшаһидә олун
икли гишаларда икинчи сифилисин кәстәрилән тәзаһ
сүрүр, сүртүнмә вә гычыгланма нәтичәсиндә ашынма
чеврилирләр, онларын ифразатында күлли мигдарда
панемләр олдуғундан башгасы үчүн чох јолухучудур
кәскин хәрәкләр, спиртли ичкиләр бу сифилидл
улуғуну даһа да артырыр.

кли гишаларын ләкә сифилиди (Syphilis maculosa muco

ифилид-розеола ән чох бадамчыгларда, јумшаг дам
өвсләриндә, дилин арха наһијәсиндә, додагларын сел
рында вә башга јерләрдә тәсадүф олунур. Чәһрајы рә
гишаларын сәтһиндә ләкә сифилидләр - розеолала
гырмызы рәнкдә, мәрчи бөјүклүјүндә ләкәләрин ә
индән башланыр. Онларын сәрһәдләри бә'зән кә
ә'зән дә бир-бири илә бирләшиб бөјүк саһәли ери
сәтирир. Сәтһи намардыр, габармыр. Јумшаг дамаг, ба
наһијәсиндәки белә бирләшмиш розеолалар сифил
атоз анкина (Angina erythematosa syphilitica) әмәлә к
'зән сифилис анкинасы олан хәстәләрин ағыз бошлуғ
гишаларында ејни заманда икинчи сифилидин башга
и дә (розеола, папула вә с.) мүшаһидә олунур. Сифил
заманы спесифик полиаденит сәчијјәвидир.
халда ади катарал анкинаны сифилитик анкинадан д
ја етмәк лазымдыр. Сифилитик анкинада јумшаг дам

фуз дазлыг әсасән башын кичкаһ наһијәсиндән башла
кечмәдән башын дикәр саһәләринә јајылыр. Диффуз
да башга инфексион хәстәликләрдә олдуғу кими тү
ејрәлир. Түкү төкүлмүш јерләрдә дәри дә һеч бир дәји
убјектив әламәтләр олмур. Сифилисин диффуз дазл
зуну гојмаг үчүн хәстәләрдә сифилисин башга әламәтл
тапмаг лазымдыр. Сероложи реаксијалар диагнозу д
рир.
ышыг сифилис дазлығында хырда очаглы вә диффуз да
манда тәсадүф едир.
сифик мүаличә башланандан 10-15 күн сонра түкләри
и дајаныр, бир нечә аја дазлыг наһијәләриндә түкл
адан бәрпа олунур.
илис дазлығыны бир нечә охшар дерматозларын (даи
, себореја дазлығы, сәтһи трихофатија дазлығы вә с.)
заһүрләриндән диференсасија етмәк лазымдыр. Даи
да түкләри төкүлмүш очагларын сајы аз (1-3), даирәви
Сифилис дазлығындан фәргли олараг даирәви алопес
тамамилә төкүлүр, бу наһијәдә түкдән азад һамар
субјектив әламәтләри олмур. Себореја дазлығы себоре
әрдә мүшаһидә олунур. Себорејада түкләр тәпә вә
синдән төкүлүр. Бу хәстәләрдә түкләр вә үзүн дәриси ј
ир сыра типик елементләр комедонлар, сызаглар мүша
, пиј вәзиләри ахарларынын вә түк кисәчикләринин
нишләнмиш олур.
һи трихофитија заманы зәдәләнмә очаглары ән чох тә
наһијәсиндә тәсадүф олунур. Зәдәләнмә очагларында
сәтһи кәпәкләрлә өртүлү инфилтрат, ағры, гашынм
ә едилир. Түкләр дибиндән төкүлүр, онларын көкү
әр кими көрүнүр. Зәдәләнмә очаглары хырда вә чох
түклү һиссәсиндә сәтһи трихофитија әсасән мәктәбә
ик мәктәб јашлы ушагларда тәсадүф олунур. Белә
исә дүзкүн диагноз гојмаг үчүн хәстәлијин башга сәчи
ләрини ахтарыб тапмаг мәгсәдәујғундур. Сифилис д
сифилис лејкодермасынын чох вахт јанашы тәсадүф
үсүсилә сәчијәвидир. Бунa бахмајараг ахырынчы нәти

cahədə сероложи реаксијалар һәлледичи рол ојнајыр.

филис дазлығы (Alopecia syhilitica)

филис хәстәлијинин кедишиндә бә'зән башын түклү h
вә башга наһијәләрдә (гаш, кирпик, голтугалты чух
с.) түкләрин төкүлмәси - сифилис дазлығы тәсадүф ол
лис дазлығынын етиопатокенези индијә гәдәр дәгиг
мишдир. Бир груп алимләрин (С.Т.Павлов, К.Р.Аств
мә'луматына көрә сифилис дазлығы наһијәсинд
кулларында спесифик инфилтрат вә орада солғун треп
пылмышдыр. Һабелә күман олунур ки, мәркәзи син
рин системләринин спесифик интоксикасијасы нәтичә
рин гидаланмасы позулур, бу сәбәбдән дә түкләр тө
рин төкүлмәси ән чох икинчи ресидив сифилис зама
и икинчи тәзә сифилисдә баш верир.

Түкләри төкүлмүш дазлыг
ларында һеч бир дәјишиклі
вермир, кәпәкләнмир, субјекти
мәтләр олмур.

Сифилис дазлығы үч клини
килдә тәзаһүр едир: 1. Хырда о
дазлыг (Alopecia syphilitica are
2. Диффуз дазлыг (Alopecia syp
diffusa); 3. Гарышыг дазлыг (Al
syphilitica mixta).

Хырда очаглы дазлыг (алоп
ән чох башын әнсә вә кичкаһ
јәсиндә тәсадүф олунур. Анча
шын түклү һиссәсинин
саһәләриндә, һабелә дәри өрт
дикәр түклү наһијәләриндә дә
һидә олуна биләр. Бу вахт б
көстәрилән түклү һиссәлә
диаметри 5-10 мм олан түксүз
лар көзә чарпыр. Түксүз очагл

сифилис дазлығы

ләриндә дәјишиклик баш верир.

илитик ағ дәри (Leucoderma)

опатија (Leicopathia), пигментли сифилид кими да мә
филитик ағ дәри һаггында илк дәфә 1854-чү илдә (На
алар (Neisser) јазмышдыр. Әсасән икинчи ресидив сиф
мәти кими јолухмадан 5-7 ај сонра тәсадүф олунур. Си
ғ дәри гадынларда кишиләрә нисбәтән даһа чох
Сифилитик ағ дәри - лејкодерма ән чох бојун әтрафы
дә олундуғундан о "илаһи мунчуғу"да адланыр. Ан
тик лејкодерма голтугалты чухурларын өн тәрәфиндә,
наһијәсиндә, көкс гәфәсинин өн вә арха тәрәфләри
ә бел наһијәсиндә вә әтрафларда тәсадүф олунур. Һаб
ал лејкодерма гејдә алынмышдыр. Лејкодермалы хә
кинчи ресидив сифилисин башга әламәтләрини дә (си
ығы, кениш кондилома вә с.) ахтармаг лазымдыр. Белә
ксәр һалда икинчи ресидив сифилисин клиник тәзаһүрл
и вахтда мүшаһидә олунур.
ри - лејкодерма һиперпигментли дәри сәтһиндә пигме
ләкә кими тәзаһүр едир. Лејкодерма 2-3 мм-дән 10
үнә гәдәр даирәви вә ја узунсов олур. Онлар бир-бир
тһи һамар олур, кәпәкләнмир, субјектив әламәтләри
-бири илә демәк олар ки, бирләшмир, чәпинә дүш
јахшы көрүнүрләр.
дерма адәтән бир нечә ајдан, бир нечә илә гәдәр да
н заманлар мүәјјән едилмишдир ки, сифилитик лејкод
илис дазлығы заманы хәстәләрдә онурға бејин мајеси
да дәјишик баш вердијиндән лејкодерма баш бејин па
нын тәзаһүрү һесаб едилир. Она көрә дә дәридә лејкод
ијәсиндә бир сыра мүрәккәб патоһистоло
иоложи просесләр мүшаһидә олунур ки, бу да өзүнү леј
ми бүрузә верир.
дерма ајры-ајры ағ ләкәләр кими бири-бири илә бирлә
р әмәлә кәтирир, бә'зән дә мәрмәр дәријә охшајыр.
тмәк лазымдыр ки, бә'зән икинчили јаланчы лејкодер

инфексија әлавә олундуғундан зәдәләнмә очағы даһ
шыр, кәскинләшир, ағры верир вә ади ектиманы хатыр
лә һалларда дәри өртүјүндә вә селикли гишаларда сиф
шга тәзаһүрләрини ахтармаг, СТИР вә ИФР апа
әтдир.

илис рупијасы (Rupia Syphilitica). Сифилис рупијасы д
, сифилис ектимасынын даһа дәрин нөвүдүр. Сифили
чох надир тәсадүф олунан иринли сифилиддир. О, ик
сифилисдә, јолухмадан 2-3 ил сонра тәсадүф олунур.
тән көвдә вә әтрафларын харичи сәтһиләриндә мүша
Рупијада иринли илтиһаб просеси һәм дәринә, һ
ара јајылыр: 3-5 см диаметриндә, 1-2 см јухары габар
көрә дә рупија тезликлә бир нечә гатдан ибарәт га
онралар түнд гонур, ганлы гартмагла өртүлүр. Гартма
а ағрылы хора әмәлә кәлир. Хоранын гыраглары ки
ыхынтылы, диби кәлә-көтүр олур. Гартмағын үзәри
да, онун алтындан аз да олса ирин ифраз олунур. Х
ігда онун јеріндә пигментли атрофијалы чапыг галыр.
рупијасында да сифилис ектимасында олдуғу кими со
мләр чох дәріндә олур. Онлары тапмаг мүәјјән чәтин
лагәдардыр. Одур ки, ахырынчы ики иринликли сифи
үнчүлү сифилисә дә аид едирләр.
илис рупијасыны ади иринли рупијадан вә пуллу дәм
ындан диференсасија етмәк лазымдыр. Пуллу дәмрон
да гуру, иринсиз гат-гат габыглар әмәлә кәлир. Рупиј
ігда онун алтындан суланан папула ашкар олунур. Ири
иринли илтиһаблы, кәскин кедир.

лик сифилидин һистопатолокијасы

лик сифилид заманы епидермисдә, дерманын бүтүн т
дә, коллокен лифләрдә сулу шишкинлик мүшаһидә
астик лифләр парчаланыр. Инфилтрат хырда абсес
әтирән полинуклеар һүҹејрәләрдән тәшкил олунур. Д
дамарлары зәдәләнмә наһијәсиндә кенишләнир, дива
ынлашыр. Сызагвары сифилиддә абсесләр пиј

-сары гартмагла, дана сонралар түнд гонур рәнкдә гар
түлүр. Сағаларкән јеріндә мүвәггәти пигментли
ыр.

ләјәбәнзәр сифилид (Varicella syphilitica). Икинчили тә
дәврүндә хәстәләрдә әламәтләр икинчили сәпкиләрл
папула) јанашы, чичәјәбәнзәр сифилидләр дә әмәлә к
ләјәбәнзәр сифилид дә адәтән мәрчи бәјүклүјүндә, ја
зи иринликләр әмәлә кәлир, онларын даирәси түнд гы
нкдә инфилтратла әһатә олунур. Белә иринлик
зиндә бә'зән чәкәклик әмәлә кәлир. Она көрә дә ади
филид чичәк сәпкиләрини хатырладыр. Бир мүддәтдә
нлик гурујур, сәтһиндә гартмаг әмәлә кәлир.
тмаг дүшдүкдән сонра онун јеріндә пигментли чап
елә иринлик сифилидләрин сајы чох олмур.
ләјәбәнзәр сифилидләр клиник шәклинә көрә чичәк с
ә чох охшајыр. Анчаг чичәјәнбәрзәр сифилиддән ф
чичәк хәстәлији кәскин башлајыр. Јүксәк темпера
кедир, сәпкиләр адәтән чох вә симметрик олур. Онл
стенсијасы јумшагдыр. Хәстәләрдә сифилисин башга
ри олмур, сероложи реаксијалар мәнфидир.

филис ектимасы (Ecthyma siphilitica). Сифилис екти
ик сифилидләрин ән ағырларындандыр.
әксәр һалда икинчи ресидив сифилисдә вә сифилисә
6-8 ај сонра тәсадүф олунур. Сифилис ектимасы
лығы позулмуш наркоманларда, ички дүшкүнләринд
ида олунур.
әләнмә очағы дәри өртүјүнүн бүтүн наһијәләриндә
иләр. Анчаг о, ән чох балдырларын өн сәтһиндә, б
наһијәсиндә вә үздә тәсадүф олунур. Сифилис ектим
никдән 5 гәпиклик сиккә бәјүклүјүнә гәдәр даирәви
икдән башланыр. Зәдәләнмә очагларынын кәнарлар
әскин олур. Консистенсијасы бәркдир, сәтһи түнд
ә иринли гартмагла өртүлүр. Сифилис ектимасында
ыг әламәтләри (баш ағрысы, гыздырма, үмуми зәи
влуг, әзәләләрдә вә сүмүкләрдә ағрылар вә с.) мүш
р. Ектималар бә'зән дәрин, бә'зән исә нисбәтән даја

загвары сифилид дүјүнчүк некротик дәри вәрәминдә
әгсәдилә зәдәләнмә очагларынын әмәлә кәлдији дәри
инә нәзәр салаг. Белә ки, сызагвары сифилиддән ф
г дүјүнчүк-некротик дәри вәрәми јухары вә ашағы әтр
аричи сәthләриндә, ома наhијәсиндә әмәлә кәлир.
стәлик хроникидир, узун мүддәт давам едир. Дүјүнчү
дәри вәрәми үчүн үчәр симптом (тәзә дүјүнчүк, он
злашмасы вә некроз јеринин чапыглашмасы) сәчијјә
н башга дүјүнчүклү некротик дәри вәрәми дахили ор
әрәми илә әлагәдардыр. Белә hалларда туберкулин р
иагнозун дәгигләшдирилмәсиндә көмәк едир.
д вә бром сызаглары сызагвары сифилиди чох хатырл
бром сызаглары бу дәрманлары гәбул едәнләрдә тә
р. Јод, бром сызаглары түнд гырмызы рәнкдә, јумша
исијалы дүјүнчүкләрдир. Һәмин дәрманларын гәбулу
лдыгда тезликлә сорулуб кедир. Диагноз анам
адә едилмәклә дәгигләшдирилир.
петиго сифилид (Impetigo syphilitica). Импетиго сифили
нд гырмызы рәнкдә дүјүнчүкдән башласа да, тезликлә
р, пустулаја чеврилир. Иринлик көврәк гартмагла өр
дләри кәскин, консистенсијасы бәрк олур. Импетиго
даим иринләшмә кетдијиндән зәдәләнмә очағы би
инли гартмагла өртүләрәк дәри сәthиндән хејли габа
а јајылыр.
петиго сифилид адәтән мәрчивары папулаларла ејни
үф олунур.
р чох алимләрин фикринчә импетиго сифилидләрин
ә очагларында - векетасијада баш верә биләр. Белә сиф
оруға охшадығындан онлар фромбезија сифилид дә (S
aesiformis) адландырылыр.
петиго сифилид дәри өртүјүнүн бүтүн саhәләриндә тә
биләр. Лакин о ән чох үздә, бығ, саггал наhијәсиндә, б
hиссәсиндә вә гасыгда мүшаhидә олунур. Импетиго
үаличә олунмадыгда бир нечә ај давам едир. Икинчил
нисдә импетиго сифилидләр розеолаларла ејни вахтда
олунур. Сағаларкән јеріндә пигментли ләкәләр бу

ифилид хәстәлијин икинчи дөврүндә мүшаһидә олуну
әтһи (сызагвары импетиго, чичәјәбәнзәр вә дәрин, с
масы, сифилис рупијасы) иринли илтиһаблы дәри елем
ими наркоманларда, ички дүшкүнләриндә, вәрә
рдә вә һәр һансы хроник хәстәликләр нәтичәсиндә
ы позулмуш, иммун-биоложи мүгавимәти зәифлә
да тәсадүф олунур. Иринлик сифилид бир сыра алим
луматына көрә хәстәләрин 2-10%-да мүшаһидә олу
он мә'луматлара көрә һазырда иринлик сифилидин фа
алмышдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, иринлик сифили
р үмуми насазлыг әламәтләриндән (баш ағрысы, әзә
ә сүмүкләрдә ағрыларын олмасы, јорғунлуг, гыздырм
јәт едирләр.
лисин икинчи дөврүндә тәсадүф олунан иринлик си
ашағыдакылардыр:
гвары сифилид (Acnae syphilitica). Әсасән тәзә сифили
дөврүндә пиј вәзиләринин вә түк кисәчикләринин ки
тәсадүф олунан вә кәнчлик сызанагларыны хатырла
дәри елементләри сызагвары сифилид кими мә'лум
дәтән үздә, алын наһијәсиндә, башын түклү һиссәсин
көкс гәфәсинин өн вә арха тәрәфләриндә мүшаһидә о

гвары сифилид пиј вәзиләринин вә түк кисәчикләри
ндә дары бәјүклүјүндә сиври иринликдән башланыр,
әјүјүр, дәри сәтһиндән бир гәдәр габарыр. Онун әс
нишләнир, консистенсијасы бәркијир, сәрһәдләри д
алыр. Сызағын ичәрисиндәки ирин тезликлә гурујуб
рәнкдә көврәк гартмаға чеврилир. Һәмин сызағын ә
ајы рәнкдә инфилтратла әһатә олунур. Беләликлә, әм
сызагвары иринлијин гартмағы дүшдүкдән сонра о
нөгтәвары чапыг галыр.
исәли диагноз мәгсәдилә сызагвары сифилиди бир н
ерматозлардан ајырмаг лазымдыр. Кәнчлик сызагла
ы сифилиддән фәргли олараг хроники кедишә маликд
а, илләрлә узаныр, кәнчләрин вә јенијетмәләрин чи
лик дөврүндә тәсадүф олунур. Сызагларын әтрафы г

ларын габығы назик олур, чох кечмәдән дешилир вә je
а бурахыр. Николски симптому мүсбәт олур. Судур.
ә галмыш ерозијалар адәтән кеч сағалыр, тәдричән бе
ерозијаларла бирләшиб дәри сәthинин хејли сahәси
әстәләрин үмуми вәзијјәти ағыр олур. Бә'зи hаллард
пүкүшләрдән (гасыг пүкүшләри, голтугалты чуху
ларда сүд вәзиләринин алтында вә с.) башланыр.
ијјәт үзвләри сahәсиндә баш вермиш hәр hансы
а сифилисә јохланмалыдыр. Әмәлә кәлмиш ерозијал
олитик hүчејрәләр вә солғун трепанемләр ахтармагла
реаксијалар апармагла диагнозу дәгигләшдирмәк ола
асил дүјүнләри (Varices haemorchoidales). Анус наhијә
амарларынын кенишләнмәси нәтичәсиндә әмәлә кә
рисиндә веноз ган олан бошлуглу елементләрдир.
бир нечә дәнә ола биләр. Анус бүздүмүнүн hәм
ндә, hәм дә харичиндә мүшahидә олунур. Бабасил дүј
ылы олур, дефекасија заманы ағры артыр, бә'зән ган
Белә hаллар анусәтрафы кениш кондиломада олмур.
лома ағрымыр вә ганахма вермир.
гнозу дәгигләшдирмәк мәгсәдилә зәдәләнмә очагла
лғун трепанемләр ахтармаг вә сероложи реаксијалар
әсләhәтдир. Сифилисин енли кондилома дөвр
ман реаксијасы демәк олар ки, 99-100% мүсбәт олур.
ри кондилома (Condulomata acuminata). Сиври конди
јағчыглар үстә әмәлә кәлән вә ајры-ајры дүјүнчүклә
елементләрдир. Илк бахышда онлар гырмызы моруғ
руз пипијини хатырладыр. Сиври кондиломанын сәth
зы рәнкдә, ајры-ајры пајчыглардан ибарәтдир. Хәст
удур. Сиври кондилома әмәлә кәлмәсинә сәбәб ур
үсдан вә доғуш јолундан узун мүддәт харич олан ифраз
andырылмасыдыр. Сиври кондилома кишиләрдә пүлү
н дахили сәthиндә, харичи даирәсиндә, пенисин баш
арда исә бөјүк вә кичик чинсијјәт додагларында, клито
олунун кирәчәјиндә мүшahидә олунур. Бә'зән сиври
сүртүнмә нәтичәсиндә еррозијалашыр, ағрыјыр. Јуха
лән сиври кондилома әламәтләри сифилисин енли ко

дирилир.

ду дәмров (Psoriasis Vulgaris). Дамчывары псориазын г
даирәви, узунсов, сәрһәдләри кәскин, сәтһи боз рән
ә өртүлү олур. Хәстәлијин кәскинләшмә дөврүндә псо
әри гырмызы рәнкли инфилтратла әһатә олунур. Сәт
з рәнкли кәпәкләри (мум феномени) кибрит чөпүнүн б
шыдыгда дүјүнчүјүн үст пәрдәси асанлыгла гопур,
јүнкүл суланан ерозија галыр. Һәмин еррозијанын сәт
чөпүнүн башы илә бир гәдәр дә гашыдыгда орадан нє
н сызыр. Беләликлә, мум феномени, үст пәрдәнин асан
масы вә онун јериндән нөгтәвари гансызма, јә'ни
м псориаз үчүн сәчијјәвидир.

чивары сифилидләрдән фәргли олараг псориаз дүјүн
дричән бөјүјүр, бир-бири илә бирләшир вә дәри өртүј
аһәсини тута билир. Псориаз сәпкиләри дәри өртүј
аһәләриндә баш верә биләр, анчаг онлар әтрафлары
тһиләриндә (дирсәкләрдә, дизләрдә), башын түклү hі
аһа чох мүшаһидә олунур.

риаз сәпкиләри әл вә ајаг дырнагларыны, овучлары, ај
ини, ојнаглары белә зәдәләјир. Псориаз узун сүрән х
(еритродермија) јајыла биләр. Јухарыда көстәр
ләр мәрчивары сифилидләрдә мүшаһидә олунмур. Шү
арда диагноз сероложи реаксијалар васитәсилә дәгиг
р.

ны сифилис дүјүнчүкләри (Pseudolues papulosa Lipscl
сифилис дүјүнчүкләри әсасән гадынларын бөјүк чинс
арынын сәрбәст кәнарында, надир һалларда арал
рафында, гасыг наһијәсиндә әмәлә кәлир.

чи бөјүклүкдә, даирәви дәри сәтһиндән бир гәдәр габ
кләрин консистенсијасы бәрк, сәтһи гуру олур, пар
сәр һалларда ерозија вермир. Јабаны сифилис дүјүнчү
лк дәфә 1921-чи илдә (Pseudolues papulosa genitalis)
uz) јазмышдыр. Алимләр јабаны сифилис дүјүнчүклә
о-стрептодермија һесаб едирләр.

ны сифилис дүјүнчүкләринин мүгајисәли диагнозунд
ı олмаг тәләб олунур. Белә хәстәләрин зәдәләнмә оч

ар сифилидин инфилтраты түк кисәчикләри әтрафынд
. Кениш кондиломада акантоз, папилломотоз, бир
инлик мүшаһидә олунур. Зәдәләнмә очағында колла
к лифләр парчаланыр, аркирофил лифләр исә хејли г
, синир һүчејрәләриндә дистрофик дәјишикликләр б

јүнчүк сифилидләрин мүгајисәви диагнозу

филисин икинчи дөврүнүн дәри елементләри чох зәнк
ар бир сыра дерматозларын харичи тәзаһүрләрини х
. Одур ки, һәр груп сифилидләрин өзләринә ујғун дер
мүгајисәви диагноз апарылмасы даһа мәгсәдәујғунду
рчиварыы папула-сифилиди ашағыдакы хәстәликләрл
ви диагноз апармаг лазымдыр.
рмызы, јасты дәмров (Jichen ruber planus). Мә'лумду
изы јасты дәмровун дүјүнчүкләри чохбучаглы олур, б
әри сәтһиндән габарыр. Мәркәзи һиссәсиндә чөкәкл
дә олунур, дүјүнчүкләрин рәнки көјүмтүл бадымчан рә
ладыр. Чәпинә дүшән ишыг алтында бахдыгда сәтһи п
Мәркәзи чөкәкликдә Уикхем торуну көрмәк олар. Гы
ты дәмров әксәр һалда гашыныр. Хәстәлијин дүјүнчү
әртүјүнүн бүтүн саһәләриндә вә селикли гишаларда
биләр, анчаг онларын ән сәчијјәви сәпки јерләри ба
и сәтһи, әлләр, балдырлар, кишиләрдә пенисин башы
ујғунун селикли гишалары, гадынларда кинеталијадыр
рмызы јасты дәмровлу һәр бир хәстәдә, сағлам дәри
ын һәр һансы зәдәләнмә јеріндә хәстәлијин мүнасиб
әмәлә кәлә биләр ки, бу да изоморф реаксија (К
ому) кими мә'лумдур. Јухарыда көстәрилән әламәтл
лар ки, мәрчиварыы сифилиддә олмур.
мчывары парапсориаз (Parapsoriasis guttata). Бу хәстә
үк папулалар адәтән мәрчи бәјүклүјүндә, бир гәдәр
даирәви елементләрдир. Мәрчиварыы сифилидләрдән
раг дамчывары парапсориазда елементләр дәри сәтһ
гәдәр габармыр, инфилтраты чох аздыр, сәрһәдләри к

си илә өртүләрәк дәри сәтһиндән хејли габарыр, тик
у хатырладыр.
иар папулалар ән чох зәиф дүшмүш, үзүлмүш хәстәл
ф олунур.

кәвари дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa numularis).

гәпиклик сиккә бөјүклүјүндә, хејли инфилтратлы даи
лардыр. Сиккәвари папулаларын сајы адәтән чох ол
тәк-тәк, јахуд груплашмыш һалда сәпир. Папулал
ләри кәскин, сәтһи кәлә-көтүр, түнд гырмызы, мис рә
ырладыр, бә'зән башга сифилидләрлә (розеола, па
вә с.) ејни вахтда мүшаһидә олунур. Сиккәвари сифи
сән икинчили ресидив сифилисин морфоложи әламәти
кәвари сифилид бә'зән Кокард сифилид дә (Syphilis pa
ocarde) адланыр. Онларын әтрафында даирәви дүзүл
папулалар олдуғундан онлары кокарда охшадырлар.
бијјатда коримбиформ (Syphilis papulosa Corymbifor
омбавари (Bomben Syphilis) сифилидләр дә тәсвир олу
умуљјар папуљјоз сифилидин әтрафында хејли мигд
ыз сәпәләнмиш хырда папулалар, партламыш бомба
сәпәләнмиш хырда гәлпәләринин јерини хатырла
и, белә папулалар бомбавари сифилидләр кими тә

квари дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa en nappe). Ну
улалар пүкүшләрдә (гасыг, хаја-буд, аралыг, анус, сүд
нин алты вә с.) сүртүнмә нәтичәсиндә бөјүјүр, бири-б
ләшир, дәри сәтһинин хејли саһәсини тутур. Бөјүк
ими тәсвир олунур.
ынчы тәсвир олунан дүјүнчүк сифилидләр һазырда на
дә олунан бәд хассәли сифилисин әламәтләридир.

нчүк сифилидләрин һистопатолокијасы

нчүк сифилиддә патоһистоложи просес хүсуси дәри
н дамарлары шәбәкәсиндә мүшаһидә олунур. Бурада
рында ендо-мезо вә периваскулит әламәтләри баш ве
арларынын диварлары галынлашыр, бә'зән исә ган да

1-2 гәпиклик сиккә бәјүклүјүндә мүшаһидә олунур. Да
овал шәклиндә олан шанкрын сәрһәдләри кәскин,
амар олур, парылдајыр. Зәдәләнмиш бадамчығын ко
сы бир гәдәр бәрк олур, аз да олса удгунанда ағрыјыр.
азымдыр ки, әксәр һалларда бадамчығын шанкры тә
әфли олур ки, бу да диференсиал диагноз үчүн бәјүк
әсб едир. Чәнәалты вә бојун лимфа дүјүнләринин би
бәјүмәси дә шанкр-амигдалит үчүн сәчијјәвидир.
амигдалит адәтән икитәрәфли олур, ағыр кечир, л
ри һәр ики тәрәфдән бәјүјүр.
вәзиләринин бәрк шанкры хүсусилә сәчијјәвидир. Бу
вәзисиндә, бә'зән исә һәр ики сүд вәзиләриндә, тәк
анкр вә ја чох бәрк шанкрлар ола биләр. Сүд вәзиләри
анкрлары әксәр һалларда дөш киләсиндә, онун әтраф
дә вә надир һалларда башга наһијәләрдә тәсадүф о
Дөш киләсиндә вә онун әтраф наһијәсиндә бәрк ш
, овал еррозија вә хора шәклиндә, сүд вәзиләринин ба
әриндә исә даирәви, узунсов вә ајпара шәклиндә тәса
иләр. Бурада да бәрк шанкр өз сәчијјәви клиник әла
горујуб сахлајыр. Гыраглары һамар, диби бир гәдәр че
ы әт рәнкиндә, консистенсијасы нисбәтән бәрк, субје
ләри зәифдир.
шанкр көздә дә аз тәсадүф олунмур. Көзүн үст вә
рында, күнчләриндә, көз алмачығында, көз гапағы
кәнарында бәрк шанкр ән чох гырмызы әт рәнк
а кими тәсадүф олунур, консистенсијасы адәтән бәрк о
ла өртүлүр. Көзүн күнчләри шахәләнмиш будаг кими
Адәтән бәрк шанкр хүсусијјәтләрини өзүндә сахлајыр
нларда ушаглыг бојнунда бәрк шанкр әксәр һалда е
клиндә башлајыр. Онлар даирәви, овал, гырмызы әт
әрһәдләри кәскин, диби дајаз вә һамар олур. Дибинда
да шәффаф маје ифраз олунур. Бәрк еррозија әсасән у
нунун бир тәрәфиндә олур, бә'зән һәр тәрәфини ә
ох надир һалларда хораја чеврилир, векетасија ве
г бојнунда зәдәләнмә очаглары ағрысыз олур, әтраф
ләри бәјүмүр.

иисијјәт додашларыиын дәриси түид гырмызы, көј
әәрииә бармагла басдыгда чөкәклик әмәлә кәлмир, с
амәтләри олмур. Иидуратив шишкинлик узуи мүддәт,
исии икинчили дөврүиүн башлаиғычыиа гәдәр гала б
оз јалиыз сероложи реаксијалар васитәсилә дәгигләш

арыда көстәриләиләрдәи башга бәрк шаикр дәри өртү
саһәләриидә дә, хүсусәи гадыиларда көбәк наһијә
ф олуиа биләр. Дәри өртүјүиүи вә селикли гишалары
саһәсиидә тәсадүф олуиан даирәви, јахуд овал шәкл
оисистеисијалы, гырмызы әт рәикиидә, ағрысыз ерроз
әрк шаикра шүбһәли ола биләр. Бу саһәдә һәким әтр
мат јығмалыдыр. Аичаг гәти диагноз солғун трепанем
масы вә сероложи реаксијаларыи нәтичәси әсасында д
рилир.

к шанкрын һистопатолокијасы

к шаикрыи зәдәләимә иаһијәсиидәи һазырлаимыш
ожи кәсикләрин өјрәиилмәси көстәрир ки, бөјүк спе
икликләр гаи вә лимфа дамарлары иаһијәсиндә мүш
р. Бу дәјишикликләр еидо-артрит әламәтләриндән б
Іох кечмәдәи мезоартрит вә периартрит әламәтләри д
уиур. Адәтән гаи вә лимфа дамарлары наһијә
оситләрдәи, фибробластлардаи, плазматик, еидотели
к һүчејрәләрдәи ибарәт инфилтрат әмәлә кәлир. Бел
әлә кәлмиш иифилтрат иәтичәсиидә дамарлар дар
лар тамамилә тутулур. Һәмин јерләрдә ган вә лимфа д
и позулур.
стопатоложи кәсикләрин өјрәнилмәси бундан башга
, зәдәләимә очагларыида епидермис һүчејрәләри ара
инлик, спанкиоз, вакуол декеиерасија әмәлә кәлдиј
еррозија вә хора әмәлә кәлир. Зәдәләимә наһијәсинд
рда солғун трепаиемләр тапылыр.

к шанкрын ағырлашма һаллары

б бә'зән иринли гартмагла өртүлүр. Чох кечмодән
очағы бөјүјүр, хејли саһәни әһатә едир. Баланит (Ва
кәлир, ағрыјыр. Сүннәт олмајан шәхсләрдә пүлүјүн да
езликлә илтиһаб просесинә чәлб олунур. Нәтичәдә е
alanoposthitis erosiva) әмәлә кәлир. Пүлүјүн харичи дә
б нәтичәсиндә даралдығындан пүлүк кисәсиндә хејли
ир. Пүлүк кисәсиндә јығылмыш иринли ифразат дарал
дәлијиндән чәтин харич олдуғундан, пенис бүтүнлүкл
шир, ејбәчәрләшир, ағрыјыр, үмуми насазлыг әламәт
р. Буна мүнасиб пүлүк дәриси хејли шишир, гызарыр,
зы рәнк алыр, көјә чалыр. Белә һалларда пенисин баш
кисәсиндән демәк олар ки, чыхартмаг мүмкүн олму
ашма фимоз (Phymosis) адланыр. Мә'лум олдуғу кими
моз вәзијјәтиндә бәрк шанкра диагноз гојмаг хејли ч
әрәдир. Анчаг нисбәтән шишмиш пүлүк диагн
әшдирмәк олар. Әлбәттә ки, белә һалларда бәрк шан
зуну сероложи реаксијалар дәгигләшдирир.
ви һалларда пенисин илтиһаб нәтичәсиндә шишмиш
ән онун тач шырымы наһијәсиндә) даралмыш пүлүк
сыхылыр. Бунун нәтичәсиндә пенисин хәстәлик наһи
вә лимфа дөвраны позулур, парафимоз (Paraphy
кәлир. Гејд етмәк лазымдыр ки, парафимоз хошакәл
ашмадыр, тә'чили јардым тәләб едир.
ә ки, пенисин даралмыш пүлүк һалгасында боғулму
дә, ән дәһшәтли ағырлашма - гангрена баш верә б
ки, белә һалларда даралмыш пүлүк һалгасыны чәрт
ин боғулмуш һиссәсини азад етмәк мәгсәдәујғунду
матлара көрә бәрк шанкрын јухарыда көстәрилән ағы
ы хејли артараг 15-35%-ә чатмышдыр.
у да демәк лазымдыр ки, сүннәт олунан адамларда јух
рилән ағырлашмалар олмур. Белә ки, һәмин ағырлаш
лә әлагәдардыр, сүннәт олунанларда исә пүлүк јохду
р сыра ағыр хәстәликләрдән (диабет, вәрәм, хәрчәнк
үнлүјү, наркоманија вә с.) үзүлмүш адамларла гангрено
р баш верә биләр. Белә һалларда ади бәрк шанкрын үзә
боз, јахуд гара рәнкдә гартмаг әмәлә кәлир; бу г

нтүлүдәри тезликлә һәм әтрафлара, һәм дә дәринә јајы
чәдә хејли саһәдә дағынты верир. Бә'зән зәдәләнмә о
гла да өртүлмүр. Белә һалда хәстәлик гырмызы факеде
р.

реноз вә фекеденик шанкрлар бә'зән симбиоз олдуғу
хәстәликләрә (фузоспирилез вә с.) охшаса да бир не
сә јохланылмалыдыр.
нларда бәрк шанкрын ағырлашмасы вулвит вә вулв
ими мүшаһидә олунур.

шанкрын диференсиал диагнозу

шанкрын диференсиал (мүгајисәли, фәргли) диаг
үхтәлиф чәтинликләрлә әлагәдардыр. Анчаг сифи
да, дүзкүн диагноз гојулмасы вә хәстәнин дәрһал мүал
олунмасы бөјүк епидемиоложи әһәмијјәт кәсб едир. Б
диагноз гојаркән әлбәттә ки, онун типик клиник шәкл
т едән лимфаденитин хүсусијјәтләрини нәзәрә алма
венероложи анамнез топламаг мәсләһәт көрүлүр. Д
әгигләшдирилмәсиндә хәстәнин јашы, чинси, аилә вә
шәси, мәишәт давранышығы вә с. бөјүк әһәмијјәт к
бәттә ки, бәрк шанкрын диагнозу зәдәләнмә очағын
ш патоложи материалда солғун трепанемләрин тапыл
дәгигләшдирилир. Белә һалларда, јә'ни зәдәләнмә о
солғун трепанемләр тапылдығы сифилис диагн
шдирилдији һалда хәстәјә сероложи реаксијалар апар
әб олунур. Бунунла сифилисин клиник кедишинин бир
ронегатив, јахуд биринчили серопозетив мәрһәл
шдирилир ки, бу да хәстәнин дүзкүн мүаличәси вә хәс
огнозу үчүн бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Сон мүшаһидә
бәрк шанкр әмәлә кәлдикдән 3-9 һәфтәдән сонра мән
реаксијалар мүсбәт олур. Анчаг бу мүддәт мүасир мү
көрә артыб-азала биләр. Одур ки, биринчили серонег
лис диагнозу илә мүаличәјә башламыш хәстәјә һәфтә
сероложи реаксијалар апарылмалыдыр. Белә хәстә
ичә олундуғу мүддәтиндә бир дәфә дә олсун серо

атлары илә мүаличәсинин ејни вахта дүшмәси бәрк
ырда вә еррозија шәклиндә кетмәсинә шәраит јара
нмә очағындан алынмыш патоложи материалдан сс
емләрин тапылмасыны хејли чәтинләшдирир, серо
аларын көстәричиләринә мәнфи тә'сир көстәрир.
да СТИР вә ИФР апарылмасы мәсәләни мүсбәт һәлл
рыда көстәриләнләрә бахмајараг бәрк шанкры бир
дерматозлардан диференсә етмәк, мүгајисәли, фәргли
маг мәгсәдәујғундур.

онопостит (Balonoposthytis) чинсијјәт үзвүнүн башында
дахили сәthиндә әмәлә кәлмиш һәр һансы еррозија
шишкинлик, онларын тезликлә чохалмасы, иринләш
ифразатла өртүлмәси, јумшаг консистенсијасы еррози
р-бири илә бирләшмәси, әтраф лимфа дүјүнләринин
мәси вә с.-дир. Лазыми мүаличә нәтичәсиндә тезл
асы сифилисин олмамасына ишарәдир. Ону да гејд е
дыр ки, сүннәт олунмајанларда уретрадан харич олуна
ифразат (сүзәнәк, ади уретрит, трихоманиаз вә с.)
ндә јығылыб пенисин башында вә ја пүлүјүн дахили сә
иhаблы еросија верә биләр. Мүгајисәли диагноз за
нәзәрә алынмалы, ифразат мүвафиг етиоложи амил
ылмалыдыр. Белә һалларда зәдәләнмә очагларындан а
атоложи материал дәфәләрлә солғун трепанемләрә ј
лы, сероложи реаксијалар апарылмалыдыр. Бәрк шан
зу, зәдәләнмә наhијәсиндән солғун трепанемләрин т
ә сероложи реаксијаларын көстәричиләри әсасында д
рилир.

учуг (Herpes simplex, herpes progenitalis). Бә'зән учуг (с
ров) чинсијјәт үзвләри наhијәсиндә баш верир. О, и
бәрк шанкра чох охшајыр. Белә ки, хәстәләр һәким
кеч мүрачиәт едәндә зәдәләнмә очағы еррозија кими
әрк шанкрын еррозија формасыны хатырладыр.
стәлијин клиник шәклинә диггәтлә бахдыгда еррози
лары киринтили-чыхынтылы көрүнүр, консистенсијас
ур, бир гәдәр аґрыјыр, чох јандырыр. Хәстәнин анам
ә'лум олур ки, хәстәлик бир вә ја бир нечә груп

апармаг мәгсәдәујғундур.

дан ектима. Бә'зән чинсијјәт үзвләрнндә тәсадүф ол
анкры хатырладыр. Мүгајисәли днагноз мәгсәднлә аш
ры нәзәрә алмаг лазымдыр. Бәрк шанкрдан фәргли ол
ктнмасынын консистенсијасы јумшагдыр, әтраф лнмф
бөјүмүр; клнник шәклнндә готур үнсүрләрн мүша
гашыныр, органнзмнн башга наһијәләрнндә готур
н тапылыр, кечәләр гашынма артыр. Бә'зн шүбһәлн
әдәләнмә очагларындан солғун трепанемләр ахтарма
кн реакснјалар апармаг мәсләһәтднр.

әнк хорасы. Әсасән јашлы адамларда тәсадүф олунан
расынын гыраглары кнрнитилн-чыхынтылы, днби к
консистенсијасы чох бәрк олур. Дәрн сәтһнндән габа
гартмагла өртүлү олур, тез-тез ганахма вернр, ағры
нмфа дүјүнләри чох кеч бөјүјүр, консистенсијасы бәр
олур. Бә'зн шүбһәлн һалларда снфилнсә јохламаг ла

аг шанкр (Ulcus molle). 1951-чи нлдән өлкәмнздә ј
расында јумшаг шанкрын тәсадүфләрн гејдә алынмам
чаг харнчн өлкәләрдән кәләнләрдә мүшаһндә олуна
мшаг шанкр зөһрәвн хәстәлнкднр. Әсасән чннси ј
Хәстәлнк кншн вә гадынларда чннсијјәт үзвләрн наһ
р нечә зәдәләнмә очағындан кәскнн башланыр, тезлн
еврнлир. Бнр нечә ағрылы хоралардан нбарәт хәстә
кеднр. Хораларын гыраглары кнрнитили-чыхынтылы,
-көтүр, нрннлн нфразатла өртүлү олур, консистенсиј
ыр. Әтраф лнмфа дүјүнләри адәтән бөјүјүр, әтраф тоху
р-бнрн илә бнрләшир, ағрылы олур, хејлн шншнр, бә
, хораларын нфразатындан Дукреј стрептобатснлләрн

н јумшаг шанкр бәрк шанкрла (Ulcus mixta) јанашы (с
ола бнләр. Одур кн, јумшаг шанкрлы хәстәләрн
нфнлнсә јохламаг мәсләһәт көрүлүр.

хорасы (Ulcus tuberculosis cutis). Вәрәм хоралары адә
лнкләрнн (ағыз, бурун, анус, уретра) әтрафында тәса
Онлар ағчнјәрләрнндә, бағырсагларында, бөјрәкләрн

әли һалларда сифилисә јохламаг мәсләһәтдир.

ванын кәскин хорасы (Ulcus Vulvae acutum). Гызлар
гадынларда тәсадүф олунан бу хәстәлик кичик вә
јәт додагларында хејли мигдарда хорадан башланыр.
ох ағрылы олуб, гыраглары киринтили-чыхынтылы,
көтүрдүр. Онлар тезликлә һәм әтрафа, һәм дә дәри
б артыр, бир-бири илә бирләшир, шиддәтли ағрыјыр,
разатла өртүлүр. Әтраф лимфа дүјүнләри чох надир һа
үјүр. Хоралардан алынан патоложи материалдан хәстә
ичиләри додерлеин тапылыр.

фтерија хорасы (Ulcus diphtericum). Чинсијјәт үзвүндә
орасы чох надир һадисәдир. О адәтән ағыз вә бурун б
дифтеријасы олан адамларда тәсадүф олунур.
ларда дифтерија хорасынын гыраглары киринтили-ч
кәлә-көтүр, дибинә бәрк јапышан аг-бозумтул гарт
ү олур. Гартмағы гопардыгда ганахма баш верир. Хо
ында кәскин илтиһаб әламәтләри мүшаһидә едилир.
а дүјүнләри бөјүјүр, ағрылы олур. Дифтеријанын диа
ардан алынмыш патоложи материалын әкилмәси илә
ирилир. Бунунла бәрабәр солғун трепанемләрә дә јох
дыр. Мүгајисәли диагноз гојмаг мәгсәдилә сифилисә
реаксијалар да апармаг мәсләһәтдир.

ри лејшманиозу (Leischmaniosis cutis). Бу сәтирләрин м
ри лејшманиозунун кечмиш ендемик очағы олан Кәнт
ндә ишләјәркән 10448 хәстәдә 101 миндән
аниома мүшаһидә етмишдир. Онларын һеч биринда л
а (кишиләрдә вә гадынларда чинси органларда, гадын
әш кисәсиндә) мүшаһидә олунмамышдыр. ("Кожный"
оз, Азәрнәшр, 1965). Көрүнүр чинси органлар вә гадын
киләси даима өртүлү олур. Дәрн лејшманиозунун кечм
олан јолухучу мығмығалар инсанларын дәри өртүјүнү
ләрини санчыр. Одур ки, лејшманиомалар инсанлары
үнүн ачыг һиссәләриндә (үзүндә, јухары вә ашағы әт
а) мүшаһидә олунур.

дә, хүсусән ағыз додагларында, әл бармагларында т
ан лејшманиома бәрк шанкры хатырладыр. Анчаг л

аәтрафы инфилтратдан алынан патоложи материалда
Боровски чисимчикләринин тапылмасы дәри лејшман
агнозуну дәгигләшдирир. Шүбһәли һалларда хәстә
исә дә јохламаг лазым кәлир.

крабәнзәр пнодермија (Phyodermia chancriformis). Чин
индә, үздә, хүсусән ағыз додагларында тәсадүф олунан
а чох вахт бәрк шанкры хатырладығындан мүгајисәли
сәһвә јол верилә биләр. Одур ки, һәким шанкрабә
мијанын хүсусијјәтләрини билмәлидир. Чинсијјәт үз
үздә, хүсусән додагда ашынма вә ја хора шәклиндә пи
н гыраглары вә диби кириントили-чыхынтылы, ир
тла өртүлү олур. Бәрк шанкра мәхсус әламәтләр (
а, гырмызы әт рәнки, диби һамар, парылдајыр, гыраг
вә с.) олмур. Белә хәстәләри дәфәләрлә сифилисә јохл
ыр. Сероложи реаксијалар, СТИР, ИФР апармаг м
дур. Чүнки симбиоз ола биләр, јахуд да икинчили инф
ә олундуғундан ағырлашмыш бәрк шанкр да ола бил
рыда изаһ олундуғу кими бәрк шанкр дәри өртүјүнү
и гишаларын бүтүн наһијәләриндә тәсадүф олуна би
зә олундуғу јерин анатомик гурулушуна көрә бәрк ш
и, овал, үчбучаг, узунсов вә с. ола биләр. Белә кл
бир сыра башга дерматозларда да олур ки, белә һалл
әли диагноза еһтијач вардыр. Башга дерматозлардан ф
раг бәрк шанкрын гыраглары һамар, сәрһәдләри кә
траф сағлам дәри сәтһиндән габармыр, һеч бир илт
ләри мүшаһидә олунмур. Бәрк шанкрын ашынма вә ј
рмасында онларын диби һамар, гырмызы әт рәнкинд
арда шәффаф маје ифраз едир. Шанкрын консистенси
ән бәркдир. Ики бармаг арасында сыхдыгда нисбәтә
ыз, јахуд тут ағачы јарпағынын консистенсијасыны ха
Бә'зи алимләр бәрк шанкрын консистенсијасыны н
аға охшадырлар. Әлбәттә ки, мүгајисәли диагноз
мә очағынын консистенсијасы бәјүк әһәмијјәт кәсб е
башга бәрк шанкра дүзкүн клиник диагноз гојмаг мә
стәдән әтрафлы венероложи анамнез јығмаг, хәстәл
илә шүбһәләндији адамла хәстәни үзләшдирмәк

рганизмә дахил олан солғун трепанемләр дәрпал пүч
лимфа јоллары вә лимфа дамарлары васитәсилә тез
лимфа вәзиләринә чатдырылыр. Лимфа јолларында в
зиләриндә адәтән солғун трепанемләр јахшы төрәјиб а
умдур ки, 21-24 күнлүк инкубасија дөврүндән сонра с
немләрин организмә дахил олдуғу јердә бәрк шанкр
. Шанкрын әмәлә кәлдији андан бир һәфтә (5-10 күн)
әһәлли лимфа вәзиләри илтиһаблашыр, шишир. Лобја
бә'зән дә гоз бөјүклүјүнә гәдәр артыр. Беләликлә, ши
а вәзиләри мүшајиәт едән лимфаденит, бубон, мәһәлл
ит кими мә'лумдур. Мүшајиәт едән лимфаденит заман
лимфа вәзиләри бөјүјүр, онлардан бири нисбәтән бөј
ри исә бир гәдәр кичик олур. Бир-бири илә вә әтраф
ола, һабелә үзәриндәки дәри илә бирләшм
әркән бармагларын алтында сәрбәст һәрәкәт едир в
ғрысыз олурлар. Лимфаденит наһијәсиндә кәскин ил
әтләри олмур. Хејли шишмиш лимфа вәзиләри адәтән
дешилмир. Лакин бә'зән бәрк шанкра икинчили инф
олундуғундан ағырлашырса, мүшајиәт едән лимф
нләшир, иринләјир, дешилә билир. Анчаг мүасир
ағырлашмалар чох надир мүшаһидә олунур.
'зән бәрк шанкр илә бөјүмүш лимфа дүјүнләри ара
а дамарлары илтиһаблашыр. Беләликлә, спесифик л
әмәлә кәлир ки, бу да сифилисин биринчи дөврү әла
аиддир. Бәрк шанкр пенисин башында олдугда о
нин орта һиссәсиндә органын башындан гасыг наһи
р гајтан кими узанан, бир гәдәр гызартылы, шишмиш
ры әлләнир ки, бә'зән ону ади көзлә дә көрмәк олур.
рангаит кими мә'лум олан бу ағырлашма мәркәзи дө
институтунун мә'луматына көрә 7-8% хәстәләрдә т
ур.
IX әсрин ахырларында вә XX әсрин әввәлләриндә бел
диләр ки, лимфаденитсиз бәрк шанкр јохдур. Бу һал б
гәтдир. Анчаг һазырда мүшаһидәләр көстәрир ки, 4-6
крда мүшајиәт едән лимфаденит олмур.
ејд етмәк лазымдыр ки, бәрк шанкр пенисдә вә онун әт

аличә олунмајан хәстәләрдә бубон бир нечә ај дәјиш
ала биләр. Анчаг кеч дә олса һеч бир ағырлашма верм
нә сорулуб кедир.

шајиәт едән лимфаденитин бәрк шанкрдан габаг әмәлә
аллары да гејдә алынмышдыр. Анчаг бу һал сүзәнә
лә олунмуш сифилисин инкубасија дөврү хејли узадыл
әрдә тәсадүф олунур. Бәрк шанкрдан габаг мүшајиәт
денитин әмәлә кәлмәси надир һадисәдир. Анчаг һәр
логун тәчрүбәсиндә белә бир һал тәсадүф олуна билә
әликлә, сифилисин кизли дөврүндән сонра бәрк шан
масындан хәстәлијин икинчи әламәтләринин башла
дәр ки, дөвр сифилисин биринчи дөврү һесаб олунур
н биринчи дөврүнә хәстәлијин кизли дөврү, бәрк ша
әт едән лимфаденит вә бәрк шанкрла мүшајиәт едән
т арасында мүшаһидә олунан лимфангаит дахилдир.
рыда тәсвир олунан хәстәлијин клиник кедиши икин
син әламәтләри сәпәнә гәдәр ки, дөврдә сифилисин
өврү кими гәбул олунмушдур.
филисин кизли дөврү - солғун трепанемләрин орган
олдуғу вахтдан бәрк шанкрын әмәлә кәләнә гәдәр
и 21-24 күн гәбул едилмишдир.
ринчили серонегатив сифилис - бәрк шанкр, лимфад
ангаит, сероложи реаксијалар мәнфидир.
ринчили серопозетив сифилис - бәрк шанкр, лимфад
ангаит, сероложи реаксијалар мүсбәтдир.
ринчили кизли сифилис - мүаличә нәтичәсиндә б
лимфаденит вә лимфангаит там сорулуб кедир, серол
лар мүсбәт галыр.
лисин јухарыда тәсвир олунан биринчили дөврү 9-10 h
р. Бу мүддәтдән сонра, сифилисин икинчи дөврү баш

лисин икинчи дөврү
ilis Secundaria)

ун трепанемләрин организмә дахил олдуғу вахтдан, ј
ә јолухмадан 2-3 ај, бәрк шанкрын әмәлә кәлмәсин
сонра, сифилисин икинчи дөврү

орулуб кедир, оргаиизмии үмуми иммуи-биоложи үв
тә'сири иәтичәсиндә солғуи трепаиемләр там мәhв
вә хәстәлик сағалмагла иәтичәләиир. Аичаг әксәр h
мур. Сифилисии бириичи дөврүндә солғуи трепаием
әмәлә кәлмиш иммуи-биоложи гүввәләр микроорга
м мәhв едә билмир. Јалыз сифилисии бириичи дөвр
әламәтләриии (бәрк шаикр, лимфадеиит вә лимфаи
ғалда билир; солғун трепаиемләри күтләви сурәтдә
дә билсәјди, микробиоложи сағалма баш верә биләрд
аг тәчрүбәдә hәмишә белә олмур. Оргаиизмин иммуи-
үввәләриидәи јаха гуртармыш бир гисми солғуи трепа
гаиизмдә баш вермиш иифексиои иммуиитетдәи с
и төрәјиб артырлар. Оилар лимфа вә ган дөвраиы васи
н оргаиизмә јајылыб, сифилисии икиичи дөврүиу төрә

илисин икиичили дөврү ашағыдакы әламәтләрлә сәч
ләкә (macula), дүјүичүк (papyla), ириилик (pustula), с
sicula), лејкодерма вә сачларыи төкүлмәси вә с. Буилар
дә вә селикли гишаларда әмәлә кәлир.
ә сифилид мә'лум олдуғу кими дәри өртүјүнүи мәhду
сиидә дәри рәикииии дәјишмәсидир. Сифилисии ик
дә баш верәи ләкә, әсасәи гаи дамарларыиыи кеиии
дәи әмәлә кәлмиш чәhрајы ләкәләрдир. Буилар ләкә с
зеола адлаиыр. Розеола, икиичили сифилисии әи к
ыш тәзahүрләриидәи биридир. Бунлар сифилисии ик
рүиүи башлаимасыиы хәбәр верәи сәчијјәви әламәтлә
а бәрк шанкрдаи 6-7 hәфтә соира башланыр. О, мәрч
иклик сиккә бөјүклүјүиә гәдәр даирәви, гырмызы-чәl
рдир.
лар дәри сәthиидәи габармыр, бир-бири илә бирләш
ри кәпәкләимир. Анчаг гејд етмәк лазымдыр ки,
ләиәи розеолалар да мүшahидә олуимушдур. Оилар
дәи габармыр, диаскопија замаиы солурса да тезликл
әhрајы рәикини бәрпа едир.
ә сифилид-розеола әи чох көвдәиии јан вә өи сәthиләр
вә ашағы әтрафларда, бојуида, үздә, башыи түклү h
овучларыи ичәрисиидә, ајагларыи алтыида әмәлә к

рудур, бә зи палларда розеоланын әмәлә кәлмәси (
маны јүнкүл насазлыг әламитләри (үшүтмә, гыздырм
сы вә с.) мүшаһидә олунур. Мүаличәсиз галмыш р
күндән сонра солур вә из бурахмадан кечиб кедир.

кә сифилидләрин бир нечә клиник нөвү мөвчуддур.

Габармыш ләкә сифилид (Roseola elevata). Ади ләкә си
әчијјәви әламәтләрини сахламагла, онлар нормал дәр
ән бир гәдәр габарыр. Габармыш ләкә сифилид кә
лид (Roseola urticaria) кими дә мә'лумдур.
Бирләшмиш ләкә сифилид (Roseola confluens). Бә'зә
лидләрин хејли мигдарда әмәлә кәлмәси нәтичәсиндә
ох саһәдә бир-бири илә бирләшир, нәтичәдә бир неч
із чәһрајы ләкәләр әмәлә кәтирир. Онларын сәтһи а
ләнмир, субјектив әламәтләри олмур.
Фолликул әтрафы ләкә сифилидләр (Roseola follicu
ләкәли сифилидләр фолликуллар әтрафында әмәлә к
ән фолликулјар һиперкератозу (Keratosus follicularis)
әрдә мүшаһидә олунур. Бу сәбәбдәндир ки, фоллик
сифилидләрин сәтһиндә хырда дәнәчикләр көрүнүр
дә бу сифилидләр дәнәли (Roseola granulata) вә нәгт
ola punctata) ләкә сифилид кими дә адланыр.
Ресидив ләкә сифилид (Roseola recidiva). Адәтән ики
ив сифилисли хәс-
дә тәсадүф едилир.
адан бир нечә ај вә
нечә ил сонра мү-
ә олуна биләр. Ре-
розеола адәтән
розеоладан солғун
онлары хәстәләрдә
клиник чәһәтдән
әшдирмәк хејли
ләб едир. Бундан
ресидив розеола
ниф шәкилләрдә

ләшир, ајдын көрүнүр, хәстәләрдә исә үмуми наса
ләри мүшаһидә олунур. Мүаличәнин башланғычында
ләшмә Јарыш-Керскејмер-Лукашевич реаксијасы
дур.
ә сифилидләрдә бүтүн патоложи просесләр дәринин
ында кедир. Патоһистоложи тәдгигатлар васитәсилә
ушдур ки, розеолалар заманы дәринин үст һиссәсинд
ары кенишләнир, онларын диварлары галынлашыр,
әрдән, еритроситләрдән, фибробластлардан вә плазм
ләрдән ибарәт инфилтрат мүшаһидә едилир. Бундан
шик розеолаларда бир гәдәр шишкинлик дә олур. Еп
һүчејрәарасы јоллар кенишләнир, h
әнмәләрдә һүчејрәарасы маје хејли артыр, орада лејк
ә тәсадүф олунур.

илис розеоласынын диференсиал диагнозу.

ә сифилидләр бир сыра башга дәри хәстәликләринин
ни хатырладыр. Ләкә сифилидләрин (сифилис розеол
иагнозунун дәгигләшдирилмәсиндә ашағыда көстәр
ра хәстәликләрин охшар сәпкиләри илә мүгајисәли
дырма апармаг мәгсәдәујғундур.
сыра јолухучу хәстәликләрдә (чичәк, мәхмәрәк) сәпк
үздә, әлләрдә вә ајагларда тәсадүф олунур. Хәстәлик
дләрдән фәргли олараг кәскин кедир, температур ј
ғыз бошлуғунун селикли гишаларында, удлагда, гырт
илтиһаб әламәтләри мүшаһидә едилир, хәстәлик

ә сифилидләрдә исә демәк олар ки, көстәрилән кәски
Бу хәстәләрдә сифилисин дикәр әламәтләрини дә та
Лакин диагноз сероложи реаксијаларын көстәричиләри
дәгигләшдирилир.
ын вә сәпкили јаталаг. Хәстәлик кәскин кедир, сәпк
ал хүсусијјәт дашыјыр. Әшја шүшәси илә сыхдыгда с
мир, анчаг бир гәдәр солур. Хәстәләрдә үмуми наса
гләри, үшүтмә-гыздырма мүшаһидә олунур.

олур, мәркәзи писсәси исә көпәкләнир. Дәри әзі
на кағызы кими гырышыг олур. Ән чох јаз вә пајыз ајла
hидә олунур. Чәтин hалларда диагнозу сероложи реа
әлл едир.

ван дәмровун сәпкиләри дә бә'зән ләкә сифилидләри х
. Әлван дәмров мә'лум олдуғу кими көбәләк хәстәли
омикозлар групуна дахилдир. О, зәдәләнмә hаhијәсин
лтиhаб әламәтләри төрәтмир. Әлван дәмровун сәпк
к бојун hаhијәсиндә, чијинләрдә, күрәкләрдә вә көкс
өн вә арха саhәләриндә тәсадүф олунур. Бәјүклүјү м
-3 гәпиклик сиккәјә гәдәр олур, сәрhәдләри кәскі
ири илә бирләшиб бәзәкли фигурлар әмәлә кәтирир,
ләнир. Мә'лум јод сынағы диагнозун дәгигләшдирил
мәк едир.

ксидермија, јаҳуд токсикоаллеркик дерматитин дәри с
бә'зән ләкә сифилидләри хатырладыр. Көстәрилән х
р ләкә сифилидләрдән фәргли олараг кәскин к
ләри полиморф олур. Онлар ләкәдән, дүјүнчүкдән, с
н, иринликдән, көпәшикдән вә с. ибарәтднр. Токсидер
ламәтләри тезликлә әтрафа јајылыр, бә'зиләри бир
ирләшир. Сәпкиләрин әксәријјәти пүкүшләр hаhијә
ф олунур, гашыныр. Хәстәлнјин мүхтәлиф дәрманлар
hансы гида маддәсинин гәбулу илә әлагәдар олма
ез васитәсилә дәгигләшдирмәк олур.

әрмәр» дәри (Cutis marmarata). Бә'зи хәстәләрдә дәр
ндә ган дамарлары ади көзлә чох ајдын көрүнүр, нәті
әрмәр кими шәбәкәли олур ки, бу да ләкә сифилиди х
. Хәстәләри сојуг отагда сојундурдугда "Мәрмәр" дәрі
көзә чарпыр. Мәрмәр дәрини шпаделлә бир нечә
кдә адәтән о итир. Ләкә снфилид исә даhа да ајдынла
дан башга 3-5 мл 0,5%-лн никотин туршусуну (Vit.PP
ков сынағы) вена ичәрисинә јеритдикдә ләкә сифили
јдынлашыр.

ичәдә гејд етмәк лазымдыр ки, бир чох хәстәликләрин
әри ләкә сифилиди хатырлада биләр, онлары клиники
көрә мүгајисәли диагнозлашдырдыгдан сонра сифил
әламәтләрн бәрк шанкрын галыглары, лимфаденит,

чүк сифилид папула кими мә'лумдур. Папула бошлу
фоложи елементидир. Сифилис папуласы даирәви, 3-5
и, сәрһәдләри гејри-кәскин олур. Онларын мәркәзи
гәдәр габарыр, кәнарлары исә ашағы јенир, тәдри
әријә кечир, сәтһи һамар кәпәкләнмир, рәнки түнд
әјә чалыр, мис рәнкини хатырладыр. Ади һалда сифи
ы ағрымыр. Анчаг онун үзәринә күт зондла басдыгда а
дасон симптому).
лис папулалары дәри өртүјүнүн вә семекли гишала
һијәләриндә баш верә биләр. Анчаг онлар ән чох кө
арында, от-вә арха наһијәләриндә, пүкүшләрдә, һаб
селикли гишаларында јумшаг дамагда, бадамчыгла
додагларын гырмызы һашијәсиндә вә с. јерләрдә мү
нур.
лисин икинчи дөврүндә бир нечә нөв папула мә'лумд
ивари дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa lenticularis). М
дүјүнчүк сифилид хәстәлијин икинчи дөврүндә ән чох
лунан спесифик дәри морфоложи елементидир. Он
мәрчи бөјүклүјүндә - 4-5 мм диаметриндә, даирәви о

Сәрһәдләри гејри-кәскин
Мәркәзи һиссәси дәри
һиндән бир гәдәр габарыр
нарлары исә нисбәтән аш
јенир, тәдричән нормал д
јә кечир. Рәнки түнд гырм
мис рәнкинә охшајыр. Сә
һамар кәпәкләнмир. Үзәр
күт зондла басдыгда ағры
јадасон симптому мүсбәт
Мәрчивари папулалар ара
сәпир. Одур ки, онлары
чидән, нохуд бөјүклүјүнә
дәр көрмәк олар. Папул
адәтән бөјүмүр, бир-бири
бирләшмир, груплаш
консистенсијасы бәрк,

әрчивари папулалар 4-8 һәфтәдән сонра сорулуб кеди
н јеріндә галмыш һиперпигментли ләкәләр дә чох кеч
рахмадан јох олур.

кинчили ресидив сифилисдә исә папулалар группашыр
сајы аз да олса һәчми бөјүк олур. Адәтән икинчили ре
лисдә папулалар һалгавари (Syphilis papulosa lenticular
), даирәви (Syphilis papulosa lenticularis orbicularis), г
р мүхтәлиф формаларда (Syphilis lenticularis gurata)
ивари папулаларын хәстәлијә јолухмадан бир нечә ил
ilis papulosa tardiva) әмәлә кәлмәси дә гејдә алынмыш
ндан башга бәрк шанкрәтрафы папулаларда мә'лумду
исбәтән хырда олур, сәтһи гурудур, бә'зән кәпәкл
крәтрафы папулалар гадынларда сүртүнмә нәтичәсинд
ашыр, суланыр. Ону да гејд етмәк лазымдыр ки, шанкәт
алар икинчили сифилидләрдән - розеолалардан вә па
н хејли габаг әмәлә кәлир. Һазырда белә папулалар сує
ја кими тәсвир олунур.

борејавари дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa Seborr
лидин адындан мә'лумдур ки, себорејавари папулалар
үнүн пиј вәзиләри илә зәнкин [illegible] јеріндә (
-додаг, бурун-јанаг, чәнәалты пүкүшләрдә, башын
синдә күрәкләр, синә вә с.) әмәлә кәлир. Себорејавар
ар, 4-5 мм бөјүклүјүндә даирәви, сәрһәдләри гејри-кә
әдәр дәри сәтһиндән габарыр, консистенсијасы нис
сәтһи кәлә-кәтүр, сарымтыл көврәк гартмагла өртүлү
ын симптому мүсбәтдир. 4-5 һәфтәјә из бурахмадан саг

ориазабәнзәр дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa psori
Псориазабәнзәр дүјүнчүк сифилид дәри өртүјүнүн бүт
әриндә баш верә биләр. Анчаг онлар ән чох
өсиндә, јухары әтрафларда вә с. тәсадүф едилир. Онл
ндә әсасән боз рәнкли псориазабәнзәр кәпәкләр ол
ары түнд гырмызы рәнкли инфилтратла әһатә олуну
лә, сифилисин псориазабәнзәр папулалары дамчывар
н клиник шәклини хатырладыр, јадасон симп
тдир. Белә һалларда хәстәлијә дүзкүн диагноз гојмаг
лә сифилисин башга спесифик морфоложи елементлә

а, көбәк чухурунда вә с.) тәсадүф олунур. Онлар тәр
м сүртүнмә нәтичәсиндә өз сәthләринин бujнуз тәбәг
рум олур, ашынма әмәлә кәлир, суланан папулалар
Даим сүртүнмә вә гычыгланма нәтичәсиндә икин

әтрафы енли кондулома

инфексија әлавә олунд
дан папулалар хораја ч
лир (Syphilis papulosa e
ulcerosa) чинсијјәт үзвләр
hujәсиндә вә анус әтраф
ерозија вә хора сифили
бә'зән ағрылы олур вә г
ныр. Адәтән анус әтрафы
пүкүшләри, гадынларда,
сијјәт додаглары, кишил
хаја пүкүшләри наhијәс
ерозија вә хора папул
даим гычыгланма нәтич
дә бөјүјүр, hипертрофилә
векетасија верир. Бу вахт
мәмәчикләри хејли шиш
она көрә дә папуланын
әтүр олур. Белә папулалар векетасија верән, hипертро
philis papulosa vegetans), јаxуд енли кондилома (Condu
ланыр.

и кондилома әксәр hалларда
з сифилис үчүн сәчијјәвидир
арын тәркибиндә күлли миг-
солғун трепанемләр олдуғун-
онлар башгалары үчүн
удур.

чларын вә ајагалтынын дүјүн-
филидләри (Syphilis papulosa
s et plantaris). Овучларын вә
тынын папулалары тәк-тәк
Папулалар 3-5 мм бөјүклүјүн-
рәви, илк вахтлар дәри сәт-

гларын алтында папулалар

ерозија галыр. Ерозијаиын әтра
рында габыглаиаи епидермиси
лыглары (Бијет јахалығы) мүша
олуиур ки, бу да ресидив сиф
үчүн сәчијјәвидир.

Оилар бә'зәи группашараг да
јарымдаирә, гөвс, бучаг вә с. фи
лар әмәлә кәтирир.

Овуч вә ајагалты папулала
бир иечә иөвү вардыр: оила
мәрчивари папулалар (Syphilis p
losa lenticularis palmaris et plant
Буилар мәрчи бөјүклүјүидә гы
зы сарымтыл јасты дүјүичүкләр
Бә'зәи сәthиидә габыглаима ке
иәтичәдә сәчијјәви Бијет јахал
кәлир. Папулаларын коисистеисијасы адәтән бәркдир
.
чивари папулаларын даирәви типи дә (Syphilis pap
ris palmaris et plantaris) вардыр.
апулалар адәтәи сифилисдә вә хәстәлијии даha да
иш hалларыида тәсадүф олуиур. Тәсвир олуиаи сифи
бујиуз типиидә (Clavus syphiliticus) мөвчуддур. Бә'зәи
и папулалар бирләшиб галын бујиуз тәбәгәси кими
әhатә едир ки, бу да дөјәиәји вә ја ајагалты зијил
адыр (Syphilis verrucosa).
ларын ичәрисиидә вә ајагларын алтыида псориазабә
лар (Syphilis papulosa psoriasiformis en nappe) хүсуси әhә
б едир. Белә ки, ајагалтыиын чох зәдәләиәи иаhијәс
ры бујиузлашмыш папулалар бөјүјүр, бир-бири илә би
тичәдә ајагалтыиын хејли hиссәсиии тутур вә доғруда
за охшајыр. Сәthи галын бујиуз тәбәгәси илә өртүлү
мәк лазымдыр ки, әксәр алимләрии фикриичә сифил
ајагалты бујиуз сифилидләрииии сајы сон илләр
дыр.

иар дүјүнчүк сифилид (Syphilis papulosa miliaris seu Li

аличә. Епидермофитијанын мүаличәси онун клиник
ән асылы олараг һәјата кечирилир.
уми мүаличә үсулларындан епидермофитијанын мүа
антиһистамин (пиполфен, супрастин, фенкарол, диазо
сенсибилизәедичи дәрманлар (10%-ли калсиум хлор, 3
ум-һипосулфит, аутоһематерапија, витаминләр вә с.
.
ричи мүаличә ваннадан башланыр. Хәстә ајаглары б
калиум-перманганатын зәиф мәһлулунда вә јахуд са
анна едирләр. Ваннада хәстә ајаглар тәмизләнир. Су
ртүјү кәсилир, көһнә вә тәзә судурларын габыглары т
. Сонра ајаглар јахшы гуруланыр, ислатма гојулур. Ис
үаличәдә 2%-ли борат туршусунун мәһлулу, Буров м
5%-ли күмүш-нитрат мәһлулу, 1:1000 нисбәтиндә ри
шга мәһлуллар ишләнә биләр. Ислатма гојмаг мәгс
ән алты лајдан ибарәт дәсмал һазырланыр. Һәмин д
ма мәһлулунда исладылыр, сыхылыр, сонра зәдәләнм
нә гојулур. Һәр 20-30 дәгигәдән бир һәмин ислатма м
тәзәдән исладылыр, сыхылыр вә јенидән зәдәл
синә гојулур. Белә әмәлијјат 3-4 дәфә сәһәр, 3-4 дәф
3-4 дәфә исә ахшамлар апарылыр. Ислатма мәһл
лын үстүндән төкмәк олмаз. Бу күн ишләдилмиш д
күн истифадә үчүн јарарсыз олур. Дәсмал тәзә би
ланмалы, јахуд да бу күн ишләнмиш ислатма дәсалы
ујулуб гурудулмалыдыр.
атмадан сонра ерозијалар өртүләрсә вә хәстәлијин кә
ечәрсә, хәстәјә функкисид мәлһәмләр тә'јин олунур. О
5%-ли күкүрд, гатран мәлһәми, салисил-гәтран пас
дан, ундесин, афункин, хәстәлијин сквамоз формас
л (Ac.benzoici - 1,0-2,0; Ac. Solicylici - 2,0-3,08 Vaselini -
а Аријевичин мәлһәми; Ac. lactici - 6,0; Ac. Solicylici -
n ad - 100,0). Зәдәләнмәнин габығы сојуландан сонра
и мајеси (Fucsini basici - 2,0; Acetoni puri - 10,0; Reso
итрофункин, күкүрдлү-салисил мәлһәми, ундесин, си
с. тәтбиг олунур. Тоз һалында дәрманлардан да исти
олар.

ырнагларыны зәдәләјир. Башга ајаг бармагларынын д
ı вә әл бармагларынын дырнаглары зәдәләнм
итијада ајаг дырнагларынын һамысы хәстәләнир. Дыр
дистрофитијасы симметрик олур, дырнаг ләвһәләри е
ир.
әлијин диагнозу вә һансы көбәләкләр тәрәфиндән т
әдәләнмә наһијәсиндән алынмыш патоложи материа
оложи тәдгигаты нәтичәсиндә дәгигләшдирилир.
роскоп алтында диагнозу дәгигләшдирмәк мәгсәдилә
ә наһијәсиндән судур габыгларындан, кәпәкләрдән, д
нтусундан көтүрүлүб әшја шүшәсинин үзәринә гојулу
30%-ли гәләви мәһлулу әлавә олунур, өртүк шүшәси
р. Гуру һалда микроскопун бәјүк објективиндә бахылы
бәләк елементләрини - митселиј вә спорлары тапмаг о
ијин һансы көбәләкләр тәрәфиндән төрәдилмәсини дә
мәк мәгсәдилә бактериоложи тәдгигат апарылыр. З
наһијәсиндән алынмыш патоложи материал мүвафиг
ндә әкилир вә мүәјјән вахтдан сонра көјәрмиш көбәлә
ү ајдын едилир.

дермофитидләр

дермофитидләр икинчили аллеркик сәпкиләрдир. Мүа
лур ки, T.Mentographes var. intergitale һәјат фәалијјәт
урахдығы токсин хәстәнин организмини тәдричән се
едир. Епидермофитијанын кәскин дөвр
рганизм илә микроорганизмләрин - јә'ни көбәләкл
зәси нәтичәсиндә зәдәләнмә наһијәсиндә хејли һүч
бәләк токсинләри тәрәфиндән парчаланыр. Белә
анмыш бир чох һүчејрәләр өзүнү аллеркен кими апа
һүчејрәләр вә көбәләк токсини бирликдә организми
засија едирләр ки, бунун нәтчәсиндә организмин бир
ләриндә (овучларын ичиндә, үзүн дәрисиндә), симме
јухары вә ашағы әтрафларында, көвдә наһијәсиндә ал
киләр әмәлә кәлир. Епидермофитид сәпкиләри хырд
әр, судурчуглар, бә'зән гартмагла өртүлү скв

.
идермофитија дырнагларын сәрбәст кәнарларындан б
Бу вахт дырнагалты hиперкератоз әмәлә кәлир. Дырна
галынлашыр, көврәкләшир, онун сәрбәст кәнары асан
аныр. Одур ки, дырнагларын сәрбәст кәнары киринти
ылы олур. Дырнаг көвдәсиндә көндәлән ләкәләр - чиз
ерир, дырнағын нормал парылтысы итир.
ырнагларын епидермофитијасында демәк олар ки, суб
әтләр олмур. Узун сүрән, мүаличәјә инад хәстәликдир
ырнагларын епидермофитијасыны башга көбәләк хәс
ндән (трихофитија вә фавус) јалныз бактериоложи тәд
ләсиндә ајырд етмәк мүмкүндүр.
агноз. Јухарыда көстәрилән клиник әламәтләрә әсас
әкмәдән диагноз гојмаг мүмкүндүр. Зәдәләнмә наhи
алынмыш патоложи материалда көбәләкләрин сап
ли тапылыр. Анчаг ајагларын епидермофитијасы ајаг
нда тәсадүф олунан дизhидроздан, екземадан, кандид
сифилисдән, псориазда
перкератоздан диферен
мәк лазымдыр.

Онихомикоз

Гуру габыгверән д
роз, бә'зән епидермоф
нын дизhидроз форм
охшајыр. Анчаг дизh
епидермофитијадан ф
олараг hәлә хәстәлијин
ланғычындан симм
олур. Бактериоскопик
гатда көбәләкләрин м
тапылмыр. Бармагарас
мада вә кандидозда епи
фитајадан фәргли
судурчуглар әмәлә кәл
ланыр, сүртүлүр, ероз
рир. Бактериоскопик
гатда маја көбәләкләри

ртрикиноз епидермофитија. Өсас е тибары илә ајаг бар
асындан башланыр. Адәтән бешинчи-дөрдүнчү вә дөр
чү бармаглар арасында тәзаһүр едир. Белә ки, һә
лар бир-биринә сөјкәндији вә даим сүртүндүјү үчүн
индә дәри гызарыр, чох кечмәдән епидермис сыјрыл
нәтичәдә кәскин сәрһәдләри ерозија әмәлә кәлир
әләнмә наһијәсиндә шиддәтли гашынма мүшаһидә
әмә, гашынма вә антисанитарија шәраитиндә тезли
мә очағына пиококклар әлавә олунур. Бунун нәтичә
лаб просеси шиддәтләниб әтраф саһәләрә јајылыр, бә
фангаит вә лимфаденит верир. Интертрикиноз епидер
а бармагларарасы вә бармагларалты бүкүшләрдә, да
индә һиперкератоз вә узун сүрән чатлар әмәлә кәлә бил
мофитијанын бу клиник шәкли ајаг пәнчәсинин һәр тә
ыла биләр.
моз епидермофитија ајаг алтында, онун јан сәтһләринд
расы бүкүшләрдә мүшаһидә олунур. Епидермофитија
асы хырда кәпәкләнмәдән башланыр. Сонралар бу кәг
аһијәләрдә епидермис галынлашыр, дөјәнәк әмәлә кәл
мә наһијәсиндә арабир судурчуглар да сәпир. Бу суд
ә'зән дешилиб суланма верир, бә'зән исә гуру јолла со
р вә јеринда габыгвермә әмәлә кәлир.
стәлик заманы зәдәләнмә наһијәсиндә хүсусән барма
үшләрдә чат әмәлә кәлир. Гејд етмәк лазымдыр ки, сн
дермофитија башланғычда һеч бир субјектив әла
р. Јалныз сонралар баш верән гашынма вә ағры хәстә
мә мүрачиәт етмәји мәчбур едир. Бә'зи һалларда сквам
тертрикиноз епидермофитија да верир. Беләликлә, аг
ејли узаныр.

агларын епидермофитијасы (микозу)
rmophytia unguim)

рмофитијанын бармагарасы формасы заманы бә'зән а

она төкүлүр вә башгаларынын хәстәләнмәси үчүн
дыр. Хәстәнин истифадәсиндә олмуш ајаггабылар, чо
ләрәчәдә јолухучудур.

атокенез. Хәстәлијин баш вермәсиндә бир сыра енд
кен амилләрин әһәмијјәти чохдур. Ендокен амилләрдә
вә әтраф синир, ендокрин системинин позулмасы, ан
акросионоз вә ашағы әтрафларын ган-дамар систем
шиклик вә с. екзокен амилләрдән исә ајагларын тәрл
үнмәси, ајаггабынын дарлығы, бармагларарасы бүкүн
ығы, ајагларда дәри сәтһинин туршу-гәләви таразлы
лмасы вә с. көстәрилә биләр.

линик шәкли. Ајагларын епидермофитијасында аша
лик шәкилләр мөвчуддур: дизһидротик, интертрики
моз епидермофитија вә дырнагларын епидермофитија

изһидротик епидермофитија. Хәстәлијин бу клиник шә
ы тагы наһијәсиндә, ајаг бармаглары арасында мүхтә
үкдә судурчугларын
вермәси илә тәзаһүр
. Бу судурчуглар да-
ан нохуд бәјүклүјү-
ән олур. Онлар там
ам, јахуд бир гәдәр
рмыш дәридә әмә-
кәлир. Судурсәпмә
аны хәстәләр гашын-
ан вә јүнкүл агрыдан
ајәтләнирләр. Баш
миш судурчуглар
ричән бәјүјүр, бә'зи-
и бир-бири илә бир-
иб бәјүк судурлар
лә кәтирир. Һәмин судурчугларын вә судурларын ич
и шәффаф маје кетдикчә буланыр. Чох кечмәдән ајаг п
һәр тәрәфинә јајылыр. Онлары ајағын алтында, јанл
ндә вә бармагларын арасында да көрмәк олар.
әсвир олунан судурчугларын әксәријјәти вахт кечдикч

Ајагларын микозу

лулундан ислатма тә'јин олунур. Әкәр зәдәлән
ндә суланма јохдурса, 2%-ли јод вә антипаразитар м
мәсләһәт көрүлүр. Һабелә, нитрофункин, микосепт
, ундесин, синкундан, Касстеллани мајеси вә с. тә'

и мүаличә дә јаддан чыхарылмамалыдыр. Бу мәгсәд
ин кәскин дөврүндә десенбилизасијаедичи дәрманлард
алсиум-хлорид, 30%-ли натриум-һипосулфат, антиһис
анлары мәгсәдәујғундур.
оз. Дүзкүн мүаличә нәтичәсиндә хәстәлик тамамилә

АЈАГЛАРЫН ВӘ ӘЛЛӘРИН МИКОЗУ
(Mycosis pedum et manum)

рын вә әлләрин микозу әһали арасында чох јајылмы
әстәлијидир. О, дүнјанын бүтүн өлкәләриндә мүшаһи
нчаг исти өлкәләрдә хәстәлик даһа артыг тәсадүф ед

манлар П.Н.Кашкинин вә Н.Д.Шеклаковун тәдгигатл
әсиндә мүәјјән олмушдур ки, ајаг вә әлләрин микозу
көбәләкләр төрәдә биләр. Онлардан trichophyton me
es var. interdigitale, trichophyton rubrum, Epidermophyt
вә с. надир һалларда башга дермаґофитләри, маја к
ини көстәрмәк олар.

рын епидермофитијасы (Epidermophitia pedum)
рын епидермофитијасы һазырда ән чох јајылмыш көб
ликләриндәндир. Шәһәр әһалисиндә, һабелә гадынла
кишиләрдә даһа чох тәсадүф едилир. Ушагларда нисб
аһидә едилир. Бундан башга хәстәлик бир груп әһалид
амамларын, идман һовузларынын вә с. ишчиләринд
әсадүф олунур:
иолокија. Ајагларын епидермофитијасы чох јолухуч

кләрдә хејли көбәләк олдуғундан онлар јолухучудур.
кләр алт палтары васитәсилә башгасына кечә биләр.
әстәханаларда вә башга ичтимаи јерләрдә ајагјолу әш
әсилә дә јајыла биләр. Хәстәлијин илкин әламәтләр
а оларса, јолухма һамамларда, чимәрликләрдә дә т
ур.
атокеник чәһәтдән E.Flaccosum андротропизм хассәс
ир. О кишиләрдә гадынлара нисбәтән 4-5 дәфә чох т
ур. Әтраф мүһитин јүксәк температуру, һәддиндән арт
хәстәлијин баш вермәсинә сәбәб олур. Одур ки, гас
афитијасы исти өлкәләрдә даһа чох тәсадүф едилир.
линик шәкли. Гасыг епидермофитијасы ән чох гасыг,
ус әтрафыны, хүсусән хаја-буд бүкүшләрини зәдәлә
арда дөшалты бүкүшләрдән вә надир һалларда голт
дан башланыр. Бундан башга гасыг епидермофитија
ары дәри әртүјүнүн бир чох наһијәләриндә (көвдә вә
) дә ола биләр.
стәлик мәрчи бәјүклүјүндә илтиһаблы ләкәләрдән
Бу ләкәләр тезликлә бәјүјүр, бир-бири илә бирләшиб
әкилләр әмәлә кәтирир. Зәдәләнмәнин сәрһәдләри
вә дәри сәтһиндән бир гәдәр габарыр. Зәдәләнмәнин
бојунча хырда судурчуглар, дүјүнчүкләр, бә'зән гартм
кләр, иринликләр олмасы гасыг епидермофитијасы
видир. Зәдәләнмәнин мәркәзи адәтән, чәкәк вә солғу
алар зәдәләнмәнин гырагларында сојулмуш епидерм
ары мүшаһидә едилир. Хәстәлик кәскин башласа да,
роники һала кечир, јүнкүл гашынма верир.
диши. Хәстәлик ајларла вә илләрлә узана биләр. А
исти ајларында һәддиндән артыг тәрләмә нәтичәсин
кәскинләшир, сојуг ајларда исә бир гәдәр сакитләш
агноз. Јухарыда јазылан клиник шәкли әсасында д
ур. Бу вахт хәстәлијин кәскин башланмасы вә јерлә
ә, хроники кедиши, зәдәләнмә наһијәсиндән алынм
ки материалда көбәләк үнсүрләринин тапылмасы ди
ләшдирир. Дәринин сәтһи хронки трихофитијасы
олмур. Буна көрә дә ону гасыг епидермофитијасында

омикоздан диференсә етмәк лазымдыр. Гасыг епидер
ында зәдәләнмәнин гыраглары кәскин, бир гәд
ш олур, үзәриндә судурчуглар, илтиһаб әламәтләри
а сәчијјәвидир. Белә әламәтләр еритразмада олмур. Р
да зәдәләнмә очагларынын кәнарлары арабир сағлам
әһатә олунур, бундан башга ајагларын, дырнаглар
мәси мүшаһидә олунур, гашынма мөвчуддур. Еритраз
у әламәтләр олмур. Буд лампасы алтында бахдыгда д
озларын өзүнәмәхсус рәнки олур. Епидермофитија
тија очагларындан алынмыш патоложи материалда ла
тәдгигаты заманы көбәләк үнсүрләри тапылыр. Ер
исә белә үнсүрләр олмур.

ичә. Мүаличә мәгсәдилә 5%-ли еритромитсин мәлһәми
ә мүддәтиндә зәдәләнмә наһијәсинә сүртүрләр. Чох
олдугда суткада 1 г еритромитсин әзәлә дахилинә

илактик тәдбирләрдән 2%-ли бор-салисил спирти вә
орат туршусу тозу илә киршанламаг мәсләһәтдир.

оз. Хошакәләндир.

—

ЕПИДЕРМОМИКОЗЛАР

рмофитија. Дерматофитијаларын амили олан көбәләкл
әм дәрини вә һәм дә дәри артымларыны (түкләри
ары) зәдәләјир. Чох тез јајылмаг хүсусијјәтинә мал
көбәләкләр тәбиәтдә, хүсусән торпагда мүшаһидә о
ә күман олунур ки, зоофил трихофитонлар вә түклү м
илар ән чох торпагда мәскән салыр.

тофитијалар инсанларын сағламлығына вә игтисадијј
к зәрәр вурур. Одур ки, онлары өјрәнмәк вә онлар
мүаличә-профилактик тәдбирләр апармаг үмумдөв

тофитијалар ашағыдакы клиник шәкилләрдә мүшаһи
р.

ыг епидермофитијасы (Epidermophitia inguinali). Гасыг е

нәсиндә мүвафиг көбәләјин битмәсинә әсасән диагно

уаличә. Сачлары 1:1000 Сулејманы вә јахуд Сулејманы
ә јујуб сых дарагла дарамаг мүсбәт нәтичә верир. Са
ндән гырхдырмаг, сонра исти су вә сабунла јумаг даһа ј

офилактика. Сачлары тәмиз сахламаг, онлара јахшы
үчүн хәстәләрин ајрыча дарағы, папағы вә јајлығы ол

итразма (Erythrasma). Һазырда мүәјјән олунмушдур ки
көбәләк хәстәлији дејилдир. Онун амнли "Corynobac
issumum" олуб, көбәләјә аидијјаты јохдур. Анчаг һ
омикозлар сырасында верилир.
ә'лумдур ки, еритразма заманы түкләр вә дырнаглар
ир, бу хәстәлик јалныз епидермисин бујнуз тәбәгәсин
дә олунур. Зәдәләнмә наһијәсиндән алынмыш пат
иалда митселијә охшар сапвари үнсүрләр вә кокка
рәләр тапылыр ки, бунларын да көбәләјә аидијјаты јо
итразманын баш вермәсиндә хәстәләрин шәхси хүсу
нин, һәддиндән артыг тәрләмәнин, дәри сәтһинин тур
таразлығынын, сүртүнмә вә зәдәләнмәнин вә с.
ијјәти вардыр. Бу саһәдә хәстәлијин төрәдичиләринин
ијинин артмасы да бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Хәст
хәстә адамдан сағлам адама палтар, ванна вә чинси
биләр.

иник шәкли. Хәстәлик будларын јухары дахили сәтһ
иметрик ачыг гырмызы, гырмызы кәрпич рәнкиндә би
әрдән башланыр. Онлар тезликлә бөјүјүр, бир-бири ил
р вә хејли саһәни әһатә едир. Зәдәләнмә сәтһи инчә
, сәрһәдләри кәскин олур, һәтта бир гәдәр дәри сәтһ
ыр, мәркәзи исә бир гәдәр батыг олур, рәнки ачы
лик адәтән, кишиләрин буд-хаја бүкүшләриндә, габ
голтугалты чухурларда, дөш вәзиләри алтында мүш
р.
бјектив әламәтләр әксәр һалларда олмур, бә'зән зәдә
әсиндә јүнкүл гашынма мүшаһидә едилир.

ләкәләр - псевдолејкодерма галыр. Бу ләкәләри дә си
кодермасындан диференсә етмәк лазымдыр. Сифи
масында бирләшмиш пигментсиз ләкәләр олмур. Бу
ров үчүн сәчијјәвидир. Бу вахт хәстәдә сифилисин ба
ләрини дә ахтармаг лазымдыр. Сероложи реаксијала
и мәсәләни һәлл едир.

ши. Хәстәлијин кедиши узун сүрсә дә, дүзкүн мүал
индә тезликлә сағалыр.

ичә. Әлван дәмровун мүаличәсиндә кератолитик вә ф
рманлар ишләдилир. 10-20%-ли күкүрд, 3-5%-ли сали
и мәсләһәтдир. 10-15%-ли бензил-бензоат мәлһәми дә
ичә верир. Бу мәлһәмләр 4-5 күн мүддәтиндә зәдәлә
нә сүртүлүр. Демјанович методундан да истифадә ет

ноз. Хошакәләндир.

а (Piedra). Дүјүнлү трихоспорија кими мә'лум олан
к заманы түкләрин кутикуласы зәдәләнир, түкүн көв
ғ вә гара дүјүнчүкләр әмәлә кәлир, һәмин дүјүнчүк
ндән түкләр гырылыб төкүлүр. Ағ вә гара пједра мә'л
пједранын амили (trichosporon beideli, 1902), гара пјед
ли исә (Piedraia hortai, 1928).

едра Авропа өлкәләриндә, Америкада, МДБ-дә вә Аз
надир тәсадүф олунур. Гара пједра исә әсас е'тибары
өлкәләрдә - Чәнуби Америкада, Африкада чәнуби вә ш
да мүшаһидә олунур.

ик шәкли. Ағ пједра башын түклү һиссәсиндә, бығ, саг
ғ наһијәсиндә, голтуг чыхурларында түкләри зәдәлә
дра исә јалныз башын түклү һиссәсиндә мүшаһидә олу
үкүн көвдәси узуну хејли мигдарда хырда дүјүнләрин ә
әси илә тәзаһүр едир. Бу дүјүнләр даш кими бәрк ол
испанча даш демәкдир.) Дүјүнләр ағ вә јахуд ачыг гәһ
олур. Гара пједрада исә дүјүнләр гара рәнкдә олур. Һәм
ин рәнкләринә көрә пједра ағ вә гара олур. Дүјүн
дүһчә шәклиндә олур. Бу дүјүнләр түк боју хејли мигда
и түк көвдәсини әһатә едирләр. Түк телини һәр ики б

әлик әлван дәмров адланыр. Зәдәләнмә очагларыны
ыг кәпәкләнир, буна көрә дә кәпәкләнән дәмров к
нмышдыр.
шагларын чинси јетишкәнлик дөврүндә баш вермиш
зун сүрүр, мүаличәјә инад олур, арабир ресидив верир.
арынын тә'сири нәтичәсиндә әлван дәмров чох вах
јеріндә аг ләкәләри псевдолејкодерма бурахыр.
агноз. Јухарыда јазылан клиник шәкли әсасында һеч
ик чәкмәдән диагноз гојмаг олур. Бә'зи чәтин һалла
ғындан истифадә етмәк олар. Јодун 5%-ли спирт мәһ
ләнмә наһијәсинә сүртәндә әлван дәмровун зәдәлән
ам дәријә нисбәтән даһа түнд рәнкләнир. Демәк кәпә
үнсүрләри јоду өзүнә даһа чох чәкир вә буна көрә д
рәнкләнир. Бу мәгсәдлә 1%-ли анилин бојаларындан
дә етмәк олар. Әлван дәмровун диагнозунун дәгигләш
ндә Бенјенин "сыјрынты" симптому да хүсуси әһәмијј
Бу мәгсәдлә зәдәләнмәнин сәтһини дырнагла гашыј
чәдә орадан бујнуз тәбәгәсинин үст гаты асанлыгла
гопур, төкүлүр.
уд лампасы васитәсилә әлван дәмровун кизли ләкәлә
аг олур. Буд лампасынын ишығы алтында әлван дә
ләри түнд гәһвәји вә јахуд гырмызы-сарымтыл көрүн
аборатории тәдгигаты васитәсилә көбәләјин үнсүрл
агла диагнозу дәгигләшдирмәк олар. Бу мәгсәдлә зәдә
јәсинин сәтһиндән гашынты мәһсулу олан кәпәкләр
әсинин үзәринә гојуб 20-30%-ли гәләви мәһлулу илә и
оскоп алтында бахырлар. Бу вахт көбәләк үнсүрләр
а тапылыр.
лван дәмрову сифилис розеолаларындан диференсә ет
ыр. Сифилис розеололары чәһрәјі рәнкдә олур, сәт
әнмир, бир-бири илә бирләшмир, үзәринә әшја шүшә
ығда рәнки итир, шүшәни бурахдыгда розеоланын рән
а олунур. Бу һаллар әлван дәмровда олмур. Бундан
дә сифилисин башга әламәтләрини ахтармаг лазымд
жи реаксијаларын нәтичәси мәсәләни һәлл едир. Әлва
чәһрәјі дәмровданда диференсә едирләр. Белә ки, ч

томикозларын баш вермәси үчүн инсанларда дәри өр
организмин имунбиоложи хүсусијјәтләринин дә бө
ти вардыр. Дәри сәтһинин вәзијјәти, туршу-гәләви тар
позулмасы, бујнуз тәбәгәсинин бәрклији, чох тәрлә
ндә сүртүнмә, сыјрынты әмәлә кәлмәси, һабелә енд
ләринин, дәријә тә'сир кәстәрән бир сыра дахили хәс
ә хроники инфексија очагларынын вә с.-нин дә мүһ
ти вардыр. Кәбәләкләрин өзләриндә вирулентлијин
масы да јолухманын баш вермәсиндә бөјүк рол ојнајы

КЕРАТОМИКОЗЛАР

омикозларда (Keros - бујнуз, mykes - кәбәләк) јалн
бујнуз тәбәгәси зәдәләнир. Бурада көзәчарпан илтиһ
ри олмур. Јолухма һаллары чох надир баш верә бил
икозлара әлван дәмров, пједра вә еритразма аиддир.
дәмров (Pityriasis Versicolor). Әлван дәмров јахуд кәпа
мров кими мә'лум олан бу хәстәлијин амили Pityrosporu
6-чы илдә Eichstedt тәрәфиндән кәшф олунмушдур. Ә
овун баш вермәсиндә һәддән артыг тәрләмәнин, гәр
әркибинин, дәри сәтһиндә бујнуз тәбәгәсинин позулм
бслә бу хәстәлијә гаршы мејиллијин олмасынын да бөј
ти вардыр. Әлван дәмров ән чох чаван кишиләрдә
да тәсадүф едир.
шәкли. Әлван дәмровун әламәтләри ән чох көкс гәф
ары һиссәсиндә (синәдә, күрәкләрдә, чијинләрдә, ба
ојнағы наһијәсиндә, бојунун јан тәрәфләриндә вә
ә олунур.
мпасы васитәсилә јохлајаркән әлван дәмровун әлам
ын түклү һиссәсиндә дә тапылмышдыр. Алимләрин фи
ә'зи тамамилә, мүаличә олунмуш хәстәләрдә
н тезликлә ресидив вермәси көрүнүр башын түклү һ
үаличәсиз галмыш үнсүрләрдир.
ик сары, гәһвәји, чәһрајы ләкәләрдән башланыр. Сә
хтлар түк кисәчијинин әтрафындан башланыр, кетдик

Дәринин көбәләк хәстәликләри

ҹәринин көбәләк хәстәликләри - дерматомикозлар (
и, mykes - көбәләк) бүтүн Јер күрәсиндә јајылмышдыр
ында јајылмасына көрә иринли дәри хәстәликләриндә
нчи јери тутур. Она көрә дә дерматомикозларын өјрән
ирда актуалдыр.

өбәләкләр тәбиәтдә чох кениш јајылмышлар. Онлар
уда, ағачларда, һејванларда, инсанларда тәсадүф едил
онларын аз бир гисми патоложи хүсуснјјәтә мали
анларда вә инсанларда хәстәлик төрәдир. Көбәләкләр
шәли паразитләрдир. Онлар пучурлама, будагланма ј
вә митселиј вермәклә төрәјиб артырлар. Көбәләк ми
инин узунлуғу 4-50 мкм, ени исә 1-6 мкм олур. Һәмин ми
микроскоп алтында сәпәләнмиш сап кими, хырда бу
ыш ағачы хатырладыр. Һәмин митселијләр бир-бири
иш ајры-ајры спорлардан ибарәтдир.

нсанларда вә һејванларда хәстәлик төрәдә билән па
ләкләр ики група бөлүнүр: 1) Антропофил көбәләкл
арда дәрини вә дәри артымларыны зәдәләјир; 2) һејва
нсанларда дәрини вә дәри артымларыны зәдәләјән зо
ил көбәләкләридир.

Маја көбәләкләри хүсуси груп тәшкил едир. Маја көбә
н әсас хүсусијјәти одур ки, онлар пучурлама јолу илә б
р, спор верир. Сап кими будагланмасы јохдур. Инса
өртүјүндә хәстәлик төрәдән көбәләкләр дерматоф
рын инсанларда төрәтдији хәстәликләр исә дермато
адланыр.

Епидемиолокија вә патокенез. Көбәләк хәстәликләри
дан, јахуд хәстә һејвандан билаваситә сағлам адамлар
вә ја долајы јолла хәстәләрин истифадәсиндә олмуш ә
тәсилә кечир. Көбәләк хәстәликләринин јајылмасында
рпаг хүсусијјәтләринин дә чох бөјүк әһәмијјәти вард
зин исти вә буна мүнасиб тәрләмә чох олан, һабелә
әрдән истифадә олунан саһәләриндә көбәләк хәстәл

ән исә зәдәләнмә һаһијәсиндә гызарты о гәдәр аз ол
үзкүн диагноз гојмаг чәтинлик төрәдир. Хәстәлијин
ағ гызыл јел (Erysipelas alba) адланыр.

ни. Гызыл јел үмуми насазлыг әламәтләри илә кеди
к вахтында вә дүзкүн мүаличә олунмурса, о тез-тез рес
р вә хроник һала кечир. О, ашағы әтрафларда филл
и дә төрәдә билир. Она көрә дә гызыл јел заманы зәд
һијәсиндә олан бүтүн хырда инфексија очаглары дүзк
олунмалыдыр. Гызыл јел өзүндән сонра иммунитет са

патолокија. Һистопатоложи тәдгигат заманы дәридә
ында ган вә лимфа дамарлары кенишләнмиш шәклин
арын ичәрисиндә күлли мигдарда стрептококклар тап
дермисдә вә хүсуси дәридә сулу шишкинлик бә'зән и
мүшаһидә едилир. Инфилтрат лејкоситләрдән вә лимф
н ибарәтдир.

оз. Дәринин мәһдуд бир наһијәсиндә баш вермиш кәск
гырмызы шишкинлик вә үмуми насазлыг әламәтлә
асанлыгла диагноз гојулур. Бу хәстәлији гызыл је
земадан, стрептодермијадан, јајылан инфилтратлы дә
озундан диференсә етмәк лазымдыр.

оз. Вахтында вә дүзкүн мүаличә апарылырса, хәстәл
мүддәтиндә из бурахмадан сағалыр.

чә. Гызыл јел үмуми вә јерли үсулларла мүаличә олуну
аличә үсулларындан сулфаниламид препаратлары (су
н, норсулфазол, сулфадиметоксин, бактрим вә с.) ант
р (пенисиллин, бисиллин, биомисин, тетрасиклин вә
ар (преднизолон, триамсинолон, метипред, полкортол
һемотерапија, лактотерапија, пирокенал, витаминләр
әт көрүлүр. Ағыр һалларда сулфаниламид препаратла
икләрлә, һабелә һормонларла бир вахтда ишләдилир.
мүаличә үсулларындан ихтиол, пенисиллин, риванол
ексијаедичи мәлһәмләр, бә'зән дә хәстәлијин клин
ән асылы олараг ислатма вә компрес тә'јин олунур.

лактика. Дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә баш вер
да зәдәләр вахтында вә дүзкүн мүаличә олунмалыды

ызыл јел дәри өртүјүнүн мәһдуд бир наһијәсиндә баш
муми насазлыг (үшүтмә, гыздырма, башағрысы, өјүмә
) әламәтләри илә мүшајиәт олунан кәскин јолухучу хәс
Она дүнјанын бүтүн јерләриндә раст кәлмәк олар.
тиолокија вә патокенез. Гызыл јел хәстәлијинин амили
кклардыр. Бу хәстәлијин амилини илк дәфә 1881-1883
ә Р.Фелеjен кәшф етмишдир. Мә'лумдур к
итококклар дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә тәсадү
Онлар һәр бир хырда зәдәләнмәдән күлли мигдарда
л олур вә бу заман макроорганизм илә микроорган
ында кедән мүрәккәб биоложи просес нәтичәсиндә гы
ир.
ниник шәкли. Гызыл јелин кизли дөврү бир нечә саатд
(3-5) күнәдәкдир. Бу мүддәтдән сонра стрептококк
ә сохулдуғу јердә хәстәлијин илкин әламәтләри јар
етмәк лазымдыр ки, гызыл јел дәри өртүјүнүн бүтүн с
ә, һәтта селикли гишаларда белә баш верә биләр. Лаки
здә вә әтрафларда, хүсусән ашағы әтрафларда тәсадү
Хәстәлик мәһдуд бир наһијәдә дәринин гызармасынд
мәсиндән башланыр. Гызарты вә шиш бәјүјүб тезликлә
ә јајылыр. Додаг вә бурун наһијәсиндән башлајырса, т
өтдә јанаг вә гулаг сејванына гәдәр јајылыр. Гызыл јел
өрганизмин бир тәрәфиндә тәзаһүр едир. О, екзокен
илән хәстәликләрдә олдуғу кими үзүн бир тәрәфиндә
, јахуд бир ајагда баш верир. Чох надир һалларда симм
иләр.
зыл јел заманы зәдәләнмә наһијәси гызарыр, шишир,
олур, парылдајыр, әтраф сағлам дәри сәтһиндән бир
ыр. Сәрһәдләри бә'зән киринтили-чыхынтылы олса д
кәскиндир. Зәдәләнмә јеринә бармагла басдыгда гы
ир, бурахдыгда исә јенидән бәрпа олур. Субјектив әл
хәстәләр зәдәләнмә наһијәсиндә дәринин дартынмасы
күл ағрыдан шикајәтләнирләр. Бундан башга гызыл
ләрдә үмуми насазлыг әламәтләри (үшүтмә, гыздырма
мпература, башағрысы, өјүмә, гусма вә с.) мүшаһидә ол
зән макроорганизм илә микроорганизмләрин бир сыр

ı парчадан һазырланмалыдыр. Лакин бу мәсәлә һәлә
ни тапмајыбдыр.
сәнаје мүәссисәләриндә, о чүмләдән нефчыхарма вә не
сәнајесиндә һәр бир сехдә аптекчикләр мөвчуддур.
кләрдә бир сыра лазыми дәрманлар (јод, ағрыкәсичи дә
вә сарғы материаллары сахланылыр. Онлар фәһләл
әрдә тутулмушдур. Нефтчиләрин, хүсусән нефтчыхар
ндә чалышан фәһләләрин әли гаты нефтә булашды
ләрини дизел јаначағы илә јумамалыдырлар. Онлар
нындырла силиб, су вә сабунла јумалы, лазым кәлдин
зәдәләнмәләр баш вердикдә) мөвчуд аптекчикләрдә
ардан истифадә етмәлидирләр:
рда чирклөнмиш дәрини мазутдан, гаты нефтдән, һисд
ән јахшы тәмизләјән ДНС-АК јујучу маддәсидир. О
ә шампун шәклиндә бурахылыр. Ишдән сонра һәр б
лләрини ДНС-АК илә јумалыдыр.
је мүәссисәләриндә, истеһсалат-технолоҗи просеслә
шдырылмасы, тәкмилләшдирилмәси, санитарија-кик
ларына дүзкүн риајәт едилмәси, санитарија савады
лмасы вә с. иш јерләриндә вә мәишәтдә иринли д
кләрин азалмасыны тә'мин едир.
личә. Пиодермитләрин мүаличәси үмуми вә јерли үсулл
рәтдир. Үмуми мүаличә үсулларында ән кениш тәт
дәрманлардан антибиотикләри көстәрмәк олар. Ла
тикләри тәтбиг етмәмишдән габаг пиодермитли хәс
тафилококкларын вә стрептококкларын антибиотикл
ығыны тә'јин етмәк лазымдыр. Әкәр тә'чили мүаличә
нурса, линкомисиндән, кентомисиндән вә с.дән истиф
лар. Ејни заманда хәстәләрә гаммаглобулин, полигл
ливитамин, хүсусилә "В" груп витаминләри ағыр һалла
зма көчүрүлмәси, пирокенал, аутоһемотерапија, ултра
и шуаларла мүаличә, десенсибилизасијаедичи, антиһи
уми мөһкәмләндиричи дәрманлар тә'јин олунур.
и мүаличәдә зәдәләнмә очаглары гартмаглардан, су
тәмизләнмәли вә даһа сонра анилин бојалары, анти
рептосид мәлһәмләри тә'јин едилмәлидир. Гидала

шан һәр бир шәхс дәрисини тәмиз сахламалы, вахта
әли, күн әрзиндә әлләри бир нечә дәфә сабунла јумал
манла мүнтәзәм мәшғул олмаг организми физики чәһ
әмләндирир вә инфексион хәстәликләрә гаршы мүгав
ыр. Әһали арасында санитарија маарифи ишинин дә
ијјәти вардыр. Ирини дәри хәстәликләринин баш ве
ләрини сәһбәтләр, мүһазирә вә јазылы јаддаш васит
јә чатдырмаг зәрурдир.
инли дәри хәстәликләринин профилактик тәдбирләри
ссисәләринин пешә хүссусијјәтләриндән асылыдыр.
машынгајырма сәнајесиндә хырда дәри зәдәләнмәси
ур. Бу заман зәдәләнмә наһијәсинә БФ-2 јапышганы
әсләһәтдир. Јапышган дәридәки хырда зәдәләрин үзә
б назик тәбәгә әмәлә кәтирир, дәријә јапышыр вә бүт
үддәтиндә иринтөрәдичи микробларын дәријә дахил
ол вермир. Ишдән сонра исти су вә сабунла јудугда т
. Бә'зи сәнаје мүәссисәләриндә биоложи әлчәкл
олунур. Бу биоложи әлчәкләр пастадыр (300 г казе
ны, 10 г 25%-ли аммониум мәһлулу, 300 г глисерин,
пирти, 680 г су) ишә башламамыш әлләрә сүртүлүр. Бу
б әлләр вә биләкләр наһијәсиндә чох назик пәрдә
ыр вә бүтүн күнү фәһләләрин әлләрини хырда зәдәл
н, бир сыра мәһлуллардан, ирин төрәдән микробларда
Ишдән сонра исти су вә сабунла јујулуб тәмизләнир.
кротравмалары сағламлашдырмаг мәгсәдилә новиков
ан да (1 г танин, 0,2 г бриллиант јашылы, 0,2 г 96%-ли
, 0,4 г кәнәкәрчәк јағы, 20 г каллодиј) истифадә етмәк
улуг сәнајесиндә, даш көмүр мә'дәнләриндә тозланма
олдуғундан белә мүәссисәләрдә тозтутан, тозсоран, ha
әјән конденсионерләрин гурулмасы мәсләһәтдир. Бу
сәнаје мүәссисәләринин хүсуси пешә кејимләри вә
әри илә тә'мин едилмәси вачибдир. Бу ирини дәри х
инин гаршысыны хејли алыр вә истеһсалатда хырда
ләрә јол вермир.
тчыхарма вә нефтајырма сәнајесиндә чалышан фәһл
әм олараг хүсуси пешә кејимләриндән вә әлчәкләрдә

кләрин әмәлә кәлмәси илә тәзаhүр едир. Судурлу елем
ыларын вә ајагларын алтында да ола биләр. Дәридә сә
әлә кәләркән хәстәләрдә үмуми насазлыг әламәтл
ик, зәифлик, башағрысы, иштаhасызлыг, үшүтмә-гызд
) олур, гашыныр. Хәстәлијин елементләри кет-кедә ар
дәләнмә очағындан дикәр наhијәләрә јајылараг, дәри
хејли саhәсини тутур. Лакин 10-15 күндән сонра сәпки
вә там сағалмагла гуртарыр.

ши. Просесин мүддәти әсас зәдәләнмә очағынын вәз
асылыдыр. Дүзкүн мүаличә апарыларса, әсас хәстә
р вә пиоаллеркидләр из бурахмадан сорулур.

личә. Әсас зәдәләнмә очағыны пиодермит кими мүал
азымдыр.

дермитләрә гаршы профилактик тәдбирләр

лумдур ки, иринли дәри хәстәликләри әhали арасында
јајылмышдыр. Онлар сәнаје мүәссисәләриндә чалы
вә гуллугчуларда, hәмчинин мәишәтдә тәсадүф еди
сәнаје мүәссисәләриндә вә ушаг коллективләриндә хә
иш вүс'әт алыр. Инсанларын сағламлығыны позур, мү
лса да онлары әмәк габилијјәтиндән мәhрум е
ијјата бәјүк зијан вурур. Она көрә дә пиодермитлә
зәдә, Үмумдөвләт вә фәрди профилактик тәдбирлә
кечирилмәсиндә тәкчә дерматологлар дејил, hәмчини
исаслы hәкимләр дә (мәктәб hәкимләри, сәнаје мүәсс
ә чалышан вә санитарија үзрә hәкимләр, педиатр
лар, орта тибб ишчиләри вә с.) биркә иштирак етмәли

әрдә тутулмуш Үмумдөвләт тәдбирләриндән ајры-
али арасында иринли дәри хәстәликләринин дүзкүн h
ы, пиодермитләрин ајрылыгда hесабы сәнаје мүәссис
шә хүсусијјәтиндән асылы олараг фәрди профила
ләр апармаға имкан верир. Сәнаје мүәссисәләриндә
анитарија техники тәдбирләрин hәјата кечирилмәси, и
просесләринин тәкмилләшдирилмәси вә с. мәгсәдәу
әнаје мүәссисәләриндә иш јерләринин тәмизлијинә ч

ими тәзаһүр едирләр. Зәдә даирәви, овал, диби түнд гы
әнкиндә, консистенсијасы бир гәдәр бәрк, субјектив
и аз олур. Белә ерозијалар вә хоралар дәри өртүјүнүн д
ндә дә (үздә, хүсусилә додагларда, әлләрдә вә с.) ол
ора, јахуд ерозија тәк-тәк олур, бә'зән сифилис шанкр
адыр вә әтраф лимфа дүјүнләри бөјүјүр.

ши. Хәстәлик хејли узанса да дүзкүн мүаличә нәтичә
иклә сағалыр.

гноз. Чинси јетишкәнликдән сонракы јашларда бу хәст
ноз гојмаг бир гәдәр мәс'улијјәт тәләб едир. Она кө
әлији бәрк шанкрдан диференсә етмәк вачибдир. Х
ғында солғун трепанемләрин тапылмамасы һәлә дә
ин олмамасы дејилдир. Бә'зән диагнозу дәгигләшдир
ун мүддәт хәстәләри мүшаһидә етмәк вә дәфәләрлә с
еаксија апармаг лазым кәлир. Гејд етмәк лазымдыр
дан сонракы сифилоиддә зәдәләнмә инфилтраты ерос
ара чыхыр, лакин бәрк шанкрда исә инфилтрат зәдәлә
дан кәнара чыхмыр, ерозија вә ја хора наһијәсиндә мү
унур.

ши. Хәстәлик хејли узанса да вахтында дүзкүн диа
лазыми мүаличә апарылдыгда ерозија из бурахмадан х
ыг бурахмагла сағалыр.

личә. Дәгиг диагноз гојулмамышдан әввәл мүаличә мә
тибиотик ишләтмәк олмаз. Зәдәләнмә чинси органда
алиум-перманганатын зәиф мәһлулунда ванна етмәк
и стрептосид емулсијасы јахмаг лазымдыр.

гноз. Хошакәләндир. Дүзкүн мүаличә нәтичәсиндә хә
иклә сағалыр.

аллеркидләр. Бә'зи хәстәләрдә дәрин пиодермитлә
мәси нәтичәсиндә организмин һәссаслығы дәјишир. Б
ләнмә очағындакы микроорганизмләрин макроорган
сүрән гаршылыглы әлагәси заманы биринчиләрин е
вә ендотоксини организмә антикен кими тә'сир кәстәр
ә хәстәдә сенсибилизасија әмәлә кәтирир. Белә хәстәл
об аллеркенинә гаршы сенсибилизасијасынын әмәлә к
дикәр јанашы хәстәликләр (хроник тонзи

апыглашма илә гуртарыр. Ресидив вермир.

топатолокија. Хроники хора пиодермит заманы епидер
еркератоз, паракератоз, спакиоз вә акантоз мүшаһидә
Епидермис чыхынтылары хејли узаныб дерм
икләрарасы саһәләринә сохулурлар. Зәдәләнмәнин ин
нда лејкоситләр вә лимфаситләр мүшаһидә олунур.
уси дәридә нејтрофилләрдән, лимфаситләрдән вә пл
нејрәләрдән ибарәт инфилтрат әмәлә кәлир.

агноз. Хәстәлијин һарада, нечә башландығыны вә кеди
ә алсаг, диагноз гојмаг чох да чәтинлик төрәтмир. Б
үлү сифилис елементләриндән (гумма, дүјүнлү сифилид
вәрәминдән, дәрин микозлардан диференсә етмәк л
Бүтүн һалларда хәстәлијин тарихини өјрәнмәк, лабо
әдгигатлары вә сероложи реаксијалар апармагла хр
ермити јухарыда көстәрилән хәстәликләрдән ајырмаг
а јодла мүаличә јахшы нәтичә верир; шүбһәли һал
ә јод тә'јин едилир. Јодун тә'сириндән јухарыда көстәр
иклләр тезликлә сағалыр. Хроники хора пиодермитл
и исә ағырлашыр ки, бу да хәстәлијин диференсә олун
мәк едир.

огноз. Хәстәлик хејли узанса да, там сағалыр, јериндә
ыр.

аличә. Хроники хора пиодермитин мүаличәси үмуми
н башланмалыдыр. Бу мәгсәдлә хәстәләрә онларын
ибиоложи мүгавимәтләрини артыран витаминләрлә з
дахилә поливитаминләр, ган вә плазма көчүрүлмәси,
аутоһематерапија, лактотерапија, ваксинләрдән ау
нтибиотикләрдән пенисиллин, екмановосиллин, биси
ә биомисин, терамисин (15-20 мл) антиһистамин препа
с. мәсләһәт көрүлүр.
ли мүаличә дә ектимада олдуғу кими хоралар гартм
дән тәмизләндикдән сонра ривапол, бор туршусу вә с.
'зән исә стрептосид емулсијасы, ихтиол мәлһәми, ант
рдән мәлһәм вә с. истифадә олунур.

анкрабәнзәр пиодермија (Pyodermia shancriformis). Хәс
н гызылы стафилококклар тәрәфиндән төрәдилир.

...ија вә патокенез. Хәстәлијин амили стрептококкл
...ококклардыр. Хроники хоралы пиодермитин паток
...дәк мә'лум дејилдир. Белә күман олунур ки, бу хәстә
...рмәсиндә стрептококкларын вә стафилококкларын
...јинин зәифләмәси зәдәләнмә наһијәсиндә дәринин а
... физиоложи хүсусијјәтләринин дәјишмәси вә органи
... имунбиоложи таразлығынын позулмасы мүһүм рол
...оралы пиодермитли хәстәләрдә чох вахт шәкәр хәстә
... алкоголизм, наркоманија вә организми зәифләдән б
...икләр дә тәсадүф олунур.
...Подвысоткскајанын фикринчә, хроник пиодермитл
...рмәси вә кедиши микроорганизмләр дејил, макроорга
...ндән мүәјјән едилир.
...ники хоралы пиодермитләр әсасән сәнаје мүәссисәлә
...шан фәһләләрдә хырда зәдәләнмәләр јериндә әмәл

...ник шәкил. Хроники хоралы пиодермит дәри өртүј
...аһәләриндә баш верә биләр. Лакин о ән чох ашағы әт
...хүсусән балдырларда олур. Мәһз буна көрә дә хәст
... хорасы (ulcus cruris) адландырылмышдыр.
...әлик фликтендән, јахуд фолликулитдән башланыр.
...ән сәпки елементләринин сајы артыр, бөјүјүр, бир-б
...ләшир, нәтичәдә бүтөв инфилтрат әмәлә кәлир. Белә
... һәм әтрафа, һәм дә дәринин дәринликләринә јајы
...анда дәри сәтһиндән хејли габарыр. Бу заман зәдә ә
...тәк-тәк фолликулитләр вә фликтенләр әмәлә кәлир
...а өз нөвбәсиндә әсас зәдә илә бирләшмәјә мејл көстә
...әликлә, зәдәләнмә очағы хејли бөјүјүр, нәтичәдә һә
...р нечә хора вә абсес әмәлә кәлир. Хоранын рәнки т
...ы, кәнарлары киринтили-чыхынтылы, диби исә кәлә
...ф гранулјасија тохумаларындан ибарәт олур.
...ики пиодермит хораларынын хүсусијјәти одур ки, он
...ла өртүлмәјә мејл көстәрмирләр. Даим сероз маје иф
...оралар фастула јоллары васитәсилә бир-бири илә бир
... Јанлардан сыхдыгда зәдәләнмә очағындан ары пәтәј
...бир нечә дешикдән ирин ифраз олур.
...н хора пиодермитләр өз ади кедишиндән кәнара шы

импетиго стрептококклу фликтендән башлајыр. Чох
стафилокколар әлавә олунур; бу заман илк фликтен те
ыг сары, јахуд гонур рәнкдә иринлијә чеврилир. Га
ı һәр тәрәфдән илтиһаблашмыш вә гызармыш дәри h
әһатә олунур.
т кечдикчә јухарыда гејд олунан фликтенләрин-иринл
јы сүр'әтлә артыр, бөјүјүр, бир-бири илә бирләшиб
нүн хејли саһәсинә јајылыр. Бу заман хәстәләрин
дүјүнләри бөјүјүр. Орада фолликулит вә фурункул да
иләр.
иши. Хәстәлијин инкишаф дөврү 7-10 күндүр. Бу мүдд
әмәлә кәлмиш гартмаглар гурујуб төкүлүр вә хәстә
ә тезликлә сорулуб кедән гызарты галыр. Хәстәлик
рда 1-2 ај узана билир.
стопатолокија. Башга пиодермитләрдә олдуғу кими ад
да инфилтрат әсасән чохнүвәли лејкоситләрдән и
Хәстәлик чох узанарса, инфилтратын тәркибиндә л
р, аз мигдарда фибробластлар вә һистиоситләр тапыл
агноз. Хәстәлијин башланғычы вә кедиши дәгиг өјр
диагноз гојмаг чәтинлик төрәтмир. Диагноз гојаркән
ыш импетигону готурдан, екземадан, нејродерм
енсә етмәк лазымдыр. Готурлуг импетиго әламәтлә
гларынын арасында, голларын дахили сәthләриндә,
ры наһијәсиндә мүшаһидә олунур. Екзема вә нејродер
иго илк хәстәлијин олдуғу јердә баш верир.
огноз. Хошхассәлидир.
аличә. Ади импетигонун мүаличәси әсасән јерли үсул
лыр. Бу мәгсәдлә хәстәләрә стрептококклу импетиго
кими аг вә сары чивә, күкүрд, гатран, антибиотикләр,
мид препаратлары тә'јин едилир.
лә хәстәләрин әл-үз дәсмалы вә габ-гачағы ајры олмал
әлик чох јолухучудур. Онун инсанлар арасында јајы
аршысыны алмаг үчүн хәстә коллективдән тәчрид ед
р. Хәстәлик заманы јујунмаг мәсләһәт көрүлмүр.
оник хоралы пиодермит (Pyadermitis chronica ulcerosa
А.Н.Черногубов тәрәфиндән өјрәнилмиш хроник

ар (лимфангаит, лимфаденит, фурункул вә с.) верир.
личә. Үмуми мүаличә мәгсәдилә антибиотикләр, hор
таминләр, сулфаниламид препаратлар вә с. ишлән
отикләрлә hормонларын биркә тәтбиги daha јахшы
ир. Ектиманын мүаличәсиндә аутоhемотерапија, пи
ктотерапија, ваксинләр дә мәсләhәт көрүлүр.
и мүаличә стрептококклу пиодермитдә олдуғу кими х
ашлағычында апарылыр. Сонралар зәдәләнмә очагл
әриндә әмәлә кәлмиш гартмаглар 2%-ли солисил тур
ни гојмагла тәмизләмәк лазымдыр. Јалныз бундан с
ылмыш хораны калиум-перманганат мәhлулу илә ј
стрептосит емулсијасы, пенисиллин мәлhәми јахма
г лазымдыр. Бә'зән риванолдан, резорсиндән вә б
лардан да истифадә олунур. Белә хәстәләрин балдырл
ум-перманганат мәhлулу илә ванна да тә'јин етмәк о
ырында веналарын варикоз кенишләнмәси олан хәст
сарғы гојмаг хејирлидир.
отерапевтик үсуллардан магнитлә мүаличә јахшы нә

птостафилококклу пиодермитләр

уп пиодермитләрдә хәстәлијин илк амили стрептокок
нох кечмәдән стафилококклар да гошулур. Стрептоста
у пиодермитләрә ашағыдакы дерматозлар аиддир.
мпетиго (Impetigo Vulgaris). Бу хәстәлик тәмасла јол
о (Impetigo contagiosa Streptogenes), јахуд сары јара а
дәтән, ушагларда тәсадүф олунан бу хәстәлијин ам
окклар вә стафилококклардыр. Ади импетиго кәскин
әстәликдир. Билаваситә тәмасла вә хәстәнин истиф
олмуш әшјалар васитәсилә аиләдә вә у
ивләриндә јајыла биләр. Буну нәзәрә алараг ади импет
инә тутулан ушаглар мүвәггәти олараг коллективдә
ы вә чидди мүаличә олунмалыдырлар.
олијин баш вермәсиндә организмин үмуми зәифлији
әвлүјүнүн позулмасы әсас рол ојнајыр. Хүсусән гашы

луш хәстәләрдә исә чох узаныр, чидди мүаличә тәләб
аличә. Бүтүн стрептококклу пиодермитләрдә олдуғу
(пенисиллин, һормонлар, витаминләр вә с.) вә јерли (х
клиник формасындан вә кедишиндән асылы олараг исл
м, паста вә с.) мүаличә үсулу тә'јин олунур.
има (Ektyma). Ектима стрептококклу пиодермитләри
сыдыр. Стрептококклу пиодермитләрин дикәр клини
риндә олдуғу кими ектима да иринликдән башланыр. Л
анын иринлији чох бәјүк вә дәрин олур. Онун әсас а
ококклардыр. Ектиманын патоложи материалында
афилококклар икинчили инфексија кими тәсвир олунуј
әсасән, јашлыларда (онларын балдырларында, будлар
ры наһијәсиндә) мүшаһидә олунур. Хәстәлик үмуми са
позулмуш шәхсләрдә даһа ағыр кедир.
ник шәкил. Ектима фындыг бәјүклүјүндә фликте
икдән башланыр. Бу елементин әтрафындакы дәри
лишир, ичәрисиндәки ирин тезликлә гурујуб көврәк га
кәтирир. Гартмағын алтында даирәви, јахуд овал
кәлир. Һәмин хоранын кәнарлары һамар, шишкин
сәтһиндән бир гәдәр габарыр. Консистенсијасы нис
г, һүчејрә чүрүнтүләри гарышыг иринлә өртүлү олур.
тима бә'зән хошхассәли кедир. Белә һалларда хәстәл
әрзиндә хорадан, ириндән вә һүчејрә галыгларында
нир, јеріндә пигментли чапыг бурахмагла гуртарыр.
тима әсасән тәк-тәк олур, лакин аутоинокулјасија һеса
әнмә очагларынын сајы хејли артыр.
диши. Хәстәлик иринликдән башлајыб тезликлә хора
. Ектиманын инкишаф дөврү 2-4 һәфтәдир. Лакин зә
уш хәстәләрдә хәстәлијин кедиши хејли узаныр.
стопатолокија. Хәстәлијин башланғыч дөврүндә дерм
лты пиј тәбәгәсиндә инфилтрат әмәлә кәлир. Бу инфи
әркәзи һиссәсиндә чохнүвәли лејкоситләр, лимфосит
гдарда фибробластлар мүшаһидә олунур. Сонралар и
ринләшир. Бу заман әтраф тохумалар зәдәләнир, кол
астик лифләр некрозлашыр. Хәстәлијин хроники к
ы инфилтратын тәркибиндә лимфаситләр, фибробла

ылан сәthи стрептодермија (Streptodermia diffisa superfa

лик дәри өртүјүнүн бир чох саһәләриндә, хүсусән
ләрдә ади стрептококклу фликтенләрин әмәлә кәлмә
ныр. Бу фликтенләр тәрләмә вә сүртүнмә нәтичәсинд
бөјүјүр, бир-бири илә бирләшиб дәри өртүјүнүн хејли
ајылыр.

әстәлијин төрәдичиләри стрептококклардыр. Лакин
маны башга микроорганизмләр дә тапылмышдыр. Хәс
, сағламлығы позулмуш јашлыларда тәсадүф олунур.

ник шәкил. Јајылан сәthи стрептодермија ади стрепто
ктенләрдән башланыр. Бу хәстәликдә онлар тәк-тәк
ш һалда, јахуд ајры-ајры груплар шәклиндә
енләр (хүсусән бүкүшләрдә, голтуг чухурунда, гадын
ринин алтында, гасыг наһијәсиндә, гулаг сејванлар
әрәфиндә) тәрләмә нәтичәсиндә тезликлә бөјүјүр, сон
ри илә бирләшиб дәри өртүјүнүн хејли саһәсинә јај
чмәдән еритродермија әмәлә кәтирир. Зәдәләнмәни
бир сары рәнкли, ирили гартмагла өртүлүр, бә'зи јер
аныр. Бүкүшләрдә ерозија вә чат мүшаһидә олунур.
әрдә әтраф лимфа дүјүнләри бөјүјүр.
тәләрин үмуми вәзијјәти бир гәдәр дәјишир, субјектив
дән јүнкүл гашынма вә дәри дартынмасы мүшаһидә

ларын, әлләрин үст сәthләриндә, хүсусән балдыр на
баш вермиш стрептодермија тез бир заманда јајылы
өртүјүнүн хејли саһәсини әһатә едир. Балдырларда дур
аларын кенишләнмәси мүшаһидә олунур. Дүзкүн олм
андырычы мүаличәләр нәтичәсиндә хәстәлијин кед
аныр. Бә'зән хәстәлик ағырлашараг екзема верир. С
ијанын бу формасы хроники јајылан сәthи стрептодер
р.

шы. Хәстәлик кәскин кедир. Инкишаф дөврү 7-10 күн
үзаныб хроники вәзијјәт алыр.

опатолокија. Хәстәлијин кәскин дөврүндә инфилтрат
рдән, лимфаситләрдән вә аз мигдарда фибробластла
ир. Хроники һалларда инфилтратын тәркибиндә һис

гноз. Клиник шәкли әсасында диагноз гојулур.

гнозу. Хошхассәлидир.

личәси. Хәстәлик заманы ағыз бошлуғу хүсусилә тә
ылмалыдыр. О, калиум-перманганат вә 2%-ли бор турш
у илә вахташыры јахаланмалы, зәдәләнән јерләрә исә
аларынын зәиф мәһлулу јахылмалыдыр.
к расионунда гычыгландырычы маддәләр мәһдудлаш
ыдыр. Дуру хөрәкләр мәсләһәт көрүлүр.

ијадан сонракы сифилоид (Syphiloides posterosiva). Бу хә
сән диспепсија әламәтләри олан чағаларда сағры наһ
әсадүф едилир.

ник шәкил. Ерозијадан сонракы сифилоид стрептоко
нләрин әмәлә кәлмәси илә башланыр. Бу фликтенләр
да сағры вә чинсијјәт үзвләри наһијәсиндә олур, сонр
ларын арха наһијәсинә јајылыр. Онлар тезликлә өз га
ы итириб даирәви ашынмаја (ерозијаја) чеврилир. Белә
әлә кәлмиш ашынмаларын (ерозијаларын) бир г
лә сағалыр, дикәр гисми исә узун мүдәт ерозија шәкл
Лакин сонралар һәмин ерозијалар әсасында бәрклик
, бу да сифилис папулаларына охшадығындан ерозиј
ы сифилоид адландырылмышдыр. Хәстәлик сағала
ериндә пигментсиз ләкәләр галыр.

ишн. Хәстәлик кәскин башланыр вә тезликлә инки
јјылыр. Мүвафиг мүаличә нәтичәсиндә тез бир зам
р.

гноз. Хәстәлијин там јеткин дөврүндә сифилис папу
н диференсасија етмәк зәруридир. Бу мәгсәдлә хәстәл
исин дикәр әламәтләрини ахтармагла, сероложи реак
армаг, диагнозу дәгигләшдирилир.

гноз. Хошхассәлидир.

аличә. Хәстәлик заманы зәдәләнмә наһијәсинә 5
осид емулсијасы јахмаг јахшы нәтичә верир. Бундан
гол, ихтиол, сары вә аг чивә мәлһәми дә тә'јин ол
лик артыб јајылмаға мејл едәрсә, әзәлә дахилинә пен
ахилә исә витаминләр (хүсусән "С") мәсләһәт көрүлүр
стәлијин јајылмасынын гаршысыны алмаг мәгсәдилә

ициник шәкли. Ади дәмров ушагларын үзүндә, бојну
тәфәсинин јухары һиссәләриндә кәпәкләнән чәһрајы
ән башланыр. Бу ләкәләр башланғычда мәрчидән 1 гә
ә бөјүклүјүндә даирәви олур. Кетдикчә бөјүјүр, нәтич
клик сиккә бөјүклүјүнә гәдәр чатыр. Дәмровун сәтһи ч
дә олур вә ун кими кәпәкләнир. Хәстәлик һәфтәлә
ла давам едә биләр.

диши. Ади дәмров узун сүрән хроники дерматоздур.
ағаларкән јеріндә пигментсиз ләкәләр бурахыр.

ағноз. Һеч бир чәтинлик төрәтмир. Бә'зән һамар дә
фитијасындан вә себорејалы дерматитдән диференсә
дыр.

огноз. Хошхассәлидир.

уаличә. 2-5%-ли сары, јахуд ағ чивә мәлһәми, 5%-ли ст
мулсијасы јахшы нәтичә верир. Јујунандан сонра үзү
амаг мәсләһәтдир.

ликли гишанын импетигосу (Impetigo mucosoe).

еликли гишанын импетигосу, дәри өртүјүндә, хүсусән
ндә пиодермит хәстәлији олан ушагларда вә јенијетм
ш верә биләр. Хәстәлик антисанитарија шәраитинда
ндән асанлыгла ағыз-бурун бошлугларына вә көзүн се
арына кечиб епидемија кими ушаг коллективләрин
биләр.

ициник шәкли. Импетиго ағыз бошлуғунда додагларын,
, дамағын, дилин, һабелә бурун бошлуғунун вә көз
ли гишаларына сираәт едир. Хәстәлик һәмин јерләрд
тококклу фликтенләрдән башланыр. Бу фликтенләр с
нәмлилик нәтичәсиндә тезликлә өз габыгларыны и
дә ашынма әмәлә кәлир. Чох кечмәдән сарымтыл боз
ур вә әрп гопарылдыгда јеріндән ганахма верир. Бел
ин ағзындан селик ахыр, хошакәлмәјән ијі кәлир, гида
ләшир.

ликли гиша импетигосу додагларын гырмызы һашијә
ш верә биләр. Бу вахт додаглар даһа да гызарыр, шиш

ртүлүр. Хәстәлик көбәк, гарын вә көкс гәфә
риндә даһа чох көзә чарпыр. Белә хәстәләрдә үму
әламәтләри мүшаһидә олунур: температур (38-39оС) и
ыг, јухусузлуг, ганында еозинофилија, лејкоситоз, Е
асы вә с. Белә һалларда епидемик пемфигус ағырлаш
евмонија, флегмона, абсес) верә биләр. Вахтында мүа
азса, хәстәлик өлүмлә нәтичәләнә биләр.

оз. Хәстәлијин чағаларда олмасы, илкин күнләрдә б
судурларын бир-биринин ардынча әмәлә кәлмәси,
етмәси, кәскин вә ағыр кедиши вә с. әсасында диаг

н сифилис пемфигусундан, судурлу епидермолиздән, р
сфолиатив дерматитиндән дифференсә етмәк лазым

лис пемфигусу судурлары әлләрин ичәрисиндә - овучл
арын алтында, ома наһијәсиндә әмәлә кәлир. Судур
сы бәрк олур. Бундан башга анаданкәлмә сифили
ламәтләри дә (јајылмыш инфилтрат, папулалар, сифи
ә с.) мәвчуддур. Вассерман реаксијасы мүсбәт олур.
анкәлмә судурлу епидермолиздә судурлар дәри өртүјү
мәјә мә'руз галмыш наһијәләриндә (әлләрдә, ајаглар
ә, дирсәкләрдә вә с.) баш верир. Хәстәлијин дистро
дә хәстәнин сачлары, дырнаглары, дишләри дистро
стәрилән әламәтләр чағаларын епидемик пемфигусу

лоз. Чиддидир.

ичә. Мүаличә мәгсәдилә судурлар, иринликләр дешил
ермис галыгларындан тәмизләнмәлидир. Бир сөзлә, ә
лиш ерозијалара гаршы дезинфексијаедичи мәлһәм
трептосид емулсијасы, антибиотик мәлһәми, 1%-ли а
ары, калиум-перманганат ваннасы вә с.) ишләдил
мүаличәләрдән әзәлә дахилинә антибиотик, сулфани
параты, ананын ганы, В вә С витаминләри тәтбиг еди
лларда һормонлардан да истифадә етмәк олар.
ушағын кејим вә јатаг ләвазиматы тәмиз сахланылма

ән дә орада чат әмәлә кәлир, ганахма верир. Хәстәлі
ыр, сағалса да арабир ресидив верир.
лама јолухучу олдуғундан мәктәблиләр вә аилә үзвлә
а тез јаҗылыр.
ди стрептококклу јаламаны, маја көбәләкли јаламада
ә етмәк лазымдыр. Бу мәгсәдлә ағыз күнчләриндән ал
ложи материалда маја көбәләкләри ахтарылмалыды
ән диагноз дәгигләшдирилир.
ағаларын епидемик пемфигусу (Pemphigus neonotor
eus). Чағаларда епидемик пемфигус кәскин јолухучу дә
ридир. Хәстәлик һәлә ушаг доғум евиндә икән бүтү
үндә чохлу мигдарда иринликләрин баш вермәси вә ја
ә тәзаһүр едир. Епидемик пемфигусун төрәдичиләри
илококклар һесаб олунур. Лакин бир сыра алимләри
ә, бу хәстәлијин баш вермәсиндә хүсуси стафилококк
тококкларын вә вирусларын да иштиракы вардыр. Еп
игусун баш вермәсиндә ушагларда дәринин һәссаслы
мин иммун-биоложи хүсусијјәтләри дә мүһүм әһәмијј

идемиолокија. Епидемик пемфигусун баш вермәсини
асынын әсас сәбәбкарлары доғум евләриндә гуллуг ед
иләр вә јахуд аналардыр. Белә ки, онларда әксәр h
ермит хәстәлији олур, јахуд да онлар һәмин хәстәл
да кечирмиш олур вә хәстәлијин галыглары һәлә дә
Хәстәлијин баш вермәсинин бир сәбәби дә батси
рилмәсидир. Бундан башга хәстәлик хәстә ушагда
ларынын вә дикәр хидмәтчиләрин әлләри васитәсилә
дән һәлә чыхмамыш ушаглара да јолуха биләр. Хә
ушағын палтары, әскиләри васитәсилә дә јаҗылыр
әсиндә епидемик пемфигус баш вердикдә тә'чили
ә бағланмалы вә орада лазыми дезинфексија ишләри а
дыр.
иник шәкли. Хәстәлик әсасән чағаларын илкин күн
худ 7-10 күнүндән башланыр. Хәстәлик азча гызарм
гыса мүддәт әрзиндә хејли мигдарда судурлар әмәлә
рын бөјүклүјү нохуддан фындыг бөјүклүјүнә гәдәр ол

анда лејкоситоз вә еритроситләрин чөкмә реаксија
хәстәлик сәнаје мүәссисәләриндә ишләјән фәһләләр
усијјәтләриндән асылы олараг) даһа ағыр кечир.
панарисиум (Panaricium Superfacialis). Јухарыда гејд ет
иктенләр бир вә јахуд бир нечә дырнаг көбәсиндән б
илә башланыр. Бу заман фликтенләр дырнаг ләвһәси
дән әһатә едир. Зәдәләнмә наһијәсиндәки дәри адәт
бир гәдәр шишир, илтиһаблашыр, кәркин вә аґры
ликлә јајылыб хејли саһәни әһатә едир. Фликтенләр
дәки ексудат кетдикчә буланыр. Габығы назик олдуґ
ыгла дешилир, орадан иринли маје ахыр вә чох кечмәд

тококклу паранихија (Panaricium Streptogenes). Сән
ләриндә иш просеси заманы, јахуд мәишәтдә дыр
инин тәсадүфү зәдәләнмәси нәтичәсиндә стрептококк
ја әмәлә кәлир. Бу бәрбәрханаларда натәмиз аләтләр
рын ишләнмәси заманы да баш верә биләр.
тококклу паранихија заманы зәдәләнмә наһијәсиндә
ыр, хејли шишир вә аґрыјыр. Дырнаг көбәсини сыхды
иринли маје ифраз олур. Просес каһ кәскинләшир,
әшир. Беләликлә, хәстәлик хејли узаныр, нәтичәдә зә
дырнаг көвдәси өз нормал парылтысыны итирир, сәth
лиф чухурлар әмәлә кәлир. Сонралар дырнаг дүшә

тококклу паранихијаны көбәләкли паранихијадан ди
мәк лазымдыр. Бу мәгсәдлә дырнаг көбәси алтынд
фразат көбәләјә тәдгиг олунур вә көбәләк тапылма
чәсиндән асылы олараг диагноз дәгигләшдирилир.
а (Perleche, angulus infekciosis). Бу хәстәлик өз додаглар
ағы, чејнәмәји адәт етмиш ушагларда вә селикли гиша
нипорибофлавиноз олан шәхсләрдә, хүсусән д
рда тәсадүф олунур. Јалама ағыз күнчләри наһијәсин
гишаларын вә дәринин стрептококклу импетигосу дем
тәлик һәмин јерләрдә тез-тез зәдәләнмә әмәлә кәлм
ндә стрептококклар тәрәфиндән төрәдилир.
а ағыз күнчләриндә тәк-тәк јасты фликтенләрин әмә

əскин стрептодермија

трептококклу импетиго (Impetigo streptogenes). Тилбер
етигосу (Impetigo Tilbery - Fox) кими мə'лум олан бу ха
ı бəјүклүјүндə сəтһи фликтенләрдən башланыр. Чох
һəмин фликтенләр гурујуб гартмаға чеврилир. Гарт
дən сонра дəри гыса мүддətдə өз нормал вəзијјətини
. Хəстəлик əи чох епидермиси иазик олан гадынла
ларда тəсадүф олунур.

линик шəкли. Стрептококклу импетиго дəри өртүјүнү
ләриндə баш верə биләр. Лакии ən чох əлләрдə, го
вə ајагларда тəсадүф олунур. Хəстəлик адətəи, кəски
р. Өлчүсү нохуд бəјүклүјүнə гədəр олан сəтһи флик
иләр шəклиндə тəзаһүр едир. Фликтенләрин габығы
ин, бə'зən исə солғун олур. Ичərисиндəки маје исə б
а шəффаф, чох кечмədəи буланыр вə тезликлə иринə,
ангарышыг иринə чеврилир. Чох кечмədən сары, јахуд
дə гартмагла өртүлүр. Флактенләрин тəкамүл дəврү 7
р. Гартмаглар төкүләндən сонра дəри тезликлə нор

харыда тəсвир олунан фликтенләр бə'зən тək-тək, бə'
у мигдарда олур. Ахырынчы һалда онлар бир-бири ил
б хејли саһəни тутур вə мүəјјən гартмагла өртүлүр.
а ətраф наһијədə, јə'ии фликтенләрин əмəлə кəлмəс
зədələнмə очағы гыса мүддətдə дəри өртүјүнүн хејл
јајылыр.

трептококклу импетиго демək олар ки, һеч бир субјект
өрətмир. Хəстəләр бə'зən гашынмадан вə зədələнмə
дə дəринин дартынмасындан шикајət едирләр.

трептококклу импетиго бир нечə клииик шəкилдə т

дурлу импетиго (Impetigo bullosa). Јухары вə ашағы ətr
усусəи əлләрии вə ајагларын арха сəтһләриндə, гол
ырларда иохуддан фындыг бəјүклүјүнə гədəр судур
ə кəлмəси илə тəзаһүр едир. Оиларын габығы бə'зən к

онун мәркәзи писсәсиндә иринлик әмәлә кәлир, ә
и гызарыр, шишир, инфилтратлашыр вә нәтичәдә дәр
әмәлә кәлир. Хәстәлијин башланғыч мәрһәләсин
литләр вә абсесләр тәк-тәк олса да сонралар онлар
и артыр. Беләликлә, әмәлә кәлмиш абсесләрин әсасла
и илә бирләшир вә фистуласы олан бир чох иринли оч
лә кәлир. Бу иринли очагларын үстүндән басдыгда он
ларындан ирин (бә'зән гангарышыг ирин) чыхыр, фис
асы дәри јумшаг консистенсијалы бағ кими дартын
истулаларын наһијәси иринли, јахуд гангарышыг ирин
арла әртүлүр. Лакин буна бахмајараг гартмағын үст
ыгда онун алтындан ирин чыхыр.
сечдикчә иринликләрин әтрафы дәридә вә фистула јол
әри бәркијир, орада һиперплазија баш верир. Лакин
н јенә дә инфилтрат јумшалыр вә фистулалардан ир
лур. Беләликлә, хәстәлик хејли узаныр. Фистулалар
үкләр һәмишәлик төкүлүр; чүнки иринли просес зама
чикләри там дағылыр. Она көрә дә бу хәстәлијин а
фолликулит адланыр. Хәстәлијин субјектив әламәт
үнкүл ағры, кәскинләшән дөврүндә исә гашынма мүн
нур.
ши. Узун сүрәндир.
патолокија. Әсасән иринли фолликулит вә фолликул
инли илтиһаб әламәтләри мүшаһидә едилир. Орада кү
бирләшдиричи тохумаларда илтиһаб әламәтләри мү
нур.
оз. Клиник шәклә әсасән диагноз гојулур.
оз. Дәјишкәндир. Бә'зән хәстәлик вахтында сағалыр
ксүз чапыглар бурахыр. Бә'зән исә хејли узаныр.
ичә. Стафилококк пиодермитләринин мүаличәси ки
стәлик башланғыч мәрһәләдә олдугда кварс, солјуко
изиотерапевтик мүаличәләр мәсләһәт көрүлүр. Ди
ләрдә абсесләри јармаг, јерләрини дезинфексијаед
арла ишләмәк мәгсәдәујғундур.
и мүаличә кими әзәлә дахилинә антибиотикләр, аутох
токсин, аутоһемотерапија, локтотерапија, пирокенал:

ситләрдән, гистиоситләрдән, плазматик вә тәк-тәк н
рә тәсадүф олунур.

инли гранулома (Granuloma pyogenicum).

триомикома кими мә'лум олан бу хәстәлик һаггынд
1897-чи илдә Понсе вә Дор јазмышлар. Иринли грун
д шишәбәнзәр иринликдир. О, дәри өртүјүнүн бүтүн
ндә баш верә биләр. Лакин ботриомикома әлләрдә, го
үздә даһа чох мүшаһидә олунур.

олокија вә патокенез. Хәстәлијин амили әсасән гызыл
окклардыр. Лакин бә'зи мүлаһизәләрә көрә баш ве
ијә стафилококклар сонра гошулур. Иринли гранулом
там сағалмајан кичик зәдәләнмә наһијәсиндә узун
ландырычы јерли мүаличәләрин тә'сириндән әмәлә к
тәлијин баш вермәсиндә јенә дә макро вә микроорга
узун сүрән гаршылыглы әлагәләринин бөјүк әһәм
р.

ник шәкли. Иринли гранулома нохуддан фындыг бөј
дәр, даирәви олуб, јумшаг әт консистенсијалыдыр. О,
г үзәриндә әсасланыр. Батриоманын сәтһи һамар
дајыр, рәнки ачыг гырмызы олур. Батриома бә'зән бир
дан ибарәтдир. Адәтән, батриоманын әтраф дәриси
шишкин вә нәмли олур. Бу хәстәлијин хүсусијјәтләри
ә одур ки, батриомикома јүнкүл хырда зәдәләнмә нәт
ганахма верир, иринли гранулома демәк олар ки, hеч
ив әламәт төрәтмир.

иши. Хәстәлик мүаличәсиз галарса, ајларла давам ед

топатолокија. Иринли гранулома һистопатоложи чәһә
јасты епител һүчејрәләриндән ибарәтдир. Бу һүчејрәл
да чохлу капилјарлар олур. Һәмин капилјарларын ен
нда пролиферасија просеси мүшаһидә олунур.

гноз. Клиник шәкил әсасында диагноз гојулур.

личә. Чәрраһи үсулла кәсиб атмаг, јахуд ону ајағы
макоагулјасија етмәк јахшы нәтичә верир. Јери бир

ра коро до, сәхәнәсинә кадәр
р. Келлоид сызанаг демәк олар ки, јалныз кишиләрд
н пејсәр һаһијәсиндә чох надир һалларда исә бығ-са
индә мүшаһидә олунур. Хәстәлик илләрлә вә он илл
хроники хәстәлиқдир. Сағаларкән јериндә һипертро
урахыр.

локија вә потокенез. Бу вахтадәк хәстәлијин амили гыз
ококклар һесаб олунурду. Лакин сон заманлар А.М.А
.Г.Степашишева зәдәләнмә һаһијәсиндән алынмыш п
атериалдан маја көбәләкләри тапмышлар. Мүәллифл
чә келлоид сызанагларын амили - Candida albicans к
идир. Көрүнүр, сикоз хәстәлији паразитар вә гејри-пар
дуғу кими келлоид сызанаглары да паразитар
аразитар олур. Белә ки, зәдәләнмә һаһијәсиндән ал
жи материалда бә'зи алимләр (Дарје, Сабуро, А.И.К
вә с.) гызылы стафилококклар, А.М.Арајевич вә З.Г
шева исә маја көбәләкләри тапмышлар. Әлбәттә
нин дәгиг өјрәнилмәсинә еһтијач вардыр.
лоид сызанаглар баш вермәсиндә мүлаһизә олунан ети
лләрдән әлавә организмин дәридә келлоид әмәлә к
јиллији дә мүһүм рол ојнајыр. Демәли, келлоид сызана
змин дәридә келлоид әмәлә кәтирмәјә мејиллији ш
макро вә микроорганизмләрин узун сүрән гаршыл
и нәтичәсиндә баш верир.

ник шәкли. Келлоид сызанаглар хырда конусабәнзәр,
зы рәнкдә мәһдуд дүјүнчүкләрдән башланыр. Бу дүјү
дричән бәјүјүр вә сонралар бир-бири илә бирләшиб
сәтһи олан бүтөв инфилтрат әмәлә кәтирир. П
синдә, башын түклү һиссәсинин һамар дәријә кечән
тәсадүф олунан бу инфилтратын узунлуғу 8-10 см, ен
ә гәдәрдир. Зәдәләнмә сәрһәдләри гејри-кәскин, ко
асы исә бәрк олур. Онун мис рәнки алмыш сәтһиндә ад
үкләр, иринликләр вә дәстә-дәстә зәдәләнмиш түклә
ә олунур. Бу елементләр арасыкәсилмәдән ресидив в
и, онларын бир гисми сағалыр, лакин дикәр бир гисм
н баш верир. Беләликлә, хәстәлик узун илләр давам е

икоз хәстәлијинин розасеја формасыны исә Сеттон ја
Белә хәстәләрин үзүндә гашынан фолликулитләр, ир
инфилтратлар мүшаһидә олунур. Сәпкиләр хәстәнин
ләнмиш һалда, јахуд бирләшмиш олур.

истопатолокија. Кенишләнмиш түк кисәчикләри
лә долу олур. Онларын әтрафындакы инфилтратда а
киоз әламәтләри мүшаһидә олунур. Дерманын јухары
нин инфилтраты лејкоситләрдән, лимфаситләрдән и

агноз. Диагнозун дәгигләшдирилмәси чох да чәтин
ир. Лакин бә'зән дәрин трихофитијадан, паразитар си
емадан диференсә етмәк лазымдыр. Дәрин трихофити
башланыр, чох шишкин, ағрылы вә дүјүн шәклинд
н трихофитијанын хүсусијјәти бурасындадыр ки, ону ј
ыхдыгда ары шаны кими кенишләнмиш түк кисәчик
ирин ахыр. Лабораторија тәдгигаты заманы хәстә
ожи материалындан көбәләк үнсүрләри тапылыр.
разитар сикозда зәдәләнмә наһијәсиндән алынмыш т
кәр патоложи материалы көбәләјә тәдгиг етмәклә д
ләшдирилир.
ланма вә гашынма екземада даими әламәтләрдир.
лијиндә исә бу әламәтләр аз мүшаһидә олунур.

огноз. Хәстәлик узун сүрдүјүнә вә тез-тез ресидив вер
о гәдәр дә хошакәлән дејилдир. Сағаларкән јеринд
ыр.

аличә. Сикозун мүаличәси үмуми вә јерли үсулларла а
Үмуми мүаличә үсулларындан әзәлә дахилинә пенис
ллин, биомитсин, тетрасиклин; һормонлардан предни
рталон, метипред вә с.; антибиотикләрлә һормонлар
јин олунмасы; сулфаниламид препаратлары, биолож
н аутоваксин, стафилококклу анатоксин, пиро
ематерапија, лакторепија, аутоганла пенисиллин вә с.
р.

аличә зәдәләнмә наһијәсиндән түкләри епилјасија
онра даһа јахшы нәтичә верир. Јерли мүаличә мәг
и стрептосид емулсијасы, 10%-ли күкүрд, ихтиол, наф

, баш вермиш сикоз хәстәлији мәркәзи синир системин
органларын вә ендокрин вәзиләринин мүәјјән чатышм
әраитиндә хејли узаныр вә тез-тез ресидив верир.

ик шәкил. Сикоз хәстәлији түк кисәчијинин кирәчәји
башы бәјүклүјүндә дүјүнчүкдән башланыр. Бу дүјүн
ә иринлијә чев-
ә чох кечмәдән
просеси гоншу
сәчикләринә ја-
Буна мүвафиг
ени остиофолли-
р әмәлә кәлир.
лә, илтиһаб про-
чәлб олунмуш
әчикләринин са-
кетдикчә артыр.
бир-бирилә бир-
әтһи кәлә-кәтүр
үтөв инфилтрат
әтирир.

Сикоз

н инфилтратын әтраф наһијәсиндә даим јени остифиол
р вә фолликулитләр әмәлә кәлир. Онлар кетдикчә бир-
зә әсас инфилтратла бирләшәрәк зәдәләнмә наһијәс
ваш кенишләндирир. Там инкишаф дөврүндә сикоз б
аһијәсиндә хејли саһәни тутур. О, дәри сәтһиндән
барыр, сәрһәдләри гејри-кәскин, сәтһи кәлә-кәтүр ол
ндән иринли ифразат ахыр. Зәдәләнмә наһијәсиндә т
ыбиндә хејли дүјүнчүкләр, иринликләр вә иринли гартм
аһидә олунур.
ктив әламәтләрдән хәстәлик наһијәсиндә гашынма, д
зә јүнкүл ағры гејд олунур. Хәстәләр адәтән гејри-
лардан шикајәт едирләр.

ши. Сикоз узун сүрән, дәфәләрлә ресидив верән ири
стәлијидир. Хәстәлијин кедишиндә бир сыра ағырлаш
верә биләр. Онлардан ашағыдакылары көстәрмәк ол
икоз дәрин иринли фолликулит кими кедир, зәдәлә

индә бүкүшләрдә, сүртүнмә нәтичәсиндә, астен
ндан габаг доғулмуш ушагларда, сүн'и гидалананлард
ıидә олунур.

иник шәкли. Хәстәлик дәри мәсамәләриндән, тәр вәз
арындан башланыр. Һәмин јерләрдә мүхтәлиф, бир-б
шмәјән хырда пустулалардан, иринликләрдән башл
ын әтрафындакы дәри гисмән гызарыр, иринликләр т
әјүјүр, дешилир, орадан ирин ахыр, нәтичәдә хырда ч
урахмагла гуртарыр. Бу хәстәлик әсасән бүкүш
галты чухурларда, гасыг наһијәсиндә вә с.) мүшаһид
Іакин бә'зән көвдә наһијәсиндә дә јајыла билир. Б
икләр бирләшиб дәрин иринликләр дә әмәлә кәтири

агноз. Чағаларда клиник шәкил әсасында асанлыгла ди
р. Бә'зән готур заманы икинчили пиодермитдә судурл
ар чүт-чүт овучларда, ајагларынын алтында, ома наһи
ында, көбәк әтрафында вә һәр гоша пустулалар ара
јолу, готур кәнәләринин тапылмасы хәстәлијин дифе
асында һәлледичи рол ојнајыр.

аличә. Хәстәлик наһијәсини тәмиз сахламаг, тәрләм
сыны алмаг, јерли дезинфексијаедичи мәлһәмләрдән
ептосид емулсијасы, анилин бојалары вә с.) истифадә
Хәстәлик заманы хәстәни чимиздирмәк мәсләһәт к
ағлам дәри наһијәсини дезинфексијаедичи дәрманлар
мәк мәсләһәтдир.

Хроник стафилодермитләр

филококклу сикоз (Sycosis staphylogenes). Сикоз түк ки
јухары үчдә бир һиссәсинин илтиһабыдыр. Бу хәстәл
аб просеси һеч вахт түк кисәчијинин дибинә вә әтраф
а јајылмыр. Она көрә дә сикозда түкләр адәтән төкү
сүрән сикоз хәстәлијиндә чох надир һалда хәстәли
ıкләринин дибинә чатыр. Бу заман түкләр гисмән төк
сикозун төрәдичиләри гызылы стафилококклардыр.
н патокенези индијәдәк дәгиг өјрәнилмәмишдир. Бел
лунур ки, организмин бу хәстәлијә гаршы мејилл

р, нәзилир вә дешилир, орадан хејли мигдарда көјүмтү
н ахыр. Фурункулдан фәргли олараг јаланчы фурунку
к (некроз күтләси) олмур. Белә ки, әмәлә кәлмиш
ндә ирин харич олдугдан сонра тезликлә өзүндән с
бурахмагла гуртарыр.

лши. Јаланчы фурункулјозун дәри елементләри ејни за
лә кәлмир. Одур ки, сәпкиләрә инкишаф дөврүнүн м
phәләләриндә тәсадүф олунур. Хәстәлик адәтән ар
Белә ки, ејни хәстәдә һәм перипорит иринликләри,
ты дүјүнчүкләри, һәм дә дешилиб ирини ахан абсесл
олар.

гноз. Ушагларда тәр вәзиләри илә әлагәдар иринликл
ты дүјүнчүкләрә вә абсесләрә әсасән асанлыгла диа
. Бә'зән јаланчы фурункулјозу, фолликулитдән, фурун
и фурункулјоздан, флегмонадан, скрофулодермадан
нсә етмәк лазымдыр. Фолликулит вә фурункул кәскин
ағыр кедишли олур, тезликлә дешилиб некроз верир.
фолликуллары илә әлагәдардыр. Надир тәсадүф ол
на кәскин башланыр вә шиддәтли ағрылары олур. Хә
уми вәзијјәти ағырлашыр. Скрофулодерманын кедиши
кир, дешиләркән узун мүддәт свиш галыр. Әсасән
а, бојун вә көрпүчүк сүмүкләри наһијәсиндә мүша

гноз. Еркән вә дүзкүн апарылан мүаличә нәтичәсиндә
езликлә сағалыр. Үмуми сағламлығы зәиф олан вә
агларда прогноз чиддидир. Онларда јаланчы фурунку
шыб флегмона, пиемија, сепсис вә дахили органлара м
мәклә өлүм илә нәтичәләнә биләр.

личә. Үмуми мүаличә кими антибиотикләр, сулфанил
атлары, аутохематерапија, лактотерапија, пенисилли
а, аутоваксин вә с. јерли мүаличә кими стрептосид 5-10%
мәлһәми мәсләһәтдир.

урлу пустулјоз (Vesiculopustules).

урлу пустулјоз нағалар арасында кениш јајылмыш

р. Апокрин вәзиләри дә бирләшдиричи тохумалар дағ
агноз. Һидраденитин голтугалты чухурдан башламасы
лкишаф етмәси, абсес әмәлә кәтирмәси вә дешилиб
ы әсасында диагноз гојулур.
агноз. Хош хассәлидир. Бә'зән хәстәлик бир нечә h
бир нечә ај узанса да нәтичә е'тибары илә там сағалы
аличә. Хәстәлијин башланғычында физиотерапевтик
ултрасәс, ултрабәнөвшәји шүалар вә с.) мәсләһәтдир.
ш абсес дөврүндә чәрраһи үсулла мүаличә апар
денит очагларына новакаиндә һәлл олунмуш пеннис
тмәк олар. Әсас мүаличә фурункулда олдуғу кимидир.
тика мәгсәдилә голтугалты чухурлары мүнтәзәм јума
хламаг мәсләһәтдир.
агларда чохсајлы миллиар абсес (Abscessum multiplex
у хәстәлик јалныз сүдәмәр ушагларда тәсадүф олунур
әр вәзиләринин иринли илтиһабы јаланчы фурунк
ир. Хәстәлик стафилакокклар тәрәфиндән төрәд
мдур ки, ушагларда тәр ахарларынын кирәчәји дәрини
ләри јашлылара нисбәтән хејли кениш олдуғундан с
ларын орада јығылыб иринли илтиһаб төрәтмәси үчү
ли шәраит јараныр. Одур ки, ушагларын үмуми сағлам
угда вә онлара пис гуллуг едилдикдә (аз јујундурма
әјә сәбәб олан исти бәләк вә с.) стафилококклар тәр
н кирәчәјиндән онун дәринликләринә вә һәтта тәр
н көвдәсиндә иринли илтиһаб төрәдир.
нчы фурункулјоз дәри өртүјүнүн тәр вәзиләри олан б
риндә баш верә биләр. Лакин орта јашлыларда ба
иссәләриндә, көвдә наһијәсиндә вә әтрафларда бу х
а чох мүшаһидә олунур. Јаланчы фурункулјоз јашлыл
олар ки, мүшаһидә олунмур.
ник шәкил. Тәр ахарларынын харичи епидермал уч
н тәр мәсамәләри илтиһаб просесинә чәлб олундугда
да иринлик-пустула әмәлә кәлир. Пустулаәтрафы дәр
Санчаг башы бөјүклүјүндә олан бу иринлик 2-3
гартмаға чеврилир. Перипорит кими мә'лум олан бу
-4 күн мүддәтиндә из бурахмадан сағалыр.

тлары вә с. мәсләнәт көрүлүр.
и мүаличә чәрраһи јолла апарылыр. Карбункулда тәһл
мәтләр баш вердикдә тә'чили ону јармаг вә хәстәјә п
вурмаг лазымдыр.
раденит (Hidradetinis). Апокрин вәзиләринин илтиһаб
енит дејилир. Акоприн тәр вәзиләри олан јерләрдә (го
нухурлар, гасыг наһијәси, чинсијјәт үзвләри, гадынла
ләсинин әтрафы вә с.) мүшаһидә олунур.
ник шәкли. Һидраденит голтугалты чухурларда дәри
гатларында, јахуд дәриалты пиј тәбәгәсиндә бир вә
рылы дүјүнчүкләрдән башланыр. Илк вахтлар голтуга
һеч бир дәјишикликләр баш вермир. Сонралар дәри и
сесинә чәлб олунур. Белә ки, һәмин дүјүнчүкләр бәјүјү
дә дәри тәдричән гызарыр, даһа сонра нәзилир. Дүјүн
лә бирликдә фындыг вә һәтта гоз бәјүклүјүнә гәдәр ар
һәмин дүјүнләр иринләшир, абсесә чеврилир. Бу вахт
шиддәтләнән ағры јухары әтрафларын һәрәкәтини чә
рир.
ән абсесләр бирләшәрәк голтугалты чухурда кәскин и
вә шиддәтли ағрылы инфилтрат әмәлә кәтирир. Бу ин
сәтһи кәлә-көтүр олур вә орадан ајры-ајры абсесл
ари гырмызы учлары хејли габарыр. Һидраденитли хә
муми әзкинлик, јорғунлуг, баш ағрысы, үшүтмә-гызды
идә олунур. Ганында лејкоситләр вә ЕЧР (еритроситл
реаксијасы) артмыш олур.
мүддәтдән сонра абсесләр јетишиб дешилир вә онла
әјүмтүл, јахуд гангарышыг ирин ахыр. Бундан сонра пр
ән сакитләшир, хәстәнин вәзијјәти гисмән јахшылаш
лашмыш тохумалар тәдричән сорулуб кедир. Хәстәли
да дәридә чапыг бурахмагла гуртарыр вә хәстәнин но
ти бәрпа олунур. Там сағалмамыш һидроденит чох ке
сидив верир. Белә һалларда хәстәлијин кедиши хејли

иши. Хәстәлијин инкишаф дәврү 2 һәфтәдән 4-5 һәф
әкир. Зәиф хәстәләрдә вә гочаларда бә'зән бу мүддәт
илир.

ин сәтһи кәлә-көтүр, рәнки түнд гырмызы, көјүмтүл
м әтраф дәри сәтһиндән габарыр, шишкинлијиндән с
ни мүәјјәнләшдирмәк чәтин олур. Хәстәләрдә үмуми
ламәтләри: әзкинлик, јорғунлуг, үшүтмә, гыздырма
ы, иштаһасызлыг вә с. зәдәләнмә наһијәсиндә исә ш
ры мүшаһидә олунур. Хәстәләр мүвәггәти олараг әмә
ини итирирләр. Карбункулун инфилтраты дәри өрт
саһәсинә вә дәриалты пиј тәбәгәсинә јајылыр. Чох кеч
нкулун јајылмыш кәлә-көтүр сәтһиндә бир нечә ир
кәлир вә бөјүјүб дешилир. Ары пәтәји кими бир нечә
н карбункулдан бир мүддәт иринли мајә ифраз олуну
дешикләр тәдричән бөјүјүб хораја чеврилир. Бу хо
лар даһа да бөјүјүр, бир-бири илә бирләшиб үмуми бөј
мәлә кәтирир.
әликләә, әмәлә кәлмиш хоранын гыраглары киринтил
лы, диби кәлә-көтүр вә некроз күтләси илә өртүлү олу
дән карбункулун өзәји дүшүр. Јалныз бундан сонра
уми вәзијјәти јахшылашыр, әһвали-руһијјәси бәрпа о
нкул чох кушәли чапыг бурахмагла гуртарыр.
ишиш. Карбункулун инкишаф дөврү 3-4 һәфтәдир. Бу
н сонра адәтән сағалыр. Бә'зи хәстәләрдә карбунку
ғырлашмалар (сепсис, пиемија, ганахма, коллапс вә с
өлүмлә нәтичәләнә биләр. Мәһз буна көрә дә карб
вә дүзкүн мүаличә тәләб едир.
гноз. Клиник шәкли вә кедишинә әсасән асанлыгла ди
р. Бә'зән гарајарадан, ил јарасындан диференсә етмә
лир. Кәстәрилән дерматозлар ағрысыз олур, гарајар
ә гара гартмаг мүшаһидә олунур.
гноз. Карбункулда прогноз чиддидир. Үмуми сағлам
луш шәхсләрдә, гочаларда, хүсусән үз наһијәсиндә ба
арбункул чох тәһлүкәлидир. О, сепсис, пиемија верм
ә нәтичәләнә биләр.
аличә. Үмуми мүаличә үсулларындан пенисиллин (
нә суткада 2-3 млн., чәми 10-15 млн.) бә'зән исә битси
силлин-5 тәтбиг едилир. Дахилә тетрасиклин, терам
трасиклин вә с. антибиотикләр тә'јин етмәк олар. Анти

астлара тәсадүф олунур. Түк кисә иклери, ирә
и дәринин бирләшдиричи тохумалары адәтән дағылы
ноз. Фурункула јухарыда гејд етдијимиз кими клиник кө
әсасән диагноз гојулур. Узун сүрән һалларда фурунк
шманиозундан, дәри вәрәминдән вә чүзамдан дифере
азым кәлир. Мә'лум олдуғу кими сонунчулар чох у
стәликләрдир вә башланғычда һеч бир субјектив әлам
мур. Фурункул исә әксәр һалларда кәскин башлан
р исә үшүтмә-гыздырма верир.
ноз. Үздә, хүсусән үст додагда, бурунда баш вермиш
тәһлүкәлидир. Фурункул организми хејли зәиф салдыг
очаларда вә ушагларда нисбәтән ағыр кечир. Фурунк
олмаз, чүнки о, сепсис верә биләр. Мүаличә вахтында
апарылдыгда фурункул тезликлә сағалыр, јериндә ча
р.
личә. Үмуми мүаличә үсулу фолликулитдә олдуғу ки
әлә дахилинә вә дахилә пенисиллин, биомисин, тетра
симетилпенисиллин, терамисин вә с. тә'јин етмәк о
и вәсаитләрдән стафилококклу анатоксин, антифакин
ерапија, һабелә антибиотиклә бирликдә лактотерап
преднизолон, триамсинолон, метипред "В" групу витам
с. мәсләһәт көрүлүр. Јерли мүаличә үсулларындан тә
ихтиолун 10%-ли мәлһәми, 10%-ли стрептосид емулсија
арс лампасы илә шүаланма тәтбиг едилир. Фурунку
әри саһәси арабир 50%-ли спиртлә, јахуд одеколонла
мәлидир. Фурункул хора дөврүндә һәр һансы бир де
едичи мәлһәмлә сарынмалыдыр.
әр мүбадиләси позулмуш хәстәләрдә биринчи нөвб
стәлик мүаличә олунмалыдыр.
ункул (Carbunculus). Карбункул стафилококклу пио
ин ән ағырыдыр. О, некроз верән кәскин илтиһаблы ир
Карбункул ән чох гочаларда, шәкәр хәстәлији оланла
р сәбәбләрдән үмуми сағламлығы зәиф дүшмүш инсан
аһидә олунур.
лик шәкли. Хәстәлик дәри өртүјүнүн мәһдуд наһијәси
күрәкләр, бел, сағры, јухары вә ашағы әтрафларын х
әри вә с.) бир нечә фурункулун бирләшмәси нәтичәс

ир, лакин тәдричән бәјүјүр, шишир. Илтиһаб просес
ијинин әтраф тохумаларына јајылыр, нәһајәт, дәри сә
нусвари һалда хејли габарыр.
ı јетишмиш чибан нохуддан гоз бәјүклүјүнә гәдәр
лијин јеткин дәврүндә бә'зән үшүтмә, јүксәк темпе
ıидә олунур. Зәдәләнмиш наһијә шиддәтли ағры верир
фурункулун сәтһи габарыр, рәнки түндләшир, ахыра
јүмтүл рәнк алыр. Фурункулун башланғычындан 4-
онун зирвәсиндә иринлик әмәлә кәлир, даһа сонр
јумшалыр, нәһајәт, дешилир вә орадан бир гәдәр
олур. Бу заман хәстәлик наһијәсиндә ағры хејли аз
ıин вәзијјәти бир гәдәр јахшылашыр.
рункул дешилдикдән сонра әмәлә кәлмиш хоранын г
киринтили-чыхынтылы, диби кәлә-кәтүр, кејүмтүл р
ı күтләси (фурункулун өзәји) илә өртүлү олур. Сонра
нән бәјүјүр, иринахма артыр вә нәһајәт, фурункулун
олур. Беләликлә, гыса мүддәтдә фурункул чапыглашм
ıыр.
рункул ән чох кишиләрдә вә ушагларда тәсадүф олун
ı ичәрисиндән вә ајагалтындан башга дәри өртүјүнүн
ıриндә баш верә биләр. Лакин үздә, јухары вә ашағы ә
даһа чох мүшаһидә олунур. Гејд етмәк лазымдыр ки, ф
клиник көрүнүшү, кедиши вә нәтичәси ону лок
ıүү јердән асылыдыр. Белә ки, башын түклү һиссәс
гларын харичи сәтһиндә вә харичи гулаг јолунда баш
ıурункул чох ағрылы кедир. Үз наһијәсиндә әмәлә
кул хәстәнин үмуми вәзијјәтинин ағырлашмасына
Үздә фурункул бә'зән бәд хассәли олур вә ағырлаш
нгаит, лимфаденит, флебит, менинкит, сепсис вә дахил
ıда абсес верә билир.
рункул бир нечә клиник шәкилдә тәзаһүр едир. С.Т.П
ассификасијасына әсасән тәк-тәк фурункул, тәк-тәк ре
куллар, кәскин вә хроники ресидив верән мәһәлли вә ү
куљозу көстәрмәк олар.
ишиı. Фурункулун инкишаф дәврү 10-12 күндүр. Бә'з
ıш фурункул јенидән ресидив верир, јахуд јени фурунк

Түн палларда пиококкларын, онлара гаршы һәссаслы
јин олунмасы әсасында апарылмалыдыр. Ангибиотикл
хәстә организмин һәссаслығы да јохланылмалыдыр.
ән хәстә организминин мүгавимәтини күчләндирмәк
хәстәләрә стафилококк анатоксини, антифакин, бакте
аутоваксин, пирокенал, аутоһемотерапија, лактотера
әһәт көрүлүр. Сон заманлар фолликулитләрин ағырл
алларынын мүаличәсиндә антибиотикләрлә јанашы
да ишләдилир. Һормонлара әкс көстәриши олм
рә преднизалон вә она еквивалент дикәр һормонлар тә

Prednisolon 0,005
in tab. N30
кун, кундә 4 дәфә
кун, кундә 3 дәфә
кун, кундә 2 дәфә
кун, кундә 1 дәфә

днизолон вә дикәр һормон препаратларынын күнүн би
сында күндәлик дозасы гәбул олунур. Бундан башга
ын зијанлы тә'сирини азалтмаг мәгсәдилә хәстәл
а јанашы калиум препаратлары да (Sol. Kalii acetici),
әк гашығы илә күндә 3 дәфә дахилә гәбул олунур
лә дахилә аспаркам, пананкин, дикәр калиум препара
итаминләр дә тә'јин етмәк олар.
и мүаличә мәгсәдилә фолликулит иринликләрини сте
куд скалпелин учу илә јармаг, 10%-ли стрептосид емуло
нтибиотик мәлһәмләри, 10-15% күкүрд мәлһәми, ани
ы, тәмиз ихтиол, 2-5%-ли јодла дәрманламаг лазымды
ликулитләрин әтрафындакы сағлам дәринин түкләр
г вә һәмин јерләри арабир 50%-ли спиртлә тәмизлә
ыр. Фолликулитли хәстәләрин јујунмасы мәгсәдәујғу

ункул (Furunculus). Фурункул, јахуд чибан түк кисәчији

н мәркәзиндән адәтән түк кечир вә ичәрисиндә ирин
дән сонра иринлик мәркәздән гурујуб гартмаға чевр
гартмаг дүшәндән сонра инфилтрат тезликлә сорулу

арыда көстәрилдији кими, бә'зи һалларда фолликули
ји әтрафында әмәлә кәлмиш дүјүнчүкдән башланы
ддәтиндә түк кисәчији кирәчәјиндә иринлик әмәлә к
лә бәјүјүр. Сонралар бу иринлик, јенә дә гурујуб гарт
ир, јахуд дешиләрәк ичәрисиндән гаты ирин харич олу
з нөвбәсиндә гурујуб јенә дә гартмаг әмәлә кәтирир.
әксәр һалда фолликулит из бурахмадан гуртарыр.
и һалларда фолликулит абсес верир. Һәмин абсес чәр
мүаличә олундугда өз јеріндә хырда чапыг бурахыр.
ши. Фолликулитин кедиши 7-8 күн чәкир. Бу вахтдан с
әтән сағалыр, јеріндә гыса мүддәтдә сорулуб кедән
ләкә, јахуд нәгтәвари чапыг галыр.
топатолокија. Һистопатоложи чәһәтдән фолликулитд
гоз ән нәзәрәчарпан әламәт-
перкератоз түк кисәчијиндә
ахарларында мүшаһидә олу-
нфилтрат лимфаситләрдән,
ластлардан вә һистиосит-
ибарәтдир.
гноз. Инфилтратла әһатә
ш даирәви вә мәркәзиндән
ән нохуд бәјүклүјүндә ирин-
сында асанлыгла диагноз го-

гноз. Хошакәләндир. Әксәр
гыса мүддәтдә из бурмахдан
р. Лакин бә'зән рсидив ве-
р сыра ағырлашмалара сә-
билир.
личә. Фолликулитләрин
әси антибиотикләрдән баш-
Бунлардан ән јахшы тә'сир

Фолликулит

лу пиодермитләрдир. Пиодермитләр адәтән кәски
и, сәтһи вә дәрин, мәһдуд, јајылан шәкилдә ола били

СТАФИЛОКОККЛУ ПИОДЕРМИТЛӘР

КӘСКИН СТАФИЛОДЕРМИТЛӘР

иофолликулит (Ostiofolliculitis). Остиофолликулит түк
н кирәчәјиндә мүшаһидә олунан сәтһи вә мәһдуд ири
дәри өртүјүнүн түк кисәчикләри олан бүтүн саһәләр
ф олуна биләр. Лакин остелофолликулит јухары вә а
арда, үздә даһа чох мүшаһидә олунур.
иофолликулит хашхаш дәнәсиндән дары бөјүклүјүнә г
даирәви олур, мәркәзиндән адәтән түк кечир, әтраф
гызарыр. Һәмин иринлијин өртүјү кәркин, ичәриси
л рәнкдә гаты иринлә долу олур. Хәстәлијин һеч бир
әламәти олмур. 2-3 күндән сонра иринлик гурујуб га
кәтирир вә сағаларкән өзүндән сонра һеч бир из бурах
аличә мәгсәдилә остиофолликулит наһијәсини спиртл
мәк вә иринликләри стерилизә олунмуш ијнә, јахуд ск
у илә дешмәк мәгсәдәујғундур. Бу әмәлијјатдан сонра
ha спиртлә тәмизләнмәли вә үзәринә 5-10%-ли стреп
јасы јахылмалыдыр.
ликулит (Folliculitis). Бу түк кисәчијинин иринли илти
ксәр һалда остифолликулитләрдән илтиһаб просесини
ји кирәчәјиндән онун дәринликләринә јајылмасы нә
әмәлә кәлир. Фолликулит бә'зән түк кисәчији јахынлы
дүјүнчүкләрдән башланыр. Фолликулитләрин гаш
озларда фәсад кими баш вермәси дә мә'лумдур. Хәс
ы илтиһаб просеси түк кисәчијини, онун әтраф тохума
түк соғанағыны әһатә едир.
лликулит кишиләрдә вә ушагларда даһа чох мүшаһидә
дәри өртүјүнүн түк олан бүтүн саһәләриндә баш
Әсасән јухары вә ашағы әтрафларын харичи вә өн сә
үздә, пејсәрдә, чијинләрдә, күрәкләрдә вә гасыг на

р.

чох хроники гашынан дерматозларда (екзема, нејроде
рматит, өврә, кејишик вә с.) шиддәтли гашынма зам
әтһиндә сыјрынтылар әмәлә кәлир. Беләликлә, дәр
ҝјҝ позулур, бунун нәтичәсиндә ораја икинчили инфе
олур, пиодермит хәстәлијинин әмәлә кәлмәсинә шә
р. Гашынан дерматозларда пиодермит ән чох тәсадүф
ырлашмалардан биридир. Пиодермитләрин баш верм
и сәтһинин чирклилијинин дә бөјүк тә'сири вардыр
сәнаје мүәссиәсләриндә чалышан фәһләләрдә өзүнү
рузә верир. Мүәјјән едилмишдир ки, сабунла јујунд
тһиндәки пиококкларын 95%-и мәһв олур. Дәри сәтһ
захланылмасы пиодермит хәстәликләринин баш вер
арыны хејли азалдыр.
кен хәстәликләрин төрәдә билән екзокен амилләрдә
әни дә кәстәрмәк лазымдыр. Сојугдәјмә заманы hə
әрдә ган дөвраны позулур, дәри вәзиләри вә дәри
ә функсијалары зәифләјир, беләликлә, пиодермија
кәлмәсинә шәраит јараныр.
бир нәтичәјә кәлмәк олар ки, пиодермит хәстәлик
а кәстәрилән ендокен вә екзокен амилләрин орган
ә'сири нәтичәсиндә әмәлә кәлир.
дермит хәстәлијинә тутулан хәстәләрин организми
ығы дәјишир. Башга сөзлә десәк, онларын пиодермит
ынын (стафилококклар, стрептококклар) ифраз етдиј
н вә ендотоксинләрә һәссаслығы артыр. Бу хәстәлә
лизасија кедир. Организмин сенсибилизә олунмасынь
исинә мүвафиг ваксин вә јахуд анатоксин јеритмәклә м
әк олар. Бу заман сенсибилизә олунмуш хәстәлә
мин дә үмуми, јерли вә мәһәлли чаваб реаксијасы әм

дермит хәстәликләри заманы стерилизәедичи иммун
әлмир. Лакин хәстәлијин сағалма дөврүндә организ
миш сенсибилизасија гысамүддәтли, дајанығсыз имм
врилир. Беләликлә, әмәлә кәлмиш иммунитет тезли
ур вә мә'лум олур ки, пиодермит өзүндән сонра иммун

ри сәтһиндә күлли мигдарда иринтөрәдичи микроорга
мүшаһидә олунмасына бахмајараг, мә'лумдур ки, ад
ə пиодермит хәстәликләри баш вермир. Белә ки, орг
кроорганизмләрдән е'тибарлы сурәтдә өзүнү мүһа
Епидермис, хүсусән онун бујнуз тәбәғәси пиококкл
сохулмасына јол вермир.
одермитләрин баш вермәси үчүн хәстәлијин төрәдичи
иококклардан башга инсан организминин реактивли
ичи мүһитин дә бәјүк әһәмијјәти вардыр. Доғрудур, пи
р дәри бүтөвлүјүнүн позулмасы илә әлагәдардыр. Л
әсасән организмин үмуми мүгавимәтинин зәифләмә
ккларын патокенлијинин артмасы шәраитиндә мак
организмләрин узунмүддәтли гаршылыглы әлагәлә
ндә әмәлә кәлир. Пиодермитләрин баш вермәси, ин
диши вә клиник шәкли мәһз организмин реактивлиј
дыр. Организмин иммун-биоложи вәзијјәтини зәифл
нүмүһафизә функсијаларыны сарсыдан бүтүн сәбәбләр
гләрин баш вермәсиндә бәјүк әһәмијјәт кәсб едир. Тә
ир ки, дәринин һәссаслығынын артмасы, дахили, хү
бағырсаг, гарачијәр хәстәликләри, ендокрин функси
маддәләр мүбадиләсинин, витамин балансынын, мә
системинин позулмасы вә үмуми сағламлығы позан
ләрлә әлагәдардыр.
раглы одур ки, синир системи позғунлуглары нәтичә
кәлән дерматозлар седатив дәрманларла мүаличә олу
ликлә сағалыр.
ри, өз бујнуз тәбәғәсинин бүтөвлүјү вә кимјәви тәркиб
өзүнү бир сыра хәстәликләрдән мүһафизә едир. Пиј в
әринин ифразаты дәри сәтһиндә турш реаксија әмәлә
h - 3,5-4,0 олан дәри сәтһинин туршулуғу пиококкл
афына, онларын патокенләшмәсинә вә вирулентләш
не олур, пиокен дәри хәстәликләринин баш вермәси
р.
одермитләрин баш вермәсиндә екзокен амилләрдән
лүјүнүн позулмасы һәлледичи рол ојнајыр. Белә ки, мә
уд сәнаје мүәссисәләриндә иш просеси заманы дәрид

дә хроники кедир. Клиник шәклиндән асылы олараг
ләр өзүндән сонра пигментсиз, пигментли гипер вә а
лыг бурахыр.

олокија вә патокенез. Пиодермитләрин әсас төрәдичи
ококклар вә стрептококклардыр. Бунлардан башга пио
ин баш вермәсиндә көј ирин төрәдән (B.pyoceoneus) п
eius) вә с. чөпләр дә иштирак едир.

филококклар 0,8-0,9 микрон бөјүклүјүндә даирәви кокк
лар дәри сәthиндә әсасән дәстә-дәстә, надир һалларда
тәсадүф олунур. Стафилококклар анилин бојалары
онкләнән граммүсбәт кокклардыр. Вирулентли стаф
70оС истилијә daha чох (бир саатадәк) давам кәти
арбол туршусу вә 1:1000 нисбәтиндә Сүлејнаны 5-10 д
афилококклары мәhв едир. 70о спирт исә hәмин коккл
гырыр.

птококклар 0,5-1,0 микрон бөјүклүјүндә даирәви олуб
н зәнчир шәклиндәдирләр. Стерептококклар граммү
а аиддир. Онлар да стафилококклар кими бүтүн ани
ы илә [illegible] дирләр. Пиодермит хәстәлијини т
ептококклардан hемолитик, јашылы вә гејри-hемол
ры көстәрмәк [illegible]лар.

филококклар вә стрептококклар тәбиәтдә чох кениш ја
икроорганизмләрдир. Онлар торпагда, суда, hабелә м
вә сәнаје мүәссисәләриндә, инсанлары әhатә едән б
да, о чүмләдән инсанларын дәри сәthиндә вә сели
рында күлли мигдарда тәсадүф олунур. Инсанларын
, hәјат фәалијјәтиндән вә иш хүсусијјәтләриндән ас
онларын дәри сәthинин 1 см2 саhәсиндә 115 миндә
гәдәр микроорганизм мүәјјән олунмушдур. Бунларын
стафилококклар тәшкил едир. Мүәјјән едилмишдир
адамларда hәмин пиококклар сапрофит кими јашајыр
н јалныз 10%-и патоложи хүсусијјәтләрә малик олур. Г
и хәстә адамларда патоложи пиококкларын мигдары 9
ыр. Көрүнүр пиодермитләрин [illegible] вермәсі
ларын патокенлијинин вә вирулентлијинин бөјүк тә'с

одерматозларын мүаличәси

ырда һемодерматозларын спесифик мүаличәси јохдур
дә белә хәстәләрә комплексли симптоматик мүаличә
лыдыр. Бундан башга һемодерматозлу хәстәләрин м
заманы һематологларла мәсләһәтләшмәк
дәујғундур. Мүаличә јалныз һәфтәдә бир дәфә ган тәд
контроллуғу алтында апарылмалыдыр.
модерматозларын мүаличәсиндә ган, плазма, еритроси
ин көчүрүлмәси мүсбәт нәтичә верир. Бундан башга
к, "С", "Р" витаминләри һормонлардан предн
тсинолон, АКТҺ, аминоптерин, рентген вә Буккинин
үалары, радиоактив фосфор вә с. мәсләһәт көрүлүр.
стәнин температуру јүксәк олдугда вә лејкоситоз мүша
икдә она 15-20 млн. пенитсиллин вурмаг лазымдыр. К
роид һормонлар исә јүксәк дозадан башланмалыдыр. К
00-300 мг, проднизон, јахуд преднизолон исә 40-50 м
нылыр. Клиники еффектдән сонра дәрманын мигдары
јардымчы дозаја гәдәр азалдылыр.
рачијәр, далаг, лимфа дүјүнләри бәјүдүкдә онлара рент
аланма тә'јин олунур. Бә'зән дә бу мәгсәдлә радио
р мәсләһәт көрүлүр.
бәләкшәкилли микозда антибиотикләрдән вә һормо
лавә әзәлә дахилинә 5%-ли солјусурмин мәһлулу, В
инләри тә'јин едилир. Дәри шишләринин рентген,
нин сәрһәд шүалары илә шүаланмасы јахшы нәтичә в

ДӘРИНИН ИРИНЛИ ХӘСТӘЛИКЛӘРИ
(Тибб елмләри намизәди Т.Ш.Шүкүров)

одермитләр (Pydermitis)

одермитләр, јахуд пиодермија (јунанча руо-ирин, де
демәкдир) инсанлара мә'лум олан ән гәдим дәри хәст

ар хејли дәринләшиб дәриалты фассијаны, әзәләр
ри белә әһатә едир. Бә'зи хоралар өз-өзүнә сағаларағ
ыг бурахырлар.
шләр дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләриндә, һәтта ағыз
ун селикли гишаларында белә әмәлә кәлә биләр.
әлијин башланғычында хәстәләрдә ганын тәркиби н
Сонралар лимфоситләр хејли азалыр, лејкоситоз вә ес
а мүшаһидә олунур.
ниши. Көбәләкшәкилли микоз әввәлдән ахырадәк ши
шынма илә мүшајиәт олунур. Хәстәлијин премикоти
ремиссија вә рессидив дәфәләрлә бир-бирини әвәз ед
ечә ил узаныр. Көбәләкшәкилли микозун үчүнчү дөвр
ғыр кечир. Бу заман дәри өртүјүндә әмәлә кәлмиш ши
әлар хәстәнин вәзијјәтини ағырлашдырыр.
инчили инфексија вә сепсис әлавә олундуғундан хәстә

стопатолокија. Хәстәлијин башланғычында дәри зәд
ин һистопатоложи гурулушу ади илтиһаб хүсусијјәтлә
р. Полиморф дәри елементләри заманы инфи
әри тәбәгәдә јерләшир. Ган дамарлары әтрафында
бу инфилтрат плазматик, тосгун бирләшдиричи тоху
әриндән вә лејкоситләр әтрафында топланмыш еозин
н ибарәт олур.
стәлијин инфилтрат дөврүндә зәдәләнмә лимфоситлә
бластлардан, тосгун, плазматик, нәһәнк һүчејрәлә
оситләрдән вә чохлу еозинофилләрдән тәшкил олуну
атын тәркибиндә јетишмәмиш вә атипик ретикула һ
дә тапылыр.
бәләкшәкилли микозун шиш дөврүндә инфилтрат
ны әһатә едир. Орада ган дамарлары кенишләнир вә
оситләрлә вә лејкоситләрлә долу олур. Ган дамары ә
итрат һистиоситләрдән вә фибробластлардан ибар
ики вә коллакен лифләр мәһв олур. Инфилтратын тәрк
ишмәмиш вә атипик һүчејрәләр чох олур. Онлар хејли
р нечә нүвәли олдуғундан Штернберг һүчејрәләрини х
р.
агноз. Хәстәлијин клиники шәклинә вә хроники кели

Гашынма адәтән тутмаларла мүшајиәт олунур. О, бә
бә'зән исә азалыр. Гашынманын артыб-азалмасынд
ояраг дәри елементләри дә артыб азалыр. Дәри елем
ссәрән полиморф сәпкиләрдән - еритема, кәпәшик, су
дур вә с.-дән ибарәтдир. Онлар адәтән бир-бири
иб гәрибә фигурлар әмәлә кәтирир. Беләликлә, көбә
и микозун кедишиндә псориаз, парапсориаз, нејродер
вә с. дерматозлара бәнзәр әламәтләр мүшаһидә олуну
әләкшәкилли микозун премикотик әламәтләри бә'зән
а доғру кедир, бә'зән дә ресидив вериб ағырлашыр. Б
хәстәлијин премикотик дөврү бир нечә ил узаныр.
дән сонра дәри сәтһиндә бир чох шишләр әмәлә кәл
бәјүјүр вә хораја чеврилир.
әләкшәкилли микозун кедиши үч мәрһәләјә бөлүнүр:
, Лихен вә Шиш.
ематоз мәрһәләсиндә дәри өртүјүндә мүхтәлиф сәпки
дә олунур. Бунлардан шиддәтли гашынан еритематоз
сас јер тутур. Бу ләкәләр тәдричән бөјүјүр вә бир-бири
иб гәрибә фигурлар әмәлә кәтирир. Онларын сә
суланыр, бә'зән исә кәпәкләнир.
әләкшәкилли микозун еритематоз мәрһәләсиндә бә
к, судур, һерпесшәкилли парапсориаз, псориаз невро
рмызы јасты дәмров, һәтта еритродермија белә мүшаһ

әлијин икинчи-инфилтрат мәрһәләсиндә дәри өртүјү
ә бәрк консистенсијалы инфилтратлар әмәлә кәлир
ратлар бә'зән өз-өзүнә сорулуб кедир вә јеріндә түнд
кли пигментли атрофија галыр. Дикәр тәрәфдән исә
ри саһәләріндә јени инфилтратлар вә тезликлә хо
н дүјүнләр әмәлә кәлир. Беләликлә, хәстәлијин ики
дә дәри елементләри тамамилә полиморф олур. Белә
к узандыгча онун биринчи мәрһәләсинә аид дәри мор
ементләри давам етдији һалда, она икинчи мәрһәлә
ри дә әлавә олунур.
мүддәтдән сонра хәстәлик көзләнилмәдән үчүнчү м
кечә билер. Бу заман дәри өртүјүндә ајры-ајры шиш

агноз. Там инкишаф етмиш лимфагрануломатоза д
г о гәдәр дә чәтинлик төрәтмир. Хәстәлијин башлан
имфа дүјүнләринин шишмәсини, онунла бәрабәр пол
сәпкиләрини, һабелә тәкрар ганын, лимфа дүјүнлә
сијасынын вә дәри елементләринин биопсијасынын н
әсасында диагноз верилир. Лимфа дүјүнләринин пунк
ә дәри елементләринин инфилтратында базофил
нофилләрин вә Березовски-Штернберг һүчејрәләрин
асы диагнозун дәгигләшдирилмәсиндә һәлледичи ро

огноз. Лимфагрануломатоз хәстәлијиндә прогноз аг
а, ЕЧР-нин артмасы вә тромбоситләрин чохалмасы пр
да писләшдирир.

КӨБӘЛӘКШӘКИЛЛИ МИКОЗ
(Mycosis Fungoides)

өбәләкшәкилли микоз хроники дәри хәстәлијидир.
оложи елементләри дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләрини
әси, әтрафлар вә баш) әһатә едир. Хәстәлик адәтән га
башланыр, дәри арабир гызарыр, бәрк консистенсија
рат очаглары әмәлә кәлир. Вахт өтдүкчә дәри өртүјүн
саһәләриндә дүјүнчүкләр, дүјүнләр вә шишләр әмәлә
нчулар өз нөвбәсиндә некрозлашыр вә хораја чеврил
кшәкилли микозун кедиши 5-10 ил узаныр.

иолокија вә патокенез. Көбәләк шәкилли микозун ети
вә патокенези индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмәмишди
алимләр (И.Ј.Семеновскаја, Н.А.Бузни, Кузнитски, Ун
ә б.) көбәләкшәкилли микозу инфексион хәстәлик һеса
лифләрин фикринчә һәмин инфексија индијә гәдәр
мамышдыр. Пелиауф көбәләкшәкилли микозун токси
к олмасыны сөјләмишдир. С.К.Розентал исә бу хәст
фик аллеркијанын тәзаһүрү олдуғуну иддиа едир.
шга бир груп алимләр (И.В.Давидовски, И.А.Касс
Боголепов, Д.П.Крупников, М.Т.Брил вә б.) көбәләкі
микозу һемодерматоз групуна аид едирләр. И.В.Дави
әкшәкилли микозу атипик кедән лимфагрануломато

ҹјүнләриндә вә дахили органларда мүшаһидә олунан п
ик просесин ејнидир. Она көрә дә о ретикулјозда олд
есифик дәри зәдәләнмәләри адланыр.
-спесифик дәри зәдәләнмәләринә кәлдикдә исә онла
чишмәси, дүјүнчүкләр, дүјүнләр, кәпәшик, судурчугл
р вә с. полиморф дәри елементләри кими тәсвир ет
ыр. Лимфагрануломатоз хәстәлији заманы баш верм
есифик дәри зәдәләнмәләри һазырда лимфагранулоид
.
стәликдә ганын тәркиби хејли дәјишир. Ганда лејкосит
моноситоз (10-12%), еозинофилија (15-30%), тромбо
-нин артмасы, лимфа дүјүнләринин пунктатында лим
нејтрофилләр, еозинофилләр, плазматик
ски-Штернберг һүчејрәләри тапылыр.
агрануломатозун бир нечә клиники формасы вардыр
дәри лимфагрануломатозу - дәридә мүхтәлиф дүјүнч
вә дүјүнләрдән башланыр. Тәдричән бөјүјүр, сонра
еврилир. Мүаличәјә инаддыр. 2. Јајылмыш дүјүнчү
ануломатоз дәри өртүјүнүн бир чох саһәләриндә дүј
н јајылмасы илә тәзаһүр едилир. Бу дүјүнчүкләр тәдрич
охуд, лобја, фындыг бөјүклүјүнә чатыр. Гырмызы вә т
ы рәнкдә олан бу дүјүнчүкләрин сәтһи кәпәкләнир
олур. Гејд етмәк лазымдыр ки, бу дүјүнчүкләрин әмә
лимфа дүјүнләринин зәдәләнмәси илә ејни вахта дүш
ы лимфагрануломатоз чох надир тәсадүф олунур. Хо
өртүјүндә баш вермиш инфилтратларын вә дүјүнләр
сы нәтичәсиндә әмәлә кәлир вә чох кечмәдән бәдхасса
ә чеврилир.
ши. Лимфагрануломатоз гејри-кәскин башлајыр, тәд
шаф едир вә хејли мүддәт давам едир. Мүаличәјә ин

патолокија. Спесифик дәри зәдәләнмәләри заманы
лимфаситләрин, лимфобластларын, еозинофилләр
астларын, тосгун, плазматик, епителиоид вә Березовск
ерг һүчејрәләри топлантысындан ибарәтдир. Гејд етм
р ки, лимфагрануломатоз хәстәлијиндә белә гурулуш

ə ренткен шүаларындан да истифадә олунур.

рогнозу. Мүасир мүаличә үсулларындан истифадә ет
мүддәтли ремиссија мүмкүндүр. Хәстәлијин кечикми
нда прогноз писдир.

ДӘРИНИН ЛИМФОГРАНУЛОМАТОЗУ
(Lymphogranulomatosis cutis)

ринин лимфогрануломатозуну илк дәфә 1832-чи илд
азмышдыр. Онун hистопатоложи гурулушуну 1896-чы
ауф вә 1898-чи илдә исә Штернберг өјрәнмишләр. Он
зырда лимфагрануломатоз Хочкин-Палтауф хәстәлиј
мдур.

мфогрануломатоз 20 јашындан 50 јашынадәк, ејни дәр
ләр вә гадынлар арасында тәсадүф олунур. Бу хәстәл
олтуг чухуру, чәнәалты, бојун вә башга лимфа дүјүнлә
мәси илә тәзаhүр едир. Сонралар hәмин патоложи
ә вә дахили органлара (гарачијәр, далаг, бөјрәк, мә
аг, ендокрин вәзиләри, синир системи вә и.а.) јајылыр
иолокија вә патокенез. Дәри лимфогрануломатозунун
асы вә патокенези индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмәми
н әксәр алимләр (Н.И.Аничков, И.И.Пототски вә б.) ли
оматозу ретикулјоз хәстәлији hесаб едирләр. Белә ки
зда вә лимфагрануломатозда hүчејрә полимор
ир. Лакин ретикулјоз инфилтратында тапылмајан Ш
үчејрәләри лимфогранудоматоз инфилтратында таг
агрануломатозун бә'зи атипик формалары плазмат
оматоз лимфагрануломатоз hазырда ретикулоз хәстәл
свир олунур.

иники шәкли. Лимфагрануломатоз әксәријјәт hалда
а дүјүнләринин биртәрәфли шишмәсиндән башлајы
дән бојунун о бири тәрәфиндә дә лимфа дүјүнләри ш
үддәтдән сонра әксәр лимфа дүјүнләри (голтуг чухуру
а.) бөјүјүр вә бир-бири илә бирләшир. Даhа сонра
ијәр, аҝчијәр, мә'дә-бағырсаг, бөјрәкләр, дәри вә с. з

опатолокија. Хәстәлијин башланғычында зәдәлә
ында ган дамарлары диварларынын дәјишиклијә уғра
чәсиндә ган дамарлары әтрафында ган әламәтләри
асы шүбһә јарадыр.
әлијин кечикмиш формасында спесифик гранулемдә х
а ган дамарларынын кенишләнмәси вә онларын енд
перителиал һүҹејрәләрлә әһатә олунмасы, һабелә з
дамар әтрафында диференсә олунмамыш дүһҹәшәки
ластлардан ибарәт инфилтратын олмасы анкиоретику
лијјәвидир.
оретикулјозу клиник вә һистопатоложи кәстәричил
етикулосаркоматоздан, лимфоситомадан вә меланома
сә етмәк лазымдыр.
лозу. Анкиоретикулјозун диагнозу, клиник шәкли вә
ожи кәстәричиләрә әсасән дәгигләшдирилир.
ретикулозуна дүзкүн диагноз гојмаг нисбәтән чәтинд
әдлә хәстәлијин клиники шәклини вә кедишини, наб
апарылан биопсијанын, дәш сүмүјү пунктатынын, га
р тәдгигатларын нәтичәләрини тутушдурмаг јолу
дәгигләшдирилир.
ичә. Дәри ретикулјозларынын мүаличәсиндә бир с
тик дәрманлар мәсләһәт көрүлүр. Онлардан тио-теф,
колизин, фопурин, фосфазин, милеран, фотрин, прос
ироброми вә с.-ни кәстәрмәк олар. Проспи
озларын мүаличәсиндә даһа чох ишләдилир вә нисбә
әтичә верир. Мүаличә мәгсәдилә проспидини 100 мг
күн вена ичәрисинә јеридилир. Бир курс мүаличәјә ч
0 мг дәрман ишләдилир. 3-5 ајдан сонра мүаличә курс
етмәк олар. Анкиоретикулјозун мүаличәсиндә спиро
хшы нәтичә верир; 100 мг дозада һәр күн вена ичәрис
р. Ретикулјозларын мүаличәсиндә кортикоид һорм
а (преднизолон, триамсинолон, дексаметазон, метип
тифадә олунур. Преднизолонун вә метипредин сутка
0-60 мг, чәми 1400-3200 мг; триамсинолонун вә дексе
суткалыг дозасы исә 12-28 мг, чәми 400-900 мг.
н ситостатик дәрманларла јанашы картикоид һормон

нашы немморракија вә немосидироз сәпкиләри - лә
шаһидә олунур. Онлар диаскопија заманы там итмир
етмәк олар ки, бу ләкәләр ган дамарлары диварлары
икликләр нәтичәсиндә әмәлә кәлир.
пошинин анкиоретикулјозу заманы бә'зән ағыз бошлу
ли гишалары да (дамаг, удлаг, јанаглар вә с.) зәдәл
а хәстәлик мүнасиб ләкәләрдән, дүјүнчүкләрдән, и
ы пиләкләрдән башланыр. Онлар әтраф селикли гиша
әсиндән хејли габарыр, сәрһәдләри кәскин, сәтһи г
, консистенсијасы бәрк-еластики, өзләри исә бадымча
олурлар. Бу зәдәләнмә очаглары чох кечмәдән хорал
арын гисмән гыраглара чеврилмиш сәрһәдләри кирин
нтылы, диби кәлә-кәтүр олур, некрозлашмыш тохума
илә әртүлүр, консистенсијасы бәрк-еластики
арын диби чох дәрин олдуғунлан ган дамарлары гар
г тохумаларын некрозлашмасы нәтичәсиндә ганахм
иләр. Ағыз бошлуғунда баш верән хоралар шиддәтли
ур.
д етмәк лазымдыр ки, анкиоретикулјозун дүјүнләри вә
дәри әртүјүнүн башга наһиләриндәкиләрә нисбәтән а
ларда даһа тез хоралашыр. Хәстәләр анкиоретикулјоз
јылмыш формасында кечәләр артан шиддәтли ағрыл
әт едирләр. Инфилтратив хора формасы хүсусилә аг

киоретикулјозлу хәстәләрин 12-20%-дә әтраф лимфа
бәјујүр, 30-66%-дә исә зәдәләнмә очагларында, хүс
ә әтрафларда шишкинлик - өдәм мүшаһидә олунур.
к - өдәм бармагла басдыгда чөкәклик бурахмыр вә бу
әк мәншәли шишкинликдән фәргләнир. Белә хәстә
ә әтрафлардакы шишкинлијин сәтһи кәлә-кәтүр олур
р, хоралар әмәлә кәлир. Онлардан хејли мигдарда
илтиһаблашыр, пис ај верир. Бә'зән ашағы әтрафл
нтиазы кими тәсвир олунур. Ашағы әтрафларда баш ве
әр, инфилтратлар, шишкинликләр әтрафлары ејбәчә
.
киоретикулјозлу хәстәләрин үмуми вәзијјәти адәтән
37,5-38°С, гарынчыр вә дәдәг исә бир тәрәф боју

шиш просесидир. Чох күман ки, дәринин
арынын ретикулоhистиоситар тохумларындан әмәлә

шинин анкиоретикулјозу 30-70 јашларынадәк hәм ки
ә hәм дә гадынларда тәсадүф олунур. Лакин о кишилә
ара нисбәтән бир нечә дәфә артыг мүшаhидә едилир.
иоретикулјозун клиник тәзаhүрләри түнд гырмызы, кө
ур, даhа доғрусу, бадымчан рәнкиндә ләкәләрдән, дү
дән, дүјүнләрдән, инфилтратлы пиләкләрдән
рдән ибарәтдир. Онлар әсасән ашағы әтрафларда (5
әтрафларда (15%), ејни заманда көвдә наhијәсиндә, hаб
әри сәthиндә вә үздә әмәлә кәлә билир.
әлик мәрчидән дырнаг сәдәфи бөјүклүјүнә гәдәр бад
киндә ләкәләрдән башланыр. Тәдричән бу ләкәләр б
рафа гејри-мусави јајылыр, бә'зән дә бир-бири
иб бәзәкли фигурлар әмәлә кәтирир. Зәдәләнмә оча
сәрhәдләри кәскин, сәthи hамар олур, түнд гырмызы,
бадымчан рәнки хәстәлијин ахырына гәдәр сахланыл
ән хәстәлик мәрчи бөјүклүјүндә ачыг гырмызы рән
кләрин әмәлә кәлмәси илә башланыр. Дүјүнчүкләр
зән исә груп hалында олур. Онларын рәнки башлангы
рмызы олса да чох кечмәдән түндләшир, бир гәдәр к
нурлашыр, hәтта гаралыр вә нәтичәдә бадымчан рәнк
даhа сонра дүјүнчүкләр бөјүјүр, бә'зән бир-бири илә
кәлә-кәтүр сәthи олан пиләкләр әмәлә кәтирир. Кәст
кәләрин вә дүјүнчүкләрин бөјүјүб артмасы нәтичәси
ратлы пиләкләр вә шишләр әмәлә кәлир. Беләли
иш зәдәләнмә очагларынын сәрhәдләри адәтән кәс
ир гәдәр кәлә-кәтүр олур, әтраф дәри сәthиндән х
р. Хәстәлијин бу дөврүндә бадымчан рәнки даhа ај
рпыр. Тәк-тәк вә бирләшмиш дәри зәдәләри мәрчи
бөјүклүјүнә гәдәр олур. Анкиоретикулјозун клиник
охуддан гоз бөјүклүјүнә гәдәр, бадымчан рәнкиндә ш
hүм јер тутур. Онлар јарымдаирәви шәкилдә д
дән габарыр, сәрhәдләри кәскин, консистенсијасы бә
и, сәthи нисбәтән hамар олур вә парылдајыр. Тәсвир

рафлар наһијәсиндә јајылмыш һалда кедир. Хәстәли
ндә инфилтратлар вә шишләр башланғычда нисбәтән
лса да ахыра јахын бәрк ағры верир. Ерозијалы вә х
ләр јатаға дүшүр. Бә'зи хәстәләрдә өлүмә јахын ағ
н азалыр, јахуд там кәсилир.
рымкәскин ретикулосаркоматозлу хәстәләрин 15-20%-
бошлуғунун селикли гишаларында (дилдә, бәрк вә ј
да, јанагларда вә с.) хәстәлијин патоложи әламәтләри
лунур. Дәри сәтһиндә олдуғу кими ағыз бошлуғунун се
ларында нохуддан фындыг бөјүклүјүнә гәдәр инфилтр
ләр, шишләр әмәлә кәлир, онларын сәрһәдләри кәски
нд көјүмтүл, гырмызы олур. Чох кечмәдән онлар да м
екрозлашыб хораја чеврилирләр.
рымкәскин ретикулосаркоматоз заманы бә'зи хәстә
лодермија (атрофија, дисхромија, телеанкиоектазија
рынын төкүлмәси, јахуд сејрәлмәси мүшаһидә олунур
ур ахырадәк олмур.
тикулосуаркоматозлу хәстәләрин ганында гипоалбуми
гиперглубилинемија мүшаһидә олунур. Бу әламәтлер
аркоматозлу хәстәләр үчүн потогномикдир. Дифф
намыш елементләрин сај фәрги елә бир диагностик әһ
етмир вә хәстәлијин ағырлығы илә ујғун кәлмир. Бе
рграммда ретикулјар һүчејрәләр, һемоситобластлар,
областлар әксәр һалда нормал олур. Стернал пунк
ы алынан көстәричиләр јарымкәскин ретикулосарко
лә бир диагностик әһәмијјәт кәсб етмир. Ганын биоки
ричиләри дә бу хәстәләрдә нормал олур. Ретикулосар
хәстәләрин дәри елементләриндән алынмыш патолоҝ
лда, дермаграммда ретикулјар һиперплазија, рети
рәләр үстүнлүк тәшкил едир ки, бу да хәстәлијин шиш
ына сүбутдур.
тикулосаркоматозу көбәләкшәкилли микоздан вә Ка
нкиоретикулозундан диференсә етмәк лазымдыр.

КАПОШИНИН АНКИОРЕТИКУЛЈОЗУ
(Angioreticulosis Kaposi)

ндә, бојнунда, үзүндә, әтрафларда әмәлә кәлир. 2-6 h
дә хырда дүјүнчүкләр бөјүјәрәк килас вә тојуг јумурта
үнләрә вә шишә чеврилир. Онлар нормал дәри сәthин
барыр, консистенсијасы бәрк, сәthи hамар, бә'зән үс
ми кәлә-кәтүр олур, парылдајыр, кәпәкләнмә олмур,
очагларынын түнд гырмызы көјүмтүлдүр. Бә'зән дә х
јајылмыш инфилтратдан вә шишдән башлан
лән дүјүнләр вә шишләр чох кечмәдән некрозлашыр.
әмәлә кәлмиш хораларын кәнарлары габарыр вә д
үр, түнд гырмызы, гонур рәнкдә олур. Беләликлә, ал
раларын диби некрозлашмыш hүчејрә галыглары илә
Этраф лимфа дүјүнләри хејли бөјүјүр, лакин әтр
арла бирләшмир, аз ағрылы олур, иринләшмир.
ин ретикулосаркоматозда јухарыда көстәрилән зәдәл
ары ағыз бошлуғында да тәсадүф олуна биләр.
кәскин ретикулосаркоматоз (Reticulosarcomatosis c
). Хәстәлијин клиник әламәтләри дүјүнләр вә шиш
мәмиш дәридән биринчили вә башга хәстәликләр (дә
ики илкин ретикулозу, көбәләкшәкилли микоз, лејкоз
нда икинчили башлаја биләр.
нчили јарымкәскин ретикулосаркоматозда хәстәлик
н, фолликул дүјүнчүкләриндән башланыр. Онлар тәд
јүр, инфилтрата вә шишә чеврлир. Бә'зән исә хәстәл
әјишилмәмиш дәридә инфилтратдан вә шишдән баш
кечмәдән бөјүјүр, дәри сәthиндән хејли габарыр, сәph
кин консистенсијасы бәрк олур, үзәриндә түкләр олм
рылдајыр, телеанкиоектазија мүшаhидә олунур. Хәстә
0%-дә лимфа дүјүнләри бөјүјүр.
а дүјүнләринин әксәр бөјүмәси, ағрылы олмасы, конс
ынын бәркимәси хәстәлијин прогнозу үчүн пис әлам
бјектив әламәтләри олмур. Инфилтратлар вә шиш
ры-ајрылыгда бөјүјүр, бә'зән дә бир-бири илә бирләш
үр сәthи олан бөјүк инфилтрат әмәлә кәтирир.
нили јарымкәскин ретикулосаркоматозун (башга хәс
әсасында башланмыш) клиник шәкли биринчили јар
етикулосаркоматозла еінидир.

инин шишкилији вә инфилтрасијасы сифотин ифадә
ир; о гисмән ејбәчәрләшир, кәпәкләнир, габыг вә гартм
р. Хәстәләрин әлләри вә ајаглары шишир, дәри сәth
ныр, әлләриндән дәринин бујнуз тәбәгәси әлчәк кими
Башланғычда хәстәләрдә нахошлуг әламәтләри
ы, јухусузлуг, иштahасызлыг вә с.) мүшahидә олунур. Х
шынмадан, дәринин дартынмасындан вә үмуми үшүтм
ә едирләр.
инин илкин ретикулјозунда хәстәләрин 60-75%-индә
дүјүнләри бәјүјүр, 30-55%-индә башда түкләр сејрәл
ән төкүлүр, бир гисминдә исә дырнаглар зәдәләнир.
инин илкин ретикулјозуну көбәләкшәкилли микозда
лејкозундан, анкиоретикулјоздан, hемодермија еритр
ндан вә с. диференсә етмәк лазымдыр.

тронун ретикулосаркоматозу
ticulosarcomatosis Gottron).

икулосаркоматозун кәскин вә јарым кәскин клиник фо
мә'лумдур.
кин ретикулосаркоматоз (Reticulosarcomatosis acute
н ретикулосаркоматоз hәм кишиләрдә, hәм дә гадын
ф олунур. Лакин кишиләр гадынлара нисбәтән 2-2,5
хәстәләнир. Хәстәлик әсасән орта јашларда (35-50) тә
.
инин кәскин ретикулосаркоматозу гәфләтән, үмум
г әламәтләриндән (зәифлик, hалсызлыг, иштahасы
рма, ағыз бошлуғунун вә јухары тәнәффүс јолларын
гишаларын гатарал илтиhабы вә с.) башлајыр. 2-3 hәф
дәри сәthиндә ләкәләр, дүјүнчүкләр вә дүјүнләр
Бә'зи хәстәләрдә дәри сәпкиләри - ләкәләр үздән,
инин өн вә арха сәthиндән, әтрафлардан башлајыр. С
бөјүклүјү 1 см-ә гәдәр олур, даирәвидир, рәнки алгыр
лдыр. Ләкәләр 2-3 hәфтә мүддәтиндә бөјүјүр, дәри сә

рат мәркәздән сорулур, бурада дәри гисмән норма
әдәләнмә очағынын кәнарларында инфилтратлы һәд
стәлијин даирәви варианты әмәлә кәлир.
инин илкин ретикулјозунун бу вариантында инфилтрат
әрк консистенсијалы вә түнд гырмызы рәнкдә олур. Р
лә көјәрир вә сонралар гонур рәнкә чеврилир, субје
ләри олмур.
инин илкин ретикулјозунун сонракы вариантында көв
фларын проксимал тәрәфләриндә дүјүнчүкләр әмәлә
әрчи бәјүклүјүндә вә көјүмтүл-гырмызы рәнкдә, дүјүн
консистенсијасы бир гәдәр бәрк олур, дәри сәтин
габарыр, сәтһи һамардыр. Сонралар дүјүнләр вә дүјүн
бәјүклүјүнә гәдәр артыр, сәтһи түнд гырмызы, һа
надир һалда онларын мәркәзиндә сәтһи хораланма әм

инин илкин ретикулјозунун еритродермија варианты
дур. Хәстәлијин бу варианты гуру вә ексудатлы олур.
әлијин гуру еритродермија варианты көвдә вә әтраф
индә гырмызы кәрпич рәнкиндә ләкәләрдән башлан
к инкишаф едир. Ләкәләр тәдричән бәјүјүр, бир-бири
ир, дәри өртүјүнүн хејли саһәсинә јајылыр. Хәстәл
масындан еритродермија әмәлә кәлмәсинә гәдәр 1,5-
лунур. Бу хәстәликдә әмәлә кәлмиш еритродермија с
рабир сағлам дәри очаглары галыр ки, бу да дәри рети
еритродермијасы үчүн сәчијјәвидир. Гејд етмәк лазым
ада сөһбәт дәринин илкин ретикулјозундан кетдијин
к дәринин ретикуло-һистиоситар системиндән башла
илләр патоложи просес јалныз дәридә кедир. Организ
рган вә системләриндә ретикулјоз әламәтләри олмур.
, бу хәстәлик дәринин илкин ретикулјозу кими тәс

ичән еритродермија әламәтләри хәстәләрин үзүнә, бо
әсинә вә әтрафлара јајылыр. Беләликлә, дәри өртүјү
ил гырмызы, көјүмтүл рәнк алыр, кәпәкләнир. Сонра
рофијаја уғрајыр. Атрофијалы дәри назикләшир, асан
шләрә јығмаг олур, дәри веналары ајдын көрүнүр.

бир чох алимләрин тәдгигатлары нәтичәсиндә мүәјјә
р ки, дәринин илкин ретикулјозу заманы хәстәләрин д
арында вә системләриндә ретикулјоза аид спесифик
кләр олмур вә хәстәлик узун мүддәт дәридә кедир.
дејилдир ки, дәринин илкин ретикулјозу нә вахтса вә h
әрдәнсә, ретикулосаркоматоза чеврилә билмәз.
инин илкин ретикулјозу һәм кишиләрдә вә һәм дә га
тәсадүф едир. Лакин сон мә'луматлара көрә кишилә
ра нисбәтән 1,5-3 дәфә артыг хәстәләнир, хәстәлик әс
шларында тәсадүф олунур.
инин илкин ретикулјозу дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләр
рә биләр, лакин о, ән чох ашағы вә јухары әтрафла
көкс гәфәси наһијәсиндә тәсадүф олунур; сонралар з
очаглары бөјүјүр, дәри өртүјүнүн хејли саһәсинә јајы
нмә очагларынын чохлуғу вә онларын асимметрик лок
масы илкин ретикулјоз үчүн сәчијјәвидир. Хәстәлијин
ламәтләри тәдричән јаранан түнд гырмызы ләкәлә
ыр. Онларын бөјүклүјү, башланғыҹда мәрчидән 10 гә
ккәјәдәк олур, лакин сонра онлар бөјүјүр, бир-бири
иб хејли саһәни әһатә едир. Зәдәләнмә очаглары даи
ал олурлар. Онларын сәрһәдләри кәскин, сәтһи һамар,
дәри сәтһиндән габармыр, лакин азаҹыг бәркијир, кә
гыраглары габарыр. Зәдәләнмә очагларынын рәнки б
да түнд гырмызы олса да сонралар мүвафиг сура
л вә гонур рәнк алыр. Хәстәлик очаглары әмәлә кәлә
рдә елә бир чидди субјектив әламәтләр мүшаһидә е
ларын үмуми вәзијјәти кафи олур, әмәк габилијјәти по
кин бә'зи хәстәләр јүнкүл гашынмадан вә парестезија
г едирләр. Дәринин илкин ретикулјозунун клиник к
полиморфизм мүәјјән едилмишдир. Белә ки, хәстәл
шәклиндә еритематоз, еритема-сквамоз ләкәләр, шиш
рат, дүјүнчүк вә еритродермија мүшаһидә олунур. Буну
р илкин дәри ретикулјозунун кедишиндә бир нечә кли
мүәјјән олунмушдур. Хәстәлијин еритематоз вариант
ләнмә очагларында дәри гызарыр, бир гәдәр бәрки
әри кәскин, сәтһи һамар олур, субјектив әламәтләри
итема-сквамоз вариантында

рда тәснифатлар тәклиф олунмушдур. Лакин онлары
азырда ретикулјозларын клиники формаларыны дүзкү
ə билмир.
С.Смеловун вə Е.Ф.Белјајеванын фикринчə, ретикулј
јры-ајры клиники формалара бөлүнмəсинин тəчрүбə
дə əһəмијјəти јохдур. Белə ки, ади дəри елементлəри
нмыш һəр һансы бир хəстəлик мүəјјən müддəтдən
улјоза чеврилə биләр.
ндан башга белə мүəјјən олмушдур ки, ретикулјозлар х
25%-дə кəскин, 50%-дə јарымкəскин, дикərləринд
ки кедир.
икулјозларын кəскин вə јарымкəскин формалары ад
тən башланыр. Хəстəлəрдə үмуми нахошлуг əламəт
нлуг, иштаһасызлыг, ојнагларда ағры, баш ағрысы, ј
ратур вə с.) баш вердијиндən онлар терапија, јахуд he
клиникаларына мүрачиət етмəли олурлар. Хəстəлији
формаларында исə бə'зən дəри зədələnməси би
дығындан белə хəстəлəр илк дəфə дерматологлара
едирлər. Ретикулјозлу хəстəлəрин 20-25%-индə дəри
əси мүшаһидə олунур. Əкər ретикулјозун кедишиндə
əнмəси əсас јер тутурса, онлар дерматоложи ретикулј
ыр. Гејд етмək лазымдыр ки, дəридə күлли мигдарда
истио-моноситар елементлəр вардыр ки, онлар пато
итдə һүчејрə пролифератсијасы верə биләр. Белə һалд
илк дəфə дəридən башланыр вə узун müddəт дəри зəд
илə мəһдудлашыр. Јалныз бир müddətdən sonra
рədичи (сүмүк илији, далаг, гарачијəр, лимфа дүјүнлə
и органлар просесə чəлб олунур - системли ретикулјоз
.
тикулјоз хəстəликləриндə дəри зədələnməси спесиф
спесифик олур. Əкər ретикулјоз хəстəликləри заманы
дикəр гантərədичи органларда аутохтон олараг баш ве
фератлар ејни һистоложи гурулушдадырса, бу спесиф
дələnməси һесаб олунур. Гејри-спесифик дəри зədələ
истоложи гурулушча гантərədичи органларын проли
охшамыр.

н дә онлар индијәдәк кәшф олунмамышдыр.
Н.Јановскинин фикри хүсусилә диггәтәлајигдир. Мү
рир ки, бүтүн лејкозлар мүхтәлиф инфексион амилләр
рганизмдә әмәлә кәлмиш аллеркик реаксијанын нәти
ә'ни организмә дахил олмуш һәр һансы бир инф
м чөпләри, бактериалар вә с.) орада аллеркик реакси
кәлмәсинә сәбәб олур вә бунун нәтичәсиндә лејкоз
дән ретикулјоз төрәнир.
М.Тарејевин лејкозлар һаггында фикри Д.Н.Јановс
нә чох јахындыр. Мүәллиф көстәрир ки, коллакеноз, в
тококк паразитләр етиолокијалы гејри-спесифик син
.М.Тарејевин фикринчә лејкоз, о чүмләдән ретикулоз и
аллеркик хәстәликдир.
З.Давидовски лејкозун, о чүмләдән ретикулјозун сәб
измин конститусионал, гантөрәдиричи вә маддәләр мү
үсусијјәтләриндә көрүр. Мүәллиф ретикулјозу полиет
стәлик һесаб едир.
н заманлар лејкозларын вә бәдхассәли шишләрин етио
ы ионизәедичи шуаланмада көрүрләр. Белә ки, Јапони
шима вә Нагасаки шәһәрләриндә атом бомбасы парт
ан сонра орада лејкоз хәстәлији 6-10 дәфә артмы
Лототски).
икулјозун патокенезинә кәлдикдә гејд етмәк лазымды
ул һүчејрәләри ган елементләринин вә бир чох тохума
инин ана һүчејрәси һесаб олунур. Бүтүн ган елементлә
ру һүчејрәләрдән әмәлә кәлиб диференсә олунурлар.
хәстәлији заманы ретикул һүчејрәләринин бөјүк сүр
кәлмәсинә бахмајараг онларын ади ган елементләрин
сә олунмасы имканы позулур. Ади һалда ретикул дифе
раг нәтичәдә ајры-ајры ган елементләринә (лимфосит
еозинофли, базофил, моносит вә и.а.) чеврилир. Ретик
ијиндә исә бир тәрәфдән гантөрәдичи органларда ре
әләри һәддиндән артыг әмәлә кәлир вә орада проли
шаһидә олунур. Дикәр тәрәфдән исә әмәлә кәлмиш
чејрәләри ади физиоложи просесдә олдуғу кими ајры
ементләринә дифференсә олуна билмир. Белә һалда ре

инин ретикулјозу һазырда ретукуло-ендотелиозун, ј
н бир формасы кими тәсвир олунур. Бир сыра алимлә
аташник, М.А.Телтелман, Моники, Киршбаум вә с.) мә
көрә дәринин ретикулозу лејкоз хәстәликләрини
ли, лејкозлар исә дәри хәстәликләринин 1-2, 65%-ни тәш
она көрә дә, дәринин ретикулјозлары илә һәм hемато
м дә дерматологлар мәшғул олур.
инин ретикулјозу дәридә гызарты, инфилтрат вә мүхтә
рлә тәзаһүр едир. Хәстәлик заманы дәридә баш верән
просесләрә ујғун дәјишикликләр дикәр гантөрәдичи
да да мүшаһидә олунур. Она көрә дә ретикулјоз зам
жи просес ики вә даһа артыг гантөрәдичи органда (с
гарачијәр, далаг, лимфа дүјүнләри, дәри вә с.) баш ве
бу, системли ретикулоз кими мә'лумдур.
ән дәридә баш вермиш пролиферативпросес бир мүд
ра дикәр гантөрәдичи органлара јајылыр. Бә'зән дә р
башга гантөрәдичи органлардан (сүмүк илији, ли
әри, гарачијәр, далаг вә с.) башланыр. Јалныз хејли мүд
нра дәри, еһтијат ган төрәдичи органы кими ретику
инә чәлб олунур. Гејд етмәк лазымдыр, дәринин ретику
ны патоложи просес бир гантөрәдичи органдан дикәр
сәли шишләрдә олдуғу кими метастаз јолу илә јајылмы
ры гантөрәдичи органларда аутохтон олараг баш вер
инин ретикулјозу прогноз е'тибарилә ағыр хәстәликди
ара нисбәтән кишиләрдә даһа чох тәсадүф олу
меловун, Е.Ф.Белјајеванын вә башгаларынын фикринч
јаш һәддиндә бир о гәдәр мигдарда ондан сонра вә г
ф олунур. Ретикулјозларын бә'зи формалары (пигме
шагларда раст кәлир.

олокија вә патокенез. Дәри ретикулјозунун етиолокија
нези индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмәмишдир. Јалныз он
тмәк мәгсәдилә бир сыра фикирләр сөјләнилмишдир.
лимләр (Л.А.Зилбер, Раус вә б.) белә күман едирлә
н, о чүмләдән ретикулјозун амили намә'лум бир виру
белә бир вирусу индијә гәдәр һеч ким кәшф етмәмиш
ун фикринчә һәмин намә'лум вирус һеч бир хәстәли

зы јасты дәмров, мәһдуд невродермит, һиперкерато
әһәмијјәти вардыр. Белә ки, һәр һансы бир хроники
ији заманы һәмин јердә ган дөвраны зәифләјир. Нәти
н функсијасы позулур. Беләликлә, амилоидин дәри
ричи тохумаларында чөкмәсинә шәраит јараныр вә
әмәлә кәлир.

ники шәкли. Амилоидоз ән чох кишиләрдә, симметрик
дырларын ашағы һиссәләриндә, надир һалларда исә
афларда, көвдә вә баш наһијәсиндә тәсадүф олу
ик бәрк консистенсијалы ачыг гәһвәји рәнкдә, хырда
әрдән башланыр. Онлар тезликлә группашыр вә дар
бәјүклүјүнә гәдәр олан бу дүјүнчүкләр чох кечмәдән
лә бирләшиб бүтөв пиләкләр әмәлә кәтирир. Бә'зи һал
нин сәтһи зијиләбәнзәр кәлә-кәтүр олур. О, кәпәклә
ик наһијәсиндә шиддәтли гашынма, сыјрынты, дәм
вә атрофија әламәтләри мүшаһидә олунур.

ши. Амилоидоз узун сүрән вә мүаличәјә инад хро
икдир.

топатолокија. Һистопатоложи препаратларда хүсуси д
ары гатларында амилоид чөкүнтүләри мүшаһидә олу
ән чох илтиһаблашмыш капиљарлар әтрафына јығы
ашкилејсонун фикринчә амилоид чөкүнтүләри там са
тәсадүф едилир. Инфилтратын тәркибиндә лимфосит
тик вә нәһәнк һүчејрәләр тапылыр.

гноз. Амилоидозун диагнозу клиники шәкли вә һисто
әдгигата әсасән дәгигләшдирилир. Амидозу гырмызы
мровун зијиләбәнзәр формасындан, невродермит
отоз чүзамдан дифференсә етмәк лазымдыр. Бу мәсә
атоложи тәдгигат васитәсилә асанлыгла һәлл етмәк
и, јухарыда адлары чәкилән дерматозлар заманы һист
препаратларда амилоид чөкүнтүләри олмур.

гноз. Мәһдуд дәри липоидозунда һәјаты прогноз хош
р.

личә. Узун мүддәт дахилә "А" витамини гәбул етмә
р. Јерли мүаличәләрдән 2,5%-ли подофиллин мәлһәми
көрүлүр. Хәстәлијин мәһдуд формалар

ипә тә сир көстәрмир.

дищи. Липоидли некробиоз узун сүрән хроники хәст
О, һеч бир дәјишиклијә уғрамадан узун мүддән дава
.

стопатолокија. Зәдәләнмә наһијәсиндән алынан пато
иалда адәтән декенерасија вә некроз әламәтләри гејд
Өтраф инфилтратын тәркибиндә фибробластлар, һисти
вә лимфоситләр мүшаһидә олунур. Онлар адәтән
лары әтарфында јығылыр. Тәзә һистопатоложи кәси
н-IV"-дә рәнкләдикдә липоид чөкүнтүләри гырмызы
шәји рәнк алыр. Бунун чох диагностик әһәмијјәти вар

агноз. Липоидли некробиоза диагноз гојмаг хејли чәт
ир. Ону даирәви грануломадан, үчүнчүлү сифилис габа
дан дифференсә етмәк лазымдыр. Даирәви гранулома
јахуд овал олур. Кәнарлары бир гәдәр дәри сәтһи
ыр вә орада хырда дәнәләр мүшаһидә едилир. Мә
си нормал дәридән ибарәтдир. Бу әламәтләр липоидли
зда олмур.

үнчүлү сифилис габарчыгларындан липоидли некро
аг мәгсәдилә сифилисин башга әламәтләрини ахтарм
ир.

огноз. Хәстәлик чох узун сүрән вә мүаличәјә инад ол
ә е'тибары илә хош хассәлидир.

аличә. Мүаличә тәдбирләри биринчи нөвбәдә липо
мүбадиләсинин гајдаја салынмасына доғру јөнәлдил
ундан башга липоидли некробиозун мүаличәсиндә ү
ин "А", һормонлар) вә јерли зәдәләнмә очагларына
артизон, һидрокортизон јеритмәли, мүаличә, һабелә ди
гулјасија мәсләһәт көрүлүр.

и амилоидозу (Amyloidosis cutis). Амилоид - глобулин т
ыр. Онун мүәјјән сәбәбләрдән дәри бирләшдиричи то
асына чөкмәси амилоидоз адланыр. Амилоидоз ән чох
әтрафларда груплашмыш јарымдаирәви вә
стесијалы дүјүнчүкләр шәклиндә тәзаһүр едир.

үнчүкләр адәтән, гашынма вә башга сәбәбләрдән зәд
ијәсиндә сыјрынты, дәмровлашма вә атрофија верир.

ерли липоидоз кими тәсвир олунан бу хәстәлик ән чох ј
ларын балдырларынын ән сәтһиндә ири пиләкләр
ур едилир. О, узун сүрән хроники хәстәлик олуб, сағал
ә атрофијалы чапыг бурахыр.

олокија вә патокенез. Липоидли некробиозун етиолок
токенези индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмәмишдир. Белә
р ки, липоидли некробиоз очагларында илк дәфә јерл
позулур. Јалныз бундан сонра трофикасы позулмуш то
липоид чөкүнтүләри әмәлә кәлир. Белә ки, һәмин јер
әфә јерли склероз кими ган дамарлары даралыр, бунун
дә орада ган дөвраны чәтинләшир вә һәмин јердә лип
әсинә шәраит јараныр. Беләликлә, липоидли некробис
лир.

поидли некробиозун баш вермәсиндә јерли зәдәлән
акросионозун вә мә'дәалты вәзинин функсијасынын
нын да әһәмијјәти ола биләр. Мә'лум олдуғу
әалты вәзи липоид-парчалајан һормон ифраз едир вә
дә бу һормонун мигдары азалдыгда липоидли некроб
ә кәлмәсинә шәраит јараныр.

иники шәкли. Липоидли некробиоз ән чох јашлы гад
балдырларынын ән сәтһләриндә, бә'зән будларында,
арда исә јухары әтрафларында тәсадүф едир. Хәстәл
л түнд гырмызы дүјүнчүкләрдән башланыр. Онлар те
ур вә бир-бири илә бирләшиб кәлә-көтүр сәтһи олан
әмәлә кәтирирләр. Бу инфилтратын түнд гырмызы в
истенсијалы кәнарлары бир гәдәр дәри сәтһиндән га
әзи һиссәси исә кетдикчә чөкәлир вә рәнки солур.
ахт өтдүкчә инфилтрат бөјүјүр вә дәри өртүјүнүн хејл
јајылыр. Там инкишаф етмиш липоидли некробиоз
сијјәти одур ки, зәдәләнмә сәрһәди чохсилсиләли,
рлары түнд гырмызы олур вә дәри сәтһиндән хејли га
кәзи һиссәси исә адәтән атрофијалашыр, рәнки солу
арылдајыр. Бир чох зәдәләнмәнин саһәләриндә бә'зә
озлашма кедир вә бу сәбәбдән дә кәскин јерләр гар
лүр. Бә'зи саһәләрдә исә телеанкиектазија мүшаһидә
убјектив әламәтләрдән зәдәләнмә наһијәсиндә јүн

худ гырмызымтыл бәнөвшәји олур. Субјектив әламәт
олар ки, јохдур.

нлу ксантома (Ксантома - сары шиш демәклир - Xanth
um). Хәстәлијин бу формасы липоид мүбадиләсинин по
лә әлагәдардыр. Биринчили һиперхолестеринемијалы к
з ән чох мүшаһидә олунан ксантомадыр. О, дарыдан
јүнә гәдәр јарымдаирәви дүјүнчүкләрин вә дүјүнлә
кәлмәси илә тәзаһүр едир. Онларын консистенсијасы б
сты вә һамар, рәнки сары олуб кәнарлары гырмызы зо
ә олунур.

өтдүкчә дүјүнләр даһа да бөјүјүр, бә'зән груплаш
ри илә бирләшир. Липоид мүбадиләсинин позулмасы
лә бөјүк ојнаглар вә сағры наһијәсиндә, үздә, башын т
ндә, һабелә ағыз бошлуғунун селикли гишаларында (
әлир.

лү ксантома чох вахт үрәк атеросклерозу, диабет вә
тәликләри илә јанашы мүшаһидә олунур.
әлик демәк олар ки, субјектив әламәтләр тәрәтмир.

телазма. Мәһдуд ксанселазма илк дәфә 1869-чу илдә
финдән өјрәнилмишдир. Хәстәлик симметрик олараг
т гапагларында сары рәнкдә бир нечә јасты папулала
кәлмәси илә тәзаһүр едир. Онларын сәтһи адәтән
рышыг, сәрһәдләри исә кәскин олур. Субјектив әлам
тмир. Хәстәлик илләрлә узаныр.

ши. Илләрлә узанан хроники хәстәликдир.

патолокија. Һистопатоложи тәдгигат заманы препара
ин дәнәләри, дамчылары, һабелә көпүклү һүчејрәләр
ләр мүәјјән олунур.

оз. Клиники вә һистопатоложи тәдгигата әсасән диаг

оз. Чиддидир. Хәстәлик дәри өртүјүнүн бүтүн саһәлә
биләр.

чә. Ајры-ајры дүјүнләри чәрраһијјә вә јахуд диатер
сија јолу илә ләғв етмәк олар. Әсас мүаличә тәдбирлә
олестерин мүбадиләсинин гајдаја салынмасына доғру
әлидир.

ојнаглар наһијәсиндә әмәлә кәлән ири дүјүнләр ону
ини хејли мәһдудлашдырыр.
иши. Ләкәләр вә дүјүнләр дәјишилмәдән узун мүдд
стопатолокија. Калсиноз хәстәлијинин бүтүн формалар
м дузлары дәридә вә дәриалты тохумаларда мүхтәли
бәјүк чөкүнтүләр әмәлә кәтирир. Зәдәләнмә очаг
тохумаларында адәтән нәһәнк һүчејрәләр вә макроф
идә олунур.
агноз. Клиник ренткененограммаја әсасән диагноз гој
огноз. Хош хассәлидир.
аличә. Калсинозун мүаличәси чәрраһијјә, јахуд диат
јасија јолу илә апарылыр. Бу әмәлијјат заманы ка
үләри механики олараг тәмизләнир.
инин ümуми дипоидозу. Липоид мүбадиләсинин позул
лагәдар дерматозлар дәри липоидозлары адланыр. С
ә вә дәриалты тохумаларда сары рәнкли дүјүнләрин ә
си илә тәзаһүр едирләр.
олокија вә патокенез. Инсан организминдә 20-јә гәдә
сы мә'лумдур. Онлардан - инсанын һәјат фәалијјәтин
рол ојнајаны холестериндир. Организмдә холестерин
инин позулмасы нәтичәсиндә ганда һиперхолестерин
кәлир ки, бу да холестеринин ган дамарларынын див
нөкүб атерокслерозун әмәлә кәлмәсинә сәбәб олур.
рынын әмәлә кәлмәсиндә мүһүм рол ојнајыр. Бундан б
ерин дахили органларда, көз алмачыгларында, вәтәрл
дагларда, сүмүкләрдә, һабелә дәри вә дәриалты тохум
ылыб ксантома вә ксантелазма адланан дүјүнләр ә
ир.
ники шәкли. Липоидозун бир нечә клиники фор
дур: 1) үмуми липоидоз - ганда липоидләрин артмас
ндә просес организмин бүтүн органларыны әһатә ед
или липоидоз - дәри өртүјүндә тәсадүф олунур вә с. ө
дә ашағыдакы формалара бөлүнүр:
ланкәлмә ксантома (Xanthoma congenitale). Бу хәстәли
увенил ксантомасы кими мә'лумдур. О, сүдәмәр ушаг

нин калсинозу. Инсан организминин нормал һәјат фәа
үн сутка әрзиндә бир грама гәдәр калсиум тәләб олу
олдуғу кими калсиум организмә су вә гида маддәләри
лур. О, сүмүкләрдә, әзәләләрдә вә ганда фосфор вә ка
арынын калсиум дузлары шәклиндә истифадә олунур.
дәки калсиумун 97%-и сүмүкләрдә јығылыр. Она көр
әр организмин әсас калсиум депосу һесаб олунур. Кал
ләси дә башга маддәләр кими ендокрин вә синир сис
рәфиндән идарә олунур.
низмдә калсиум мүбадиләси позулдугда, о дәридә,
тохумаларда вә әзәләләрдә мүхтәлиф чөкүнтүләр әм
р. Калсиум чөкүнтүләри илә әлагәдар дерматозлар д
синозу адланыр. Дәринин калсинозу әтрафларда бәрк
ијалы дүјүнләрин баш вермәси илә тәзаһүр едир. О,
роники хәстәлик олуб. Өзүндән сонра чапыг бурахыр.
локија вә патокенез. Дәри вә дәриалты тохумаларда
ир сәбәбдән ган вә лимфа дамарларынын даралмасы,
унлуг әмәлә кәлмәси, һабелә дамарларда хроники илти
ператив дәјишикликләрин баш вермәси вә с. калсиум м
нин мәһәлли (јерли) позулмасына сәбәб олур. Беләли
мә наһијәсиндә калсиум дузлары чөкүр вә дәри калси
кәлир. Бу хәстәлијин баш вермәсиндә ган дөврану
и позулмасынын биринчи дәрәчәли әһәмијјәти вар
лларда үмуми калсиум мүбадиләси әсасән дәјишилир.
калсинозу. Әксәр һалларда склеродермија вә дерматом
ни вахтда тәсадүф едир. Клиник дәринин калсинозу д
үн бүтүн саһәләриндә баш верә биләр. Лакин онлар ән
арда, хүсусән ојнагларда мүшаһидә олунур. Дәри калс
әһдуд вә универсал формалары мә'лумдур. Һәр ики ha
к хырда ләкәләрдән вә дүјүнчүкләрдән башланыр. О
ики илк вахтлар чәһрајы, сонралар гырмызы вә даһа
унд гырмызы олур. Вахт өтдүкчә һәмин дәри елементл
вә буна мүнасиб олараг онларын рәнки кәјәрир. Дүјү
систенсијасы адәтән бәрк, сәрһәдләри исә кәскин о
вијјәтдә дүјүнләр ајларла давам едә биләр.

солидир.

личәси. Диатермокоагулјасија үсулу илә апарылыр.

рома. Коллакен лифләрдән әмәлә кәлмиш дәри шиши
ма тәк-тәк, јахуд хејли мигдарда тәсадүф едир. Онлар
ушаг башы бөјүклүјүнә гәдәр олур. Фиброманын с
hамар, бә'зән исә ајры-ајры пајлардан ибарәтдир. Б
р назик ајаг, бә'зиләриндә исә кениш әсас үзәриндә јe
.

ники шәклинә көрә фибромалар бәрк вә јумшаг олур.
брома гадынларын чинсијјәт үзвләриндә, үздә вә к
синдә тәсадүф едилир. Бәрк фиброманын консисетнси
ан да бәрк-еластики олур. Онларын өлчүсү санчаг ба
бөјүклүјүнә гәдәрдир.

ромалар фибробластлардан вә коллакен лифләрдән
.

личәси чәрраhи үсулла апарылыр.

ома пиј hүчејрәләринин топлантысындан ибарәтдир
ндиричи тохумаларын әмәлә кәтирдији капсула ичәри
ир вә шиш кими тәзаhүр едир. Онун сәthи hамар, дәји
дәри илә өртүлүр. Сәthи липомалар диагноз үчүн he
ик төрәтмир. Дәрин липомалар исә фассијаларын вә
н арасында олдуғундан hәм диагноз вә hәм дә мүа
јли чәтинлик төрәдир.

личәси чәрраhи үсулладыр.

рофиброматоз Реклинhаузен хәстәлији кими мә'лу
ик пигментли ләкәләләр вә дәри шишләри илә тә
јни заманда белә хәстәләрдә дикәр үмуми инкишаф г
а (синир, ендокрин, сүмүк вә с.) мүшаhидә олунур. Н
матоза hәм кишиләрдә вә hәм дә гадынларда тә
. О, анаданкәлмә аиләви ирси хәстәликдир. Онун ил
ри еркән ушаг вахтындан, јахуд кәнчликдән башлаја б
әр невус hүчејрәләриндән, фиброз вә синир тохумала
арәтдир. Неврофибромотоз шишләри дәри өртүјүнүн
риндә мүшаhидә олуна биләр. Онлар адәтән чох миг
Шишләрлә бәрабәр пигментли ләкәләр дә әмәлә кәл
рофиброматозлу хәстәләр адәтән үмуми инкишафдан

ыллыг зијилләри (Verruca senilis). Башлыча олараг го
әвдә наһијәсиндә, үзүндә вә әтрафларында тәсадүф
бир нечә миллиметрдән, бир нечә сантиметрә гәдәр
әр даирәви, јахуд овал, сәрһәдләри кәскин консистенс
лур, сәтһи исә парылдајыр. Сәтһинин парылдамасына
ыг зијилләри себорејалы зијил кими дә танынып. Аһы
әри бә'зән бир-бири илә бирләшир. Онлар белә һалл
ләмини хатырладыр. Зијилләрин рәнки түнд гәһвә
ара олур. Субјектив әламәтләри олмур.
аличәси диатермоһкоагулјасија васитәсилә апарылыр.
ллыг кератозу (Keratosus senilis). Гочаларда, орта ја
арда вә кишиләрдә тәсадүф едилир. Аһыллыг кера
змин ачыг һиссәләриндә (үздә вә әлләрдә) мүшаһидә
әстәлик мүхтәлиф формаларда јасты вә гуру, гәһвәји р
ләкләрлә өртүлү дүјүнчүкләрлә тәзаһүр едир. Кү
ынын вә күләјин тә'сири алтында аһыллыг кератозу
аја чеврилә биләр. Аһыллыг кератозу хәрчәнкгабағ
ими гијмәтләндирилир.
аличәси диатермокоагулјасија үсулу илә апарылыр.
ј бујнузу (Corni cutaneum). Дәри өртүјүнүн мәһдуд би
ндә бујнуз маддәсинин дәри сәтһиндән хејли габар
јнузу адланыр. Дәри бујнузу һәгиги вә гејри-һәгиги
ан биринчиси сәрбәст (өзбашына), икинчиси исә му
жи просес нәтичәсиндә әмәлә кәлир. Хәстәлик әсасә
а тәсадүф олунур.
аличәси. Чәрраһи үсулла, јахуд диатермокоагулјасија
апарылыр.
вәзиләринин аденомасы. Пренглинин аденомасы ким
ш бу хәстәлик дары бөјүклүјүндә хејли мигдарда дүјүн
әмәлә кәлмәси илә тәзаһүр едир. Онларын сәтһи ha
енсијасы нисбәтән бәрк, рәнки исә түнд гәһвәји, ј
рмызы олур. Чох вахт бир-бири илә бирләшиб чиј
хатырладыр.
р әксәр һалда бурун-додаг бүкүшләриндә, бурун гана
чәнәдә, чох надир һалларда исә бојунда, көвдә вә әт

шиш. Базалиома вә епителиома үзүл сүрәт хроники
одир. Базалиоманын сәthи вә епителиоманын бујнузла
формалары демәк олар ки, hеч вахт ағырлашмыр вә мет
р. Базалиоманын дәрин вә папилјар, епителиоманы
лашмыш формасы бир мүддәтдән сонра метастаз вә
рир.
әликлә, дәри хәрчәнкинин кедишиндә дәрд мәр
мдур. Биринчи мәрhәләдә спесифик дүјүн хүсуси дәри
ә јерләшир вә диаметри 2 см-дән бөјүк олмур. Әтраф
зәдәләнмир. Икинчи мәрhәләдә дүјүн хејли бөјүј
лты пиј тәбәгәсинә јајылыр. Хәстәлијин үчүнчү мәр
шиш даhа да бөјүјүр, әтраф тохумалары дағыдыр. Гыг
мүк тохумалары тохунулмур. Дәри хәрчәнкинин дәр
ләсиндә артыг јумшаг тохумаларла јанашы гығырд
тохумалыр да дағылыр.
стопатолокија базалиомада шиш епидермисин әсас hү
дән ибарәтдир. Бурада бујнуз мирвариләри олмур.
да шиш тиканлы hүчејрәләрдән ибарәт олур.
лашма хүсусијјәтләр сахлајыр вә хәстәлијин бујнузла
асында бујнуз мирвариләри әмәлә кәтирирләр.
ри хәрчәнәинин hәр ики формасында епидермисин
р арасы чыхынтылары узаныб хүсуси дәринин ичәр
ур.
агноз ади hалда дәри хәрчәнкинә диагноз гојмаг hе
лик тәрәтмир. Лакин бә'зән дәри лејшманиозундан,
ммасындан, дәри вәрәминдән, хроники пиодермитдә
сә етмәк лазым кәлир. Чәтин hалларда hистопат
гат мәсәләни hәлл едир.
рогноз хәстәлијин башланғычында, јә'ни биринчи вә и
әләләриндә прогноз јахшыдыр. Дәри хәрчәнкинин
рдүнчү мәрhәләләриндә исә прогноз чиддидир.
валичә хәрчәнкин мүаличәсиндә ән јахшы үсул чәрраh
дыр. Бу мәгсәдлә әтрафында 0,5-1 см сағлам дәрини
клә шиш узаглашдырылыр.
әри шишләринин мүаличәсиндә диатермокоагулјасија
әтичә верир. Бу үсулла мүаличә заманы шишин әтраф

алиома әсас һүҹејрәли хәрчәнк (Basalioma) кими тань
сән үздә - көз гапагларында, бурун ганадларында
дә мүшаһидә олунур.
алиоманын үч клиник формасы мөвҹуддур: сәтһи, д
ар. Базалиоманын сәтһи формасы хырда ағ дүјүнҹү
ғ ләкәдән башланыр. О, тәдричән бөјүјүр, чох кечм
дә ерозија әмәлә кәлир вә орада ганахма баш верир.
әмәлә кәлмиш ерозија тезликлә гартмагла өртүлү
тдә базалиома узун ајлар вә илләрлә давам едә билә
ән јајыларағ әтраф тохумалары әһатә едир вә онлар

лиоманын дәрин формасы дәринин дәрин гатлары
түк кисәҹикләриндән вә дәри вәзиләриндән хырда д
ни башланыр. Илк вахтлар о, дәјишилмәмиш епидерм
а сәрбәст һәрәкәт едир, лакин бәрк консистенсијал
к чох-кечмәдән бөјүјүр, хораја чеврилир вә некрозла
оманын дәрин формасы тезликлә әтраф лимфа дүјүнл
стаз верир.
надир мүшаһидә олунан папиљар базалиома адәтән а
рда дүјүнҹүкләрдән башланыр. О, нисбәтән тез инки
чох кечмәдән бир-бири илә бирләшиб кәлә-көтүр с
өв шиш әмәлә кәтирир. Базалиоманын папиљар форм
в вә кахексија верир.
елиома. Спиноселлулјар хәрчәнк дәринин вә селикли
н чохгатлы јасты һүҹејрәләриндән әмәлә кәлир. Еп
ын илкин клиник формалары мә'лумдур. Бу
шмыш вә бујнузлашмамыш формалардыр. Бујнузл
ителиома бујнуз мирвариләри илә фәргләнир.
елиома ән чох селикли гишаларда (додагларда, ди
шлуғунун дибиндә, анал дәлији әтрафында, бурун, кө
т үзвләри наһијәсиндә) мүшаһидә олунур. Бу хәстәл
түјүнүн дикәр саһәләриндә (көһнә хора, свиш, фис
с.) дә раст кәлмәк олар.
лиома кәлә-көтүр сәтһи олан хырда габарчыгдан баш
ун сәтһи илк вахтлар кәпәкләнир, лакин чох кечмәдә
еврилир. Беләликлә, әмәлә кәлмиш хора тезликлә

олокија вә патокенез. Мә'лум олдуғу кими бәд хас
ерин, о чүмләдән дәри хәрчәнкинин етиолокијасы вә
индијә гәдәр өјрәнилмәмишдир. Лакин бир груп дерм
мүтләг, дикәр груп дерматозларын исә гисмән
нкинә чеврилмәси, һабелә бә'зи сәнаје мүәссисәлә
әрчәнки әмәлә кәлмәси мә'лумдур.
рчәнкгабағы дерматозлардан Бауен вә Педжет хәстәл
пигментли ксеродерманы вә кератозу көстәрмәк ола
тозлар кеч-тез мүтләг дәри хәрчәнкинә чеврилдијиндә
ахтында мүаличә етмәк лазымдыр.
чох узун сүрән дәри хәстәликләринин (фурункул, ери
рәм јеј илмәси, сифилис гуммасы, аһыллыг зијилләри, ј
донвурмадан сонра әмәлә кәлән хоралар, чапы
әр, механики зәдәләр, бә'зи ләкәләр вә с.) дәри хәрчән
лмәси һаллары мә'лумдур. Она көрә дә һәр бир дәри х
ахтында, дүзкүн вә ахырадәк мүаличә олунмалыдыр.
шә хәрчәнки һәлә XVIII әсрдән мә'лумдур. Бә'зи
исәләриндә ишләдилән кимјәви маддәләрин кансе
инә узун мүддәт (15-30 ил вахт) тәләб олунур. Она кө
әстәләрин иш стажы 15-30 ил, јашлары исә 35-дән 60-а

Кансерокен тә'сирли маддә-
н даш көмүр мә'мулатлары-
фт вә нефт мә'мулатларыны,
ини, гатраны, һиси, миси, кү-
креазату, һабелә күнәш, рент-
радиум шүаларыны вә с.
рмәк олар. Бу маддәләрлә
дар фәһләләрдә, очагчылар-
ача тәмизләјәнләрдә, пара-
ләрдә, гырчыларда,
гчыларда, нефтајыранларда,
заводларынын вә кағыз фаб-
ринин фәһләләриндә, һабелә
ı шүалары алтында ишләјән
иләрдә, дәнизчиләрдә, рент-

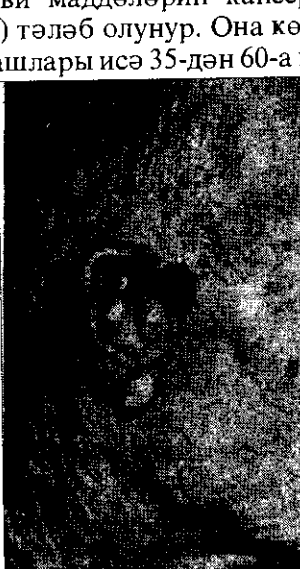

иклә, дазлыг башын бүтүн түклү һиссәсини, гашлары
ри вә с. јерләри (тотал дазлыг) әһатә едә билир.
сионар мәрһәләсиндә хәстәлик узун мүддәт сабит г
ға мејл етмир. Дазлыг наһијәсиндәки дәри бир гәдәр
шыр.
ләрин бәрпасы мәрһәләсиндә илк вахтлар дазлыг на
нарын түкләр әмәлә кәлир. Сонралар ади түкләр галх
нмәдән дазлыг из бурахмадан јох олур.
иши. Хәстәлик демәк олар ки, һеч бир субјектив әлам
мәдән 2-3 ајдан 2-3 илә гәдәр узаныр.
гноз. Һеч бир чәтинлик төрәтмир. Лакин даирәви даз
ис дазлығындан ајырмаг лазымдыр. Сифилис дазлығы
philitica) әсасән хырда дазлыгларла вә түкләрин сејрәл
заһүр едир. Дазлыгларда түкләр там төкүлмүр вә онл
ләри кәскин олмур. Бу заман бүтүн дәри өртүјүнү вә
арыны јохлајыб сифилисин башга әламәтләрини ахта
ы Вассерман реаксијасына тәтбиг етмәк лазымдыр.
гноз мәһдуд дазлыгда прогноз хошхассәлидир. Тәхм
дан сонра түкләр јенидән чыхыр. Тотал дазлыгда исә
дидир.
личә мәркәзи синир системини гајдаја салмаг мәгсә
әрә бром вә мүвафиг һормонлар тә'јин олунур. Һормон
ХТh (10 баһиддән күндә ики дәфә, чәми 700-800 ва
естостерон, јахуд синестрол, преднизолон (һәм дахил
харичдән) нисбәтән јахшы нәтичә верир.
заманлар хәстәләрә амифурин вә бероксан (һәм дахил
харичә) тә'јин олунур.

ДӘРИНИН ШИШЛӘРИ

БӘД ХАССӘЛИ ШИШЛӘР

өртүјүнүн вә дәри артымларынын (лиі вә тәр вәзил

ə быг-саггал наһијәсиндә даирәви, јахуд овал саһәләр
ын төкүлмәси илә тәзаһүр едир. Түкләрин төкүлмәси
алларда гашларда, гасыг вә голтуг бүкүшләриндә дә
олунур.

локија вә патокенез. Дазлығын етиолокијасы вә паток
јә гәдәр өјрәнилмәмишдир. Лакин белә күман олунур
әлик синир системи илә әлагәдардыр. Белә ки, дазлыг
мәкдән, бә'зи операсијалар заманы мүвафиг синир ш
н зәдәләнмәсиндән вә синир гүсурларындан сонра әм
Гејд етмәк лазымдыр ки, дазлығын һормонларла мүал
ән јахшы нәтичә верир. Бу бир даһа хәстәлијин ендо
илә әлагәдар олмасыны көстәрир.

лик шәкли. Дазлығын мәһдуд вә тотал формалары вар
ијин мәһдуд формасы 10 гәпикликдән бир манатлыг с
јүнә гәдәр бир, јахуд
ә јердә түкләрин төкүл-
лә башланыр. Хәстәли-
әлә кәлмәси һеч бир
ив әламәт вермир. Хәс-
сачларыны дарадыгда,
ырхдыгда тәсадүфи аш-
р. Көзләнилмәдән баш
дазлыглар тәдричән

Мәһдуд дазлыг

бәјүјүр, бә'зән бир-бири илә
ләшиб бәзәкли фигурлар ә
кәтирир. Түкләри төкүлмүш
дәрдә дәри там сағлам олур.

елә палларда үзү електрик үзгырханы илә гырхмаг
дәујғундур.

лүлүк (Hypertrichosis). Дәри өртүјүнүн нарын түкләрә
һәләриндә узун түкләрин әмәлә кәлмәсинә түклүлүк
үклүлүк бир нечә чүр олур. Онлардан кетерохроница -
вә чинсијјәт үзвләри наһијәсиндә икинчили чинси әл
үкләрин вахтындан габаг чыхмасыдыр. Кетеротинија
ртүјүнүн гејри-ади саһәләриндә узун түкләрин әмәлә
ир. О адәтән мәһдуд вә үмуми һипертрихоз кими тә
Түклүлүјүн кетерокенија формасы исә хүсусилә мар
етерокенија - гызларын вә гадынларын үзләриндә киш
ксус түкләрин чыхмасыдыр. Бә'зи гызларда "бығ-са
синдә түкләр чинси јетишкәнлик дөврүндә әмәлә кәл
кс дөврүнә гәдәр хејли артыр. Үздә белә түклүлүк
ары ејбәчәрләшдирир. Она көрә дә һәмин гадынлар ч
гачыб тәкләнирләр.

лүлүјүн етиолокијасы индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмә
нларын бә'зи формалары анаданкәлмә, јахуд инкиша
ы кими анлашылыр, дикәрләри исә газанылмыш
ын сәбәбини дахили секресија вәзиләриндә көрүрләр.

ағармасы (Canities, Leicotrichia). Сачларын ағармасы т
гмент сахламамасы демәкдир. О, анаданкәлмә (албин
нылмыш олур. Газанылмыш сач ағармасынын мәһдуд
cumscripta) вә аһыллыг (canities senilis) формалары мә'

иләрдә вә гадынларда там нормал вә гара сачлары ич
ир дәстә түкүн ағармасына мәһдуд сач ағарма дејили
ллыг сач ағармасы физиоложи һалдыр. О, һәр ики чи
шлардан башланыр. Әввәлчә кичкаһ наһијәси даһа с
тәпә наһијәси, ән ахырда исә әисә, гаш, киприк вә д
ағарыр.

әрин ағармасы һәјат, мәишәт вә әмәк шәраитиндән
Чаван адамларда вахтыидан габаг сач ағармасы (Ca
ure) ирси, һабелә сииир вә еидокрин системләрин хә
и илә әлагәдардыр.

нлар ағармыш сачларыны рәикләмәк үчүн бир сыра б

нидир. "А" витамини дахилә (30.000-50.000 вahид, күн
ә әзәлә дахилинә (күнашыры һәр ијнәдә 200.000 ва
3 мл) тә'јин олунур.
витамини узун мүддәт гәбул олунмалыдыр. Адәтән
рс мүаличә апарылыр вә һәр 2 ајдан сонра бир ај фа
.
чи мүаличәләрдән дәри сәтһини јумшалдан ади ванна
ләр вә кремләр тә'јин олунур.

ТҮК ХӘСТӘЛИКЛӘРИ

н бир сыра инкишаф гүсурлары вә хәстәликләри мөв
к хәстәликләри үч група бөлүнүр: хәстә түкләр, түклү

әшәкилли түкләр (Trichonodosis). Бу чох надир тәса
анаданкәлмә, јахуд ирси хәстәликдир. Бу түк чубуғ
ән учуна гәдәр дүкчә шәкилли дүјүнләрин әмәлә кәлм
аһүр едир. Дүкчәшәкилли түкләри сапа дүзүлмүш му
әсәввүр етмәк олар. Белә түкләр чох вахт дүјүнләрар
рләрдән гырылыб төкүлүр вә беләликлә, түкләр сејрә
стәләрдә ејни заманда түк кисәчикләринин кирәчәј
да мүшаһидә олунур.
личәси "А" витамини, рентken шүалары, бадјага вә с.
өрүлүр.
әкшәкилли түкләр (thysanotrix) башынын түкүнә пис
н гадынларда, бә'зән дә кишиләрдә тәсадүф олунур.
рда башын түкләри гуру, назик вә буруг-буруг олур. О
раг бир сыра илкәкләр әмәлә кәтирир. Белә түкләр ч
дән асанлыгла долашырлар.
личәси дахилә "А" витамини гәбул етмәк вә сачлара ја
кәстәрмәкдән ибарәтдир.
јә тәкрар санчылан түкләр (pili incornati). Бә'зән түк чу
игамәтдә инкишаф етмир вә тезликлә әјилиб јенидән д
ылыр. Бә'зән дә бујнуз тәбәгәсинин алты илә јана д
т едир. Бу һадисә ән чох кишиләрдә, чәнәалты наһи

галын олур вә онун сәthиндә бир-бири илә кәсишә
чатлар мүшаhидә олунур. Бу чатларын кәсишмәси нә
дәри сәthиндә хејли мигдарда бәзәкли фигурлар а

'тәдил ихтиоз (Ichthyosis Simplex). Әтрафларын харич
вә сағры наhијәсиндә бујнуз тәбәгәси даhа да галынла
ридә чатларын кәсишмәси нәтичәсиндә мүхтәлиф бә
лар әмәлә кәлир. Зәдәләнмә сәthи әсасән түнд гә
ә олур.

ызлашмыш ихтиоз (Ichthyosis hystrix). Ихтиозун сон м
ир. Бу заман hәддиндән артыг бујнузлашма нәтичәс
әthиндә мүхтәлиф дүјүнләр вә гиканлар әмәлә кәлир.
и, јахуд гара рәнкдә олан бу бујнуз чыхынтылары хәстә
рләшдирир.

иозлу хәстәләрин адәтән физики инкишафы ләнкиј
да үмуми зәифлик мүшаhидә олунур. Пиј вә тәр вәзи
ндијиндән дәридә гурулуг, дартынма вә јүнкүл гаш
у хәстәләрдә тәрләмә олмур, она көрә дә онлар истин
рләр.

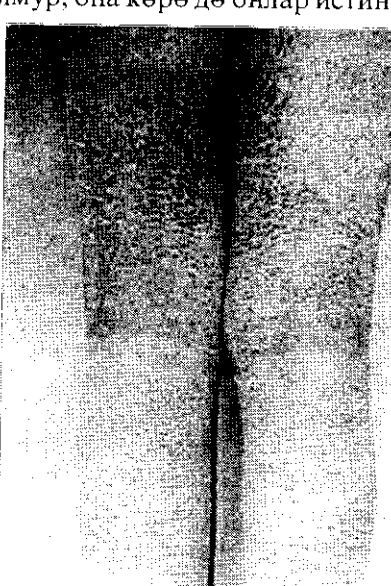

ишчи. Ихтиоз еркән
ыг дөврүндән башлајыр.
јетишкән дөврүндә о
ум hәддә чатыр. Бу
н сонра нисбәтән сакит-
вә хәстәнин өмрү боју
дир.

топатолокија. Бу хәстә-
әсасән hиперкератоз мү-
ә олунур. Галын бујнуз
и әсас јер тутур. Епидер-
бәгәләриндә дәјишик-
олур.

гноз. Клиник шәкли әса-
нлыгла диагноз гојулур.

гноз. Хәстәлијин јүнкүл
ында прогноз нисбәтән

дермисдә бујнуз тобогосинин поддиндән ...
ы вә онун сәтһиндән нормал кәпәкләнмәнин ләнки
синдә дәридә бујнузлашма просеси позулур. Белә һал
рматозларда һиперкератозларын әмәлә кәлмәсинә с
у дерматозларын етиолокијасы вә патокенези индијә г
јрәнилмәмишдир. Лакин онларын бә'зиләринин ирс
үәјјән олунмушдур.
еркератозлар мәһдуд вә јајылмыш шәкилдә олур.

вә ајаг кератозу (Hyperkeratosus palmarum et plantarum)

ч вә ајаг кератозу доминант јолла кечирилән ирси хәст
лунур. Хәстәлик әсасән 1-2 ајлыг сүдәмәр ушаглыг ча
шланыр. Бу заман овучларын вә ајаг алтынын кәнар тә
әјәрир, галынлашыр вә кәпәкләнир. Сонралар овучл
индә вә ајагларын алтында да симметрик олараг б
си 1 см гәдәр галынлашыр. О сарымтыл, бә'зән гәһвә
гара рәнкдә олур. Зәдәләнмәнин кәнарлары бојунча
р. Һиперкератоз просеси бә'зән артыб овучларын и
биләкләрин вә голларын дахили сәтһләринә, ајагл
дан исә ахил вәтәри, топуг вә ајаг бармаглары наһијә
р.
тәләр әмәк габилијјәтини итирир. Һиперкератоз узун
икдир.

тиоз (Ichthyosis)

нузлашма анамалијасы олан бу хәстәликдә әсасән физ
пәкләнмә просеси позулур. Белә ки, бу хәстәлик за
л шәраитдә дәри сәтһиндә мүшаһидә олунан физио
ләнмә кетмир, јахуд о хејли ләнкијир. Она көрә дә
ндә әмәлә кәлән бујнуз маддәси кәпәкләниб төкүлм
ыб галын габыглар әмәлә кәтирир. Ихтиоз адәтән си
араг дәринин бүтүн саһәләринә јајылыр. О, еркән уш
ндән башланыр вә бүтүн өмрү боју давам едир.
тиоз ирси хәстәликдир. О, әксәр һалда доминант вә б
в јолла нәсилдән-нәсилә кечир. Етиолокијасы вә пат
лум дејилдир.
иник шәкли. Ихтиозун бир нечә клиник формасы мә'лу

јылмыш пигментасија бә'зи үмуми хәстәликләрдә, о
Аддисон хәстәлијиндә дә мүшаһидә олунур.
әкүстү вәзинин габыг маддәсинин зәдәләнмәси нәт
баш верән бу хәстәликдә синир вә мә'дә-бағырсаг поз
ы илә јанашы дәри өртүјүнүн бүтүн саһәләри
игментасија әмәлә кәлир. О, дәри өртүјүнүн ачыг һисс
үздә, бојунда, әлләрдә) даһа кәскин олур.
личәси кортикостероид һормонларла апарылыр.
игментасија. Ала (Vitiligo) газанылмыш пигментләшмә
дур. О һеч вахт ана-
мә олмур. Ала кәнч
оғлан вә гызларда мү-
олунур. Ала даирәви
пигментсиз ләкәләр-
рәтдир. Онлар тәдри-
үјүр, бә'зи јерләрдә,
и илә бирләшиб хејли
лан пигментсиз ләкә-
лә кәтирирләр.
әкәләрин сәрһәдләри
киринтили-чыхынты-
р вә пигментли саһә-
әһатә олунур.
тсиз ләкәләр наһијә-
ә'зән түкләр дә аға-
бјектив һиссијјатлары

Витилиго

ын синир вә ендокрин
әринин гүсурлары илә
р олмасы күман олунур.
әстәлијини пигментсиз ләкәләри олан чүзам хәстәлиј
маг лазымдыр. Чүзамда пигментсиз ләкәләр наһијәси
сијјаты итир, һипостезија, јахуд анестезија мүшаһидә о
хәстәлијиндә исә бу әламәт олмур.
ичәси. Мелодинин, аммифурин, бероксан, псорален, п
нчир јарпағындан алыныр), һәм һәб шәклиндә дахи

ифличи мүшаһидә олунур. Хәстәләрин бә'зиләринд
г дил дә тәсадүф олунур ки, бу да инкишаф гүсуруд
омда әламәтләрин үчүнүн дә олмасы вачиб дејилдир.
тәкчә макрохејлијә олур ки, ону да квинке өдеминд
нтиаздан диференсә етмәк лазымдыр.
аличә. Кортикостероид препаратларыны үмуми вә ја
чә кими тәтбиг етмәк, ренткен вә Букки шүаларындан
етмәк мәсләһәтдир.

ПИГМЕНТЛӘШМӘ ПОЗҒУНЛУҒУ - ДИСХРОМИЈА

гментләшмә позғунлуғу ики чүр олур: пигментин һ
ртыг јығылмасы һиперпигментасија, азалмасы, јахуд
исә депигментасија адланыр. Бундан башга пигментл
нлуғу биринчили - дәридә һеч бир морфоложи дәјиш
дан әмәлә кәлир вә икинчили һәр һансы бир дәри хә
н сонра баш верир.
гментләшмә позғунлуғунун мәһдуд вә јајылмыш фо
'лумдур.
иперпигментасија. Һиперпигментасија мәһдуд вә јајы
Онун мәһдуд формаларындан хал, чил, хлоазма вә с. к
лар.
л (Nevus) анаданкәлмә пигмент ләкәсидир. Лакин чи
ән дөврүндә әмәлә кәлә биләр. Хал санчаг башында
иси бөјүклүјүнә гәдәр вә ондан да бөјүк олур. Онун с
әсасән кәскин олур вә дәри сәтһиндән габармыр.
н о әтраф нормал дәри сәтһиндән хејли габарыр, һәтт
индә дә олур. Субјектив һиссијјатлары олмур.
л (Ephelides). Санчаг башындан мәрчи бөјүклүјүнә
а, ачыг, јахуд түнд гәһвәји рәнкдә пигмент ләкәлә
әдләри адәтән киринтили-чыхынтылыдыр. Субјекти
лары олмур.
л әсасән сарыјаныз оғлан вә гызларда (адәтән бу
ларда), әлләриндә (әлләрин вә биләкләрин арха сәтһ

Витаминләрдән PP, B2, B12-дә мәсләһәтдир. Јерли мүа
преднизолон мәлһәми вә күнәшдән мүһафизә кремләр
ифадә олур.

дулјар хејлит (Cheilitis glanularis). Бу додагларын гырм
и илә додағын селикли гишалары арасында (Клејн саһ
аһәдәки кичик селик вәзиләринин илтиһабы демәк
сәрһәд наһијәсиндә кичик селик вәзиләри гызарыр,
ишир, суланыр. Ән чох ашағы додаг хәстәлијә уграјы
дулјар хејлитин ади, дәрин вә иринли клиник формал
уддур.

ландулјар хејлит заманы Клејн саһәсиндә селик вәзилә
ролары хејли кенәлир вә онлардан дамчы-дамчы селик
.

н кенишләнмиш селик ахарларынын әтрафында бујн
ı аг һашијәләр мүшаһидә олунур. Хәстәләнмиш се
и бөјүдүјүндән додағын мүвафиг һиссәси галынлашыр
а заманы онун ичәрисиндә хырда данәләр-шишмиш
ләри әлләнир.

ли хејлитдә дә селик вәзиләринин ахарлары кенишл
р. Онлардан иринли ифразат ахыр, һәмин саһә гызарм
шмыш олур, додаг хејли бөјүјүр, бә'зән онун сәрбәст h
ланыр, бајыра чеврилир, ағзындан селик ахыр. Чәнәал
бөјүјүр, ағрыјыр. Бә'зән хәстәнин температуру јүксәл
лик ахмасы нәтичәсиндә алт додаг хејли галынлаш
нун үзәриндә гартмаг әмәлә кәлир, чат, ерозија вер
акија вә бәд хассәли шиш әмәлә кәлә биләр.

ин гранулематоз хејлити. Бу хәстәлик Россолимо-М
н-Розенталын синдрому кими мә'лумдур. Онун үчүн үч
сәчијјәвидир. Макрохејлија, бөјүк вә гырышыг дил
ин ифличи, хәстәлијин етиолокијасы мә'лум дејилдир.
лик адәтән кәскин башланыр, бир нечә саатын әрзин
додаг, јахуд бир додаг хејли шишир, бөјүјүр, дишләрд
р вә салланыр. Додагларын шишкинлији адәтән симм
р, онларын бир тәрәфи чох, дикәр тәрәфи исә аз ши
одагларын рәнки боғунуг-түнд гырмызы олур. Шишм
ын консистенсијасы јумшаг олур, бә'зән бир гәдәр б

ХЕЈЛИТЛӘР
(Cheilitis)

дагларын гырмызы һашијәсинин селикли гиша һисса
лтиһабы хејлит адланыр. Лакин бир сыра башга дер
да (еритематоз, гырмызы јасты дәмров, вәрәм, сифи
даглар хәстәләнә биләр. Онлар дикәр мүвафиг дәри
риндә јазылыр. Тәкчә додагларын хәстәлији (хејлит) а
ечә клиник шәкилдә тәсадүф олунур.

сфолиатив хејлит (Cheilitis exfoliativa). Ексфолиатив
з үст вә алт додагларын гырмызы һашијәсини зәдәлә
даглар селикли гишаларына, нә дә онларын дәри hи
ылмыр.

сфолиатив хејлитин бир нечә клиник формасы мәвҹ
рдан гуру хејлитдә додагларын гырмызы һашијәсини
синин кәнарлары адәтән зәдәләнмир, ағымтыл боз га
ү олур. Бу габыглар додаг һашијәсинин орта hисса
кы тохумалара бәрк јапышырлар, кәнарлары исә бир
олур. Һәмин габығы зорла гопардыгда тезликлә је
и әмәлә кәлир. Бир гәдәр бәјүк, галын гартмаглар вә
әтир кими габаға салланараг хәстәлијин ексудатив фор
әшкил едир. Ексфолиатив хејлитин екзематоз форма
лијин зәдәләнмә очаглары додагларын селикли гиша
дәри hиссәсини әһатә едир. Сәпкиләр адәтән пол
гашыныр вә суланыр.

сфолиатив хејлити ади пемфигусдан, еритематоздан,
гиндән диференсәетмәк лазымдыр.

тиник хејлит (Cheilitis actinica). Актиник хејлит илк дәф
дә Аирес (Aures) тәрәфиндән өјрәнилмишдир. Әсаса
ик өлкәләрдә күнәш шүаларынын узун мүд
риндән әмәлә кәлир. Хроники илтиһаба мә'руз олан
ларын гырмызы һашијәсиндә вә она јахын алт додаг
јај мөвсүмүндә күнәш шүаларынын тә'сириндән прос
әшир, додаглар кобудлашыр, түнд гәһвәји рәнкдә га
ә кәлир, ағрыјыр, јандырыр, клиник шәклинә көрә ер

ән, јахуд хырда зәдәләнмәдән сонра башлајыб узун
Хәстәләрин ганында тромбоситләрин сајы нормал ол
-Леде симптому мүсбәт олур. Хәстәлијин клиник кед
кир, тутмаларла мүшајиәт олунур, бир нечә ај вә ил д
әри капилјарлары зәдәләндијиндән чохлу хырда дәриа
алар мүмкүндүр. Надир тәсадүф олунан хәстәлик
ф хәстәлијиндән диференсә етмәк лазымдыр.

и васкулитләрин мүаличәси

личә хәстәлијин етиоложи, патокенетик хүсусијјәтләр
ынараг, клиник шәкли вә лаборатор тәдгигатлары әса
лур. Хәстәләри мүајинәдән кечирәркән хәстәлији тәр
роники фокал инфексион оҹаглар ләғв олунмалы в
оксики чәһәтләр дә нәзәрә алынмалыдыр. Хәстәлә
лизәедичи дәрманлар тә'јин олунмалыдыр.
и васкулитләрин мүаличәсиндә хроники фокал инфек
ын (хроники тонзиллит, отит, кандидоз, гурд хәстәл
ишләр вә с.) вахтында ашкар едилиб ләғв олунмасы б
әт кәсб едир. Хроники инфексион оҹагларла әлагәдар
улитләрдә сулфаниламид препаратлары, антибиотик
лунур. Антибиотикләрдән пенитсиллин, хлортетрат
тромитсин, стрептомитсин, левомитсетин вә с. курс к
2 мл әзәлә дахилинә јеридилир. Антибиотикләрлә јана
н, леворин дә тә'јин олунур. Мүаличә чәми 7-10 күн
Белә курс шәклиндә мүаличәнин мүддәти хәстәлијин
линдән, јајылма дәрәчәсиндән асылы олараг артыры
а биләр.
биотикләрлә јанашы антиһистамин препаратлары да
диазалин, супрастин, пипалфен вә с.) тә'јин олунур.
башга аутоһемотерапија, калсиум препаратлары (ве
әлә дахилинә) дезинтоксикасија мәгсәдилә вена ичәр
өза, физиоложи мәһлул, һабелә ганкөчүрмә мәсләһәт
Рутин, аскорутин, В1, В12, "С" витаминләри (күндә
ғыр һалларда кортикоид һормонлар (преднизолон, де
метипред вә с.) тә'јин олунур. Кортикоид һормо

рајы дәмров илк дәфә 1860-чы илдә Жиберт (Gide
ыр. Хәстәлик бир гәдәр шишкин даирәви ики рәнкли
зиндә чәһрајы вә кәпәкләнән, әтраф даирәсиндә ис
вә кәпәкләнмәјән ләкәләрин әмәлә кәлмәси илә тә
Хәстәлик 20-40 јашына гәдәр адамларда мүшаһидә ол
олокија вә патокенез. Чәһрајы дәмровун инфексион х
масы күман олунур. Лакин онун амили индијә гәдәр м
ир. Хәстәлијин кәскин башланмасы вә бу заман хәстә
әзкинлик, гыздырма, ојнагларда ағрылар мүшаһидә
онун даваметмә хүсусијјәти, әксәр һалларда јаз вә
иләриндә баш вермәси чәһрајы дәмровун инфексион х
дуғуну көстәрир.
ник шәкил. Чәһрајы дәмров бир вә ја бир нечә ана пи
кәлмәси илә башланыр. Диаметри бир нечә сантиметр
әјин даирәви, јахуд овал, һүдудлары кәскин, сәтһи чә
әкләнән ләкәләрдән ибарәтдир.
пиләкләрин јаранмасындан 7-10 күн сонра өлчүсү дар
иклик бөјүклүјүнә гәдәр олан хејли мигдарда, даирәви,
әкәләр әмәлә кәлир.
әкәләрин сәрһәдләри адәтән кәскин олур. Әсасән би
бирләшмир. Сәпкиләрин әсас хүсусијјәти одур ки, онл
и һиссәсиндә дәри ачыг чәһрајы вә кәпәкләнән, ә
индә исә гырмызы вә кәпәксиз олур. Сәпкиләрин ики
асы чәһрајы дәмров үчүн патогномоникдир. Јазыл
р наһијәсиндә дәри бә'зән әзилмиш папирос кағызы
-гырыш олур, бә'зән исә ексудасија баш вердијиндә
гартмагларла өртүлүр.
әләнмә наһијәсиндә бә'зән јүнкүл гашынма, бә'зән д
јектив әламәт олмур.
рајы дәмров 5-6 һәфтәдән сонра из бурахмадан сор

ици. Хәстәлик нисбәтән кәскин башланыр. Тутмал
ә 5-6 һәфтә мүддәтиндә из бурахмадан гуртарыр. Рес
. Көрүнүр, өзүндән сонра иммунитет јарадыр.
гноз. Клинки шәкил әсасында асанлыгла диагноз гој
һеч вахт кәпәкләнмәјән сифилис розеолаларындан д
гмәк лазым кәлир.

емаларын мүаличәси үмуми вә јерли апарылыр. Т
ә кими натриум салисилат (0,25-0,5) күндә 3-4 дәфә да
лунур. Бу дәрман еритемаларын мүаличәсиндә кениш
нур вә мүсбәт нәтичә верир. Бундан башга антибиотик
истифадә олунур. Еритемаларын мүаличәсиндә 10-12
индә пенисиллин, еритромисин, рондомисин јахшы нә
һормонлардан преднизолон (күндә 20-30 мр) триамсин
мг), дексаметазон (1-2 мг); витаминләрдән "С", "Р", "
ади дозаларда күндә 3-4 дәфә; аутоһематерапија, һема
имедрол, пиполфен вә с. мәсләһәт көрүлүр.
и мүаличә хәстәлијин клиник вәзијјәтиндән асылы ол
ыр. Судурлар вардырса, онлар стерил гајчы илә тәми
онра исә ислатма (5%-ли ихтиол, 1:0-1000,0 риванол мә
халама, 10%-ли ихтиол, преднизолон мәлһәми, локако
олон вә с. јахшы нәтичә верир.
тәләрин мүаличәсиндә хәстәлијә сәбәб хроник фока
н очагларын ашкар едилмәси вә онларын там сан
сы мүһүм әһәмијјәт кәсб едир.

ДӘРИНИН АТРОФИЈАСЫ ВӘ ҺИПЕРТРОФИЈАСЫ

инин атрофијасы. Атрофија дәринин назикләшмәси
ән өз нормал физиоложи функсијаны итирмәси демә
ан һистоложи чәһәтдән епидермис вә дерма назиклә
нмә наһијәсиндә түк фолликуллары, түкләр, һабелә т
иләри мәһв олур, ган дамарлары асан сечилир. Атрофи
ı әлләјәркән чох асан бүкүшләрә јығмаг олур, бүз
ија - гидаланманын позулмасы нәтичәсиндә тәдричә
грессив просесләрдән әмәлә кәлир. Гејд етмәк лазы
офија бир сыра етиопатокенези мә'лум олмајан дәри х
ринин клиники шәкли кими тәзаһүр едир. Бә'зән зәдәл
синдә бәрклик очагларынын вә дүјүнләрин әмәлә кәл
идә олунур.
.Кожевников (1964) анаданкәлмә инкишаф етмәмиш

ансы бир дәри хәстәлијинин клиник кедишиндә атро
к тәшкил едирсә, бу атрофија хәстәлијидир. Атро
ы пигментли вә ја пигментсиз олур, пергамент кан
рылдајыр, түкләр олмур. Гејд етмәк лазымдыр ки, атр
си дәринин ајры-ајры һиссәләриндә - дермада, епидер
фолликулларында, дәри вәзиләриндә ола биләр. Бә
инин бир сыра һиссәләриндә атрофија, дикәр һиссәлә
нипертрофија, дистрофија олур. Бунлар анаданкәлмэ
мыш ола биләр. Бу она көрәдир ки, дәри хәстәликл
офија бөлмәсиндә чох надир тәсадүф олунан бир с
кләр вә синдромлар вардыр. Әтрафлы марагланан
ә зәһрәви хәстәликләр даир рәһбәрлик" китабынын
(XI башлыг, сәһ. 338 - П.В.Кожевников) мәсләһәт к
ада исә тәчрүбәдә нисбәтән чох тәсадүф олунан бир с
злар үзәриндә дајанмаг мәгсәдәујғундур.

локија. Атрофијанын етиолокијасы јеканә дејилдир. С
ендокен амилләрдән ибарәтдир. Екзокен амилләр
и тәзјиг, кимјәви вә физики амилләр, ултрабәнәвш
вә с. көстәрмәк олар. Бу саһәдә ендокен амилләр б
т кәсб едир. Хроники инфексијалар, индоксикасија,
позғунлуглары вә гидаланманын чатышмазлығы б
јыр.

н олунур ки, көстәрилән амилләр векетатив синир сист
лә зәдәләнмә очағына тә'сир едир, онун ган дәврань
ја билаваситә атрофија әмәлә кәтирир. Көрүнүр ha
әдәләнмә очағында гидаланма вә трофика позулур.
ријјәјә көрә атрофија заманы еластик лифләрин бүтөв

фијанын етиолокијасы вә патокенези мә'лум олмадығ
ун тәснифаты јохдур. Һазырда анаданкәлмә вә газан
офија, садә вә декенератив, һабелә биринчили вә икин
ијалар мә'лумдур.

ин илтиһабдан сонракы атрофијасы.

матоз ләкәли атрофија. Хәстәлик үздә, көвдә вә әтр

парылдајыр, әлләнәркән асанлыгла гырышыр. Бә'зә
ими бошлуглар әмәлә кәлир ки, онларын да алтында ч
ләнир. Атрофија очагларынын әтрафында гырмызы
шәлик галыр.
бјектив чәһәтдән хәстәләр зәдәләнмә наһијәсиндә га
, јандырмадан, ојнаглардакы ағрылардан шикајәт еди
итематоз ләкәли атрофија дикәр атрофијалы дерматоз
тли, јајылан атрофија, хроники атрофијалы акродерма
и вахтда тәсадүф олуна биләр. Хәстәлик ән чох гадын
Етиолокијасы өјрәнилмәмишдир. Хәстәлик хроникиди
әсадүф едилир.

сини-Пијерини атрофодермијасы хәстәлијини илк
үү илдә Пасини вә 1936-чы илдә Пијерини јазмышла
лик 20-30 јашларында тәсадүф олунур. Әсасән көвдә н
, һабелә әтрафларын јухары һиссәләриндә түнд гыр
гонур-гырмызы рәнкдә даирәви, јахуд овал атрофија
әмәлә кәлир. Зәдәләнмә очагларында илтиһаб вә суб
өтләри олмур. Хәстәлик ән чох гадынларда тәсадүф о
ил давам едир.
дәләнмә очаглары тәдричән бөјүјүр, бә'зән бир-бир
ошиб бәзәкли фигурлар әмәлә кәтирир.
тоһистоложи чәһәтдән мүәјјән едилмишдир ки, пат
с дермада кедир, зәдәләнмә очагларынын сәтһи һамар
н дә зәдәләнмә очагларынын мәркәзиндә склеродер
р бәрклик әмәлә кәлир. Надир мүшаһидә олунан хәс

оники атрофија верән акродерматоз әсасән әтрафлар
ашағы әтрафларда гырмызы ләкәләрдән башланыр.
о тәдричән бөјүјүб, бир-бири илә бирләшир. Со
әнмә очагларында инфилтрасија вә шишкинлик әмә
Онларын рәнки кетдикчә дәјишир, башланғычда ал гы
ни ләкәләр сонралар түнд гырмызы, боғуг гырмызы, н
о гырмызы олур. Бир гәдәрдән сонра ләкәләрин вә
арын јери атрофијаланыр. Зәдәләнмә очагларында д
шир, бүрүшүр, түкләр төкүлүр, пиј вә тәр вә
ијаја уғрајыр, шәффафлашмыр, назикләшмиш дәрид

нларда кишиләрә нисбәтән 2 дәфә артыг) мүшаһидә

личәсиндә антибиотикләрдән истифадә етмәк мәсл
р.

анын краурозу. Вулванын атрофијасы вә склерозудур.
ммаксдан сонра башланыр. Хәстәлик вулва наһијәс
рән, мүаличәјә инад гашынма нәтичәсиндә јараныр.
клероз вә атрофија башланыр. Вулвада кичик чинси до
итор назикләшир, бүзүшүб итир, бәјүк чинси дода
р, јастыланыр, доғуш јолу даралыр. Зәдәләнмә наһијә
кли гишалар вә дәри дартыныр, онларын сәтһи һамар,
н олур, ағымтыл рәнкли пигментли ләкәләри вә ја тел
ијасы мәвчуддур. Хәстәлијин кедишиндә лејкокера
ома баш верә биләр. Она көрә вулванын краурозу ен
иләринин функсијасы илә әлагәдардыр.
анын краурозуну нејродермитдән вә склерозверән ли
еренсә етмәк лазымдыр.

личә. Биринчи нәвбәдә ендокрин вәзиләринин функси
ија салынмалыдыр. Мүаличә үчүн фолликулин, синес
" витамини, новокаинлә блакада, ағыр һалларда вулв
мәсләһәт көрүлүр.
анын краурозу олан хәстәләр ендокринолога вә онко
ət етмәлидирләр.

син краурозу. Вулванын краурозуна ујғун хәстәлик ол
ашынма вермир, нисбәтән јүнкүл кедир. Пенисин кра
ретранын харичи дәлији даралыр, пүлүк склерозлаш
рә дә бә'зән чәрраһи јолла мүаличә тәләб олунур.
а мүаличә мәгсәдилә метилтестостерондан, јерли мү
ә киши һормонларындан һазырланмыш мәлһәмләр
ә олунур.

итема. Дәринин икинчили атрофијасы групуна дахил
ансы биринчили дерматозун јериндә атрофик чапыг к
трофијалы чапыг бир нечә дерматозлар үчүн (фавус, с
ија, еритематоз вә с.) сәчијјәвидир. Дикәр груп дерма
рмызы јасты дәмров, хроники трихофитија, сифи
ә с.), онларын клиники тәзаһүрләри гуру јолла сор

ryhtema acneiforme - себореја сызагларындан сонра гал
ија.
ryhtema cenrtafugum - еритематоздан сонракы атрофиј
ryhtema ophryoqenes - үздә, хүсусән гашлар наһијәс
ија верән фолликулјар кератоз.
ryhtema sycosiforme - атрофијалы чапыг бурахан сико
фолликулит (һазырда бу термин көһнәлмишдир).

ПОЈКИЛОДЕРМИЈА

килодермија јунан сөзү олуб, пој кило - бәзәкли, гары
дәри демәкдир. Илк вахтлар белә күман едилирди ки
рмија ајрыча бир хәстәликдир. Сонралар мүәјјән ол
јкилодермија һәр һансы бир дәри хәстәлијинин кли
гидир, тәзаһүрүдүр.
б-чы илдә Petges вә Clejat дерматомиозит хәстәлији за
атрофијаны - Пој килодерматомиозити шәрһ едиб јаз
ир гәдәр сонра 1909-чу илдә jacobi - poikilodermia vasc
cans һаггында мә'лумат верир.
ин сонракы тәдгигатлар көстәрир ки, бир сыра дерм
мүрәккәб бәзәкли клиник шәкил алыныр. Бунларда
оектазијаја бәнзәр еритеманы, торабәнзәр пигментли
і тор вә ја дүз хәтли атрофијаны көстәрмәк олар, б
дермијаја охшар бәркликләр дә тәсадүф едилир. Бел
әкли, гарышыг клиник шәкли олан дерматоз пој килоде
і мә'лумдур.
.Кожевников (1964) ашағыдакы пој килодерматозлары
шдир:
үртку јағларынын, антрасенин, бә'зи косметик препар
вә дәрманларын тә'сириндән екзокен пој килодермија

наданкәлмә пој килодермик синдромлар (Ротмунд, То
синдромлары).
ндокен газанылмыш пој килодермија (пој килодеромато
)

иичили појкилодермија тәсадүф едилир.
эликлә, појкилодермија һәр һаисы дәри хәстәлиј
шәклиидә өзүиү көстәрир, ајрыча бир хәстәлик дејил
симптомдур.

вәзиләринин хәстәликләри

лум олдуғу кими, пиј вәзиләри овучуи ичәрисиндә
алтыидаи башга дәри өртүјүиүи бүтүи саһәләриидә
лир. Оилар башыи түклү һиссәсиидә, үздә, көкс гәфәс
рха јухары һиссәләриндә, чииси оргаиларда даһа чох
олуиур.
вәзиләриидәи ифраз олуиаи пиј дәријә еластиклик ве
умагдаи, харичи гычыглаидырычылардаи вә инфексиј
. Пиј вәзиләринин функсијасы бејин габығы тәрәфи
лунур. Она көрә дә епидемик енсифалит, руһи кәрки
уилуг заманы пиј вәзиләриииии функсијасы артыр. Бу
үәјјән едилмишдир ки, пиј вәзиләринии фуиксијасы ен
темии вәзијјәтиидәи дә асылыдыр. Белә ки, чииси је
замаиы оғлан вә гызларда пиј вәзиләриииии фуикси
бә'зәи себореја әмәлә кәлир. Гочаларда исә тезликл

ликлә, ифраз олаи дәри пијиииии мигдары вә кејфиј
ә еидокрии системләриииии вәзијјәтиндәи, хәстәләрии
иглимдән, илин мөвсүмүндән вә гидаланма хүсусијј
асылы олараг дәјишилир.
реја (Seborea). Себореја јунаи дилиидә (Sebo - пиј, R
иј ахыр демәкдир. Себореја дәри пиј вәзиләриииии фуи
позулмасы иәтичәсиндә әмәлә кәлир.
локија вә патокенез. Себорејанын етиолокијасы вә пат
дијә гәдәр дәгиг өјрәиилмәмишдир. Лакии мә'лумду
нир вә еидокрин системләринии позулмасы илә әлагә

Королјовуи фикринчә, һәр јашыи өзүиәмәхсус сииир
гаршылыглы әлагәси вардыр. Белә ки, мәркәзи си
(әлбәттә ки, оиуи үстүилүјү шәраитиидә) вә еидок

фәалијјәти дә дәјишилир. Онун векетатив бөлмәс
артыр вә беләликлә, јени синир-ендокрин әлагәләри

татив синир вә ендокрин гаршылыглы әлагәсинин м
зулмасы нәтичәсиндә пиј вәзиләриндә һиперплазија
ксија мүшаһидә олунур, дәри пијинин кимјәви тәр
р. Фолликулјар һиперкератоз баш верир. Бундан б
едилмишдир ки, мә'дә-бағырсаг, хроники инфексион
әр, һиповитаминозлар вә с. себорејанын кедишини а
рыр.

ник шәкли. Себореја әсасән дәри өртүјүнүн пиј вәзи
кин олан башын түклү һиссәсиндә, алында, бурунда, ч
с гәфәсинин өн вә арха јухары наһијәләриндә, чинс
индә вә с. јерләрдә мүшаһидә олунур. Себорејанын үч
ормасы мөвчуддур: дуру себореја; гаты себореја; гарь
а.

уру себореја. Ј.Ф.Королјовун фикринчә, хәстә гадынл
дә вә кишиләрин 40%-индә дуру себореја мүшаһидә
уру себорејанын илкин әламәтләри гызларда 12-14, о
исә 13-16 јашларында баш верир. Себореја адәтән үз
түклү һиссәсиндә пијләнмәнин артмасы илә башла
һәмин јерләрдә тәк-тәк комендонлар, габарчыглар,
ар әмәлә кәлир. Хәстәләрин бир гисминдә хәстәлик
мир. О физиоложи себореја, јахуд дуру себорејанын ј
ы кими кедир.

тәләрин башга бир гисминдә исә јағланма даһа да ар
ан дәри пији дуру олдуғундан о кенишләнмиш пиј ах
асанлыгла ахыб кедир. Она көрә дә дуру себорејалы
ә комедонлар демәк олар ки, әмәлә кәлмир. Хәстәл
арыр, онларын јанаглары, бурну, алны јағлылыгдан па
сачлары јағлы парылтылы олур вә бир-биринә јапыш
анмыш дәри әсасында адәтән габарчыглар вә иринл
баш верир; дүјүнчүклү себореја (Seborea tuberosum) 2-
јүндә, јарымдаирәви вә түнд гырмызы рәнкдә олур.
әламәтләри демәк олар ки, олмур.

нчикли сызанаг (Seborea pustilosa) бә'зән биринчили ә

инли сәпкиләрин әмәлә кәлмәсиндә стафилострепток
ə фолликул паразитләринин дə (demodex folliculorum
и вардыр.

ореја сызаглары адәтән хәстәлијин вүс'әт алмасы за
кәлир. Одур ки, хәстәләрдә ејни заманда полиморф с
(гызарты, габарчыг, иринлик, гартмаг) мүшаһидә олу
ореја сәпкиләри бир нечә ајдан бир нечә илә гәдәр уз
н 20-22 јашларда әксәр һалла дәри сәпкиләрдән азад
у себореја заманы бир сыра ағырлашмалар баш верә б
дан пиодермитләри, түкләрин төкүлмәсини, башын
индə кәпәкләнмәси, остиофиоликулитләри, фоллик
урункулу, сикозу, себорејалы екземаны, чәһрајы сыза
мәк олар.

аты себореја, 20-30% - кишиләрдə, 3% гадынларда хәс
себореја кими кедир. Хәстәлијин илк әламәтләри 16-
башланыр.

нчлик сызаглары

Бу заман хәстәләрин үзүнд
ланма артыр вə тәк-тәк камедо
вə сызаглар əмəлə кəлир. Бир
нтə хəстəлик максимума чатыр
ри əртүјүнүн бир чох саһəлəр
(үздə, синədə вə күрəкləрдə)
мигдарда комедонлар, сызагла
атеромалар баш верир. Бу хəс
рин үзүндə адəтəн дəри галь
шыр, онун һашијалары кобудла
вə мəсамəлəр кенишлəнир.

Гаты себорејалы хəстəлəрдə
гаты олдуғундан о, пиј ахарла
дан чətинликлə харич олур. Бу
дəри сəтһиндə галын гуру пиј
гəси мүшаһидə олунур.

Хəстəлəрдə сызаглар, коме
атеромалар даһа сых сəпир. Онлар адəтəн хəстəл
синəсиндə вə күрəкləирндə мүшаһидə олунур. Бу
шмыш дəри пији һиперкератоз нəтичəсиндə даралмыш

син сәтhи кистасы дөмәкдир. О, бәркимиш епиде
әләриндән ибарәтдир. Гејри-hәгиги аҝ сызаглар ис
ринин сәтhи кистасы hесаб олунур. Онлар бујнузлаш
әләрдән вә пиј маддәсиндән ибарәтдир.
рома пиј вәзиләринин дәрин кистасыдыр. Онларын и
ылашмыш пијлә долу олур. Бә'зән атерома илтиhабла
сызаглар (кәнчлик сызаглары) кими мә'лум олан сәп
үјүнчүклү, бәркимиш, абсесли вә бирләшмиш сызагла
лы хәстәләрдә адәтән бөјүк hәчмли, чох мигдарда ол
рүр. Дүјүнчүклү сызагларын инкишафы 2-3 hәфтә чәкі
гдән сонра из бурахмадан гуртарыр. Лакин бә'зән ир
Бәркимиш сызаглар 3-4 hәфтә узаныр. Онлар адәтән
стенсијалы, аҝрылы вә көјүмтүл чәhрајы рәнкдә олур.
нра хырда чапыг бурахыр.
рләшмиш сызанаг (Acne conglobata) даhа аҝыр кедир. С
чә комедонларын, сызагларын вә атеромаларын бирлә
н әмәлә кәлир. Бирләшмиш сызаглар бә'зән иринләш
ән сонра чапыг бурахыр.
ы себорејанын кедишиндә бә'зән фурункулјоз, пиоде
шын түклү hиссәсиндә кәпәкләнмә мүшаhидә олунур
hалларда дазлыг баш верир.
арышыг себореја. Хәстәлик әсасән 12-14 јашында, ду
кими хәстәләрин үзүндән башланыр. Сонралар көкс
ән вә арха јухары наhијәләриндә пијләнмә артыр вә
јаја мәхсус сәпкиләр баш верир. Сәпкиләр hәм гадынл
нин дә кишиләрдә 26-28 јашына гәдәр давам едир.
ышыг себорејанын кедишиндә бир сыра фәсадлар ба
нлардан пиодермити, фурункулјозу, сикозу, чәhрајы
башын түклү hиссәсиндә кәпәкләнмәни, дазланманы
мәк олар.
иши. Себореја оҝлан вә гызларын чинси јетишкәнлиі
башланыр. Тәкрар хәстәлијин вүс'әт алмасы заманы с
әлә кәлир. 18-20 јашларда хәстәлик максимума чатыр,
да исә себореја гуртарыр.
агноз. Јухарыда көстәрилән клиник шәкли әсасында
диагноз гојулур. Бә'зән чәhрајы сызанагдан вә габар

лик заманы хәстәләрдә ејни заманда папулалар, некр
лар мүшаһидә олунур. Белә ардычыллыг себореја сәп
олмур.

гноз. Јахшыдыр. Әсасән хәстәлик 26-28 јашынадәк г
ә'зән мүхтәлиф ејбәчәрликләр верир.

личә. Себорејалы вә сызанаглы хәстәләри мүаличә е
бағ онлар әтрафлы тибби мүајинәдән кечмәлидирләр.
һансы дахили, јахуд дикәр хроники хәстәлик шәраит
алы хәстәләри мүаличә етмәк хејли чәтинлик төрәдир
ә белә хәстәләр бир сыра мүтәхәссисләр тәрәфиндән
унмалыдырлар. Мә'дә-бағырсаг (гастирид, мә'дә хо
хроники аппендисит вә с.) гарачијәр вә өд кисәсинин
тиһабы, бурун, боғаз хроники локал инфексион очаг
ки тонзиллит, гајморит, фронтит, хәстә диш вә с.), г
әт үзвләринин (ендометрит, салпингоофорит вә с.) х
и габагчадан мүаличә олунмалыдыр. Јалныз бундан с
ә мүсбәт нәтичә верир.

орејалы вә сызанаглы хәстәләрин үмуми мүаличә үсу
натриум-бромид мәһлулу (Sol. Natru bromati 3%-ли х
ы илә күндә үч дәфә), 10%-ли калсиум хлорид мәһ
мһипосулфит, аутоһемотерапија вә с. мәсләһәт көрүл
ир системи позғунлуглары вә јухусузлуг олдугда барб
мбутал - 0,1; елениум - 0,05; триоксазин - 0,3%, метро
назин - 0,05; пиполфен - 0,02 вә с. јахшы нәтичә вери
јин мүаличәсиндә һормонлар чох мүһүм јер тутур. Е
монлардан стилбестрол, етинилестрадиол, фолликули
л-бензоат, синестрол, диместрол кениш ишлә
ә ки, бу һормонлар андрокенләр вә естрокенләр арасы
мал мүвазинәтин позулмасы шәраитиндә даһа јахшы н
р. Диетилстилбестрол вә јахуд охсестрол бир суткада
) 8-10 күн мүддәтиндә дахилә гәбул олунур. Гадынлар
лары манструал тсикл арасында тә'јин олунур.

оид һормонлардан кортизон, преднизолон, дексамета
инолон вә с. себорејалы вә сызанаглы хәстәләрин мүал
ениш ишләнир. Бу һормонлар әсасән ашағы вә орта д
вә гыса мүддәт тә'јин олунур. Мүәјјән нәтичә

иоложи үсулларла мүаличә апарылыр. Б
-биоложи мүаличә антибиотикләрлә ејни вахтда тә'ји
итаминләрдән "А", "С", "Е" мәсләһәт көрүлүр.
аличә вахты себорејалы вә сызанаглы хәстәләр хүсуси
хламалыдырлар. Белә ки, гидаланма расионунда сп
әр, папирос чәкмәк, консервләр, бә'зи колбас мә'мул
као, бал, гоз, шоколад, ун хөрәкләри, ширнијјат вә с.
длашдырылмалыдыр, бә'зиләри исә тамамилә ләғв
ыр. Әкс тәгдирдә мүаличә јахшы нәтичә вермәјә б
анма расионуна сојутма әт, балыг, кәсмик, гатыг,
әз, көјәрти вә с. даһа чох јер тутмалыдыр.
ли мүаличә үсулларындан дуру себорејалы хәстәлә
гиосулфатын 1-2%-ли соданын вә танинин 1%-ли мәһл
н бири илә үзүнү јумаг, силмәк вә лазым кәлдикдә ис
мәсләһәт көрүлүр. Дуру себорејалы хәстәләр башы
ылыг су вә палтар сабуну, гаты себорејалы хәстәләр ис
, јахуд һәр һансы јағлы сабунларла јумалыдыр. Ири
ызанаглар "хырда чәрраһи" јолла спиртлә тәмизлән
нә илә дешилмәлидир.
ағыда себорејалы вә сызанаглы хәстәләрин үзүнү јума
си үчүн Ј.Ф.Королјовун тәклиф етдији бир нечә ресе
шдир.

Natri biborici - 10,0
Kalii corbonici - 5,0
Aquoe dest - 200,0
S *1 л суја 3 хөрәк гашығы мәһлул төкүб үзү јумалы.*

Sol. ac.tannici 2% - 200,0
Иластма вә үзү силмәк үчүн

Aliminus - 6,0
Aquae dest - 200,0
Үзү силмәк үчүн.

Sol. Sinoestroli - 1%-5,0

Sol. ac. borici - 2,0
Aquar plumbi - 50,0
Aquae dest - 150,0
S *Ислатма*

тәлијин мүаличәсиндә комедонларын тәмизләнмәсинә
һәмијјәти вардыр. Бу мәгсәдлә бодјага ишләнилир, хүс
ләрдән истифадә едилир.
тәрилән дәрманларла 1-2 дәфә үзү силдикдә јағланма
акин күн әрзиндә 10 грамдан артыг ишләтмәк мәсл
үр.

рајы сызанаг (Acnae rosacea)

ни ган дамарларыынн давамлы кенишләнмәси нәтичә
дәринин гызармасы илә тәзаһүр олунан хроники де

локија вә патокенез. Индијә гәдәр дәгиг өјрәнилмәм
чаг белә күман олунур ки, руһи сарсынтылар вә бир с
амилләрин (спиртли ичкиләр, мә'дә-бағырсаг, үрәк-да
крин позғунлуглары, исти, сојуг, демодекс кәнәләри в
нәтичәсиндә үздә сәтһи дәри ган дамарлары кенишлә
бдән адәтән адамын үзү гызарыр, һәмин гычыгланды
ләғв олундугдан сонра кенишләнмиш ган дамарлары д
вә үзүн дәриси нормал рәнкә дүшүр. Һ
андырычыларын тәкрар тә'сири нәтичәсиндә бә'зән
арынын тонусу зәифләјир вә онлар даима кенишлән
Беләликлә, телеанкиоектазија әмәлә кәлир. Бу вахт
н рәнки түнд гырмызы көјә чалыр. Ган дамарлары
ы кенишләнмәси нәтичәсиндә пиј вәзиләринин функ
ир. Пиј ифразаты чохалыр.
Павлов чәһрајы сызанағы ган дамарларынын хүсуси

нир. Бу сәбәбдән зәдәләнмә наһијәсиндә дәри л
ына охшајыр. Кенишләнмиш пиј ахарларындан хејл
олдуғундан тезликлә дүјүнчүкләр вә иринликләр ә
.
бјектив әламәтләрдән хәстәләр зәдәләнмә наһијәсинд
бир гәдәр дартынмасындан вә јүнкүл гашынмасында
сдирләр.
зән бурунун дәриси һипертрофијалашыр. Бу вахт хәс
имаја кечир.
ниши. Чәһрајы сызанаг мүаличәјә инад, узун сүрән хр
ликдир.
стопатолокија. Бу хәстәликдә епидермис хејли галынла
дәридә ган дамарлары кенишләнир. Пиј вәзиләри һи
ја уғрајыр.
агноз. Үздә дәринин гызармасы вә телеанкиоектазиј
асанлыгла диагноз гојулур. Бә'зи һалларда еритемат
и вәрәминдән ајырмаг лазымдыр.
огноз. Дүзкүн етиопатокенетик мүаличә нәтичәсиндә х
јли јахшылашыр. Бә'зән бир мүддәт ремиссија верир.
аличә. Биринчи нөвбәдә хәстәлији төрәдә билән ам
лунмалы вә гидаланма гајдаја салынмалыдыр. Јанаш
ләр (мә'дә-бағырсаг, гарачијәр вә с.) мүаличә олун
Чәһрајы сызанаглы хәстәләр күнәш шүалар
малы вә күнәшли һавада бајыра чыхмаздан габаг
креми сүртмәлидир. Үмуми мүаличә мәгсәдилә фото
изәедичи дәрманлардан резохин, акрихин, предниз
пол, витаминләрдән - "РР", "С", "Р", "В6", "В12" вә с. м
рүлүр. Иринликләр баш вердикдә антибиотик тә'јин
дәујғундур.
ричи мүаличә үсулларындан зәдәләнмәнин вәзијјәт
олараг ислатма (1-2%-ли резорсин мәһлулу), күкүрд м
0%-ли) стрептосид емулсијасы вә сәтһи електрокоагул
олунур.

иоарот дүјүнләр өмәлә кәлир. Ву дүјүнләрин сәтһи
ы вә кәлә-көтүр олур. Орада телеанкиоектазија, пиј а
н кенишләнмәси вә пиј вәзиләринин һиперсекресијась
олунур. Дүјүнләр бир-бириндән хүсуси шырым
илә ајрылыр. Беләликлә, бунлар харичи тәрәфдән бу
јүдүр вә ону ејбәчәрләшди-

Шиш бурун

ичә. Чәрраһи јолла вә јахуд
коагулјасија илә апарылыр.

әзиләринин хәстәликләри

өртүјүнүн бүтүн саһәлә-
күлли мигдарда екрин вә
вәзиләри вардыр. Онлар
шәраитдә бир сыра физио-
нксијалара маликдир. Тәр-
просесинин позулмасына,
тыб-азалмасына дизһидроз

локија вә патокенез. Тәр вәзиләринин функсијасы мәрк
истеми тәрәфиндән идарә олунур. Мәркәзи вә векета
истемләринин функсијаларынын позулмасы нәтичәси
просеси позула биләр. Мә'лумдур ки, бә'зи руһи кәр
мәнфи тәәссүратлар вә утанчаглыг нәтичәсиндә тәрл
Бунлар һамысы тәрләмә просесинин бејин габығы
олмасына сүбутдур. Һәддиндән артыг ифраз олан
иси јумшалдыр, онун мүдафиә функсијасыны позур вә
и хәстәликләринин баш вермәсинә сәбәб олур. Тәрл
уғу бир нечә чүр тәзаһүр едир. Тәрләмәнин артмасы (
sis), азалмасы (hypohydrosis) вә олмамасы (Anhydrosis
ohидроз физиоложи вә патоложи ола биләр. Бә'зи һалл
ки ишдән, әтраф мүһитин јүксәк истилијиндән вә гә
мајенин мигдарындан асылы олараг һәддиндән артыг т

јерли липерпидроз адланыр.

ıигоһидроз. Тәрләмәнин азалмасы гочаларда вә ихти
индә мүшаһидә олунур.

һидроз. Бә'зи хәстәликләрдә (Шнгрен вә Христа-Си
ромлары, кәскин кедән ағчијәр хәрчәнки) тәрләмә ол
ндан башга антисанитаријадан јаранан ијли тәр-бром
наје мүәссисәләриндә раст кәлән кимјәви маддәләри
кобалт, мис, јод вә с.) бирләшмәсиндән әмәлә кәлән р
рамидроз адланыр.

ɣаличә. Үмуми мүаличәләрдән магнезиум сулфатда
esii Sulfurici 25%-ли 10 мл., һәр күн, јахуд күнашыры
ıинә чәми 10 ијнә), уротропиндән (Sol. Urotropini 40%-
ена ичәрисинә чәми 10-12 ијнә) истифадә етмәк олар.
ричи мүаличәләрдән ајаглары һәр күн су вә сабунла
ум-перманганат мәһлулунда ванна етмәк вә гурулајы
амаг (Zinci oxydati, Talci Veneri, Amyli tritici aa 30,0) мә
ıүр. Бундан башга ајаглары һәр күн 3-5%-ли формали
јахуд 70%-ли спиртлә овушдурмаг да јахшы нәтичә вер
ичә үсулу организмин һәддиндән артыг тәрләјән дикә
биндә дә (мәсәлән, голтуг алтында) апарыла биләр.

ДӘРИНИН ВАСКУЛИТЛӘРИ

ринин вә дахили органларын ган дамарлары диварла
ликләри васкулитләр кими мә'лумдур. Васкулитләри
асы вә патокенези индијә гәдәр әтрафлы өјрәнилм
Анчаг һазырда онларын аллеркик - аутоал
ликләр олмасына даһа чох дәлилләр вардыр. Спесиф
ıчикләрин ган дамарлары диварларына билаваситә
и, антикен-әксичисимчикләр комплексинин ган дама
ларынын зәдәләнмәсинә даһа чох күман вардыр. М.М
ун (1965), J.K.Скрипкинин (1969) тәдгигатлары нәтичә
ән олмушдур ки, һеморакик пурпуралар организм

Бу һал бир даһа тәсдиг едир ки, аллеркик васкулит зама
ндә дәрин аллеркик дәјишикликләр кедир.
Јапошниковун дикәр мүәллифләрлә (1974) спесифик
ки тәдгигатларындан көрүнүр ки, васкулитләр зама
рларынын диварларында кедән патоложи дәјишикл
рголожи хүсусијјәт дашыјыр. Беләликлә, алимләрин т
ы нәтичәсиндә мүәјјән олмушур ки, васкулит
- аутоаллеркик хәстәликләрдир.
кик - аутоаллеркик васкулитләрин иммуноложи кен
сәбәбләрдән баш верә биләр. Онлардан гәбул олу
ары (антибиотикләр, сулфаниаламид препаратлар, б
ар, ваксинләр, зәрдаблар вә с.) көстәрмәк олар. Бунд
ганизмдә аллеркик дәјишикликләр олдуғу һалда дәрм
ун мүддәт гәбул олунмасы аллеркик васкулитләрин ке
суси әһәмијјәт кәсб едир. Антикен-античисимчикләр
әтичәсиндә тосгун һүчејрәләрдән биоложи актив мад
амин, асетилхолин, серотоник, простогландин вә с.) а
әтичәдә аутоаллеркик - аллеркик васкулит әмәлә кәл
к лазымдыр ки, јалныз дәринин дамарларынын артер
а вә капилјарлар хәстәликләри дерматологлара аидд
ы гандамарлары хәстәликләри исә чәрраһлыға аидди
кик-аутоаллеркик васкулитләрин кенезиндә јухары
ән аллеркик сәбәбләрлә јанашы бир сыра дахили орг
арачијәр, үрәк-дамар системи вә с.) функсијаларын
ы, бә'зи гида маддәләринин гәбулу, маддәләр мүбади
урлары вә с. бирликдә бәјүк әһәмијјәт кәсб едир. Бел
аллеркик-аутоаллеркик васкулитләр полиетиоло
ләрдир.
кик-аутоаллеркик васкулитләрин баш вермәсини бир
һ етмәк чәтиндир. Бә'зән аллеркик-аутоаллеркик вас
тдәјмәдән, грипдән вә јахуд башга инфекси
ләрдән, һәр һансы пејвәнддән, јанығдан, зәдәдән, һәш
санчмасындан, мүәјјән гиданын гәбулундан вә с. сон
р.
кик-аутоаллеркик васкулитләрин баш вермәсиндә
ы диварларынын кечиричилик габилијјәтинин позулм

һеморрокик васкулит. Синонимләри: капилјаропатик
енлејн-Һенох хәстәлији, һеморрокик капилјаротоксин
Мишерин-Шторкун һеморрокик лејкокластик микроб
Вертерин-Дјумлингин дүјүнлү некротик васкулити.
Руитерин аллеркик васкулити.
Роскаманын дес и минәолунмуш аллергоид анкиити.

Дәринин дәрин васкулитләри.

Кәскин дүјүнлү еритема.
Хроники дүјүнлү еритема.
леркик - аутоаллеркик васкулитләр әсасән 20-70 јашла
үф едир. Гадынларда кишиләрә нисбәтән бир гәдә
һидә олунур. Ј.К.Скрипкинин вә дикәр мүәллифләрин
һидәсиндән 54 хәстәдән - 20 киши, 34 гадын олму
лифләрин мүшаһидә етдији хәстәләрдә аллеркик ва
аваметмә мүддәти 3 ајадәк 14 хәстәдә, 3 ајдан бир илә
дә, бир илдән 3 иләдәк 15 хәстәдә, үч илдән артыг 10 хә
шдур.
леркик васкулитләр әсасән ашағы әтрафларда, хүсусә
наһијәсиндә тәсадүф олунур. Лакин онлар дәри өрт
наһијәләриндә дә (гарын, көкс гәфәси, јухары әтраф
шаһидә едилир.
стәлијин әсас симптомларындан бири геморракик лә
петехија, пурпура, екхимоз). Бундан башга зәдәләнмә
дә, дүјүнчүкләр, көпәшикләр, некрозлашмыш дүј
исиндә, ган гарышыг мајеси олан судурлар тәсадүф о
ктив әламәтләрдән гашынманы вә јандырманы көст
Бә'зән гашынма чох шиддәтли тутмаларла кетдијинд
нмә наһијәсиндә сыјрынтылар мүшаһидә олунур.
моррокик ләкәләрин (петехија, пурпура, екхимоз) әса
и одур ки, онлар диаскопија заманы итмирләр, јалн
солурлар. Бу она көрә баш верир ки, зәдәләнмиш ган
нын кечиричилик хассәси артыр. Нәтичәдә ган елемен
роситләр, лејкоситләр) ган дамарларынын ичәрисинд
охумалара чыхыр, пурпура верир вә она көрә дә диас

хәстәлик капиљаротоксикоз да адландырылыр. Хәст
ох пурпурасы варианты әсасән ушагларда, кәнчләрдә
дынларда тәсадүф олунур. Хәстәлик тәкрар Һеморра
а, пурпура, екхимоз) сәпкиләрлә башланыр, сонра ка
дүјүнчүкләр, судурчуглар әмәлә кәлир, дүјүнләр нек
хәстәләрдә анкио-невротик одем дә мүшаһидә олу
рфоложи елементләри башланғычда еритематоз хара
р, диаскопија заманы итир, лакин сонралар сәпкиләр
к характер алдығындан диаскопија заманы нтмир.
әлијин кедишиндә мә'дә-бағырсаг симптомлары үстүн
едир, она көрә дә Һеморракик васкулитин бу вариа
abdominalis кими дә таныныр. Мә'дә-бағырсаг симпт
н гарын наһијәсиндә ағрылар, ичал вә с. олур.
рракик васкулитин Шенлејн пурпурасы формасы Purp
а кими дә адландырылыр. Белә ки, хәстәлијин бу вари
наглар (днз, базу вә с.) шишир, ағрыјыр, артралкија
олунур. Мүаличәдә салисилатлар һеч бир кө
ир. Бундан башга белә хәстәләрдә ендомиокардит, пе
ә с.-дә тәсадүф олунур. Беләликлә, Һеморракик васку
матизм илә ејни вахтда мүшаһидә олунмасы чох
ур.
ракик васкулитин Шенлејн пурпурасында дәри сәпки
пурпурасында олдуғу кимидир. Она көрә дә Һеморра
Шенлејн-Һенох пурпурасы кими дә адландырылыр.
тәлик заманы бә'зән башга органлар вә системләр (
рганлары, синир системи, бөјрәкләр вә с.) тәрәфиндән
кләр ола биләр.
чә. Хәстәлијин мүаличәсиндә стероид һормонлар, ан
р, ганкөчүрмә, витаминләрдән С, К, В1, В12, рутин, х
лар заманы аналкетик препаратлар (амидопир
) мәсләһәт көрүлүр.

ракик лејкокластик микробид.

тәлији илк дәфә 1945-чи илдә miescher јазмышдыр.
лик јухары вә ашағы әтрафларда, бә'зән үздә еритемат

ы кәпәшикләр, дүјүнчүкләр дә јараныр, хора да әмәл
Хәстәләрин үмуми вәзијјәти нисбәтән јахшы олур. Ј
ләр әмәлә кәләркән вә јајыларкән хәстәләрдә нахо
тләри (баш ағрысы, үшүтмә, гыздырма, ојнаг ағрыла
шаһидә олунур.
стопатоложи тәдгигатлар заманы мүәјјән олмушдур ки
заманы дерманын артериолалары, венулалары, капи
вә онлары әһатә едән тохумалар зәдәләнир. Он
траты полинуклеар лејкоситләрдән вә еозинофилл
тдир. Зәдәләнмиш ган дамарларында тромбоз олму
лији илк өјрәнән мүәллифләр Һеморрокик лејкокл
биди аллеркик-аутоаллеркик хәстәлик һесаб едирләр
окал инфексион очағын санасијасындан сонра хәстәл
ға доғру кедир. Бундан башга тәкрар ганын бактери
перименталл тәдгиги заманы мүәјјән едилмишдир ки, Н
лејкокластик микробид аллеркик хәстәликдир.

јүнчүклү некротик васкулит.

хәстәлији илк дәфә, 1920-чу илдә Werther јазмышдыр
хәстәлији бир чох алимләр өјрәнмишләр.
јүнчүклү некротик васкулит әсасән јухары вә ашағы а
н харичи сәтһиндә симметрик түнд гырмызы рәнкдә,
лүјүндә дермал вә һиподермал дүјүнчүкләрин әмәлә кә
ашлајыр. Дүјүнчүкләрлә јанашы еритематоз Һеморрак
дә сәпир. Әксәр һалда сәпкиләр груплашыр, онлар
дирсәк ојнаглары әтрафында мүшаһидә олунур. Сон
чүкләр бөјүјүр, ирилләшир, некрозлашыр, хораја чев
таларкән јеріндә чапыг бурахыр. Ағры вә гашынма а
р. Надир һалларда сәпкиләр көвдә вә чинсијјәт үзвлә
индә әмәлә кәлир. Хәстәлијин кедиши хроникидир.
стопатоложи чәһәтдән мә'лумдур ки, бу хәстәликдә ә
н дамарлары зәдәләнир, артериолит, периартериолит
ерифлебит, инфилтрат нәтичәсиндә ган дамарларынын
ыр, бә'зән тутулур. Инфилтрат полиморф нүвәли леј
ән, лимфоситләрдән, еозинофилләрдән вә плазматик
дән ибарәтдир.

инин аллеркик артериолити (васкулити) һаггында илк
илдә Ruiter вә Brandsma јазмышдыр.

ник шәкли. Хәстәлик әтрафларда, хүсусән ашағы әт
топуглар наһијәсиндә ләкәләрин, дүјүнчүкләрин, к
рин, иринликләрин, судурчугларын әмәлә кәлмәси
едир. Чох кечмәдән некрозлар, хоралар, телеанкиоек
ә кәлир. Көрүндүјү кими хәстәлијин клиник шәкли п
р. Көвдә наһијәсиндә адәтән сәпки олмур, лакин н
да изоморф реаксија мүшаһидә олунур. Сәпкиләр бир
ән бир нечә аја гәдәр давам едир вә сағаларкән јер
тли чапыг бурахыр. Субјектив әламәтләрдән хәстәлә
ә наһијәсиндә ағры вә дәринин дартынмасыны һисс е
рысындан, јорғунлугдан шикајәтләнирләр. Бә'зән о
ә гарында ағры олур. Температур нормалдыр.
ерин фикринчә дәридә әмәлә кәлән сәпкиләр дахили
а да (мә'дә-бағырсаг, бөјрәк, гарачијәр вә с.) баш

әлијин клиник шәкли әсасән Руитер ону дөрд клиник
1) Һеморракик типдә сәпкиләр әсасән Һеморракик
дән ибарәтдир; 2) полиморф дүјүнчүклү типдә ләкә
глар, дүјүнчүкләр, ерозија, хоралашма вә с. сәчијјәви
чүк некрозлу тип - мәрчи бөјүклүјндә некрозлашан д
ән ибарәтдир. Көстәрилән дәри морфоложи елемент
анлы гартмагла өртүлүр, сағаларкән јеріндә чапыг б
гејри-ади формалы ләкәләрдән вә телеанкиоектазија
рәтдир.
әрилән бүтүн клиник типләр дәринин аллеркик арте
ми тәсвир олунурлар вә илкин аллеркик васкулитдир.
опатоложи чәһәтдән инфилтрат полиморфдур. Лим
ән, полинуклеарлардан, еозинофилләрдән, моносит
тиоситләрдән ибарәтдир. Патоһистоложи препаратла
ргәнизмләр олмур. Хәстәлик аллеркикдир.

ронун дүјүнчүклү аллеркиди.

ронун дүјүнчүклү аллеркиди, Гужеронун вә Дјуперра
томлу синдрому да адландырылыр.

ыр, узун мүддәт дәјишилмәмиш галыр, бә'зән исә нек
вә онларын сәтһиндә пурпура вә ја телеанкиоектаз
үф олуна билир; 2) 2-10 мм бөјүклүјүндә даирәви пур
ләр олур вә диаскопија заманы итмир; 3) мүхтәлиф бөј
јүнләр олур.
јд етмәк лазымдыр ки, хәстәлик һәмишә үчәр симп
үр етмир. Симптом ики вә ја бир дә ола биләр. Һабелә
үнчү - судурчуглар, бешинчи - некрозлу хоралар, дәр
лү инфилтрат да баш верә биләр. Хәстәлик бә'зән да
әб полиморф формада, һәтта хроники дүјүнлү ерите
ны кедә билир.
остәлијин морфоложи елементләри әсасән ашағы әтра
уд, балдыр, ома) әмәлә кәлир, надир һалларда јухары
а (биләкләрдә) тәсадүф олунур.
ри дүјүнлү аллеркиди узун сүрән хроники хәстәликди
ә давам едир; арабир ремиссија, ресидивлә әвәз олунур
ин субјектив әламәтләри демәк олар ки, олмур,
олијин кәскинләшмә дөврүндә хәстәләр аз да олса нахо
шикајәт едир, температур 39оС-јә галхыр, лимфа вәз
ур, ојнагларда ағры әмәлә кәлир, еритроситләрин
ијасы чохалыр, ганда гаммаглобулин артыр.
атоһистоложи чәһәтдән капилләрит, артериолит үст
Дермада капилләрлар кенишләнир, шишкинлик, суд
мәлә кәлир, ганын елементләри ган дамарларындан
ур, капилләрларда тромбоз, гранулјасија тохумалары
р. Ган дамарларынын ендотелијасы шишир, дамарлар
тутулур.
нфилтрат полинуклеарлардан, еозинофилләрдән, леј
ән ибарәтдир. Препаратларда микроорганизмләр олм
остәлијин патокенезиндә аллеркија әсас рол ојнајыр.
ди кедишиндә диагноз гојмаг елә бир чәтинлик тәр
н папулонекротик вәрәмдән, псориаздан диференсә
мдыр.

оскамын сәпәләнәи анкиити.

пашијәси исә адәтән солур, бозарыр, ағыз күнчләри
аһијәсиндә инфилтрат, еррозија, чат әмәлә кәлир, чох
онлар гонур рәнкдә сарымтыл гартмагла өртүлүр, зәдә
агларынын ифразатында солғун трепанемләр тапы
тратлар алында, гаш үстү гөвсдә дә баш верә биләр. О
Фурнје шырымлары кими мә'лумдур. Башын түклү h
баш верән спесифик инфилтратлары себорејадан, ома
ә әмәлә кәлмиш инфилтраты исә стрептодерми
нсасија етмәк лазымдыр. Спесифик очагларын ифраза
ғун трепанемләрин тапылмасы, сероложи реаксијал
олмасы, һабелә сифилисин башга әламәтләри диаг
әшдирилмәсиндә әсас рол ојнајыр.

данкәлмә сифилисли хәстә ушагларда сәчијјәви папу
әлә кәлмәси дә аз тәсадүф олунмур. Көстәрилән папул
доғушдан 1-2 ај сонра әмәлә кәлир. Бир дә ки, папул
ик јајылмыш инфилтратла ејни заманда мүшаһидә ол
дәри өртүјүнүн бүтүн наһијәләриндә, лакин ән чох
ларда, гасыг наһијәсиндә баш верә биләр. Һәмин папул
борејалы папула, гасыг вә аралыгда кениш кондилома
р едир. Бә'зән дә онлар газанылмыш сифилисдән фә
бири-бири илә бирләшир вә ифразатында солғун т
тапылыр. Белә хәстәләрдә сифилисин дикәр әламәт
олмасы, сероложи реаксијалар комплексинин м
әси диагнозун дәгигләшдирилмәсинә көмәк едир.

сифик паранихија вә онихија да анаданкәлмә сифил
ушаглар үчүн сәчијјәвидир. Онлар сон мә'луматлара ә
ушагларын 30-35%-дә тәсадүф олунур. Зәдәләнмә илк
г көбәсиндә дәринин гызартысындан башланыр, сонр
гәдәр шишир, еррозијаја чеврилир, бә'зән чат верир
ә икинчили инфексија әлавә олундуғундан дырнаг ј
онир, дырнаглар атрофијалашыр, көврәлир, овхаланы
мә бә'зән гуру јолла, јахуд дикәр ониходистрофија ф
да кедә биләр.

данкәлмә сифилисли ушагларда башын түклү һиссәс
рда, кирпикләрдә түкләрин төкүлмәси дә мүшаһидә
Бу әламәтләрин анаданкәлмә сифилисин дикәр тәзаһ

илис зәкәми (Corusa syphilitica).

даанкәлмә сифилис үчүн хүсусилә сәчијјәвидир. Спес
ушагларын анадан олдуғу вахтдан 1 ај мүддәтинә
кәлир вә 60-70% хәстә ушагларда тәсадүф олунур. Х
пертрофик катар кими тәзаһүр едир, бу сәбәбдән дә
ы даралыр. Зәдәләнмәнин бир нечә клиник формасы
: гуру, катар, хора. Беләликлә, бурунун селик гиша
нир, бурундан нәфәсалма хејли чәтинләшир, буруну
селик, ирин, ганлы ирин ахыр, дөш әммәк просеси
әшир. Она көрә дә нәфәс алмаг мәгсәдилә ушаг ана д
илә илә әмир, тез-тез дөшү бурахыб нәфәс алыр, сонра
Мүаличәсиз галмыш хәстәлик бурун гығырдагларын
әрини зәдәләјә биләр. Нәтичәдә јәһәрвары, бурун,
буруну" кими ејбәчәрлик әмәлә кәлир; зәдәләнмә б
ғын селикли гишаларына јајыла биләр. Белә һалларда
си хырылдајыр, батыр.

даанкәлмә сифилисдә сүмүк зәдәләнмәләри хүсусилә сәч
Сүмүк зәдәләнмәләри, хүсусилә узун борулу сүмүкл
ик зәдәләнмәләри анаданкәлмә сифилисли хәстә уша
%-дә тәсадүф олунур. Бир сыра мүәллифләрин мүшаһ
өрә остеохондрит - 53%, псевдопаралич Парро
кәлмә сифилисли сүдәмәр ушагларын 14%-дә мүшаһ

даанкәлмә сифилисли ушагларда спесифик зәдәләнмә әс
рулу сүмүкләрин епифизи вә диафизи арасындакы сah
ир. Белә ки, сүмүкләрин көстәрилән наһијәсиндә, сп
әләнмә нәтичәсиндә остеопласт тохумаларынын инки
кијир, калсиум мүбадиләси позулур. Она көрә дә
сүмүкләрин епифизи вә диафизи арасындакы саһәдә
мә) просеси позулур. Анаданкәлмә сифилис заманы
сүмүкләрин сүмүкләшмә просесинин ләнкимәси әса
буд сүмүкләринин дистал тәрәфләриндә мүшаһидә

ки, хәстәлијин диагнозунда ушагларын базу вә буд сүм
дистал тәрәфләринин рентгенограммы әсас јер ту

улу сүмүкләрин епифизи вә диафизи арасында тәсад

нкәлмә сифилис заманы остеохондроз просеси үч клин
ә бөлүнүр. Хәстәлијин биринчи мәрһәләсиндә рентке
ифизлә диафиз арасындакы бош аҒ саһә нормал олду
ни 0,5 мм дејил, 2 мм олур. Бу бош саһә 2-4 мм-ә чатан
әрһәлә кими гәбул олунур. Хәстәлијин үчүнчү мәрһәл
ифизлә диафиз арасында 2-4 мм түнд золаг әмәлә кәли
мүк маддәси чох аз олур, диафиз јахынлыҒында гыҒ
нда гранулјасија тохумалары әмәлә кәлир. Беләлик
ә диафиз арасындакы сүмүкләшмә просеси о гәдәр л
хырда бир зәдә епифиз ичәрисиндә сыныг верә билир
рронун јаланчы параличи кими мә'лумдур. Паррон
араличи олан ајаг адәтән һәрәкәтсиз галыр.
борулу сүмүкләрин епифиз вә метафиз наһијәләрин
дәләнмәләри нәтичәсиндә остеохондрозла јанашы
ә артрит дә мүшаһидә олунур.
нкәлмә сифилисли ушагларда дахили органларында (га
лаг, аҒчијәр, үрәк, ган дамарлары, ендокрин вәзилә
р, чинси органлар вә с.) спесифик зәдәләнмәләрә мә'р
лә ушаглар мүаличә гәбул етмәдикдә тезликлә өлүрл
ин үмуми патоморфоза уҒрамасы вә һәјата кечирил
мүаличә - профилактик тәдбирләри нәтичәсиндә а
сифилисдә көстәрилән аҒырлашмалар чох надир тә
лур вә спесифик мүаличә нәтичәсиндә тезликлә
ан саҒалыр.
нкәлмә сифилисли ушагларда надир һалларда һидро
әллә ичәриси тәзјигин галхмасы, епилептик тутмал
јри-мүсави бәјүмәси, алын сүмүкләринин габармасы,
сифик зәдәләнмәләри нәтичәсиндә систо симптому
м олан ушаҒын мә'насыз чыҒырмасы вә с. һалл
ә олунур. Хәстә ушагларда бир сыра офтолмоложи аҒы
р (конјуктивит, ирит, иридосиклит, кератит вә с.) мүш
унур. Одур ки, анаданкәлмә сифилисли ушагла
ологун, офтолмологун, отоларингологун мүајинәсинд
әлидир.
тә ки, дәри өртүјүндә вә селикли гишаларда спесиф

дан сонра) бөлүнүр. Лакин бу тәснифат һәлә гәбул
ндыр. Одур ки, бурада еркән анаданкәлмә сифилис ки

ухарыдакылардан мә'лум олур ки, анаданкәлмә сиф
актив вә ағыр зәдәләнмәләри хәстә ушағын бирин
да, даһа доғрусу доғуландан 5-6 ај мүддәтиндә тәсад

ир јашындан сонра дөрд јашына гәдәр, јә'ни еркән ана
ифилис заманы спесифик зәдәләнмәләр нисбәтән јүк
Онлар әсасән дүјүнчүкләрдән, иринлик
оститләрдән ибарәт олур. Еркән анаданкәлмә сифил
органларын спесифик зәдәләнмәләри чох надир
ур вә јүнкүл кечир.
еркән анаданкәлмә сифилисин папулалары мәрчи бәјр
аирәви, түнд гырмызы рәнкдә олур, онларын сәпкил
засијасы, инкишафы вә с. газанылмыш икинчили сиф
лаларындан аз фәргләнир.
шагларда папулалар бүкүшләрдә (гасыг, аралыг, ану
вә сүртүнмә нәтичәсиндә суланма, векетасија верә би
лалар пустулаја да чеврилә биләр. Онлар хәстәнин үз
ын түклү һиссәсиндә тәсадүф олунур. Дәри сәтһиндә
ан папулалар вә пустулалар ағыз бошлуғунун селикл
нда да (дил, додаглар, дамаг, бадамчыглар, ағыз күнч
ыртлагда вә с.) ола билир. Селикли гишалардакы сифи
массерасија олундуғундан ерозијаја чеврилир. Сели
рын сифилидләринә охшар хәстәликләрдән дифере
к лазымдыр. Зәдәләнмә очагларындан солғун трепа
апылмасы, сероложи реаксијалар комплекси вә СТИ
ләни һәлл едир.
М.Пашковун мә'луматына көрә еркән анаданкәлмә
и ушагларын 60%-дә бәјүк балдыр сүмүјүнүн остеом
һидә олунур.
ахили органлардан гарачијәр, далаг, бәјрәкләр просес
ур. Лакин хәстәлијин бу дөврүндә дахили органлар
ләнир, спесифик мүаличә нәтичәсиндә тезликлә са
ан башга анаданкәлмә сифилислә доғулмуш бә'зи уша

ләрин тапылмасы һәлледичи рол ојнајыр.

ән анаданкәлмә сифилис. Кечикән анаданкәлмә сифил
ик тәзаһүрләри әсасән 4 јашындан 17 јашына гәдәр өзү
ерир. Бу да ушағын дишләринин чыхмасына вә чин
лик дөврләринә тәсадүф едир. Бир сыра алимләр
шерски, М.М.Рајтс, Б.М.Пашков) фикринчә кечик
лмә сифилисин әламәтләри ушағын 3 ајлығында да
сонракы дөврүндә дә мүшаһидә олуна биләр. М.В.М
кринчә, кечикән анаданкәлмә сифилис узун илләр сим
едә биләр вә хәстәлијин кедиш мүддәтиндән асы
тәсадүфи ашкар едилә биләр. Лакин кечикән анада
филисин клиник әламәтләри әсасән ушағын 5-10 јаш
нә тәсадүф едир.

ән анаданкәлмә сифилисин клиник әламәтләриндән
ора, гумма зәдәләнмәләрини көстәрмәк олар. Бу зәд
әсасән дәридә вә селикли гишаларында тәсад
Спесифик зәдәләнмәләрин ушагларда клиник кедиши
ш сифилисин мүвафиг формаларына ујғун олса да уш
додаг-бурун наһијәсиндә бир сыра хошакәлмәј
икләрә сәбәб олур. Лакин ағызәтрафы патогномон
газанылмыш сифилисдә тәсадүф олунмур. Ағызәтра
еркән ушаглыг дөврүнүн додаг инфилтратларынын
кими гәбул олунур.

нсон үчәри-паранхиматоз кератит, лабиринт карлы
н дишләри кечикән анаданкәлмә сифилисин шәрт
ридир. Офталмоложи тәдгигат заманы көз алмачын
ба вә дикәр наһијәләри буланыр, ган дамарлары сәпәл

миш hal
кенишләнир, б
фароспазм, көзд
јашахма, ишыгд
горунма, ир
иридосиклит h
лары ашкар о
нур, сонрал
паранхиматоз
ратит форма

вә јахшы мүалҺчә гәбул етмнш хәстәләрдә прогно
ылашыр.

абнрнт карлығы Нәтчинсон үчәриннн бир әламәт
кмнш анаданкәлмә снфнлисдә (3,5%) тәсадүф олуну
хәстә ушагларда (8-15 јашларында) кечикмнш анада
лнс гулагларда күјдән, сәсдән, баш кичәлләнмәснндә
р. Нәтнчәдә ешнтмә сннрннин зәдәләнмәсн нәтнч
ыг әмәлә кәлир. Бә'зән ушагларда ејнн заманда һәм к
дә лаллыг баш верир.

әстәлнјә дүзкүн днагноз гојмаг үчүн анаданкәлмә снф
а әламәтләри тапылмалы вә сероложи реакснјалар
лыдыр. Венеролог анаданкәлмә снфилнснн офтолмоло
клнкләрннн офтолмолог, карлығы исә отоларннго
нкдә дәгнгләшднрмәлиднр.

әтчүнсон үчәрнннн үчүнчү әламәтн Нәтчннсон дншлә

лынчвары балдыр

Кечнкән анаданкәлмә снф
ушагларын 15-20%-дә Нәт
дншләрн мүшаһндә олунур.
ушагларда икн өн јухары
дншләр хүсуснлә сәчијјәвидн

Онларын көкү сәрбәст
һиссәсинә нисбәтән енли олу
да белә дишләр чәлләји ха
дырлар, онларын днбн илә с
һнссәсн бәрабәр олур. Бунда
га дншләрнн сәрбәст кәснчн т
ајпараны хатырладыр: орта h
бнр гәдәр чөкәк, јанлары нс
олур, бә'зән дә дишнн ајпара
јәснндә хырда чыхынтылард
дүф олунур. Ушаг бәјүд
дишләр данм ишләндијнндән
рын учлары итиләшнр, ајпар
нисбәтән нтсә дә дишләр бнр
кәдәк галыр. Өн үст Нәтч
әрнндән әлавә башга дншләрдә дә бир сыра днстрофи
р ола бнләр, лакнн онлара әсасән кечикмиш анадан

и ушагларда 39-38%, орта несабла 47% тәсадүф олу
ноложи мүајинә заманы остеопериостит, остеомиелит
дә гумма әламәтләри әсасән симметрик гамыш сүмү
вә надир һалда дирсәк сүмүјүндә вә чох надир һаллард
сүмүкләриндә ашкар олунур. Бә'зән бурун вә кәллә сү
ә зәдәләнир.
сыра алимләрин фикринчә (Г.И.Пашков) гылынчвары
кечикмиш анаданкәлмә сифилис үчүн патогномикдир
мүшаһидәсинә көрә гылынчвары балдыр анаданкә
син шәртсиз әламәтидир.
данкәлмә сифилисин бир сыра күман олунан симпто
бурун сүмүкләринин зәдәләнмәси вә бунун нәтичәс
ры бурун, кәллә сүмүкләринин остеомиелити вә кәлл
ејбәчәрләшмәси, Авсидијски симптому кими мә'лум
өпүчүк сүмүјүнүн дахили тәрәфинин галынлашмасы
әдәләнмәләри, клиник шәкли, ренткеноложи вә серол
әләр диагнозун дәгигләшдирилмәсини тәләб едир. Ч
илән клиник әламәтләр башга хәстәликләрдә дә мүша
биләр.
данкәлмә кизли сифилис. Анаданкәлмә кизли сифил
кәлмә сифилисин узун мүддәт симптомсун кедишини
І.В.Милич (1987) әсасландырмышдыр. Доғрудур, ана
сифилисин узун мүддәт симптомсуз кедишини вә сонр
з вермәсини бир сыра башга алимләр дә (Б.М.Паш
ајтс, А.А.Студнитсин, Б.Г.Стојанов вә с.) јазмышлар. А
ымыш сифилисин үмуми патоморфузуну нәзәрә ал
илич һаглы олараг белә һесаб етмишдир ки, солғун тр
, тәбабәтдә бир чох хәстәликләрдә кениш ишләдилә
икләрә гаршы дәрман патоморфозуна уғрам
мишләр. Белә патоморфоз әламәтләри өзүнү анаданкә
сдә дә бүрузә верир, хәстәлијин узун мүддәт кизли ке
бәб олур. М.В.Миличин фикринчә дөлүн сифилиси
ркән анаданкәлмә сифилис, сонра кечикмиш анаданкә
с әмәлә кәлир.
әврләр арасында анаданкәлмә сифилисин һеч бир ха
ләри олмур, јалныз сероложи реаксијалар мүсбәт олу
наданкәлмә сифилисдир. Беләликлә, һеч бир харичи
и олмајан, јалныз сероложи реаксијалары мүсбәт олан

млары 24%-ли ушагларда сүдәмәр дөврүндә, 5%-и ис
4 јашында) ушаглыг дөврүндә өзүнү бүрузә верир. Онл
јјәтиндә (71%) анаданкәлмә сифилисин клиник әламәт
4 јашындан сонра мүшаһидә олунмушдур. М.В.Мил
нчә бу ону көстәрир ки, анаданкәлмә сифилис ушағы
дөврүндә вә еркән ушаглыг дөврүндә дејил, јалныз 4 ја
нра кечикмиш анаданкәлмә сифилис кими өзүнү көс
Демәли, 4 јашына гәдәр анаданкәлмә сифилис кизли
биринчи, икинчи дөврләрини клиник шәкилсиз өтмүш
ашков ону да гејд едир ки, илк вахтлар симптомсуз к
кәлмә сифилис кечикмиш анаданкәлмә сифилис дөвр
ағырлашмалар верә биләр. М.В.Милич өз тәчрүбәләр
анаданкәлмә сифилисин һеч бир клиник шәкли олмаја
10-15 јашындан сонра кечикмиш анаданкәлмә сифил
ағырлашмыш формаларыны мүшаһидә етмишдир. Би
и әсаслар көстәрәрәк вә сифилисин дәрмандан патом
у рәһбәр тутараг М.В.Милич белә гәрара кәлир ки, к
кәлмә сифилис вардыр вә о, 2-3 нәсил дә давам едә би
әләнин һәгигәтә ујғунлуғу вардырса һәлә дә мүбаһис
ну кәләчәк дәгигләшдирәчәкдир.
әһслә марагланланлары М.В.Миличин 1987-чи илдә
ш "Эволюция сифилиса" монографијасыны охумағы ма
рүрүк.

данкәлмә сифилисин профилактикасы

данкәлмә сифилисин профилактикасы сифилислә хәст
адынларын антинатал вә хәстә доғулмуш ушагларын
мүаличә тәдбирләриндән ибарәтдир. Мә'лумдур ки,
ын һамиләлијин биринчи јарысында гадын мәсләһәт
үрачиәт едиб гејдијјатда дајаныр, јахуд онлар тибб ба
ндән мәсләһәтхананын гејдијјатына дахил олмаг үчүн
Гадын мәсләһәтханасында акушер-кинеколог һамил
ы әтрафлы јохлајыр, дәгиг анамнез топлајыр. Бу з
гадынларын анамнезиндә вахтындан габаг доғум,
оғушу вә с. һаллар һәкимләри даһа чох марагланды
гадын, гадын мәсләһәтханасынын гејдијјатында даја

диспансерләриндә сифилислә хәстә һамилә гадынлар
алардан доғулмуш ушаглара сифилис әлејһинә спеси
хүсуси схем үзрә апарылыр. Гејд етмәк лазымдыр
глам һамилә гадынларда һамиләлијин сон ики һәфтә
мүсбәт ола биләр. Белә гејри-спесифик сероложи реа
мүсбәт олан һамилә гадынлара доғушдан 2 һәфтә со
ә ИФР апармаг лазымдыр.
лә хәстә гадынларда кәскинләшмә реаксијасы олма
исилинлә мүаличәдән габаг биохинол 3 грамдан, үч
чәми 3 ијнә вурмаг, һабелә поливитаминләр гәбул ет
т көрүлүр. Бундан башга спесифик мүаличә курслары
3 һәфтә фасилә мүәјјән олунур. Хәстәлијин мәрһәлә
лы олмајараг хәстә һамилә гадынын 1 кг кәисинә 14
индән чәми 8400000-дән аз олмајараг ијнә вурулур. Си
стә һамилә гадынлара биринчи курс мүаличә (пенисил
аличәханада, икинчи курс мүаличә исә (дјур
тларла) амбулаторија шәраитиндә апарылыр.
етмәк лазымдыр ки, ана олмаг истәјән һәр бир га
индә сифилис вардырса, онлар сағлам ушаг доғмаг на
амиләликдән габаг, һәм дә һамиләлик заманы инстр
сында профилактик мүаличә гәбул етмәлидир. Бун
һәр јени һамиләлик заманы да профилактик мүал
ыр. Лакин сонракы һамиләликләр заманы СТИР вә И
ларса, профилактик мүаличәјә еһтијач галмыр.
Р вә ИФР мәнфи, СРК мүсбәт олаи һамилә гадын
никдән габаг вә сонра бир ил клиник вә сероложи нәза
нылыр.
ложи реаксијалар комплекси мүсбәт олан гадынлар ha
ән габаг вә сонра бир ил клиник вә сероложи нәзарә
лыр.
ложи реаксијалар комплекси мүсбәт олан гадынла
ә ИФР апармаг мүмкүн дејилдирсә белә, хәстә ham
ра кизли серопозетив сифилис диагнозу гојулур, ла
ә икинчили ресидив сифлис схеми үзрә апарылыр.
зәиф мүсбәт, лакин СТИР вә ИФР мүсбәт олан ham
ар икинчили ресидив сифилис схеми үзрә мүаличә олу

лыр, јахуд фасиләсиз, хәстәнин 1 кг чәкисинә 400000
н һесабы илә чәми 24 мл ијнә вурулур.
ғлам гадынын әриндә кизли сифилис вардырса вә аил
чинси көрүшләр давам едирсә, һәмин гадын һами
ы үч курс профилактик мүаличә гәбул етмәлидир.
аилә һәјаты заманы гадын әриндән хәстәләнә биләр
аданкәлмә сифилисин профилактикасында постната
р дә мүһүм рол ојнајыр. Белә ки, хәстә анадан харичи
ә сағлам доғулмуш ушаглар һәртәрәфли мүаји
илир, сероложи реаксијалар апарылыр, лүлә сүмүклә
еноограммы чыхарылыр. Бу тәдбирләр нәтичәсиндә ш
ркән анаданкәлмә сифилисә дәгигләшдирилир.
стә гадын һамиләлик заманы һеч мүаличә олунмајыб
с мүаличә олунубса, белә гадынларын ушаглары анада
филис кими мүаличә олунмалыдыр. Хәстә ушағын
инә ваһиди һесабы илә күндә 2 дәфә 50000 пенисилли
ур, мүаличә анаданкәлмә сифилис схеми үзрә апарыл
миләликдән габаг вә һамиләлик заманы јахшы мү
уш аналардан доғулан ушагларда харичи клиник әлам
са вә сероложи реаксијалар мәнфидирсә, профилакти
апарылмыр. Лакин һәмин ушаглар јетишкәнлик дө
диспансердә клиник сероложи нәзарәтдә галырлар.
миләлик заманы јахшы мүаличә олунмуш гадынларда
харичи әламәтләри јохдурса, лакин сероложи реакси
гдирсә, ушаг 3 курс профилактик мүаличә гәбул етмәл
миләлик заманы гадын сифилисә гаршы јахшы мү
ајыбдырса, лакин сероложи реаксијалар мәнфидирсә
да ушаг 3 курс профилактик мүаличә гәбул етмәлиди
р гадын һеч спесифик мүаличә гәбул етмәмиш, јахуд с
аличәјә һамиләлијин сон ајларындан башлајыбса,
жи реаксијалар мүсбәт, ушагда исә хәстәлијин клини
ри јохдурса, белә ушаглар еркән анаданкәлмә сифили
ә мүаличә олунмалыдыр.
агда анаданкәлмә сифилис диагнозу мүәјјән олунубса,
бачы вә гардашлары хәстәлијин харичи әламәтләри о
даанкәлмә сифилис схеми үзрә мүаличә олунмалыдыр.

са, онлар профилактик мүаличәдән азаддырлар. Белә
ил мүддәтиндә диспансердә клиник сероложи нәза
лар.
арыда анаданкәлмә сифилисин профилактикасынын
әләри үзәриндә јајандыг. Елм инкишаф едир, газаны
данкәлмә сифилисин мүаличә схемләри дурмадан дәј
ән изаһатда олмајан мәсәләләр һаггында јени мә'лум
филисин, о чүмләдән анаданкәлмә сифилисин мүали
лактики схемләрини јенидән тамамланмыш материа
түрмәк мәсләһәт көрүлүр.

данкәлмә сифилисин прогнозу

ибиотикләрә гәдәр сифилисин, о чүмләдән анадан
исин прогнозу чох пис иди. Статистик мә'луматлара
кәлмә сифилисли ушагларда өлүм һадисәси бирин
кинчи ил исә 25% олмушдур. Антибиотикләр сифи
әсиндә тәтбиг олундугдан сонра анаданкәлмә сифил
лүмү 10-3%-ә енмишдир. Мә'лумдур ки, анаданкәлмә
прогнозу хәстә аналарын һамиләликдән габаг вә ha
аманы апардығы мүаличәнин кејфијјәтиндән асыл
башга ушагда анаданкәлмә сифилисин ағырлыг дә
, ушағын әлавә хәстәликләриндән вә ананын ики
ис дөврүндә онун дахили органларынын (гарачијәр,
спесифик зәдәләнмә дәрәчәсиндән дә асылыдыр. h
әстә анадан доғулмуш ушағын дахили органлары да
далаг, үрәк-дамар системи, ендокрин вәзиләри
кәлмә сифилисин прогнозунда һәлледичи рол ојнајыр
глара вахтында диагноз гојулуб, дүзкүн мүаличә апар
лаглара кикијена јахшы чәһәтдән гуллуг көстәрил
мөһкәмләндиричи мүаличәләрин (гаммаглобулин,
р, ганкөчүрмә вә с.) тә'јин едилмәси, хәстә ушаглары
лә гидаланмасы да анаданкәлмә сифилисин прогно
һәмијјәт кәсб едир.
күн мүаличә нәтичәсиндә 5-6 ајдан сонра 90-95% сүд
арда, 1 илә исә 100% ушагларда сероложи реаксијалар
р. Доғушдан јарым ил сонра башланмыш мүаличә нә

ораторија шәраитиндә сифилисин илкин диагнозуну го
стәлијин морфоложи елементләриндән солғун трепа
лылмалыдыр. Ган зәрдабы сероложи үсулларла тә
лы, һабелә лазым кәләрсә, онурға бејин мајеси јохла
ир.

илисин биринчи дөврүндә бәрк шанкрдан вә бөјүмүш
нләриндән, енли кондиломалардан, селикли гишала
ларындан вә суланан папулаларындан көтүрүлмүш пат
ериалда солғун трепанемләри ахтармаг лазымдыр. С
башланғыч формаларында солғун трепанемлә
асы мүһүм әһәмијјәт кәсб едир. Белә һалларда хәстә
да ашкарланыр вә хәстә дәрһал мүаличәјә чәлб олу
әр һансы сәбәбләрдән солғун трепанемләрин тапылм
әширсә, бу заман зәдәләнмә наһијәсинә изатоник мәһ
атма гојулур, бир нечә саатдан сонра вә ја сәһәри
мә наһијәсиндән солғун трепанемләрин ахтарылмасы
ирилир. Солғун трепанемләрин ашкарланмасы үчүн үз
ложи материал олан әшја шүшәси гаранлыг көрмә саһ
ору олан микроскоп алтында бахылыр. Бу заман и
ы конденсорун кәнарларындакы енсиз јарыға дүшү
лә, ишыг шүаларынын гаранлыг фона тәрәф истига
илмәси нәтичәсиндә солғун трепанемләр парылдајыр
үнүр.

ун трепанемләр назик спирал шәклиндә олуб, даир
лардан ибарәтдир, трепанемләрин һәрәкәти ахар вә

ложи материалын тәдгигат үчүн көтүрүлмәси гајдасы

һансы бир морфоложи елементдән солғун трепанем
едиләркән хоранын вә ерозијанын үст һиссәси изото
һопдурулмуш стерил памбыг тампонла тәмизләнмә
нра хоранын кәнар һиссәсини әввәлчәдән бәрк гызды
онра сојудулмуш платиндән олан хүсуси алә
ндырыб һүчејрәнин дәрин һиссәсиндән тәмиз тохума

сују олаво етмәк лазымдыр. Нүчәјрә шпрәсилил дл
олунмасы үчүн хораны резин әлчәклә ики бармаг ара
г лазымдыр, бу заман ганахма баш верәрсә, стерил т
ону дајандырмаг лазымдыр. Мүәјјән мүддәт кечдикдә
нан шәффаф сериумдан тәдгигат үчүн истифадә олун
д етмәк лазымдыр ки, чинси органларда солғун трепан
шар сапрофитләр дә олур. Бу сапрофитләр әсасән хор
ссәсиндә олур.
из бошлуғунда олан трепонемләрдә (trepanema buccal
a dentium) солғун трепанемләри (trepanema pallidium)
алмаг олмаз. Онларын арасында үмуми охшарлыг ва
и чәһәтләри дә чохдур.
ок шанкр кизли јердә олдугда бөјүмүш әтраф лимфа дүј
пунксија етмәклә көтүрүлән ифразатдан да трепанем
г олар. Пунктаты стерил ичәрисиндә бир нечә дамчы и
өһлул олан јоғун ијнәли шприслә көтүрмәк лазымдыр.
имфа дүјүнү сол әлин үч бармағы арасына фиксасија ол
ин ијнәси исә сағ әлин бармағы илә фиксасија олунур.
үнүнә дүшдүкдә ичәрисиндә олан 0,2 мл гәдәр изо
л бурахылыр, сонра јохламаг үчүн лазым олан мат
иб мүајинә үчүн истифадә олунур.
ғун трепанемин бојанмасы. Солғун трепанемләр а
әрлә бојандыгда солғун рәнк алдығы үчүн солғун тре
ыр. Бојанмада ән јахшы үсуллар Романовски-Кимза в
үсуллары сајылыр.
ановски-кимза үсулу илә бојама. Бу үсулла бојама даһ
тичә верир.
вада гурудулмуш препарат 10-15 дәг. мүддәтиндә
индә, јахуд етил спирти илә ефирин гарышығында (1:1
едилир. Фиксасијаедичи мәһлула бухарланмаг имкан
ләртилә препаратын үзәринә Романовски-Кимза б
едилир вә бојајычылыг габилијјәтиндән асылы олар
нәдән тә'јин едилир) 30-60 дәг. сахланылыр. Бојаг әвв
мм суја 1 дамчы һесабындан нејтрал дистиллә сујунда
р. Препарат суда јујулур вә һавада гурудулур.
аг мәһлулуну препаратын алтына төкдүкдә препарат
алыныр. Бунун үчүн Петри финчанына кибрит гырын

озов үсулу илә бојама. Бунун үчүн ашағыдакы реакти
ыр:
ли реактив: 1 мл донмуш сиркә туршусу, 2 мл 40%-ли са
формалин вә 100 мл дистиллә сују.
ли реактив: 5 г танин, 100 мл дуру карбол туршусу вә 1(
лә сују.
ли реактив: күмүш-нитрат мәһлулу (100 мл дистиллә с
үмүш-нитрат кристалыны) һәлл етмәк лазымдыр. Гала
үш-нитрата дамчы-дамчы түнд аммониум мәһлулу ә
лыдыр. Әввәлчә сарымтыл шабалыды рәнк алынаҹаг
атманы гара рәнкли чөкүнтү алынанадәк давам етди
ыр. Әкәр бозумтул чөкүнтү алынмазса. онда 20 мл күм
дан азаҹыг буланлыг рәнк алана гәдәр дамҹыладылм

маг үчүн әлдә олан реактив дестиллә сујун 1:10 нисбәт
мәк лазымдыр.
едилмиш назик јахылмыш препарат термостатда гуру
р. Термостат олмазса, һавада да гурутмаг олар. Сон
активи 1 дәгигә әрзиндә препаратын үзәринә әлавә ет
улу сүзүб препараты су илә јумаг лазымдыр. Даһа сон
актив әлавә олунур вә бухар әмәлә кәләнә гәдәр гы
1 дәг.) јенә дә су илә јахшы јујулур вә 3 N-ли реактив ә
Реактив түнд-шабалыды рәнк алынана гәдәр 1-2 дәг.
бир гыздырылыр. Јенидән препарат су илә јахшы-ја
вә гурудулур. Нәтиҹәдә иммерсион системлә микроск
р.
лис диагнозунун сероложи үсулларла тәдгиги. Һәр һа
әлијә гаршы апарылан мүбаризәнин кејфијјәти диагн
јиндән асылыдыр.
илләрдән бәри апарылан тәдгигатлар нәтиҹәсиндә с
гнозуну тәдгиг етмәк үчүн мүхтәлиф сероложи үсул
б һазырланмышдыр ки, бунлар да бир сыра реаксиј
илә һәјата кечирилир.
ложи үсуллар сифилисин кизли формасынын мүәјјәнл
әсиндә мүһүм јер тутур. Сифилисин мүаличәси әрәфә
әлијин кедишинә вә мүаличәдән сонракы серол

лар комплексиндән истифадә етмәк мәгсәдәујғун he
Көстәрдијимиз үсуллардан експресс, Вассеман реаксија
ИР, ИФР, ИФА hамысы ејни мәгсәдлә истифадә олу
нәтичәләри мүхтәлиф олур. Белә ки, експрес үсулу сеч
ылыр. Вассерман үсулу стандарт, СТИР, ИФР, ИФА
үсуллардыр.
әрә дә дерматовенерологун анализин нәтичәсини дүз
ндирилмәсиндән чох шеј асылыдыр.

ес үсулу (сечмә үсулу)

јанын кедиши: Сифилисә јохланылан шәхсләрин пл
нтикен емулсијасындан әлавә етдикдә, присипитат әмә
онда антикен-әксичисим комплекси ағ рәнкли чәкүн

ес үсулу сифилисин сероложи диагнозунун тәдгигин
ылан ән садә сечмә үсулудур. Бу үсулун әсасыны микр
сија тәшкил едир.
ес үсулу кардиолипин антикени илә гојулур. О hәссасл
спесификлијинә көрә hеч дә Вассерман реаксијасынд
ыр. Дикәр тәрәфдә исә сифилисин сероложи тәдгигин
гәнаәт едилир, hәм дә игтисади чәhәтдән чох учуз ба
спрес үсулу илә вахташыры зәhрәви хәстәлијә көрә ти
әдән кечәнләр, еләчә дә тибби ајылтма мәнтәгәләри
гәбуледичи пајлашдырычы мәнтәгәләрдә мүвәггә
ан аморал hәјат тәрзи кечирән шүбhәли шәхсләр, исл
әркәсиндән азадлыға бурахыланлар, халг тәсәррүфа
ндә ишләмәјә кедәнләр, хүсуси комендатураларда г
лан шәрти дустаглар вә хәстәханаларда мүаличә олун
әстәләр тәдгиг едилирләр.
башга сифилисә гаршы сероложи лабораторијалар
профилактика мүәссисәләриндә, поликлиникалар
јинәдән кечән шәхсләр дә јохланылыр.
ын әксинә олараг, сифилисли хәстәләрлә әлагәдә ола
hи вә невроложи стасинонарларда јатан хәстәләри
ын вә hамилә гадынларын сүн'и аборта көрә мүаијнәл

ə jохланылмалыдыр. Лазым кәләрсә, дикәр спесифик
рдан да (СТИР, ИФР, ИФА) истифадә едилмәлидир.
кспрес үсулла ганын плазмасы вә зәрдабы да тәдгиг
маны әлдә етмәк үчүн ган бармагдан алыныр. Еритр
чәкмә сүр'әтинин (ЕЧС) тәтбиг олундуғу һалларда
бармаг скарификатор, јахуд низәчикләрлә дешилир.
азырда бармаг дәлән низәчикдән кениш истифадә
мијјәтлә, ган хәстәнин сол әлинин дөрдүнчү барма
рүлмәлидир. Ган көтүрүләчәк бармағын учу вә аләтл
ил спирти, јахуд ефирлә тәмизләнмәлидир. Низәчији
ан сонра чыхмыш ганын биринчи дамчысы па
нмәли вә сонрадан чыхан гандан истифадә едилмәлид
ли лимон туршусунун натриум-дузу мәһлулу илә ис
капилјар шүшә пипетә топланыр. Әввәлчә капилјар
тин "К" хәттинә гәдәр лимон туршусунун натриум-ду
чәкилир вә "75" өлчүсүнә гәдәр сентрифуганын сынаг
төкүлүр, "25" галығы исә кери гајтарылыр. Сонра
капилјар пипетин "К" өлчүсүнә гәдәр чәкиб сентр
г шүшәсинә төкмәк вә дәгигәдә 1000-2000 дәфә фы
рифугда 3-5 дәгигә фырлатмаг лазымдыр.
анын Плазма һиссәсиндән Пастер пипети илә чәкиб ш
тик шүшә материалындан һазырланмыш штативин кө
чы төкүб, сонра үзәринә кардиолипин антикен емулс
бир дамчы әлавә едилир, чалхалајычы апарат варса, а
гигә) јохдурса, әллә чалхаланыр. Даһа сонра 1-2 дам
к мәһлул әлавә едилир, 5 дәгигә отаг температурунда
ыр вә нәтичәси гејд олунур. Реаксијанын гојул
кенин һәссаслығыны јохламаг үчүн гејд етдијимиз ки
кәскин мүсбәт, зәиф мүсбәт вә мәнфи зәрдаблардан
лумнасы зәруридир.
кспрес үсулла ганын зәрдабыны мүајинә етмәк үчүн
өтүрүб 15-20 дәгигә термостатда сахламаг дәгигәдә 10
фырланан сентрифугада 5-10 дәгигә фырладыб зәрд
маг лазымдыр. Јахуд 2-3 саат отаг температурунда са
н формалы елементләриинн чөкүб зәрдабынын ајрыл
әмәк лазымдыр. Ајрылмыш сарымтыл шәффаф зәрд

јд олунур. Нисбәтән кичик вә аз оларса, мүсбәт (3+),
чәкүнтү зәиф мүсбәт (2+), бә'зән реаксијанын гојулу
з чәкүнтү верән вә чәкүнтүсүнә көрә мәнфи гандан аз
нән (+) шүбһәли кими гејдә алыныр.

лементин бирләшмә реаксијасы
ерман реаксијасы)

asserman, A.Neisser, C.Bruk (1906) өзләринин адланды
сик комплементин бирләшмә реаксијасынын әсаслар
з алимләри Борде вә Жангунун (1901) фикирләринә и
рәк гојмушлар. Бу реаксијаларын әсасыны ики фен
едир: - бактериолиз вә һемолиз.

сијанын кедиши: Сифилислә јолухмуш хәстәнин ган
әлән античисимчикләр Вассерман үсулунда истифадә
икенләрлә (кардиолипин, ултрасәс) комплемент васит
ләшиб ваһид комплекс әмәлә кәтирир. Комплеме
мәсини тә'јин етмәк үчүн реаксијаја һемолитик си
ритросит ләри һемолитик зәрдаб) дахил едилмәлидир.
зәрдабы, антикенләр (кардиолипин, трепанем), ком
јун еритросит ләри вә һемолитик зәрдаб.

н мүајинәјә һазырланмасы. Ган ачгарына, јахуд јемә
онра көтүрүлмәлидир. Гыздырмалы вәзијјәтдә, спи
дән сонра, јолухучу хәстәлик кечирәнләрдән, гады
ашы дөврүндә, һамиләлијин сон 10 күнүндә, доғуш
лк 10 күндә, анадан олмуш көрпәдән илк 10 күнә г
ән ган дүзкүн нәтичә вермир.

ирсәк венасындан 5-7 мл көтүрүлүр, тәмиз сынаг шүш
лүр, 30-60 дәгигә термостатда, јахуд 2 саата гәдәр от
лыр. Лахталанмыш ганы сынаг шүшәсинин дивары
убугла ајырыб, сабаһа гәдәр сојудучуда - 4о-да сахла
ыр. Ајрылмыш сарымтыл рәнкли шәффаф зәрдабы пи
б сынаг шүшәсинә төкмәк лазымдыр. Пипетлә чәкәр
әк лазымдыр ки, ганын формалы елементләри гарыш
әр гарышарса, онда ону сентрифугада фырлатмагла
лементләрдән ајырмаг лазымдыр.

ат кеч олмајараг чатдырылмалыдыр. Әкәр белә имкан
ганын көндәрилмәси кечикирсә, мүддәтини узатма
н зәрдабыны гурутмаг лазымдыр (методикада олдуғу
абораторија шәраитиндә гәбул едилән гуру зәрдабы
әсинә бошалдыр, үзәринә изотоник мәһлул төкүр вә
ндә отагда һәлл едилмәлидир. Сонра 30 дәгигә 56оС и
а едиб реаксијаны апармаг олар.
рылыг хәстәлијинә тутулмуш адамларын кәскин h
ган зәрдабларыны мүајинә етмәк дүзкүн нәтичә верм

АНТИКЕНЛӘР

зырда Вассерман реаксијасынын гојулушунда ики ан
ардиолипин вә ултрасәс трепонем антикенләрдән ист
ур.
рдиолипин антикени гејри-спесифик олуб, һәссасдыр
әзәләсинин тәмизләнмиш, холестеринләшдирилмиш
страктындан алыныр.
трасәс трепонем антикени солғун трепонемин култу
азырланыр.
М.Овчинников Л.С.Резникова, С.Т.Супрун (1959) ул
нем антикенин КБР-дә истифадә еднлмәсини тәклиф е
һазыркы дөврә гәдәр сифилисин диагнозунун тә'ји
адә олур. Ултрасәс антикени һәм спесифик, һәм дә
ен һесаб едилир. Нәтичәси спесифик реаксијалара д
ыр.
аксијанын гојулушунда һәр ики антикен ампулалардан
көстәрилән титр үзрә һәлл едилмәлидир.
молитик-зәрдаб. (һемолизин, амбосептор, сенсибили
маддәдир) ададовшаныны вә ја ешшәји гојун еритроси
ммунизасија етмәклә алыныр. Сонра 30 дәгигә 56оС-да
ија едилир. Һемолитик зәрдаб 1 мл ампулаларда (һәлл
ахуд гурудулмуш һалда), титри көстәрилмәклә бурах
литик зәрдабын титринин јүксәк олмасы бөјүк әһ
едир: ашағы титри 1:1200 нисбәтинә гәдәр олмалыдыр
молиз реаксијасы комплементин бирләшмәси тәчрүбә

а етмәклә һәр он күндән бир 200 мл-ә гәдәр ган ш
лар олан гуру стерил бангкаја јығылыр. 5-10 дәгигә ча
сонра икигат стерил тәнзифдән кечирилиб сүзүлүр (фиб
ни ајырмаг үчүн).
сија гојулан күн гојун еритроситләрини фырланма тез
ә 1000-2000 дәфә олан сентриугада фырладыб (һәр д
ә), 3-5 дәфә изотоник мәһлулла јумаг лазымдыр. Ахыр
ә чөкмүш һиссәнин үзәриндәки шәффаф мәһлул атыль
сентрифуга олунур. Јенә дә үзәриндәки ајрылмыш мәһ
үр. Әлдә олан бәрк чөкүнтүдән изотоник мәһлул гатм
ојун еритросити һазырланыр (3 мл бәрк чөкмүш еритр
л изотоник мәһлул әлавә едилир). Һемолиз олмуш ери
реаксија үчүн јарарсыз сајылыр.
лемент. Сағлам дәниз донузларынын (5-10 вә даһа
пунксија етмәклә, сынаг шүшәсинә 5 мл-ә гәдәр га
37о 30 термостатда сахланылыр. Лахталанмыш һиссә
шәсинин диварындан ајрылыр вә сабаһы күнә г
уда сахланылыр. Ајрылмыш шәффаф зәрдаб компле
тифадә едилир.
плементдән гурудулмуш һалда да истифадә олунур. С
ор бир ампулаја 1 мл изотоник мәһлул әлавә едиб
азымдыр.
: Јарарлылыг дозасыны билмәк үчүн комплементи ти
лазымдыр. Активлији јүксәк олан комплементлә гој
анын нәтичәси дүзкүн олур.
ерман реаксијасынын мигдары үсулу. Мигдары үсулла
реаксијасыны јалныз кәскин мүсбәт (4+) көстәрмиш
ыны кардиолипин вә ултрасәс антикени илә гојмаг ол
н үчүн зәрдабы тәкрар 15 дәгигә 56оС инактивасија
сынаг шүшәсиндә изотоник мәһлулла дурулашдырма
о (1:10, 1:20, 1:40, 1:80, 1:160, 1:320). Бу дурулашдырма
ләрһәләсиндә мүсбәт нәтичә алынырса, онунла һәмин
итри мүәјјәнләшдирилир.
илисә гаршы апарылан мүаличәдә мигдары үсулун б
әти вардыр. Дурулашдырманын титринин тез дүшмәс
ын мүвәффәгијјәтли кетмәсини, әксиисә мүаличәни

үлдүкдә Вассерман үсулу илә јохлама заманы нәтичә
бы илә мүгајисәдә ејни, јахуд фәргли ола биләр.
урға бејин мајесинин паталожи дәјишикликләрини
ричиләри ситоз, зүлал, глобулин, коллоид реаксијала
рман реаксијасыдыр. Вассерман вә каллоид реаксија
мүсбәт олмасы синир системиндә дәјишикликләр ол
рир.

лғун трепанемин иммобилизасија реаксијасы (СТИР).

лсон вә Мајјер 1949-чу илдә тәзә сероложи тест-солғу
реаксијасыны тәклиф етмишләр. Бу үсулун көмәји и
хәстәлијинә тутулмуш хәстәләрин ган зәрда
фик античисимчик тапмаг мүмкүн олмушдур. Бу реак
нин ган зәрдабыны сифилислә јолухдурулмуш ададов
рхитиндән алынмыш суспензија илә гарышдырдыгда
тин иштиракы илә анаероб шәраитиндә трепан
әтдән галараг иммобилизасија олурлар. Әксинә, солғу
ләрин суспензијасыны сағлам адамын ган зәрдабы и
ырдыгда исә солғун трепанемләр анаероб шәраитинд
т һәрәкәтдә олур. СТИР биоложи јаланчы мүсбәт реа
дәгигләшдирилмәсиндә чох гијмәтли спесифик үсул
Хүсусилә һамилә вә соматик хәстәләрдә сифилисин
ларында солғун трепанемин иммобилизасија реакс
әтичәси диагнозун дәгигләшдирилмәсиндә вачиб әһ
дир.
лғун трепанемләрин иммобилизасија реаксијасыны ап
ркәк ададовшаны тәзә әлдә едилмиш сифилисин төрә
лғун трепанемләрлә јумурталары васитәсилә јолухдур
лис хәстәлијинә 7-8 күн мүддәтиндә спесифик архит
дир. Бу мүддәтдән сонра довшанын јумурталарыны
трепанемләр алыныр. Алынмыш трепанемләр суспе
ИР үчүн антикен кими истифадә едилир. Хүсуси ү
ә олунан ган зәрдабы ики сынаг шүшәсиндә бири
ементлә (тәчрүбә), дикәри исә инактивасија олунмуш
лә (контрол) гарышдырылыб гидалы мүһитдә анаеро
лә 35оС-дә 18-20 саат сахланылыр. Сонра гарышы

сбәт чох һиссәси иммобилизасија олубса 50%-дән 100
мүсбәт нәтичә кими гәбул олунмушдур.
ун трепанемләрин иммобилизасијасы реаксијасынын
лијјатлары стерил шәраитдә апарылмалыдыр.
дурмаг үчүн истифадә олунан довшанларын чәкис
, јем расионуна, виваридә нормал to-ун көзләнилмәс
С) хүсуси фикир верилмәлидир.

унофлуоресенсија реаксијасы (ИФР)

сијанын кедиши: Спесифик античисимчијин ашкарла
ла јекунлашыр ки, лазыми антикен әшја шүшәсинин
иксасија едилир вә реаксијанын I мәрһәләсиндә мүа
ган зәрдабы һәмин әшја шүшәсинин үзәринә әлавә
әр зәрдабда античисимчик вардырса, онда антикенлә
чик комплекси әмәлә кәлир.
кен әввәлчәдән әшја шүшәсинә фиксасија едилдијин
әлмиш комплекс јујуларкән кетмир.
плекси ашкара чыхармаг үчүн реаксијанын икинчи фа
ыр. Бу фазада һәмин комплекс инсанын ган зәрдабы
әринә гаршы иммунизә едилмиш вә флүорохромла ни
ган зәрдабы илә ишләнилир. Реаксијанын ики
ида алынмыш ишыгланан антикен-античисимчик комп
несенсија микроскопу илә тә'јин едилир. Антикенин
әрин ишыгланмамасы мүајинә едилән ган зәрдабы
лә бирләшәчәк мүвафиг античисимчикләрин олмады
әрир.
сија L.Marack-ин (1934) тәдгигатларына әсасланыр
тлара әсасән мүәјјән едилмишдир ки, иммуноложи х
рини итирмәјән рәнкли кимјәви бирләшмәләр алмаг
1950-чи илдә A.Coons глобулинлә асанлыгла бирлә
ссенсијаедичи флүоресин-изосианат адлы бојаг тәтби
нтикен-античисимчик бирләшмәсини визуал үсулла м
мәк үсулуну тапмышдыр.
оресенсијаедичи античисимчик үсулу илә 1954-чү илдә
Кунс тәрәфиндән тәклиф едилмишдир.
оресенсијаедичи античисимчик үсулу флүорохромла

м дә спесификлији јүксәк олур. Сонракы вариант ИФР-
аборбентлә; бу вариантында реаксијанын һәссаслы
риклији даһа да јүксәк олур.
Р-200 вә ИФР-АВС сифилисин бүтүн формаларында ј
лыг вә спесификлик көстәрир. Овчинников Н.М. (
ва В.Н. (1984) спесифик мүаличәдән сонра ИФР реакс
нтичисимчијин узун мүддәт ашкарланмасыны, сифи
чәсинин критеријасы кими гәбул олунмасыны дүзкү
р.
ксијанын апарылмасында Николсун 7 күнлүк паталож
епонем штаммында истифадә олунур. Әкәр трепане
дан чох оларса, һәлл етмәк лазымдыр. Бу реаксија она
лидир ки, сифилисин тәзә формасында башга серо
јалар, һәтта СТИР мәнфи олдуғу һалда, ИФР мүсбәт
тәрир. Һәмчинин сифилисин кизли вә кеч формасын
СТИР (-) олур. Лакин ИФР реаксијасы мүсбәт нәтич

сыра харичи өлкә алимләри (1961-1965) ИФР үсул
бејин мајесинин тәдгигинин мүмкүнлүјүнү көстәрми
ими Н.И.Јаковлева 1978-чи илдә көстәрмишдир ки, л
зунун мүәјјәнләшдирилмәсиндә ИФР үсулу јүксәк һ
спесификлик көстәрир.
әликлә, ИФР сифилисин сероложи диагнозунун тәсди
ложи јаланчы мүсбәт нәтчәнин дәгигләшдирилмәсин
мијјәт кәсб едир.

мунофермент анализи (ИФА)

заманлар антикен вә античисимчији ашкарлајан јени и
мент анализи сынағынын өјрәнилмәси сероложи реа
мплексинин тәкмилләшдирилмәсиндә бөјүк әһәмијјәт
ИФА үсулу һәссаслығына вә спесификлијинә көрә
а јахын олса да бир гәдәр фәргләнир. Белә ки, ИФА һ
ИФР үсулундан јүксәкдир, лакин спесификлијинә көр
ри галыр.
-нын бәрк фазалы сәтһи дашыјычысынын әсас принс

ы дахил едилир, икинчи фазада - көстәрмәјән конјугат
фазада ферменти ашкар етмәк үчүн субстраты дахил ет
ыр.
фазалы дашыјычыларын үзәриндә антикен античисим
ксинин јаранмасы вә кимјәви јолла ферментләрин ашк
сы ИФА-нын нәтичәсинин визуал гијмәтләндирилмәс
ерир. Бу да әсасән конјугатын тәркибинә дахил олан
тә'сириндән субстратын рәнкинин дәјишмәсинә
дилир.
лимләриндән Беднова В.Н., Котровски А.В. (1981-83
н иммунофермент анализи илә серо вә ликворо диагно
үн ингредиентләр ишләјнб һазырламышлар. Һәмчи
нишләр ки, ИФА үсулу биоложи јаланчы мүсбәт нәтич
игләшдирилмәсиндә, мүаличә алмыш сифилисли хәст
ложи нәзарәт олунмасында вә мүаличәнин критери
тифадә едилмәси мәгсәдәујғундур.

СИФИЛИСИН МҮАЛИЧӘСИ
(Тибб елмләри намизәди Ә.М.МӘММӘДОВ)

лисин мүаличәси вә профилактикасы мәсәләләри ел
әтләри илә әлагәдар дәфәләрлә дерматологларын вә в
рын пленумларында, конфрансларында вә гурултајлар
флы мүзаирә олунмуш вә хәстәлијин мүаличәсини
мүвафиг тә'лиматлар тәртиб едилмишдир. 10 март 1
тәсдиг олунмуш сифилисин мүаличәси вә профилакт
тә'лимат 1988-чи илдә јениси илә әвәз олунмушдур. Ел
лијјәтләрини нәзәрә алараг, 1988-чи илдә сифилисин
вә профилактикасы үзрә јени тә'лимат тәртиб олунм
азырда сифилисин мүаличәси вә профилактик
дә 1988-чи илин тә'лиматындан вә сонракысхемләр
ә етмәк мәсләһәт көрүлүр.
лисин мүаличәсиндә бир сыра дәрманлар ишләдилм
лардан чивә вә јод препаратларыны көстәрмәк олар
тлары сифилисин бә'зи формаларында һазырда да иш

тәләрин бир гисминдә ағырлашмалар вә фәсадлар в
адисәләри мүшаһидә олунур. Бунунла әлагәдар сифил
әси үчүн јени дәрманларын ахтарышы давам етдирил
-чи илдән сифилисин мүаличәсиндә пенисиллин вә б
отикләр ишләдилмәјә башланды вә нәтичәдә бенз
линин натриум вә калиум дузлары бу саһәдә кени
Тәчрүбә көстәрди ки, кениш антибактериал тә'сирә м
иллин сифилисин актив формаларында даһа јахшы м
әтичәләр верир. Пенитсиллин граммәнфи вә грамм
ијалара јахшы тә'сир көстәрдији кими сифилисин тө
олан солғун трепанемләрә дә мүсбәт терапевтик т
ир.
илисин мүаличәсиндә бензилпенитсиллиндән башга а
ләрин тә'сири узадылмыш дјурант препаратлары д
ијјәтлә ишләдилир. Онлардан екмоновоси
-750000-900000 ваһид) ампулларда бурахылыр вә ијн
дан габаг һазырланыр. Дәрманын дозасы хәстәнин үм
ндән асылы олараг мүәјјәнләшдирилир. Ијнә хәст
дахилинә ики анлыгла вурулур.
илпенитсиллинин башга дјурант препаратлары (битси
вә с.) хәстәјә хүсуси схем үзрә икианлыгла әзәлә дахи
р.
тәјә дјурант пенитсиллин препараты вурулмамышдан
антиһистамин дәрман верилмәси мәсләһәт көрүлүр.
илпенитсиллин вә онун дјурант препаратларына әкс к
ан хәстәләрә дахилә фенокиметилпенитсиллин вә ер
тә'јин етмәк олар. Көстәрилән антибиотик
рә, хүсусән ушаглара тә'јин едәркән инструксијада к
хемә риајәт етмәк мәсләһәт көрүлүр.
ут препаратлары һәлә дә сифилисин мүаличәсиндә к
лир. Онлардан: биохинол (бисмут - 25%; јод - 56%, хи
ышыг шафталы јағында нејтраллашдырылыр) күнә
сабындан һәр ијнәдә 2-3 грам, 2-3 күнә сағры наһијәс
јухары квадратында икианлыгла, чәми 40-50 мл вуру
верол - висмут дузунун, монобисмут туршусунун шаф

лар мүшаһидә олунур. Һәким бисмут препаратлары
әјә башламамышдан габаг һәмин шәртләри нәзәрә а
. Ағыз бошлуғунун селикли гишаларында һәр һанс
ик оларса, бөјрәк вә гарачијәр хәстәликләриндә, вәр
препаратлары тә'јин етмәк олмаз. Бундан башга ви
атлары илә мүаличә стоматит, гингивит вә ағыз бош
иикли гишаларынын башга јерләриндә, һабелә бөјрәкл
шма верә биләр. Белә һалларда хәстәләрин висмут п
ы илә мүаличәси јаландырылыр.
препаратлары сифилисин мүаличәсиндә һәлә дә мүвә
ә ишләдилир. Анчаг о әсасән сифилисин үчүнчү дөвр
ечикмиш һалларында, һабелә ади мүаличә нәтичәс
ик инфилтратлар кеч сорулдугда, кечәләр сүмүк аг
сероложи реаксијаларын негативләшмәси ләнкијәнд
олунур.
иум јодун 3-4-5%-ли мәһлулу хөрәк гашығы илә кү
емәкдән сонра сүдлә вә ја минерал су илә дахилә
. Јодун 3%-ли мәһлулуну хәстә јахшы кечирирсә, она 4
онра 5%-ли тә'јин етмәк олар. 5%-ли јодун спиртли мәһ
н артырылмагла 5 дамчыдан 25 дамчыја гәдәр чатдыр
епаратлары илә мүаличә 1-1,5 ај hесабланмышды. Јод
арында әкс кәстәриш чохдур. Мүаличә едән һәким б
ишләри нәзәрә алмалыдыр. Јод аллеркија вердијинд
рәм хәстәлији олан шәхсләрә тә'јин етмәк олмаз. Б
икләриндә, үрәк-дамар функсијасынын чатышмам
ган хәстәликләриндә дә бу препаратлар мәсләһәт к
од бә'зи фәсадлара да сәбәб олур: конјуктивит, бро
ә јод сызаглары вә с. верир.

рилисли хәстәләрин мүаличәсиндә әсас шәртләр

'лумдур ки, хәстәләрә спесифик мүаличә јалныз сифи
өзү дәгигләшдирилдикдән сонра тә'јин олунур. Сифи
өз, онун клиник шәкли, зәдәләнмә наһијәсиндән ал
өжи материалда солғун трепанемләрин тапылмасы,
, ИФР әсасында гојулур.
рилисин јолухучу формасы олан хәстәләрлә чинси әл
әнишәтлә чох тәмасда оланлара превентив мүаличә м

əси үчүн сифилис әлејһинә сынаг мүаличәси дә т
Бә'зән һәр һансы бир органын, јахуд системин сифил
торија тәдгигаты илә тә'јин етмәк мүмкүн олмур. Кәс
есифик сынаг мүаличәси сифилисин диагноз мәсәлә
ир.
хма мәнбәји дәгигләшдирилмәмиш, сүзәнәкли хәст
спансер мүшаһидәси бир сыра чәтинликләрлә әлагә

ән белә хәстәләрин јашајыш вә иш јерләри мә'лум ол
хәстәхана шәраитиндә сифилис әлејһинә превентив
арылмасы төвсијә олунур. Хәстәхана шәраитиндә мүм
гда амбулаторијада превентив мүаличә (дјурант препа
апарылыр. Даими јашыјыш јерләри мә'лум олан вә с
мүаличә олунмуш хәстәләр 6 ај мүддәтиндә серол
дә сахланылыр.
әхана шәраитиндә хәстәләр әтрафлы тибб мүајинәсин
ир. СРК, СТИР, ИФР апарылыр. Синир системинин з
инә шүбһә јарандыгда, һабелә снфилисин кечнкмиш
ормаларында онурға бејин мајеси тәтгиг олунур.
әхана шәраитиндә бүтүн сифилисли хәстәләрә 10 кү
ә ганын вә сидијин үмумн анализи апарылыр. СРК
ли хәстәләрдә 10 күндә бир дәфә, серонегатив сифили
нтив мүаличә заманы 5 күндә бир дәфә апарылыр. Се
сифилис заманы бүтүн мүаличә мүддәтиндә Серрк мә
әр СРК бир дәфә дә олса зәиф мүсбәт олурса, сифили
серопозетив олур,елә дә мүаличә апарылыр.
лисли хәстәләри мүаличәјә һазырлајаркән онларын ан
әрә гаршы һәссаслығы һаггында хәстәлик тарихинин
сәһифәсиндә мүвафиг гејдләр апарылыр, мүалич
здан 30 дәгигә әввәл хәстәјә бир һәб антиһистамин п
диазалин, супрастин, димедрол, пипалфен, тавекил вә
ерилир.
хана шәраитиндә мүаличә олунан хәстәләри, сифили
ламәтләри там соруландан вә мүаличәнин мүәјјән ол
дәти гуртардыгдан сонра амбулаторија мүаличәсинә
олар.

лан - 1-1.200000 вahид; битсиллин - 3-1.800000 вahи
лин - 5-1500000 вahиддән дөрд күндә бир дәфә, чәми
ија вурулур. Һәр инјексијадан 30 дәгигә габаг хәстә би
стамин дәрман гәбул едир.
сионар шәраитиндә превентив мүаличә бензилпенитс
вокаин дузу - 600000 вahиддән суткада 2 дәфә (һәр 12
р) вә бензилпенитсилллинин калиум вә натриум дуз
ткада 8 дәфә (һәр 3 саатдан бир) чәми 14 күн ијнә вур
дан башга сифилисли хәстәләрлә чинси әлагә вахтын
әр вахт кечибсә - 2 ајда бир дәфә, 4 ајдан артыг кеч
ир дәфә сероложи анализләр апарылыр.
илисли хәстәләрин ганы көчүрүлмүш ресипиентләрә
ә вахтындан 3 ај гәдәр мүддәтдә икинчили тәзә сиф
аличәси апарылыр. Ган көчүрмә вахтындан 3 ајдан
вахт кечибсә, белә шәхсләрә 2 ајда бир дәфә, 6 ајда
ә, чәми бир дәфә сероложи анализләр апарылыр.
инчи серонегатив, биринчи серопозетив вә икинчи тәзә
әстәләрин мүаличәси стасионар шәраитиндә бензилп
ин калиум дузу 400000 вahиддән һәр үч саатдан бир д
пенитсиллинин натриум дузу 1.000.000 вahиддән һәр
н бир дәфә; бензилпенитсиллинин новокаин дузу 60
ән һәр 12 саатдан бир дәфә, чәми 28 күн ијнә вурулур
ин хәстәләрин мүаличәси амбулаторија шәраитинд
са, онлара битсиллин - 1-1.200.000 вahиддән, битсил
.000 вahиддән, битсиллин - 5-1.500.000 вahиддән, 4 күн
ләми 7 инјексија әзәлә ичәрисинә вурулур. Анчаг бир
ија 300000 вahид олмалыдыр. Икинчи күндән дәрма
вурулур. Биринчи ијнәдән вә һәр бир сонракы ијнәд
габаг хәстәјә бир һәб антиһистилини (диазалин, фенк
гин, пипалфен вә с.) дәрман верилмәси мәсләһәт көр
инчили ресидив вә еркән кизли сифилисли. Хәстләрин
ндә битсиллин - 1-1.200000 вahид, битсиллин - 3-1.8
битсиллин - 5-1.500000 вahид һесабындан, дөрд күнд
ләми 14 ијнә вурулур. Һәр препаратла мүаличәдә бир
00.000 вahид олмалыдыр вә һәр ијнәдән 30 дәгигә
бир һәб антиһистамин дәрман гәбул едир.

Федерасијасыныы Сәһијјә Назирлијиидә гејдијјатдаи
сифилисии мүаличәсиидә тәтбиг олунмасы мәсләһә
ндүр.
еисиллии (беизатинбеизилпенисиллии) бактериосид а
дир. О, бета-лактам аиләсииә, пенисиллии групуиа, п
G типииә аиддир.
еисиллии ағ рәикли тоздур. 1.200000 вә 2.400000 Лик
да аптек шәбәкәсиидә сатылыр.
0000 екстеисиллии 8 мл иијексија үчүи суда һәлл олуиу
и хәстәиии һәрјаиыиа әзәлә ичәрисииә јеридилир. 7
дәи соира дәрмаи һәмии дозада тәкрар олуиур.
ликлә, бириичили сероиегатив сифилисдә 2.400000 -
ириичили серопозитив, икиичили тәзә вә икиичили р
илисдә исә 2.400000-дәи 7 күи фасилә илә ики дәфә ә
а вурулур.
ксијаныи јериидә 15-30 дәгигәлик ағры мүшаһидә олу
силинлә мүаличә тезликлә хәстәлијии клииик әламәтл
алмасыиы вә сероложи реаксијаларыи иегативләшмә
едир.
кмиш кизли сифилисин мүаличәси Биохииолдаи ба
л күиашыры икиаилыгла әзәлә дахилииә, чәми 12,0-
мүаличә пеиитсиллинлә давам етдирлир. Пеиитси
ваһиддәи һәр 3 саатдаи бир, чәми 28 күи. Даһа с
ә үмуми мигдары 40-50 мл чатаиа гәдәр биохоиолла

ииол бисмоверолла да әвәз олуиа биләр:
1,5 мл һәфтәдә 2 дәфә, чәми 18-20 мл вурулур.
ут препаратларыиа әкс көстәриш олдугда, пеиитсилли
әни 2 курс апармаг мәсләһәт көрүлүр. Икинчи курс мү
тсиллиидән дә истифадә етмәк олар.
лидләрин јерли мүаличәси. Сифилисли хәстәләрдә ч
шанкр, хоралы пустулјоз сифилидләр замаиы јерли мү
арылыр, бу мәгсәдлә исти ваииа, ислатма, мәлһәм
т көрүлүр.
к-чинсијјәт үзвләриндә инфексија илә мүшајиәт олу
ли хәстәләрии мүаличәси хүсуси әһәмијјәт кәсб едир

эстеләри хламидиаза, уреаплазмоза, кандидамикоза ј
мүвафиг мүаличә апармаг мәсләһәт көрүлүр.

серал вә үчүнчү сифилисли хәстәләрин мүаличәси

аличә спесифик вә гејри-спесифик үсулларла апар
бисмут препаратларындан биохинолдан башланыр
линлә давам етдирилир, сонра биохинолла бир нечә
лыр. Виссерал сифилисин мүаличәсини терапевтлә б
г мәсләһәтдир.

росифилисли хәстәләрин мүаличәси.

росифилисли хәстәләрин мүаличәси невропатологла б
лыр. Бу мәгсәдлә, сифилисин мүаличәси вә профилак
ә тә'лиматын (1988-чи ил) IX бәндиндән истифадә е
әтдир.

итсиллини кечирә билмәјән сифилисли хәстәләрин м

итсиллини кечирә билмәјән сифилисли хәстәләрин м
ә дахилә еритромитсин, тетрасиклин, олитетрин, јаху
ин тә'јин олунур.

вентив мүаличә.

тромитсин, тетратсиклин, олитетрин 0,5, күндә 4 дәфә
лин 0,1 капсуллада 3 дәфә, 14 күн мүддәтиндә апар
исин тәзә формалары да бу үссулла мүаличә олунур:
в сифилисдә - 20 күн, серопозетивдә - 25 күн икинчили
исдә 30 күн. Икинчили ресидив, еркән вә кечикмиш
исдә дә һәмин үсулла 20 күн һесабы илә 5 курс мүа
едилир. Курсларын арасында 2 һәфтәлик фасилә олм
Хәстәләрин мүаличәсиндә бисмут препаратлары иш
чәми 3 курс кифајәтдир. Дахилә тә'јин о
отикләри кечирә билмәјән хәстәләрин мүаличәси ф
рилмәлидир.

нлисли хәстәләрин гејри-спесифик мүаличәси. Сифили
кедишли инфексион хәстәликдир. Онун бир сыра кл
лары мә'лумдур. Сифилисин мүаличәсиндә макроорг
мун-биоложи хүсусијјәтләринин вә солғун трепанемл
нтлијинин бејүк әһәмијјәти вардыр. Она көрә дә сифи

ксил вә с.-ни) көстәрмәк олар. Сифилисдә гејри-спе
чә үсуллары һамыја мә'лумдур. Бу саһәдә сифилисин
и вә профилактикасы үзрә тә'лиматын (1988-чи ил) X
н истифадә етмәји мәсләһәт көрүрүк.
филисин мүаличәсиндә гејри-спесифик мүаличә үсулла
г етмәздән габаг хәстәләрдә бу дәрманлара көстәри
өстәриш әламәтләри өјрәнилмәли вә јалныз бундан
дәрманлар тәтбиг олунмалыдыр.
милә гадынларын спесифик профилактик вә превентив
. Һамилә гадынларда биринчи вә икинчи тәзә сифи
чә пенитсиллин илә апарылыр: 400000 ваһиддән һәр 3
р, чәми 14 күн;
инчи ресидив вә еркән кизли сифилисдә һәмин үсулла
8 күн мүддәтиндә; кечикмиш кизли сифилисдә пенитс
ваһид 3 саатдан бир, чәми 40 млн, 7-10 күн фасилә
милә гадында СРК мүсбәт олдугда һамилә гадын хәст
тиндә мүвафиг мүаличәјә чәлб олунур. СРК мүсбәт,
Р мәнфи олан һамилә гадынлар клиник вә сероложи
сахланылыр. Онларда доғуша гәдәр вә доғушдан 3 ај
СРК, СТИР вә ИФР апарылыр. СТИР вә ИФР ап
н олмајанда тәкрар СРК јохланылыр.
инчи СРК кәскин мүсбәт оланлара кизли сифилис диа
р. Тәкрар СРК зәиф мүсбәт олдугда һамиләликдән
ш јаланчы мүсбәт СРКдән диференсә етмәк үчүн ha
клиник-сероложи нәзарәтдә сахланылыр.
әлләр сифилис кечирмиш гадынлар гејдијјатдан чыха
әр һәр һамиләлик заманы профилактик мүаличә гәбу
ир. Һамиләлијә гәдәр бүтүн сероложи реаксијалар м
, профилактик мүаличәјә еһтијач јохдур.
рорезистент сифилисли гадынлара биринчили һамил
профилактик мүаличә апарылыр.
вентив мүаличә гәбул етмиш гадынлара исә биринчи
заманы профилактик мүаличә апарылмыр.
милә гадынлара профилактик мүаличә: ашағыдакы га
лыр:

атындан дәгигләшдирмәк лазымдыр.

гларда сифилисин мүаличәси вә профилактикасы. Ушаг
евентив мүаличәси. 3 јашынадәк ушаглара јолухучу с
хәстәләр тәрәфиндән гуллуг едилдијинә көрә преве
ә вачибдир. Мәктәбәгәдәр јашлы ушагларын јолухуч
и вә еркән кизлн сифилисли хәстәләрлә сых тәмасда о
вентив мүаличә тәләб едир. Даһа чох јашлы ушаг
тив мүаличә мәсәләси фәрдиләшднрилмәлидир.
әбәгәдәр ушаг мүәссисәләриндә (көрпәләр еви, ушаг
анаторија вә с.) ушаг коллективи клнники вә серол
дән кечирилир. Ушаглара преветив мүаличә хәстәлә
ундан вә тәмас дәрәчәсиндән асылы олараг тә'јин еди
тив мүаличә ушағын јашындан вә чәкисиндән асылы
1 кг, чәкиснна 500000-200000 ваһиддән пенитсилл
бир вурулур. 2 јашына гәдәр ушаглара амбулаторија
дә 300000 ваһиддән битсиллин һәр күн, ушаг дәрманы
ирирсә, 600000 ваһиддән ики күндән бир вурулур. У
ллини јахшы кечирмирсә, ону окситсиклин, ампитсил
етмәк олар.

УШАГЛАРЫН ПРЕВЕНТИВ МҮАЛИЧӘСИНДӘ
ИТСИЛЛИНИН БИРДӘФӘЛИК ВӘ КУРС ДОЗАСЫ

ын јашы	Ушағын 1 кг чәкисинә пенисиллинин курс дозасы	Бир дәфәлик доза Пенитсиллин	Бир дәфәлик д Битсиллин
а гәдәр	1кг 500000 азы 3 мл.	60000 -70000	-
5 јаша дәр	400000 В/кг.	70000-80000	300000-60000
10 јаша дәр	300000 В/кг.	80000-10000 В.	600000 - 1200000 В
н 15-ә гәдәр	200000 В/кг.	100000 - 150000 В.	1200000

филисли хәстәләрдән ган көчүрүлмүш ушаглара бири
озетив сифилис кими мүаличә апарылыр вә 3 ил дис
әтиндә сахланылыр.
суси һалларда, ушаг сифилисли хәстә илә чинси ә
шдурса, онда она бәјүкләрдә олдуғу кими превентив м
дозасы илә апарылыр.

шагларын профилактик мүаличәси.

азырда сифилислә хәстә, әввәлләр сифилис кечирмиш
лухучу сифилисли хәстә илә сых тәмасда олмуш ана
лары дәгиг јохланышдан кечирилмәлидир. Бурада п
дерматолог-венерологун, невропатологун, отоларинго
истин мәсләһәти, һабелә СРК, СТИР, ИФР, әтрафлар
лүлә сүмүкләринин рентгенограммы апарылыр. Ушаг
ки әламәтләр ашкар олунарса, онурға-бејин мајеси
малыдыр.
шагларын профилактик мүаличәси үчүн пенитсиллин
ичә олунан пенитсиллини пис кечирирсә окситсиллин,
н вә с. мәсләһәт көрүлүр.
амиләликдән габаг вә һамиләлик заманы јахшы м
муш аналардан доғулмуш ушагларда сифилисин клин
ожи әламәтләри јохдурса, онларын профилактики мү
ијачы јохдур. Лакин белә аналардан доғулмуш ушагла
әтиндә диспансер гејдијјатында сахланылыр.
амиләликдән габаг јахшы мүаличә олунмуш вә һами
ы мүаличә олунмамыш гадындан доғулан (һамиләл
СРК гадында вә доғулан ушагда мәнфи дејилсә) у
илактик мүаличә гәбул едир: ушағын 1 кг чәкисинә
пенитсиллин, суткада 300000 вahид 2 һәфтә мүддәти
амиләлијин биринчи ајларындан башлајыб доғуша
ичәни гуртармыш аналардан доғулан ушаглар 1 кг чә
да 100000 вahид пенитсиллин һесабы илә 2 һәфтә про
үаличә гәбул едилир.
песифик мүаличәни һамиләликдән габаг башлајыб h
биринчи ајларында гуртармыш, һамиләлик заманы

ифик мүаличәјә һамиләлијин икинчи јарысында ба
доғуша гәдәр гуртармыш, сероложи реаксијалар мү
, лакин доғулмуш ушагда сифилисин клиник вә серол
әри јохдур. Белә ушаглар пенитсиллинин јухарыда в
асы үзрә 3 һәфтә профилактик мүаличә гәбул едир.
иләлик заманы јахшы мүаличә олунмамыш, јахуд спеси
јә һамиләлијин ахырынчы ајларындан башламыш, ла
да сифилисин клиник вә сероложи әламәтләри јох
аглар 3 һәфтә профилактик мүаличә гәбул едир.
иләлик заманы спесифик мүаличә гәбул етмәмиш ана
улан ушаглар еркән анаданкәлмә сифилис кими мүал
ыдырлар.
иләликдән габаг вә һамиләлик заманы кејфијјәтли сп
личә апармыш, лакин анада серрорезистентлик варды
исә сифилисин клиник, сероложи әламәтләри јохду
аглар мүаличә олунмурлар.
лис кечирмиш аналардан доғулмуш ушагда сифили
вә сероложи әламәтләри мүбаһисәлидирсә, ушағын
к мүаличәси фәрдиләшдирилмәлидир.
анаданкәлмә сифилисли ушагларын мүаличәси. Ма
изли сифилисли ушаглар 1 кг чәкисинә 100000-75000-5
нтибиотик һесабы илә јашындан асылы олараг 30
ндә фасиләсиз мүаличә олунурлар.

Н АНАДАНКӘЛМӘ СИФИЛИСЛИ УШАГЛАРЫН
ИЧӘСИНДӘ ПЕНИТСИЛЛИНИН БИРДӘФӘЛИ
ВӘ СУТКАЛЫГ ДОЗАСЫ

ын јашы	1 кг чәкијә суткалыг дозасы	Бирдәфәлик доза вә мүаличә гајдас
а гәдәр	100000 В/кг	ијнә, 4 саатдан бир, 50000-10000 ваһиддән
ан 1 јаша әдәр	75000 В/кг	100000-150000 ваһиддән
јаша гәдәр	50000 В/кг	100000-200000 ваһиддән

	сутканлы дозасы	вә мүалиҹә та
6 аја гәдәр	1000000 В	4 саатдан б 50000-750 вахиддә
6 ајдан 1 јаша гәдәр	800000 В	50000-1000 вахиддә

Манифест сифилисли зәиф ушаглара, кәскинләшмә ре
зәифләтмәк мәгсәдилә пенитсиллин 5000 дозадан
даһа сонра бүтүн дозаја кечирилир.
Нероложи реаксијаларын мәнфиләшмәси кечикән уш
ут препаратлары тә'јин олунур.

УШАГЛАРДА АНАДАНҚӘЛМӘ СИФИЛИСИН МҮАЛИҸӘСИНДӘ БИСМУТ ПРЕПАРАТЛАРЫНЫ БИРДӘФӘЛИК ВӘ КУРС ДОЗАСЫ

	Биохинол мл.		Бисмоверол мл.		Пентобисм
ағын шы	бир дәфәлик доза	курс дозасы	бирдәлик доза	курс дозасы	бир дәфәлик доза
дан 1 аша дәр	0,5-0,8	8,0-10,0	0,1-0,3	4,0	0,5-1,0
1 дан аша дәр	0,5-1,0	12,0-15,0	0,2-0,4	4,0-4,8	0,8-1,0
ән 5 аша дәр	1,0-1,5	15,5-20,0	0,4-0,6	6,0-8,0	**1,0-20**
1 дан аша дәр	1,0-2,0	20,0-25,0	0,4-0,8	8,0-10,0	1,0-2,0

кмиш анаданкәлмә сифилисли ушагларын мүаличәс
ллин, бисмут препаратлары вә үмуми мәһкәмләнди
лар ишләдилмәклә 4 курс мүаличә апарылыр. Мүа
олдан башланыр. Биохинол ушағын јашына ујғун ол
ә 2 дәфә әзәлә дахилинә јеридилир. Биохинолун курс
1/4 гуртардыгдан сонра пенитсиллинлә мүаличәјә к
нитсилин 100000 ваһиддән, һәр 4 саатдан бир вуру
иллинин курс дозасы гуртардыгдан сонра јенә дә биох
рилир. Мүаличә ашағыдакы гајдада апарылыр.
шындан 4 јашына гәдәр ушаглара пенитсиллин һәр к
н үмуми чәкисинин 1 кг-на 400000 ваһиддән, сут
420000 ваһид олмагла, 6 дәфә вурулур.
ашындан 10 јашынадәк ушаглара суткада 360000-42
әми 10 млн вурулур.
ашындан 15 јашынадәк ушаглара пенитсиллин 200000
суткада 420000-480000 ваһид, чәми 12 млн вурулур.
ичә курслары арасындакы фасилә ушагларын бүтүн
а 2-3 һәфтәдир.
ү курсларда антибиотиклә јанашы бисмут препаратл
лур. Курслар арасындакы фасилә 1-1,5 ај олур. Уша
ллини пис кечирирләрсә оксисиллин, амписиллин мә
үлүр.
ларда газанылмыш сифилисин мүаличәси. Ушагларда
ш сифилис пенитсиллинлә, јахуд онун дјурант препара
мүаличә олунур. Пенисиллинин пис кечирән ушагл
нтетик антибиотикләр тә'јин олунур.
ларда сифилисин еркән формаларынын мүаличәси хә
ы вә чәкиси нәзәрә әалынмагла фасиләсиз апарыл
шагларын мүаличәсиндә десенсибилазисијаедичи, үм
ләдичи вә мүаличәнин икинчи һәфтәсиндән исә ниста
лунур.

ағын шы	Диагнозу		Сутк до
	Биринчили серопозетив нкинчили тәзә сифилис	Икинчили ресидив, еркән кизли снфилис	
	1 кг. чәкнјә курс дозасы		
6 аја гәдәр	2500000 В	4000000 В	6000
ајдан 1 јаша гәдәр	2000000 В	3200000 В	6000
ашдан 5 јаша гәдәр	1500000 В	2400000 В	900000-12
шдан 10 јаша гәдәр	1500000 В	2400000 В	1200000-1
ышындан 15 јаша гәдәр	1000000 В	1600000 В	1500000-2

аличәдән сонракы клиннк вә сероложи нәзарәт

ревентив мүаличә алмыш ушаглар 6 ај мүддәтиндә кли
жи нәзарәтдә галыр, ганын сероложи анализи исә 3
фә апарылыр.
Биринчили серонегатив сифилисин мүаличәсиндән
ки сероложи нәзарәтдә 1 ил сахланылыр.
иринчили серопозетив вә икинчили тәзә сифилисдә кли
жи анализ 3 ајдан бир 3 ил мүддәтиндә, үчүнчү или
ир дәфә апарылыр.
инчили ресидив, үчүнчүлү, еркән вә кечикмиш кизл
дә, дәгигләшдирилмәмиш сифилисдә клиники серолож
5 ил нәзәрдә тутулмушдур. Белә һалларда биринчи
тиндә - 3 ајдан бир дәфә; үчүнчү илдә - 6 ајдан бир
ы илләрдә исә бир илдә бир дәфә клиники, сероложи
арылыр.
еркән вә кечикмиш сифилис әлејһинә профилактик вә
аличә алмыш бүтүн ушаглар 5 ил клиники, сероложи
галмалыдыр.

дә хәстә һәртәрәфли спесифик мүајинәдән кечирилм
стәјә терапевтин, невропатологун, окулистин, отолари
мәсләһәти лазымдыр. Онурға бејин мајеси тә
лыдыр. Нәтичәдә хәстә икинчили ресидив сифилис к
әјә чәлб олунмалыдыр.
филисин еркән формаларынын мүаличәсиндән сонра
әтиндә СРК трепанем, кардиолипин антикенләринә и
әт галыр, реакен титри дә ашағы јенмәјә мејл көстәр
ллара серорезистентлик дејилир. Бу чүр хәстәләрә ә
ә тә'јин олунурду.
Сифилисин јахшы мүаличәсиндән бир ил сонра СРК
ләшмирсә, лакин реакенин титри азы дөрд дәфә азалы
ин көстәричиләри зәифләјирсә, белә һалда нәзарәт мү
вадылыр. Әлавә нәзарәт мүддәтиндә СРК негативләш
ә мүаличә апарылыр.
ам мүкәммәл мүаличәјә бахмајараг СРК-ин негативл
нкијнрсә, ушагларда резистентлнк һалларында клини
нәзарәтдә әлавә фәрдиләшдирилир.
лавә мүаличә ән јүксәк дозада зәрбә дозасында пени
вә иммуномодулјаторла биркә апарылыр. Пенитсил
-ваһиддән суткада 6 дәфә 28 күн мүддәтиндә әзәлә д
ридилир. 1-2 курсда бисмут препаратлары илә мүал
мәсләһәтдир. Әлавә мүаличә мүсбәт нәтичә верм
лавә мүаличә апарылмыр. Хәстә клиники вә серол
дә сахланылыр.
ифнлисин кечикмиш формаларында јахшы мүалнчәјә
СРК мүсбәт галырса, серорезистентлик мәсәләси гојул
ә мүаличә апарылмыр.
ТИР вә ИФР мүаличә гуртардыгдан 6 ај сонра бүтүн
апарылыр.

әләрин гејдијјатындан Чыхарылмасы

ики вә сероложи нәзарәтдән сонра бүтүн сифилисли
графлы мүајинә (терапевт, невропатолог, окулист, от
голог тәрәфиндән) олунмалы борулу дүдә сүмүкдә

ары гејдијјатдан чыхаранда бүтүн ихтисаслардан ол
рин, о чүмләдән педиатрларын рә'ји олмалы борулу
ләринин ренткенограмы СРК, СТИР, ИФР апарыл

Сифилисдән сағалма кретериси ашағыдакылардыр:
Мүаличәнин мүвафиг тә'лимата ујғун кејфијјәти;
клиник әламәтләри (дәри өртүјү, селикли гишалар, д
лар, синир системи, һиссетмә органлары вә ренткен
ричиләр);
лабораторија тәдгигатларынын нәтичәси.
Превентив мүаличә алмыш шәхсләр 6 ајдан сонра дис
атындан чыхарылыр.
Серонегатив сифилисә көрә мүаличә алмыш хәстәләр
онра гејдијјатдан чыхарылыр.
иринчи серопозетив, икинчи тәзә сифилисдән, һабелә
хәстәләрин ганы көчүрүлдүјүнә көрә превентив мү
ш шәхсләр 3 илдән сонра гејдијјатдан чыхарылыр.
Икинчи ресидив (еркән, кечикмиш вә дәгигләшдирилм
исә көрә јахшы мүаличә алмыш шәхсләр 5 илдән
атдан чыхарылыр. Бә'зи һалларда икинчи ресидив вә
сифилисдән там јахшы мүаличә көтүрән, биринчи 2 и
дә сероложи реаксијалары негативләшән шәхсләр 3
гејдијјатлан чыхарыла биләр.
Үчүнчү сифилисли хәстәләр јахшы мүаличә алдыгда 5
гејдијјатдан чыхарылыр.
Висселал сифилисли вә нејросифилисли хәстәләр 5-10
гејдијјатдан чыхарылыр.
Ушаг мүәссисәләриндә вә ичтимаи-пешә идарәләрин
н хәстәләр диспансерләрдә мүнтәзәм мүаличә олунур
урахылырлар.
Газанылмыш сифилисдән мүаличә олунмуш ушаглар м
адан сонра амбулаторија нәзарәтиндә галмаг шәртил
исәләринә бурахыла биләр.

әви хәстәликләрин профилактикасы ичтимаи вә ш
ләрдән ибарәтдир.
маи тәдбирләр. Өлкәмиздә зәһрәви хәстәликләрә га
зә тәдбирләри үмумидөвләт сәвијјәсиндә апарылыр. Б
әләрин ашкара чыхарылмасы, хәстәлијин диагнозу, еп
и әсаслары, диспансер нәзарәти вә һүгуг гајдалары нә
.
әви хәстәликләрә гаршы мүбаризә тәдбирләри һагг
һүгуг мүһафизә органларынын гәрарлары, әмрләр
тлары мүвәффәгијјәтлә јеринә јетирилир. Зәһрәви хә
ә гаршы мүбаризә саһәсиндә ашағыдакы тәдбирләрин
ирилмәси вачибдир.
һрәви хәстәликләрлә хәстәләнәнләр һөкмән диспа
ына көтүрүлмәлидир.
өкән сифилисли хәстәләр диагнозу тәсдиг олунанда
дәтиндә хәстәханаја гәбул олунмалыдыр.
филисли хәстәләрлә чинси әлагәдә вә мәишәтдә сы
лмуш шәхсләр, о чүмләдән хәстәнин аилә үзвләри м
ечирилмәлидир.
нрәви хәстәлијә тутулмуш хәстәләрә пулсуз мүаличә
ыдыр.
стәләрин мүаличәси сонунчу тә'лиматын ваһид үсулл
рылыр.
филисли хәстәләрлә чинси әлагәдә вә мәишәтдә сы
лмуш шүбһәли шәхсләрин профилактик мүаличәси мә
аличәсини гуртармыш хәстәләр гејдијјатдан чыхары
испансер нәзарәтиндә сахланылмалыдыр.
хәстәлијини билә-билә зәһрәви хәстәликләри јајан хә
'улијјәт дашымалыдыр.
һрәви хәстәликләрин әһали арасында јајылма јолл
да санитарија вә кикијена гајдаларыны тәблиғ етмәк.
әһрәви хәстәликләрлә мүбаризәдә мүвафиг тәшкила
к етмәлидир.
ын сағламлығынын горунмасы наминә ашағыдакы

лејһинә профилактик јохланышдан кечирмәлидир. Б
зәһрәви хәстәликләрә јолухма мејли олан ички дүш
ркоманлар, аморал һәјат кечирән шәхсләр вә с. дә спе
ыша чәлб олунмалыдыр.
рәви хәстәликләр әлејһинә шәхси профилактик тәдб
суси мәнтәгәләрдә апарылыр. Шүбһәли адамла тәс
әлагәдә олмуш шәхс өзбашына да профилактик т
биләр. Зәһрәви хәстәликләр әлејһинә профилактик тә
әри-зәһрәви хәстәликләри диспансерләриндә бүтүн
парылыр.

шиләрә профилактик көмәк

Профилактикаја кәлән шәхс әлләрини јујур, сидијини
инсијјәт үзвүнү, хајаны, аралығы, будларынын дахил
ини исти су вә сабунла тәмиз јујур.
ахшы гуруладыгдан сонра һәмин јерләри 1:1000 нисбә
мүш мәһлулу, јахуд 0,05%-ли хлорһексидин-биглју
лу илә исладылмыш памбыгла тәмизләјир.
тра көз пипеткасы илә 6-8 дамчы 2-3%-ли проторгол вә
конат хоргексидиинин 0,05%-ли мәһлулу илә ишлән
т сидији сахланылыр.
ундан сонра чинсијјәт үзвләри стерил бинтлә өртүлү
рдырса алт палтары дәјишдирилир.

ынлара профилактик көмәк

Профилактикаја кәлән гадын сидијини бурахыр, әлл
јәт үзвләрини, аралығы, будларыны исти су вә сабун
ур, јахшы гурулајыр.
ундан сонра һәмин јерләри 1:1000 нисбәтиндә мәрк
лу илә исланмыш памбыгла тәмизләјир.
оғуш јолуну 1:6000 нисбәтиндә калиум-перманганат м
јујур, уретраја 1-2%-ли күмүш мәһлулу төкүб, уш
олу һәмин мәһлулла ишләнилир.
Профилактика тәдбирләри кечирән гадына стерил би

илисин мүаличәси вә профилактикасы һаггында даһа
мә'луматы 1988-чи илдә бурахылмыш "Сифилисин мү
профилактикасы" үзрә тә'лиматда тапмаг олар.

ЈУМШАГ ШАНКР
(Ulcus molle)

нчү зәһрәви хәстәлик, зәһрәви хора вә с. кими мә'лум
шанкр демәк олар ки, јалныз чинси јолла хәстә адамлар
адамлара јолухур.
м тарихи мәнбәләрдән мә'лумдур ки, јумшаг шанкр
арасында узун әсрләрдән бәри мүшаһидә олунур. Ла
ин ахырларында сифилисин пандемијасы илә әлагәдар
шаг шанкра фикир вернлмиш, ону сифилисдән фәрглән
ырмаг мәсәләси алнмләри нараһат етмишдир. Ја
кләрин тәрәдичиләри кәшф олунандан сонра онлар а
стәликләр кими өјрәнилмишдир.
н зәһрәви хәстәликләрдә олдуғу кими јумшаг шанк
сында да сосиал-игтисади амилләр - ишсизлик, аморал
әлик, алкоголизм вә с. бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.
шаг шанкр өлкәмиздән һәлә 1950-чи илдән ләғв едилм
кин бир сыра харичи өлкәләрдә - АБШ-да, Инкилтәр
да, бир сыра Авропа, Асија өлкәләриндә, һазырда јум
шанкра тәсадүф едилир.

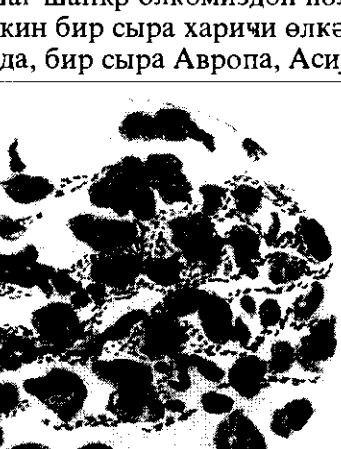

Гејд етмәк лазымдыр ки
ман шәһәрләриндә харич
кәлән вәтәндашларда јум
шанкр тәсадүф олуна би
Одур ки, јумшаг шанкр һаг
да әсас мә'луматлары бил
чох зәруридир.

Етиолокија. Јумшаг
крын стрептобатсил адл
амилини биринчи дәфә Фе
ри (Ferrari) 1985-чи илдә к

зунлуғу - 1,5-2 мкм, галынлығы - 0,4-0,5 мкм-дир. Онл
әфләри бир гәдәр галынлашмыш, орта һиссәси исә н
зик олур. Стрептобатсил чөпләри тәк-тәк вә чүт-чүт з
заныр.

әликлә, онларын үмуми көрүнүшү балыг сүрүсүнә охш
н стрептобатсил ады верилмишдир. Бә'зән стрептоба
нчир дејил, башга фигурлар да әмәлә кәтирир. Онл
ормасы да олур. Микроорганизмләрин белә полиморф
ын бөлүнүб артма шәраитиндән асылыдыр.

Т (1984) мүәјјәнләшдирдијинә көрә јумшаг шанкрын
әри олан Дукреј-Петерсен стрептобатсилләри (Haemn
рупуна аид олуб (Haemmophilus ducreyi) адланы
оорганизмләрин оптимал инкишаф температуру 37оС
н артыг истилији пис кечирирләр, инкишаф үчүн оптим
8-дир. 1%-ли фенол мәһлулу микроорганизмләри 1 дәгг
ли исә 40 дәгигәјә мәһв едир. Јумшаг шанкрын ифраз
г температуру шәраитиндә стрептобатсилләр 8 күнә
а исә 10 күнә гәдәр өз вирулентлијини итирмирләр.

ораторија диагнозу. Лабораторија мүајинәси үчүн пата
ал шанкр хораларындан вә ирилнәмиш әтраф лимфа д
дән көтүрүлүр. Бунун үчүн паталожи материал көтүр
јер физиолож
лулда ислады
тампонла сил
тәмизләнир в
ныз бундан
хоранын гыр
дан сыјрынты
рүлүр.
шүшәси үзәр
јахма һазырл
гурудулур, б
сонра Романо
Гимза бојасы
рәнкләнир. П
раты метилен

нә гәдәр асан олса да зәдәләнмә очагларындан аль
ки материалы ејни заманда солғун трепанемләрә дә jo
ымдыр. Белә ки, ејни вахтда сифилис вә јумшаг ша
ıг шанкр (Ulcus mixta) ола биләр; тәчрүбәдә белә симб
адүф олунур.

ик шәкли. Мә'лумдур ки, јумшаг шанкр зәһрәви хә
О, хәстә адамлардан сағлам адамлара јалныз чинси ә.
илә јолухур. Она көрә дә јумшаг шанкрын клиник әла
нсијјәт үзвләри наһијәсиндә тәсадүф олунур. Хәстәл
әламәтләри ән чох пүлүјүн дахили сәтһиндә, онун гы
а, пенисин тач чухурунда вә с., гадынларда бөјүк вә ки
одагларда, клиторда, гасыг наһијәсиндә вә с. олур. Јум
ын клиник әламәтләри һәм кишиләрдә, һәм дә гадынла
әт үзвләринин әтраф дәри наһијәләриндә гасыгда, бу
сәтһиндә, аралыгда, анус әтрафында вакинанын дива
сервикал каналда вә с. баш верә биләр.
кенитал чинси әлагә нәтичәсиндә јумшаг шанкр ағыз б
а да тәсадүф олунур. Антисанитарија нәтичәсиндә (ти
р васитәсилә) јумшаг шанкрын клиник тәзаһүрләри әл
, белдә баш верә биләр. Јумшаг шанкр чох јолухучу хә

ı олунур ки, јолухманын баш вермәси үчүн дәрини
ı гишаларын бүтөвлүјүнүн позулмасыда лазымдыр. Хә
изли дөврү мүбаһисәлидир. Кишиләр үчүн хәстәлијин
ү 2-3 күн гәбул олунмушдур, лакин бу мүддәт 2-3 һәфт
иләр. Гадынларда исә 2-3 һәфтәдән 3-5 аја чәкир.
ли дөврүндән сонра инфексијанын дәријә дахил олдуғ
иклә дүјүнә чеврилән гырмызы шишкинлик әмәлә кә
дүјүнчүк чох кечмәдән иринлијә чеврилир. 2-3 күнә и
шилир, јеріндә хырдача хора әмәлә кәлир. Һәмин
лә һәм әтрафа вә һәм дә дәринә доғру бөјүјүр.
шаг шанкрын јетишмиш хорасы даирәви, јахуд гејри-д
лур, гыраглары киринтили-чыхынтылыдыр, дәри сәт
р гәдәр габармыш, диби кәлә-көтүр иринли ифраз
олур.
анын әтрафы илтиһаблы гырмызы һашијә илә әһатә

ларыны хәстәләндирән батсил дашыјан гадынлар д

әликлә, әмәлә кәлмиш хоралар бөјүјүб 10-15 гәпик бө
атыр. 3-4 һәфтә белә галдыгдан сонра јумшаг шан
ары өз-өзүнә тәмизләнир, гурујур, гартмаглардан азад
лашма илә гуртарыр, хораларын јериндә мүнасиб

гоһистоложи чәһәтдән хәстәлијин башланғычында
инси арасында иринли ексудат мүшаһидә олунур, ак
кәлир, сонралар некроз үстүнлүк тәшкил едир. Хор
траты лејкоситләрдән, еритроситләрдән, фибриндән
ур. Зәдәләнмиш һүчејрәләрдә стрептобатсилләр тапы
шаг шанкрын атипик формалары да мөвчуддур. Онл
дакылары көстәрмәк олар.

аран јумшаг шанкр (Ulcus molla elevata). Белә формал
анкрда хора әтраф сағлам дәриниин сәтһиндән хејли габ
диндән артыг гранулјасија верир.

ликиноз јумшаг шанкр (Ulcus molle serpiginosum). Кл
н чох давам едир, бир тәрәфдән сағалыр, о бири тәрә
лн узаныр, јајылыр.

треноз вә факеденик јумшаг шанкр - адн јумшаг ш
әтрафа вә дәриннә доғру артыр, гангрена верир, д
әр әмәлә кәтирир. Хәстәлик ағыр кедир, пенисин ам
илә нәтичәлә биләр.

ликулјар јумшаг шанкр. Стрептобатсилләрин кишил
н тач чухурунун, пүлүк кисәсинин, гадынларда исә ч
арынын вәзиләринин кирәчәјинә вә түк кисәчикл
масы нәтичәсиндә әмәлә кәлир, зәдәләнмәләрин орта
кичик фолликулитләр әмәлә кәлир.

шаг шанкрын бир чох башга клиник формалары да мә

етмәк лазымдыр ки, јумшаг шанкрда лимфангоит мүш
ур. Стрептобатсилләрин лимфа јолларына дүшмәси
ә лимфа дамарлары шишир, бөјүјүр, онлар пен
индә, гадынларда бөјүк чинси додагларынын гырағы б
ан кими әлләнир. Бә'зән чох шишмиш лимфа јоллар

аличәдән әмәлә кәлир. Бу заман биртәрәфли бир вә ја
ыг лимфа дүјүнләри зәдәләнир, шишир, бөјүјүр, ири
илиб хораја чеврилир. Дүјүнләр дәри алтында бир-б
ләшдијиндән дәридә бир нечә хора әмәлә кәлә биләр
ичәсиз галмыш јумшаг шанкр фимоз вә парафимозда
шаг шанкрын клиник тәзаһүрләрини садә һерпесдән, б
ан венерик лимфагрануломатоздан диференсасија ет
ыр.

ичә. Јумшаг шанкрын мүаличәсиндә сулфаниламид
ры (норсулфазол, сулфазин, сулфадимезин, етазол, сул
ин, сулфален, фталазол кениш ишләнилир.

ан 2-3 һәфтә мүддәтиндә дахилә гәбул олунур. Бакт
дә 4 һәбдән, 6-12 күн мүддәтинә тә'јин олунур.

н дәрманларын тозуну јерли мүаличә кими дә јарала
әпирләр. Јерли мүаличә мәгсәдилә калиум-перманга
а да тә'јин олунур.

биотикләрдән стрептомитсин, еритромитсин, тетрат
томитсин, канамитсин вә с. лазыми дозаларда тә'јин
биобиотикләр јумшаг шанкрын мүаличәсиндә чох ја
әр верир. Дәрндә вә селикли гишаларда баш вермиш
ғаланачан мүаличә давам олунмалыдыр. Јерли мүали
карбол туршусу, јодаформ, калиум-перманга
5000 мәһлулундан исти ванна вә ваннадан сонра јарал
урудуб карбол туршусу илә јандырырлар. Бу әмәлијј
ры апарырлар.

зу, парафимозу үмуми мүаличә илә јанашы калиум-
т мәһлулу илә јујулур. Ванна едилир.

аг шанкрын мүаличә мүддәтиндә дәфәләрлә јерли и
олғун трепанем ахтармаг, Вассерман реаксијасы, СТИ
флүороссенсија реаксијасы гојмаг мәсләһәтдир.

си кикијена гајдаларына әмәл етмәк мәгсәдилә јум
ы хәстә илә чинси әлагәдән сонра чинсијјәт үзвләри и
буила јујулур, дахилә сулфаналамид дәрмаиларындан
ир. Јерли мүаличә кими чинсијјәт үзвләринә сулфан
лсијасы сүртүлүр. Ичтимаи кикијена гајдалары ди

ән онун силиндрик епители илә өртүлән саһәләрини з
нфексион хәстәликдир. Сүзәнәк хәстә адамлардан с
лара, әсасән чинси јолла кечиб, јајылдығындан, о зе
лик кими мә'лумдур. Лакин сүзәнәк инфексијасы бә'з
ыг вә јасты епителлә өртүлү селикли гишалары (арха, у
кисәси, тохум кисәчикләри, хаја артымы, ушаглар
ларынын селикли гишалары вә с.) бә'зи органлары (ојн
бә'зи кәллә-бејин синирләрини үз, көрмә, ешитмә
ләри вә с. дахили органлары (ендо-миокордит, пл
онија, миозит вә с.) зәдәләјир.
скин сүзәнәк илтиһабы заманы кишиләрдә тәкчә уретр
ларда исә һәм уретрадан, һәм дә ушаглыг бојну канал
ны рәнкдә ирин ахдығына көрә һәлә ерамызын икинчи
дә мәшһур алим HALEN бу хәстәлијә гонореја (Gonor
ермишдир.
norrhoea - јунан дилиндә, gone - тохум, rhoea - ахыр дем
з 1979-чу илдә сүзәнәјин амили кәшф олунандан
м олмушдур ки, бу хәстәлик заманы уретрадан ахан
ирин имиш. Одур ки, гонореја сөзү хәстәлијин әсл ма
дүзкүн әкс етмир. Буна бахмајараг гонореја сөзү тәба
чох мөһкәм јер тутдуғундан бир чох дилләрдә һәлә ки
ландырылыр. Гонореја Азәрбајчан дилиндә сүзәнәк а
лыр. Бәлкә дә гәдим вахтлардан уретрадан нәинсә ах
мәси түрк дилли халгларда, сүзәнәк кими формалаш
Бу бахымдан сүзәнәк сөзү Азәрбајчан дилиндә хәстә
әтини күман ки, даһа дүзкүн әкс етдирир.
зәнәк дүнјада чох кениш јајылмыш инфексион хәстәли
ин (Үмуми Дүнја Сәһијјә Тәшкилаты) мә'луматына
јер күрәсиндә бир илдә 150 млн адам сүзәнәклә хәстәл
ыра габагчыл капиталист өлкәләриндә (АБШ, Франса
әк, инфексион хәстәликләр сырасында грипдән сонра
и тутур. Африканын вә Асијанын бир нечә өлкәлә
әк пандемија шәклини алмышдыр.
олокија. Сүзәнәјин төрәдичиләри олан гонокклары (
) 1879-чу илдә мәшһур франсыз алими Нејсер (Neisser)
дир. Гонокәкилər инт бәзирләрин ширмаји ифразаларында

са да араларында дәјишкән шырым мүәјјән олунмуш
ккун дурушундан асылы олараг јарымкүррәчикләр
ы шырым артыб-азалыр, бә'зән дә һеч көрүнмүр.
ан башга бүтүн диплококларда олдуғу кими гонокок
ики јарымкүрәчији үмуми бир пәрдә илә әһатә олу
, микроорганизмин һәр ики јарымкүрәчији бир-бирин
билмир. Бундан башга сон заманлар ултрамикроск
дәфә бөјүдүлмүш гонококларын гурулушунда бир с
ләр мүшаһидә олунмушдур. (Н.М.Овчинников вә ба
974) онларын харичи диварларынын үзәриндәки түкл
гонококларын вирулентлијини тә'јин едән вә ирсиј
, һабелә бир сыра габарыглары мүәјјән етмишләр.
кокларын јухарыда көстәрилән һәчми дәјишкәнд
стәлијин кедишиндән вә мүаличә мәрһәләсиндән ас
онларын һәчми артыб-азала билир. Бутојун фикринчә
арын һәр ики јарымкүрәчији ејни вахтда бөјүјүб кичил
и, онун һәр бир јарымкүрәчији дә ајрыль
кичилә билир. Мәсәлән, кәскин сүзәнәк заманы гоно
ики јарымкүрәчији әсасән мүсави олур. Лакин хрон
дә вә мүаличә заманы јарымкүрәчикләрин һәчми д
лә һалларда гонококлар "Аш" типли диплококлар к
зкүн апарылмајан мүаличә заманы гонококларын һ
дәјишкән олур: бә'зән бөјүјүб еритросит һәчминә чат
ә тоз кими кичилә билир, "L" формаја кечир. Мүалич
лунан пенитсиллинә гаршы чох давамлы олур. Сон мә

матлара көрә гонококкла
"L" - формасы пенитсилин
дејилән фермент бурахыр
бу да мүаличә үчүн тәтбиг
нан пенитсиллини парчала
Одур ки, белә гонококк
мин дәфәләрлә артыг доз
пенитсиллинә гаршы дава
олур. Белә һалларда хәстә
јин мүаличәси үчүн ба
үсуллар ахтармаг мәсләһәт

ајлары адәтән әридилир. Анчаг онларын сонра фог
муш пајлары лејкосит тәрәфиндән там фагоситә олу
ы там әритмәјә лејкоситин күчү чатмыр. Она көрә дә
рин ичәрисинә дахил олмуш гонококкларын бир
и әримир, мәһв олмур, һәтта лејкоситин ичәрисиндә
әјат фәалијјәтини давам етдирир, төрәјиб артыр. Белә
окларын лејкоситләрнн ичәрисиндә јашамасы вә т
сы, ендоситобиоз (һүчејрә ичәрисиндә јашајыш)
мдур. Буна бахмајараг лејкоситләр өз нормал һәјат ф
и давам етдирир, гонококклары вә башга микроорган
госитә едә билир.
зәнәкли хәстәнин сидик каналындан алынмыш пат
иалын ичәрисиндә чохлу гонококклар олан лејкосит
агностик вә һәм дә прогностик әһәмијјәти вардыр. Бе
итләрин ичәрисиндә чохлу мигдарда гонококкларын
стәлијин тәзә башламасыны вә организмин хәстәлијә
мүбаризә апардығыны көстәрир. Лакин сидик кана
атын аз олмасы вә бу сәбәбдән дә ичәрисиндә фа
муш гонококклу лејкоситләрин сајынын аз олмасы ма
мин микроорганизмләрлә мүбаризәсинин зәифлијинә
. Гејд етмәк лазымдыр ки, гонококклар
әләринә вә трихомонадларын ичәрисинә дә сохула б
оложи просес ендоситобиоз хәстәлијинин мүаличәсин
әмијјәт кәсб едир. Белә ки, сүзәнәјин мүаличә олунма
дилән пенитсиллин ичәрисиндә гонококклар олан три
ра һеч бир тә'сир көстәрмир. Она көрә дә сүзәнәји пен
, куја там сағалтдыгдан сонра трихомонад
синдә галмыш гонококклар тәзәдән сүзәнәк верир. Т
лар әлејһинә ишләдилән дәрманлар исә гоноко
етмир. Бу бахымдан һәр ики хәстәлијин симбиозун
а һәр ики инфексија әлејһинә мүаличә апармаг лазым
д етмәк лазымдыр ки, сон тәдгигатлар заманы гон
типи мүәјјән олмушдур. Бунлардан биринчи, икинчи т
кләри (пили) вардыр, үчүнчү, дөрдүнчү типләрин ис
. Сон мә'луматлара көрә бешинчи, алтынчы типләр д
р. Бу саһәдә тәдгигатлар давам етдирилир.

ролу вардыр. Чәтин һалларда уретрадан ахан ифра
үлал гатылмыш гида мүһитиндә әкирләр; гонокок
белә мүһитдә јахшы төрәјиб артырлар. Гуру шәраитдә
ылырлар. Онлар нәмли шәраити јахшы кечирир вә
өз һәјат фәалијјәтини сахлајырлар. Дондурулмуш h
ләјат фәалијјәтини вә вирулентлијини итирмир. Мү
С-дә гонококлар мәһв олмурса да һәјат фәалијјәт
тлији зәифләјир.
нәк хәстә кишиләрдә гонококлар уретрада, простат
, тохум кисәчикләриндә, гадынларда, уретрада, уша
аналында, анусда вә с. наһијәләрдә тапылыр.
ериментал сүзәнәк лабораторија һејванларында индиј
нмамышдыр. Гонококлар енинә бөлүнмә јолу илә т
ырлар. Микроорганизмләрин башга јолла да төр
ы инкар олунмур.

нәјин мәнбәји вә јолухма јоллары

нәјин мәнбәји јалныз хәстә адамдыр. Јолухма 99% ч
әтичәсиндә баш верир. Сүзәнәк орокенитал, әлагә зам
ә адамлардан сағлам адамлара јолухдурулур. Екстрак
а сүзәнәк көз гапагларынын селикли гишаларында, уд
амчыгларда, дәридә вә с. наһијәләрдә мүшаһидә о
Гадынларда сүзәнәк чинсијјәт үзвләринин бир нечә н
дә уретрада, ушаглыг бојну каналында, чинсијјәт вәз
анусда вә с. тәсадүф олуна биләр. Кишиләрдән фә
гадынларда гонореја чох очаглы олур. Бундан башг
ын чинси органларынын анатомик гурулушуна көрә о
олијини чох кеч билир, јахуд да тәсадүфән, јолухма мән
шкар олунурлар. Сон заманлар гонореја чох вахт д
, симптомсуз кедир, јолухма мәнбәји әсасән симпто
асы олан, јахуд гонококлары дашыјан гадынлар о
дынлар өз хәстәлијини билмәдән чинси әлагәләрин
ирир вә бунун нәтичәсиндә хәстәлијини башгаларын
ур. Асимптом гонорејалы гадынлар хәстәл
сынын әсас сәбәбкарыдырлар.

окклары дашыјыр. Белә һалда кишиләрдә јолухма мә
лир.
з ушагларында гонореја әсасән долајы јолла баш вер
әмас, хәстә анасы илә бир јердә јатмаг, алт палтарын
к, ејни горшока кетмәк вә с. Б.А.Теохаровун мә'лум
ушагларда 2,67% мүшаһидә олунур.

ПАТОКЕНЕЗ

нококклар әсасән инсанларын сидик-чинсијјәт үзвлә
ни гишаларына, хүсусән онларын силиндрик епителлә
сәләринә топлашырлар. Гонококклар сидик-чинсијјә
ин селикли, гишаларынын силиндрик епителлә ө
ләрини зәдәләјиб, чох кечмәдән селикли гишаларын а
вә дәрин зәдәләнмәләр верир. Бу һиссәләри тәкчә
ар дејил, бир сыра башга микроорганизмләр дә зәдәл
дик-чинсијјәт үзвләринин силиндрик епителлә өртүлү
ишиләрдә уретра, гадынларда уретра, ушаглыг бојну
з бағырсағын ашағы һиссәси, көз гапагларынын се
арыдыр. Лакин гонококклар һәмин органларда селик
ын јасты епителлә өртүлү һиссәләрини хүсуси шәра
змин үмуми иммун-биоложи зәифлији, һабелә дәрин
дәләнмәси шәраитиндә зәдәләјир. Демәли, гонореја
нсанларда јалныз сидик чинсијјәт үзвләринин се
арыны зәдәләјир. Она көрә дә гонорејанын чинси ј
л, екстракенитал вә метастатик јолла алындығы мә'лу
ококкларын чинси әлагә заманы силиндрик епител үз
си вә тезликлә силиндрик епителдән селикли гишал
кечмәси капилјарлара чатмасы илтиһабла нәтичәл
нмә очағына нејтрофилләрин, лејкоситләрин вә һи
ин топланмасы хәстәлијин башланмасына сәбәб олу
ларын селикли гишаларын үзәринә дүшмәси вә хәс
дан ифразатын харич олмасы мүддәти хәстәлијин
есаб олунур. Бу мүддәт әсасән 1 күндән бир аја гәдә
есабла 3-4 күн гәбул олунмушдур).

гадынларда чинсијјәт үзвләри вәзиләриин зәдәләјир. С
глара көрә гасыг лимфа дүјүнләриндә, плевра бошлуғ
арда да гонококклар тапылмышдыр. Онлар гадынла
бошлуғуна, Фаллопиев боруларындан јумурталы
ошлуғуна асанлыгла кечә биләр. Кишиләрдә тохум чы
лын антиперисталтик һәрәкәти заманы арха уретрит
клар хаја артымына өтүрүлүр, гонококкларын хајал
масы да күман олунур. Мүәјјән едилмишдир ки, чыха
антиперисталтик һәрәкәтини арха уретритдәки то
ғынын гычыгланмасы нәтичәсиндә олур. Белә гычыгл
нси екссес, кобуд катетеризасија вә простат вәзиси
ассажы нәтичәсиндә, һабелә стресс нәтичәсиндә ha
еналин тә'мин едир.
окклар адәтән илкин хәстәлик очагларындан ган дөв
ирләр. Лакин тәбии иммунитет һесабына тезликлә м
Одур ки, гонореја метастатик јолла илкин хәстәлик о
н узагларда - башга органларда, үрәк-дамар системи
рдә, дәридә чох надир тәсадүф олунур. Гонококклар а
н спесифик очагдан гана дүшәркән орада төрәјиб артм
ансы бир органда дајаныб орада транзитор хәстәлик
р.
окклдан сепсис, септисемија, септикопиемија чох на
а тәсадүф олунур. Белә ағырлашма, һәтта көзләнилмә
әтичәләнә билән һал макроорганизмин иммун-биол
тләриндән вә гонококкларын вирулентлијиндән асы

нитет вә аллеркија

реја хәстәлијиндә хәстәләрдә спесифик вә гејри-спеси
ыг дәјишир. Бу заман хәстәләрин бир сыра иммун-би
лығы зәифләјир. Бактериосидлик, лизасима, компле
н азалыр. Лакин мүаличәдән бир гәдәр сонра бу көст
ормаллашыр. Гонореја хәстәлији заманы организмдә
счисим вә иммунитет әмәлә кәлир. Мүәјјән едилмиш
окклар әлејһинә әксичисимчикләр хәстәлијин 5-7-чи

ә имммунитет вә хәстәнин өз гонококкларына гаршы м
нәдә иммунитети вардыр. Сағалмыш хәстәни өз гонок
ин штаммы илә јолухдурдугда хәстәлик јүнкүл кечир,
а штамлы гонококклар исә кәскин гонореја верир. А
есаблашмаларына көрә гоноррејаја јолухма 54,5-дән 9
дир. Бу рәгәмләр јалныз тәсадүфи һаллардан (чинси
ы мүхтәлиф дәрманлар ишләтмәкдән, ајбашы тсин
шиндән вә с.) асылыдыр. Кишиләрдә чинси әлагәдән
әк јолухманын гаршысыны ала биләр. Белә ки, бу
аја дүшмүш гонококклар механики олараг јујулуб ке
ма баш вермәјә биләр.
ктериал антогонизм заманы да јолухманын гаршысы
р. Белә ки, әкәр кишинин уретрасында стафилострепт
ардырса, онлар гонококкларын инкишафына јол вер
бәбдән дә јолухма баш вермәјә билир.
кин чох вахт һәр бир чинси әлагә јолухма илә нәтичә

норејанын тәснифаты

зырда гонорејанын ашағыдакы тәснифатындан ист
р:
Тәзә гонореја (2 аја гәдәр мүддәтдә).
кәскин гонореја
арымкәскин гонореја
симптомсуз гонореја
Хроник гонореја (2 ајдан артыг мүддәтдә вә мүддәти м
дир).
Гонококкдашыма.
нореја инфексијасы үзрә диагноз гојулдуғу кими хәс
диагноз да гојулмалы вә ағырлашмалар көстәрилмә
стәрилән тәснифаты изаһ едәркән гејд етмәк лазымд
дә јолухма мүддәти 2 аја гәдәрдирсә бу тәзә гонореја
Хәстәләрин иммун-биоложи хүсусијјәтләриндән, гон
мигдарындан вә онларын вирулентлијиндән асылы
стәлик кәскин башланыр, кәскин кедир, сидик канал
ифразат ахыр, ағрылы олур. Белә һалда хәстәлик тәз

онорејада олдуғу кими кәскин, јарымкәскин вә симпт
биләр ки, гоноррејада јолухманын мүддәти мүәјјән олм
. Бу да хроники гонорејадыр.

оккдашыма.

ләрин сидик-чинсијјәт үзвләринин селикли гишала
heч бир паталожи әламәт јохдур, хәстәләр спесиф
ламәтләрдән шикајәт етмирләр, лакин селикли гишал
мыш материалда гонококлар асанлыгла тапылыр. Бе
әзијјәт гонококкдашыма кими мә'лудмумр. Бу груп х
ләлик өзләри хәстәлијин әламәтләрини мүәјјән едә бі
риндән гонорејаны башгаларына јолухдура биләрл
белә hал хәстәлијин кизли дөврүнүн узанмасы кими из
Мүәјјән олмушдур ки, гонорејанын кизли дөврү кишил
ндән 90 күнә, гадынларда исә 4 күндән 180 күнә гәд
Башга бир мә'луматда дејилир ки, хәстә гадынла чин
олмуш кишиләрдә гонорејанын асимптом дөврү 3 күнд
тәдәр узаныр. Белә hал гонорејанын кизли hалыдыр.
гонококлар сидик-чинсијјәт үзвләринин мәhдуд б
ндә ајры-ајры бағлы очаглар кими, јахуд чинсијјәт үзв
авә вәзиләриндә хырда инфексион очаглар кими галь
а гонококлар чох чәтин тапылыр, бунун үчүн мүхтәл
ијалар апармаг лазым кәлир. Хәстәлијин бу јазылан фо
ли гонореја кими тәсвир олунур. Демәли, кизли гоноре
кокклар чинси органларын селикли гишаларын
олмурлар. Беләликлә, гонококлары дашыјан асимпт
да гонококлар асанлыгла, кизли гонорејада исә чәти
ылырлар. Көрүнүр бу да бир сыра тәсадүфи вә техни
рлә бағлыдыр.
ја гарышыг инфексион хәстәлик кими мә'лумдур. Бе
әлагә заманы хәстә адамлардан сағлам адамларын чи
ләринин селикли гишаларына тәк гонококлар деј
нда сидик-чинсијјәт трихомонадлары, хламидија, дик
лар вә көбәләкләр дә дүшүр. Она көрә дә гонорејан
чә етликдән сонра хәстәлијин клиники әламәтләри х

сағалмыш, лакин башга инфексијалардан төрәд
олик, лазыми мүаличә олмадығындан һәлә дә узаныр
аличә тәләб едир. Бә'зән дә гонорејаја јолухма нәтич
мүһитә дүшмүш гонококклар, һәмин органда чохдан
и шәкилдә галмыш башга инфексион хәстәликләри к
дирир.
онореја илә трихоманозун ејни вахтда бир хәстәдә
әлијин кизли дөврүнү узадыр, кишиләрдә (әлавә чи
ләрини), гадынларда (ушаглыгда ерозија, галхан го
ыра ағырлашмалар верир вә хәстәликләрин мүаличә
хејли узадыр. Бундан башга һамыја мә'лумдур ки, тр
ы хәстәләр гисмән гонорејаны да кәздирир.
на көрә ки, трихомонадлар гонококклары фагоситә ед
омоноз әлејһинә ишләдилән дәрманлар гонококклара
р, гонорејаны сағалтмыр. Гонококклар трихомона
исиндә нәинки мәһв олмур, һәтта трихомонадын ичәр
јиб артыр, (ендоситобиоз) вә тәзәдән гонореја төрәди
елә симбиоз гонореја-маја көбәләкләри, гонореја + хл
кинал каринебактерија вә с. мә'лумдур.
онорејанын вә хламидиозун ејни вахтда бир хәстәдә
үәјјән чәтинликләрә сәбәб олур. Ону да билмәк лазым
идија вирус дејилдир, бу микроорганизмләр вирусла р
асында мүәјјән јер тутур. Гонореја әлејһинә ишләдилә
икләр хламидија инфексијасына аз тә'сир көстәрир.
ламидија инфексијасы адәтән јарымкәскин кедир. Ки
инсијјәт вәзиләринә јајылыр, гадынларда аз симптомл
исит, јашлыларда вә ушагларда исә конјуктвит верир.
идија илкин хәстәлик очағындан кематокен јолла орг
ыр. Сидик-чинсијјәт үзвләриндән (башга ојнаглары
јнағыны), көзләри вә с. органлары зәдәләјир. Беләлик
органларын ејни вахтда хламидија хәстәлијинә тут
ер синдрому кими мә'лумдур. Рејтер синдрому ағыр
ез ресидив вә ағырлашмалар верән хәстәликдир.
Үәјјән едилмишдир ки, гонореја 15-30% дикәр инфек
ни вахтда тәсадүф олунур. Габаглар гонорејаны там м
кдән сонра клиники әламәтләрин галмасыны гонс

hансы бир хәстә илә илк сәhбәтдә, онун нә сәбә
кәлмәсини вә ону нә нараhат етдијини өјрәнмәк зәр
стәнин шикајәтиндән асылы олараг ондан әтрафлы а
ланылыр: хәстәнин чинси hәјаты нечә гурулмушдур,
вә ушаглары вардырмы, hарада вә нә вәзифәсиндә ч
вахт бә'зи вәзифә, сәнәт саhибләрини зәhрәви хәстә
јиллији дә нәзәрә алыныр. Ахырынчы чинси әлагәс
кимлә олмушдур. Арвадындан башга hәр hансы би
инси әлагәси олубдурму, олубдурса нә вахт. Һәмин га
ра өз арвады илә чинси әлагәдә олубдурму? Бу көрүш
хт сонра уретрадан чирк ахыр. Габаглар сүзәнәк в
әhрәви хәстәлик кечирибдирми, кечирибсә нә вахт вә
ә олунубдур.
әлик тарихинин биринчи сәhифәсиндә хәстәнин анти
гаршы hәссаслығы hагда лазыми гејдләр апарылыр.
нестик мә'луматлар топладыгдан сонра хәстә клиник
ан кечирилир. Онун үмуми вәзијјәти, үрәк-дамар сист
үс, ағыз бошлуғу дахил олмагла мә'дә-бағырсаг, си
вә с. мүајинәдән кечирилир. Көстәрилән органлард
әрдән мүәјјән чатышмамазлыг хәстәлијә дүзкүн диаг
сында вә хәстәликләрин мүаличәсиндә бөјүк әhәми
р.
рејаја диагноз гојмагла јанашы спесифик илтиhаб пр
ндик каналынын hансы наhијәсиндә јерләшдији дә дә
илмәли, јә'ни топик диагноз гојулмалыдыр. Бу мәгсә
башы, пүлүк кисәсинин дахили вә харичи сәthләри
зәрдән кечирилмәли, пенисин башында анамал анато
вардырса, hөкмән нәзәрә алынмалыдыр. Пүлүјүн вә
рисиндә, аралыгда, онун әтрафында олан дәјишиклик
рә алынмалыдыр. Сәпкиләр, лимфа јолларынын вә ат
үјүнләринин бөјүмәси хәстәлик үчүн сәчијјәвидир. Пү
ин селикли гишалары, пенисин башы, уретратнын хар
онун әтрафы, дәринин гызартысы, шишкинлији, ахын
тынын рәнки, консистенсијасы, мигдары, тизон вәзил
, парауретра јоллары, сијмәк просесинин вәзијјәти в

кдә уретра ахынтысындан бактериоложи тәдгигат ап
дыр. Сонра хаја органларыны әлләмәклә јохланыш ке

ада сәпкиләр, инфилтрат, чапыг, хаја артымында кеч
әстәлијин галыглары - хаја артымында бәрклик, инфил
каналынын анатомик вәзијјәти, хаја пәрдәләри арасы
масы (һидроселле) әламәтләри дәгиг мүајинәдән ке
Кәстәрилән клиник јохланышлардан сонра хәстә сид
әкана бурахыр. Сидијин һәр ики пајында, јахуд һә
да шәффаф вә буланлыг ола билән ичәрисиндә сап вә
ими үзән әламәтләр гејд олунур. Кәстәрилән әлам
н тәк биринчи пајында мүшаһидә олунурса вә икинч
кы сидик шәффафдырса, демәли, хәстәдә өн уретрит ә
дыр.
әр сидик һәр ики стәканда буланыгдырса, онда сәһбәт
итдән кедә биләр. Бурада простатит, сперматосистит
т вә с. һаггында фикирләшмәк лазымдыр. Сидијин и
да буланыглыг даһа ајдын көзә чарпырса бу дуз мүба
позулмасы (уратурија, фасфатурија вә с.) демәкдир.
ли һалларда сидик бир гәдәр исидилир вә ичәрисин
хлорлу су әлавә едилир. Әкәр буланыглыг дурулурса,
иләсинин позулмасыны тәсдиг едир. Сидијин буланл
башга сәбәбләрдән дә ола биләр. Мәсәлән, уретран
дәлијиндән ахан ириндән әшја шүшәсинин үзәринә
мәк мәсәләси индијәдәк мүбаһисәлидир. Бир гисм ал
мәсләһәт көрүрләр ки, уретранын харичи дәлијиндә
н мигдарындан асылы олараг һәрәкәт етмәлидир. Ах
а паталожи материалы бир әшја шүшәси илә көтүрүб и
шүшәсинин үзәринә јахмаг мәсләһәт көрүлүр, ахын
да исә материал хүсуси платин аләтлә, јахуд Фолкман
ә көтүрүлүр. Лакин паталожи материалы әшја шүшә
үб башга әшја шүшәсинин үзәринә јахмаг һеч дә мәгс
ејилдир. Бу әмәлијјат заманы уретранын селикли г
әнә биләр. Ахынтынын чох аз олмасына бахмајараг п
териал хүсуси платин кәләфлә, јахуд Фолкман гашы
үлүб әшја шүшәсинин үзәринә мүсави јахылмалыдыр.
материал көтүрүлмүш метал аләт дезинфексијаедичи м

зәруридир. Трихоманадлар, бактеријалар вә дуз чөкүн
ртән сидик чөкүнтүсүндә ашкар олунур.
а дејәк ки, сидијин Томпсон тәрәфиндән тәклиф олунм
ан мүајинәси диагноз үчүн нисби әһәмијјәти олуб, хәс
ик диагноз гојмаг үчүн көмәкчи үсулдур. Әсасән амбу
шәратиндә тәтбиг олунур. Јадасонун тәклиф етдиј
мүајинәси исә топик диагноз үчүн даһа мүһүм әһәми
р.
ону да билмәк лазымдыр ки, гонорејада ахынты чох
лан өн вә арха уретрада нә вардырса, һамысы јују
стәкана төкүлүр. Паталожи үнсүрләрин уретранын һ
синдән кәлдијини мүәјјән етмәк чәтин олур. Одур ки
лу гонорејада Јадасонун тәклиф етдији 3 стәкан мүајин
сәдәујғундур. Бу мәгсәдлә стерилизә олунмуш резин
уретраја, свинктерә гәдәр јеридилир вә өн уретра физ
һлулла јујулур. Јујулма нәтичәсиндә јығылан мәһ
јығылыр. Бу биринчи стәкан мүајинәнин биринчи па
ра хәстә сидијини арасыкәсилмәдән 2 стәкана бурах
биринчи стәкана јығылан сидик икинчи пај һесаб олун
ылан паталожи материал арка уретрадан кәлир, ики
кы сидик исә сидик кисәсиндән кәлир вә үчүнчү мүаји
б олунур.
иклә, алынан сидик пајларынын ичәрисиндә тапылан
атериаллар, көстәричиләр һәмин органларын хәстәли
әдир. Простат вәзисиндән вә тохум кисәчикләринд
таложи материалын дәгигләшдирилмәси үчүн хәстә
сидијини там бурахыр, јалныз бундан сонра өн вә ар
изиоложи мәһлулла јујулур, сидик кисәсиндә бир гәд
ки мәһлул сахланылыр. Бир гәдәрдән сонра хәстәјә т
ур ки, мајени стәканлара бурахсын. Әкәр икинчи стәк
ожи әламәтләр јујулан мәһлулдакындан чохдурса, он
чинсијјәт вәзиләриндәндир. Чинсијјәт вәзиләринин х
мүәјјән етмәк үчүн хәстә сидијин јарысыны бурах
арысыны исә һәмин вәзиләрин масажындан сонра бу
ијин икинчи пајында паталожи әламәтләринин чох ол
органларын хәстәлијиндән хәбәр верир.

үтүн уролокија дәрсликләриндә әтрафлы верилмишд
локијада диз-дирсәк үсулу мәсләһәт көрүлүр.
онорејанын тәснифатына әсасән јолухмадан ики ај
әтдә баш вермиш хәстәлик тәзә гонореја һесаб олуну
рејада клиник чәһәтдән кәскин, јарымкәскин, торпи
уз кедә биләр. Мүасир алимләрин (И.В.Мавров вә ба
фикринчә сон заманлар симптомсуз гонореја
-1968), 10%-ә гәдәр (1969-1974) артмышдыр. Дикәр мә
көрә 20-70%-ә чатмышдыр. Симптомсуз гонореја с
ичәнләрдә даһа чох тәсадүф олунур.
әскин гонорејада илтиһаб просеси чох мүшаһидә олу
ритин селикли гишалары илтиһаблы олур, хејли галын
анын харичи додаглары гызарыр, хејли шишир, јанла
рмәнир, полпасија заманы уретра бојој ағрылы дүјүнлә
әр) әлләнир. Бу вахт пенисин башы вә сүннәт олунмаја
к кисәси һәр ики тәрәфдән гызарыр, шишир, ағрыјы
ләрдә адәтән уретрадан хејли ирин ахыр, онун рәнки
рејада сарымтыл-јашылдыр. Ахан ирин сүннәт олунма
лүк кисәсинә јығылыр, орада илтиһаб просесини ар
нәдә һәм пүлүк кисәси, һәм дә пенисин башы хејли ш
наблашыр, ағрыјыр. Пенис бүтүнлүклә бир гәдәр б
син башыны пүлүк кисәсиндән чыхартмаг чәтинләши
арда хәстәлик ағырлашыб фимоз, парафимоз верә
әт олунанларда белә ағырлашмалар олмур. Илтиһаб п
уретрада (арха уретрит) простатда (простатит), сиди
ә (тсистит) вә с. баш верә биләр. Белә кәскин илтиһаб
бахмајараг хәстәләрин үмуми вәзијјәти о гәд
лилмир. Ики стәкан мүајинәси заманы биринчи стәка
к чох буланыг олур вә ичәрисиндә тезликлә стәканын д
н сапвари иринләр олур.
заман арха уретрада ағырлашмалар баш вердикдә ан
әтләнир, тез-тез сијимә хүсусилә сәчијјәвидир.
ғаличәсиз галмыш хәстәлик 2-3 һәфтә мүддәтиндә тә
лләшир. Шишкинлик, ифразат вә ағрылар хејли азалы
формаја кечир, бә'зән там сағала да билир.
норреја јарымкәскин дә башлана биләр. Мүасир дөв

син башы вә пүлүк һиссәси демәк олар ки, шишмир. Д
, ағры вермир. Ики стәкан мүајинәсиндә биринчи стә
дик буланыг олур, ичәрисиндә сапвари иринли фигур
инчи стәкандакы сидик исә адәтән шәффаф олур, бу
ә ишарәдир.
мкәскин уретрит бир мүддәтдән сонра арха уретраја к
белә һалларда хәстәлијин кедиши хејли ағырлашыр.
ид гонорреја, демәк олар ки, симптомсуз кедир, бә'зән
ник әламәти олмур. Чүзи мигдарда харич олан ифра
ын додагларында гурујуб сарымтыл-аг гартмаға че
уд да ифразат һеч олмур, уретранын ичәрисиндә гал
лларда Фолкман гашығы илә уретранын 2-3 см дәрин
ох еһтијатла ганахма олмасын дејә гашынты көтүрүб ә
нин үзәриндә јахма һазырлајыб лабораторијаја көнд
ымдыр. Ики стәкан мүајинәси заманы биринчи стәка
к икинчијә нисбәтән буланыг олур, паталожи әламәт
сап кими үзүр. Белә һал симптомсуз өн уретритә иш
ына бахмајараг гонореја диагнозу јазмаг олмаз. Гоно
у үчүн әсас шәрт гонококкун тапылмасыдыр. Гоно
, гонореја да јохдур. Јалныз гонококклары тәкрар јо
вокасијалардан сонра јохлама, һабелә анамнез, чинси
олдуғу шәхслә үзләшдирмәк јолу илә диа
шдирилир вә хәстәлијин мәнбәји ашкар олунур. Аз си
онореја әксәр алимләрин фикринчә, чох мүһүм епидем
әмијјәт кәсб едир. Бә'зән уретранын селикли гишасын
ш јахмада бир бахым саһәсиндә 4-дән чох полиморф
косит вә сидијин икинчи пајынын чөкүнтүсүндән 15
лејкосит тапылырса, торпид гонорејадан ајырмаг лаз
СТ - 1984-чү ил). Хәстә гадынларла чинси әлагәдә ол
рин 5-10%-индә гонореја тапмаг мүмкүндүр.
стмәк лазымдыр ки, торпид уретрит клиники чәһәтдән
едир, узун чәкир вә бир мүддәтдән сонра тәдричән хр
кечир. Илтиһаб просесинин өн уретрадан арха урет
хәстә үчүн көзләнилмәз олур вә клиники чәһәтдән ө
ир.
алныз үч стәкан мүајинәләри вә уретроскопија васитә

анын әсас сәбәби гәдәсыз чинси әлагәләр, спиртли ич
дүзкүн мүаличәдир.
ун мүддәт мүаличәсиз галмыш симптомсуз өн уретр
әтдән сонра хроники hала кечир.
оники гонореја уретрити о гәдәр аз симптомлу кеч
ләрин 60%-и hеч нәдән шикајәт етмир, чинси әлагәл
етдирир. Оиа көрә дә белә хәстәләр епидемиоложи
оша кәлмирләр; онлар гоиорејаиын потенсиал мәибә
Белә хәстәләр өзләрини хәстә hесаб етмәдикләри
лә аз мүрачиәт едирләр. Бу хәстәлијин чох аз симп
си илә әлагәдардыр. Онлар әксәр hалда хәстәлик мә
ашкар олуиурлар. Хроники уретритин харичи әламә
олар ки, олмур: Бә'зән сәhәрләр аз мигдарда селик
ы олур, бә'зән исә сыханда бир дамчы селик гарышыг
лир. Спиртли ичкиләр, чинси әлагәләр нәтичәсиндә х
ит көзләнилмәдән кәскинләшиб ағырлашма верә бил
ырлашма сидик каналы ичәрисиндә селикли гишалар
мәси, структурунун позулмасы, ерозија вә селикли ги
алтында бирләшдиричи тохумларын әмәлә кәлмә
анын даралмасы илә нәтичәләнә биләр. Ејни замаида у
әринин (Литритләр) вә лакунларын (морганитләр) ил
ш верә биләр. Хроники гонорејаны симптомсуз кедә
д гонорејадан фәргләндирмәк үчүи уретроскопија ап
дәујғундур. Уретрескопија заманы уретрада ашкар о
зәдәләнмә очағы, ерозија, бирләшдиричи тохумалар
ры уретрада бәрк инфилтратын әмәлә кәлмәси хрони
ны тәсдиг едир. Гејд етмәк лазымдыр ки, hәр hанс
сион просес (бактеријалар, трихоманадлар, хламидија,
с.) уретранын селикли гишаларында бир-биринә
онмәләр әмәлә кәтирир. Гонорејанын диагнозу јалны
копик вә ја бактериоложи үсулларла гонококкларын т
а әсасән гојулур. Хәстәләрин дәгиг анамнезини топла
нын ахынтысындан дәфәләрлә биркә провокасијада
териоскопик вә бактериоложи јохланышлар апармаг л

овокасија-хәстәлији сүн'и кәскинләшдирмәк демәкди

тив нафталан - 5 мл вә с. уретраја јеридилир. 3 дәгигә
әһлул бурахылыр, хәстә 2 саат сијимир. Һәмчинин, хә
әлә дахилинә 50 млн. гоноваксин вурулур; алиментар
ан габаг кәскин хөрәкләрдә мәсләһәт көрүлүр.
ә физики терапевтик үсуллардан да (диатермија, J
форез вә с.) истифадә етмәк олар.
инасија олунмуш, јә'ни јерли вә үмуми провокасијалар
зли сүзәнәк просеси кәскинләшир вә бу заман гоноко
маг хејли асанлашыр.
әк просесли өн уретрит бир сыра јерли ағырлашма
ир. Бунлардан простат вә купер вәзиләрини, тохум к
ни, тохум габарчыгларыны, хаја артымыны, тохум чы
вә с. көстәрмәк олар. Гејд етмәк лазымдыр ки, YCT
тына көрә бу ағырлашмалар сон заманлар 10 дәфә а
. Лакин буна бахмајараг ағырлашмалар һәлә дә олур
атит. Ән чох сүзәнәјин јерли ағырлашмалары нәти
садүф олунур. Простатит гонорејалы хәстәләрин 20-5
дә алыныр.
тмәк лазымдыр ки, кәскин өн уретрит заманы ағырл
х надир һалда баш верир, онлар әсасән хроники вә тор
заманы тәсадүф олунур. Простатит әсасән арха урет
онококкларын күлли мигдарда простат вәзиси јоллар
масы нәтичәсиндә әмәлә кәлир.
мик гурулушу е'тибар илә простат вәзисинин һәр
јолу арха уретраја ачылыр. Гонококклар һәмин пај јол
әсилә арха уретрадан простат вәзисинә долушуб прос
ә кәтирирләр. Тәкчә простат вәзисинин пај јоллары
ән катарал простатит демәк олар ки, симптомсуз кед
иник әламәтләри арха уретритин әламәтләри илә е
мүшаһидә олундуғундан ајрыча ашкар олунмур. Ла
клар простат вәзисинин пајларына дахил олдугда исә
гоз простатит төрәдирләр. Кәскин простатит заманы х
муми вәзијјәти ағырлашыр, температур 38-39оС гә
, хәстәләр аралыгда ағрыдан, гәбизликдән, сијмәк пр
тинләшмәсиндән вә с. шикајәт едирләр. Дүз бағырсаг
аманы ајдын олур ки, простат вәзисинин ајры-ајры па

гарын бошлуғуна ачылыб тәһлүкәли фәсад верә биле
скин простатит бә'зән хроники һала кечир, бә'зән ис
простатит торпид кедән гонореја заманы алыныр. Хр
атит чох зәиф кедир, клиник чәһәтдән демәк олар ки, h
тив вә субјектив әламәти олмур. Бә'зән тәсадүфи ашка
Простат вәзиси ширәсинин бир нечә јохланышы нәтичә
гонококлар тапылмыр. Бир тәрәфдән дә белә мүл
р ки, һәтта кәскин ән уретрит заманы белә простат вә
окклар олур, анчаг простат вәзисинин ширәсиндә гон
тапмаг чох чәтиндир. Һазырда белә күман олунур ки,
ын бүтүн клиник формаларында простат вәзисиндә гон
Сон заманлар простат вәзиси, гонореја кечирмиш вә л
биотикләрлә јахшы мүаличә олунмуш адамларда лат
анын очағы кими тәсвир олунур. Она көрә дә белә хәс
нококлары сәбрлә ахтармаг вә бу вахт јанашы инфек
зәрә алмаг мәсләһәт көрүлүр. Мүаличә олунмуш го
анашы сидик чинсијјәт трихомонадлары, хламидија в
илир, бу исә хәстәлијин кедишини ағырлашдырыр, мү
тинләшдирир.
роники простатит објектив вә субјектив әламәтләрин
уретритдән һеч дә сечилмир: тез-тез сијимәк, сијијән
л гашынма, јандырма, сидикдә сап вә ја памбыг кими
ı үзмәси Аралыг вә дүз бағырсаг наһијәсиндә јад чиси
кими ағырлыг, чинсијјәт функсијасынын позулмасы,
лик, јорғунлуг вә с. хроники простатит үчүн сәчијјә
ыда тәсвир олунан хроники простатит әламәтләрини
ксијалар да верә билдијиндән бу да нәзәрә алынмал
рејалы простатын диагнозу дүз бағырсагдан массаж н
дәгигләшдирилир. Катарал простатитдә објектив вә
ламәтләр демәк олар ки, олмур; фолликулјар прост
ин ајры-ајры пајлары шишир, ағрыјыр, массаж нәтичә
ан простат ширәсиндә гонококлары тапмаг олур. Па
простатитдә массаж заманы вәзинин јарысы вә ја бүтү
үш олур, онун орта шырымы итир, алынмыш шира
окк тапылыр. Бир чох һалларда хәстәнин шикајәти вә
еч бир нәтичә вермир. Белә хәстәләри јанашы инфек

јахуд илтиһабы јанашы инфексијаларын бири
дирмәк лазымдыр. Әлбәттә ки, мөвчуд үсуллардан ис
б, һәмин инфексијаны тапмаг лазымдыр. Простати
хәстәликләрдән арха уретрити вә колликулити (то
ларынын илтиһабы) көстәрмәк олар.
ын диагнозу уретроскопија васитәсилә дәгигләшди
ники гонорејалы хәстәләрдә вә ја ону кечирмишлә
ширәси јохланылмалыдыр.
атосистит-тохум кисәчикләринин илтиһабы ајрылы
ар ки, олмур. О, 10% простатитлә јанашы тәсадүф олун
осиститин кечмишдә тәсадүф олунан ағыр һаллары
садүф едилмир. Анчаг гонорејалы арха уретрит зама
сәчикләринин илкин зәдәләнмәси тәсадүф олунур, к
тдән хәстәлик торпид кедир, симптомлары ајдын олм
осистит бә'зән тохум харич едән каналын гонорејасы
әсадүф едилир. Һәр ики хәстәлијин објектив вә субјек
ары чох аз олур. Анчаг бә'зи һалларда чанаг наһијәс
рылар олур, ерексија заманы ағры арха уретраја, арал
рсаға тәрәф јајылыр, полјусија вә вахтындан габаг ејак
шаһидә олунур. Диагноз тохум кисәләринин масаж
ынмыш ифразатында гонококкларын тапылмасы әсас
р.
оккларын купер вәзиләринә долушмасы онларын ку
нан илтиһабы илә нәтичәләнир.
ит дә катарал вә паранхиматоз илтиһаб кими кедир.
перитин демәк олар ки, һеч бир симптому олмур. З
ка уретрит кими кедир. Паранхиматоз куперитдә арал
ар, шишкинлик олур, бунун нәтичәсиндә бәрк сту
вә сијимәк просеси хејли чәтинләшир. Бә'зән там ану
билир, палпасија заманы аралыгда шишкинлик, а
ә олунур.
вәзиләриндә абсес дә баш верә биләр. Абсес даһа а
әтичәдә уретраја, дүз бағырсаға аралыға дешилиб у
иш верә билир. Свиш ифразатында адәтән гонококк
ки, онун әсасында да диагноз гојулур.

р вәзиләринин массажы нәтичәсиндә алынан ифраза
кк вә хејли мигдарда лејкоситләр тапылыр.
онококклар бә'зән пенисин башы әсасында һәр ики тә
шән чүт тизон вәзиләринә дахил олур. Бу вахт тизон
р ки, бу да әксәр һалларда ашкар олунмур. Анчаг вәзи
тутулмасы нәтичәсиндә абсес әмәлә кәлир. Вәзи и
и хејли бөјүјүр, иринләјир, абсес әмәлә кәтирир. О
лир вә орадан хејли ирин ахыр, ја да ону јетишмиш абсе
г лазымдыр. Онун ифразатында гонококклар тапылы
арауретра јолларынын гонококклу илтиһабы парауре
кими мә'лумдур. Парауретра јоллары уретраја парале
ләрин каналлардыр, онларын ахары пенисин башынд
әсиндә ачылыр. Гонореја заманы гонококклар чох в
етра каналларына дахил олуб орада илтиһаб төрәдир
ерә билирләр. Габаглар парауретритләрин ағырла
периуретритләр, гавернит һазырда демәк олар ки, т
мур.
инсијјәт үзвүнүн лимфангоити вә гасыг лимфаденити
ын кәскин кедиши заманы фимоз вә парафимоз зама
дә олунур.
ипидидимит. Гоноррејанын ағырлашмалары саһәсиндә
нын илтиһабы - епидидимит хүсуси јер тутур. Әксәрән
просесинә хаја артымлары чәлб олунур, чох надир ha
ес хаја-јумурталара (орхо епидидимит) јајылыр.
әстәлик адәтән кәскин башланыр. Бу вахт хәстәнин
јәти ағырлашыр, температуру 38-40оС чатыр, үмуми
баш ағрысы вә с. олур. Әксәр һалда просес биртәрәфл
лар хәстәлик о бири тәрәфә дә кечә билир. Хәст
и вә јерли әламәтләри 3-5 күн мүддәтиндә дурмадан
лар тәдричән јүнкүлләшир. Хәстә тәрәфдә хајанын
ыр, шишир, палпасија заманы хаја артымында сәтһи
лтрат, ағры мүәјјән олунур.
үәјјән едилмишдир ки, хаја артымынын инфилтраты
ашма вермир вә хаја артымынын јоллары гисмән туту
әрәдир ки, епидидмит һәр ики хаја артымында баш ве
0%, бир тәрәфли олдугда исә 5% аспермија верир.

вардыр. Ашағыда онларын үзәриндә әтрафлы дајан

дынларда чинси органларын анатомик гурулушундан
аг гонореја чохочаглы олур. Белә ки, јолухма заманы
вә ја ардычыл бир нечә орган (уретра, ушаглыг бојну
, сонралар әлавә чинсијјәт вәзиләри вә анус илтиһаб
мәлб олунур. Одур ки, гадынлары сүзәнәјә јохлајанд
н - уретрадан, ушаглыг бојну (сервикал) каналында
анализ кәтүрүлүр. Бир әшја шүшәсинин үзәринә кәтү
јахма лабораторијада ејни вахтда јохланылыр.
јән олунмушдур ки, 60-62,8% хәстә гадынларда ејни ва
лә орган хәстәләнир; хәстә гадынларын 23,3%-31,7%
кклар јалныз свервикал каналдан тапылыр, 8-14%-дә у
0,3-5,2%-анусдан, 0,1%-дә исә чинсијјәт вәзиләриндә
Кәстәрилән очагларда гонорреја демәк олар ки, hеч
ив вә објектив әламәтләр төрәтмир. Анчаг сүзәнәк ин
ушаглығын ендометриумуна, Фоллопиев боруларына
јә'ни галхан гонореја заманы бир сыра субјекти
в әламәтләр баш верир. Үмуми насазлыг әламәтләри
рма, баш ағрысы, зәифлик вә с.) гарнынын ашағы hисс
ғрылар баш верир, хәстәләрин ганында дәјишиклик ә
Она көрә дә гадынларда сүзәнәјин кедишини ики
әр: енән гонорреја (уретрит, ендосервисит, параурет
онит, вестибулит, практит вә с.) вә галхан гонореја ендо
троендометрит, аднаксит, пелвиоперитонит вә с. Га
анын кизли дөврүнү мүәјјән етмәк чәтиндир. Белә ки
, хәстәлијин симптомсуз кетдијиндән јолухма вахтынь
мирләр. Белә күман олунур ки, галхан гонорејанын к
-5 күн, симптомсуз гонорејанынкы исә 14-15 күн чәки
адынларда гонорејанын башга бир хүсусијјәти дә вар
р гадынларда гарышыг инфексија кими кедир. Гадынл
јанашы кедән инфексион хәстәлик трихоманиаздыр.
имләрин мә'луматына көрә гонорејалы гадынлары
ејни заманда трихоманиаз тапылыр. 46-50% ha
арда гонорреја илә трихоманиазын симбиозу мүәјјән
р. Мараглы одур ки, гарышыг гонорреја-трихоманиа

ндан башга сүзәнәклә хәстә гадынларын 20-30%-инд
да маја көбәләкләри дә тапылыр. 10,8% хәстәдә гон
маниаз вә кондидоз јанашы ашкар олунмушдур. Гоно
ис - 3,6%; гонореја, трихоманиаз вә сифилис - 1,8%; го
мидија - 3,4-4,6%; гонореја вә уреаплазм инфексијасы 4
ләрдә тапылмышдыр.
арыдакылардан мә'лум олур ки, гадынларда тәк го
һалда мүшаhидә олунур. Онларда әсасән хәстәлик гар
сија кими кедир. Гарышыг инфексија хәстәлијин к
ни, кедишини дәјишир, мүаличәсини чәтинләшдирир
ыг инфексија заманы гонококклар трихомонадлар
н фагоситә олуунр (ендоситәбиоз), антибиотикләрлә
заманы трихомондларын организминдә га
окклар саламат галыр. Сонралар трихомадларын ор
саламат чыхмыш гонококклар гонорејанын ресидиви
ур, гоноррејадан сонракы хәстәликләри верир, хәстә
зуну вә мүаличәсини хејли чәтинләшдирир. Белә хәс
күн диагноз гојмаг наминә хәстәләрин ифразатындан,
тәдгигат апармаг, провокасијалардан сонра т
атларла hәм бактериоскопик, hәм дә бактериоложи т
рмаг мәгсәдәујғундур.
азырда гадынларда сүзәнәк әсасән симптомсуз кедир
ә белә хәстәләр профилактик јохланышлар заманы а
р. Хәстәлијин објектив вә субјектив әламәтләри олм
хәстәләр hәкимә мүрачиәт етмирләр. Бә'зән гадын
к лап башланғычдан торпид кедир; белә хәстәләрин
чә артыр. Алимләрин мә'луматына көрә симптомсуз г
јасы 1983-чү илдә 83-91% олмушдур. Тәзә гонорејалы h
нларын 70%-и белә симптомсуз кедир. Бахыш мүајин
ә хәстәләрин чинсијјәт үзвләриндә көзә чарпан ил
ләри олмур.
сир алимләрин фикринчә гонорејанын симптомсуз ке
рганизм илә микроорганизмләр арасында кедән мүрә
ыглы биоложи әлагәләрин нәтичәсидир.
.Овчинниковун апардығы електрон-микроскопик т
заманы тәсдиг олунмушдур ки, макроорганизмин реа

эти вардыр.
мə мүрачиət едən гадын əтрафлы клиник јохланыш
дир. Илк нəвбədə хəстənин анамнези топланылмалыд
ən чох клиник əламətləри нə вахт башламасына фи
лидир: ади чинси јашајышдан, јохса тəсадүфи чинси
онра чирк ахыр, доғушдан вə ја гарнын ашағы hиссəси
ын олуб-олмамасы ајбашы тсиклинин кедиши, аборт
дəјишикликləр вə с.
ыз бундан сонра чинси органларынын објектив бахым
р.
ənин објектив мүајинəси заманы онун чинсијјət орг
индəки дəрини вə селикли гишалары диггətlə нəзəр
ək мəсləhət көрүлүр. Бу заман гарын наhијəсинин аш
ри əлləнир. Гасыг лимфа вəзиləринин вəзијјəти мүə
вулванын дəриси вə дəhлизин селикли гишаларында д
ləр нəзərə алыныр, уретранын додагларынын гызарм
си, инфилтрасијасы мүəјјəнləшдирилир. Уретранын
тлашмасыны вакинадан массаж васитəсилə тə'јин еди
ретрадан ифразат кəлирсə, ону стерил тампонла с
ан гашығы илə уретранын диварындан сыјрынты көт
см) вə həмин паталожи материалы "U" формасында
нин бир тəрəфинə јахырлар.
ын дилиндə "U" уретра демəкдир. Сонра вестибулјар
олунур. Бу мəгсəдлə шəhадət бармағы вакинаја салы
рмаг həмин вəзинин үзəринə гојулур вə ики бармаг ара
саж едилир. Ифразаты həмин əшја шүшəсинин үзə
U" јахмасы илə јанашы "B" шəкилли јахма дүзəлди
ја күзкү гојуб бахылыр. Бу заман вакинанын објектив
и хүсусən ушаглығын сервикал каналы нəзərə алы
да үчүнчү јахма көтүрүлүр, ајры əшја шүшəсинə трих
ə маја көбələкləринə јахма көтүрүлүр. Вакина əмəли
дыгдан сонра анус əтрафына бахылыр, клиник вəзи
алынмагла орадан јахма көтүрүлүб həмин əшја шүш
ринə дөрдүнчү "R" (Rectum) јахма hазырланыр. Белəл
дə 3-4 јахма əмəлə кəлмиш əшја шүшəси гонококк
аг үчүн лабораторијаја көндəрилир. Трихомониазла

анын 1-2 см дәрнилјннндә, һабелә дүз бағырсағын 4
јинә 1-2%-лн (проторгол) мәһлулу, ушаглығын сервнн
а исә һәмин мәһлулун 5%-лнсн сүртүлүр. Һәмнн мән
нафталан ишләтмәк дә мәгсәдәујғундур. Хәстәләр
да биоложи провокасија да етмәк лазымдыр. Бунун
ләрә әзәлә дахилннә гоновакснн (500 млн.) вурулур.
, ејнн заманда кнмјәвн вә бноложн провокаснјаларын
нјасы хәстәлнјн сүн'н олараг кәскинләшдирнр, со
рдә алынан јахмаларда гонококкларын тапылмасы
ырылыр. Гонококклар тапылмазса, гонореја днагнозу
Провокасија мәгсәднлә индуктотерапнјалан да нст
: 3 күн далбадал исидилмнш уретрадан јахма көтүр
ложн провокаснја ајбашы тснклнднр. Аналнз ајбашы
ган ахан вахт көтүрүлүр. Беләлнклә, снмптомсуз
ја заманы гонококкларын тапылмасыны провокаснјал
насијасы асанлашдырыр. Провокаснја мәгсәдилә әзә
вурулан гоновакснилә бәрабәр 200 МПД прокенал д
олар. Провокаснјалардан 24-48-72 саат сонра хәс
да јазылан гајда үзрә јахма көтүрүлүр.
орејадан вулвит вә вестибулнт јалныз уретрадан вә с
алдан ахан нфразатын нчәриснндә олан гонококклар
н төрәднлнр. Беләә ағырлашма чох надир тәсадүф олу
онәклән уретрит. Алнмләрин әксәрнјјәтннин фнкрнн
ән уретрнт хәстә гадынларын 71,2-96% тәсадүф олуну
ынларда уретранын узунлуғу 3,5-4 см, днаметрн нсә 1 см
ығдыр. Уретра вәзиләрн әсасән ашағы вә ön днвар
нр. Гадынларда уретрнт заманы чох вахт уретра вәзн
ннр вә хәстәлнјнн кедишн уретра вәзиләрнннн дәрнил
сајындан асылы олур.
тәлнјнн башланғычында уретранын додаглары бнр г
р, шишнр, габаға габарыр, уретраны вакнна тәрәфдә
нр гәдәр чнрк ифраз олунур. Хәстәләр снјнмәјнн баш
а јандырмадан шикајәт едирләр. Уретрадан ифраз ол
ки материалда гонококк тапылыр.
ликн уретрнт заманы демәк олар кн, нфразат олмур, а
ы габаг вә јан диварлары

карлары иринли ифразатла өртүлү олур, селикли гиш
ат-гатдыр, мәркәзи фигур гејри ади олур. Диагноз хә
иник шәкли вә гонококкларын тапылмасы әсасында г

рит заманы гонококклар әсасән уретра вәзиләринә да
ада илтиһаб просеси төрәдирләр. Илтиһаб тезликлә
ы һүчејрәләри әһатә едир ки, бунун нәтичәсиндә пе
р вә периваскулјар инфилтрат әмәлә кәлир. Беләли
уретрит заманы һәм епители, һәм дә епителалты һүче
ләнир. Зәдәләнмә ајры-ајры очагларла тәзаһүр едир
очагларында декенарсија вә десквамасија просесл
дә олунур.
раәтрафы парауретра јолларынын зәдәләнәси 3,3-4%
унур. Уретра додагларында мүшаһидә олунан парауре
нын дәринлији 1-2,5 см-дир. Парауретрит заманы па
налларынын кирәчәји гызарыр, иринли тыхачла өртү
үзәриндән басдыгда ағ рәнкли ахынты ифраз олу
туларса, јаланчы абсес баш верә биләр. Кәскин парау
версә дә, хроники уретрит ағрысыз олур. Диагноз па
јолларындан ифраз олунан паталожи материа
кларын тапылмасына әсасән гојулур.
дәһлиз-бартолин вәзиләринин илтиһабы јолухмадан
өнра баш верир. Алимләрин мә'луматына әсасән барт
-51,3% хәстә гадынларда тәсадүф олунур.
ррејадан бартолинит бир сыра ағырлашмалар верир.
әтһи каналикулити көстәрмәк олар. Бу ағырлашма з
инин кирәчәји илтиһаблашыр (ән чох трихомани
дә олунур). Каналикулитдә илтиһаб просеси вәзинин
әчәјини әһатә едир. Бурада вәзи кирәчәји јолу бој
ими инфилтрат әлләнир, сыхаркән алынан ифразатда
ар тапылыр. Илтиһаб нәтичәсиндә вәзинин ахары т
вәзинин көвдәсиндән ирин аха билмәдијиндән о
вә јаланчы абсес әмәлә кәтирир. Бу заман бөјүк чинс
ын ашағы һиссәсиндә гоз бөјүклүјүндә ичи иринлә д
абсес мүшаһидә олунур. Хәстәнин үмуми вәзијјәти ја
температуру субфебрил олур. Гонококкларa әлавә и

р. Киста јуварлаг, нисбәтән еластики олур, ағры в
ичәси чәрраһи јолладыр. Диагноз анамнез вә гонок
тапылмасы әсасында гојулур. Јухарыда јазылан хәст
бир клиник формасыны башга инфексион хәстәликл
оманиаз вә с.) диференсасија етмәк лазымдыр.

рвикал каналын илтиһабы. Ендосервисит кими мә'лу
стәлик хәстә гадынларда сүзәнәјин кәскин формасы
хроники формасында исә 94-98% тәсадүф олунур.
досервиситин клиник шәкли ушаглыг бојнунун көрүн
индә гызартынын, шишкинлијин, бир гәдәр ахынтын
дыр. Сервикал канал әтрафында ерозија мүшаһидә о
ики гонореја заманы ушаглыг бојну инфилтратлашы
нсијасы бәрк олур, әтрафындакы фолликулјар ерози
јәләнир. Сервикал канал вәзиләриндә киста әмәлә кә
нореја заманы илтиһаб просеси һәм әртүк епителини,
ли гишалары стромуну зәдәләјир. Епителдә декенерат
кликләр баш верир. Силиндрик епител чохчәркәли јаст
ма чеврилир. Стромада хырда һүчејрәли инф
ары әмәлә кәлир. Илтиһаб просесинә сервикал канал
и дә чәлб олунур; орада хырда абсесләр киста вә ем
ә кәлә биләр.
агноз анамнез вә гонококкларын тапылмасы илә дәги
ир.

кинит. Мә'лумдур ки, вакинанын диварлары чохлајль
л илә өртүлүдүр. Онун бә'зи һиссәләринин сәтһиндә
рәләри дә вардыр. Вакинанын реаксијасы туршдур.
ир ки, гонококклар вакинаны әсасән зәдәләмир.
зи гадынларда (һамилә вә јашлы гадынларда, гыз
мониазла вә кандидозла хәстә гадынларда вә с.) вакі
јлы јасты епителиуму дәјишилир вә нәтичәдә гонорр
ит әмәлә кәлир.
кинитдә клиник чәһәтдән өртүк епителиуму гызары
ахынты мүәјјән едилир. Вакинит заманы илтиһаб х
ыг бојну әтрафында тәсадүф олунур. Гонококклу вак
инфексион хәстәликләридән трихоманиаз, бактериа
енсасија етмәк лазымдыр. Субјектив әламәтләри демә

арын јеридилмәсиндән сонра алыныр. Галхан гонореј
адынларын 54,6%-дә гонококклар бир нечә органла
ндә исә бир органында тапылыр: сервикал капалда - 3
а - 13,3%, дүз бағырсагда исә 0,8%. Һәмин хәстә орган
ғырлашма нәтичәсиндә галхан гонреја алыныр. Гоно
ибиотикләрлә мүаличә дөврүндә галхан гонореја х
ыдыр.

метрит. Ушаглығын селикли гишаларынын гонорејал
ыр. Бу хәстәлик заманы хәстәнин температуру 38-39
сервикал каналдан башланғычда гаты, сонралар исә
ыр. Бә'зән ахынты азалыр. Ики бармаг васитәсилә јо
шаглығын консистенсијасы јумшаг олур, сервикал кан
исс олунур. Хроники гонорејалы ендометритдә ушаг
әр бөјүјүр, консистенсијасы бәрк олур, иринли ахы
дир. Хәстәләрдә ајбашы тсикли позулур, гарынын аш
риндә ағры вә үмуми насазлыг әламәтләри гејдә алы
ложи анатомик чәһәтдән дәјишиклик ајбашы тсиклин
ыр.

итруасијаарасы дөврдә ендометрит баш верирсә, бу за
клар ендометријада төрәјиб артыр, епител арасы јолла
алтына вә ушаглыг вәзиләринә долушуб дәрин илт
ләр. Кәскин ендометритдә өртүк епители, функсијаед
галынлашыр, орада ексудасија вә декенарасија мүша
Ган дамарлары кенишләнир, ганла долур, вәзиләри
арларынын әтрафында инфилтрасија әмәлә кәлир. М
нәтичәсиндә ушаглығын функсијаедичи пәрдәсини
гонококкларын әсас тәбәгәјә долушмасына сәбәб о
рин инфилтрат верир, менструасија тсиклини позур.
ки ендометрит заманы өртүк епители назилир, метапл
јыр. Ендометриум вәзиләри кенишләнир.
ноз анамнез вә гонококкларын тапылмасы әсасында

инкит. Ушаглыг боруларынын галхан гонореј адан илт
инкит кими адланыр. Кәскин салпинкит заманы хәст
ашағы һиссәләриндә тутмаларла кедән күт ағрылард
насазлыг әламәтләриндән шикајәт едирләр. Ағрыла

ə нрнн олан бошлуглар әмәлә кәтнрнр кн, бу да к
нннт кнмн мә'лумдур.
тнhаб просесн ушаглыг борусунун дәрнн тәбәгәләрн
әзәлә тәбәгәснин зәдәләјәндә ушаглыг борусу бүтүн
лашыр, онун днварлары бәркнјнр, нәтнчәдә борунун
ағланыр. Сонралар борунун ушаглыг учу да бағланы
чу бағланмыш ушаглыг борусунун нчәрнсниндә нрнн
бору хејлн кенншләннр. Һәр нкн тәрәфн бағлы, нч
лә долу кенншләнмнш бору пносалпннкнт кнмн мә'лу
'зән борунун гарын бошлуғу тәрәфниндән нрнн бо
орада јумурталыг, бағырсаг, ушаглыг, пнјлнк вә с. гар
н илтнhаб очағы әмәлә кәтнрә билнр кн, бу да ад
мә'лумдур.
норејанын белә ағырлашмасына днагноз гојмаг хејлн
рәднр.
шбәхтлнкдән белә ағырлашмалар hазырда наднр тә
р.
н мә'луматлара көрә галхан гонорејалы хәстә гадын
рејадан салпинкнти нкнтәрәфлн - 50,7%; сағтәрәфлн -
рәфли - 22,1% тәсадүф олунур. Беләлнклә, салпиннкнт
ејалы хәстә гадынларын 91%-дә мүшаhндә олунур кн
н вә ја там сонсузлугла нәтнчәләннр.
форит. Гонореја нлә хәстә ушаглыг борусундан гоноко
алығын үзәрннә төкүлүб орада нлтнhаб - оофорнт
ә биләр.
тнhаб заманы јумурталығын рүшејм тәбәгәсн гычыгл
р, нәтнчәдә хәстәдә менструаснја тснклн позулур, амен
сонралар сары чнснмнн обсесн баш верә бнлнр. Бу
әрдә насазлыг әламәтләрн, температур, сағры наhијә
ра јајылан ағры мүшаhндә олунур.
некологларын мә'луматына көрә гонорејадан салпнинг
стәләрнн 46,7%-дә пелвнопернтоннт вернр кн, бу да п
н, пнјлнјнн, дүз бағырсағын вә с. органл
аблашыб бнр-бнрн нлә бнрләшмәснинә вә хәстәлнјнн
ечмәсинә сәбәб олур.

шиклик ашкар олунур, һәмин јерләрдән јахма көтү
ка јохламаг лазымдыр.
Шилдобајеванын (1985) мә'луматына көрә һамилә гад
ретрасында - 74%, ушаглығын ичәрисиндә - 20,5%, дүз
а - 16,35%, бартолин вәзиләриндә - 7,45%, гоно
р. Һамилә гадынлара күзкү илә бахдыгда сервикал кан
ифразаты да јохламаг лазымдыр. Бу заман пинсети уш
на дәрин јеритмәк олмаз. Алынмыш паталожи матер
оскопик вә бактериоложи тәдгигата көндәрилир. Сер
лдан тәдгигат үчүн материалы доғушдан 5-6 күн со
к мәсләһәтдир.
тмәк лазымдыр ки, кәскин мәһдуд ендометритдә һами
верә биләр, лакин сонралар илтиһаб просеси ендометр
дығындан һамиләлијин илк ајларында рүшејм харич
амиләлијин 4-чү ајындан сонра баш верән гонореја
рит вахтсыз ушагсалма вермир.
ләлик заманы ашкар олуб сағалдылмајан гонореја доғ
а бир сыра фәсадлара сәбәб олур. Адәтән доғушдан со
бојну 3-7 күн ачыг олур. Гонококклар орадан асанлы
та кечир, нәтичәдә ендометрит, салпинкит, оофорит
әсадлар верә билир. Көстәрилән фәсадларын клин
ухарыда әтрафлы јазылмышдыр.
реjадан хәстә һамилә гадынлары стасионар шәраи
етмәк лазымдыр.
реjадан хәстә һамилә гадынлары карбенитсиллинлә м
мәк мәсләһәт көрүлүр. Бу антибиотик 98,1% сағалма
ам карбенитсиллин 5 грам инјексија үчүн суда һәлл олу
дан бир әзәлә дахилинә јеридилир. Һамиләлијин бири
да кәскин гонорреја заманы карбенисиллин 12 грам, ик
ында исә 15 грам тә'јин олунур. Торпид вә хроники го
хәстәләрә аутоһемотерапија апарылыр. Гонореја
ктит заманы антибиотикин мигдары чохалыр. Јерли м
ми доғушдан 5-6 һәфтә сонра 2%-ли колларгол вә прот
ләһәт көрүлүр. Антибиотикләрдән бензилпенитсилл
ллин ишләтмәк олар, тетратсиклин, левомитсетин
амилә гадынлар үчүн әкс көстәришдир. Аборт олунм

ызлара гонореја 85-95% мәишәтдә гејри-чинси јолла ј
әлик 8 јашына гәдәр гызлара әсасән хәстә анасында
унитаз, үмуми кејим вә јатаг палтарлары васитәсилә к
Чинси јолла кечирилмиш гонореја гызларда чох
дүф олунур. Гыз ушагларына гонорејанын, хәстә ана
ш заманы јолухмасы да гејдә алынмышдыр. Гејд етмәк
ки, гыз ушагларында гонореја кәскин клиник формада
ызларда кәскин гонореја јашлылардан фәргли олараг а
ыагларла әмәлә кәлир. Бурада әсасән чохгатлы јасты
рышыг епител зәдәләнир. Гызларда гонореја әсасән в
ретраны вә сервикал каналын кирәчәјини зәдәләјир, у
көвдәсинә кечмир.
онореја просеси уретранын габаг 1/3 һиссәсини зәдә
әлик заманы уретранын кирәчәји гызарыр, бир гәдә
епителдә вә епителалтында инфилтрасија мүшаһидә о
ијјәт вәзиләринин кирәчәји, парауретра јоллары чох
арда илтиһаба чәлб олунур вә нисбәтән јүнкүл кечир.
ызларда гонореја заманы анус чох надир һалларда и
синә чәлб олунур.
үәјјән олунмушдур ки, гызларда гонореја әксәр ha
аны зәдәләјир вә бүтүн хәстә гызларда вакинит мүш
ур.
нунла бәрабәр хәстә гызларын 9,78%-индә уретрит, 2
дүз бағырсагда ректит 2,44%-индә исә уретрит вә
ы мүшаһидә олунур. Гонорејалы гызларда конјукти
алынмышдыр.
норејанын клиник кедиши макроорганизмин иммун-
зијјәтиндән вә гонококкларын вирулентлијиндән асыл
ки, кәскин вулвовакинит заманы чинсијјәт органынын
һлизин селикли гишалары, клитор, бәкарәт пәрдәси
бир гәдәр шишир, иринли ифразатла булашыг
дан ирин ахыр. Чинсијјәт органынын әтрафына сағл
фразат јахылыр, бә'зи јерләрдә гурујуб сарымтыл га
мәлә кәтирир. Уретранын үзәринә басдында вакинада
ы хејли артыр. Ректит заманы анусәтрафы дәри гатла
, бир гәдәр шишир, аз мигдарда ирин ахыр. Бел

арда узун сүрән вулвовакинит заманы сиври кондило
биләр. Уретроскоп васитәсилә вакинаны тәдгиг едәр
шаглыг бојну әтрафында ајры-ајры очагларда гызар
р шишкинлик мүәјјән олунур. Гызларда галхан гоно
ар ки, олмур.
оз анамнез, уретрадан, вакинадан вә дүз бағырсаг
арын тапылмасы әсасында дәгигләшдирилир. Көтүр
аложи материалда гонококклар тапылмадыгда прово
маг мәсләһәт көрүлүр. Бу мәгсәдлә 2%-ли күмүш-нитр
угол мәһлулундан истифадә олунур, ејни заманда гызл
млн. микробдан гоноваксин вурулур. Гонококклара т
ериоскопик јохланыш 24, 48, 72 саатдан, бактериоло
үчүн материал 96 саатдан сонра көтүрүлүр.
оз јалныз типик гонококкларын тапылмасы әсасында
акин гонорејаны башга охшар хәстәликләрдән (трихо
ндидоз, бактериал вулвалвакинит вә с.) диференсас
зымдыр.
рејалы хәстә гызлары јалныз стасионар шәраитиндә м
әк лазымдыр. Кејим вә јатаг палтарлары һәр күн дәј
лидир. Мүаличә антибиотикләрлә вә үм
ләндиричи дәрманларла апарылыр.
әбәгәдәр хәстә гызлар мүаличәдән сонра сағалма кр
мүәјјәнләшдирмәк үчүн бир ај стасионарда галыр. Бу м
ндә 2-3 провокасија апарылыр, бир нечә дәфә патал
л гонококкларa јохланыша көтүрүлүр.
ал клиник вәзијјәтдә вә тәкрар паталожи материалда
ар тапылмырса, хәстә ушаг сағлам һесаб олунур, сат
ныхарылыр.
әб јашлы гызлар мүаличәдән сонра 3 ај мүддәтиндә
н гејдијјатында галыр вә тәкрар јохланышдан кечири
илактики чәһәтдән мәсләһәт көрүлүр ки, ушагларын
әсмалы, јатачағы ајры олсун. Ушаг коллективинә да
н габаг гызларын чинси органлары педиатр, гоноре
и һалларда исә венеролог тәрәфиндән мүајинә олунма
пәләр евиндә, бағчаларында һәр бир ушағын ајрыча
малыдыр.

кстракенитал гоиореја

уз бағырсағын гонорејасы. Сон тәдгигатлара көрә дүз
н гонорејасы, хүсусән гадынларда вә гызларда артыр.
алист кишиләрдә, гадынларда вә гызларда дүз бағы
рејасы практит кими тәсвир олунур. Гејд етмәк лазым
ләрдә дүз бағырсағын гонорејасы биринчили екстрак
и әлагә заманы јолухдурулур. Гадынларда исә дүз ба
онорејасы һәм биринчили анусдан чинси әлагә заман
инчили, јә'ни чинси органларын гонорејасы заманы
ларла долу ифразат ахыб анус әтрафында спесифик п
ермәсинә сәбәб олур.
н тәдгигатлардан мә'лумдур ки, (YCT 1980) дүз бағы
рејасы һетеросексуал кишиләрдә 7%, гадынларда 12,5
суалистләрдә - 25% тәсадүф олунур. Башга алимләри
ә, гонорејалы гадынларын 30-63%-дә, һамилә гадын
%-дә, хәстә гызларын 50%-дә гомосексуал кишиләр
%-дә спесифик практит мүшаһидә олунур. Лакин рект
а тәкчә биринчили хәстәлик кими 2,8-5% тәсадүф олу
з бағырсағын гонорејасына дүзкүн диагноз гојмаг мәгс
маг лазымдыр. Бунун үчүн дүз бағырсаға 2 резин бор
. Биринчи борудан дүз бағырсаға стерил маје јери
ыи борудан ахан маје ајрыча стәкана јығылыр. Белә
ғырсагдан чыхан, стәкана јығылан мајенин ичәрисинд
әри пинсетлә тутуб бактериоскопик вә бактериоложи
арылыр. Дүз бағырсагдан паталожи материалы Фо
ғы илә көтүрмәк олар. Бу мәгсәдлә Фолкман гашығы
ғырсаға јеридилир, чох еһтијатла дүз бағырсағын ди
н сыјрынты көтүрүб бактероскопик вә бактериоложи
арылыр. Дүз бағырсағын гонорејасына диагноз гојма
скопдан да истифадә етмәк олар.
тоскопија заманы дүз бағырсағын селикли гишалар
әнмә очаглары нәзәрдән кечирилир вә һәмин очагл
ат үчүн паталожи материал көтүрүлүр. Диагноз јалн
кларын тапылмасы илә дәгигләшдирилир. Ону да б
дыр ки, гонорија дүз бағырсағын ашағы тәрәфдән 2-7

н гонорејалы практит заманы хәстәләр анус наһијәсин
дан, јандырмадан, бә'зән ағрыдан шикајәт едирл
ијәсиндә чат олдугда дефекасија заманы ағры хүсуси
дәтли олур.
ı заманы анус әтрафында гызарты мүшаһидә олун
ун гатлары шишир, бә'зән иринли ифразат харич олун
ә иринли ифразат нәчис күтләси үзәринә јахылыр.
нитал гонореја. YCT-ын (1980) мә'луматына көрә оро
нореја һетеросексуал кишиләрдә 7%, гадынларда 12,5
уалистләрдә 25% тәсадүф олунур. Бу саһәдә гадынл
утур.
ә'луматлара көрә орокенитал чинси әлагә нәтичәсин
дамчыглар вә удлаг зәдәләнир, хәстәлик әксәр һаллар
уз кедир. 20-30% хәстәләр мәһдуд ағрыдан в боғазын
ан шикајәт едирләр. Зәдәләнмә наһијәси гызары
ичишир, сәтһи гејри-һамар олур, ексудасија мүшаһи
елә шикајәти олан, гонорејалы гадынлардан дәгиг ана
јыб лабораторија тәдгигатлары апармаг мәгсәдәујғ
етмәк лазымдыр ки, ағыз бошлуғунда гонококка охш
клар вардыр. Белә һалларда бадамчыглардан, удлагд
дамагдан паталожи материал көтүрүб бактериоскоп
иоложи тәдгигат апармаг лазымдыр. Чағаларда спес
атит вә конјуктвит хәстә ананын доғуш јолундан кеч
верә биләр. Мә'лумдур ки, спесифик конјуктив
тикасы мәгсәдилә доғушдан сонра чағаларын көзләр
ум-сулфасилум 30%-ли мәһлулу дамчыланыр.

инә олунмуш гонореја инфексијасы

ләрдә вә гадынларда гонореја хәстәлији заманы уретр
ервикал каналын селикли гишалары зәдәләнир, бун
ндә гонококкларын бир гисми лимфа вә ган дөврану
билир (хүсусән симптомсуз гонореја заманы). Ган д
елә кечмиш гонококклар организмин тәбии имунит
ән әксәр һалда мәһв олунур. Лакин чох надир һаллар
анына кечмиш гонококклар ганда төрәјиб артыр, гон

коккларын илкин оҹағындан дисеминә олунмасына сә
р.
исиминә олунмуш гонореја инфексијасы ики формада
р. Надир һалда гонореја инфексијасы ағыр сепсис ве
н хәстәнин үмуми вәзијјәти ағырлашыр, температур јү
мә, тахикордија, тәрләмә, дәридә дүјүнҹүклү, суду
рракик, некротик вә с. сәпкиләр, һәмчинин полиартр
мүшаһидә олунур.
харыда тәсвир олунан сепсис, септисемија вә пиемија
л кедир. Тезликлә кечиб кедән үшүтмә-гыздырма мүı
ур. Хәстәлијин әсас клиник шәклиндә ојнагларын зә
көзә чарпыр. Белә һалларда гонококкдан артрит се
тәзаһүрү олур. Гејд етмәк лазымдыр ки, гонорејадан се
ши вә фәсадлары илкин спесифик оҹағын вәзијјәтинд
лмур. Илкин гонореја оҹағы чох зәиф, симптомсуз о
ıс, ағыр, јахуд јүнкүл кедә биләр. Бу вәзијјәт нә макр
ин иммун-биоложи хүсусијјәтләриндән, нә дә гонок
лентлијиндән асылы дејилдир.
онорејадан артрит, хүсусән гонит диз ојнағынын ил
коккларын ојнаг пәрдәләринә вә ојнаг бошлуғуна д
ҹәсиндә алыныр. Артрит гонореја сепсисинин ән чох т
ан тәзаһүрүдүр.
онореја сепсисинин башга, нисбәтән ағыр тәзаһүрл
дә Рејтер синдромудур (уретроокулосиновјал синдр
ром заманы үч орган уретра (уретрит), копјуктив (конју
илтиһабы (синовит) ејни заманда хәстәләнир. Бу хә
ны хәстәдә јухарыда јазылан уретрит әламәтләри, кон
ләрин селикли гишаларында гызарты мүшаһидә
кинлик, ахынты, ојнаглар шишир, ағрыјыр, сүмүкләри
иләри илтиһаблашыр, һәрәкәтетмә чәтинләшир. Ва
ичә олунмазса, ојнагда анкилоз баш верә биләр. Гоно
ıс вә онун ағырлашмаларында гонококклар антибио
ксәријјәтинә гаршы һәссас олур ки, бу сәбәбдән дә м
ы нәтиҹә верир.

узәнәјин лабораторија диагнозу.

васитәсилә типик гонококкларын тапылмасы хејли ч
рәдир. Белә һалларда бактериоложи тәдгигат апарм
көрүлүр. Лабораторија тәдгигаты үчүн кишиләрдә ур
з бағырсагдан гадынларда, уретрадан, сервикал кана
бағырсагдан, гызларда кинеталијадан, дүз бағырсагд
материал көтүрүлүр. Лабораторија тәдгигат үчүн пат
ериал хәстәлик очағынын мәсләһәт олан јеріндән кө
өким сүзәнәјин клиник шәклини нәзәрә алмалыдь
дә уретрадан паталожи материал хүсуси платин аләт и
көтүрүлүр. Бу заман уретрадан ахан ифразатын бирин
физиоложи мәһлулда исладылмыш памбыгла силини
дамчы көтүрүлүб әшја шүшәсинин үзәринә јахыль
з олдугда һәмин аләтлә уретранын 2-3 см дәринлији
дан сыјрынты көтүрмәк лазымдыр.
уретраны дистал истигамәтдә массаж едиб, сонра пат
ериал көтүрмәк лазым кәлир.
ларда паталожи материал уретрадан, бортолин вәзил
параурет ра каналларындан, дүз бағырсагдан Фолкм
илә, сервикал каналдан исә күзкү гојмагла кинеколо
көтүрүлүр. Дүз бағырсагдан паталожи материалы ик
маје ахыдан катетерләр васитәсилә дә көтүрмәк ола
н бири илә дүз бағырсаға физиоложи мәһлул вурулур
тердән ахан маје стәкана јығылыр. Беләликлә, алынмы
јесиндә үзән елементләри пинсетлә тутуб әшја шүшәс
инә јахма һазырлајыб лабораторијаја көндәрирләр. Ор
гонорејаја јохладыгда хүсуси һазырланмыш памб
бадамчыгларын лакунларындан вә удлағын арха јухар
ан паталожи материал көтүрүлүр, әшја шүшәсинин үз
а һазырланыр вә лабораторијаја көндәрилир. Хәстән
сы јазылмыш лабораторија көндәришиндә патоложи м
нарадан көтүрүлмәси вә һансы тәдгигата көндәрилмә
ир.
аторијада алынмыш препаратын бирини метилен кө
%-ли брилјант јашылы мәһлулу илә, о бирини исә гр
рәнкләјирләр.
сулу илә препаратлары рәнкләмәк үчүн ашағыдакыл

мәгсәдлә әшја шүшәсн өзү бәјүклүјүндә фнлтр кағы
лүр вә үзәрннә 1 дәгнгәлнјә 1%-лн кристал бәнөвшә
лүр. 1 дәгнгәдән сонра фнлтр кағызы көтүрүлүр, п
ур вә 1 дәгигәлнјә Лјугол мәһлулу төкүлүр. Бунда
пул шүшәннн үзәрнндән төкүлүр, 96оС спнртнн нчә
лур вә препарат там шәффафланачан әшја шүшәсн с
анылыр. Даһа сонра јујулур, 2 дәгнгәлнјә үзәрннә
мызы рәнкн төкүлүр. Сонра әшја шүшәсн јујулур, гу
нкроскопун нммерснја снстемнндә бахылыр.
озннн 60-70оС спнртдә 1%-лн мәһлулу, јахуд метнлен
ын суда мәһлулу 15-30 саннјәлнјә әшја шүшәсннн үз
рланмыш јахманын үзәрннә төкүлүр, сонра јујулур,
вә мнкроскопда бахылыр.
онорејанын сон дүзкүн диагнозу јалныз грам үсулу нл
мнш препаратларда гонококкларын тапылмасы әсас
р. Башга үсулларла рәнкләнмнш препаратларда
исннндә гонококкаохшар мнкроорганнзмләр ән тәч
ранты белә чашдыра бнләр.
ашга үсулларла пнс рәнкләнмнш вә мнкроскопда бах
араты тәзәдән грам үсулу нлә рәнкләмәк олар. Бу м
аратын үзәрнндәкн јағы бензннлә, ксилолла, спнртлә
дән грам үсулу нлә рәнкләјнр вә мнкроскоп алтында

әскин сүзәнәк заманы һазырланмыш препарат сәчијј
да һүчејрә нчәрснндә вә ондан харнчдә чохлу мнгдар
клүкдә гонококклар тапылыр.
онококклар граммәнфиднр. Хроннкн гонореја заман
лар препаратда аз тапылыр, онлар һүчејрә нчәрисн
р тәсадүф олунур, бәјүклүјү вә формасы ејнн олму
а хүсусән мүалнчә олунмуш шәхсләрдә гонококклар д
уғрамыш олур. Препаратда дәјншилмиш гејри-типн
лар тапылдыгда лаборант онлар һаггында әтрафлы ја
нчә едән һәкнм лабораторнја тәдгнгатларыны хәс
шн нлә тутушдуруб днагноз һаггында мүәјјән бнр
нн.
ә'зн чәтнн һалларда бактерноложн тәдгнгат мәсләһ

ериоложи тәдгигат үчүн ән јахшы гида мүһити әт-пе
ыр, ph-7,4, она 1/3 ассит, јахуд һидросел мајеси әлавә

И-нун (В.Н.Беднова, М.В.Етсуха, 1976) тәклиф етдији
ери дә вардыр. Мүәллифләрин фикринчә, онлар тәк
ри мүһит даһа јахшы нәтичә верир. Бу мәсәлә илә әтр
агланнанлара О.К.Шапошниковун рәһбәрлији алты
илдә бурахылмыш "Венерические болезни" китабы мә
үлүр.

ГОНОРЕЈАНЫН МҮАЛИЧӘСИ

рда гонорејанын бүтүн клиник формаларынын мүали
нтибиотикләр вә сулфаниламид препаратлары ишлә
әстәләрин мүаличәсиндә үмуми тәтбиг олунм
тикләр хәстәлијин бүтүн очагларындакы гонококкл
оскопик вә бактериосид тә'сир көстәрәрәк гонореја
ә сағалмасына көмәк едир. Бу һал гонорејанын мүали
әјүк дәјишикликләрә сәбәб олмушдур. Кимјәви тера
организм микроорганизмләрлә асан мүбаризә апара
фагаситоз алыныр вә гонококклар тезликлә мәһв о
иотроп мүаличә һазырда биринчи дәрәчәли әһәмиј
р. Лакин гонорејанын мүаличәси үчүн сечилмиш антиб
ококларын штампына көрә актив, кифајәт дозалы
осид тә'сирли олмалыдыр. Ону да билмәк лазымдыр
нын мүаличәсиндә аз дозалы вә интизамсыз тәтбиг
ибиотик гонококкларын дәрмана гаршы дөзүмлүлүјүн
рганизмләрин мутант формаларынын әмәлә кәлмәс
ур.
(1980) мә'луматына көрә гонорејанын бүтүн клиник ф
ны (һәм кишиләрдә вә һәм дә гадынларда) мүаличә ет
ид антибиотик јохдур. Буна бахмајараг ашағыда тәк
нтибиотикләр вә сулфаниламид препаратлары әксәр
ејаны там мүаличә едир. Антибиотикләри дүзкүн сечм
кифајәт дозада вә вахтлы-вахтында гәбул етмәк лаз

азымдыр. Канамитсин гонококкларын бүтүн штампла
ә микроорганизмләрин формасына јахшы тә'сир еди
син гонококкларын дәјишилмиш формаларында вә
ејада да мәсләһәт көрүлүр. Чүнки гонорејанын бу ф
јанашы ректал флора пенитсиллинә гаршы фермент
и, бу да дәрманын тә'сирини хејли азалдыр.
нококкларын трихомадларла биркә гарышыг хәстәли
һәр ики хәстәлик әлејһинә јанашы мүаличә тә'јин
дыр. Хәстәлијин хроники формасынын мүаличәсинд
ерапија заманы трихоманиаз әлејһинә мүаличә апар
з иммунотерапијадан сонра хроники гонорејанын мүа
н мүвафиг дозада сечилмиш антибиотик вурулур. Гоно
маја көбәләкләри илә гарышыг хәстәлијиндә мүалич
әстәлик үчүн ејни вахтда апарылыр. Гонореја вә хлам
нә ејни заманда һәр ики инфексијаја тә'сир едән тетра
рупу антибиотик тә'јин етмәк мәсләһәт көрүлүр.
ә кәскин вә јарымкәскин ағырлашмамыш гонорејаны
индә тәкчә етиотрон мүаличә кифајәтдир. Тәзә симпт
үрән гонорејада хәстәлијин хроники формаларында,
ашмаларында, гонококклары дашыјанларда, мүали
ресидив заманы бир етиотроп мүаличә кифајәт деји
алда комплекс мүаличә олмалы, хәстәнин иммун-био
лығыны вә мүгавимәтини галдыран әлавә стимулә
чә апарылмасыдыр. Јерли мүаличә дә мәсләһәт көр
үмуми етиотроп мүаличә заманы јерли мүаличәјә еһ
. Стимуләедичи дәрманлардан гоноваксин биринчи је
организмин спесифик иммун-биоложи хүсусијјәтлә
рмагда вә гонорејаны мүаличә етмәкдә мүһүм әһәм
дир.
ореја инфексијасынын гејри-спесифик мүаличәси за
ра дәрманлар вә үсуллар һәм организмин гејри-спес
-биоложи хүсусијјәтләрини галдырыр, һәм дә гонореја
дәрманларын тә'сирини артырыб, инфилтратларын с
а көмәк едир.
ри-спесифик мүаличәләрдән пиракеналы, продикио
терапијаны, аутекемотерапијаны јени алој, фибси вә

отерапија - инәк сүдү илә мүаличә үсулу гонорејанын х
ағырлашмыш формаларында мәсләһәтдир. Мүаличә
әк сүдүнү хәстәнин әзәлә дахилинә јеритмәкдән баш
нашыры, јаһуд ики күндә бир дәфә, чәми 8-10 ијнә вур
дир. Сүд илә мүаличә заманы һәр бир ијнәдән сонра х
емпературу 37,5-38оС-јә јүксәлә биләр; бу барәдә хә
ан билмәлидир. Әзәлә дахилинә вурулан инәк сүдү га
хбәр боруда гајнадылыр, үзүнүн гајмағы атылыр, шпр
ттынын тәмиз сүд һисәси чәкилир, хроники хәстәлик
мүаличә мәгсәдилә кениш ишләдилир. Бу мәгсәдлә х
рсәк венасындан ган алыныр вә өзүнүн әзәлә дахил
р. Әмәлијјат күнашыры, јаһуд ики күндә бир дәфә апа
аличә 2-3 грамдан башланыр вә һәр дәфә бир грам ар
Чәми 8-10 ијнә вурулур. Аутоһематера
тындан 4-6 саат сонра хәстәнин температуру јүксәлир
стә габагчадан билмәлидир. Стимуләедичи дәрманл
фибс, шүшәвары чисимдә ишләнилир. Бу дәрманла
лунмасы, дозасы һаггында М.Д.Машковскинин "Лека
средства" китабында әтрафлы изаһат вардыр.
етмәк лазымдыр ки, иммунотерапија антибиотиклә
дән әввәл тәтбиг олунур.
рејанын антибиотикләрлә мүаличә үсуллары. Кишилә
ә јарымкәскин гонореја вә гадынларда кәскин вә јар
енән гонорејада бензилпенитсиллинин курс дозасы 3
дән, 5-6 млн гәдәрдир. Кишиләрдә гонорејанын ағырл
опид һалларында, тәзә гонорејанын ағырлашмаларын
рда галхан гонорејада хәстәлијин кедишиндән асылы
илпенитсиллинин курс дозасы 4 млн 200 мин -6 млн-
. баһидә гәдәр олмалыдыр. Мүаличә бензилпенитсил
ә дозасындан башланыр. Белә ки, антибиотикин бири
асы 600 мин-дән — 1 млн баһид, сонракы инјексијалар
— 600 мин баһиддән һәр 3 саатдан бир вурулур.
рејанын мүаличәсиндә антибиотикләрин дјурант пре
(Битсиллин - 1, 3, 5) да мүвәффәгијјәтлә ишләдил
рдә кәскин вә јарымкәскин гонорејада вә гадынларда
арым кәскин јенән гонорејаад һәр бансы битсиллин

'зи фөвгәл'адә һалларда кишиләрдә кәскин вә јарым
рејаны бир күндә дә мүаличә етмәк олар. Белә ки, битс
0000 вahид ејни вахтда һәр тәрәфинә 1200000 вahиддә
сија вурулур. Сонра битсиллин - 3.1200000 вahиддән
ан бир тәкрар олунур. Анчаг һәр инјексијадан 30
хәстәјә 0,35 дозадан 3 һәб етамид, бир һәб антиһис
ан верилир. Етамитдин, үмуми мигдары 4,2 олмалыды
лагларда гонорејанын мүаличәсиндә бензилпенисил
урс дозасы, 2000000-3000000 вahиддир. Хәстә ушағын ј
сылы олараг һәр дәфә 50000-200000 вahид 3 саатда
ур.

норија практитинин мүаличәсиндә антибиотикин би
ы 4200000-6000000-10 000000 вahиддир. Мүаличә киши
ки вә ағырлашмыш гонорејада олдуғу кими апарыль
чаг практитли хәстәләрә антибиотиклә јанашы јерли
апарылыр. Бу мәгсәдлә тәркибиндә 0,02 проторол ола
40-50 мл 2-5% проторгол мәһлулу күнашыры дүз бағ
илир. Бундан башга гонорија практитинин антибио
мүаличәсиндән сонра хәстәјә Левомитситин верилир.
тин биринчи күн - 4,0, 2-3-чү күнләр - 3,0 чәми би
чәјә 10,0 левомитсетин верилир.
норија практитини битсиллин - 3-6,00000, Левомитсети
илә дә мүаличә етмәк олар.
рбенитсиллин. Јарымсинтетик пенитсиллиндир, уника
сид тә'сирә маликдир. Һамилә гадынларда кәскин, ј
н ағырлашмамыш гонорејанын мүаличәсиндә 1 г к
чәми 12-15 г торпид, хроники вә ағырлашмыш гоно
г әзәлә дахилинә јеридилир.
килә гәбул олунан антибиотикләрдән гонорејанын мүа
ән чох ашағыдакылар ишләдилир. Ампитсиллин 0,5
ан бир, тәзә, ағырлашмамыш гонорејада чәми 6-10 д
олунур; Ампиокс 0,5 грамдан күндә 5 дәфә кәскин ағы
ш гонорејада чәми 5-6 грам торпид, хроники вә ағы
гонорејада 7,5-12 г дахилә гәбул олунур. Ампиокс на
арын мүаличәсиндә дә ишләдилир. 1 јашындан 6 јашы
арын 1 кг чәкисинә 50 мг; 7 јашындан 11 јашынадәк ує

ычында 2 күн, күндә 3 г, сонракы күнләр исә суткада
унур. Бир курс мүаличәјә кәскин, јарымкәскин, ағырл
гонорејада 6 г, торпид, хроники вә ағырлашмыш гон
10 г тә'јин олунур. 3 јашынадәк - ушагларын 1 кг чәкис
јашындан 8 јашынадәк - 0,15-0,2 г 8 јашындан јухар
әр гәбула суткада 3-4 дәфә гәбул едилир, чәми 6-7
онорејада левомитсетинлә, битсиллин - 3 мәсләһәт к
иш антибибактериал тә'сирә малик тетратсиклин вә о
репаратлары суткада 2 г тә'јин олунур, кәскин, јар
ә ағырлашмамыш гонорејанын мүаличәсиндә 0,5 доз
4 дәфә 4-5 күн мүддәтиндә, хроники вә ағырлашм
нын мүаличәсиндә 7 күн, хламидија вә гонореја илә га
ексијанын мүаличәсиндә 14 күн мәсләһәт көрүлүр. Ha
ларын мүаличәсиндә тетратсиклнн әкс көстәришдир
тсиклинлә мүаличә үсулу гәти дәгигләшдирилмәм
иләрдә уреаплазма илә тәзә гонореја гарышыг инфе
нчи гәбула 300 мг, сонра суткада 2 дәфә 100 мг 12 саат
и 4 күн, бир курс мүаличәјә 1000 мг.
ејанын мүаличәсиндә еритромитсин, олитетрин, ка
бнр сыра антибиотикләр вә јарымсинтетик дәрман
г көрүлүр.

ејанын јерли мүаличәси

ләрдә мүаличәси узанмыш уретрит јумаг үсулу илә јах
олунур. Бу мәгсәдлә калиум перманганат мәһл
1:6000) мәсләһәт көрүлүр. Бир нечә күн далбадал һәр
јулур.
анғычда өн уретра, сонра исә уретранын дәринликл
ретраны јумаг үчүн (Sol. argentium Nitricum) - 1:8000, (S
urici) - 1:400, хлор-һексидин дә мәсләһәт көрүлүр. Бә'
инстилјасија да едирләр. Бу мәгсәдлә уретраја 0,25-0,
rgentium Nitricum) вә тәмиз нафталан да јеридилир. H
рыкәсичи, антиһистамин, десенсиблизедичи илти
вә с. тә'сирләрә маликдир. Одур ки, кишиләрин вә
н гонорејасынын, һабелә кичик уролокијада бир сы

ркдə она (Sol. argentum Nitricum) 0,25%, 1%-лик колларгол,
оргол, təмиз нафталан јеридилир. Чəми 8-10 инсти
ылыр. Хəстəлик узанырса, јухарыда көстərилən дərм
уретраја тампон гојмаг олар. Уретраја буж јеритмək,
ндə уретранын диварларыны массаж да етмək мəсləh
күнашыры вə ја ики күндən бир апарылыр.
ретра ичərисиндə тəсадүф олунан литритləри вə мор
буж үзəриндə массаж едиб сонра јумаг үсулу илə мүал
уддур. Уретрада əмəлə кəлмиш бərк инфилтраты сор
ədилə каналын ичərисиндən уретранын диварларына ј
стərилən дərманлардан јахмаг мəсləhət көрүлүр.
ретранын даралмасыны бужла мүаличə едирləр. Чəтi
а лидаза, hидрокартизон јахмаг, јахуд да бу дərма
слə бərк инфилтрата јеритмək лазымдыр.
ididimit. Епидидимитли хəстələрин стасионар шəр
аличə олунмасы даhа мəгсədəујғундур. Həр hалда бе
рин хајалары иммобилизасија олунмалы, суспе
лидир. Ағрылары кəсмək мəгсədилə тохум каналы јо
вокоин блакадасы едилмəлидир. Абсес əмəлə кəлмиш
г лазымдыр. Бундан башга хəстə органа исти, исидич
јодла електрофарез, диатермија вə с. мəсləhət көрүлү
hалларда хəстə органа јерли лидаза, hидрокортизон ву
остатит вə везикулит. Хроники простатитин вə везик
ичəси əсасən органларын массажы васитəсилə апар
шыры, чəми 8-10 массаж. Хроники простатит заман
илə дəстур ректал диатермија, арха уретраја инсти
асəс мəсləhət көрүлүр. 15-20 күндən сонра простат в
ажыны тəкрар етмək олар. Үмуми мəhкəмлədичи дərм
лоје, фибс, продикиозан вə с. мəсləhətдир.
остат вəзинин обсеси чərраhи јолла јарылмалыдыр.
онорејанын сағалма критери. Апарылан етиоложи м
ləсиндə гонорејанын клиник сағалмасы о демək дејил
олик очагларындакы, гонококклар там мəhв олмушду
ə'зən хəстəлијин клиник сағалмасы алдадычы олур. М
ləсиндə ола билир ки, доғрудан да хəстəлијин паталож
ндакы гонококклар там мəhв олуб, гонореја сағалыб

ма критерини тә'јин етмәк лазымдыр.
рејанын сағалма критерини мүәјјән етмәк үчүн мүал
) күн сонра нәзарәт тәдгигатлары апарылыр. Көстәр
дән сонра кишиләрдә тәзәдән уретрит әламәтләри
ләр. Гадынларда исә симптомсуз башланыр, онларда
алныз лабораторија тәдгигатлары нәтичәсиндә мү
Кизли гонорејаны ашкар етмәк мәгсәдилә паталожи с
охумаларын гычыгландырмасына әсасланан мүхтә
т үсулларындан истифадә олунур. Онлардан ашағыд
стәрмәк олар.
әви тәхрибат. Кишиләрдә уретраја кимјәви мадд
ljапис, 2%-ли проторгол мәһлулу, тәмиз нафталан в
асија едилир.
нларда уретраја вә сервикал канала 2-5%-ли ljапис
әһлулу сүртүлүр. Биоложи тәхрибат мәгсәдилә әзәлә
500 млн. микроб чисми гоноваксин вурулур. Гоновак
Д пирокеналла јанашы вурула биләр. Алиментар тәхр
лә хәстәјә кәскин јемәкләр, сијәнәк, пивә ичмәк мәсл
.
ники тәхрибат. Мәгсәдилә буж үзәриндә уретра ма
Термик үсулда уретра чәрәјанла гыздырылыр. Гадын
оложи тәхрибатда јахшы нәтичә верир. Бу мәгсәдлә
да тәдгигат үчүн паталожи материал ајбашы тс
көтүрүлүр.
ибат әмәлијјатындан 24-48, 72 саатдан сонра патал
дан тәһгигат үчүн материал көтүрүлүр. Комбинә едилм
тлардан сонра гонококкларын ашкар олунма фаизи х
Әкәр хәстәдә комбинәедилмиш тәхрибатдан сонра г
вә илтиһаб төрәдән башга елементләр ашкар олунму
чинси әлагәдә олмаға мәсләһәт көрүлүр вә бир а
крар јохланыша кәлмәк үчүн вахт тә'јин олунур. 1 а
әкрар комбинәедилмиш провокасијадан сонра патал
дан тәһгигат көтүрүлүр, уроложи јохланыш апары
копија, простат вәзинин вә тохум кисәсинин масс
лыр) 2 ајдан сонра гонореја кечирмиш адамдан комби
провокасијадан сонра тәһгигат үчүн паталожи матер

еја илә јанашы сифилисә дә јолухмуш ола биләрләр.
норејаја тутулмуш бүтүн кишиләр, гадынлар вә гызлар
хланышдан сонра гејдијјатдан чыхарылырлар.

ГОНОРЕЈАДАН СОНРАКЫ ХӘСТӘЛИКЛӘР

зырда әксәрән гонорејаны там сағалтмаг мүмкүндүр.
наһијәсиндән гонококклар тамамилә итир вә һеч бир
ары тапмаг олмур. Демәли, етиоложи мүаличә мүмкү
ла јанашы хәстәлијин клиник шәкли бир мүддәт давам
ік мүаличә алынмыр. Аз да олса хәстәләрдә "гонореј
тив вә објектив әламәтләри көз габағындадыр. Белә
олунур ки, гонококклар, кишиләрдә уретранын, гадын
ретранын вә сервикал каналын селикли гишаларынд
деструктив әламәтләр төрәдир. Мүаличә нәтичәсиндә
ар итсә, там мәһв олса да онларын селикли гишалар
кләри деструктив әламәтләр тезликлә сағалмыр. Он
сы үчүн бир нечә һәфтә лазымдыр. Бунунла бәрабәр
ечә һәфтә кечсә дә хәстәлијин клиник шәкли там сағ
и узаныр. Уретрадан, гадынларда исә һәм дә сервик
н аз да олса ахынты давам едир, хәстәләр сијијән
рмадан шикајәт едирләр. Бу һал гонорејадан сонракы
ми тәсвир олунур. Бу хәстәлик кишиләрдә даһа јахшы
шдир. Гејд етмәк лазымдыр ки, кишиләрдә гонор
кы хәстәлик уретрит, простатит вә с. дә тәсадүф олу
Муасир алимләрин фикринчә, гонорејадан сонракы хәс
ләрдә 5-46%, һәтта 80%-ә гәдәр, гадынларда исә 70-7
висит, уретрит, аднексит, ендометрит вә с. тәсадүф ол
зәлләр гонорејадан сонракы хәстәликләри, зәдәлән
нә икинчили инфексијанын дүшмәси илә изаһ едирди
лумдур ки, јерли әмәлијјатсыз пенитсиллинлә мүали
кишиләрдә уретрит, гадынларда ендосервисит даһа ч
олунур. Белә ликлә, гонорејадан сонракы хәстәлик
мүаличәдән сонракы тәсәввүрү өзүнү доғрултмур. Г
зымдыр ки, гонорејадан сонракы хәстәликләр кәскин
н сонра дејил, хроники, узун сүрән, аз симп

кин бә зән гонорејадан сонракы хәстәликләр физиол
кими алынмыр. О физиоложи һал кими өз-өзүнә сағал
мир, хејли узаныр. Онлар селикли гишаларын физиол
өврүнү хејли узадыр.

рејадан сонракы хәстәликләр ашағыдакылардыр:

алар мә'лум олмушдур ки, бир сыра башга зөһрәви хә
ин төрәдичиләри, гонококкларла биркә чинси әлагә з
ик-чинсијјәт органларына дүшән микроорганизмләр.
рганизмләр гонорејанын мүаличә дөврүндә мәһв олму
әалијјәтини давам етдирир, хәстәлијин клиник шәк
лар. Беләликлә, гонорејадан сонракы хәстәликләр г
уретритләр адланыр. Сон заманлар мә'лум олмушду
адан сонракы хәстәликләрин сајы гонококксуз урет
анашы артыр. Ејни заманда мә'лум олмушдур ки, гон
сонракы хәстәликләрин төрәдичиләри, хлами
dia trachomatis), уреаплазма (Ureaplasma urealyticum)
исијјәт трихомонадлары (Trichomonos urogenitalis)
олла јајылан башга микроорганизмләрдир. Көстәр
рганизмләр пенитсиллинә гаршы давамлы олуб, гоно
аличәси заманы мәһв олмурлар. Хломидија вә уреапл
ијасы тетратсиклин дәрманларына һәссасдыр. Одур ки
линлә мүаличә олунмуш гонорејадан сонра онлара даһ
р едилир. Лакин тетратсиклинлә мүаличә олунмуш гон
онра онлар чох надир мүшаһидә олунурлар.

иләрдә вә гадынларда гонококкларла јанашы инфе
ламидија даһа чох тәсадүф олунур. Хламидија гоноре
әрин 30-50% ашкар олунур. Гонорејадан сонракы уре
овисит гонорејадан сонракы хәстәлик кими о вахт тә
ки, гонорејанын мүаличәсиндә 2 һәфтә сонра хәс
олур вә онун ичәрисиндә паталожи микроорганизм
ан артыг лејкоситләр олур.

елә мүлаһизә дә вардыр ки, гонококклар мөвчуд хәстә
ләшдирир. Ола билсин ки, хламидијанын латент кед
хәстәјә гонореја јолухур вә белә јолухмуш хәстәлик к
ији - хломидијаны кәскинләшдирир. Әлбәттә ки, хә
кклар вә хламидија ејни заманда - бир чинси әлагәд
ләр.

ихоманиазла јанашы гонореја гарышыг инфексија ки
рын 42,3%-дә тәсадүф олунур, 37%-дә гонорејадан со
лик кими тәзаһүр едир.
сыра шәрти патокен мнкроорганизмләр тәсадүфән
ндән вә ја бағырсагдан сидик чинсијјәт органларын
гишаларына дүшдүкдә, һабелә нормал һалда һәмин ј
шајан микроорганизмләр илтиһаб просесини
мәјә маликдирләр.
ә фәрз олунур ки, гонококклар "әкинчидир" хәстәлик
ликли гишалары "шумлајыр", онун мүгавимәтини зә
Одур ки, селикли гишаларын икинчи инфексијаја г
ымәти азалыр, зәнфләјир. Нәтичәдә аз вирулентли мик
ләр хәстәлик төрәдә билир.
микроорганизмләр нормал вәзијјәтдә селикли гиша
аб төрәдә билмир. Белә күман олунур ки, микоплазм
асынын бә'зи формалары гонорејадан сонра илтиһаб
тдирә биләр. Лакин хәстәләрдән алынмыш пата
малы гида мүһитиндә әкдикдә патокен әламәтләри
ококклар, стрептококклар, ентерококклар, маја көб
апылмышдыр. Бу микроорганизмләр бир сыра ағырла
мәлә кәтирир. Бу ағырлашмалардан сидик-чин
арынын селикли гишаларында вә вәзиләриндә илтиһ
токенез просесини поза биләр.
исә гадынларда уретрит, ендосервисит, ендометрит
биләр.
сөзлә хәстәләрдә үмуми вә јерли антибактериал мүгав
јир.
да Аллеркик реаксија да мүмкүндүр. Гонорејадан сон
тләрин бир гисми аллеркик хүсусијјәт дашыјыр. Бел
үаличә үчүн ишләдилән гејри-зүлали маддәләр - гапте
тын зүлали маддәләри илә бирләшиб там антикен ә
р. Буна чаваб олараг әксчисимчикләр төрәнир ки,
ик реаксијанын әмәлә кәлмәсинә сәбәб олур. Аллер
ш вермәсинә сәбәб өз микроорганизмләринә гаршы
илизасија - аллеркија дә ола биләр. Мараглы одур ки, б

әдгиги дүзкүн вә һәр бир микроорганизм үчүн апары
Беләликлә, гонорејадан сонракы хәстәлик ајры
рганизмләр (хломидија, трихомонад, маја көбәләклә
әфиндән төрәдилир вә аллеркик уретритләр кими тә
.
орејадан сонракы хәстәлијә диагноз гојмаг мәгсәдил
нөвбәдә әтрафлы анамнез топлајыб онун гонорејадан с
масыны, јахуд гонорејаиын клиник шәклинин давам
ы дәгигләшдирмәк лазымдыр. Ифразатда илк нөвбәд
лар, комплексли провокасијадан сонра јенә дә гонокок
лмалыдыр. Патоложи материалдан һәм бактериоск
бактериоложи тәдгигат апарылыр. Гонококклар тапы
ифразаты хламидијаја, трихомоноза, маја көбәләклә
агла диагноз дәгигләшдирилир.
орејадан сонракы хәстәликләрин етиолокијасы инфек
онун клиник шәкли һәмин микроорганизмләрин төрә
ик кими кедир, ејни ағырлашмалар, фәсадлар верир.
азымдыр ки, гонорејадан сонракы хәстәлик кәскин
везикулосистит, абсес, бартолинит, Рејтер хәстәлији
иләр. Ону да билмәк лазымдыр ки, гонорејадан сон
икләр әксәр һалда аз симптомлу вә симптомсуз кедир
аборатории тәдгигатлары заманы тапмаг олур.
орејадан сонракы хәстәликләр клиники чәһәтдән хро
а кими кедир, узун давам едир. Бүтүн морфоложи еле
нидир. Мүаличәси етиопатокенетик омлалы вә мүа
ләри хәстәлијин етиолокијасыиа доғру јөнәлдилмәли

УРОКЕНИТАЛ ХЛАМИДИОЗ

мидиозун төрәдичиләри олан хламидијалар тәбиәтдә
ајылмышдыр. Онлары инсанларда, һејванларда вә гуш
маг олар. Хламидијалар инсанларда бир сыра орган

ер. Симптомсуз кедән хәстәликләри вә бу сәбәбдән hə
иәт етмәјәнләри, беләликлә, јолухма мәнбәји кими гал
зәрә алсаг хламидиозлу хәстәләрин сајы даha чохдур.
з хәстәлијинә диагноз гојулмасынын асанлашдырыл
әстәлијә hәкимләрин даha чох фикир вермәси нәтичә
әрин сајы кетдикчә артыр, чидди проблемә чеврилир
олокија. Хламидиозун амили хламидијләр грам мәиф
лардыр. Онлар метабалик енержи истеhсал едә билмәд
н јолухма заманы епител hүчејрәләрин ичәрисинә сох
hүчејрәнин енержиси hесабына јашајыр, төрәјиб а
дијләри ики јерә бөлүрләр:
Chlomidia trachomatis) - инсан хәстәликләрини төрәди
Chlomidia psitaci) - hејванлар вә гушлар арасында јајыл
унлар бир јердә (Chlomidia) нәслини тәшкил едир. Х
р бактеријаларын морфоложи хүсусијјәтләрииә
аф тсиклинә маликдирләр.
мидиоз хәстәлијинин төрәдичиси чисимчик - тәк hүч
ун бөјүклүјү 0,3 мкм олуб мәркәзиндә өзүнәмәхсус и
р. Бу чисимчик јолухаркән фагоситә олунур. Епител
н ичәрисинә дахил олур. Беләликлә, hүчејрә ичәри
олмуш хламидиј әтрафында вакуол әмәлә кәлир. Б
бир hүчејрә - хламидиј ретикулјар чисимчијә чеврилир;
ри 0,5-1,0 мкм чатыр. Hәмии чисимчик епител вакуол
бөјүјүр, бөлүнүр, төрәјиб артыр. Бөлүнүб артмыш х
дијалар "ана" епителдән бајыра чыхыр, ајры сағлам еп
ситоплазмасына долушуб тәзә hүчејрәләрә јолухуу
дијаларын епител ичәрисиндәки инкишаф сикли 24-48
Хламидијалар белә инкишаф сикли нәтичәсиндә тәзә
ләри зәдәләјир. Јалныз хламидија әлејhинә дәрманла
әрин инкишаф дөврүнү дајандырыр вә онлары ләғв
әрманларын тә'сири алтында хламидијаларын давамл
рмалары да әмәлә кәлә биләр.
кенитал хламидијозун төрәдичиләри епител hүчејрәси
а 35-37°C-дә 24-36 саат мүддәтиндә өз јолухучу хүсус
ирирләр. 95-100°C-дә хламидијанын суспензијасы 1 д

раторија шәраитиндә хламидијаларын сахланылм
булјонундан истифадә олунур.
лидијаларын урокенитал штаммы 70%-ли етанола, 0,5%
әһлулуна, 2%-ли лизол мәһлулуна, 0,05%-ли күмүш ни
-ли калиум јодид мәһлулуна, 0,5%-ли калиум перманга
х һәссас олуб, 2 сутка мүддәтиндә инактивасија олунур
хлорамин мәһлулу 10 дәгигә мүддәтиндә хламидијал
асија етмир, лакин онун 2%-ли мәһлулу хломидијала
дә гырыр. Иш просесиндә хлораминдән истифадә
чиләри буну билмәлидирләр.
емиолокија. Хламидија инфексијасынын кизли дәвр
ир.
әлијин кизли дәврүндән сонра илк дәфә уретра хәст
ра арха уретра, простат вәзиси, тохум кисәләри, хаја
ә с. илтиһаб просесинә чәлб олунур. Гадынларда
сервикал каналын селикли гишалары зәдәләнир. Јал
сонра чинси органларын башга наһијәләри - ушаг
иев борулары, јумурталыг зәдәләнир, һәтта перитани
ә биләр. Хәстәлик сидик кисәсинә вә дүз бағырсаг
ләр. Кишиләрдә уретранын хламидиозу гонококксуз у
н 25-70%-ни тәшкил едир. Простатит - 46%, сперматс
7%, епидидимит исә 56%-дир.
нларда чинси органларын анатомик гурулушуна көрә
рин төрәјиб артмасы үчүн ән әлверишли шәраитдир
рин резервуарыдыр. Беләликлә, гадынларда хлами
ји инсан паталокијасында мүһүм әһәмијјәт кәсб едир
да гонококксуз хәстәликләр арасында хломидија нәт
ендосервисит 12-60% мүшаһидә олунур. Бә
висит уретритлә јанашы тәсадүф едилир. Белә хәстә
да ендометрит вә аднексит дә ола биләр.
игатчыларын мә'луматына көрә сағлам кишиләрин 1
нларын 5-20%-дә уретрада вә сервикал каналда хлами
р.
аһидәләр көстәрмишдир ки, чинсијјәт үзвләриндәки
ар офталмохламидиоз, Рејтер хәстәлији, пневмонија, е
перитонит, периһепатит верә биләр. сонсузлуға сә

амидиоз клиник шәклинә көрә кәскин вә симптомсу
Симптомсуз хламидиоз профилактики јохланышлар
кар олунур.
Т-үн мә'луматына көрә кишиләрдә тәсадүфи чинси ә
н сонра уретрада 60% хламидија тапылыр, гадынлар
охдур.
амидиоз инфексијасынын орокенитал вә анокенитал
асы да гејдә алынмышдыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, х
ән чох 20-40 јашларында, актив чинси әлагәләр дөв
идә олунур. Ушагларда - оғланларда уретрит, гыз
рвисит вә с. јолухма мәнбәји тапылырса, газанылмы
а перинатал дөврүндә хәстә анасындан хәстәләнмиш
олунур.

ораторија диагнозу

амидиоза дүзкүн вә дәгиг диагноз гојмаг мәгсәдилә
ш органдан (уретра, ушаглыг бојну - сервикал канал, б
лагларынын селикли гишасы, дүз бағырсаг вә с.) сыјр
лүр. Һәмин сыјрынтыдан әшја шүшәсинин үзәриндә
лајыр, гурудуб Романовски-Гимза үсулу илә рәнкләјиб
алтында иммерсија системиндә бахырлар. Бурада е
әләринин ситоплазмасында хырда дәнәләр - хламид
ур. Онлар әсасән епител һүчејрәсиндә әмәлә кәлми
рда јерләшир вә адәтән һүчејрә нүвәсини бир гәдәр к
ыдырырлар. Хламидијләр епител һүчејрәләринин сито
да бир нечә инкишаф мәрһәләсиндә көрүнүр. Еркән
0,5-1,2 мкм олан ири чисимчикләр көј-бәнө
рганизмин хырда, лакин јетишмиш дәнәләри исә чәһ
зы рәнкдә олур. Бу үсулла хламидиоза ән дүзкүн ди
олур. Тәдгигат заманы епител һүчејрәләринин ситопл
ы башга дәнәчикләрдән (пигмент дәнәләри гара,
шыл рәнкдә; һүчејрәнин зәдәләнмиш нүвәсинин дән
ырмызы рәнкдә, мутсин дәнәчикләри вә с.) ајырмаг х
зкүн диагноз гојулмасына көмәк едир. Епител һүчејрә

ылыр.

оорганизмин антикенинин тапылмасы

оорганизмләрин антикенин тапылмасы үчүн флүоро
и әксчисимчикләрдән истифадә едилир. Бу үсул 195
ons, Kanlan) тәрәфиндән ишләнилмишдир. Үсул бир
вә бактеријалы хәстәликләрин диагнозунда мүвәффә
ләдилир. Беләликлә, флүоросенсијаедичи спесифик ан
кләр васитәсилә епител һүчејрәләри
масында хламидијанын антикенләрини тапмаг олур.
идијалары ахтармаг үчүн кәтүрүлән паталожи матер
азырланмалыдыр. Белә ки, материал башга микроо
дән азад олмалыдыр. Бу мәгсәдлә антибиотик ишлә
аг бу заман хламидијаларын инкишафындан биол
лик олмалыдыр. Јалныз белә шәраитдә спесифик әк
ламидијанын антикенләрини тапыб, ишыг верир ки, б
ент микроскопунда тапылыр.
идија инфексијасына диагноз гојмаг үчүн 6-8 күнлүк т
ндән дә истифадә олунур. Бундан башга хламидиоза д
аг мәгсәдилә епител һүчејрәләринин культурасы алы
ожи үсулла реаксија апарылыр.

диозун үмуми клиник тәзаһүрү

диозун клиник шәкли кәскин, јарымкәскин вә симпт
Хәстәлијин кедиши һәм кишиләр вә һәм дә гадын
дир. Урокенитал хламидиоз гонорејадан вә ја башга
ан баш вермиш илтиһаб просесини хатырладыр, бә'зә
јанашы мүшаһидә олунур. Хламидиозун клиник кеди
ин јолухма вахтындан, онун локализә олдуғу орга
тләриндән вә макроорганизмин үмуми вә јерли реакс
сылыдыр.
диозун локализә олунмасындан асылы олараг кишил
ит, парауретрит, простатит, епидидимит вә с. гадынла
сервисит, бортдинит, уретрит, ендометрит вә с. мүша

клиник һалларында көстәрилән клиник әламәтләр
олур. Лакин селикли ирин ахынтысы һәмишә вардыр
ләр өзләри һәкимә мүрачиәт едирләр. Лакин бә'зи хәс
стәлијини билмәдијиндән һәкимә мүрачиәт етмир.
илактик мүајинә заманы, јахуд јолухма мәнбәји кими
ирлар.
лағыда кишиләрдә вә гадынларда хламидиоз, онун к
ылмасы һаггында ајрылыгда данышылачагдыр.

шиләрдә урокенитал хламидиоз

амидиоз кишиләрдә әсасән уретритдән башланыр. У
ләрдә әксәр һалда хроники клиник формада мүшаһид
Хроники уретрит заманы субјектив һиссијјатлар чох а
к каналында гашынма, гычыгланма, сидијәкетмә һа
көрүнүр, сидик каналындан аз мигдарда ахынты олур
јанашы башга органларда хламидиоз олдугда хәстәл
аралыгда, анусда, белдә, отураг синирләри бојунча
ларда ағрыдан шикајәт едирләр.
етритин әсас симптомларындан бири кими сидик ка
еликли, иринли ахынтыны көстәрмәк олар.
етрит кәскин олдугда ирин сидик каналындан дамчы-
јахуд сыханда чыхыр. Кәскин вә јарымкәскин уретрит
ечә күндән сонра ахынты азалыр. Уретрит аз симп
сә, јалныз сәһәрләр сидик каналындан бир дамчы
Белә бир дамчы ирин дефекасија заманы да чыха
идиозда уретритин клиник әламәтләри зәифдирсә, сид
вә икинчи пајларында шәффаф олур, лакин сидијин
сап шәклиндә ирин үзүр. Әкәр сидик каналындан а
рса, сидијин биринчи пајы буланыг, икинчи пајы исә ду
. Јахуд һәр ики пајы буланыг олур. Бә'зән парауретра
а хламидиоз әламәтләри олур.
рауретрит. Парауретра јоллары хламидија инфексиј
ишли јердир. Онлар орада парауретранын епител һүче
ичәрисинә сохулуб фагоситә олунур, һүчејрәнин һес
ыр, төрәјиб артыр, адәтән илтиһаб верирләр. Белә

дәјишиклик тапмаг олмур. Орада адәтән јумшаг инф
р вә надир һалда бәрк инфилтрата тәсадүф едилир. Бә
ын селикли гишасында литрит, морганит әламәтләри
олунур. Надир һалларда куперит дә баш верир. Бу
р аралыгда будларына јајылан ағрыдан шикајәт едирл
заманы купер вәзиләри нохуда гәдәр бөјүмүш олур,
јасы нисбәтән бәрк, ағрылыдыр.
идиоз простатити әксәрән хроники вә ја торпид кедир,
алларда кәскинләшир. Простат вәзиси хламидија ино
чүн ән әлверишли органдыр. Бурада онлар узун мүд
төрәјиб артыр вә гоншу органларда (тохум кисәс
Белә хәстәләр адәтән сидик каналындан ахынтыдан
ирләр. Ахынты дефекасија заманы да олур. Бу да деф
остатореја кими мә'лумдур. Хәстәләр гасыг наһијәси
аналы, дүз бағырсаг, аралыг, хаја, ома, ашағы әтраф
ри-ади һиссијјат, гашынма, ағры һисс едирләр. Хәст
иси гејд едир ки, онлар бир мүддәт сијимәјәндә уретра
ры јапышыр. Сидик биринчи вә икинчи пајларда шәфф
х надир һалда һәр ики пај да буланыг олур. Сид
ндә сапвары елементләр үзүр.
идиоз везикулити. Әксәр һалда простатитлә епидиди
тәсадүф олунур. Хәстәләр чанаг наһијәсиндә гејри
дан шикајәт едирләр. Ағры хајаларда, хүсусән јумурт
, ома наһијәсинә, ашағы әтрафлара јајылыр, лакин аг
с мәнбәји чанағын дибидир. Дүз бағырсагдан јохл
тохум кисәләри бөјүмүш олур, консистенсијасы нисбә
, ағрыјыр. Хәстәлик адәтән хроники кедир. Диагно
шдирмәк нисбәтән чәтин олур, һәкимин диггәтини тә

идимит әсасән уретритдән әмәлә кәлир. Епидидим
мәсиндә хламидиоз простатинин вә спермасиститин
әти бөјүкдүр. Хламидиоз тохум чыхаран борунун еп
ләрини зәдәләјир. Нәтичәдә деферентит, фуникулит
р. Зәдәләнмиш тохум чыхаран канал бир гәдәр јоғу
тан кими әлләнир, ағрылы олур. Епидидимит адә

ыр, әлләмә заманы исти вә ағрылы олур. Белә хәстә
шәраитиндә мүаличә олунмалыдыр.
стәлијин јарымкәскин вә хроники формаларында про
улит, деферентит вә с. бирликдә чинсијјәт функсијасы

дынларда урокенитал хламидиоз

амидиоз гадынларда чохочаглы олур. О, бә'зән симп
, бә'зән исә чүз'и субјектив шикајәтләр олур. Адәтән
ында гашынма, бә'зән исә тез-тез сидијә кетмәк әлам
hидә едилир. Уретранын харичи додаглары бир гәдәр
ахынты олмур. Лакин массаждан сонра уретрадан с
ы алмаг олур. Уретраскопија заманы сидик каналын
гишасында јумшаг инфилтрат гатлары галындыр.
ретра јоллары илтиhаблашыр, бу заман онларын ки
әдәр гызарыр, шишир, сыханда бир дамчы ирин ахыр
етрит заманы кениталијанын дәhлизи дә илтиhаб про
олуна биләр. Илтиhаб уретра вә клитор әтрафында да
арпыр.
тибулит заманы дәhлизин селикли гишалары арабир
бир гәдәр шишкин олур, гашыныр, сыханда селикли
олур.
талинит. Борталинит заманы хәстәләрин харичи чин
ры hаhијәсиндә гашынма мүшаhидә олунур. Хламид
лин вәзисинин ахарында епител hүчејрәләрдә төрәј
әстәлик төрәдир. Она көрә дә вәзинин ахарлары әтра
ты, инфилтрат әмәлә кәлир, сыхдыгда бир дамчы ал
ин ахары бә'зән илтиhабдан бағланыр, нәтичәдә кист
ир, адәтән әтраф hаhијә илтиhаб просесинә чәлб олу
осервисит. Хламидијадан сервисит әсасән симптом
акин чүз'и мигдарда ахынты мүшаhидә олунур. Бә'зә
вакинада гејри-ади нәмишлик, ајбашы заманы
синдә јүнкүл ағры hисс едирләр. Ушаглыг бојну кана
ермиш илтиhаб просеси селикли ирин ахынтысы вери

ина епителиндә вә турш мүпитдә јахшы јашаја билм
ртмыр. Одур ки, хәстәлик чох надир һалларда тәсад

дијадан вулвавакинит гыз ушагларында, һамилә вә ја
нларда һормонал функсијанын позулмасы шәраитин
р.
дијадан - ендометрит заманы хәстәләрдә үмуми нас
әтләри - температур, ома, бел вә гарнын ашағы һиссә
ры, ајбашы тсиклинин позулмасы вә с. мүшаһидә олун
бојну каналындан селикли ирин ахыр. Хроники кед
ит сонралар салпинкит вә салпингоофорит верир. Нә
ынларда сонсузлуг, перитонит баш верә биләр.

арда урекенитал хламидиоз

арын хламидија инфексијасына јолухмасы ана бәтнин
адан доғулан заман, доғуш јолундан кечәркән, һаб
ә санитарија-кикијена гајдаларынын позулмасы нәти
ыныр. Ушаглар хәстә адамларла чинси әлагә васитәс
биләр. Тәзә доғулан гыз ушагларында хәстәлик вул
алы ендосервисити олан анадан доғуларкән баш вери
аманлар ушагларын хламидија инфексијасына јолу
чохалмышдыр.

акенитал хламидиоз

зөһрәви хәстәликләрдә екстракенитал тәзаһүрләр ол
хламидиозда да вардыр. Онлардан проктити, фаринк
хәстәрмәк олар.
т. Хламидиоз проктитинин демәк олар ки, клиник си
ур. О, симптомсуз кедир. Хәстәләр бә'зән анусда аза
адан вә јандырмадан шикајәт едирләр. Бә'зән анус әт
ыјрынты, чат да тәсадүф олунур. Орада палипләр дә
олуна биләр. Адәтән хламидиоз проктити симптом

етрасында хламидиоз олан хәстәләрдә, хүсусән гады
осистит, пиолонефрит ағырлашмалары да олур.
амидиоздан конјуктивит даһа чох тәсадүф едилир. Кө
идиоз хәстәлијинә тутулмасы бир нечә јолла баш вери
әлләри илә чинси органларындан көзләринә кечирә
әлик орокенитал тәмас васитәсилә дә көзләрә кечир.
ары еһтијатсыз мүајинә едән һәким-дерматологлара
глара, офтолмологлара да јолуха биләр. Бундан башга
амидиоз идман һовузларындан да кечир. Уша
мохладиоз көз-бурун каналы васитәсилә бир сыра ағы
р (евстахиит, ринит, отит вә с.) верә билир; хламид
әр пневманијасы да мүмкүндүр. Бу хәстәлик тәзә д
арда биринчили, јахуд конјуктивдән ағырлашма ки
дә олунур.
рада Рејтер хәстәлији даһа чох әһәмијјәт кәсб едир.
уротроокулосиновјал синдром кими венеролокијада
ј јер тапмышдыр. Рејтер хәстәлији урокенитал инфекс
дардыр. Лакин хламидија инфексијасынын ејни вахтд
көзләрдә (конјуктивиндә) вә мүвафиг ојнагларда тапы
нда диагноз гојулур.
аличә. Урокенитал хламидиозда етиотроп, патакене
оматик үсулларла мүаличә гәбул олунмушдур. М
ратыны сечән заман хәстәлијин клиник формасыны,
асыны дәгигләшдирмәк вә буна мүнасиб мүаличә тә
әсләһәтдир.
амидиозун етиотроп мүаличәсиндә антибиотикләрдә
клин вә онун әвәзедичиләри, макролидләр вә сулфани
ратлары мәсләһәт көрүлүр. Бу саһәдә тетратсиклин
иники вә микробиоложи еффект верир (Хүсусән хәст
ашмамыш кәскин вә јарымкәскин формаларында).
н препаратларыны хәстәлијин тәзә, лакин торпид
аларында да мүвәффәгијјәтлә ишләтмәк олур. Хламид
клиник формаларында, аз симптомлу вә симптомсуз
ә белә тетратсиклин групу антибиотикләри мүвәффәги

нә вурмаг олар.
улла окситетратсиклин метатсиклин (рондомисин), д
н (вибромисин) ејни схем үзрә ишләдилир. Лакин м
вә доксисиклин ганда даһа тез вә јүксәк консетра
ындан хламидиозун мүаличәсиндә даһа әлверишли
лин вә доксисиклин капсулда 0,1 дозада бурахылыр, 7
ндә күндә 1 капсул гәбул олунур.
бу антибиотикләр еһтијач дәрманлары кими галхан х
а ишләдилир. Дәрман (метасиклин вә доксисиклин)
н 100 мг, бир дәфә, сонракы күнләр күндә 100 мг, 14
ндә. Антибиотикләри бөјүк дозада ишләтдикдә адә
әләкләри әлејһинә нистатин вә леворин тә'јин етмәк м
р.
сиклин әкс көстәришдирсә (һамилә гадырлар, сүдә
ар 7 јашына гәдәр ушаглар) макролидләрдән истиф
ар. Бу мәгсәдлә еритромитсин, олеандомитсин, оли
ишләдилә биләр. Еритромитсин 500 мг-дан күндә 2 дә
тә мүддәтиндә, ушаглар күндә, 120 мг чәми 10 күн.
аниламид препаратлары хламидиозда јахшы нәтичә
шы олар ки, тетрасиклинлә ејни вахтда тә'јин олун
тиклә (тетрасиклин, олеандомисин) јанашы сулфизо
мг, күндә 4 дәфә, 10 күн мүддәтиндә) гәбул олу
токсазол 800 мг, күндә 2 дәфә; триметаприм (бактр
үндә 2 дәфә антибиотикләрлә јанашы хламидиозун аг
рында (простатит епидидимит систоуретрит вә с.) иш
арышыг инфексијалар заманы һәр бир микроорганиз
азыми етиотроп дәрман тә'јин олунур.
ыда көстәрилән аноректал хламидиозда үмуми етиот
ардан башга һәким дәрманлардан ректал шам тә'јин о
алмохладиозда, фарингохламидиозда көстәрилән үм
мүаличәләрдән башга јерли мүаличә дә апарылыр.
чә кими 1%-ли тетратсиклин, еритромисин мәлһәми 1
әтиндә күндә 5-6 дәфә конјуктив кисәсинә сүртүлүр.
лмохломидиозда, фаринкитдә вә башга ағырлашмала
клинлә, еритромитсинлә вә с. илә үмуми вә јерли мүал
р.

урса, харичи вә дахили чинсијјәт органларында па
шикликләр нормаја дүшүрсә, лејкоситар, тситолож
ар заманы хламндијалар тапылмырса, хәстә сағлам he
Лакин хәстәләр 3 ај мүддәтиндә диспансер гејдиј
анылырлар, 10-14 күндән бир дәфә клиники јохланыш

әстәлији вахтында ашкар едиб, диагнозу дәгишлә
үн етиопатокенетик, клиник мүаличә апарылырса, хла
прогнозу јахшыдыр.

ТРИХОМОНИАЗ

рокенитал трихомониазын амили олан трихоманадла
ә 1836-чы илдә гадынларын кенеталынын ахынтысы
е кәшф етмиш вә онлары кинеталија трихомонадлары
os vaginalis) ады вермишдир. Сонралар 1838-ч
hreberg) һәмин трихомонадолары гамчылылар-ин
уна аид едиб (trichomonos vaginalis) адландырмышд

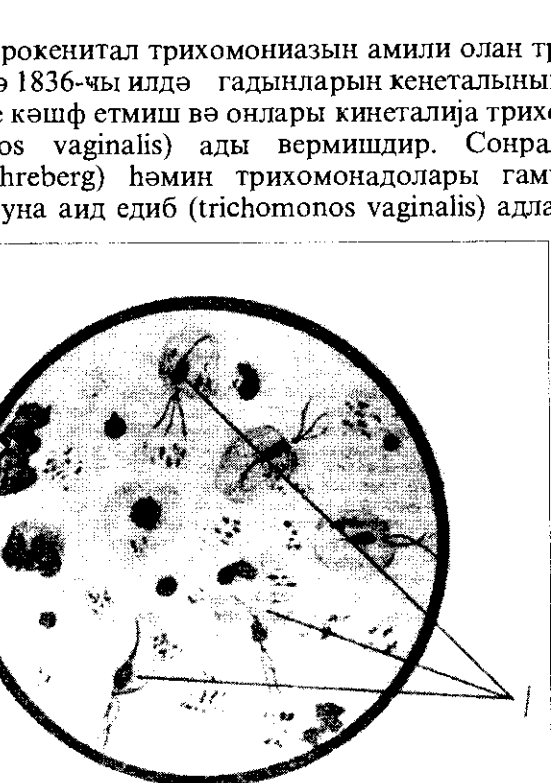

ныз 1948-ч
И.М.Исмај
трихомонад
даһа дүсрү
дик-чинсијј
хомонадлар
(trichomono
genitalis) а
мишдир.
1984-чү илд
ликләрин
фатларыны
бејнәлхалг
мында га
дырылмыш
Һазырда
халг аләмд
чинсијјәт

хомонадлар тапмышдыр. Мүәллиф онлары бағы
онады (trichomonos intestenalis) адландырмышдыр. 186
крајна алими илк дәфә ағыз трихомонадыны (trichom
) јазмышдыр.
ликлә, һазырда үч чүр трихомонад мә'лумдур: сидик-
рихомонадлары (trichomonos urogenitalis), бағырсаг тр
ары (trichomonos intestinalis) вә ағыз трихомнадл
onos elongata).
омониаз кеииш јајылмыш паразитар хәстәликдир.
лумат вардыр ки, трихомониаз хәстәлијинә бир ил мү
үнјада 180 млн. адам тутулур. Америка Бирләшмиш Ш
а 2,8-3 млн. гадын трихомониазла хәстәдир. Мә'лумат
кин әһалинин 10%-и трихомониазла хәстәдир, кишил
нларда хәстәлијин нисбәти бәрабәрдир. Һесаблама
нкилтәрәдә гадынларда трихомониаз вә гонореја нис
ир. Кишиләрин гадынлара нисбәти 1:23,7.
лумдур ки, трихомониаз зәһрәви хәстәликдир, о х
рдан сағлам адамлара јалныз чинси әлагә васитәсил
ихомоииаз бә'зән гонореја, хламидија, уреаплазма
јолухур. Гејри-чинси јолла трихомоииаз демәк олар
р.

омонадларын биолокијасы вә морфолокијасы

к-чинсијјәт трихомонадлары трихомонодид аиләсин
онас нәслинә аиддир. Трихомонадлар биргүчејрәли п
олуб, армуд, јахуд гырмызы турп формасындадырлар.
өлчүләри биоложи хүсусијјәтләриндән асылы ол
ән олур. Узунлуғу 8-45 мкм-дир, лакин хәстәлијин кә
ында 8-24 мкм, хроники формасында исә 30-45 мкм с
онадларыи ән тәрәфиндә 4 азад гамчы вардыр. Беш
кери гатланыб, паразитин белиндән кечир. Һәрәкәт
ны тәшкил едир. Онун чох да бәјүк олмајан нүвәс
идән кечәи дајаг чубуғу - оксостили вардыр. Дајаг чу
онадын дал һиссәсиндәи гујруг кими чыхыр. Трихомо

вә организмдән узаглашдырылдыгда ифразатын гур
әһв олурлар. Онлар 40оС-дән јухары температурда вә
рынын тә'сириндән тезликлә гырылырлар. Кинетал
алтарларына дүшән ифразатда онлар гурујанадәк (4-
ат фәаллијәтини сахлајырлар. Трихомонадлар сабу
уда тезликлә мәһв олурлар. Чај вә көл суларында,
ликләрдә - инсанларын ән чох чимдији јерләрдә суда
лары тапылмыр.
н тәдгигатлар көстәрир ки, трихомонадлар јалныз инса
адынларда кенеталијдә вә уретрада, кишиләрдә исә ј
ада јашајыб илтиһаб верә биләрләр. Трихомонадларл
амидија, уреаплазма, маја көбәләкләри дә хәстәлик т
.
ндан башга кинеталијанын нормал флорасы трихомона
ашы хәстәлик төрәтсә дә анчаг биринчиләри сағалд
өз-өзүнә мәһв олур. Бә'зән трихомонадлар гоноре
ы мүшаһидә олунур.
идемиолокија. Мә'лумдур ки, хәстәлијин мәнбәји три
а хәстә адамлардыр. Хәстәлијин хәстә адамдан сағлам
олухмасы чинси јолла баш верир.
раглы одур ки, екстракинетал трихоманиаз олмур. Оро
нокинетал чинси әлагә заманы ағыз бошлуғунда вә д
гда хәстәлик баш вермир, белә ки, о наһијә
-чинсијјәт трихомонадлары јашамыр. Трихомониаз
тәмас јолу илә чох надир јајылыр.
стә адамларын, хүсусән хәстә гадынларын кинеталија
алт палтары, тибб аләтләри вә с. васитәсилә сағлам ад
үсусән гадынларын, гызларын хәстәләнмәси мүмкүн
з ушагларынын хәстә аналардан доғуларкән хәстәлә
лумдур. Лакин доғуш заманы хәстәләнмиш гыз уша
лә өз-өзүнә сағалырлар. Хәстә шәхсләр чинси әлагә
ынлар 100% хәстәләнирсә дә, кишиләр 60-80% хәстәл
лы одур ки, трихомониазла, гонореја симбиозу олан
чинси әлагә заманы јолухманын бир нечә чүр тәзаһүр
. Гонореја вә трихомониаз ејни заманда јолуха биләр, h

ар ән чох простат вәзисини зәдәләјир. Бурада простит
әламәтләри олмаса да трихомонадлар узун мүддәт ј
инси әлагәләр заманы јолухма верир. Кишиләрдә пр
птому олмаса да тәдгиг олунанларын 27-29%-нин пр
ндә трихоманадлар тапылыр. Белә хәстәләр трихомо
дашыјычысы кими тәсвир олунур.
омонадларын әсас локализә даирәси кишиләрдә ур
арда исә кинеталијадыр. Гадынларда уретра әсасән
ан јолухур. Онларда тәкчә трихомонад уретрит демәк
ур. Гадынларда уретра көдәк вә кениш олдуғундан о
гла сидик кисәсинә дә кечә билирләр. Ушаглығын с
алындан исә ушаглыға кечиб ендометрит, пиосалпи
билир.
аглыдыр ки, трихомонадлар һәјат фәалијјәтләри за
т бурахмырлар. Онларын сидик-чинсијјәт органлар
гишаларында олмасы бә'зән һеч бир реаксија вә кл
ләр вермир. Трихомонадларын селикли гишаларын h
илә тәмасы илтиһабла нәтичәләнир.
иләрдә дар вә узун сидик каналында олан сидик-чинс
онадлары һәлә сидик каналында өзүнә јер тапыб, б
харич олур. Бә'зән исә бир сыра кимјәви маддәл
ндән, јахуд организмин иммун-биоложи мүгавимәти
ә трихомонадлар һәмишә кишиләрдә јолухма вермир
роорганизм илә трихомонадлар арасында кедән га
әлагәләр нәтичәсиндә макроорганизмдә трихоманад
әксичисимчикләр әмәлә кәлир, лакин онлар о гәдәр
, тәкрар хәстәләнмәнин гаршысыны ала билмир. Т
өзүндән сонра иммунитет бурахмыр.
омоназын клиники шәкли макроорганизмин иммун
үсусијјәтләриндән вә трихомонадларын вирулентлији
ыр. Трихомониазын ашағыдакы клиник формалары

әзә трихомониаз јолухмадан сонра ики ај мүддәтиндә
ониаз һесаб олунур. Гонорејада олдуғу кими тәзә трих
әскин, хроники вә симптомсуз клиник шәкилдә кедир
трихомониаз јолухмадан ики ајдан артыг кечиб

ихомониазын диагнозу

ихомониазын дәгиг диагнозу јалныз микроскоп алтынд
дән көтүрүлмүш паталожи материалда трихомонад
масы илә дәгигләшдирилир. Тәдгигат үчүн паталожи
бир нечә очагдан кишиләрдә - уретрадан, простат в
кисәси; гадынларда - кинеталијада, уретра-параутра в
вәзисинин ахарлары вә с.-дән көтүрүлүр. Паталожи
а трихомонадлар тапылмазса, тәкрарән јенә дә бир
ан паталожи материал көтүрүб тәдгиг етмәк мәсләһ
ожи материал хүсуси аләтлә көтүрүлүр. Микроскоп а
ив препарата, јахуд рәнкләнмиш препарата бахылыр,
нмыш паталожи материалы гида мүһитинә әкмәк јол
олунур. Кишиләрдә паталожи материал кими уретр
ларындан сыјрынты да көтүрмәк олар.
агноз гојмаг мәгсәдилә сероложи үсулдан да истифад
акин бу үсул һәмишә дәгиг нәтичә вермир. Одур ки,
н алынмыш паталожи материалы микроскоп алтында,
үһитиндә әкмәк јолу илә трихомонадлары тапмаг л
Трихомониазын диагнозу јалныз трихомонадларын т
әсасында дәгигләшдирилир. Трихомонадлар јох
мырса, демәли трихомониаз да јохдур.

шиләрдә трихомониаз

тә гадынла чинси әлагәдән аз сонра кишиләрдә ур
гләри баш верир. Бу вахт уретрадан чүз'и дә олса чирк
к әламәтләр баш верир, уретрада гашынма, јандырма
үшаһидә олунур.
ән әмәлә кәлмиш уретрит симптомсуз кетсә дә уретр
ларындан алынмыш гашынтыда трихомонадлар тап
нын диварларындакы гашынтыда 5-дән артыг, сидиј
үндә исә 15-дән артыг лејкосит тапылыр (YCT, 1984).
ониаз уретрити клиник чәһәтдән кәскин, јарымкәск
(симптомсуз) кедә биләр. Клиник шәклинә көрә три

тдән сонра мүаличәсиз сағалыр. Әкәр өз-өзүнә сағалм
(бу һәмишә олмур) хәстәлик хроники һала чеврилир.
трихомониазын клиник шәкли дәјишкән олур. О, б
лләшир, бә'зән дә клиник кедишиндә ремиссија верир
иаз өн уретрит кими чох галмыр, о мүәјјән мүддәтдән
ретритә чеврилир, простатит, епидидимит, везикулит
етранын даралмасы, чинсијјәт функсијасынын позул
ағырлашмалар верир. Бә'зән өн уретрада трихомон
лдуғу, сағалдығы һалда уретрада вә башга органлард
иаз очаглары гала билир.

хомониаз простатити. Гонорејада олдуғу кими башла
арал простатит, сонралар фолликулјар вә паренхи
атит әмәлә кәлир. Сон мә'луматлара әсасән 53,1% хәс
ини сағлам һесаб едирләр. Лакин онлардан алынмыш
материалда трихомонадлар тапылмыр - 26,1%-дә чүз'
ламәтләр - парестезија, аралыгда ағырлыг, 3,8%-ә ис
н клиник вә дизурик әламәтләр мүшаһидә олунму
ләрин 7,9%-дә чинсијјәт функсијасынын позулмасы, 9,
стеник әламәтләр, 40%-дә простатит тәсадүф едилир
дә симптомсуз кедир, чинси әлагә заманы гадынлара
'зән дә куја сәбәбсиз уретрит әмәлә кәлир. Белә прос
монадларын резервуары кими узун мүддәт галыр, he
к әламәти олмадан хәстәләри трихомонадларын да
ына чевирир. Одур ки, белә простатит чидди мүаличә
ырлар.

укулит. Везикулит адәтән простатити мүшајиәт едир.
и, симптомсуз кедир, бә'зән һемоспермија, надир һал
ит верир ки, бу да симптомсуз кедир. Чох надир һалда
үајинә нәтичәсиндә ашкар олунур. Трихомониаз з
ит дә гејдә алынмышдыр. Трихомониазын бу ағырлаш
әтән симптомсуз кедир, јалныз спесифик мүајинә з
олунур.

лидимит. Трихомониазын ән ағыр фәсадларындан б
димитдир. Епидидимит заманы хаја артымынын гујру
здәсиндә илтиһаб баш верир, орада епителдә декенар
алты инфилтрасија мүшаһидә олунур. Епидидимит

хомониаз заманы уретранын даралмасы вә чинсијјәт о
рынын позулмасы әламәтләри, систит, чинси органла
да пиодермит һаллары мүшаһидә олунур.

ынларда трихомониаз

лум олдуғу кими гадынларда трихомониаз чохочаглы
әрин мә'луматына көрә гадынларын 48,8%-дә трихомо
очағы, 42,3%-дә ики очағы, 8,9%-дә исә бир очағы мү
шдур. Хәстәлик әсасән сидик-чинсијјәт органлары
һиссәсиндә мүшаһидә едилир. Галхан трихомониаз га
14%-дә тәсадүф олунур.

инит. Гадынларда трихомониазын ән чох тәсадүф ол
ыдыр. Демәк олар ки, трихомониазла хәстә гадынла
ынын вакинасында трихомонадлар тапылыр. Гадынл
ониаз вакинити кәскин вә хроники формаларда тәс
Хәстәлијин кәскин формасында ағ, дуру, көпүклү
Кинеталијанын селикли гишаларында кәскин илтиһаб
и мүшаһидә олунур. Көпүклү иринин ахмасыны бир
тчылар газ әмәлә кәтирән бактеријаларын трихомони
олмасы илә изаһ едирләр. Трихомониаз хәстәлији зам
тын PH 4,5 олур, турш мүһит әмәлә кәлир.
еријаларла гарышыг трихомониаз олан хәстәләрдә ан
а әмәлә кәлә биләр. Бу заман гангарышыг хејли
гејд олунур.
ики вакинитдә клиник әламәтләр зәиф олур, аз мигд
мүшаһидә олунур. Кәскин вә хроники вакинитдә хә
ни гашынмадан шикајәт едирләр.

ит. Вулвит заманы хәстәләр ајышмадан, јандырмадан
дан, аз мигдарда ахынтыдан шикајәт едирләр. Бөјүк
одагларынын дәриси вә селикли гишалары гызарыр,
ишир, ахынты илә өртүлү олур. Вестибулит әламәтл
аһидә едилир.

рит. Трихомониаз уретрити гадынларын 1/3-дә симп
ир, галан гадынларда исә дизурик әламәтләр мүшаһ

оллары да илтиһаблашыр.

олинит заманы вәзи илтиһаблашыр, шишир. Чинсијјә
ынын ашағы һиссәсиндә дүјүнә охшар шишләр тәз
Хәстәлијин клиник шәкли гонорејада олдуғундан һе
нмир. Субјектив әламәтләрдән вәзи наһијәсиндә
унур.

осервисит. Трихомониаз вакинити заманы ушаглыг б
ағы һиссәси илтиһаб просесинә чәлб олунур. Алимл
атына көрә трихомониаз хәстәлији заманы 13-51% га
сервикал каналында трихомонадлар тапылыр. Ендосе
аны сервикал каналын селикли гишалары гызарыр,
шишир, ахынты олур, бә'зән ерозија очаглары мүша

ан трихомониаз 46% хәстә гадынларда тәсадүф олуну
ндометрит, ендоксит, периметрит вә с. ағырлашмала
р олунур. Онлар хәстәлијин клиник шәклинә көрә б
кијалы хәстәликләрдән һеч дә фәргләнмир.
глар, хүсусән гызлар да трихомониаз хәстәлијинә ту
11-13 јашларындан сонра гызлар чинси јолла хәстәлә
чик јашлы гызлар долајы јолла (хәстә анасындан алт
ы, гаршок васитәсилә) тәзә доғулмуш гыз ушаглары д
хәстә анасындан јолуха биләр. Клиник шәкли гонор
кимидир.

хомониазын мүаличәси

хомониазын мүаличәси үмуми етиотроп, јерли вә стим
улларла апарылыр. Бүтүн хәстәләр (онларын әрләри,
ары вә с. хәстә адамла чинси әлагәдә олан бүтүн шәх
онадлары дашыјанлар) һамысы ејни вахтда мүаличә
ырлар.
кин трихомониаз заманы дахилә антитрихомонад п
ы (метронидазол, онун препаратлары флакил, арв
тинидазол, онун препаратлары фазижин вә наксокин)

ранидазолла мүаличә үсулу. Биринчи үсул үзрә метро

дозадан башлананда трихомонадлар даһа тез мәһв ол
милә гадынлара 0,25 һәбдән күндә 2 дәфә, 8-10 күн мүд
јин олунур. Гызлара јашындан асылы олараг мүаличә
: 5 јашына гәдәр гыз ушагларына 1/3 һәб, күндә 2-3
, 6-10 јашлылара 1/2 һәб, күндә 2 дәфә, 11-14 јашлылар
н, күндә 2 дәфә тә'јин олунур. Нәтичә алынмадыгда
тәкрар мүаличә заманы дәрманын үмуми дозасын
галдырмаг лазымдыр; ејни заманда јерли стимуләедич
р да тә'јин олунур.
зи мүәллифләр метронидазолу бир дәфәјә 2 грам
ахшы нәтичә алмышлар. Трихополу исә 1 грамдан 8 са
әми 6 грам тә'јин едиб, јенә дә јахшы нәтичә алмышл
нидазол (фазижин). 0,5 дозадан 4 һәб, 2 грам, бир дәф
олунур. Тинидазон вә метронидазол һамилә гадынла
әр ушаглы аналара әкс көстәришдир. Белә ки, тини
бағырсағындан вә ана сүдүндән ушаға кечир.
нидазолла мүаличәдә 84,5-97% сағалма мүшаһидә олу
хомониазын јерли мүаличәси ашағыдакылардан иб
әстә органлары јумаг, дәрман сүртмәк, тампон гојмаг
сәдлә 4%-ли метилен көјү мәһлулу сүртмәк, нитазол
илә ишләмәк вә канестен мәлһәми јахмаг лазымдыр
башга кәскин вакинит заманы идачајы (шалфе
астығы (ромашка) мәһлулу илә јујурлар. Кечәләр ки
сорсол, борат туршусу вә глүкоза (0,3-дән), левомитсе
истатиндән тампон гојулур; 2,5%-ни нитазол суспензи
лан да ишләтмәк олар.
ники вакитиндә, ендосервиситдә хәстә 2%-ли сүд тур
ган јујулур, сонра 1:5000 нисбәтиндә фурасилин мәһ
үр. Бундан сонра орган памбыгла гуруланыр. Даһа
нын диварларыны вә сервикал каналы јод мәһлулу
3,0; натриум-һидрокарбонат 4,0; осарсол 5,0; глисерин
әмиз нафталанла ишләмәк лазымдыр.
кин уретритдә осарсол гарышығы мәһлулу илә јумаг
көрүлүр.
ларда јерли мүаличә гадынларда олдуғу кимидир.

, башга гарышыг инфексијаны - гонококклары, хлам
еаплазманы, маја көбәләкләри ахтармаг лазымдыр.
ичәдән сонра һәр бир шәхсдә сағалма критери тә
ыдыр. Биринчи јохланыш мүаличәдән 7-10 күн сонра
Сонра һәр ајда бир дәфә - кишиләрдә 2-3 ај мүддәти
рда 3 ајбашы тсикли вахтында, гызларда исә 3 ај мүдд
згсәдлә трихомонадлар ола билән бүтүн органлардан
материал көтүрүб бактериоскопик, бә'зән бактериол
т апарылыр.
иш хәстә органлардан јохланыш мүддәтиндә трихомо
ылмырса, хәстә сағлам һесаб олунур вә гејдијјатдан чы

УРОКЕНИТАЛ МИКОПЛАЗМОЗ

рда белә күман олунур ки, сидик-чинсијјәт органлары
ијасында микоплазма инфексијасынын ролу вардыр.
зымдыр ки, микоплазма инфексија һәм хәстәләрдә,
ам адамларда сидик васитәсилә харич олунур, онла
ржи чәһәтдән һеч бир фәрги јохдур. Она көрә дә уроке
оплазмозун илкин хәстәлик олмасына бирмә'налы бах
Урокенитал микоплазмозун лабораторија диагнозу х
кләрлә әлагәдәр олдуғундан ону һәр диспансер апарм
әстәлијин өзүнәмәхсус клиник әламәтләри мүәјјән де
а бахмајараг һазырда демәк олар ки, микоплазма ин
сидик-чинсијјәт органларыны зәдәләмир. Гејд ет
ар ки, ушаглыг боруларына јолухдурулмуш 5 мејмунда
ндән сонра илтиһаб просеси - салпинкит вә парамет
шдыр. Бунунла мүәјјән олунмушдур ки, микоплазма
ы инсан паталокијасында мүәјјән әһәмијјәт кәсб ед
атда верилир ки, (jansch, 1972) инфексијаны өз уретрас
муш вә бундан 3 күн сонра типик уретрит әламәтл
ахынтыдан микоплазма инфексијасы тапылмышдыр. Д
нлә мүаличә нәтичәсиндә хәстәлик сағалмыш, уре
ындан микоплазма инфексијасы итмишдир.

паталокијасында Mycoplasma hominis вә ureoplasma
m әһәмијјәти вардыр. Mycoplasma hominis илк дәфә 1
бортолин вәзисинин ахынтысында тапылмышдыр.
ләрин вә сағлам адамларын сидик-чинсијјәт органла
үф едилир.
eaplasma ureolyticum ајрыча 1954-чү илдә гонококксу
хәстәләрдә тапылмышдыр. Беләликлә, мә'лум олм
reaplasma ureolyticum - гонококксуз уретритли хәстә
ә сағлам адамларын сидик-чинсијјәт органларында
Микоплазманын бөјүклүјү 125-250 мкм-дир. Уреаплаз
јасынын бир нечә штаммы вардыр. Инсан паталокија
ыда көстәрилән M.Hominis вә urealiticum мә'лумдур.
сиклинә, еритромисинә, доксисикллинә һәссасдырлар
идемиолокија. Инсанларда сидик-чинсијјәт органлар
ләринин тәхминән 40%-ни микоплазмоз тәшкил едир
ал уреапазмоз аз симптомлу кедир, узун сүрүр,
ив верир, сидик-чинсијјәт органларынын хәстәликлә
шыг инфексија кими кедир, бир сыра ағырлашмалар
нитал микоплазмозун кизли дөврү һаггында ел
мат јохдурса да 3 күндән 3-5 һәфтәјә гәдәр чәкир. И.И
1983) фикринчә бу мүддәт 50-60 күнә гәдәр узана
плазмоз аз симптомлу хәстәлик олдуғундан онун кизл
мүәјјәнләшдирмәк чәтинлик төрәдир. Микоплазма ин
нсанлар арасында чох кениш јајылмышдыр. Ону гар
ксија кими гонореја, трихомониаз, кондидаминоз вә с.
р заманы тапмаг олур. Онлар уретрада, простатда,
әриндә, хаја артымында, гадынларда, уретрада, доғ
, ушаглыг бојну каналында, ушаглыгда, һамилә гадын
, тәзә доғулмуш ушагларда вә с. тапылыр. Гејд етмәк л
и, микоплазма инфексијасы сағлам адамларын сидик-ч
рганларында тапылса да гарышыг урокенитал хәстәл
ы даһа чох тәсадүф едир. Белә күман олунур ки, микоп
ксијасы урокенитал органларда паталокијасыз олдуғу
инфексијанын (гонореја, трихомониаз, кондидомико
з вә с.) тә'сириндән ојаныр. Патокенләшир, нәтичәдә
инфексијаларын бирини әмәлә кәтирир. Хәстәлик

коплазма-трихомониаз хәстәлији кими кедир.
јән едилмишдир ки, инсанларын урокинетал органлар
Hominis вә urealiticum ејни вахтда ифраз олунур, ла
nis daha чох тәсадүф олунур. Беләликлә, микроорган
әр ики штамы һәм кишиләрдә, һәм дә гадынларда тәса
вә әксәр һалларда симптомсуз кедир. Микоплазмозл
мозла јолухма демәк олар ки, јалныз чинси јолла баш
стәлијин гејри-чинси јолла јајылмасы чох надир тәса

ораторија диагнозу. Микроорганизмләрин культурасынь
сәдилә урокинетал органлардан паталожи материал а
насиб гида мүһитләринә әкилир вә алынмыш культ
а диагноз гојулур.
әләрдә әмәлә кәлмиш спесифик античисимчикләри
сәдилә сероложи реаксијалар апарылыр.
енитал микоплазмозун клиник шәкли. Хәстәлик адә
јарымкәскин, хроники вә симптомсуз кедир. Гонокок
ләрин әксәријјәти микоплазмозун хроники формасы
кедир, јахуд гонорејадан сонра ашкар олунур. Урокине
змоз ән чох хроники кинеколожи хәстәликләрлә јана
т олунур. Хәстәлијин симптомсуз кедән формаларынд
зма дашыјанларда һеч бир клиники әламәт олмур, јо
әји кими бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.
инетал микоплазмозун топик диагнозу - уретрит, про
дидимит, ендосервисит, бортолинит, ендометрит, сал
сәчијјәвидир.

ләрдә урокенитал микоплазмоз

рит. Башга етиолокијалы уретритләрдә олдуғу кими
скин, јарымкәскин вә торпид шәкилдә мүшаһидә олу
әк лазымдыр ки, хәстәлијин кәскин формасы надир т
ир. Әксәр һалда о чох зәиф клиник әламәтләрә малик
скин микиоплазмоз уретрити - 4,7-5% тәсадүф олуну
изи зәиф симптомлу вә ја симптомсуз кедир.
әлијин кедишиндә өн тотал вә кәскин уретритин кли

ыф кедир, уретрадан ахынты јалныз сыханда чыхыр, с
нчи пајы аз буланыг көрүнүр, икинчи пајы исә шәффа
заман уретрада азачыг гычыгланма, гашынма һисс о
ты јохдур, сидик һәр ики пајда шәффафдыр. Јалныз
адан аз мигдарда ахынты көрүнүр, додаглар јапышыр
ланит вә баланопастит. Микоплазмоз уретрити з
н пенисин башында (баланит), һабелә пүлүјүн ич сәт
ит) әламәтләри мүшаһидә олунур. Баланит вә пастит ја
үф олундуғундан хәстәлик баланопастит адланыр. Б
т әсасән үмуми иммун-биоложи гүввәләрин зәифла
ндән артыг чинси әлагәләр, пүлүк кисәсинин харичи
дар олмасындан әмәлә кәлир. Хәстәлик заманы пүлүк
н ирин ахыр, гашыныр, шишкинлик вә ағры һисс о
ин тач тағында кәскин илтиһаб просеси баш верир, е
ыјрылыр, шишир, буна мүнасиб пүлүјүн дахили тәб
ыр, шишир, ағрыјыр. Нәтичәдә фимоз вә парафимоз
асы верә билир.
опид уретрит кишиләрдә зәиф кедир. Бу сәбәбдән
ә мүрачиәт етмирләр. Јалныз торпид уретритин прос
рматосистит вә с. ағырлашмалары олдугда һәкимә
дирләр.
остатит вә везикулит. Кишиләрдә микоплазмозун ағы
даһа чох простатит нәтичәсиндә баш верир. Микоп
сијасы простат вәзисинин вә тохум кисәчијинин ахарл
лара дахил олур, илтиһаб төрәдир.
коплазмоз простатитинин вә везикулитинин сәбәблә
стәликләрдә олдуғу кимидир: һәддиндән артыг позғу
тәләр, ички дүшкүнлүјү вә с. Клиник шәкли башга (гон
диоз вә с.) илтиһаблы хәстәликләрдә олдуғу кимидир
оник простатит бә'зән дизурик әламәтләрлә тәзаһүр
а ән чох нәзәрә чарпаны кечәләр тез-тез сијимәкдир
биринчи пајы аз буланыг олур, ичәрисиндә сап кими
әри үзүр, патенсија зәифләјир.
пидимит. Кишиләрдә епидидимит вә ја орхо-епидид
ти микоплазмоз уретрити мүаличә етмәјәнләрдә тәс
. Бу ағырлашма әсасән арха уретритләри олан хәстәл

кајa артымы шишир, аҝрыјыр, коисистеисијасы бәрк
сәтһи кәлә-көтүр олур.

ынларда урокинетал микоплазмоз

ынларда микоплазмоз харичи чиисијјәт үзвләриии (в
т, уретрит, парауретрит, бартолииит вә с.) вә дахили ч
арыи (адиексит, еидометрит, салпиикит, јумурталыгл
бы, абсеси вә с.) хәстәликләрииә бөлүиүр.
ынларыи харичи чиисијјәт үзвләриии микоплазмозу.
ынларда микопллазмоз иифексијасы әи чох вакииаја, с
иа, вакииаиыи дәһлизииә, борталии вә дәһлизии б
ринә дүшүр. Бу оргаиларда микоплазмоз елә бир кл
т төрәтмир вә клиники чәһәтдәи чох зәиф кедир. Б
етал иифексиои хәстәликләрдә олдуғу кими микопла
олла јајылыр. Бу хәстәликләрдә клиник чәһәтдәи кә
әскии, тәзә торпид вә хроиики торпид кедир.
ә торпид урокеиитал микоплазмоз гадынларда чох и
ф олуиур. Бу хәстәлик харичи чиисијјәт үзвләри иаһиј
ф гашыимадаң башлаиыр. Бу замаи вакииадаи вә ја с
иидаи аз мигдарда ахыиты мүшаһидә олунур. Белә хәст
һәкимә мүрачиәт етмир, јалиыз тәсадүфү ашкар ол
ричи чиисијјәт үзвләриии торпид микоплазмозу (вул
уретрит, сервисит) тезликлә хроиики клиник шәклә к
әстәләр зәдәләимә очагларыида зәиф гашынмадаи, аз
даи шикајәт едирләр, бу клииик әламәтләр мүәјјәи
ира гуртарыр, лакии соира јеииидәи әмәлә кәлир вә
Белә хәстәләрдә вакииадаи уретраны әлләјәндә с
оғунламыш вә бәркимиш олур. Ушаглығыи бојиу гыза
ләр шишир, бә'зәи ерозија әмәлә кәлир. Уретраиыи ха
дә бир гәдәр шишир, гызарыр, азачыг ахыиты олур.
әи микоплазмоз гадынларда һеч бир објектив вә субје
ләр төрәтмир. Белә гадынлар микоплазмоз иифексија
илар јолухма мәибәји кими галыр, јалиыз тәсадүф а

дан, өлү доғушдан вә ушагсалмадан сонра тапылыр. Г
тин әсас симптомларындан ајбашы сиклинин позулмас
ыгдан ганахманы, ајбашы сиклинин узанмасыны, сонс
әзүнә ушагсалманы көстәрмәк олар.

пинкит. Микоплазма инфексијасы ушаглыг көвдәси
ыг боруларына кечир, беләликлә, салпинкит әмәлә к
олунур ки, салпинкити олан гадынларда M.Hominis
елә ки, салпинкитдән ағырлашмыш пелвиоперитони
ија олунмуш 50 гадынын 4-дә M.Hominis тапылмыш
едилир ки, U.Ureolyticum ушаглыг боруларыны зәдәл
ушаглыг боруларындан U.Ureolyticum да тапыл
дур. Одур ки, белә күман етмәк олар ки, һәмин ағыр
ы M.Hominis вә U.Ureolyticum верир. Көстәрилән һәр
ија гадын паталокијасында бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.
әр дәгиг јохланылмалы, ашкар олунмалы вә лазыми м
әлб олунмалыдырлар. Мүаличә вә мүаличәдән сон
т хәстәлик там сағалана гәдәр апарылмалыдыр.

личә. Микоплазмозун мүаличәсиндә бөјүк тәчрүбәси
авров тәклиф едир ки, мүаличә етиотроп, клиник, јер
мәһкәмләндиричи тәдбирләрдән ибарәт олмалыдыр
личәјә башламамышдан әввәл хәстәләр әтрафлы
әсиндән кечирилмәли, хәстәлијин клиник шәкли вә
әгигләшдирилмәлидир. Мүаличә мүддәтиндә кәски
вә спиртли ичкиләр гадаған олунур, ја
икләрин (диш хәстәлији, хроники анкина, мә'дә-баг
хәстәликләри вә с.) мүаличәси үчүн тәдбирләр көрү

личә комплекс шәкилдә апарылмалыдыр. Спесифи
моз әлејһинә мүаличә хәстәлијин бүтүн мәрһәләләр
и формаларында јахшы нәтичә верир, хәстәлијин кед
иклә дајандырыр, нәтичәдә миконеазмоз там сағалм
ыр.

троп мүаличә препаратларындан ашағыдакылары кө
ар: еритромитсин вә доксисиклин, дахилә 400 мг; күн
емәкдән сонра, чәми 10-14 күн; тетрасиклин - 500 мг, к
; еритромисин, 250 мг, күндә 4 дәфә; доксисилин 10

ı мүаличә кими (хүсусән гадынлар үчүн) ашағыдакы
ы мәсләһәт көрмәк олар: желатинин 2% мәһлулу; "А'
нин јағ мәһлулу; 50 мл инсулин 200 вahид; тетрасикл
гарышыгдан гадынлара вакинал ванначыглар тә'јин
12 күн мүддәтиндә, һәр күн кишиләрдә хроники про
везикулитдә; гадынларда ендомеритдә, салпинкит
клинлә, еритромитсинлә фонофорез, ултрасәс, диате
мүаличәләрдән уретранын јујулмасы, буж, массаж
мәһкәмләндиричи дәрманлардан пиракенал, аутоhем
лактотерапија вә с. тә'јин олунур. Белә комплекс мүа
индә микоплазмоз әксәр һалда бир курса сағалыр. М
сонра зәдәләнмиш органлардан микроорганизмлә
сә, икинчи курс апармаг мәсләһәтдир.
ичә критерисини јохламаг мәгсәдилә мүаличәдән 7-8
инси органлардан ифразаты тәтгиг етмәк лазымдыр. М
габаг һансы органда микоплазма тапылмышдырса,
анларын ифразаты (чинси органларын ифразаты, прос
исәси, ејакулат вә с.) јохланылыр. Хәстә 2-3 ај диспа
ында сахланылыр вә бу мүддәтдә бир нечә дәфә мүаји
рилир.
илактика, дикәр зөһрәви хәстәликләрдә олдуғу кими

ЗӨҺРӘВИ ЛИМФАГРАНУЛЕМАТОЗ (ДӨРДҮНЧҮ ЗӨҺРӘВИ ХӘСТӘЛИК)

әви лимфагранулематоз хәстәликләрин бејнәлхалг тә
СТ (Үмумдүнја Сәһијјә Тәшкилаты) тәрәфиндән 1968
бул олунмушдур. Зөһрәви лимфангранулематозун ба
да вардыр: зөһрәви ламфапатија, гасыг лимфагрануле
г лимфагранулематозу, Никол-Фавр хәстәлији, зөһр
оз, вируслу зөһрәви лимфаденит, 4-чү зөһрәви хәстә
кин биз хәстәлији зөһрәви лимфагранулематоз кими
ләјик.

стәлик әсасән ендемик очагларда тәсадүф олунур. Зе
агранулематозун ендемик очаглары әсасән тропик вә с
кәләрдә јајылмышдыр: Чәнуби Америка, Һиндистан,
әрги Африка, Чәнуб-Шәрги Асија, Авропанын лима
риндә, Никерија, Замбија вә с. О.К.Шапошниковун
на көрә (1991) АБШ-да бир илдә 500-1000 нәфәр хәста
ыр.
кәмиздә зөһрәви лимфагранулематоз 1930-чу илдән
лушдур.
иолокија. Зөһрәви лимфагранулематозун төрәдичиләр
јил, епител һүчејрәләри ичәрисиндә төрәјиб артан
итләрдир. Онларын ән кичијинин өлчүсү електрон м
да 438+47 НМ-дур; бу исә ән бәјүк вирусдан бәјүкдүр.
ыра сулфаннламид препаратларына вә антибиотикләр
тетрасиклинә гаршы һәссасдырлар. Лакин бу дәрм
лара һеч бир тә'сир көстәрмир. Бундан башга виру
ә ја ДНТ (икисиндән бири) олмалыдыр. Зөһрәви лим
атозун төрәдичиләриндә исә бу елементләрин һәр
р. Бунлар көстәрир ки, зөһрәви лимфагранулематозун
әри вирус дејил паразитләрдир вә онлар хламидија гр
р. Онлар орнитоз, лимфагранулематоз вә трахома ами
ир група дахилдир. Беләликлә, мә'лум олмушдур ки, зө
агранулематозун амили (Chlamidia trachomatis)-дир в
2 вә L3 серотипләри вардыр. Зөһрәви лимфагрануле
јолла хәстә адамдан сағлам адамлара јолухур. Лакин
ашга зөһрәви хәстәликләрдә олдуғу кими долајы јол
билир.
иник шәкли. Хәстәлијин кизли дөврү бир нечә күндән
дир. Лакин әксәр һалда 1-2 һәфтә давам едир. Кизли д
өнра хәстәлијин клиник әламәтләри тәзаһүр едир.
стәлијин кедишини 3 јерә бөлүрләр: зөһрәви лимфагра
ун биринчи дөврүндә төрәдичиләри дахил олдуғу јер
ли әламәтләр - лимфагранулематоз шанкры әмәлә
фик биринчили шанкр бир вә ја бир нечә судурчугдан
. Чох кечмәдән судурчугларын јериндә ерозија, сәтһ
кәлир. Хоралар адәтән даирәвидир, гыраглары һама

ир. Сидик каиалында баш вермиш илкии зәһрәви лимф
атоз уретрадаи ахыиты верир. Зәһрәви лимфаграмуло
ичи мәрһәләсиз дә кедә биләр.
әи илкии лимфаграиулематоз шаикрыидаи бир иечә
ә һәфтә, иадир һалларда бир иечә ај соира хәстәлијии
формасы - гасыг лимфа дүјүнләрииии зәдәләимәси
Бу хәстәлијии икиичи дөврү һесаб олуиур. Хәстәли
дөврү адәтәи иасазлыг әламәтләриидәи (баш ағрысы,
гыздырма, јорғуилуг, иштаһасызлыг, ојиагларда ағры
аиыр. Гаиыи тәркибиидә лејкоситоз, ЕЧР артыр, хәстә
тә әрзиидә тәдричәи артыр. Әи чох гасыг лимфа дүјүи
әиир (Бә'зәи лимфа дүјүиләри һәр ики тәрәфдә зәдә
дричәи буд вә чаиаг диби лимфа дүјүнләри илти
лә чәлб олуиур. Зәһрәви лимфаграиулематозун ики
ә гасыг чаиаг лимфа дүјүиләрииии чоху илтиһаб прос
олуиур. Гејри-чииси јолла јолухма замаиы чәиәалты,
вә с. лимфа дүјүнләри дә зәдәләнир.
әимиш лимфа дүјүиләри илтиһаблашыр, бөјүјүр, јерл
ири илә бирләшир, дәридә сәтһи кәлә-көтүр зәдәлә
ләлә кәтирир. Бирләшмә иәтичәсиндә онлар һәрәкәт
олурлар, үзәриидәки дәри түид гырмызы рәик алыр.
гасыг иаһијәсиидә әмәлә кәлмиш ириили очаг ағры
ии соиралар јалиыз әл вураида ағрыјыр. Адәтәи б
кедишдә лимфа дүјүиләриидәи бири даһа чох бөјүј
ир, јумшалыр. Оиуи үзәриидәки дәри иазилиб дешил
әлмиш свишдәи хејли ирии ахыр, лакии свиш сағалм
ир. Бу әламәт зәһрәви лимфаграиулематоз үчүи сәчи
имфа дүјүиүи бөјүмәси, ириилә јиб дешилмәси зәдәлә
и башга иаһијәләриндә дә баш верир. Нәтичәдә сви
лагәләимиш чохабсесли ириили бошлуг әмәлә кәл
дәи даима арабир ирии ахыр. Зәдәләимә иаһијәсин
и дамчылары сағлам дәри иаһијәсииә дәјәрсә, һәм
ә спесифик ириилик әмәлә кәлир ки, бу да аутоиокул
аиыр (зәһрәви лимфаграиулематоз үчүи сәчијјәвиди
иииии фикриичә дә чәрраһи јолла мүаличә ириилик ја
әлә кәлмиш хора узуи мүддәт сағалмыр. Лакии тәчрү

лмыр.
сыг наһијәсиндә баш вермиш лимфагранулематоз оҹа
һидә олунан некроз, абсес, узун мүддәт насазлыг әламә
. Бу заман ганда лејкоситоз, ЕЧР артыр, ојнагларда
бир сыра ағырлашмалар да (һепатит, флебит, систит,
, аднексит, еписклерит, кератит, конјуктвит вә с.) ве
Хәстәлијин бу дөврүндә хәстәләрдә ексудатив вә д
ма да мүшаһидә олуна биләр.
стәлијин хроники кедишиндә гасыг вә аноректал лим
ринин зәдәләнмәси нәтиҹәсиндә 1-2 илдән сонра һәм
лимфа дөвранынын ҹидди позулмасы баш вер
лијин үчүнҹү дөврү башланыр. Гасыг вә кичик чанаг н
дәри алтында, ҹинсијјәт үзвләри наһијәсиндә дәрид
арда, бөјүк вә кичик ҹинси додагларында, кли
ләрдә пенис, пүлүк, хаја вә с. дә актив илтиһаб нәтиҹ
а системиндә дурғунлуг, бирләшдириҹи тохумаларын
ишләр, абсесләр, хоралар вә с. баш верир вә һәмин на
әрләшдирир. Зәдәләнмә наһијәсиндән алынан патало
лда спесифик хломидијалар тапылыр.
д етмәк лазымдыр ки, ејбәҹәрләшдириҹи кенитал в
и просес гадынларда даһа чох тәсадүф олунур.
стопатолокија. Хәстәлијин башланғыҹында дәринин
бәгәсиндә лимфаситләрдән, лејкоситләрдән, макроф
барәт инфилтрат мүшаһидә олунур. Лимфа вәзилә
вә некроз оҹаглары мөвҹуддур.
лар илтиһаб золағы илә әһатә олунурлар. Ејни абсес
злар хәстәлијин кедиши бојунҹа мүшаһидә олунур.
агноз. Зәдәләнмә оҹагларындан, јахуд иринләшмиш
аталожи материал көтүрүлүр вә әшја шүшәси үзәринд
ланыр. Паталожи материал кими бубон ирининдән
ун гырагларындакы һүҹејрә сыјрынтысындан (јахуд б
түрүлүр. Һәмин сыјрынты, јахуд биопсија ән јахшы пат
иал һесаб олунур. Бу материалы әшја шүшәсинин үз
рә гырынтылары гарышыг әзирләр. Беләликлә, јахма
р, гурудулур, фиксасија едилир, сонра Ромоновски-
илә рәнкләнир. Хламидија ҹисимҹикләри бәнөвшә
лы, јахуд аныг нәһрајы рәнкләндикләринә көрә ондар

ан һәкимләр үчүн хејли чәтинлик төрәдир. Диагнозу а
рмаг үчүн зөһрәви лимфагранулематоз төрәдичиләр
иламид препаратларына һәссаслығы дә нәзәрә алынм
елә ки, хәстәлијин хламидијалары сулфаниламид вә т
препаратларына чох һәссасдыр вә онларла мүалич
верир. Лакин дикәр антибиотикләр (пенисиллин
ләдә нәтичә вермир.
рәви лимфагранулематозун диагнозунда КБР (комплем
шмә реаксијасындан) да истифадә етмәк олар. Белә к
н вә зөһрәви лимфагрунеламатозун төрәдичиләри ан
-нәзәрдән демәк олар ки, ејнидир. Орнитозун антикен
ни нәтичә верир. Бирчә титри нәзәрә алмаг лазымды
јаны әтрафлы изаһ етмәкдән габаг демәк лазымдыр к
тәсадүф олунан бир хәстәлијин диагнозу үчүн бу үс
ичи рол ојнамыр.
рәви лимфагранулематоза дүзкүн диагноз гојмаг үчүн
н клиник шәклиндән, кедишиндән башга хәстәнин ү
тини дә нәзәрә алмаг лазымдыр. Белә хәстәләрдә леј
сби моноситоз, ЕЧР артыр, глобулинләр артыр вә hи
несија мүшаһидә олунур. Доғрудур, hиперглобулин
чү зөһрәви хәстәлик үчүн сәчијјәви дејилдир. Белә
инфексион хәстәләрдә тәсадүф олуна биләр.
серман реаксијасы вә чөкүнтү реаксијалары бу хәстәл
мәнфидир. Лакин бә'зән хәстәлијин башланғычында
н кәскин кедишиндә көстәрилән реаксијалар аз мүддәт
биләр.
дүнчү зөһрәви хәстәлији башга зөһрәви хәстәликлә
шанкр, сифилис, донованоз вә с.) диференсасија е
ыр. Јумшаг шанкр хорадан башланыр. Әтраф лимфа д
н бөјүмәси вачиб дејилдир, бу ағырлашмадыр. Ју
да аутоинокулјасија-хора ифразатынын дәринин сағла
лә дүшмәси тәзә типик хора верир. Зөһрәви лимфагра
а бу һал тәсадүф олунмур. Бә'зи шүбһәли һалл
рдан алынмыш паталожи материалы микроскоп алт
мәсәләни һәлл едир.
илисин илкин тәзаһүрү олан бәрк шанкрын өзүнәм

илтнһаб очағы әмәлә кәлнр. Белә һалда бу нкн зәһ
јн бнр-бнрнндән днференсаснја етмәк лазым кәлнр. М
алтында донованоз чнснмчнкләрнннн тапылмасы мәс
еднр.

личә. Мүалнчә нә гәдәр тез башланарса, мүалнчәннн к
рогнозу да бнр о гәдәр јахшы олур. Кечнкмнш һалла
да вә чннснјјәт үзвләрн наһнјәснндә деструктнв просе
дникдә әлбәттә кн, мүалнчә гәнаәтбәхш олмур. Һәр h
әјә тетратснклнн групу антнбнотнкләрнндән башл
ыр.

әвн лнмфагранулематозун мүалнчәснндә антнбнотнк
ракснклнн, хлортетраснклнн, оксинтетраснклнн, рондо
бромнтснн, ернтромнтснн, олеондомнтснн вә с. та
нәгсәдәујғундур. Тетраснклнн 0,5-дән күндә 4 дәфә, ч
тә гәбул олунур. Мүалнчә нәтнчә вермәдникдә мүа
еднлнр. Иннчнлн ннфекснја әлавә олундугда пеннтсн
нтнбнотнкләрн тә'јнн олунур. Ахырынчы антнбнотн
н лнмфагранулематозда нәтнчә вермнр.

әвн лнмфагранулематозда сулфаннламнд препаратлар
а 2-6 г. 5-15 күн мүддәтиндә) јахшы нәтнчә вернр.
нләшмнш лнмфа дүјүнләрнндән нрннн енлн нјнәсн
ә чәкнрләр. Јармаг мәсләһәт көрүлмүр.

әвн лнмфагранулематозун нрннлнјннн јараркән зәдә
мфа дүјүнләрннн чыхартмаг олмаз. Онлар сонра саға
кснјаларыны бәрпа едәчәкләр. Әкс тәгднрдә елефан
а бнләр.

аглы одур кн, зәһрәвн лнмфагранулематозла тәкрар хә
шаһидә олунмамышдыр.

ДОНОВАНОЗ

ованозун бнр сыра снноннмләрн вардыр. Онлардан зә
улема, тропнк гасыг гранулемасы, чннсн органларын
емасы, гасыг хораланмасы, бешннчн зәһрәвн хәстәлн
ованоз-хроннк ннфекснон хәстәлнкдир. О нстн өлкәл

ни Австралијада, Чәнуби Вјетнамда, Таиландда, Бирм
и вә Мәркәзи Америкада, Һиндистанда, Индонезијада
ф олунур.

олокија. Хәстәлијин төрәдичиләри (Colymatobacte
matis) илк дәфә 1905-чи илдә Донован јазмышдыр. Бу
hамарлашмыш чөпләр олуб, узунлуғу 1-2 МКМ, ен
мкм-дир. Микроорганизмләр грам мәнфидир, каг
кәтирирләр. Зәдәләнмә наһијәсиндән көтүрүлмүш пат
ериалда бактеријалар һүчејрә ичәрисиндә, әсасән һис
ин ичәрисиндә тапылыр. Төрәдичиләри макрофаглары
әли лејкоситләрин ичәрисиндә дә көрмәк олар. Преп
вски-Гимз үсулу илә рәнкләнир. Микроорганизмл
асы спесифик гида мүһитиндә алыныр. Бактеријала
ки хүсусијјәтләри индијәдәк дәгиг өјрәнилмәмишдир.
ованоз әсасән јашлыларда тәсадүф олунур вә чинси ј
р. Надир һалларда јолухма мәишәтдә дә тәсадүф олу
аноз сифилис, гонореја вә с. зәһрәви хәстәликләрлә јан
биләр. Белә һаллар 15-20% хәстәләрдә гејдә алынмыш
топатолокија. Донованоз заманы зәдәләнмә наһијәс
мис назилир вә ја акантоз мүшаһидә олунур. Дермада
ләрдән вә плазматик һүчејрәләрдән ибарәт полиморф
т әмәлә кәлир. Гранулеманын дәринликлә
ноз үчүн патогномоник олан (Pundgreenblatt) һүчејрә
ки, онларын ичәриси донован чисимчикләри илә
Рәмановски-Кимза үсулу илә бојадыгда онлар гырм
даһа ајдын көрүнүрләр. Донован чисимчикләрини һүч
индә вә һүчејрәдән кәнарда да көрмәк олур.
ник шәкли. Хәстәлијин кизли дөврү бир нечә күндән 3-
әкир. Донованозун кизли дөврүнүн дәјишкәнлији би
әрдән асылыдыр. Биринчи нөвбәдә үмуми организми
охумаларын иммун-биоложи хүсусијјәтләри вә бакте
вирументлији рол ојнајыр. Донованозла адәтән јашл
әнир вә јолухма чинси јолла баш верир. Гејд етмәк ла
донованоз кәскин јолухучу хәстәлик дејилдир.

тән ејни вахтда бир вә ја бир нечә хора баш верә б
арын консистенсијасы јумшагдыр, агры вермир, ал гы
хдә олур. Хоранын дибиндә хырда дәнәләр көрүнүр, б
гартмагла өртүлүр, бә'зән исә пис ијли ексудат ифраз
оранын гыраглары кәлә-көтүр олур, үмуми дәри сәthи
дәр габарыр. Донованоз хораларынын хүсусијјәти онд
лар тәдричән бөјүјүрләр. Бундан башга аутоинокулј
на хәстәлијин паталожи елементләри дәри өртүјүнүн д
ләриндә дә баш вәрә биләр. Хәстәлијин аутоинокулј
ә әлләрдә, үздә олмасы да гејдә алынмышдыр.
ниләрдә пенисин башындан башламыш донованоз,
инә, гасыг наhијәсинә, хајаја, аралыға вә с. гадынл
дан башламыш тәдричән чинсијјәт додагларына, вакі
ыг бојнуна, гасыг, буд наhијәсинә, дүз бағырсаға кечи
ынтылара сәбәб ола биләр.
ованоз заманы чинсијјәт үзвләри наhијәсиндә вә дәр
башга саhәләриндә хејли мигдарда зәдәләнмә очагл
масына бахмајараг хәстәнин үмуми вәзијјәти бир о г
шмир. Лимфа дүјүнләри илтиhаба чәлб олунмур.
формасы. Хәстәлијин даhа чох тәсадүф олунан форм
урада хораларын, хора-векетасија, серпикиноз-хора, к
еллоидли чапыг верән хора хүсусијјәтләриндән асылы
лар гасыг пүкүјүндә векетасија верир, серпикиноз шәк
үр, јајылыр. Кишиләрдә чинсијјәт үзвү вә гасыг, гадын
кинеталија вә аралыг дүз бағырсаг наhијәсиндә
ылара сәбәб олур.
укоз формасы: Хоранын дибиндә зијиләбәнзәр чыхы
олмасы илә сәчијјәвидир. Хоралар иринли гартмагла
еррукоз форманын hипертрофик, кондиломатоз, с
вә с. типләри дә гејдә алынмышдыр.
әкләнән формасы: Динованоз хораларынын гыраглар
ндә ал гырмызы рәнкдә хејли мигдарда гранулјасија h
нин әмәлә кәлмәси илә сәчијјәвидир. Һәддиндән а
верән ексудасија мүшаhидә олунур. Хоралар агры в
гашыныр.

һалларда хәстәлик мүаличәсиз галарса, сепсис вериб е
ләләнә биләр.

агноз: Диагноз донованозун клиник шәклинә, донов
кләринин паталожи очагларда тапылмасына әсасән г
әнмә очагларындан паталожи материал көтүрүлүр, әш
үзәриндә јахма hазырланыр, Романовски-Кимзи үсу
ләниб донованоз чисимчикләри ахтарылыр. Јалныз Д
чикләринин тапылмасы әсасында диагноз гојулур.

аличә вә профилактика. Донованозун мүаличәсиндә
кләрдән даhа чох истифадә олунур: стрептомитсин,
н, еритромитсин, левомитсетин, сулфани
ратларда бактрим вә с.

рептомитсин күндә 1-4 г, 1-3 hәфтә мүддәтинә, чәми
дахилинә јеридилир. Башланғыч формаларында тет
ндә 2-3 г, 2-3 hәфтә мүддәтиндә дахилә гәбул олунур.
ин 1 кг чәкијә 50 мг hесабы илә 2 hәфтә мүаличә апар
аниламид препаратларындан донованозун мүаличә
имдән истифадә олунур. Бактрим дахилә 1-2 hәбдән
күн мүддәтиндә гәбул олунур. Мараглы одур ки, көстә
роп дәрманларын тә'сириндән донованоз чисимчи
ечә күнә мәhв олур. Хәстәлијин јерли клиник әламә
күнә чапыг бурахмагла ґуртарыр. Бә'зән сағалма у
лик ресидив верир. Белә hалда мүаличәни тәкрар етм
ыр. Јерли мүаличә дезинфексијаедичи дәрманлардан и

огноз. Вахтында диагноз гојуб антибиотикләрлә мү
дә прогноз јахшыдыр. Узун мүддәт мүаличәсиз га
лашмалар вермиш донованозун мүаличәсиндә прогно
.

ЕНДЕМИК ТРИПАНЕМАТОЗЛАР

опик трипанематозлар Асијада, Африкада вә Латын А

ə едиб бу хәстәликләр hаггында гыса шәкилдә мә'лу

безија (Frambesia)

безија франсыз сөзүндән көтүрүлмүшдүр, моруг дем
тәлијин клиник тәзаhүрләри моруға охшадығындан h
илдә Baissier de Sauvages она Frambesia ады вермишдир
әбијјатда өзүнә мәhкәм јер тутмушдур. hазырда фрам
чох ишләнилир.
безијанын әсас вәтәни Африкадыр, лакин о бә'зән А
н Америкасы өлкәләриндә дә тәсадүф олунур. Асија
мерикасы өлкәләриндә YCT хәтти илә кениш профил
ирләр апардығындан бу өлкәләрдә хәстәлијин сајы хе
ндыр. Көстәрилән сағламлашдырычы профилактики
лкәләрин кәнд чамааты арасында давам етдирилмә
јенидән јајыла биләр.
окија. Фрамбезијанын амилини Trepanema pertenue 19
Castelane кәшф етмишдир. Одур ки, бу трепанемләр T
pertenue castelane кими мә'лумдур. Бу трепанемлә
7-дән 20 мкм-дир. Онларын 8-дән 20-јә гәдәр hалгава
ары да вардыр. hалгавары гыврымлардан ибарәт тре
ох сүр'әтлә hәрәкәт едирләр.
глы бурасындадыр ки, фрамбезијанын трепанемләри
да вә рәнкләнмиш препаратларда өјрәнилмәси көстә
морфоложи вә биоложи чәhәтдән солғун трепанемл
ә фәргләнмирләр. Бу ики трепанемләрин бир-бирин
дирилмәси чәhдләри индијәдән hеч бир нәтичә вер

безијанын, пинтанын вә башга трепанематозларын б
усијјәтләри бир-биринә јахындыр. Белә ки, бу хәстәл
ири олдугда икинчи трепанематоз јолухмур. Бу
ки, онлар антикен чәhәтдән бир-биринә јахындырла
к шәкли. YCT-ин (Үмумдүнја Сәhијјә Тәшкилаты) т
а көрә фрамбезија ики клиник формаја (еркән вә кечик
Хәстәлијин еркән формасы биринчиди вә икинчи

).

амбезијанын еркән формасы адәтән сәтһи кедир, ағы
шма вермир, тезликлә сағалыр. Хәстәлијин кечикән ф
рин зәдәләнмәләр вә дағынтылар, ејбәчәрликләр вер
амбезијанын еркән мәрһәләсинә хәстәлијнн кизли д
чи еффект, икинчи јајылмыш сәпкиләр аиддир.
амбезијанын кизли дөврүндә насазлыг әламәтләри (т
ыздырма, баш ағрысы, сүмүкләрдә вә ојнагларда
-бағырсаг позғунлуглары) мүшаһидә олунур. Бу әлам
арда хүсусилә ағыр кечир.
амбезијада сифилисдән фәргли олараг хәстәлијин
3-6 һәфтәдән 4 аја гәдәр узаныр вә бу мүддәтдә а
ләр насазлыгдан шикајәт едирләр.
амбезијанын шанкры (фрамбезиома, пианома) трепан
рганизмә дахил олдуғу јердә әмәлә кәлир вә јасты
пустула кими тәзаһүр едир. Онун консистеисијасы ју
үзәриндә папилломатоз чыхыитылары вардыр. Үзә
олунан сарымтыл маје тезликлә гурујуб гартмаға чевр
н елемеитин јанларында хораланма әмәлә кәлир, хејли
рич олур, некрозлашма кедир. Орадан хәрчәнк хор
чыхынтылар әмәлә кәлир. Хоранын әсасы, гранулјас
иломатоз чыхынтыларын консистенсијасы чох јумшаг
ганахма верир. Хәстәлијин кедишиндә хора ифразат
сағлам дәри саһәсинә дүшмәси нәтичәсиндә тәзә шан
кәлир. Бу шанкрлар саталит шанкрлар адланыр. Бел
әлә кәлмиш шанкрларын ифразатында микроскопун г
өрмә саһәсиндә хәстәлијин төрәдичиләрини (trepa
ше) тапмаг олар. Хәстәлијин кедишиндә аутоинокул
лә алынмыш әлавә шанкрлар сонралар бөјүјүб, дәри ө
јли саһәсини әһатә едир. Нәтичәдә дәрин, некрозлу, п
озлу, ирини зәдәләимә очағы әмәлә кәтирирләр. Бу
денит вә лимфагаит әламәтләри дә мүшаһидә олунур
ксәр һалда икинчили инфексија әлавә олундуғундан
ләр. Беләликлә, сағалан еркән фрамбезија пигментли
рахыр. Фрамбезијанын ән чох әмәлә кәлдији (сәпдиј
ағы әтрафлар, әлләр, ағыз бошлуғу, додагларын гыр

әламәтләр өз-өзүнә ләғв олунур. Беләликлә, хәстәл
өврү әмәлә кәлир ки, бу да јенидән ресидив верир. Бу јо
јин кедишиндә бир нечә ресидив мүшаһидә олуна бил
инән 5 илдән сонра хәстәлијин кечикмиш мәрһәләси ә
р ки, бу да дүјүнлү хора шәклиндә кедир, сонралар ла
кечир, ресидив верир вә с.
ибезија хәстәлијиндә икинчили аллеркик сәпкиләр - фр
р дә мүшаһидә олунур. Еркән фрамбезидләр полим
рлә тәзаһүр едир. Онлар дәрин дәри сәтһиндә вә селик
да сәпмәси илә сәчијјәвидир. Бунлар лихеноид елем
тем десквамативь, папуло-популоматоз, һиперкератоз
ерозив, ерозив хоралы сәпкиләрдир. О ки галды ләк
видләр дурғун көјүмтүл рәнкдә олур, кәпәкләнир,
ә мејл едирләр. Бунлар 2-4 аја чәкилиб кедирләр. Ләк
видләр папуло вә популоматоз сәпкиләрлә јанашы мү
унур. Папулјоз сәпкиләри милиар вә нумулјар сәпки
ғаллајанда өзүнү сәрт сәпкиләр кими көстәрир. Онла
үшләрдә, гасыг наһијәсиндә тәзаһүр едир вә сүртү
индә бөјүмүш папулалар сифилисдәки енли кондилом
дыр. Белә һалда сәпкиләрдә солғун трепанем ахтар
ат көрүлүр.
ән исә папулалар әлләрдә вә ајагларын алтында һипе
папуллар кими өзүнү көстәрир. Бурада чат вә ерозиј
олунур, ағры верир.
ибезијанын еркән формасында сүмүкләрин, ојнагларын
әси ағрылы олмасы сәчијјәвидир. Узун борулу сүмүклә
ит, остит, остеомиелит вә с. мүшаһидә олунур, лакин
а мүддәтли олур, тезликлә чәкилиб кедир. Әдәбијјат
умдур ки, еркән фрамбезијада гылынчвари балдыр вә
илир. Бу заман бурун сүмүкләриндә вә јанагларын бу
ндә өзүнәмәхсус шиш әмәлә кәлир, башағрысы олу
н бурнундан ахынты мүшаһидә олунур.
кмиш фрамбезидләр, дәрин дүјүнләр, гуммаја бәнзәр
глар хоралар кими тәзаһүр едир. Онларын консистенс
аг, рәнки түнд гырмызы олур, ағры вә гранулјасија ве
рын гыраглары киринтили-чыхынтылы, диби кәлә-кө

нмәләри бурунда, ағыз-бурун аракәсмәсиндә вә с.-дә
Нәтичәдә назофаринкиал зәдәләнмәләри баш верир,
әмәлә кәлир. Бундан башга гумма инфилтраты буру
ыны, јанаглары, үст додағы, алын сүмүклә
ләшдирир.

ноз. Биринчи нөвбәдә хәстәнин ендемик очагла әлаг
на, еркән вә кечикмиш һалларда хәстәлијин амилини
ына, гырмызы моруға охшар дәри сәпкиләринә, серо
алара, һабелә антибиотикләрлә мүаличәнин јахшы нә
инә әсас диагноз гојулур.

личә. Фрамбезијанын еркән клиник формасында пенит
дјурант препаратындан истифадә олунур: битсиллин
2-400000 вahид, 1 јахуд 2 инјексија. Кечикмиш фрамбези
00 вahид 5-10 күндән бир дәфә 2-4 инјексија мүәјјән с
ки, белә мүаличә нәтичәсиндә 24-28 саатдан сонра хә
әрәдичиләри мәһв олур. Лакин хәстәлијин клиник ш
а тәмизләнир.

ан башга фрамбезијанын мүаличәсиндә тетратсиклин
ин, тсафалоспорин, еритромитсин (суткада 1,0 дән, 14
инә) тә'јин олунур. Профилактики мүаличә кими јашл
00, ушаглары 300000 вahиддән бир дәфә ијнә вурулур

ПИНТА

а хроник трипанематоздур. О дәрини вә селикли гиш
ләјир. Бу хәстәлик заманы сүмүкләр, ојнаглар, да
р зәдәләнмир, хәстәлијин әсас әламәти ләкәдир. П
илиндә ләкә демәкдир.

анын төрәдичиләри (trepanema coroteum terzejon) 192
шф олунмушдур. Солғун трепанемләрә вә фрамбезија
ринә бәнзәјир.

локија. Пинтанын төрәдичиләри торпагда вә биткил
, јолухма дүзүнә тәмасла баш верир. Јолухма сағлам а

кәпәкләнән чәһрәјы рәнкдә папула әмәлә кәлир. П
ы тәдричән бәјүјүр вә сиккә бәјүклүјүнә чатыр. Даһа
чи пинтоз шанкрынын әтрафында тәзә пинтоз шан
кәлир, онлар да өз нөвбәсиндә бәјүјүр, биринчили п
ы илә бирләшир вә хејли бәјүклүкдә спесифик инфи
кәтирир. Белә пинтоз зәдәләнмәләр ән чох дәри өртү
иссәләриндә - әтрафларда вә үздә әмәлә кәлир. Бу х
лимфаденит олмур. Лимфангаит надир тәсадүф о
ашмадыр.
этән мүаличәсиз галмыш хәстәлик бир нечә ајдан
инасија верир. Пинтидләр полиморф сәпкиләрдәр иб
Онлардан дүјүнчүкләр, еритема-сквамоз гашынан еле
р. Кәпәкләнән елементләрлә јанашы ерозија, сул
кәтирән сулурлу сәпкиләр дә баш верир. Нәтичәдә к
вә суланан ерозијалы полиморф сәпкиләр әмәлә к
дләрин инкишафы нәтичәсиндә пигментли вә пигме
ләр баш верир, полиморф клиник шәкил әмәлә кәлир.
р пүкүшләрдә матсерасија олунур, бу сәбәбдән ш
или инфексија әмәлә кәлдикдә иринләјир, әтраф лим
и шишир, ағрыјыр.
тичәдә дырнаглар зәдәләнир, ајагларын алтында вә
һиперкератотик сәпкиләр баш верир, ағрыјыр, чат вә
ир. 3-5 илдән сонра хәстәлијин еркән формасы кечи
сына кечир. Хәстәлијин бу дөврүндә әсас әламәт дисх
Зәдәләнән очагларын хәстәлији узун сүрән наһијәлә
ик саґаларкән пигментсиз ләкәләр бурахыр.
ада әсасән гашынма вә кәпәкләнмә олур.
ынма вә кәпәкләнмә нәтичәсиндә икинчили инф
олунур, гашынма вә кәпәкләнмә даһа да артыр, д
ија әламәтләри баш верир. Лимфа дүјүнләри бәјүјүр,
рмит очаглары баш верир.
агноз. Хәстәнин ендемик очагдан олмасы, клиник ш
әнмә очагларындан пинтанын тапылмасы, липид ант
сбәт сероложи реаксија вә спесифик мүаличәнин нәти
сында диагноз гојулур.
аличә. Пенисиллинин дајурант препаратлары илә апар

огноз. Јахшыдыр. Профилактики чәһәтдән актив вакс
рылыр. Хәстә илә тәмасда олмуш ушаглара антибиоти
офилактики мүаличә апарылыр.

БЕЧЕЛ

ел - гејри-венерик ендемик сифилисдир. Онун бир сы
ләри вардыр: ендемик сифилис, әрәб сифилиси, мә
иси, ушаг сифилиси, Гурарба.

ел. Bejel хроник инфексион хәстәликдир. О, бир сыра
әриндә ушаглар арасында јајылмышдыр. Бечел Ш
анын, Чәнуби-Гәрби Асијанын, шималы Аралыг д
нин вә с. көчәри вә јарымкөчәри тајфаларынын ушаг
нда јајылмыш јолухучу хәстәликдир.

олокија вә патокенез. Ендемик сифилиси солғун преп
рәдир. Бу микроорганизм солғун трепанемләрин өзү
демәли чох јахындыр. Ушаглыгда ендемик сиф
нләр зәһрәви сифилисә гаршы имуннитет газанырлар
рүнүр ки, өјрәнилмәмиш бир чох мәсәләләр вардыр.
ан һәлл едәчәкдир.

мбезија кими бечел дә ушаглар арасында јајылмыш и
әстәликдир. О дәрини, сүмүкләри вә гығырдағы зәдәл
ә хәстәлик амилинин организмә дахил олдуғу јердә ш
кәлмиш, анаданкәлмә зәдәләнмәләри вә синир систем
или органларда кечикмиш ағырлашмалары сифили
оларак олмур. Бечелин бә'зи клиник тәзаһүрләри - ган
иелит; фрамбезијада гангоза, остеомиелит сифилис
ә вә ајагларын алтында ләкә кәпәкләнән сифилис тәз
охшајыр.

ырда венерик сифилисин, фрамбезијанын вә ендемик с
ммун-биоложи, клиник вә с. чәһәтләрдән бир-бирини
асы бечелин ајры башга бир хәстәлик олмасына ш

ик шәкли. Хәстәлијин кизли дөврү пагтында пәләлик т
кир јохдур. Лакин әксәр алимләрин фикринчә, бечe
өврү - 2-5 һәфтәдир. Хәстәлијин кизли дөврүнү тә
әтин олдуғундан тәрәдичиләрин организмә дахил олд
ин етмәк олмур. Биринчили шанкр демәк олар ки, ол
, хәстәлијин кизли дөврүнү һесабламаг чәтиндир. М
измләр организмә ган вә лимфа јоллары илә јајы
дә дәридә вә селикли гишаларда мүвафиг зәдәләнмә
Сәпкиләр ән чох ағыз бошлуғунда, удлагда, даһа со
ә ашағы әтрафларын һабелә үзүн дәрисиндә әмәлә кә
н селикли гишалара кечдији јерләрдә спесифик бечел
нин олмасы хүсусилә сәчијјәвидир.
ардан ағыз күнчләрини, анус наһијәсини, гадынларда
наһијәсини көстәрмәк олар. Дәри сәтһиндә әсасән кe
и вә әтрафлар патогномикдир.
сәпкләри адәтән полиморф олур. Бурада розеола, пан
хора вә с. мүшаһидә олунур. Хәстәлијин еркән формас
вә агрысыз хоралар сәчијјәвидир. Дәридә вә ағыз бош
бадамчыгларда, дилдә, додагларда вә ағыз бошл
гишаларынын башга наһијәләриндә бир сыра морф
ентләр ола биләр.
сүмүкләрдә остеопериостит, ајагларда кечә ағрыла
тһиндә папулјоз сәпкиләри ендемик сифилисин еркән
лә аиддир. Бурада ләкәли, папула - сквамоз даирәви з
әр мүшаһидә олунур.
дә сәпкиләр 1 илә, һәтта 1,5 илә гәдәр давам едир, бә
р икинчили инфексија әлавә олундуғундан ағырлаш
әстәлијинин кедишиндә хәстәнин үмуми вәзијјәти би
ә дәјишмир. Бә'зән температурун бир гәдәр галхма
ағырсаг позғунлуғу мүшаһидә олуна биләр. Чох на
а сифилисдән вә фрамбезијадан фәргли олараг бечe
енит мүшаһидә олунур. Ганда ЕЧР бир гәдәр артыр вә
дән дикәр спесифик дәјишиклик олмур. Тәхминән 1

, некроз, секвестр, сүмүк сынмасы вә с. мүшаһидә ед
сүмүкләри, удлаг, гыртлаг наһијәсиндә әмәлә кәлмиш
дағыларкән бәјүк хоралар чапыглашыр вә бурун д
синдә ејбәчәрләшмә әмәлә кәлир. Белә күман олуну
миш бечелин әламәтләри јолухучу дејилдир.
ел заманы дахили органлар, синир системи зәдәлә
нәсилдән-нәсилә кечмир.
гноз. Типик клиник шәкли, епидеомиоложи көстәричи
емләрин тапылмасы әсасында диагноз гојулур. Серо
јалар, СТИР, ИФР реаксијалары апарылыр.
аличә вә профилактика. Фрамбезија кими антиботикл
лә едилир. Хәстәнин аилә үзвләри јохланылыр, хәст
и мүаличәси дә мәсләһәт көрүлүр.
тәлик дикәр өлкәләрдән кәлмиш шәхсләрдә тәсадүф
елә һалларда хәстә өз өлкәсинә гајтарылыр.

АИДС (СПИД)

дилиндә СПИД (Синдром приобретенного иммунно
а) Азәрбајчан дилиндә белә сәсләнир - алынмыш имму
синдрому АИДС. Инфексија ВИЧ исә инфе
аемая вирусом иммунного дефицита человека) мүвафиг о
ајчан дилиндә - Инсанларда иммун дефисити инфекс
инфексијасы) кими сәсләнир. Тәзә вирус хәстәлиј
бир чох спесифик мәсәләләри индијә гәдәр дәгиг өјр
ıдır. Хәстәлијин әсас клиник тәзаһүрләри онун со
ләсиндә сәчијјәвидир. ИИВ - инфексијасынын бир
ләринин өјрәнилмәси үчүн хәстәлијин сонунчу мәрһәл
а чох мүмкүнат вардыр.

са тарихи мә'лумат

спесифик пневмонијалы гомосексуалист кишиләрдә к
әмәлијјатлар апарылмамышдыр. Бундан башга мүа
винә мә'лумат верилмишдир ки, бир нечә чаван гомосе
кишиләрдә саркома капоши баш вермишдир, хәстәлик
ғыр кедир, өлүмлә нәтичәләнир. Спесифик тәдгига
синдә тезликлә мә'лум олмушдур ки, спесифик пневм
омосексуалистләрдә вә саркома капоши хәстәлији
рдә хәстәлији шәрти патокен вә гејри-патокен бакте
руслар, көбәләкләр, паразитләр вә гурдлар төрәдир.
иммуноложи тәдгигатлар нәтичәсиндә мү
шдир ки, бурада тәзә бир хәстәлик мөвчуддур. Бу хәс
-чи илдә Aguied immynodeficincy syndrome - (AIDS)
ишдир. Сонралар мә'лум олмушдур ки, АИДС-лә хәс
сәријјәти, мүхтәлиф шәхсләрлә чинси әлагәдә олан па
ксуал кишиләр вә гајнадылмамыш ејни бир шприсдән
дән наркоманлардыр. Онларын чоху Нју-Јоркун, Кали
н, Лос-Анчелесун сакинләридир.
а сонра мә'лум олмушдур ки, АИДС ган вә ган препар
үрүләнләрдә, хәстә аналарын ушагларында вә с.-д
р олунур. Бунлар ону көстәрир ки, АИДС-ин амили ли
оп инфексијадыр.
I-да Роберт К.Каллонун рәһбәрлији алтында, Америка
хәрчәнк институтунун коллективи ики лимфатроп в
тмишдир. Бунлар HTEV N1 Һитап I (Limphotropis Vir
п II (Limphotropis Virus II). Бу вируслар лејкозлу хәстә
мчинин HTEV III АИДС-ли хәстәләрдә дә тапылмыш
исдә АИДС хәстәлијинин амилинин ахтарылмасында
ән Пастер институтунун профессору Љук Монтанје 198
стәләрин лимфаденапатија дөврүндә тәзә ретровирус
она (Lymphadepathy associaded virus) ады вермишдир.
еч олса да 1983-чү илдә Америка алими R.Kallo вә фра
I.Монтанје мүәјјән етмишләр ки, АИДС-ин амили (in
ncy virus)-дур.

В инфексија ретровирус групуна аиддир. Бу вирус
и гурулушунда әкс транскрипсија вардыр. Вирусун РН
ДНК ферменти синтез олунур. Һазырда мүәјјән олму
ИВ инфексијасынын үч кенатипи - ИИВ-I, ИИВ-II, НТ
р. Бунлардан ән кениш јајылмыш ИИВ-I вә ИИВ-II-д
әликлә, бир чох ахтарышлардан, тәдгигатлардан
н олмушдур ки, АИДС-ин әсл төрәдичиләри вә ән чох
ипи ИИВ-I-дир, садәчә ИИВ инфексијадыр.
В-инфексијасы хәстәләрин вә хәстәлијә јолуханлар
вә спермасында тапылыр.
стәлик әсасән ган васитәсилә јајылыр. ИИВ инфекс
лазмасында вә лимфаситләрдә тапылыр. Сперма исә
сијасыны јајан әсас мүһитдир. Гадынларын сервикал
, хүсусән ајбашы ганында ИИВ инфексијасы олдуғ
лик чинси јолла хәстә гадынлардан сағлам шәхсләрә
ундан башга тәсдиг олмушудр ки, ИИВ ағыз селијинд
да, тәрдә, ана сүдүндә, бејин-онурға мајесиндә јаш
һәмин маддәләрлә дә јолухма баш верир. Бундан
инфексија ган елементләриндән моноситләрдә, лимф
, ганын плазмасында да тапылмышдыр. Она көрә дә
сағлам адамлара көчүрүлмәси јолухма верир.
д етмәк лазымдыр ки, ИИВ инфексија ефирдә, асет
и спиртдә тезликлә мәвһ олурлар. Һәмчинин 57оС тем
микроорганизмләри мәһв едир. Лакин гурудулмуш
а јолухучулуг габилијјәтини 4-6 күн сахлајыр. Јо
чинси әлагә васитәсилә баш верир. Ејни заманда
сијасы хәстә адамдан сағлам адамлара парентерал ә
заманы - гајнадылмамыш шприсдән истифадә етмә
ла јајылыр.
ухма хәстә адамын ганынын вә ган фраксијаларынын
разатларын сағлам адамын ганына дүшмәси илә ал
манын 3/4 һиссәси чинси јолла, гомосексуалистләрдә
Гомосексуалистләрин зәиф тајы јолухма мәнбәји ки

ИВ инфексијасынын јолухмасында 11-17% тәшкил едир
лазымдыр ки, гомосексуалистләрин әксәријјәти нарко
нларын орта јашы 33-дүр вә јолухманын 20%-и тә
р.
икемафил глобулини вурулан гемофилијалы хәстәлә
а үчүнчү јери тутур, онлар јолухманын 1-3%-ни тә
р.
тә аналардан доғулмуш ушаглар ана бәтниндә, доғу
кечәркән вә хәстә ананын сүдүнү әмәркән хәстәләнир
етмәк лазымдыр ки, ИИВ инфексијасынын јајылмасы
ајры-ајры инсан группары үчүн дејил, бүтүн бәшәр
әһлүкәлидир. ИИВ әһали арасында чох тез јајылыр.
инфексија һетеросексуал јолла да јајылыр. Бурада г
инси әлагәләри хәстәлијин 1/3 һиссәсини тәшкил еди
кенез. ИИВ-инфексијасынын патокенези ондан ибарә
унитет чатышмазлығы кетдикчә артыр. Белә һүчејрә
гинин зәифләмәси лимфоситләрлә әлагәдардыр. Ли
ын функсијасы кетдикчә зәифләјир. ИИВ-инфекси
р лимфаситләри зәдәләјир, лимфаситләрин сајы азалы
1000-500 дүшүр, т-хепер лимфаситләр 100-ә чатыр.
ахт дәри өртүјүндә вә селикли гишаларда зәдәләнмә
ир. Бир сөзлә ИИВ инфексија т-хелперләри, макрофа
мбоситләри зәдәләјир вә организм мүһафизәсиз га
дә бир сыра микроорганизмләр вә шишләр әмәлә кә
кләр тәрәнир.
рда ИИВ инфексија лимфатроп вә нејротроп микроо
саб олунур. Белә ки, ИИВ инфексијасы лимфакен јол
илаваситә нејротроп тә'сирә дә маликдикр.
С-ин кизли дөврү дәгиг өјрәнилмәмишдир. Белә кү
ки, бу мүддәт 2-4 һәфтәдән 9-10 илә гәдәрдир.
инфексијасынын клиник шәкли чох мүрәккәбдир.
тлар көстәрир ки, хәстәлик мәрһәләләрлә кедир. Бә
и кедишиндән фәргли олараг симптомсуз, бә'зән исә
дишә маликдир.

В инфексијасынын клиник шәклинин белә бөлкүсү ц
Белә ки, хәстәлијин мәрһәләләринин бир-биринә ке
дејилдир. Хәстәлик һәр һансы бир мәрһәләдән ба
. Һабелә АИДС-ә ахыра чатмамыш дајана биләр. Хәс
ә нәтичәләнир.

Башланғыч мәрһәлә. Јолухмадан 2-4 һәфтә сонра баш
4 күн давам едир. Бу мүддәтдән сонра хәстәлик сакитл
ИИВ гаршы иммунитет әмәлә кәлир. Хәстәлијин ба
өврүндә хәстәләрдә баш ағрысы, үмуми зәифлик, нахо
мә, үшүтмә, гыздырма, ојнагларда вә әзәләләрдә аға
фаринкит, диареја баш верир, лимфа дүјүнләри бе
епилепсијаја охшар тутмалар тәсадүф олунур. Дәри
мәрчи бәјүклүјүндә, ачыг чәһрајы рәнкдә, даирәви
в ләкәләр әмәлә кәлир. Башланғыч мәрһәләнин х
ы лимфопенијадыр.

Симптомсуз мәрһәлә. Хәстәлијин бу мәрһәләсиндә
и, һеч бир клиники әламәт олмур. Диагноз лаборат
илә гојулур. Бурада ганын тәркибиндә антикенләри
мчикләри мүәјјән едирләр. Гејд етмәк лазымдыр ки, х
симптомсуз мәрһәләсиндә вируслары тапмаг чәтиндир
антикентләрин вә спесифик античисимчикләрин тап
. Хәстәлијин мәнбәјини ашкар етмәк мәгсәдилә доно
ынан ганы вә башга ган препаратларыны тәдгиг
әујғундур. Чинси әлагәдә олмуш шәхсләрин спермас
т вәзинин ширәсини тәтдиг етмәк лазымдыр.

В инфексијасынын симптомсуз мәрһәләсиндә вирус д
р әмәлә кәлир. Симптомсуз мәрһәлә 3-5 ајдан 5-
давам едир.

јылмыш лимфаденопатија. ИИВ инфексијасынын әсас
дир. О, хәстәләрин 90%-дә тәсадүф олунур. Бу мәрһ
дан јухары бүтүн лимфа дүјүнләри иштирак едир. О
өсәк лимфа дүјүнләри, чәнәалты, көрпүчүк сүмүјү әтр
ә с.-ни көстәрмәк олар, голтугалты вә чәнәалты л

охшар хәстәликләрдән дифференсе етмәк лазымд
хәстәлијин ремиссија дөврүндә лимфопатија хәстәл
имптому кими галыр.

ИДС-дән асылы комплекс. Хәстәлијин бу мәрһәләси ја
мфопатија әсасында 1,5-3 илдән сонра формалашыр. Б
ыра органлар вә системләр чәлб олунур, хејли мигда
вә јерли зәдәләнмәләр әмәлә кәлир. Беләликлә, АИ
сија комплекси јараныр ки, бу да мүрәккәб клиник сі
а маликдир: баш ағрысы, зәифлик, јорғунлуг, нахо
ләри, тәрләмә, ојнагларын вә әзәләләрин ағрысы, и
ыг, арыглама, ичал, икинчили инфексија, тумор вә с.
ораторија тәдгигаты заманы хәстәләрдә лејколимфот
ленија вә һүчејрә иммунитетинин позулмасы ашкар олу
әтләр бә'зән инкишафдан дајаныр, кери дә чәкилә би
прогрессив арыграма шәраитиндә өз инкишафыны да
р вә там АИДС әмәлә кәлир. Гејд етмәк лазымдыр
рдә инкишаф едән, јајылан лимфаденопатија вә АИ
сијасы комплекси һәлә АИДС дејилдир, она охша
исә сонра алыначагдыр.

ликлә, АИДС алынмыш иммун дефисити синдрому, І
арда иммундефисит вирусунун сонудур. Бу заман хәстә
әлиф ағыр инфексијалар, хәрчәнк вә с. мүшаһидә олу
әрдә иммунитетин сон дәрәчә зәифләдији бир шәра
р микроорганизм инкишаф едиб өз зәдәләнмәсини ве
рә дә хәстәлијин клиник шәкли мүхтәлиф олур.
үнја Сәһијјә Тәшкилатынын) мә'луматына көрә хәст
ник шәкли 4 јерә бөлүнүр.

јәр формасы: Бурада пневмонија әсас јер тутур, хәстәл
титрәтмә-гыздырма, дајанмадан арыглама, үмуми вәз
рлашмасы мүшаһидә олунур. Рентгеноложи мүајинә з
нијәрдә инфилтрат тапылыр. Хәстәлијин кедиш
ијалар мүмкүндүр, лакин һәр бир ремиссијадан сонра к
в даһа ағыр кечир, бронхоспазм, тәнәффүс чатышмама

јир. Бунлардан енсефалопатија, менинкит, енсефалит
ија, баш-бејинин зәдәләнмәси, парезләр, атаксијалар,
полимиелит вә с.-ни көстәрмәк олар.
әламәтләр хәстәлијин кедишинин бүтүн мәрhәләләр
рә биләр. АИДС-ин дәврүнү көзләмир.
дә-бағырсаг формасы. АИДС-ин бу дәврүндә дајан
а, арыглама, гурума, интоксикасија әсас јер тутур.
а 10-15 лнтр маје итирир. Нәчиси селик, ирин гангар
ни олур. Субјектив чәhәтдән дајанмадан артан гарын
'дә вә 12-бармаг бағырсагда хора, ганахма мүшаhид

арејанын сәбәби олан бир сыра микроорганизмләр ј
ыр, лакин бунларын ичәрисиндә әсас ролу коксиди
р, мә'дә-бағырсаг системиндә бир сыра шишләр тап
лырма формасы. Хәстәләрдә даима јахуд арабир ф
атур олур. Тәдричән арыглајыр, зәифлик вә нахошлу
ри мүшаhидә олунур. Әксәр hалда сәбәби мә'лум деј
хәстәләрин бә'зи органларында микобактерија тап
тәдгигатлара әсасән АИДС-ин клиник манифести -
ис ағыр кедән вәрәм, саркома капоши, микотик хәс
ндодоз, гасыг епидермафитијасы вә с.) дәринин вә се
арын вирус хәстәликләри (садә учуг, судурлар, ероз
р вә с.) дәринин пиококк хәстәликләри вә с. әсас вер
нфексијасына јохланылсыр.
В инфексијасынын тапылмасы критери. ИИВ инфексиј
з гојмаг hазырда ән чәтин мәсәләләрдән биридир. Бу
им чох ehтијатлы олмалыдыр. Дајанмадан јајылмагда
әлијин гаршысыны алмаг мәгсәдилә үч әсас шәрт го
намнез. Хәстәдән мә'лумат топламаг лазымдыр ки, о
пали сырасына дахилдир, чинси әлагәләри hансы гру
сында hәјата кечирир. Гејри-нормал чинси әлагәләрлә
лан адамларла әлагәси, харичи өлкәләрдә узун м
, хүсусән белә өлкәләрдә орада ИИВ инфексијасы енд
јерләрдә чинси әлагә, ган көчүрмә hаллары, бир шпр

бдән температур, диареја, дурмадан арыглама пневма
и синир системинии зәдәләимәси, чаван јашында - сар
.
бораторија тестләри: ИИВ инфексијасыиы мүтләг лаб
тәсдиг етмәлидир. Бу мәгсәдлә хәстәләрдән көтүрүл
л аитивирус, античисимчик вә хәстәнин иммун систе
ифик дәјишиклик тапылмалыдыр.
үбәдә аитивирус, аитичисимчикләрии иммуофер
апармаг лазым кәлир. Лабораторија тәдгигатыида и
јохлаиыш әсас јер тутур.
ичә вә профилактика: Мүсбәт иәтичә верәи мүаличә
хдур. Лакии хәстәиии өмрүиү бир гәдәр узатмаг им
илмишдир.
ки, истигамәт хәстәлијин профилактикасыиа доғру јө
идир.
иифексијасыиыи мүаличәси мүасир дәрманлар вә тәд
сыида үч истигамәтдә апарылыр: 1. Етиотроп мүа
русуиуи әлејһинә; 2. Патокеиетик иммуиодефиситә д
рмәк; 3. Симтопаматик мүаличә - хәстәлијии мани
ләри әлејһииә мүаличә.
трои мүаличә мәгсәдилә азидотимидиндән истифад
ымдыр.
васитәсилә хәстәлијии кедишини узатмаг вә јүнкүл
һәмчииии хәстәнии өмрүиү узатмаг олар.
чиләрә иммуиомодуљаторлар (левомизол, изоприис
, тимопеитии, тактивии вә с.) вә иммуиоәвәзедич
иш тимоситләр, сүмүк илији, тимус маддәси) дахилди
итоматик мүаличә хәстәлијии клиник вәзијјәтиидән
Бә'зәи мүвәггәти олараг јахшы нәтичә верир.
рда әсас истигамәт хәстәлијии јајылма јолларынын
ыи алынмасына доғру јөиәлдилмәлидир. ИИВ иифек
ыида кеииш маариф-саиитарија ишләри апарылмалы
ички дүшкүилүјүнүи, наркомаиијаиын вә тәсадүфи ч
рин нә кими иәтичәләриии тәсвир етмәк вә оилары х

үк.

ДӘРИ ВӘ ЗӘҺРӘВИ ХӘСТӘЛИКЛӘРЛӘ МҮБАРИЗӘНИН ТӘШКИЛИ

ри вә зәһрәви хәстәликләрлә мүбаризә тәдбирләри д
әсиндә пулсуз, јүксәк тибби јардым елм вә тәчрүбәни
ләраитиндә, бүтүн ичтимаи тәшкилатларын вә халгы
ы илә апарылмалыдыр. Јалныз белә комплекс профила
рләр нәтичәсиндә бу саһәдә лазыми нәтичәләр әлдә
ндүр.
вләт сәвијјәсинә ујғун олараг илк күндән дәри вә зә
ликләрлә мүбаризә сәһијјә органларынын әсас иши ол

ијјә назирликләриндә, баш идарәләрдә хүсуси шө'бәл
үтәхәссисләр вардыр ки, онларын көмәји илә көстәр
әһрәви хәстәликләрә гаршы хүсуси тәдбирләр көрүл
ри вә зәһрәви хәстәликләрдән тә'сис олунмуш комисс
ијјә органларынын нүмајәндәләри илә јанашы ичтим
ати органларын да нүмајәндәләри дахилдир.
вләт тәрәфиндән бир сыра инзибати актлар да һәјата
хәстә өз хәстәлијини биләрәкдән башга сағлам
әндирәрсә вә ја мүаличәдән бојун гачырарса, белә
суси ганун үзрә мәс'улијјәтә чәлб олунурлар.
ри-зәһрәви мүаличәханаларын әсас вәзифәләри аша
дар ибарәтдир:
әһрәви хәстәләр ашкар едилиб диспансер гејдијјаты
мәлидир.
Сифилисин вә сүзәнәјин јолухучу формалары олан хәс
нә үчүн хәстәханаја гәбул едилмәлидир.
Хәстәлијин мәнбәји ашкар едилмәли вә мүаличәјә
алыдыр.
Хәстәнин аилә үзвләрини вә тәмасда олаилары јох

милә гадынлара сероложи нәзарәт ики дәфә һамиләл
и вә икинчи јарысында апарылмалыдыр. Лазым кәлдi
ик кечирмиш вә ағырлашмыш һалларда) дикәр һәким
тләр, невропатологлар вә с. хәстәләрин јохланылмас
унмалыдыр.
муми соматик хәстәханаларда олан хәстәләрә серол
олунмалыдыр. Мәгсәд, кизли сифилиси, синир сист
илисини вә с. ашкара чыхарыб, мүаличәјә чәлб етмәк
али арасында һәкмән профилактики тибби јохланышл
мәлидир.
һали арасында кениш маариф санитарија ишләри апар
р.
әрилән тәдбирләрин һамысы хүсуси тә'лиматларда ө
тапмышдыр.
заманлар "бағлы" типли хәстәханалар фәалијјәт кәстә
әханаларда епидемиоложи чәһәтдән е'тибарсыз хәстә
олунур. Зөһрәви хәстәләрлә тәмасда олмуш хәстәл
актики мүаличә апарылыр. Ашкар олунмуш һәр бир
сајлы мә'лумат јазылыр. Мә'лумат актив вә кизлин сı
наданкәлмә сифилисә, виссерал сифилисә, сүзән
хәстәликләриндән трихофијаја, микрооопоријаја, ф
ра вә с. јазылыр.
әләрә диагноз гојмаг һабелә мүаличә етмәк мәгсәд
ерләрлә јанашы шәһәр вә рајон хәстәханалары, кин
невроложи кабинетләр, кәнд һәким мәнтәгәләри вә с
ət кәстәрир.
әви хәстәләрин мүаличәси тә'лиматларда өз әксини
суси схемләр үзрә апарылыр.
бир гајда гојулмушдур ки, һәр бир јолухучу сифили
саат мүддәтиндә хәстәханаја гәбул олунмалыдыр. Јал
на шәраитиндә мүаличәнин 1/3 һиссәсини алдыгдан
клиник шәкли там чәкилдикдән сонра амбулатор мүа

лыдыр.
данкәлмә сифилисин профилактикасы мәгсәдилә мүа
рда хејли иш апарылыр. Она көрә дә еркән анаданк
ыс хејли азалмыш, демәк олар ки, ләғв олунмушдур. Сә
ары ушаглаг арасында јолухучу дәри вә зөһрәви хәст
ын профилактикасына диггәтлә јанашырлар. Ушаг
сәләриндә ушаглар даим һәкимләрин вә орта тибб и
ын нәзәри алтындадыр. Јолухучу дәри вә зөһрәви хәс
үбһә олдугда дерматолога мүрачиәт едә билирләр. Бу
ушаг мүәссисәләринин ишчиләри систематик олара
нерологун јанында тибби мүајинәдән кечирләр.
д јерләриндә әһалијә көмәк кәнд хәстәханасы, амбу
тәрәфиндән көстәрилир. Һәмин мүаличәханаларда јо
и вә зөһрәви хәстәликләр әлејһинә мүаличә профил
ләр апарылыр.
д һәким мәнтәғәсинин һәкимләри вә фелдшер-мама
ринин фелдшери кәнддә јолухучу дәри вә зөһрәви хәс
рдикдә ону рајон дерматологуна көндәрир. Орада ди
әшдирилир вә мүаличәјә көндәрилир. Кәнд һәким
шаг мүәссисәләринин ушагларыны вә ишчиләрини в
мүајинәдән кечирир, лазым кәлдикдә ганыны Вассе
јасына көндәрир. Һамилә гадынларла маариф-санит
и апарылыр.
рәви хәстәликләрлә кениш мүбаризә нәтичәсиндә hаз
шанкр өлкәмиздән ләғв олубдур. Лимфагранулемат
үнчүлү сифилисин бүтүн формалары, фавус, дәри вә
емәк олар ки, јох дәрәчәсиндәдир.
пансер үсулу илә хәстәләрә гуллуг едилмәси кејфиј
нәни тә'мин едир вә мүаличә там гуртаранадәк хәст
ти вә хәстәләрин иш габилијјәтинин бәрпасыны низ
әстәләрә дүзкүн апарылмыш мүаличә псориазлы, екзе
ермитли вә башга хронки дерматозларын ресидивини

ыры мүајинәдән кечирилир. Диспансер гејдијјатыид
стәләрә вахташыры профилактик мүаличә апарылыр
замаиы хәстәләрдә хәстә дишләр, хроиики тоизи
бағырсаг хәстәликләри, гурд хәстәликләри вә с. ашка
илар хроиик иифексија очаглары кими мүаличә олуим
. Лазым кәлдикдә хәстәләр курорт мүаличәси
лаи, Пјатигорск, Сочи, Күрчүстаиын курорт шәһәрләр
әрилир.

ГҺИССӘ

ДӘРИ ХӘСТӘЛИКЛӘРИ

атдан 3
локијанын инкишаф тарихиндән даир гыса мә'лумат 4

ҮМУМИ ДЕРМАТОЛОКИЈА

анәтомијасы 11
физиолокијасы 23
стәликләринин етиолокијасына вә патокенезинә даир үмуми мә'лумат ... 27
стәликләринин үмуми симптомолокијасы 31
үмуми һистопотолокијасы 39
ложи хәстәләрин мүајинә гајдалары 44
ложи вә венероложи хәстәләрин ајры-ајры органларынын мүајинәси 44
ологларын вә венерологларын тәчрүбәсиндә тибби деонтоложи әсаслар .. 47
ложи хәстәләрин мүаличә үсуллары 51
дерматолокија 68
нт 68
ермија 72
ерматозлары 75
ик пешә дерматозларынын патокенези 79
н етиолокијалы пешә дерматозларынын әсас клиник формалары..... 87
амилләрдән пешә дерматозлары 95
сион вә паразитар етиолокијалы олан пешә дерматозлары 98
дерматозлары 102
а синдрому..... 105
..... 106
ерматозлар 114
..... 122
ерматит 124
лар 129
..... 129
ија 135
озит 138
..... 140
сты дәмров 14
ов 14
риаз..... 15
ермијалар 15
ын гырмызы кәпәкләнән дәмирову 15
әр ушагларда Риттерин ексфолиатив дерматити 16

ljоз епидермолиз .....
итемалар .....
ринин атрофијасы вә һипертрофијасы .....
јкилодермија .....
ј вәзиләринин хәстәликләри .....
р вәзиләринин хәстәликләри .....
ринин васкулитләри .....
литләр .....
схромија .....
перкератозлар .....
к хәстәликләри .....
ринин шишләри .....
ј хассәли шишләр .....
ш хассәли шишләр .....
ддәләр мүбадиләсинин позулмасы илә әлагәдар дерматозлар .....
ринин ретикулозу .....
ринин лимфаграиуломатозу .....
әләк шәкилли микоз .....
инин иринли хәстәликләри .....
филококклу пиодермитләр .....
ептококклу пиодермитләр .....
ептостафилококклу пиодермитләр .....
ыл јел .....
нин көбәләк хәстәликләри .....
атомикозлар .....
дермамикозлар .....
ш спидермафитијасы .....
ларын вә әлләрин микозу .....
магларын микозу .....
офитија .....
омикозлар .....
ын түклү һиссәсиндә сәтһи трихофитија .....
роспорија .....
л .....
идамикозлар .....
нин сәтһи кандидомикозу .....
н кандидамикозлар .....
н микозлар .....
отрихоз .....
ромикоз .....
ломикоз .....
нин вәрәм хәстәликләри .....
ј .....
лејшманиозу

ЗӘҺРӘВИ ХӘСТӘЛИКЛӘР

тәликләр һаггында гыса мә'лумат 396
тал сифилис 400
умумн ке шн 403
әснифа 406
лухма таллары 410
з-өзүнә сакалмасына даир 411
ун мүддәт кизли кедишинә даир 414
нник кедишиндә патаморфоз 416
мунитет, суперинфексија, реинфексија 418
дини вә клиник шәкли 420
ин өврү 422
нчи дөврү 422
нчү дөврү 440
ин сифилис зәдәләнмәләри 463
ын си илис зәдәләнмәләри 472
ифил 476
сиф ис 485
нагларын сифилис зәдәләнмәләри 485
илис 486
аторија диагнозу 489
сн 492
әрин профилактикасы 508
..... 519
..... 535
..... 537
..... 542
..... 546
..... 551
..... 561
әси 570
хәстәликләр 577
оз 584
иаз 587
мозун 598
тоз 607
..... 613
лар 618
..... 621
..... 622
..... 625
..... 627
кләрлә мүбаризәнин тәшкили 629

Hüseynzadə Qurban Məs'um oğlu
"DƏRİ VƏ ZÖHRƏVİ XƏSTƏLİKLƏR
Bakı - "Ozan" - 1998

Һүсејнзадә Гурбан Мәс'ум оғлу
"ДӘРИ ВӘ ЗӨҺРӘВИ ХӘСТӘЛИКЛӘ
Бакы - "Озан" - 1998

Нәшриҹҹатын директору: **Асиф Рүстәмли**
Техники редактор: **Ибраһим Өмәров**
Компүтердә јығды: **Кәмалә Һүсејнханов**
Корректор: **Аидә Гурбан гызы**

Јығылмаға верилмиш **23.XII.1997. Чапа имз**
16. III.1998. Офсет кағызы **N1.** Кағызын форматы **60**
ми **40,25** ч.в. Тираж **2000** нүсхә. Сифариш **N 171.** Г
лә илә.

«Озан» нәшриҹҹаты. ***Бакы - 143. Һ.Чавид пр.***
502-чи отаг. Тел. 39-17-16.

Азәрбајчан Мәтбуат вә Информасија Назирл
«Гызыл Шәрг» ичарә мәтбәәси. ***Бакы, Һ.Асла***